

Ondrej Podolec

PRVÝ SLOVENSKÝ PARLAMENT

Snem Slovenskej republiky a jeho legislatívna činnosť

EDÍCIA
MONOGRAFIE

ÚSTAV
PAMĚTI
NÁRODA

Ondrej Podolec

PRVÝ SLOVENSKÝ PARLAMENT

**Snem Slovenskej republiky
a jeho legislatívna činnosť**

Ústav pamäti národa
Bratislava 2017

Ondrej Podolec

PRVÝ SLOVENSKÝ PARLAMENT
Snem Slovenskej republiky
a jeho legislatívna činnosť

Edícia MONOGRAFIE

Vydal Ústav pamäti národa
Miletičova 19
820 18 Bratislava
www.uon.gov.sk

1. vydanie

Recenzenti doc. PhDr. JUDr. Tomáš Gábriš, PhD.,
LL.M., MA
PhDr. Ivan Kamenec, CSc.
prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.

Zodpovedná redaktorka
Jazyková korektorka/český jazyk
Jazyková korektorka/slovenský jazyk
Návrh obálky
Grafický návrh
Sadzba, tlač a knižárske spracovanie

Alžbeta Poparová
Marta Bábiková
Jana Gašparovičová
Ján Lomenčík
Gabriela Smolíková
Tlačiareň P+M, Turany
Printed in Slovakia

Foto na obálke

Rokovanie Snemu Slovenskej republiky
Zdroj: Slovenský národný archív

CIP

Podolec, Ondrej

Prvý slovenský parlament. Snem Slovenskej republiky a jeho legislatívna činnosť / Ondrej Podolec. – 1. vyd. – Bratislava: Ústav pamäti národa, 2017. – 456 s.

ISBN 978-80-89335-79-4

34(437.6) * 32(437.6)

- právne dejiny – Slovensko
- politické dejiny – Slovensko
- monografie

© Ústav pamäti národa 2017
Všetky práva vyhradené

ISBN 978-80-89335-79-4

Obsah

ÚVOD	7
1. SNEM SLOVENSKEJ KRAJINY	
1.1 Politické a štátoprávne aspekty autonómie Slovenska	17
1.2 Konštituovanie zákonodarného snemu	23
1.3 Činnosť Snemu Slovenskej krajiny	35
2. VÝVOJ POSTAVENIA SNEMU V POLITICKOM SYSTÉME SLOVENSKEJ REPUBLIKY	
2.1 Slovenský snem (obdobie ústavného provizória)	41
2.2 Snem Slovenskej republiky (júl 1939 – jar 1944)	53
2.3 Snem Slovenskej republiky a odboj	58
2.4 Snem Slovenskej republiky od SNP po zánik štátu	66
3. LEGISLATÍVNA ČINNOSŤ SNEMU	
3.1 Ústava Slovenskej republiky a legislatíva z oblasti štátneho a správneho práva	78
3.2 Legislatíva upravujúca činnosť ozbrojených zložiek a zmeny trestného práva	128
3.3 Sociálna legislatíva	147
3.4 Legislatíva z oblasti kultúry a školstva	169
3.5 Ekonomická a hospodárskoprávna legislatíva	181
4. ZÁSTUPCOVIA NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN A ICH POLITICKÉ STRANY	
4.1 Právna úprava politickej činnosti národnostných menšín v Slovenskej republike	213
4.2 Nemecká národnostná menšina	216
4.3 Maďarská národnostná menšina	228
4.4 Rusínska národnostná menšina	242
5. EPILÓG: ČINNOSŤ SNEMU A JEHO POSLANCOV POHLADOM RETRIBUČNÝCH SÚDOV	251
ZÁVER	270
PRÍLOHY	273
OBRAZOVÁ PRÍLOHA	395

PRAMENE A LITERATÚRA	420
ZOZNAM SKRATIEK	444
SUMMARY	446
ZUSAMMENFASSUNG	448
MENNÝ REGISTER	450

Úvod

Existencia zastupiteľského zboru so zákonodarnou právomocou je neštandardným prvkom v rámci autoritatívnych či totalitných režimov. Ich typologickým znakom je totiž uzurpácia zákonodarnej právomoci výkonnej moci v rukách exekutívy či koncentrácia všetkej moci v rukách nevoleného orgánu. Ak sa aj takémuto zboru podarilo zachovať si existenciu, väčšinou bol degradovaný do bezvýznamnej pozície „rady starších“ či poradného zboru orgánov výkonnej moci, disponujúcej neobmedzenou právomocou vrátane normotvorby, spravidla v podobe naoktrojovaných dekrétov.

Slovenský snem vznikol paradoxne práve v čase prechodu od demokratického k autoritatívnemu režimu v pomníchovskej druhej Česko-Slovenskej republike. V súlade s týmto procesom práve vtedy zanikal na celoštátnej úrovni ústavných orgánov československý parlament – Národné zhromaždenie, ktoré odovzdalo zákonodarnú právomoc vláde a prezidentovi republiky.

Druhým základným obmedzením zákonodarných orgánov v autoritatívnych a totalitných režimoch bývala ich reálna legitimita. Závisela od spôsobu kreácie orgánu, t. j. či jeho členovia získali mandát na základe voľby, alebo menovaním. Dôležitý bol aj mechanizmus prípadných volieb a s ním súvisiace obmedzenia aktívneho či pasívneho volebného práva politickými, majetkovými alebo rasovými cenzami. Práve mechanizmus voľby vyplývajúci z aktuálnych spoločensko-politických pomerov problematizoval vznik prvého slovenského parlamentu. Vznik snemu autonómnej Slovenskej krajiny ako atribútu slovenskej štátnosti sa mohol uskutočniť len v súvislosti s oslabením pražského centralizmu pôsobením vonkajších síl, ktoré však zároveň deštruovali územnú integritu i pluralitno-demokratický charakter štátu. Rozhodujúce mocenské páky na Slovensku prevzala v tomto období Hlinkova slovenská ľudová strana (HSĽS) – najsilnejšia slovenská politická strana, ktorá bola až na krátke obdobie počas celého dvadsaťročia existencie 1. ČSR v opozícii. Dejinný zlom na jeseň 1938 bol príležitosťou na realizáciu jej štátoprávneho programu i mocenských ambícií. Účelová podpora slovenskému národnoemancipačnému procesu poslúžila Hitlerovej politike ako prostriedok ku konečnej likvidácii česko-slovenského štátu.

Predkladaná monografia je historicko-právnym pohľadom na úlohu i postavenie zákonodarného orgánu v období, ktoré je azda najkontroverzejšou časťou slovenských dejín. Pri jej spracovaní sme vychádzali z archívneho výskumu vo fondoch slovenskej, českej i nemeckej proveniencie i širokého spektra prác historikov dotýkajúcich sa vývoja politického systému i režimu na Slovensku v rokoch 1938 – 1945, ktoré vznikali od šesťdesiatych rokov minulého storočia. Napriek svojej ideologickej determinácii sú viaceré ako výsledky dlhodobého výskumu veľmi cenné a niektoré z nich neboli dodnes prekonané. V tejto súvislosti treba spomenúť najmä štúdie Martina Vietora¹, Lubomíra Liptáka², Ladislava Suška³ či monografie Jozefa Klimka⁴, Ivana Kamenca⁵ a Antona Hrnka⁶. Aj pre súčasný výskum majú dodnes veľký význam historicko-archívárske práce Františka Bielika, Júliusa Sopka⁷, Jozefa Chreňa⁸

- 1 VIETOR, Martin. Príspevok k objasneniu fašistického charakteru tzv. slovenského štátu. *Historický časopis*, 8, 4, 1960, s. 482 – 508.
- 2 LIPTÁK, Lubomír. Prípravy a priebeh salzburských rokovaní roku 1940 medzi predstaviteľmi Nemecka a slovenského štátu. *Historický časopis* 13, 3, 1965, s. 329 – 364; LIPTÁK, Lubomír. *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava 2000. Pozri tiež najnovšie výbery jeho prác: LIPTÁK, Lubomír. *2217 dní. Slovensko v čase druhej svetovej vojny*. Bratislava 2011; LIPTÁK, Lubomír. *Medzi Berlínom a Bagdadom (vybrané štúdie z hospodárskych dejín)*. Bratislava 2012.
- 3 SUŠKO, Ladislav. Hlinkova garda od svojho vzniku až po salzburské rokovanie (1938 – 40). In *Zborník Múzea SNP II.*, 1969, s. 167 – 262; SUŠKO, Ladislav. Systém poradcov v nacistickom ovládaní Slovenska v rokoch 1939 – 1941. *Historické štúdie*, XXIII, 1979, s. 5 – 23.
- 4 KLIMKO, Jozef. *Tretia ríša a ľudácky režim na Slovensku*. Bratislava 1986.
- 5 KAMENEC, Ivan. *Po stopách tragédie*. Bratislava 1991; KAMENEC, Ivan. Snem Slovenskej republiky a jeho postoj k problému židovského obyvateľstva na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. *Historický časopis* 17, 3, 1969, s. 329 – 362.
- 6 HRNKO, Anton. *Politický vývin a protifašistický odboj na Slovensku (1939 – 1941)*. Bratislava 1988.
- 7 BIELIK, František. – SOPKO, Július. Ústredné orgány štátnej moci a správy na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. *Sborník archivních prací*, roč. XIII. (1963), č. 2, s. 96 – 138.
- 8 CHREŇO, Jozef. *Malý slovník slovenského štátu 1938 - 1945*. Bratislava 1965.

a Júlie Chreňovej⁹. Spektrum „prednovembrovej“ literatúry dopĺňajú práce, ktoré vyšli v exile a často neskôr aj v domácej reedícii (predovšetkým od F. Vnuka¹⁰ a M. S. Ďuricu.¹¹), práce Yeshayahu Jelinka¹² i nemeckého autora J. K. Hoenscha¹³. Po tabuizácii i demonizácii obdobia Slovenskej republiky 1939 – 1945 v časoch komunistického režimu sa po roku 1989 pri pohľade na toto obdobie rozvinul širší historiografický i spoločenský diskurz. K viacerým čiastkovým otázkam politického systému vyšlo viacero zásadnejších prác I. Kamenca¹⁴, Róberta Letza¹⁵, Pavla Petrufa¹⁶, Jozefa Beňu¹⁷, Eduarda Nižňanského¹⁸

- 9 CHREŇOVÁ, Júlia. *Štruktúra ústredných orgánov na Slovensku v rokoch 1939 – 1945 (Prehľad)*. Bratislava 1977.
- 10 VNUK, František. *Mať svoj štát znamená život. Politická biografia Alexandra Macha*. Bratislava 1991; VNUK, František.: *Rebelanti a suplikanti (Slovenská otázka v ilegálite a exile 1944 – 1945)*. Lakewood 1989.
- 11 ĎURICA, Milan. Stanislav. *Slovenská republika 1939 – 1945. Vznik a trvanie prvého slovenského štátu 20. storočia*. Bratislava 1999.
- 12 JELINEK, Yeshayahu. *The Parish Republic: Hlinka's Slovak People's Party, 1939 – 1945*. New York 1976.
- 13 HOENSCH, JÖRG K. *Die Slowakei und Hitlers Ostpolitik. Hlinkas Slowakische Volkspartei zwischen Autonomie und Separation 1938/1939*. Köln – Graz 1965.; vyšlo aj v preklade do slovenského jazyka: HOENSCH, JÖRG K. *Slovensko a Hitlerova východná politika. Hlinkova slovenská ľudová strana medzi autonómiou a separatizmom 1938 – 1939*. Bratislava 2001.
- 14 KAMENEC, Ivan. Štátna rada v politickom systéme slovenského štátu v rokoch 1939 – 1945. *Historický časopis*, 44, 2, 1996, s. 221 – 242; KAMENEC, Ivan. Štátostrana v totalitnom politickom systéme – jej funkcie a postavenie. (HSLs v politickom systéme vojnového slovenského štátu). *Studia historica Nitriensis III.*, Nitra 1995, s. 141 – 147.
- 15 LETZ, Róbert. Hlinkova slovenská ľudová strana (Pokus o syntetický pohľad). In LETZ, Róbert – MULÍK, Peter – BARTLOVÁ, Alena (eds.). *Slovenská ľudová strana v dejinách 1905 – 1945*. Martin 2006, s. 12 – 108.
- 16 PETRUF, Pavol. *Zahraničná politika Slovenskej republiky 1939 – 1945*. Bratislava 2011
- 17 BEŇA, Jozef. *Vývoj slovenského právneho poriadku*. Banská Bystrica 2001.
- 18 Výber jeho prác pozri: NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava 2011.

Ludovíta Hallona¹⁹ i Kataríny Zavackej²⁰. Do historiografie v tomto období vstúpila ponovembrová generácia historikov, ktorí výsledky svojho výskumu publikovali v deviatich zborníkoch „*Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov*“²¹. Významným príspevkom k poznaniu vývoja politic-

- 19 HALLON, Ludovít. Expanzia slovenského finančného kapitálu v účastinných podnikoch v rokoch 1939 – 1944. *Historický časopis* 48, 1, 2000, s. 75 – 98; HALLON, Ludovít. Úloha komerčných bánk v arizácii na Slovensku 1939 – 1945. *Historický časopis* 54, 4, 2006, s. 591 – 606; HALLON, Ludovít. Zásahy štátu do komerčného bankovníctva Slovenska v rokoch 1939 – 1940. In PEKÁR, Martin – PAVLOVIČ, Richard (eds.). *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami (Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VI.)*. Prešov 2007, s. 447 – 458. HALLON, Ludovít. Zápas slovenského a nemeckého finančného kapitálu o pozície v peňažníctve Slovenska 1939-1945. *Historický časopis* 58, 1, 2010, s. 37 – 59.
- 20 ZAVACKÁ, Katarína. Ústavný vývoj na Slovensku v období od 6. 10. 1938 do apríla 1945. In *K ústavnému vývoji v českých zemích a na Slovensku v letech 1938-1948. Studie. První poválečná vláda. Komentované dokumenty*. Praha 1992; ZAVACKÁ, Katarína. Charakter zmocňovacieho zákonodarstva v Slovenskom štáte v roku 1939. *Historický časopis* 39, 6, 1991, s. 643 – 650; ZAVACKÁ, Katarína. *Politické trestné činy pred Slovenským najvyšším súdom v rokoch 1939 – 1944*. Bratislava 2013.
- 21 LACKO, Martin (ed.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov I*. Trnava 2002; LACKO, Martin (ed.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov II*. Trnava 2003; LACKO, Martin (ed.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov III*. Trnava 2004; ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (eds.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica 2005; ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter – SYRNÝ, Marek (eds.). *Slovenská republika očami mladých historikov V (Slovenská republika medzi povstaním a zánikom)*. Banská Bystrica 2006; PEKÁR, Martin – PAVLOVIČ, Richard (eds.). *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a Salzburskými rokovaniami. (Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VI.)*. Prešov 2007; SOKOLOVIČ, Peter (ed.). *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VII*. Bratislava 2008; SOKOLOVIČ, Peter (ed.). *Od Salzburgu do vypuknutia Povstania. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VIII*. Bratislava 2009; SOKOLOVIČ, Peter (ed.). *Život v Slovenskej republike. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IX*. Bratislava 2010.

kého systému, režimu i mocensko-represívneho aparátu štátu boli monografie Jána Korčeka²², Igora Baku²³, Martina Lacka²⁴, Mateja Medveckého²⁵, Petra Sokoloviča²⁶, Pavla Tišliara²⁷, Martina Pekára²⁸, Michala Schvarca²⁹, Martina Hetényho³⁰, Mareka Syrného³¹ i Pavla Mičianika³². K rozšíreniu poznania v oblasti politického systému sa publikovaním výsledkov výskumu snažil prispieť aj autor tejto monografie.³³ Výpočet

- 22 KORČEK, Ján. *Slovenská republika 1943 – 1945. K pôsobeniu mocensko-represívneho aparátu a režimu*. Bratislava 1999.
- 23 BAKA, Igor. *Politický systém a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1940*. Bratislava 2010.
- 24 LACKO, Martin. *Dezercie a zajatia príslušníkov zaistovacej divízie v ZSSR V rokoch 1942 – 1943*. Bratislava 2007.
- 25 MEDVECKÝ, Matej. *Spravodajské eso slovenského štátu: kauza Imrich Sucký*. Bratislava 2007.
- 26 SOKOLOVIČ, Peter. *Hlinkova garda 1938 – 1945*. Bratislava 2009.
- 27 TIŠLIAR, Pavol. *Okresné zriadenie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Krakov 2013.
- 28 PEKÁR, Martin. *Východné Slovensko 1939 – 1945. Politické a národnostné pomery v zrkadle agendy Šariško-zemplínskej župy*. Prešov 2007.
- 29 SCHVARC, Michal. Heimatschutz – medzi realitou a ilúziou (organizácia a formovanie nemeckej domobrany). In LACKO, Martin (ed.). *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov III*. Trnava 2004, s. 301 – 325; SCHVARC, Michal. Vývoj a zmeny organizačnej štruktúry Deutsche Partei 1938 – 1945. *Historický časopis* 54, 2006, 3, s. 471 – 502.
- 30 HETÉNYI, Martin. *(Zjednotená) Maďarská strana na Slovensku 1939 – 1945. Politické pomery maďarskej menšiny po Viedenskej arbitráži v zrkadle agendy slovenského štátneho aparátu*. Nitra 2011.
- 31 SYRNÝ, Marek. *Slovenskí komunisti v rokoch 1939 – 1944. Náčrt dejín Komunistickej strany Slovenska v odboji a v povstaní*. Banská Bystrica 2013.
- 32 MIČIANIK, Pavol. *Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu (1941 – 1944) I. – V operácii Barbarossa*. Banská Bystrica 2007; MIČIANIK, Pavol. *Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu (1941 – 1944) II. – Zaistovacia divízia a železniční pionieri*. Banská Bystrica 2008; MIČIANIK, Pavol. *Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu (1941 – 1944) III. – Rýchla divízia*. Banská Bystrica 2009.
- 33 PODOLEC, Ondrej. K niektorým prvkom prvej slovenskej ústavy a ich reálnej aplikácii v politickom systéme štátu. In LACKO, Martin (ed.). *Slovenská republika*

literatúry je ešte skromnejší, pokiaľ ide o právne dejiny opisovaného obdobia. Okrem príslušných statí v syntézach právnych dejín³⁴ či vo vysoko-

1939 – 1945 očami mladých historikov I. Trnava 2002, s.11 – 31; PODOLEC, Ondrej. Postavenie obecnej samosprávy na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. *Historický časopis*, 51, 4, 2003, s. 647 – 668; PODOLEC, Ondrej. Charakter legislatívnej činnosti v Slovenskej republike 1939 – 1945. In ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (eds.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica 2005, s. 39 – 51; PODOLEC, Ondrej. Charakter a premeny politického režimu na Slovensku v rokoch 1938-1945. In BUDIL, Ivo T. – ZÍKOVÁ, Tereza (eds.). *Totalitarismus 2: Zkušenost Střední a Východní Evropy*. Plzeň 2006, s. 90 – 96; PODOLEC, Ondrej. In absentio... Procesy s predstaviteľmi politickej emigrácie v období Slovenskej republiky (1939 – 1945). In FERENČUHOVÁ, Bohumila et al. *Slovensko a svet v 20. storočí. Kapitoly k 70. narodeninám PhDr. Valeriána Bystrického, DrSc.* Bratislava 2006, s. 147 – 162.; PODOLEC, Ondrej. HSLS v pozícii štátnej strany. LETZ, Róbert – MULÍK, Peter – BARTLOVÁ, Alena (eds.). *Slovenská ľudová strana v dejinách 1905 – 1945*. Martin 2006, s. 273 – 282; PODOLEC, Ondrej. Až do poslednej chvíle (Činnosť vlády Štefana Tisu.). In ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter – SYRNÝ, Marek (eds.). *Slovenská republika očami mladých historikov V (Slovenská republika medzi povstaním a zánikom)*. Banská Bystrica 2006s. 15 – 31; PODOLEC, Ondrej. Politický systém na Slovensku v rokoch 1938 – 1945 vo svetle jeho zahraničných vzorov (komparatívny pohľad). In BUDIL, Ivo T. (ed.) *Totalitarismus. 3. Totalita a moc v proměnách času a prostoru*. Plzeň 2007, s. 135 – 141; PODOLEC, Ondrej. Ústavné provizórium. (Ústavnoprávne otázky vzniku Slovenského štátu a fungovania jeho politického systému do prijatia ústavy.). In PEKÁR, Martin – PAVLOVIČ, Richard (eds.). *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a Salzburškými rokovaniami. (Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VI.)*. Prešov 2007, s. 23 – 37; PODOLEC, Ondrej. Perzekúcie a právny poriadok na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. In SOKOLOVIČ, Peter (ed.). *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VII*. Bratislava 2008, s. 23 – 32; PODOLEC, Ondrej. Postavenie národnostných menšín v Slovenskej republike (1939 – 1945). In IVANIČKOVÁ, Edita et al.. *Z dejín demokratických a totalitných režimov na Slovensku a v Československu v 20. storočí*. Bratislava 2008, s. 115 – 130..

34 BIANCHI, Leonard et al. *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu II. 1918 – 1945*. Bratislava 1973.

školských učebných textoch³⁵ sa slovenskými právnymi dejinami 20. storočia okrajovo zaoberajú aj české právnohistorické syntézy.³⁶

Našej „postnovembrovej“ historiografii pritom s výnimkou populárnovedeckej publikácie I. Kamenca určenej zahraničnému čitateľovi³⁷ dlho chýbali komplexnejšie syntetické diela o období rokov 1938 – 1945. Až v nedávnom období vyšla populárnovedecká publikácia Martina Lacka³⁸, syntéza R. Letza³⁹ i syntéza kolektívu autorov ako štvrtý zväzok dejín Slovenska v 20. storočí⁴⁰. Výskum politického systému Slovenskej republiky 1939 – 1945 pritom zostával za dynamickejšie sa rozvíjajúcimi oblasťami bádania tejto dejinnej etapy, keď úroveň poznania zaznamenala v ostatnom období značný posun napríklad pri otázkach okolo vzniku a pôsobenia slovenskej armády, holokaustu na Slovensku, nemecko-slovenských vzťahov či pôsobenia mocensko-politického aparátu režimu.

Ešte menej pozornosti bolo venované vzniku a pôsobeniu Snemu Slovenskej krajiny a Snemu Slovenskej republiky, ktorým sa zaoberalo len niekoľko prác.⁴¹ Spektrum prameňov vhodne dopĺňajú memoáre pamätníkov, ktoré boli

-
- 35 SIVÁK, Florián. *Slovenské a české dejiny štátu a práva v rokoch 1918 – 1945*. Bratislava 1998; MOSNÝ, Peter - HUBENÁK, Ladislav. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*. Košice 2008; VOJÁČEK, Ladislav - SCHELLE, Karel. *Právní dějiny na území Slovenska*. Ostrava 2008.
 - 36 KADLECOVÁ, Marta. *Dějiny československého státu a práva (1918 – 1945)*. Brno 1992; MALÝ, Karel et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha 1999.
 - 37 KAMENEC, Ivan. *Slovenský stát*. Praha 1992.
 - 38 LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939 – 1945*. Bratislava 2008.
 - 39 LETZ, Róbert. *Slovenské dejiny V. 1938 – 1945*. Bratislava 2012.
 - 40 HRADSKÁ, Katarína; KAMENEC, Ivan a kol. *Slovenská republika 1939 – 1945*. Bratislava 2015.
 - 41 KAMENEC, Ivan. Snem Slovenskej republiky a jeho postoj k problému židovského obyvateľstva na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. *Historický časopis* 17, 3, 1969, s. 329 – 362; NIŽŇANSKÝ, Eduard. Voľby do snemu Slovenskej krajiny v roku 1938. *Studia historica Nitriensia* VII.(1998), s. 163 – 202, PODOLEC, Ondrej. Genéza a úlohy Snemu Slovenskej krajiny v rokoch 1938-1939. In CSÉFALVAY, František – PÚČIK, Miloslav (eds.). *Slovensko a druhá svetová vojna. Zborník*

po roku 1989 vo väčšej miere sprostredkované aj domácemu slovenskému čitateľovi.⁴²

Táto monografia v prvom rade analyzuje úlohu, ktorú hral snem ako zákonodarný orgán v politickom živote štátu. Zaoberá sa jeho vznikom, vrátane volebnej procedúry, formovaním právneho postavenia parlamentu v ústave i vývojom jeho reálnej pozície v politickom systéme. Poukazuje na vnútropolitické i zahraničné determinanty vzťahov najvyšších ústavných orgánov i zápas o normotvornú právomoc s výkonnou mocou, ktorý je typický pre autoritatívne a totalitné režimy.

Na pozadí týchto procesov prebiehala legislatívna činnosť snemu, ktorej analýza tvorí osobitnú časť a je rozdelená podľa jednotlivých oblastí právnej úpravy. Pred „klasickým“ delením podľa odvetví práva sme uprednostnili usporiadanie kapitol podľa predmetu právnej úpravy. Dôraz bol kladený na oblasti spoločenského života, ktorých právna úprava z rôznych dôvodov dominovala legislatívnej činnosti snemu.

príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 29. – 31. mája 2000 organizovanej Vojenským historickým ústavom a Historickým ústavom SAV. Bratislava 2000, s. 85 – 95; PODOLEC, Ondrej. Postavenie a činnosť Snemu Slovenskej republiky v prvej etape štátnej samostatnosti. In LACKO, Martin (ed.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov II.* Trnava 2003, s. 39 – 53.

- 42 BYSTRICKÝ, Valerián – LETZ, Róbert – PODOLEC, Ondrej (eds.). *Vznik Slovenského štátu. 14. marec 1939. Spomienky aktérov historických udalostí. Diel 1.* Bratislava 2007; BYSTRICKÝ, Valerián – LETZ, Róbert – PODOLEC, Ondrej (eds.). *Vznik Slovenského štátu. 14. marec 1939. Spomienky aktérov historických udalostí. Diel 2.* Bratislava 2008. MEDRICKÝ, Gejza. *Minister spomína.* Bratislava 1993; MACH, Alexander. *Z ďalekých ciest.* Martin 2009; TEREŠ, Štefan (ed.). *Národohospodár Peter Zatko spomína. Liptovský Mikuláš 1994, KARVAŠ, Imrich. Moje pamäti (V pazúroch gestapa).* Banská Bystrica 1994; ČARNOGURSKÝ, Pavol. *14. marec 1939.* Bratislava 1992; KAŠŠOVIC, Ján. *V službách vlasti. Spomienky na verejnú činnosť v rokoch 1939 – 1946.* Bratislava 2012; SIDOR, Karol. *Denníky 1930 – 1939.* Bratislava 2010; BALKO, Ján. *Desať rokov v slovenskej politike (osobné spomienky).* Prešov 2005; MIKUŠ, Jozef A. *Pamäti slovenského diplomata.* Martin 1998; MEDVECKÝ, Matej – HOLÁK, Martin (eds.). *Denník Dr. Štefana Tisu. Pamäť národa* roč. II. (2006), č. 4, s. 48 – 70.

Osobitná kapitola je tiež venovaná politickej činnosti zástupcov národnostných menšín a ich politických strán, ktoré ako jediné mohli legálne pôsobiť na politickej scéne i v parlamente popri štátnej strane – Hlinkovej slovenskej ľudovej strane (Strane slovenskej národnej jednoty). Záverečná kapitola sa zaoberá trestnoprávnym postihom jeho poslancov povojnovým retribučným súdnictvom.

Archívny výskum problematiky výrazne obmedzovala neúplnosť kľúčového fondu – Snemu Slovenskej republiky v Slovenskom národnom archíve. Len torzo sa zachovalo zo záznamov zo zasadaní výborov, čo bolo ťažiskom parlamentnej práce. Navyše na práve tejto pôde, ktorá na rozdiel od plenárnych schôdzí nebola až tak podrobne monitorovaná nemeckými orgánmi, zazneli často aj dobovo nekonvenčné politické názory. Súčasný stav archívneho fondu spôsobilo aj časté využívanie mnohých materiálov ako dôkazných prostriedkov v súdnych procesoch s politickými činiteľmi Slovenskej republiky, a tak sa mnohé z nich stratili či zostali roztratené v iných fondoch. Osobitným prípadom sú rokovania zahraničného výboru, kde sa zápis spravidla ani nevyhotovoval, keďže vo väčšine prípadov išlo o politicky delikátne zmluvné vzťahy s Nemeckom. Takmer úplne chýbajú záznamy zo zasadnutí výborov z posledného obdobia ich činnosti – od jesene 1944.

Tesnopisecké záznamy z plenárnych schôdzí sú už dnes prístupné v elektronickej podobe.

Metóda prístupu spracovania témy vyplývala z povahy jednotlivých kapitol.

Touto cestou by som chcel poďakovať recenzentom za cenné pripomienky i kolegom na mojich doterajších pracoviskách – v Historickom ústave SAV, Ústave pamäti národa i na Právnickej fakulte UK za mnohé inšpirujúce podnety.

1. SNEM SLOVENSKEJ KRAJINY

1.1 Politické a štátoprávne aspekty autonómie Slovenska

Mníchovská konferencia v roku 1938 znamenala faktické odovzdanie stredoeurópskeho priestoru do záujmovej sféry nacistického Nemecka prostredníctvom rozhodnutia hlavných európskych veľmocí. O následnej strate záujmu bývalých československých spojencov – Francúzska a Veľkej Británie ako koľvek sa v tomto priestore naďalej angažovať svedčila aj ich neúčast pri Viedenskej arbitráži. Oklieštený česko-slovenský štát vydaný z vojensko-strategického hľadiska napospas veľkému agresívnemu susedovi mu postupne začal prispôsobovať svoju zahraničnú i vnútornú politiku. Jeho vazalská politika sa premenila na plnenie stupňujúcich sa požiadaviek Berlína a postupnú zmenu politického režimu. Rezignácia na demokratický režim napríklad viedla k prijatiu zmocňovacieho zákona⁴³, ktorým sa pražský parlament sám vyradil z činnosti. Súbežne s týmito procesmi sa udiali aj štátoprávne zmeny, keď Slovensko po mocenskom oslabení pražského centra dosiahlo najprv autonómny štatút v rámci Česko-Slovenska a neskôr sa stalo samostatným štátom v postavení satelita Tretej ríše.⁴⁴

Jeseň 1938 v Česko-Slovensku je preto charakteristická postupnou demonštráciou demokracie, ktorá prebiehala súbežne v oboch častiach čiastočne federalizovaného štátu.⁴⁵ Je paradoxné, že práve v tomto politickom ovzduší

43 Zákon č. 330/1938 Sb. z. a n.

44 K problematike bližšie pozri: BYSTRICKÝ, Valerián. *Od autonómie k vzniku Slovenského štátu*. Bratislava 2008, s. 163 – 183.; GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938 – 1939. Svár demokracie a totality v politickom, spoločenskom a kultúrnom živote*. Praha – Litomyšl 2004, s. 36 – 122; PODOLEC, Ondřej. *Genéza a úlohy Snemu Slovenskej krajiny*, s. 85 – 95.

45 K mníchovskému vývoju v západnej časti republiky bližšie pozri: GEBHART – KUKLÍK, *Druhá republika 1938 – 1939*; tiež: RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938 – 1939*. Praha 1997.

vzniká v rámci realizácie autonómie Slovenska jeden zo základných teoretických predpokladov fungovania pluralitného systému – zákonodarný zbor.

Celková spoločenská frustrácia prameniaca z územných strát štátu, postoja spojeneckých západných demokracií a pocit ohrozenia z pokračovania agresie susedov viedli k istej „politickej apatii“ obyvateľstva krajiny. Proces smerujúci k autoritatívnemu režimu potom prijímalo bez väčších prejavov odporu, sčasti ho dokonca vnímalo aj ako ochranu voči ďalšiemu ohrozeniu územnej integrity krajiny. Tento stav zašiel až tak ďaleko, že v priebehu niekoľkých týždňov dostalo slovo „demokracia“ v dobovej publicistike až pejoratívny nádych.⁴⁶ Množstvo ľudí, vtedy ešte bez priamej skúsenosti s vládou susedných totalitných režimov, pozorovalo ich dočasné úspechy na európskom politickom poli. Mnohí si preto kládli otázku, do akej slepej uličky sa to ich štát po dvadsaťročí parlamentnej demokracie vlastne dostal. Z tohto aspektu pramenili aj sympatie časti obyvateľstva k tvoriacim sa totalitným režimom pravej či ľavej proveniencie.⁴⁷ Z nich potom vyplýval aj fakt, že dovtedy marginálne politické sily sa v tomto období stávajú relevantnými mocenskými činiteľmi. Na Slovensku išlo najmä o radikálne krídlo v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane (HSLŠ), ktoré nemalo dovtedy reálny vplyv na smer politiky strany. Po istom období „nadbiehania“ politike nemeckých nacistov sa stali priamo jedným z nástrojov Hitlerovej politiky zameranej na likvidáciu zvyškov česko-slovenského štátu. Svoju zahraničnopolitickú orientáciu pritom videli ako jedinou alternatívu garancie budúcnosti Slovenska.

46 Z množstva článkov zatracujúcich predošlé obdobie a oslavujúcich dosiahnutú „jednotu“ pozri napríklad: Jeden Boh, jeden národ, jedna strana... *Slovák*, roč. XX., č. 256, 10.11.1938, s.1; Z očí. *Slovenská politika*, roč. XX., č. 12, 15.1.1939, s. 1 („Teraz si už nenadáваме do demokratov, ale keď sa medzi nami zjaví slovenský minister, hneď cítíme, že je náš a z nás. Preto tým ochotnejšie počúvame svojich vodcov. To je výhoda nedemokratickej demokracie. A vôbec preč so starými frázami!“); Za slobodné Slovensko. *Slovenský denník*, roč. XXI., č. 279, 2.12.1938.

47 ZEMKO, Milan. K vnútropolitickým zdrojom pádu parlamentnej demokracie a rozkladu občianskej spoločnosti na Slovensku po 6. októbri 1938. In *Forum Historiae*, 2010, roč. IV., č. 1.

Na slovenskej scéne boli procesy, vedúce k zmene demokratického režimu na autoritativny, spojené s nevyriešenou otázkou česko-slovenských vzťahov. Navyše (podobne ako v českých krajinách) súviseli aj s problematikou vzťahov s početnou národnostnou menšinou, ktorej vedenie úzko koordinovalo svoj postup s politikou susedného štátu a bolo reálnou hrozbou pre územnú integritu krajiny. Pražské politické centrum akceptovalo slovenskú autonomistickú požiadavku, až keď bolo výrazne oslabené zahraničnopolitickou izoláciou a už nebolo schopné odolávať dôsledkom problémov, ktoré sa neriešili dvadsať rokov. Navyše sa pod autonomistickou žilinskou deklaráciou nachádzali (čiastočne aj na popud z Prahy) aj podpisy bývalých slovenských exponentov centralistickej politiky. Vtedajšia spoločenská atmosféra teda spôsobila, že parlamentná procedúra prijímania dovtedy neprijateľného ústavného zákona o autonómii prebehla pomerne hladko. Územné nároky Maďarska podporované fašistickým Talianskom i nacistickým Nemeckom, ktoré znamenali pre Slovensko existenčnú hrozbu, vyústili do územnej straty južného Slovenska, pričom pocit ohrozenia bol ďalším aspektom spôsobujúcim ľahšiu spoločenskú akceptáciu zmeny politického režimu. „Zomknutie sa“ politických strán bolo časťou verejnosti vnímané ako logické vyústenie pocitov ohrozenia a akéhosi „polovojnového stavu“ štátu, postihnutého stratou časti územia. Koncentrácia moci v rukách HSLS sa uskutočnila v prekvapujúco krátkom čase za viac či menej aktívnej asistencie dovtedajších vládnych strán, keďže v nej videli jedinú cestu, ako si udržať participáciu na politickej moci.

Vnútorňý vývoj v strane i dlhodobý „opozičný pôst“ sa potom podpísal na razantnosti, forme i metódach nástupu HSLS k moci. Svoje politické víťazstvo teda plne využila a diktovala ostatným stranám podmienky núteného zjednocovania. Strana tým fakticky uviedla do praxe radikálnu tézu o svojej výlučnosti v zastupovaní slovenského národa. Základným predpokladom zmeny politického režimu bola geopolitická zmena – odovzdanie stredoeurópskeho priestoru do záujmovej sféry nacistického Nemecka demokratickými západnými veľmocami, ktoré dovtedy garantovali existenciu Česko-Slovenska i udržateľnosť jeho demokratického usporiadania. Likvidácia politickej plurality (po ktorej nasledovala likvidácia plurality vo všetkých sférach spoloč-

ského života) sa uskutočnila cestou „zjednotenia“ stredopravého politického spektra do jednej strany a zákazu, ktorý postihol ľavicové a židovské strany. Na proces, ktorý prebehol veľmi hladko a bez výraznejšieho spoločenského odporu v priebehu niekoľkých týždňov, vplývalo niekoľko faktorov. Dôležitú rolu zohral vonkajší tlak na prispôbenie režimov v štátoch, ktoré sa ocitli v záujmovej sfére nacistického Nemecka. Ochota k „zjednoteniu“ vyplývala aj zo snahy pohlcovaných strán udržať si participáciu na moci na celoštátnej i miestnej úrovni. Na straníckej centrálnej v tomto smere pôsobil aj tlak miestnych štruktúr, keďže sa ako bývalé vládne strany obávali odlivu konjunktúrálného členstva.

Zjednocovací proces spustilo vyhlásenie Martina Mičuru o splynutí ním vedenej pobočky Československej strany ľudovej s HSLS už týždeň po vyhlásení autonómie Slovenska. Vedenie HSLS počítalo, že príklad „ľudovcov“ budú zakrátko nasledovať aj ďalšie strany. Otvorene to formuloval Jozef Tiso: *„Zjednotenie slovenského národa – toto je tá historická myšlienka, ktorá ako veľká hodnota prechádza z posledných dní a má byť nositeľkou nášho ďalšieho vývoja! Odtiaľto navždy musí prestať kultúrne a stranícke rozštiepenie národa. (...) Len ten má právo hovoriť za Slovákov, kto bojoval ideu samobytnosti slovenského národa. (...) Politické strany svoju úlohu už dohrali...národ v budúcnosti nebude potrebovať stranícke legitímácie...“*⁴⁸ Kľúčové boli rokovania so slovenskou časťou najsilnejšej vládnej strany – „agrárnikov“ (Republikánskej strany zemélskeho a maloroľníckeho ľudu – za zjednotenie s HSLS sa zasadzovalo najmä jej katolícke krídlo)⁴⁹ 8. novembra 1938, po ktorých J. Tiso

48 Slováč, roč. XX., č. 243, 25. 10. 1938, s. 1.

49 LICHNER, Ján. Pamäti. In BYSTRICKÝ, Valerián – LETZ, Róbert – PODOLEC, Ondrej (eds.). *Vznik Slovenského štátu. 14. marec 1939. Spomienky aktérov historických udalostí. Diel 1*. Bratislava 2007, s. 182 – 188; URSÍNY, Ján. Zápisnica z výsluchu pred vyšetrovujúcim sudcom v Bratislave. In BYSTRICKÝ, Valerián – LETZ, Róbert – PODOLEC, Ondrej (eds.). *Vznik Slovenského štátu. 14. marec 1939. Spomienky aktérov historických udalostí. Diel 2*. Bratislava 2008. s. 289 – 293

vyhlásil, že „... národ slovenský vypudil zo svojho kruhu bratovražedný boj, rozrúcal múry strán, ktoré ho doteraz rozdeľovali a zjednotil sa v jedinej politickej strane ako svojej politickej reprezentantke.“⁵⁰ Následný *Ohlas slovenskému národu* konštatuje, že zástupcovia týchto dvoch i ďalších strán sa „... slávnostne zjednotili v spoločnej strane pod názvom *Hlinkova slovenská ľudová strana (Strana slovenskej národnej jednoty)*... odo dneška je tu len jedna strana a zjednotený slovenský národ.“ Táto strana sa mala stať „skutočnou a jedinou reprezentantkou slovenského národa.“⁵¹ Proces „zjednotenia“ bol dovŕšený pripojením predstaviteľov živnostenskej strany (Slovenskej remeselnícko-obchodníckej strany), slovenských častí národných socialistov (Československá strana národně socialistická), Národného sjednocení i fašistov (Národní obec fašistická).⁵² Do 20. 11. 1938 (tento deň bol vyhlásený za „nedeľu zbratania“) sa mali organizácie strán zlúčiť aj na miestnej a regionálnej úrovni.⁵³

Najmenej vôle po „zjednotení“ prejavovala Slovenská národná strana (SNS). Napriek malej politickej sile (samostatne dovtedy nikdy nedosiahla zastúpenie v československom parlamente) by jej samostatné postavenie i prevažujúci evanjelický konfesiónálny charakter vytvárali potenciál stať sa základňou opozičných politických síl. Zo svojej autonomistickej minulosti totiž prirodzene odvodzovala legitimitu na ďalšie pôsobenie na politickej scéne i v zmenených politických pomeroch. Po počiatočných rokovaniach tento projekt nakoniec stroskotal po rezignácii ostatných politických strán.⁵⁴ Pod tlakom administratívneho zákazu bola nakoniec aj SNS donútená k zjednoteniu s HSLS.⁵⁵

50 *Slovák*, roč. XX, č. 256, 10. 11. 1938, s. 1.

51 *Slovák*, roč. XX, č. 256, 10. 11. 1938, s. 1; porov.: LETZ. *Hlinkova slovenská ľudová strana (Pokus o syntetický pohľad)*, s. 65.

52 *Slovák*, roč. XX, č. 256, 10. 11. 1938, s. 1.

53 LETZ. *Hlinkova slovenská ľudová strana (Pokus o syntetický pohľad)*, s. 65

54 Tamže, s. 67.

55 Blížšie pozri: PODOLEC. *Genéza a úlohy Snemu Slovenskej krajiny*.

Pomníchovská jeseň 1938 je teda spojená so zánikom politického pluralizmu, ktorý prebiehal v oboch častiach decentralizovaného česko-slovenského štátu, pričom z pohľadu HSLS ako politickej strany nešlo o prechod z opozičného postavenia do roly vládnej, ale vládnucej. Strana sa však v rukách J. Tisa nestala len prostriedkom ovládnutia politickej scény, ale aj dôležitým činiteľom zápasu s radikálmi vnútri ľudáckeho tábora.

V oblasti česko-slovenských vzťahov mali, aj zásluhou krátkozrakej politiky ostatných strán, „licenciu“ na zásadné riešenie problému len HSLS a čiastočne aj národnári ako bývalí členovia autonomistického bloku. Prijatú túto ľudácku politickú agendu bolo pre ostatné strany dovtedy politicky nepredstaviteľné. Napokon sa však 6. októbra 1938 v Žiline ich predstavitelia podpísali pod návrh, ktorý ešte na jar toho istého roka označovali pre jeho relatívnu radikálnosť za absolútne neprijateľný. Pre vládne strany bolo slovo autonómia ako vľajková loď programu HSLS politicky nepoužiteľné, a tak boli ich viac-menej progresívne iniciatívne návrhy formálne označované ako rôzne formy decentralizácie, hoci sa svojim obsahom často k spomínanému pojmu približovali.⁵⁶

Jeseň 1938 bola zároveň aj epilógom existencie neľudáckej stránickej tlače. Vydavateľstvá sa dostali pod kontrolu vládneho komisára a na prelome rokov 1938/39 sa plebejsko-opozičný Slovák presťahoval do bohatých priestorov čerstvo zaniknutého Slovenského denníka, ktorý patril najsilnejšej vládnej strane a kompletne prebral jeho know-how.⁵⁷ Podobne ako v rámci politických strán, neobišiel proces povinného zjednocovania takmer žiadnu stránku spoločenského života: od rôznych záujmových spolkov, športových klubov až po kultúrne inštitúcie.

56 ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. Slovensko v druhej republike. In.: RATAJ, Jan., KLIMEK, Antonín., ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica (eds.). *Z druhej republiky II.* Praha 1993, s. 270n, porovnaj : BYSTRICKÝ, Valerián. Národnostný štatút a štátoprávne programy na Slovensku 1938. *Historický časopis*, 40, 1, 1992, ŠUCHOVÁ, Xénia. Memoranda a decentralizačné návrhy Ivana Dérera z r. 1936 – 1938. In. *Studia historica Nitriensia VII.* (1998), s. 286n.

57 Reorganizácia slovenskej tlače. *Slovák*, roč. XX., č. 296, 30.12.1938, s. 1.

V období mesiacov október – december 1938 teda boli položené základy modelu politického režimu, ktorý s istými modifikáciami pretrval až do zániku Slovenskej republiky v roku 1945.

1.2 Konštituovanie zákonodarného snemu

Vlastný zákonodarný snem bol v slovenskom politickom prostredí považovaný za jeden zo základných atribútov budovania štátnosti, hoci aj obmedzenej v rámci väčšieho štátneho útvaru. Idea jeho vytvorenia sa objavuje už v 19. storočí vo všetkých projektoch slovenskej autonómie v rámci Uhorska.⁵⁸ Garancia vytvorenia slovenského snemu bola tiež súčasťou Clevelandskej (1915)⁵⁹ i Pittsburskej dohody (1918)⁶⁰ o budúcom usporiadaní tvoriaceho sa česko-slovenského štátu. V nasledujúcich dvadsiatich rokoch sa vytvorenie snemu stalo jedným zo základných kameňov programu slovenských autonomistov – túto požiadavku obsahovali všetky návrhy podané HSLŠ.⁶¹ Za jej splnenie nebolo možné považovať krajinské zastupiteľstvo, vytvorené na zá-

58 Žiadosti slovenského národa. In: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I*. Bratislava 1998, dok. č. 104, s. 308; Návrh na privilegijnú listinu na zriadenie a organizáciu osobitného Hornouhorského slovenského Okolia (dištriktu). In: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I*. Bratislava 1998, dok. č. 112, s. 349 – 354.

59 Clevelandská dohoda. In: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I*. Bratislava 1998, dok. č. 139, s. 444.

60 Pittsburská dohoda. In: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I*. Bratislava 1998, dok. č. 152, s. 484.

61 Návrh zákona Slovenskej ľudovej strany na autonómiu Slovenska (1922). In: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. Bratislava 1998, dok. č. 198, s. 131 – 138; Druhý parlamentný návrh HSLŠ na autonómiu Slovenska. In: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. Bratislava 1998, dok. č. 201, s. 148 – 149; Návrh zväzovej listiny Česko-Slovenskej zväzovej republiky z r. 1921. (tzv. Tukova ústava). In: MĚCHÝŘ, Jan. *Slovensko v Československu. Slovensko – české vztahy 1918 – 1991. Dokumenty – názory – komentáře*. Praha 1991, s. 10 – 18.

klade administratívnej reformy v roku 1928, ktoré disponovalo minimom kompetencií, navyše neúmerne vysoké množstvo jeho členov bolo priamo menované vládou.⁶²

Pod tlakom okolností a hrozbou úplného osamostatnenia sa Slovenska bola oslabená pražská vláda donútená akceptovať konštituovanie autonómie Slovenska (i Podkarpatskej Rusi) v rozsahu júnového poslaneckého návrhu HSLS. Vo fungovaní autonómie môžeme rozlišovať dve fázy – provízornu „politickú“ autonómiu a ústavne konštituovanú autonómiu, ktorej súčasťou sa stal aj nový zákonodarný orgán – Snem Slovenskej krajiny.

Prvé obdobie trvalo od vyhlásenia autonómie až po nadobudnutie účinnosti ústavného zákona č. 299/1938 Zb. o autonómii Slovenskej krajiny. Výkonný výbor najsilnejšej slovenskej politickej strany – HSLS po dvojdnovom rokovaní v Žiline prijal 6. 10. 1938 Manifest slovenského národa, ktorý prečítal jej vedúci predstaviteľ Jozef Tiso z balkóna tamojšieho Katolíckeho domu. HSLS sa v ňom vyhlásila za právoplatnú predstaviteľku slovenského národa, ktorý si týmto aktom uplatňuje právo na sebaurčenie. Konštatovala zásadnú zmenu politických pomerov v strednej Európe po mníchovskej dohode, v duchu ktorej chce aj naďalej usilovať o mierové riešenie sporov. V mene slovenského národa deklarovala jeho príslušnosť k národom bojujúcim proti marxisticko-socialistickej (v dokumente označovanej ako „*marxisticko-židovskej*“) ideológii. Dovoľávala sa medzinárodných garancií nedeliteľnosti slovenského národa i územia, ktoré obýva. Ohradzovala sa pritom proti snahám o zmenu hraníc, o ktorých by sa malo rozhodnúť bez zástupcov slovenského národa. Dožadovala sa okamžitého prevzatia výkonnej moci na Slovensku príslušníkmi slovenského národa.⁶³

62 ŠUCHOVÁ, Xénia. Zavedenie krajiniského zriadenia na Slovensku roku 1928: kompetencie a prvé rozpočty. *Historický časopis*, 45, 3, 1997; LIPSCHER, Ladislav. Krajiniské zriadenie na Slovensku v rokoch 1928 – 1939, *Historický časopis*, XI, 1, 1963.

63 *Slovák*, roč. XX., č. 228, 7. 10. 1938, s. 1.

Do Žiliny pricestovali aj predstavitelia ostatných politických strán s cieľom participovať na vzniku slovenskej autonómie (hoci ju dovtedy väčšinou odmietali) a udržať si tým podiel na politickej moci v nových pomeroch. Ľavicové strany neboli k dohode pripustené, keďže ich ideológiu HSLS odmietala. Výsledkom rokovaní bola Žilinská dohoda zo 6. 10. 1938, podľa ktorej si predstavitelia najvýznamnejších neľavicových politických strán osvojili návrh HSLS na vydanie ústavného zákona o autonómii Slovenska tak, ako bol podaný HSLS v júni 1938. Zároveň žiadali okamžité vymenovanie J. Tisa za predsedu slovenskej vlády, ktorý mal následne spolu s ostatnými politickými stranami vytvoriť prvý vládny kabinet. Predstavitelia bývalých centralistických strán do dohody presadili klauzulu, že uzákonením autonómie bude „*štátoprávne postavenie Slovenska definitívne vyriešené*“.⁶⁴

Už 6. 10. 1938 sa vláda ČSR v zastúpení prezidenta jednomyselne uzniesla vymenovať J. Tisa za „ministra pre Slovensko“. Na druhý deň, 7. 10. 1938, boli vymenovaní štyria ministri slovenskej autonómnej vlády. Dvaja členovia pochádzali z HSLS, dvaja z agrárnej strany a jeden bol pôvodne zo SNS. Týmto aktom sa zavŕšilo konštituovanie provizórnej podoby slovenskej autonómie, ktorá bola vytvorená politickým rozhodnutím. Jej základným a jediným inštitucionálnym atribútom bola práve autonómna vláda. Jej členovia boli síce oficiálne prezentovaní ako ministri slovenskej autonómnej vlády, z právneho hľadiska však boli členmi pražskej centrálnej vlády, pričom ich územná pôsobnosť bola vymedzená administratívnym územím Slovenskej krajiny. Pri prijatí tohto dočasného riešenia sa argumentovalo existenciou niekdajšieho Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska, hoci aj jeho pôsobenie bolo po nadobudnutí účinnosti ústavy z roku 1920 súčasníkmi považované za problematické. Tento stav bol legalizovaný aj neskorším ústavným zákonom č. 299/1938 o autonómii Slovenskej krajiny, ktorý takto kreovanej slovenskej

64 Žilinská dohoda. In *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. Bratislava 1998, dok. č. 212. s. 180; porov.: URSÍNY. Zápisnica z výsluchu pred vyšetroujúcim sudcom v Bratislave, s. 291

krajinskej vláde prisudzuje výkonnú moc na Slovensku v rámci vymedzených kompetencií späť od 7. 10. 1938. Politické systémy oboch častí republiky sa po 6. 10. 1938 vyvíjali úplne samostatne.

Vytvorenie zákonodarného orgánu umožnilo až prijatie ústavného zákona č. 299/1938 o autonómii Slovenskej krajiny z 22. 11. 1938, ktorý predstavoval ústavnoprávny základ autonómie Slovenska. (V ten istý deň bola takýmto spôsobom konštituovaná aj autonómia Podkarpatskej Rusi.) Štát začal používať aj nový názov so spojovníkom, ktorý vyjadroval štátoprávnu zmenu – Česko-Slovenská republika.

Autonómia Slovenska sa konštituovala na báze krajinského zriadenia, keď Slovenská krajina nadobudla autonómny štatút vrátane získania neporovnateľne väčšieho rozsahu kompetencií. Neprevzala však orgány krajinského zriadenia, ktoré nahradili novokonštituované orgány. Na zákonodarný snem sa tak nepretransformovalo dovtedajšie krajinské zastupiteľstvo, ale bol konštituovaný úplne nový orgán. Iba krajinský úrad zanikal len postupne, keď až do konca roka 1939 odovzdával kompetencie rodiacim sa ministerstvám. Nový, stále ešte asymetrický model usporiadania štátu s federatívnymi prvkami pripomínal (najmä postavením ústredných orgánov v ich „dvojedinej“ celoštátno-českej kompetencii) usporiadanie habsburskej monarchie v období dualizmu. Ústavný zákon konštruoval budovanie česko-slovenského štátu zdola, keďže novovytvorené autonómne orgány boli definované ako primárne, ktoré odovzdali časť svojich kompetencií centru (taxatívne vymenované delegované kompetencie).

V rámci zákonodarnej moci a výkonnej moci boli teda aj v rámci slovenských záležitostí Národnému zhromaždeniu a celoštátnej vláde zverené kompetencie v šiestich oblastiach:

1. ústava, ústavné zákony a otázky upravujúce činnosť spoločných zákonodarných, vládnych a výkonných orgánov
2. zahraničné vzťahy Česko-Slovenskej republiky, vypovedanie vojny a uzavretie mieru; otázky obchodnej a tarifnej politiky, vývozu a dovozu

3. národná obrana
4. mena, miery a váhy, otázka patentov, ochrana priemyselných vzorov a ochranných známk, vymeriavanie a mapovanie
5. spoločný rozpočet, spoločná uzávierka; štátny dlh a schvaľovanie pôžičiek pre spoločné potreby štátu a ich použitie
6. monopoly, spoločné štátne podniky, ústavy a zariadenia (s výnimkou štátnych lesov a majetkov, banských a hutníckych podnikov a kúpeľov).

Výlučne v rámci zákonodarnej moci boli celoštátnemu Národnému zhromaždeniu zverené aj ďalšie kompetencie:

1. štátne občianstvo, vysťahovalectvo, prisťahovalectvo, cestovné pasy
2. clá
3. doprava
4. pošta, telekomunikácie, poštová sporiteľňová a šeková služba
5. dane, dávky a poplatky, pokiaľ slúžili na krytie výdavkov spoločných vecí a všeobecné zásady nepriamych daní
6. právna úprava hospodárskych a finančných otázok, ktoré sú potrebné na zabezpečenie rovnakých súťažných podmienok podnikania.

Záujmy Slovenskej krajiny pri zmene ústavy a ústavných zákonov v rámci právnej úpravy hospodárskych a finančných otázok, ktoré boli potrebné tak na zabezpečenie rovnakých súťažných podmienok podnikania, ako aj čiastočne pri voľbe prezidenta, boli na pôde celoštátneho parlamentu chránené zákazom majorizácie. Národné zhromaždenie prijímalo zákony zásadne s územnou pôsobnosťou vymedzenou pre české krajiny, pričom územná pôsobnosť aj pre Slovenskú krajinu musela byť v príslušnom zákone výslovne uvedená. Navyše formálnoprávnou podmienkou platnosti normy aj na Slovensku bolo jej publikovanie aj v slovenskom jazyku.

Nový model vzťahov bol stále asymetrický, keďže autonómne orgány na úrovni českých krajín neboli vytvorené. Celoštátne orgány Česko-Slovenskej republiky (Národné zhromaždenie a vláda) sa tak vyznačovali dvojakou, t. j.

česko-slovenskou i českou pôsobnosťou. Zástupcovia Slovenskej krajiny sa zúčastňovali na ich rokovaníach i rozhodnutiach len v prípade prerokovávaní spoločných česko-slovenských záležitostí.

Ústavný zákon však vnášal do asymetrického modelu aj viaceré prvky federalizmu a zvrchovanosti autonómnych orgánov, ktoré v niektorých prípadoch siahali až po hranicu medzinárodnoprávnej subjektivity:

1. Prijatie ústavy Slovenskej krajiny malo byť výlučnou právomocou Snemu Slovenskej krajiny rovnako ako zákony v oblastiach, ktoré neboli taxatívne postúpené národnému zhromaždeniu.
2. Úplné oddelenie sústavy súdov Slovenskej krajiny od sústavy súdov Česko-Slovenskej republiky na všetkých inštanciách, vrátane zriadenia Najvyššieho súdu a Najvyššieho správneho súdu na území Slovenskej krajiny.
3. Zmena hraníc česko-slovenského štátu, pokiaľ znamenala zároveň zmenu hraníc Slovenskej krajiny sa mohla uskutočniť len po predchádzajúcom súhlase dvojtretinovej väčšiny poslancov Snemu Slovenskej krajiny.
4. Ratifikácia medzinárodných zmlúv dotýkajúcich sa výlučne slovenských kultúrnych, náboženských a hospodárskych otázok Snemom Slovenskej krajiny ako podmienka platnosti, pokiaľ išlo o oblasti, kde mu prislúchala zákonodarná právomoc.
5. Ústavný zákon predpisoval pomerné zastúpenie zástupcov Slovenskej krajiny vo všetkých spoločných inštitúciách rovnako, ako aj v medzinárodných organizáciách, v ktorých má Česko-Slovenská republika zastúpenie.
6. Štátne občianstvo Česko-Slovenskej republiky pre obyvateľov Slovenskej krajiny vychádzalo z krajinskej príslušnosti (podmienkou jej nadobudnutia bolo domovské právo v niektorej z obcí na území Slovenskej krajiny).
7. Zákaz majorizácie na pôde Národného zhromaždenia pri rozhodovaní o vymedzených otázkach.

8. Tretina poslancov snemu mala právomoc vyvolať proces odvolania ústrednej vlády.

9. Signácia vládnych nariadení, dotýkajúcich sa Slovenskej krajiny aspoň jedným jej zástupcov v celoštátnej vláde.

Najvyššie orgány autonómnej Slovenskej krajiny boli základnými inštitucionálnymi atribútmi budovania slovenskej štátnosti v rámci Česko-Slovenskej republiky.

Snem Slovenskej krajiny mal byť vytvorený ako zákonodarný orgán o slovenskej autonómii. Vzhľadom na územné oklieštenie spôsobené viedenskou arbitrážou nestanovoval ústavný zákon pevný počet jeho poslancov. Strana získavala mandát za každých 20 000 voličov (ak zvyšok hlasov predstavoval tri štvrtiny tohto počtu, tak ešte navyše jeden ďalší mandát). Voľby z 18. decembra 1938 preto na aktuálnom (t. j. „poarbitrážnom“) území Slovenskej krajiny vygenerovali počet 63 poslancov. Reálna legitimita novozvoleného krajinského parlamentu bola oslabená vtedajšou politickou situáciou a mechanizmom jeho voľby.

Najvyšším orgánom výkonnej moci v rámci autonómne spravovaných kompetencií bola vláda Slovenskej krajiny, politicky zodpovedná snemu. Menoval ju prezident Česko-Slovenskej republiky na návrh predsedníctva snemu. Vláda Slovenskej krajiny vykonávala aj legislatívnu činnosť v podobe nariadení so silou zákona vo všetkých oblastiach s výnimkou tých, ktoré boli taxatívne postúpené celoštátnym orgánom. Konala teda bez výslovného splnomocnenia snemom alebo ústavným zákonom. Išlo o stav legislatívnej núdze spôsobený faktom, že Snem Slovenskej krajiny sa po prvý raz zišiel až v januári 1939 a počas obdobia autonómie nestihol prijať žiadny zákon. Vláda Slovenskej krajiny si tento protiústavný stav uvedomovala a jej konanie bolo neskôr dodatočne snemom legalizované osobitným ústavným zákonom.⁶⁵

Z ustanovení ústavného zákona č. 299/1938 Zb. i následnej aplikačnej politickej praxe bolo teda zrejme formovanie dvoch druhov výlučných pôsobností:

65 Ústavný zákon č. 145/1941 Sl. z.

1. pôsobnosť celoštátnych česko-slovenských orgánov v taxatívne vymedzených oblastiach.
2. krajinská pôsobnosť vo všetkých ostatných oblastiach.
 - 2.1. s územnou pôsobnosťou vymedzenou územím krajín Českej a Moravskosliezskej, ktorú vykonávali celoštátne česko-slovenské orgány vo funkcii najvyšších zákonodarných a výkonných orgánov pre tieto dve krajiny. Príslušné orgány rokovali a prijímali rozhodnutia s účasťou výlučne zástupcov týchto dvoch krajín.
 - 2.2. s územnou pôsobnosťou vymedzenou územím Slovenskej krajiny, ktorú vykonávali jej orgány.
 - 2.3. s územnou pôsobnosťou vymedzenou územím Zakarpatskej Ukrajiny, ktorú vykonávali jej orgány.

V súlade s výkonom zákonodarnej právomoci v rámci vyššie popísaného rozdelenia pôsobností sa začali popri právnom poriadku Česko-Slovenskej republiky formovať aj príslušné tri právne subporiadky. Diferenciácia medzi nimi sa postupne prehlbovala. Počiatočnými prameňmi pri zrode slovenského právneho subporiadku boli právne normy recipované z právneho poriadku ČSR, ktoré mohli autonómne orgány v rámci svojich kompetencií neobmedzene rušiť a meniť. Postupne sa k prameňom pridali aj vládne nariadenia vlády Slovenskej krajiny.

Snem Slovenskej krajiny bol oficiálne ohlasovaný a predstavovaný ako ústavodarné zhromaždenie, ktorého úlohou bola príprava ďalšieho atribútu štátnosti – Ústavy Slovenskej krajiny.⁶⁶

Keďže neexistovala osobitná právna norma upravujúca konštituovanie autonómneho zákonodarného orgánu, bolo potrebné použiť na tento účel momentálne platné znenie zákona o voľbách do Poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia, ktorý zakotvoval v podstate západoeurópsky štandard, demokratického priebehu volebnej procedúry.⁶⁷ Problémom vlády bolo usku-

66 Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond Snem Slovenskej republiky (ďalej SSR), k. 1 a 68.

67 Vyhláška vlády Slovenskej krajiny č. 844/38 (*Slovák*, roč. XX., č. 272, 29. 11. 1938, s. 1); pozri tiež: príloha k vyhláške č. 98/1935 Sb. z. a. n.

točníť voľby bez porušenia platného zákona a zároveň ich priebeh prispôbiť novej politickej realite, t. j. budovaniu autoritatívneho režimu, ktorým sa vôbec netajila.⁶⁸ Podaniu konkurenčných kandidátnych listín zabránila úradná obštrukcia vlády v súvislosti s vypísaním volieb.⁶⁹ Dvanásťdňová lehota medzi ich oficiálnym vyhlásením ministerstvom vnútra a odovzdaním kandidátnych listín bola skrátená na jediný deň, keďže voľby boli vyhlásené 22 dní vopred (namiesto 28) a termín odovzdania kandidátnych listín bol predsunutý na 21 dní, pričom predtým stačilo 16.⁷⁰ Ďalším problematickým bodom bola tajnosť volieb, keďže vo viacerých volebných miestnostiach mali manifestačný ráz.⁷¹ Mimo rámec volebného zákona smerovalo aj zriadenie osobitných volebných miestností pre národnostné menšiny. Oficiálne sa síce tvrdilo, že sa tak stalo na ich žiadosť (niektorí predstavitelia menšín v tom videli možnosť demonštrovať lojalitu voči tvoriacej sa slovenskej štátnosti), no z pohľadu novej mocenskej garnitúry sa tento spôsob voľby mal stať aj prostriedkom kontroly „podozrivých“ skupín obyvateľstva rovnako, ako aj ukážkou lojality občanov s ohľadom na zahraničie.⁷² Existenciou jedinej kandidátky dostali voľby charakter plebiscitu, pričom bola sugestívne navodená atmosféra, keď kladné hlasovanie malo zároveň predstavovať vyslovenie súhlasu s predchádzajúcimi štátoprávnymi zmenami a ďalším budovaním Slovenska ako autonómneho celku. Celkový tón predvolebnej rétoriky sa

68 SNA, SSR, k. 1.

69 Zápisnica z výsluchu M. Vanču (25. 7. 1945). Štátny archív (ďalej ŠA) Bratislava, fond Okresný ľudový súd (ďalej OLS) Bratislava, Tnľud 9/48. Jeho výpoveď potvrdil vo výpovedi (18. 6. 1945) aj M. Sokol (tamže).

70 Vyhláška vlády Slovenskej krajiny č. 844/38 (*Slovák*, roč. XX., č. 272, 29. 11. 1938, s. 1); pozri tiež: Vyhláška č. 98/1935 Sb. z. a n. (príloha).

71 *Slovák*, roč. XX., č. 272, 29. 11. 1938, s. 1; tiež: *Slovák*, roč. XX., č. 273, 30. 11. 1938, s. 1, pozri aj: NIŽŇANSKÝ. Voľby do snemu Slovenskej krajiny.

72 *Slovák*, roč. XX., č. 272, 29. 11. 1938, s. 1; tiež: SNA, fond Krajinský úrad v Bratislave, P II., k. 227, NIŽŇANSKÝ. Voľby do snemu Slovenskej krajiny.

postupne pritvrdzoval a negatívne hlasovanie začínalo byť postupne označované za podvratný čin nepriateľa národa.⁷³

Po hladkom priebehu volieb, ktoré sa konali 18. decembra 1938, mohli viacerí vládni politici s uspokojením konštatovať, že Slovensko sa svojimi voľbami zaradilo k vtedajším veľmociam – Nemecku a Taliansku, ktoré už opustili stranícky systém, ktorý bol považovaný za „prekonanú“ etapu vývoja.⁷⁴

Vzhľadom na charakter volieb, dopadol ich výsledok viac-menej podľa očakávania, keď vyše 90 % voličov hlasovalo kladne. Z historického hľadiska je zaujímavý pohľad na oblasti, kde sa relatívne vysoký počet negatívnych hlasov najviac odchýlil od celokrajinského priemeru. Svoju úlohu tu zohrali dva činitele. V prvom prípade konfesijný – v okresoch s tradične silným zastúpením evanjelického vierovyznania (Myjava, Senica, Nové Mesto nad Váhom) a v druhom etnický v okresoch s početnou rusínskou menšinou (Sobrance, Stará Ľubovňa a predovšetkým Bardejov).⁷⁵

Reprezentatívnosť orgánu a legitimita jeho voľby boli teda volebnou procedúrou výrazne limitované, hoci sa dá aj v týchto podmienkach pozorovať snaha aspoň o čiastočnú proporcionalitu v personálnej skladbe poslaneckého zboru. V najmenšej miere bola proporcionalita uplatnená z politického hľadiska, keď sa pomer zastúpenia jednotlivých politických strán výrazne líšil od výsledku posledných parlamentných volieb v roku 1935. V pléne Snemu Slovenskej krajiny mali obmedzené zastúpenie členovia bývalých politických strán, ktoré sa zjednotili s HSLS, pričom úplne bola vylúčená ľavicová časť politického spektra. Ako reprezentatívnejšie možno označiť zloženie poslaneckého zboru z hľadiska sociálneho rozvrstvenia spoločnosti. Prítomnosť zástupcov všetkých spoločenských vrstiev v pléne snemu bola odrazom tenden-

73 Pokyny pre voličov. *Slovák*, roč. XX., č. 284, 14. 12. 1938, s. 1; tiež: SNA, f. Ministerstvo vnútra Slovenskej krajiny – Prezídium, k. 1; pozri tiež propagačné články k voľbám v denníku *Slovák*, roč. XX., č. 282 – 287, 11 – 17. 12. 1938.

74 *Slovák*, roč. XX., č. 289, 20. 12. 1938, s. 1.

75 Tamže.

cií, predznamenantávajúcich už v období tvorby kandidátnej listiny vývoj k zamýšľanému stavovskému zriadeniu. Snaha zastupovať svoj stav či sociálnu skupinu však väčšinou zostávala vo verbálnej rovine, pričom výnimku tvorili iba zástupcovia robotníkov Rudolf Čavojský a Ján Mora, ktorí iniciatívne presadili viacero sociálnych zákonov. Pre dlhoročných predákov odborov bola táto činnosť prirodzená a najmä R. Čavojský bol jedným z tých, ktorí svojimi prejavmi prinášali isté oživenie do väčšinou ospalej atmosféry politicky jednofarebného snemu.⁷⁶ Väčšiu aktivitu prejavovali poslanci ešte aj pri presadzovaní svojich regionálnych záujmov. Vyššiu mieru reprezentatívnosti mal snem z národnostného a regionálneho hľadiska.

Snem Slovenskej krajiny sa počas celého obdobia autonómie riadil rokovacím poriadkom bývalej Poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia, pričom až v apríli 1939 prijal vlastný rokovací poriadok, ktorý bol neskôr novelizovaný v novembri 1941. Obe právne normy boli v zásade identické, pretože rokovací poriadok pražského parlamentu bol v podstate len preložený a prispôsobený podmienkam menšieho zákonodarného orgánu. Úmerne nižšiemu počtu poslancov boli napríklad znížené minimálne počty potrebné na podanie pozmeňovacieho návrhu a interpelácie (z 20 na 10 poslancov). V plnom rozsahu bolo prebraté aj ustanovenie o možnosti používania jazykov národnostných menšín, dokonca rozšírené o povinnosť publikovať prejavy prezidenta republiky aj vo všetkých menšinových jazykoch. Jediným podstatnejším rozdielom bola jednoduchšia legislatívna procedúra, keď sa upustilo (najmä v neskoršej novelizácii) od systému niekoľkých čítaní zákona.⁷⁷ Rokovací poriadok obsahoval aj ustanovenie (§ 39 ods.1), ktoré až na malé výnimky zakazovalo poslancom čítať svoje prejavy.⁷⁸

76 SNA, SSR, k. 1.

77 Zákon č. 84/1939 Sl. z.; zákon č. 248/1941 Sl. z.; porovnaj: zákon č. 325/1920 Sb. z. a n.

78 Zákon č. 84/1939 Sl. z. ; zákon č. 248/1941 Sl. z.; porovnaj: zákon č. 325/1920 Sb. z. a n.

Funkcia poslanca mala čestný charakter, z poslanskekého mandátu vyplýval len nárok na úhradu nákladov spojených s jeho vykonávaním, hoci viacerí poslanci neúspešne presadzovali zmenu tohto ustanovenia.⁷⁹ Ustanovenie vzniklo ešte v období, keď snem nebol parlamentom suverénneho štátu, a teda sa nepredpokladala veľká frekvencia jeho zasadaní. Ďalšou príčinou bola aj neutešená situácia vo financiách slovenskej krajiny a jej schodkový rozpočet.⁸⁰

Štruktúra orgánov snemu sa po jeho ustanovení budovala len postupne. Jeho vedenie, t. j. predsedníctvo, sa skladalo z predsedu a dvoch podpredsedov. Tento orgán mohol plenárne zasadať za prítomnosti aspoň dvoch jeho členov, pričom pri rovnosti hlasov rozhodoval hlas predsedu. Riadiace kompetencie v sneme boli rozdelené medzi predsedníctvo ako kolektívny orgán a predsedu, ktorému podliehal jeho sekretariát a administratívny aparát snemu, skladajúci sa z kabinetu predsedníctva, postupne až piatich referátov (dvoch legislatívnych, spravodajského, personálneho a hospodárskeho), učtárne, pomocných úradov a archívu s knižnicou.⁸¹

Z výborov, ktorých počet sa neskôr rozrástol až na 11, boli v tomto období zriadené len štyri najdôležitejšie: iniciatívny, rozpočtový, imunitný a ústavnoprávny.⁸²

Podľa predstáv slovenských politikov sa mal pražský parlament po skončení svojho volebného obdobia pretvoriť na zákonodarný snem českých krajín, t. j. slovenskí poslanci by už neboli volení.⁸³ Štátoprávne usporiadanie by sa tým v oblasti zákonodarnej moci ešte viac priblížilo k federalistickému modelu.

79 SNA, SSR, k. 3.

80 Tamže.

81 Zákon č. 84/1939 Sl. z.; pozri tiež: CHREŇOVÁ. Štruktúra ústredných orgánov na Slovensku, s. 21n.

82 CHREŇOVÁ. Štruktúra ústredných orgánov na Slovensku, s. 26 – 28.

83 Čo bude s pražským parlamentom? *Slovák*, roč XXI., č. 34, 10. 2. 1939, s.1, Koncom marca bude rozpustený pražský parlament. *Slovák*, roč. XXI., č. 48, 26. 2. 1939, s.1

Zostávajúce alebo uprázdnené mandáty boli spočiatku dopĺňané náhradníkmi z kandidátnej listiny a neskôr podľa ústavného zákona č. 229 zo 7. októbra 1941 dopĺňané mimovolebnou procedúrou – menovaním prezidentom republiky. V rámci tejto novely ústavy bolo až do vypísania ďalších volieb predĺžené funkčné obdobie Snemu, ktoré malo pôvodne trvať päť rokov.⁸⁴

1.3 Činnosť Snemu Slovenskej krajiny

Snem Slovenskej krajiny bol zvolaný rozhodnutím prezidenta republiky zo 4. januára 1939 presne mesiac po voľbách – 18. januára 1939 na jedenástu hodinu. Keďže išlo o prvý zákonodarný snem v dejinách Slovenska, ustanovujúce zasadanie malo predovšetkým slávnostný charakter za účasti politických špičiek – predstaviteľov ústrednej vlády i oboch komôr parlamentu.⁸⁵ Pokiaľ išlo o miesto tohto historického aktu, výber padol nakoniec na aulu bratislavskej univerzity, pretože adaptácia Župného domu, kam sa snem nakoniec natrvalo usídlil, ešte nebola ukončená. Okrem týchto priestorov sa ešte v tejto súvislosti uvažovalo aj o budove Zemedelského múzea (dnes v budove na nábreží Dunaja sídli Slovenské národné múzeum), kde bola napokon dočasne umiestnená časť úradných miestností snemu.⁸⁶

Podľa zákona o autonómii mal poverenec politickej strany s najväčším počtom mandátom otvoriť prvé zasadanie a predsedať mu.⁸⁷ Touto čestnou úlohou bol poverený dr. Jozef Buday ako zástupca HSLS – jedinej politickej strany, priamo zastúpenej na sneme. Okrem slávnostných prejavov bol súčasťou programu aj sľub poslancov a najmä konštituovanie riadiacich orgánov.

84 Ústavný zákon č. 225/1941 Sl. z.

85 SNA, SSR, k. 1.

86 Zemedelské múzeum – budúci slovenský parlament. *Slovenská politika*, roč. XX, č. 7, 10. 1. 1939, s. 2; Slovenský snem sa predstavuje svojmu národu. *Slovenská politika*, roč. XX, č. 14, 18. 1. 1939, s. 1.

87 Ústavný zákon č. 299/1938 Sb. z. a n.

Na prvej schôdzi bolo podľa prezenčnej listiny prítomných všetkých 63 zvolených poslancov. Už prvé jednohlasné hlasovania naznačili charakter politiky, aká sa mala viesť na pôde tohto politicky jednofarebného orgánu. Po zvolení predsedu (Martina Sokola) a dvoch podpredsedov (Karol Mederly a Július Stano) nasledovala ešte voľba štyroch zapisovateľov a dozorcov a konštituovanie spomínaných štyroch výborov.⁸⁸

Medzi prvé legislatívne úlohy predložené poslancom patrili: zákon o zásluhách Andreja Hlinku a zákon o rokovacom poriadku snemu.

Nesporne najdôležitejšími úlohami snemu však bolo schválenie programového vyhlásenia autonómnej vlády a rozpočtu Slovenskej krajiny, ktoré sa stali hlavnými témami II. schôdze. Predseda vlády J. Tiso predniesol programové vyhlásenie v jej úvode – 21. 2. 1939. Prvá, ideologická, hovorila o novom štáte, ktorý sa na pôde snemu buduje, pričom je zaujímavé, že existujúci česko-slovenský štát sa v ňom spomína len raz – ako subjekt, ktorého nový štát je priamym nasledovníkom.⁸⁹ Predkladaný historický dokument býva práve v tejto súvislosti spomínaný v prácach historikov, pričom stále panujú medzi autormi rôzne názory ohľadom jeho interpretácie. Zmienka o novom štátoprávnom usporiadaní vzťahu dvoch národov však svedčí o tom, že hoci sa to tak na prvý pohľad javí, v skutočnosti nešlo o nezávislý štát v medzinárodnom zmysle. Na druhej strane však formulácie o samostatnej armáde a diplomatickom zastúpení, ktoré sú vo svete všeobecne považované za atribúty štátnej suverenity, odporujú obvyklým predstavám o budovaní samosprávneho celku, t. j. akéhosi „štátu v štáte“. Text úvodnej časti vyhlásenia mohol byť preto v takejto podobe akceptovaný radikálmi a zároveň neprinášal žiadne politické či ústavnoprávne dôsledky.

Takýto spôsob formulácie úvodu vládneho vyhlásenia by sa dal vysvetliť aj snahou vlády, resp. predstaviteľov tzv. Tisovho krídla prevziať iniciatívu a postaviť sa na čelo línie, ktorá postupne začínala diktovať smer vývoja uda-

88 SNA, SSR, k. 1.

89 Tamže.

lostí a usmerniť ju politicky žiaducim smerom. Tieto pozície totiž dovtedy plne ovládali radikáli, pričom politici nesúci zodpovednosť len reagovali na ich často nezodpovedné výstreľky.⁹⁰

Dovtedajšie i bezprostredne nasledujúce postoje a činy členov vlády, medzi ktorými boli aj zástupcovia bývalých celoštátnych strán, nás oprávňujú tvrdiť, že všetci považovali aktuálne štátoprávne zmeny za naplnenie sebaurčovacích snáh slovenského národa. Otvorená zostáva otázka, akú úlohu zohrali v tomto prípade vonkajšie tlaky, resp. prípadný pokus autonómnej vlády vyslať signál voči nemeckej politike, snažiacej sa pomocou zákulisných ťahov priviesť slovenských politikov k radikálnejším separatistickým krokom.

Ostré spory o interpretáciu úvodnej časti vládneho vyhlásenia sa viedli aj v dobovej tlači – v rámci búrlivej diskusie o vhodnosti úvah o samostatnosti Slovenska. Zákonodarný snem bol však takmer vo všetkých príspevkoch považovaný za rozhodujúci atribút štátnosti. Ďalším malo byť prijatie základného zákona – slovenskej ústavy.⁹¹

V úvode vyhlásenia je jednoznačne prezentovaný aj charakter nového štátu, keď sa vláda otvorene hlási k budovaniu autoritatívnemu stavovského režimu a systému jednej strany po tom, čo „*bola zlikvidovaná straníckosť, ako najhoršie ovocie demokracie.*“ Nahradiť ju mal stavovský systém prebudovaný od najnižších štruktúr – obcí. Z celého ďalšieho textu je zrejmé, že idea štátu mala byť postavená na dvoch pilieroch: kresťanskom a národnom, čo sa prejavuje vo všetkých sférach spoločnosti, predovšetkým však v oblasti kultúry a školstva.

Vzápätí sa však vláda dištancovala od zámeru budovať totalitný režim. Ďalšie zámery vlády môžeme rozdeliť na investičné akcie vynútené okupáciou južného Slovenska a s tým spojeným prerušením mnohých komunikačných a infraštruktúrnych sietí a na dlhodobé zámery a investície.

90 Za takýto „výstrelok“ možno napríklad označiť gardistickú manifestáciu za samostatnosť Slovenska v obci Rišňovce, ktorú náležite využila nemecká propaganda.

91 Napríklad : Ako je to ???, Tak je to !!! *Národné Noviny*, roč. LXX, č. 42, 19.2.1939, s.1

Okrem obligátnych politických vyhlásení sa rokovanie o vládnom vyhlásení nieslo v pomerne vecnom duchu. Pri absencii politickej opozície mu chýbala kritika, pričom poslanci sa skôr angažovali v presadzovaní partikulárnych záujmov regionálneho alebo stavovského charakteru.

Relatívne nízky stupeň lojality prejavili vo svojich sebavedomých rečiach zástupcovia národnostných menšín, ktorí ich predniesli vo svojich jazykoch. Poslancovi Karmasinovi napríklad prekážalo používanie pojmu „menšina“, ktoré v ňom vyvolávalo „*minderheitsgefühl*“ a s ním spojený pocit nerovnoprávnosti. (Smiech v rokovacej sieni vyvolalo, keď potom omylom toto slovo sám niekoľkokrát v ďalších častiach prejavu spomenul.)

János Esterházy použil v tomto prípade pojem „maďarstvo“, ktoré malo podľa neho stále dôvod na sťažnosti. Viedenskú arbitráž označil za svoju „magnu chartu“ a vládu varoval konštatovaním, že práve národnostný problém bol príčinou skazy Československa.

Ťažisko prerokovania rozpočtu krajiny spočívalo na rozpočtovom výbore. Mal schodkový charakter, pričom príjmy predstavovali 886 363 000 korún a výdavky 1 192 648 900. Príspevky poukazovali najmä na potrebu rozprúdiť podnikateľskú činnosť a pritiahnúť investície zo strany českého a zahraničného kapitálu. Obidva zásadné dokumenty boli odhlasované obligátne jednodhlasne.⁹²

Je historickým paradoxom, že III. schôdza Snemu Slovenskej krajiny bola pôvodne zvolaná práve na 14. marca 1939. Keď prezident republiky vydal príslušné rozhodnutie, určite netušil, aký osudový dátum určil. Napriek tomu, že ho prezident svojím ďalším rozhodnutím, vzhľadom na udalosti okolo tzv. Homolovho puču, odročil na 28. marca, zasadanie bolo pod vplyvom následných dramatických udalostí totiž zvolané opäť na tento deň. Stalo sa nakoniec historickým medzníkom, keď sa spolu so zmenou názvu začína písať nová kapitola v dejinách tohto snemu, ktorý sa od toho momentu stal sa parlamentom samostatného štátu.

92 SNA, SSR, k. 2.

V snahe zabrániť pozvoľnému rozpadu česko-slovenského štátu, ktorý by v budúcnosti mohol byť z medzinárodnoprávneho hľadiska potenciálnym problémom pri jeho obnove, pristúpila celoštátna vláda k vojenskému zásahu na Slovensku (tzv. Homolov puč). Prezident Č-SR Emil Hácha v noci z 9. na 10. marca 1939 odvolal z funkcie predsedu slovenskej autonómnej vlády Jozefa Tisa a vyhlásil mimoriadny stav. Odvolanie sa uskutočnilo bez participácie orgánov snemu, ktoré požadoval ústavný zákon č. 299/1938 Zb. Mimoriadny stav zahŕňal dočasné suspendovanie občianskych práv (napr. zákaz zhromažďovania sa, zákaz pohybu po 19. hodine na verejných miestach, zavedenie cenzúry listových zásielok i tlače, suspendovanie domovej slobody...), zavedenie okamžitej aplikácie trestu smrti za taxatívne stanovené zločiny (napr. vražda, lúpež, podpaľačstvo, verejné násilie, poškodzovanie cudzieho majetku...). Na Slovensku bola teda nastolená vojenská súdno-administratívna diktatúra. Vojensko-policiajný zásah riadil krajinský vojenský veliteľ v Bratislave generál Hugo Vojta. Jej priamy výkon mali na starosti velitelia dvoch armádnych zborov, ktorí v tom čase pôsobili na Slovensku – generál Ondřej Mězl (veliteľ VI. zboru pre východnú časť Slovenska) a generál Bedřich Homola (veliteľ VII. zboru pre juhozápadnú časť Slovenska). Symbolom celej akcie pritom sa stal práve generál Homola. Internovaných bolo viac ako 250 čelných predstaviteľov verejnej správy i vládnucej strany – HSLS-SSNJ. Predseda vlády J. Tiso prijal zosadenie bez odporu a odobral sa na svoju faru v Bánovciach nad Bebravou. Za predsedu vlády Slovenskej krajiny bol najprv na niekoľko hodín menovaný Jozef Sivák, ktorý sa však v tom čase nachádzal na inaugurácii nového pápeža Pia XII. v Ríme a tam svoje menovanie odmietol.⁹³ Vzápätí bol nahradený Karolom Sidorom, čelným predstaviteľom HSLS. Dramatickú situáciu sa pokúsilo využiť nacistické Nemecko na definitívnu

93 LETZ, Róbert. Katolícka cirkev a vznik Slovenského štátu. In BYSTRICKÝ, Vale-rián – MICHELA, Miroslav – SCHVARC, Michal a kol. *Rozbitie alebo rozpad? Historické reflexie zániku Česko-Slovenska*. Bratislava 2010, s. 415; pozri tiež: FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky I*. Brno 1994, s. 124n.

likvidáciu Česko-Slovenska. K. Sidor však odmietol nátlak Hitlerových emisárov, aby okamžite vyhlásil osamostatnenie sa Slovenska.

Po odmietnutí K. Sidora sa predstavitelia nacistického Nemecka rozhodli realizovať svoje zámery cez najvyššieho predstaviteľa vládnucej HSL'S-SSNJ J. Tisa. Využili pritom ústavne sporný spôsob jeho odvolania z funkcie a vyhlásili, že ho naďalej považujú za predsedu slovenskej vlády. Po niekoľkonásobnom pozvaní na rokovanie s Adolfom Hitlerom do Berlína si J. Tiso nechal schváliť mandát predstaviteľmi vlády Slovenskej krajiny i vládnucej strany. 13. 3. 1939 bol Berlíne protokolárne prijatý na úrovni hlavy štátu, čo malo do istej miery prejedukovať výsledky rokovaní. Po oznámení zámeru A. Hitlera definitívne likvidovať Česko-Slovensko mu boli predstreté dve možnosti – vyhlásenie samostatnosti, alebo „ponechanie Slovenska svojmu osudu“, čo v podstate znamenalo rozdelenie medzi susedné štáty. Atmosféru nátlaku a krajnej núdze ešte umocnilo inscenované oznámenie o pohybe maďarských vojsk pri slovenských hraniciach. Tiso odmietol nátlak A. Hitlera, aby okamžite cez rozhlas vyhlásil samostatný Slovenský štát a trval na ústavnom riešení. Telefonicky požiadal prezidenta Háchu o zvolanie Snemu Slovenskej krajiny na ďalší deň – 14. 3. 1939. Snem po informačnom referáte J. Tisa o rokovaní v Berlíne schválil vznik samostatného Slovenského štátu.⁹⁴

94 SIDOR, Karol. Takto vznikol Slovenský štát. Bratislava 1991, tiež: BYSTRICKÝ - LETZ – PODOLEC (eds.). Vznik Slovenského štátu. 14. marec 1939. Spomienky aktérov historických udalostí. Diel 1.; BYSTRICKÝ – LETZ – PODOLEC (eds.). Vznik Slovenského štátu. 14. marec 1939. Spomienky aktérov historických udalostí. Diel 2.; ČARNOGURSKÝ, Pavol. 14. marec 1939; BYSTRICKÝ, Valerián. Zasadnutie Slovenského snemu 14. marca 1939. *Historický časopis* 47, 1999, 1, s. 105 – 114; BEŇA, Vývoj slovenského právneho poriadku, s. 43 – 45.

2. VÝVOJ POSTAVENIA SNEMU V POLITICKOM SYSTÉME SLOVENSKEJ REPUBLIKY

2.1 Slovenský snem (obdobie stavného provizória)

Na základe § 1 zákona č. 1/1939, ktorým bol právnym základom vzniku Slovenského štátu, sa zároveň z krajinského snemu stal parlament samostatného štátu, ktorý sám seba pomenoval „Slovenský snem“.⁹⁵ Tento názov bol používaný ako oficiálny až do prijatia ústavy, na základe ktorej bol premenovaný na „Snem Slovenskej republiky“.⁹⁶

Obdobie od 14. 3. 1939 do prijatia Ústavy Slovenskej republiky (21. 7. 1939) je prvou etapou vo vývoji samostatného slovenského štátu. Vznik Slovenského štátu bol oficiálne dovnútra i navonok prezentovaný ako uplatnenie práva národa na sebaurčenie prostredníctvom snemu ako jeho zastupiteľského orgánu. Z medzinárodnoprávného hľadiska bol uznaný (na rôznej diplomatickej úrovni) relatívne vysokým počtom štátov (27)⁹⁷, vrátane západoeurópskych demokratických veľmocí – Veľkej Británie a Francúzska (diplomatické styky s nimi trvali do vypuknutia druhej svetovej vojny).⁹⁸

Z ústavnoprávného hľadiska však existuje viacero faktorov, ktoré akt vzniku štátu ako čisté uplatnenie sebaurčovacieho práva problematizujú. Legitimita Snemu Slovenskej krajiny bola limitovaná mechanizmom jeho kreácie, ktorý zodpovedal pomerom autoritatívneho štátu. Snem Slovenskej kra-

95 Zákon č. 1/1939 Sl. z. Z tohto zákona vychádza aj prvý úradný názov snemu samostatného štátu. V niektorých autentických dokumentoch (predovšetkým tých, ktoré boli vytvorené počas hektických udalostí 14. marca 1939) sa stretávame aj s názvom „Snem Slovenského štátu“. Pozri napríklad: BYSTRICKÝ, Zasadnutie Slovenského snemu 14. marca 1939.

96 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.

97 PETRUF. Zahraničná politika Slovenskej republiky, s. 55.

98 Tamže.

jiny konal nad rámec svojich kompetencií rámcovaných ústavným zákonom č. 299/1938 Zb. Za predpokladu slobodného uplatnenia práva národa na sebaurčenie by však porušenie platnej ústavy a zákonov československého štátu znamenalo legitímne uplatnenie vyššieho princípu. Sebaurčovací proces slovenského národa smerujúci k nadobúdaniu určitých foriem štátnosti tu totiž objektívne existoval, pričom mal v sebe potenciál evolučne dospieť až k úplnému naplneniu v podobe samostatného štátu. Nátlak Nemecka a reálna hrozba vojenského obsadenia Slovenska však obmedzovala prejavenie slobodnej vôle v rozhodovaní poslancov snemu, a tak znižovala legitimitu uplatnenia sebaurčovacieho práva.⁹⁹

Zásadným limitom suverenity nového štátu bol jeho vzťah s Nemeckom. Normatívne ho upravila tzv. Ochranná zmluva (Schutzvertrag) podpísaná 18. a 23. 3. 1939 vo Viedni a v Berlíne s platnosťou na 25 rokov. Touto zmluvou sa kodifikoval a prehĺbil subordinačný vzťah k hegemonovi tohto geopolitického priestoru, ktorý trval už v prípade druhej Česko-Slovenskej republiky. Nemecká ríša získavala voči Slovenskému štátu štatút tzv. ochrannej veľmoci, ktorá mala garantovať jeho politickú nezávislosť a územnú integritu. Zmluva umožňovala Nemecku zriadiť na širokom pohraničnom pásme pozdĺž spoločnej hranice tzv. Ochranné pásmo, na území ktorého mohlo dislokovať vojenské jednotky. Zároveň na tomto území zavádzala exteritoriálnu pôsobnosť nemeckého práva a nemeckých súdov, ktorá sa vzťahovala na osoby s nemeckou štátnou príslušnosťou. Ďalšie dva články zmluvy podriaďovali zahraničnú politiku Slovenského štátu i velenie jeho ozbrojených síl koordinácii s politikou Nemeckej ríše.¹⁰⁰ Súčasťou zmluvy bol aj tajný protokol o hospodárskej a finančnej spolupráci, ktorý podriaďoval jeho hospodársku i finančnú politiku kontrole Nemeckej ríše.¹⁰¹

99 BEŇA, Vývoj slovenského právneho poriadku, s. 36n.

100 Zmluva o ochrannom pomere medzi Nemeckou ríšou a Slovenským štátom. č. 226/1940 Sl. z.

101 Zmluva o ochrannom pomere medzi Nemeckou ríšou a Slovenským štátom. č. 226/1940 Sl. z., porov.: MIČKO, Peter. *Hospodárska politika Slovenského štátu. Kapitoly z hospodárskych dejín Slovenska v rokoch 1938 – 1945*. Krakov 2010.

Oficiálnym názvom štátu bol Slovenský štát, pričom jeho politický systém sa nachádzal v stave ústavného provizória. Jeho orgány sa konštituovali alebo postupne prispôbovali na podmienky samostatného štátu, pričom ich vzájomné vzťahy často neboli presne vymedzené.

Ústavnoprávne základy vzniku Slovenského štátu položil ústavný zákon č. 1/1939 Sl. z. zo 14. marca 1939. V § 1 bola Slovenská krajina vyhlásená za samostatný štát a Snem Slovenskej krajiny sa stal Snemom Slovenského štátu (používal sa aj názov Slovenský snem). V § 2 bol provizórne ustanovený najvyšší orgán výkonnej moci vláda, ktorú menovalo Predsedníctvo snemu. Tretí paragraf bol recepcnou normou, na základe ktorej mali zostať v platnosti „*všetky doterajšie zákony nariadenia a opatrenia ... so zmenami, ktoré vyplývajú z ducha samostatnosti slovenského štátu*“. Išlo o zvláštny druh „dynamickej recepcie“ – síce bez výhrady, ale zároveň spojenej (pokiaľ to bolo potrebné) so súčasnou novelizáciou recipovanej normy v smere jej kompatibility s faktom samostatnosti Slovenského štátu.¹⁰² Novelizácia bola v tomto prípade súčasťou i podmienkou recepcie normy. Keďže z hľadiska aplikačnej praxe išlo o veľmi problematický spôsob recepcie, v rámci neskoršej ústavy z roku 1939 pristúpil zákonodarcia k inému mechanizmu. Išlo o nepriamu recepciu s výhradou prostredníctvom derogácie všetkých noriem, ktoré boli v rozpore s ústavou alebo existenciou samostatnej Slovenskej republiky.¹⁰³ Platnosť recipovaných noriem spred 14. marca 1939 však mala byť podľa ústavy časovo obmedzená striktne určeným dátumom 31. 1. 1950, pričom vláda (resp. iný príslušný orgán) mohla ich platnosť predĺžiť o ďalších 25 rokov. Podmienkou predĺženia platnosti normy bolo ich nové vyhlásenie prostredníctvom uverejnenia v príslušnej zbierke v slovenskom jazyku.¹⁰⁴

Štvrtý paragraf zákona bol zmocnením vlády na legislatívnu činnosť, t. j. na vydávanie noriem so silou zákona. Podmienka zmocnenia bola formulovaná natoľko vágne, že fakticky išlo o univerzálne zmocnenie, čím sa len preberala a legalizovala dovtedy protiústavná prax.

102 Porovnaj: BEŇA, Vývoj slovenského právneho poriadku, s. 36n.

103 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.

104 Tamže.

Zákon č. 1/1939 Sl. z. bol teda akousi malou provizórnou ústavou „sui generis“, ktorá konštituovala „ústavné jadro“ vznikajúceho štátu v podobe dvoch najvyšších orgánov zákonodarnej a výkonnej moci – snem a vládu a zároveň upravila aj ich vzájomný vzťah.

Do prijatia ústavy bola zákonodarná činnosť snemu minimálna a väčšinu noriem prijímala na základe zmocnenia zákonom 1/1939 Sl. z. vláda. Po „neplánovanom“ zákone č. 1/1939 Sl. z. zo 14. marca sa na najbližšej plenárnej schôdzi – 25. 4. 1939 prerokovali zákony určené ako body programu III. zasadania krajinského snemu, ktoré bolo pôvodne zvolané práve na 14. marca. V prvom rade to bol pôvodne zamýšľaný „zákon číslo 1“ – o zásluhách Andreja Hlinku, čím mala byť vzdaná úcta zakladateľovi politického prúdu, ktorý tvoril základ novej mocenskej garnitúry. Mal byť prvým zákonom, schváleným zákonodarným orgánom, za existenciu ktorého ako atribútu slovenskej štátnosti zvädzal A. Hlinka dvadsať rokov politické zápasy. Predsedníctvo snemu sa uznieslo, že poslanecký návrh zákona bude aspoň uverejnený a vytlačený v rámci publikovaných parlamentných tlačí ako „tlač číslo 1“.¹⁰⁵ Text § 1 zákona: „Andrej Hlinka sa zaslúžil o slovenský národ.“ nápadne pripomínal svoj „masarykovský“ vzor. Podľa § 2 mali byť tieto slová vyryté do kameňa umiestneného na priečelie parlamentnej budovy.¹⁰⁶

Ďalším zákonom, odhlasovaným plénom (celkove tretím), bol rokovací poriadok Snemu Slovenskej republiky. Pôvodný návrh, pripravený na schôdzu krajinského snemu 14. marca, bol predsedníctvom operatívne prepracovaný s cieľom adaptovať ho na podmienky kompetencií parlamentu samostatného štátu. Prijatý zákon napríklad zakotvoval povinnosť poslanca zúčastniť sa na rokovaní snemu pod hrozbou sankcie, ktorou bola strata poslaneckých náhrad

105 SNA, SSR, k. 46.

106 Tlače Snemu Slovenskej republiky (ďalej TSSR), č. 1. Tlače Snemu Slovenskej republiky boli internou publikáciou Snemu Slovenskej republiky. Dostupné aj elektronicky v: Spoločná Česko-Slovenská Digitálna parlamentná knižnica na www.nrsr.sk.
<http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Default?legId=1&termNr=1>

(diét). Určoval tiež mechanizmus zvolávania jarného, jesenného, prípadne mimoriadneho zasadania prezidentom republiky. Zákonom boli stanovené štyri obligatórne výbory (stály, úsporný a kontrolný, ústavnoprávny, rozpočtový), pričom ustanovenie ostatných výborov bolo vecou rozhodnutia poslaneckého pléna (na pôde snemu ešte pôsobili tieto výbory: iniciatívny, imunitný, branný, národohospodársky, kultúrny, sociálny a zdravotný, technický a dopravný, zahraničný). Poslanec bol oprávnený odmietnuť členstvo vo výbore len v prípade, ak už bol členom ďalších dvoch. Rokovaní výboru sa zúčastňovali aj neposlanci v úlohe odborníkov, pričom väčšinou išlo o odborných pracovníkov príslušných ministerstiev. Na plenárnych schôdzach sa rečníci mohli prihlásiť do rozpravy dopredu alebo priamo na zasadaní. Museli pritom uviesť, či sa hlásia ako rečníci „za“, alebo „proti“.¹⁰⁷ Jediným zaznamenaným prípadom vystúpenia „proti“ bol prejav J. Esterházyho o návrhu zákona o vyvlastnení k účelom verejného zdravotníctva, keď protestoval proti vyvlastneniu kúpeľov Piešťany, ktoré boli vlastníctvom maďarského grófa.¹⁰⁸

Rokovací poriadok z roku 1939 bol len prevzatým a prispôsobeným rokovacím poriadkom bývalého pražského parlamentu. Po dvoch rokoch jeho fungovania poslanci usúdili, že *„...aj prax ukázala, že staré zásady, prevzaté z cudzích rokovacích poriadkov, obzvlášť parlamentu pražského, nevyhovujú Snemu Slovenskej republiky, reprezentujúcemu jednotnú politickú vôľu a prispôsobenému zásadám autoritatívneho systému slovenského života.“*¹⁰⁹ Napriek tomuto konštatovaniu nový rokovací poriadok z 12. 11. 1941 neobsahuje žiadne zmeny zásadného charakteru.¹¹⁰

107 Zákon č. 84/1939 Sl. z.

108 Tesnopisecké správy Snemu Slovenskej republiky (ďalej TS SSR), 34. zas, 7. 5. 1940. Tesnopisecké správy Snemu Slovenskej republiky boli internou publikáciou Snemu Slovenskej republiky. Dostupné aj elektronicky v: Spoločná Česko-Slovenská Digitálna parlamentná knižnica na www.nrsr.sk.
<http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Default?legId=1&termNr=1>

109 TSSR, č. 439.

110 Zákon č. 248/1941 Sl. z.

Štvrtý snemom odhlasovaný zákon zavádzal novú štátnu tradíciu, keď deň vzniku štátu vyhlásil za štátny sviatok. Zostávajúce tri prijaté zákony boli skôr technického charakteru. V rámci adaptácie na nové úlohy po vyhlásení samostatného štátu patrilo k naliehavým úlohám snemu aj kreovanie vlastných orgánov, predovšetkým konštituovanie chýbajúcich výborov a ich personálne obsadenie.¹¹¹

Príprava ústavy so sebou prinášala aj nastolenie otázky ďalšej existencie parlamentu v politickom systéme autoritatívneho štátu. Budúce postavenie snemu záviselo od zvoleného modelu usporiadania najvyšších ústavných orgánov. Komisia na prípravu ústavy pracovala s viacerými zahraničnými vzormi. Pre autoritatívne, resp. totalitné režimy spravidla nebýva typické zakotvenie prísneho oddelenia zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci. Ťažisko reálnej moci spočíva väčšinou v exekutive predstavovanej vládou, prípadne priamo hlave štátu, pričom aj legislatívny proces prijímania zákonov býva v jej kompetencii (alebo aspoň pod jej kontrolou).

Vo fašistickom Taliansku bol napríklad parlament degradovaný na technického „vypracovávateľa“ osnov zákonov, pričom bol vládou následne donútený do ich schvaľovania, keďže mu neschválené návrhy mohli byť niekoľkokrát opätovne predkladané. Výkonná moc pritom disponovala výlučnou zákonodarnou iniciatívou. Relatívne silnejšie postavenie malo portugalské Národné zhromaždenie, pričom jeho deväťdesiat členov malo aj zákonodarnú iniciatívu. Toto právo zostalo nakoniec zachované aj pre poslancov slovenského snemu (prislúchalo aj vláde a Štátnej rade).¹¹² Svoju úlohu tu zohrala jednak ústavná tradícia medzivojnovej ČSR a najmä fakt, že poslanci, ktorí ústavu v konečnom stupni schvaľovali, prirodzene nemali záujem obráť sami seba o možnosť aktívne ovplyvňovať budúcu normotvorbu. Takmer doslovnú zhodu textu slovenskej ústavy s portugalskou predlohou nachádzame v inštitúte suspenzívneho veta prezidenta.

111 TS SSR, 2. zas., 25. 4. 1939.

112 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.

Zloženie poslancov talianskeho parlamentu bolo produktom stavovského systému, keď jednotlivé korporácie delegovali podľa vopred určeného percentuálneho pomeru určitý počet svojich kandidátov. Štátna rada následne z 800-členného menoslovu zostavovala jedinú kandidátnu listinu do 400-člennej snemovne. Voliči potom túto listinu vo „voľbách“ formálne odobrili.¹¹³ Úloha štátnej rady pri zostavovaní jedinej kandidátnej listiny bola prevzatá aj do slovenského politického systému, pričom tento spôsob kreovania zákonodarného orgánu bol predkladateľom ústavy Karolom Mederlym nazvaný „*systémom usmerňovanej voľby*“.¹¹⁴

Návrhy členov komisie na prípravu ústavy boli napokon rôznorodé – od stavovského systému podobného talianskemu fašistickému štátu až po adaptáciu bývalej československej ústavy na podmienky autoritatívneho štátu.¹¹⁵ Na relatívne silnom postavení snemu v schválenom znení ústavy sa podpísal aj fakt, že sám bol ústavodarným orgánom, ktorý tak upravil svoje vlastné postavenie.

Napriek vysokej volebnej účasti na voľbách do snemu autonómnej Slovenskej krajiny bolo na území Slovenska oklieštenom viedenskou arbitrážou zvolených len 63 poslancov. Zostávajúce alebo uprázdnené mandáty (do počtu 80, predpokladaného ústavou) boli podľa príslušného ústavného zákona¹¹⁶ neskôr dopĺňané mimovolebnou procedúrou – menovaním prezidentom republiky, spravidla z radov náhradníkov z volebnej listiny. Počas činnosti snemu napriek tomu, že teoreticky išlo o jedno volebné obdobie, teda došlo v radoch poslancov k viacerým personálnym obmenám – k najväčšej 25. novembra 1941, keď do snemu vstúpilo 19 nových poslancov. Išlo o náhradu za zomrelých poslancov Jozefa Budaya (1939) a Gejzu Reháka (1940) i poslancov, ktorí sa sami vzdali mandátu (Pavol Teplanský,

113 SNA, SSR, k. 68.

114 SNA, SSR, k. 6.

115 SNA, SSR, k. 68; porov.: VIETOR. Príspevok k objasneniu fašistického charakteru tzv. slovenského štátu, s. 483, 484.

116 Ústavný zákon č. 229/1941 Sl. z.

Rudolf Schwartz). Personálne zmeny vyvolalo aj rozhodnutie konferencie biskupov v Žiline (13. októbra 1943), podľa ktorého sa mal znížiť počet poslancov – katolíckych kňazov tak, aby každú diecézu zastupoval len jeden.¹¹⁷

V rámci vnútropolitického zápasu bol na viacerých poslancov vykonávaný zo strany pronemeckých kruhov nátlak, aby sa vzdali mandátu. Napríklad P. Čarnogurský čelil až dvakrát procesu zbavovania mandátu v rámci stranického grémia (1941, 1944), pričom v druhom prípade bol dôvodom protivládny referát v rámci pravidelnej správy o činnosti poslanca.¹¹⁸ V roku 1944 museli čeliť straníckemu procesu aj poslanci Štefan Danihel a Andrej Germuška. Od straty poslaneckého mandátu všetkých troch uchránil až energický zásah predsedu snemu M. Sokola. Druhá polovica roku 1944 bola zasa charakteristická vlnou rezignácií na poslanecký mandát (Ján Balko, František Bošňák, Miloš Vančo).¹¹⁹

V rámci novely ústavy bolo aj na neurčito predĺžené funkčné obdobie snemu („*kým sa nezvolí nový*“) pôvodne vymedzené piatimi rokmi, keďže plánované voľby sa v roku 1943 pre vojnový stav neuskutočnili. Otázka kreovania snemu v prípadnom ďalšom volebnom období bola právne upravená nepriamo – v rámci ústavného vymedzenia kompetencií Štátnej rady. Občania mali schvaľovať navrhovanú kandidátnu listinu plebiscitom pri súčasnom zachovaní všetkých ústavných náležitostí, najmä tajnosti voľby. Pre aktívne volebné právo bol pri splnení ostatných podmienok potrebný minimálny vek 21

117 Biskupi rozhodli o tomto zastúpení diecéz: Jozef Šrobár za Trnavskú apoštolskú administratúru, Eugen Filkorn za Nitriansku diecézu, Anton Šalát za Banskobystrickú diecézu, Ján Jacko za Prešovskú apoštolskú administratúru a Ján Ferenčík za Spišskú diecézu. Ostatní kňazi boli povinní vzdať sa na jar 1944 poslaneckého mandátu. Pozri: SNA, fond Národný súd (ďalej NS), TnĽud 26/46; tiež: LETZ. Hlinkova slovenská ľudová strana (Pokus o syntetický pohľad), s. 98; KAŠŠOVIC, Stanislav. *Politická činnosť katolíckych kňazov – poslancov Slovenského snemu 1939-1945*. Nitra 2011.

118 ŠA Bratislava, OLS Bratislava, TnĽud 9/48.

119 SNA, NS, TnĽud 14/45; ŠA Bratislava, OLS Bratislava, TnĽud 30/48.

rokov, pre pasívne 30 rokov. Vykonávanie mandátu bolo pre zvoleného poslanca podmienené zložením prísahy.¹²⁰

Poslanca bolo možné za vážne formulovaných podmienok („*neplní svedomite svoju funkciu alebo sa jej stane nehodným*“) pozbaviť mandátu, o čom rozhodovala Štátna rada na návrh predsedníctva snemu.

Poslanci disponovali poslaneckou imunitou, pričom vôbec ich nebolo možné stíhať za hlasovanie v sneme alebo vo výboroch a za prednesené výroky mohli byť podrobení len disciplinárnemu konaniu. Na trestné a administratívne stíhanie alebo akékoľvek obmedzenie osobnej slobody poslanca bol potrebný súhlas snemu. Väzbu bolo naňho možné uvaliť len v prípade, ak bol prichytený a zatknutý pri trestnom čine, pričom musel byť snedom do 14 dní udelený dodatočný súhlas. Prípady, ktorými sa musel zaoberať imunitný výbor, t. j. žiadosti príslušných vyšetrovacích orgánov o vydanie poslancov na trestné stíhanie boli vzhľadom na charakter politického režimu prekvapivo relatívne početné. V prevažnej väčšine išlo len o dopravné priestupky, pričom odpoveď príslušného výboru i pléna bývala spravidla negatívna. Najčastejším objektom tejto procedúry bol poslanec za nemeckú menšinu Franz Karmasin.¹²¹

Uznášaniaschopnosť snemu bola stanovená na tretinu všetkých poslancov, pričom na platnosť uznesenia bola potrebná väčšina prítomných. Pri hlasovaní o ústave, ústavných zákonoch a ich zmene, zmene štátneho územia, vypovedaní vojny a uzavretí mieru i obžalobe prezidenta bola potrebná prítomnosť dvoch tretín všetkých poslancov a na schválenie návrhu trojpäťtinová väčšina prítomných.

Výlučná legislatívna právomoc snemu sa dotýkala ústavy i ústavných zákonov a tiež zákonov upravujúcich štátny rozpočet, brannú povinnosť, ukladanie nových trvalých finančných bremien občanom a organizáciu, pôsobnosť a príslušnosť súdov i konanie pred nimi.

120 „*Prisahám na Boha Všemohúceho a Vševedúceho, že budem verný Slovenskej republike, že budem zachovávať zákony a mandát svoj plniť podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia. Tak mi Pán Boh pomáha!*“ (Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.).

121 SNA, SSR, k. 46.

Do výlučnej právomoci snemu tiež patrila voľba prezidenta republiky, schvaľovanie záverečných účtov a udeľovanie súhlasu s medzinárodnými, obchodnými i mierovými zmluvami.¹²²

Nadviazaním na tradíciu bývalého československého parlamentu bolo aj konštituovanie Stáleho výboru, ktorý mal v čase neexistencie riadne zvoleného snemu zabezpečovať v jeho mene prijímanie neodkladných opatrení. Mal ich prijímať výlučne na návrh vlády, pričom podmienkou ich platnosti bol podpis jeho predsedu, prezidenta republiky, predsedu vlády i príslušného ministra. Niektoré kompetencie snemu boli výslovne vyňaté z rozhodovacej kompetencie Stáleho výboru, ktorý teda nemohol voliť prezidenta republiky, obžalovať ho (rovnako ako predsedu vlády a ministrov), vysloviť nedôveru vláde a meniť ústavu a ústavné zákony. Nemal ani revíziu právomoc, ktorú mohol uplatňovať snem voči vládou prijatým nariadeniam s mocou zákona.

Stály výbor mal dvanásť členov, rovnaký počet náhradníkov a zvolil si spomedzi seba predsedu i prvého a druhého podpredsedu. Na platnosť uznesenia bol potrebný súhlas siedmich jeho členov.¹²³

Napriek politicky jednofarebnému zloženiu pôsobila činnosť slovenského snemu dojemom práce štandardného parlamentu. Dvadsaťročná parlamentná tradícia i latentný zápas s výkonnou mocou sa podpísali na tom, že pracoval ako reálny zákonodarný zbor v obmedzujúcich podmienkach autoritatívneho režimu. Predovšetkým v prvých rokoch činnosti bola väčšina vládnych návrhov zákonov schvaľovaná v značne pozmenenej podobe.

Konkrétny legislatívny proces sa začínal pridelením doručeného vládneho návrhu príslušným výborom, ktoré sa mohli spojiť na spoločné zasadanie. Zákonodarnou iniciatívou disponovali aj poslanci snemu – v tomto prípade bol poslanecký návrh zákona prerokovaný špeciálnym iniciatívnym výborom. Ťažisko práce parlamentu spočívalo práve v prerokovaní zákona vo výbo-
roch. Torzovité záznamy rokovaní aj spomienky viacerých poslancov svedčia

122 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.

123 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z. a ústavný zákon č. 135/1940 Sl. z.

o tom, že rokovania výborov boli relatívne slobodným fórom na výmenu názorov.¹²⁴ Tesné a nezriedka aj odmietavé hlasovania stáli vládu veľa úsilia, aby jej návrhy úspešne prešli rokovaním gesčného výboru. Prerokovanie osnovy vo výbore sa začalo určením spravodajcu a pokračovalo všeobecnou rozpravou, kde sa diskutovalo o cieľoch i celospoločenskej potrebe prijatia predloženého návrhu. Nasledovalo rokovanie o konkrétnej podobe jednotlivých paragrafov, pričom obe časti rozpravy bolo možné spojiť. Na záver rokovania prijal výbor uznesenie a poveril svojho predsedu a spravodajcu vypracovaním výborovej správy pre plénum. Konečnú podobu osnovy zákona, v akej bol predložený plénu, spravidla formuloval ústavnoprávny výbor, zložený z najlepších právnikov z radov poslancov.

Plenárne schôdze snemu potom mali väčšinou už len veľmi formálny charakter. Limitom možnosti slobodného vyjadrovania tu bol podrobný monitoring zasadnutí zo strany tunajšieho nemeckého vyslanectva. Predseda Snemu Martin Sokol preto z dôvodu, aby neohrozovali existenciu snemu i samotného štátu, požiadal opozične ladených poslancov, aby mu v kritickejších obdobiach predkladali svoje prejavy vopred na posúdenie.¹²⁵

Každodennou parlamentnou praxou bolo, že mimobratislavskí poslanci sa často len ráno zapísali do prezenčnej listiny, čím sa zabezpečila „kvalifikovaná prítomnosť“, t. j. uznášaniaskapnosť snemovne a vyhli sa zároveň riziku straty diét. Následne sa pobrali na bratislavské štátne úrady vybavovať úradné veci a intervenovať v záležitostiach svojho regiónu. Pri hlasovaní sa určovala len optická väčšina a nezisťovalo sa, kto ako hlasoval. Keďže vo všetkých prípadoch bola už odhadom od predsedníckeho stola väčšina zjavná, nebolo ani potrebné, aby sa hlasy počítali. Prípadný nesúhlas poslanci prejavili neúčastou na hlasovaní.¹²⁶

124 SNA, NS, Tnľud 11/47; porov.: TEREN. Národohospodár Peter Zaľko spomína, s. 82.

125 SNA, NS, Tnľud 11/47.

126 Bližšie pozri: PODOLEC, Ondrej. Postavenie a činnosť Snemu Slovenskej republiky.

Hoci bol snem volený systémom pomerného zastúpenia v rámci jedného veľkého „celoštátneho“ obvodu, boli jednotlivým poslancom pridelované „poslanecké okresy“. V ich centrách boli povinní otvoriť si kanceláriu a byť tam občanom k dispozícii aspoň jeden deň v týždni počas zverejnených úradných hodín. Od tejto povinnosti boli oslobodení asi dvadsiati poslanci, ktorí boli plne vyťažení prácou na pôde snemu. Išlo o členov predsedníctva (M. Sokol, K. Mederly, P. Opluštil) a poslancov s vysokou odbornosťou (napríklad člen troch výborov P. Zaťko).¹²⁷

Z praxe štandardných parlamentov bol prevzaný aj inštitút interpelácií ministrov. Okrem otázok komunálneho charakteru a úzko odborných problémov patrili k zaujímavejším napríklad interpelácie dotýkajúce sa cenzúry článkov kritických voči Nemecku či názoru vlády na časté cesty poslanca J. Esterházyho do Budapešti.¹²⁸

Pri pohľade na celé takmer šesťročné obdobie existencie štátu možno konštatovať, že v jeden rok trvajúcim období od prijatia ústavy do salzburských rokovaní mala zákonodarná moc reprezentovaná snemom relatívne najsilnejšie postavenie. Nástup Vojtecha Tuku do funkcie predsedu vlády, po jej uprázdnení zvolením Jozefa Tisa za prezidenta, znamenal prenesenie latentného vnútropolitického zápasu do vzťahu medzi vládou a parlamentom, ktorého vonkajším prejavom bol najmä zápas o normotvornú právomoc, resp. dodržiavanie hraníc, ktoré pre vládnu normotvorbu zakotvovala ústava. Reálna pozícia snemu postupne čoraz menej zodpovedala exkluzívnemu postaveniu v ústave, pričom vonkajšími znakmi „odumierania“ zákonodarnej moci v autoritatívnom štáte bolo znižovanie počtu zasadnutí, a najmä ich rýchly a formálny priebeh.

127 SNA, SSR, k. 274.

128 SNA, SSR, k. 280.

2.2 Snem Slovenskej republiky (júl 1939 – jar 1944)

Po prijatí ústavy sa legislatívny proces stal jedným z „bojísk“ latentného zápasu medzi dvoma táborami vtedajšej slovenskej politiky, ktorý sa prejavoval pri prijímaní viacerých právnych noriem.¹²⁹ Priebehom tohto zápasu v rámci legislatívneho procesu v celých oblastiach právnej úpravy či pri prijímaní konkrétnych kľúčových zákonov sa zaoberáme v osobitnej kapitole venovanej jednotlivým oblastiam legislatívy.

S ústavou úzko súvisel aj balík ďalších piatich zákonov, tvoriacich spolu so základným zákonom štátu základnú kosť politického systému štátu (zákon o štátnom znaku, štátnej pečati, štátnej vlajke, štátnej zástave, zákon o verejnej správe vnútornej, ústavný zákon o štátnom občianstve, zákon o HSLS).

Do spektra najvyšších ústavných orgánov pribudla ako posledná Štátna rada, ktorá bola vzhľadom na svoje kompetencie akýmsi hybridom hornej komory parlamentu a ústavného súdu. Patrila k ústavným inštitútom, ktoré sa v politickom živote štátu výraznejšie neuplatnili a bola prakticky odsúdená do roly diskusného klubu. Zákon prijatý v predvečer prvého výročia vzniku štátu upravoval bližšie spôsob jej kreácie a uplatňovanie ústavou zverených kompetencií.¹³⁰ Podobne ako v otázke štátnej strany došlo neskôr k rekonštrukcii jej postavenia, ktorá však zrušením významnejších kompetencií postavenie Štátnej rady sa ešte viac marginalizovala.¹³¹

Po prijatí ústavy nastal čas aj na jej naplnenie v otázke hlavy štátu. Slávnostnej voľbe, ktorá mala, vzhľadom na nespochybniteľnú pozíciu kandidáta Jozefa Tisu, manifestačný charakter, predchádzalo prijatie zákonov, ktoré ústava splnomocňovala bližšie určiť technické stránky fungovania prezidentského úradu. Vymedzil sa jeho plat, štandarda i fungovanie kancelárie.¹³² Voľba hlavy štátu sa konala 26. októbra 1939 v aule bratislavskej univerzity.

129 LIPTÁK, Lubomír. Príprava a priebeh salzburských rokovaní roku 1940 medzi predstaviteľmi Nemecka a slovenského štátu. *Historický časopis* 13, 3, 1965, s. 325 – 365.

130 SNA, SSR, k. 14.

131 SNA, SSR, k. 14 a 40.

132 SNA, SSR, k. 7.

Novozvolený prezident republiky predniesol počas šesťročnej existencie štátu na pôde snemu tri posolstvá. Prvé už päť dní po zvolení na slávnostnom zasadnutí snemu na počesť Andreja Hlinku, ktoré sa konalo v Ružomberku. Prejav novozvoleného prezidenta, plný vzletných formulácií siahajúcich do ďalekej histórie národa, načrtnol základnú ideu budovania štátu, ktorou mal byť „*kresťanský... a znášavlivý nacionalizmus*“. Slovenská republika mala byť podľa neho „...*štátom národne a sociálne vyrovnaným a navonok dobrým susedom pre všetkých*.“ Načrtnol aj vlastnú víziu úlohy hlavy štátu v politickom systéme: „*Prvý váš prezident ako hlava štátu, ktorý dľa ústavnej listiny nemá mať starostí každodennej správy, dľa tradície našich otcov nebude tiež ani vládať v zmysle otrokárskom, ale bude svedomím národa a strážcom najvyšších hodnôt, volá k Vám Na stráž!*“¹³³ Druhé posolstvo odznelo pri príležitosti prvého výročia vzniku štátu a bolo v prvom rade bilanciou prvého roku samostatnej štátnosti, ktorý podľa prezidenta prebiehal v znamení spoločenskej konsolidácie a inštitucionálneho vybudovania štátu. V konkrétnejších rysoch bol predložený aj model usporiadania spoločnosti, ktorým malo byť stavovské zriadenie bez politického či triedneho boja. V dobovom politickom kontexte vnútropolitického zápasu treba chápať aj naznačenú rezervovanosť voči mechanickému preberaniu zahraničných vzorov.¹³⁴ Tretie posolstvo predniesol prezident J. Tiso pri príležitosti ratifikácie pristúpenia Slovenska k Paktu Troch mocností.¹³⁵

Nástup Vojtecha Tuku do funkcie predsedu vlády, po jej uprázdnení zvolením Jozefa Tisa za prezidenta, znamenal koniec korektných vzťahov medzi vládou a parlamentom. Politický konflikt sa tým preniesol do vzťahu zákonodarnej a výkonnej moci, ktorého vonkajším prejavom bol najmä zápas o normotvornú právomoc.

V novembri 1939 teda predstúpila pred poslancov nová vláda. Jej vládne vyhlásenie, hlásiace sa ku kontinuite s prácou vlády predchádzajúcej, pred-

133 TS SSR, 13. zas., 31. 10. 1939.

134 TS SSR, 29. zas., 14. 3. 1940.

135 TS SSR, 56. zas., 6. 2. 1941.

niesol pre zdravotné problémy predsedu minister Ferdinand Ďurčanský. Vystúpenie najodvážnejšieho kritika vlády na pôde Snemu, odborára Rudolfa Čavojského, však vyprovokovalo predsedu vlády k prerušeniu liečenia, aby mohol osobne reagovať v závere rozpravy.¹³⁶

V júni 1940 bola zákonne upravená aj existencia monopolných polovojenských organizácií – Hlinkovej gardy a Hlinkovej mládeže, ktoré dovtedy fungovali len na základe vládneho nariadenia. V podstate išlo o pacifikáciu organizácií, ktoré boli baštou radikálnych pronacistických síl.¹³⁷ Z vnútropolitického hľadiska išlo o vážny krok v rámci zápasu dvoch krídel vtedajšej slovenskej politiky. Snem sa v tomto období eskalácie vnútropolitického zápasu stáva objektom útokov radikálnej gardistickej tlače. Autori článkov požadovali prispôsobenie tejto inštitúcie duchu novej doby, jej reformu či úplné odstránenie cestou revízie ústavy.¹³⁸

Signifikantným javom, prezentujúcim reálnu pozíciu snemu v štátnomocenskej hierarchii, je reflexia dôležitých udalostí na pôde zákonodarného orgánu. Priame politické výstupy a deklarácie pléna boli skôr politickými proklamáciami, ktorých adresát sa nachádzal mimo územia štátu. Takýmto spôsobom reagoval snem napríklad na mníchovský atentát na Adolfa Hitlera či rezolúciou poblahoželel kolegom z nemeckého Reichstagu k narodeninám ich Vodcu.¹³⁹ Udalosť takého kľúčového významu, ako bolo zapojenie sa Slovenska do vojnových operácií voči Poľsku, bola spomenutá len v nepriamej zmienke, že snem „*pristupuje k prerokovaniu zákona uprostred vojnových udalostí zúriacich v okolitých štátoch...*“, keď „*...každý Slovák vedie... statočný boj za svoje práva, za svoj štát, aby v ňom žili všetci Slováci...*“¹⁴⁰ V pléne snemu zarezovala aj kapitulácia Francúzska. Predseda Martin Sokol

136 SNA, SSR, k. 9 a 10.

137 SNA, SSR, k. 18; porov.: LIPTÁK, Lubomír. Príprava a priebeh salzburských rokovaní, s. 329 – 333

138 LIPTÁK, Lubomír. Príprava a priebeh salzburských rokovaní, s. 332.

139 SNA, SSR, k. 8, 15.

140 SNA, SSR, k. 7.

privítal v jeho mene toto nemecké víťazstvo, ktoré „vzbudzuje obdiv...“ a prehlásil, že „*Náš osud je od obnovenia slovenskej štátnosti natoľko úzko spojený s osudom nemeckého národa, že víťazstvo nemeckej armády možno pokladať právom a odôvodnene aj za víťazstvo slovenského národa.*“ Podľa neho „...*starý svet, ktorý reprezentovali západné demokracie dokonáva a rodí sa nová Európa...*“, pričom vyslovil vieru, že „...*spečatí naveky hranice Slovenského štátu.*“¹⁴¹

Salzburský zásah nacistického Nemecka do slovenskej vnútornej politiky sa odohral počas letných parlamentných prázdnin. Na prvom septembrovom zasadnutí plenárnej schôdzy boli politické i následné personálne následky tohto „fait accompli“ len vzaté poslancami na vedomie. V jednotlivých prejavoch v pléne táto otázka zarezonovala len okrajovo – v rôznych inotajoch, narážajúcich na začiatok novej etapy vo vývoji režimu. Zastrášený parlament pokračoval „nerušene“ vo svojej práci, tentoraz však „v *znamení nového tempa a ducha*“.¹⁴² Parlament bol protiústavne obidený aj pri svojrážnom „vyhlásení vojny“ USA a Veľkej Británii predsedom vlády V. Tukom i pri vstupe Slovenskej republiky do vojnového konfliktu so Sovietskym zväzom, ktorý predseda snemu M. Sokol odmietol dodatočne legalizovať.¹⁴³ M. Sokol odpovedal na naliehanie prezidenta J. Tisa: „*Na veci sa už nedá nič meniť. Čo si Tuka navaril, to nech si aj zje. Snem by to mohol len dodatočne schváliť alebo neschváliť – čo by znamenalo obsadenie Slovenska Nemeckom a koniec štátu.*“¹⁴⁴ Zdôraznil pritom, že „...*snem nemožno v tak dôležitých otázkach stavať pred hotovú vec.*“¹⁴⁵ Na druhej strane M. Sokol, respektíve predsedníctvo snemu v obave pred nemeckou reakciou „scenzurovalo“ prejav poslancovi P. Čarnogurskému, ktorým chcel na najbližšej plenárnej schôdzi protestovať

141 SNA, SSR, k. 17.

142 SNA, SSR, k. 18.

143 SNA, NS, Tnľud 6/47; SNA, NS, Tnľud 11/47; ŠA Bratislava, OLS Bratislava, Tnľud 9/48.

144 SNA, NS, Tnľud 6/47.

145 SNA, NS, Tnľud 11/47.

proti vstupu Slovenskej republiky do Hitlerovho ťaženia proti ZSSR. Torzo svojho prejavu potom už poslanec odmietol predniesť.¹⁴⁶

Na rozdiel od vyššie spomínaných zásadných aktov v zahraničnej politike štátu sa prístupenie Slovenskej republiky k Paktu troch veľmocí dostalo na rokovanie plenárnej schôdze snemu. Medzinárodná zmluva podpísaná v Berlíne 24. novembra 1940 predsedom vlády a ministrom zahraničných vecí V. Tukom totiž podliehala ratifikácii parlamentom. Podľa uznesenia zahraničného výboru, ktorý ju prerokoval 28. 1. 1941, znamenala „...*dôležitý medzník vo vývine slovenskej štátnosti a jej medzinárodného upevnenia.*“ Slovenská republika podľa neho vstupovala „...*do spoločnosti tých vedúcich mocností, ktoré týmto Paktom, uzavretým 27. septembra 1940, pred celým kultúrnym svetom jasne a jednoznačne formulovali svoje stanovisko k otázke nového usporiadania sveta a osvedčili svoju nezvratnú solidaritu v uskutočňovaní programu, ktorého zmyslom a cieľom je znemožniť rozšírenie vojny, položiť základy trvalého medzinárodného pokoja a zaistiť podmienky spoločného blaha všetkých národov, ktoré majú zmysel pre spravodlivosť a rovnoprávnosť ako jediné predpoklady nového života a nových medzinárodných vzťahov.*“ Preto si „...*najmladší štát na mape sveta, pokladá ... za česť, že prístupím k Paktu troch mocností, hneď na začiatku svojho dejstevovania môže po boku veľkých mocností, Nemecka, Talianska a Japonska ... prispieť k uskutočneniu tohto historického programu.*“ Slovenská republika sa týmto aktom podľa zahraničného výboru teda stala „...*aktívnym činiteľom v prúde dejinných udalostí, z ktorých rodí sa nový svetový poriadok.*“¹⁴⁷ Pri schvaľovaní zmluvy na plenárnej schôdzi 6. februára 1941 vystúpil s posolstvom prezident republiky.¹⁴⁸ V tom istom roku pristúpilo Slovensko aj k *Paktu proti kominterne*. Na plenárnej schôdzi snemu 25. Novembra prehovoril pri tejto príležitosti minister vnútra Alexander Mach. Ten istý minister prehovoril aj 22. apríla 1944, keď

146 ŠA Bratislava, OLS Bratislava, TnIud 9/48.

147 TSSR, č. 300.

148 TS SSR, 56. zas., 6. 2. 1941.

reagoval na prvé masívne bombardovanie Bratislavy. V prejave mal ambíciu „...*hovoríť otvorene o mŕtvych, poškodených, o škodách i o nedostatkoch a chybách našich...veď nemá zmysel zmenšovať veľkosť zločinu anglosaských barbarov.*“ Priznal aj nedostatky v organizácii civilnej obrany, najmä nefungujúce sirény. Vyslovil však odhodlanie, že „...*zotrváme v boji proti bolševizmu po boku osi až do konečného víťazstva.*“¹⁴⁹

Prostredníctvom tlaku na obmedzovanie rozpočtu armády sa potom v nasledujúcich rokoch snažil predseda snemu o minimalizáciu účasti slovenskej armády na východnom fronte.¹⁵⁰

2.3 Snem Slovenskej republiky a odboj

Špecifická úloha Snemu Slovenskej republiky a jeho poslancov zoči-voči narastajúcim domácim i zahraničným odbojovým aktivitám a neskôr i udalostiam spojených so SNP súvisela s jeho ústavne zakotveným postavením, reálnou mocenskou pozíciou a personálnym zložením.

Vzťah medzi vládou a Snemom SR bol miestom mocenského zápasu radikálneho krídla vládnucej strany s umierneným. Vzhľadom na svoje zloženie bol Snem SR legislatívnu brzdou pronacistických tendencií, keď v niektorých prípadoch využíval možnosť rozhodovania o konečnej verzii právnych noriem, ktorými sa dotvárala podoba politického systému štátu. V parlamentných laviciach teda zasadli prevažne zástupcovia HSLS, doplnení o predstaviteľov neľavicových politických strán, ktoré sa s najsilnejšou slovenskou stranou pod tlakom okolností zjednotili a svojich zástupcov tu mali tiež dve národnostné menšiny – nemecká a maďarská. Z hľadiska vnútrostraníckych pomerov v HSLS mali pri tvorbe kandidátnej listiny hlavné slovo prevažne predstavitelia umierneného krídla, ktorí ovládali rozhodujúce stranícke štruktúry, čo sa

149 SNA, SSR, k. 44.

150 Tamže.; porov.: TEREN. Národohospodár Peter Zatko spomína, s. 111.

odrazilo na personálnom obsadení kandidátnej listiny. Markantne sa tento trend prejavil pri dodatočnom dopĺňaní personálneho zloženia Snemu, ktorý bol vykonávaný mimovolebnou procedúrou – menovaním prezidentom republiky.¹⁵¹ Na výbere kandidátov do volieb, ale predovšetkým neskôr na ich menovaní je viditeľný výrazný rukopis predsedu Snemu SR Martina Sokola. Práve jeho osobné naliehanie podložené argumentom o posilnení protinacistických tendencií presvedčilo viacerých potenciálnych kandidátov, aby prijali uprázdnený post. Dialo sa to často už v čase, keď vzhľadom na vývoj na frontoch druhej svetovej vojny nebolo angažovanie sa vo vrcholných orgánoch slovenského štátu veľmi populárne.¹⁵²

Politické zloženie Snemu SR a jeho pozícia mocenského konkurenta výkonnej moci boli dôvodom, že viacerí jeho členovia sa stali potenciálnymi kandidátmi na zapojenie do ilegálnych štruktúr vznikajúceho odboja. Stali sa teda fakticky členmi akejsi latentnej opozície, no išlo o opozíciu individuálnu, nie inštitucionálnu (snem). Zatiaľ čo bývalí príslušníci politických strán, ktoré sa v roku 1938 pod tlakom okolností zjednotili s HSLS, nikdy neprerušili svoje staré kontakty a väzby a svoju činnosť prakticky od začiatku existencie štátu koordinovali s československou politickou emigráciou, umiernení ľudia na čele s predsedom Snemu SR Martinom Sokolom začali byť kontaktovaní s cieľom získať ich pre odbojovú činnosť, ktorej by ako predstavitelia politického katolicizmu dodali väčšiu reprezentatívnosť.¹⁵³

Motorom a organizátorom týchto kontaktov bol zo strany HSLS poslanec Pavol Čarnogurský. Sprostredkoval aj prvé stretnutie neoficiálnych vodcov

151 SNA, NS, Tnľud 11/47.

152 Príkladmi tejto personálnej politiky sú poslanci: Ján Balko (poslancom sa stal v roku 1943), Michal Boňko (1941), František Bošňák (1941), Roman Fraštia (1941), Jozef Fundárek (1941), Štefan Hajduček (1941). Pozri: SNA, NS, Tnľud 11/45, Tnľud 11/47, ; ŠA Bratislava, OLS Bratislava, Tnľud 18/47, Tnľud 22/48, Tnľud 30/48, Tnľud 34/48.

153 JABLONICKÝ, Jozef. *Z ilegality do povstania (Kapitoly z občianskeho odboja)*. Bratislava 1969, s. 30n.

agrárnickej a ľudáckej opozície, t. j. Jána Lichnera so slovenským vyslancom vo Vatikáne Karolom Sidorom v bratislavskej kaviarni Múzeum 25. 9. 1939.¹⁵⁴ Už na tomto stretnutí vystúpil do popredia problém, ktorý sa tiahol ako červená čiara celým obdobím ďalších kontaktov až do vypuknutia povstania v roku 1944. Sidor, ako dlhoročný bojovník za autonómiu Slovenska, nemohol akceptovať skostnatelý postoj hlavy londýnskeho odboja, Edvarda Beneša, ktorý odmietal uznať Slovákov za samostatný národ. Na rozdiel od skupiny Lichner – Ursíny, ktorá bola aj v tejto otázke prístupná na určitý kompromis, Sidor, hoci uznal Beneša ako hlavu československého odboja, nebol ochotný vzdať sa slovenských „výdobytkov 6. októbra“, t. j. ústavne zakotvenej autonómie Slovenska.¹⁵⁵

P. Čarnogurský využil aj ďalšiu Sidorovu cestu do Bratislavy, a tak pred Vianocami 1939 sa v byte riaditeľa Roľníckej zdravotnej pokladnice Pavla Šulu uskutočnila schôdzka aj s účasťou ďalších dvoch poslancov Snemu Vladimíra Moravčíka a Jána Hollého.¹⁵⁶ Medzi účastníkmi opäť nenastala zhoda v otázke postavenia Slovenska v obnovenom česko-slovenskom štáte, pričom Sidor vo svojom stanovisku preferoval skôr samostatnosť Slovenska, prípadne poľsko-slovensko-český trializmus pred obnovením česko-slovenskej štátnosti. Takéto postoje, označované londýnskou propagandou ako „vlastizrada“, spolu s informáciami o jeho kontaktoch s poľským veľvyslancom pri Svätej Stolicy Papešom Sidorom a jeho stúpcov v parlamentných laviciach slovenského snemu sa viac vzdalovali od Benešovej politiky. Boj proti autonomistom či „októbristom“ sa vo vzťahu k domácim slovenským odbojovým skupinám stal jedným z jej ťažiskových bodov, pričom sa mohla opierať o podporu najmä zo strany skupín Flóra a Justícia, ktoré sa jeho stanoviskom voči „slovenskému ľudu“ stotožnili.

154 JABLONICKÝ, Z ilegality do povstania, s. 25.

155 Tamže.

156 Účastníkmi schôdzky boli: Ján Lichner, Ján Ursíny, Pavol Čarnogurský, Karol Sidor, František Lednár, Vladimír Moravčík, Alfréd Engelman a Ján Hollý. Pozri: JABLONICKÝ, Z ilegality do povstania, s. 25, porov.: ŠA Bratislava, OLS Bratislava, Tnľud 355/48, Tnľud 9/48.

Epilógom kontaktov medzi Sidorom a londýnskym exilom boli dve konšpiračné schôdzky na jar 1943. Na nich zostal so svojím projektom orientácie na Poľsko osamotený – nepodporili ho ani zástancovia autonómie Slovenska – poslanci Peter Zaľko a Pavol Čarnogurský.¹⁵⁷ Sidor navyše prejavoval aj kritický postoj k Sovietskemu zväzu a prosovietskej Benešovej politike, ktorá vyvrcholila podpisom zmluvy o priateľstve, vzájomnej pomoci a povojnovej spolupráci z 12. 12. 1943. Po tom, čo sa informácie zo schôdzok v Čarnogurského byte (máj 1943) a v Smoleniciach (júl 1943) dostali do Londýna, prestalo Benešovo vedenie odboja vo svojich plánoch so Sidorom definitívne počítať a stal sa pre nich „personou non grata“. Slová: „*Varujem pred Sidorom. Je to zradca.*“, ktoré ukončili veľmi ostro formulovaný rozhlasový prejav Jana Masaryka zo 14. júla 1943, boli jasným signálom pre domáce odbojové skupiny, že Londýn Sidora definitívne odpísal.¹⁵⁸

Ďalšou osobnosťou HSLS, ktorá bola potenciálnym kandidátom na spoluprácu, bol predseda Snemu Slovenskej republiky Martin Sokol. Jeho pročecko-slovenská orientácia bola všeobecne známa a ako podpredseda HSLS a vysoký ústavný činiteľ bol prívržencom umierneného politického krídla. „Bieleho vtáka“ (Sokolovo krycie meno) ako nespornú domácu politickú autoritu sa pokúšali získať na svoju stranu obe vtedy si ešte konkurujúce exilové centrá. Lichner už v apríli 1940 informoval Milana Hodžu o snahách získať ho pre spoluprácu.¹⁵⁹ V približne tom istom čase poveril Beneš v Londýne kuriérnou cestou touto úlohou svojho bratislavského agenta Jozefa Dřímala, ktorý sa obrátil na dvoch poslancov – bývalých nefudákov Jána Petroviča a Jána Lišku. Sokol sa cítil poctený ponukou hlavy zahraničného odboja, aby odišiel do Londýna ako predstaviteľ slovenského katolicizmu, no svoj odchod do exilu považoval za predčasný.¹⁶⁰ V období zostrenej konfrontácie medzi umierneným a pronacistickým krídlom v slovenskej politike by totiž bolo kon-

157 JABLONICKÝ, Z ilegality do povstania, s. 177.

158 MASARYK, Jan. *Volá Londýn*. Praha 1946, s. 249, 250.

159 JABLONICKÝ, Z ilegality do povstania, s. 30.

160 Tamže. Porov.: SNA, NS, TnLud 11/47.

traproduktívne oslabiť svoj politický tábor opustením vplyvnej ústavnej i straníckej pozície. Pozícia predsedu Snemu SR, pozostávajúceho prevažne z prívržencov jeho politického tábora, mu umožňovala relatívne účinne ovplyvňovať legislatívnu činnosť v SR. V spolupráci s prezidentom republiky, ktorý mal právo menovať dekrétmi ďalších poslancov, mohol tiež vplývať na personálne zloženie parlamentu, aby potom vo vhodnom čase disponoval dostatočnou väčšinou hlasov na zásadné politické rozhodnutia o budúcnosti krajiny. Podľa vlastných slov mienil na Slovensku zotrvať dovtedy, pokiaľ bude schopný čeliť nemeckému tlaku.¹⁶¹ Navyše odchodom do exilu odkiaľ predbežne nebolo návratu by musel prinajmenšom z existenčných dôvodov prijať a hlásať pozíciu Benešovej vlády aj v preňho kľúčovej otázke – budúceho postavenia Slovenska.

Nakoniec sa Sokol najviac stotožnil s úlohou pripraviť pôdu tak, aby vo vhodnej chvíli mohol Snem SR odhlasovať deklaráciu o návrate Slovenska do ČSR s dovetkom, že rozhodnutie zo 14. marca 1939 bolo učené pod nátlakom cudzej moci. Snem mal byť za týmto účelom zvolaný do Banskej Bystrice v momente, keď Červená armáda dosiahne Krakov. Sokol po celý čas existencie Snemu SR predstaviteľov odboja ubezpečoval, že disponuje v snemovni jasnou väčšinou pripravenou deklaráciou odhlasovať.¹⁶² Plán počítajúci so súčinnosťou Snemu SR považovali niektorí predstavitelia domáceho odboja za aktuálny ešte aj v júli 1944, keď Sokola v súvislosti s ním prostredníctvom poslanca Jána Petroviča kontaktoval Vavro Šrobár.¹⁶³

Smerom do Londýna bol tento plán zaslaný ako dodatok ku Šrobárovmu memorandu z augusta 1943. Informovali v ňom Beneša o vyhlásení M. Sokola, ktoré učinil pred účastníkmi konšpiračnej schôdzy bývalých i súčasných politických elít vo Veľkej Bytči po tom, čo mu bolo memorandum prečítané. Uviedol, že disponuje 90 % väčšinou poslancov, pripravenou urobiť

161 SNA, NS, Tnfd 11/47.

162 Tamže. Porov.: PREČAN, Vilém (ed.). *Slovenské národné povstanie. Dokumenty*. Bratislava 1966, dok. č. 19, s. 91, 92.

163 SNA, NS, Tnfd 11/47.

zásadné ústavné rozhodnutia v záujme československej jednoty. Poslanci mali zrušiť všetky zákony odporujúce opätovnému včleneniu Slovenska do ČSR, zosadiť vládu i prezidenta, rozpustiť HSLS i samého seba spolu s vymenovaním nového slovenského parlamentu. Ostatní účastníci sa od tohto návrhu fakticky dištancovali, čo zdôvodnili najmä politickou skompromitovanosťou viacerých poslancov. Naproti tomu navrhovali, aby spomínané ústavné kroky urobil len sám predseda snemu, pričom by sa vzápätí ujal moci dočasný revolučný národný výbor spolu s revolučným národným zhromaždením.¹⁶⁴ Postoj Londýna voči tomuto plánu bol od začiatku striktno odmietavý. Dôvodov na takýto postoj malo Benešovo vedenie niekoľko. Považujúc sa za jediný exekutívny orgán s pôsobnosťou pre celé územie československého štátu, v prvom rade odmietalo akceptovať akýkoľvek orgán vystupujúci v mene jeho časti, ktorý by narušoval (aj pred zahraničím) jeho mocenskú hegemoniu. Prejavilo sa to neskôr aj v problematickom vzťahu k povstaleckej Slovenskej národnej rade, ktorej predstavitelia odmietali vystupovať len v úlohe predsunutého úradníckeho aparátu londýnskej vlády. Ďalším dôvodom bolo čoraz jednoznačnejšie odmietanie zapájania do odboja politikov, ktorí pôsobili v oficiálnych politických štruktúrach slovenského štátu. Kľúčovým však bolo predovšetkým ústavnoprávne hľadisko, z ktorého potom vychádzali medzinárodnoprávne dôsledky smerom do zahraničia a mocenské do vnútra štátu. Londýnska vláda musela tvrdošijne trvať na právnej fikcii o nulitosti vývoja po Mníchove, od ktorého sa odvodzovala legitimita jej pôsobenia a predovšetkým Benešovo prezidentstvo. Na Slovensko preto putoval striktný odkaz, že „*zásada právní kontinuity první republiky musí býti nepřekročitelným zákonem pro nás všechny*.“¹⁶⁵ Londýn dokonca prejavil výhrady i voči vzniku samostatného

164 Tamže. Porov.: PREČAN, Slovenské národné povstanie, dok. č. 19, s. 91, 92.

165 PREČAN, Slovenské národné povstanie, dok. č. 21, s. 96. Pozri tiež: KUKLÍK, Jan. *Londýnský exil a obnova československého státu 1938-1945. Právní a politické aspekty obnovy Československa z hlediska prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci*. Praha 1998, s. 71n; KUKLÍK, Jan. *Vznik Československého národního výboru a prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939 – 1940*. Praha 1996, s. 83n.

slovenského národného výboru. Podľa jeho predstáv mali v rovnakom čase koordinovane vzniknúť analogické revolučné orgány v oboch oddelených časťach republiky, aby „*ani na chvíľu*“ neexistovala nijaká „*jen slovenská vláda*“ a „*niečo, čo by bolo pokladáno za pokračovanie dnešného samostatného Slovenska*“.¹⁶⁶ Existencia neskoršej SNR bola popretím tejto londýnskej inštrukcie. Politická garnitúra, ktorá sa na jej pôde zrodila, právnu konštrukciu kontinuity nikdy (prinajmenšom vo vnútroštátnom zmysle) stopercentne neakceptovala.¹⁶⁷ Logickým dôsledkom prijatia tejto teórie by bola tak neexistencia samotného Snemu SR, ktorý sa konštituoval až v pomníchovskom období – na prelome rokov 1938–1939, ako aj nulitosť všetkých jeho aktov.¹⁶⁸

Po Sokolovom odmietnutí okamžitého odchodu do emigrácie požadovalo centrum exilového odboja čoraz naliehavejšie vyslanie reprezentatívnej osobnosti, ktorá by v exilovej vláde zastupovala katolícku väčšinu slovenského národa. Z radov poslancov Snemu SR bol kandidátom na post „*reprezentatívneho katolíka v Londýne*“ Pavol Čarnogurský a minister Július Stano. Londýnsky exil sa napokon musel uspokojiť s Pavlom Macháčkom, ktorého sami nazývali „*generálom bez vojska*“.¹⁶⁹

Komunistickými zložkami odboja (predovšetkým Ladislavom Novomeským) boli kontaktovaní poslanci Rudolf Čavojský a Ján Mora, ktorí im boli blízki svojim neskrývaným sociálnym cítením.¹⁷⁰ Svoju úlohu – zastupovať na Sneme robotnícky stav si títo bývalí odborárski predáci plnili veľmi poctivo a najmä zápalisté Čavojského prejavy vyvolávali značnú nevôľu vo vládných kruhoch.¹⁷¹

166 PREČAN, Slovenské národné povstanie, dok. č. 21, s. 96.

167 Otázka právnej kontinuity ČSR presahuje rámec tejto monografie. Bližšie pozri: BEŇA, Vývoj slovenského právneho poriadku, s. 128n; KUKLÍK, Londýnsky exil, s. 71n.

168 „...existuje stará jednotná republika a tудиž není nic uznáno z toho, co se od r. 1938 stalo...“ PREČAN, Slovenské národné povstanie, dok. č. 21, s. 96.

169 JABLONICKÝ, Z ilegality do povstania, s. 29.

170 Tamže, s. 305.

171 NA, SSR, k. 2, 5, 6, 9, 14, 33. Porov.: ČAVOJSKÝ, Rudolf. *Spomienky kresťanského odborára*. Bratislava 1996, s. 41n; ŠA Bratislava, OLS Bratislava, Tnľud 9/48.

Na východe Slovenska sa z radov poslancov zapojil do odbojovej činnosti poslanec Ján Jacko. Bol jedným z príkladov Sokolovej personálnej politiky – do parlamentných lavíc zasadol až v roku 1941. Známe sú jeho tajné schôdzky s prívržencami česko-slovenskej štátnosti (najmä bývalými agrárnikmi) na Sivej brade či v Baldovských kúpeľoch, kde diskutovali o podobe povojnovej ČSR.¹⁷²

Hoci niektoré odbojové skupiny v správe zo Slovenska požadovali, aby sa „rozhlasová exkomunikácia“ vzťahovala popri Sidorovi aj na poslancov Hollého a Čarnogurského, Jan Masaryk už v spomínanom prejave zo 14. 7. 1943 nepoužil žiadne ďalšie mená.¹⁷³ Umiernení ľudáci však nakoniec neboli zapojení do konkrétnych príprav povstania. Podľa spomienok pamätníkov sa pôvodne mali členmi SNR stať aj poslanci Snemu SR Čarnogurský a Čavojský, no zabránil tomu rýchly spád udalostí i odpor časti odbojových skupín, ktoré sa snažili o vynechanie významnejších umiernených ľudákov z odboja.¹⁷⁴

Poslanec Ján Petrovič, bývalý agrárnik, pôsobil v Sneme ako priamy informátor občianskeho odboja o dianí v zákulisí slovenskej politiky. Spoločne s poslancom J. Liškom, bývalým členom živnostenskej strany, boli napríklad poverení misiou získať pre odboj a následne odchod do exilu M. Sokola a neskôr J. Pöstenyho.¹⁷⁵

Do asi najužšieho kontaktu so zahraničným odbojom sa z „oficiálnych“ politikov Slovenskej republiky dostal poslanec Vladimír Moravčík. Hoci sa stal poslancom a členom „zjednotenej“ HSLS, ako bývalý agrárnik nikdy neprerušil kontakty s „odstavenou“ časťou svojej bývalej strany a prostredníctvom nich aj so zahraničným odbojom. V pozícii zástupcu firmy DOVUS absolvoval v júli 1942 pracovnú cestu do Istanbulu, kde nadviazal priamy kontakt s vysunutými československými orgánmi, pôsobiacimi v Turecku ako v neutrálnej krajine. Na spiatočnej ceste dokonca priviezol na Slovensko šifro-

172 ŠA Bratislava, OLS Bratislava, Tnľud 30/48

173 Masaryk, J.: c.d. 1946, s. 249n.

174 JABLONICKÝ, Z ilegality do povstania, s. 305.

175 ŠA Bratislava, OLS Bratislava, Tnľud 11/47, Tnľud 9/48.

vacie kľúče pre ilegálne vysielacky.¹⁷⁶ V nasledujúcom období sa V. Moravčík odbojovej činnosti zúčastňoval len nepriamo – umožňoval cesty zamestnancom DOVUSu, vybavoval cestovné povolenia a využívajúc svoje postavenie intervenoval v rôznych záležitostiach v najvyšších orgánoch štátu.¹⁷⁷

Rezervovaný postoj londýnskeho centra a jeho názorovo najbližších domácich odbojových skupín voči osobám, pôsobiacim v oficiálnych štruktúrach Slovenskej republiky sa postupne rozšíril aj na bývalých členov celoštátnych československých strán. Zaradenie poslancov snemu do významnejších funkcií v rámci odboja Londýn striktne odmietal, odmeraný postoj zaujímal aj voči *činitelom režimu*, ktorí s odbojom od začiatku spolupracovali – ich prípady mali byť v budúcnosti „*proskoumány a spravodlivo posouzeny*“.¹⁷⁸

Konšpiračných schôdzok sa pravidelne zúčastňoval aj ďalší bývalý agrárnik – poslanec Peter Zatko, sympatizujúci už aj pred rokom 1938 so slovenským autonomizmom.¹⁷⁹ Ako uznávaný hospodársky odborník sa ako jediný poslanec Snemu SR stal členom ilegálnej Slovenskej národnej rady, ktorá sa po vypuknutí SNP stala nositeľom zákonodarnej a výkonnej moci na povstaleckom území.¹⁸⁰

2.4 Snem Slovenskej republiky od SNP po zánik štátu

Dramatické udalosti augusta 1944 sa odohrali počas letných parlamentných prázdnin. Osudy poslancov po vypuknutí SNP boli rôznorodé, pričom dramatický vývoj udalostí mnohých zaskočil, a tak sa viacerí z nich ocitli nedobrovoľne na povstaleckom území.

176 ŠA Bratislava, OLS Bratislava, Tnľud 355/48. Porov.: JABLONICKÝ, Z ilegality do povstania, s. 87, 88.

177 ŠA Bratislava, OLS Bratislava Tnľud 355/48.

178 PREČAN, Slovenské národné povstanie, dok. č.23, s. 104.

179 JABLONICKÝ, Z ilegality do povstania, s. 13n.

180 PREČAN, Slovenské národné povstanie, Príloha 2.

Priamo do politických orgánov povstaleckého vedenia bol zapojený poslanec P. Zaťko, Rudolf Čavojský bol prijatý do služieb Povereníctva sociálnej starostlivosti v B. Bystrici.¹⁸¹

Peter Zaťko sa stal členom SNR napriek protestu Londýna proti členstvu „kolaborantov“¹⁸² a neskôr bol týmto orgánom menovaný aj do Rady na obranu Slovenska.¹⁸³ Za „kolaboranta“ bol považovaný aj ďalší z radu pôvodne neľudákov v poslaneckých laviciach – básnik Emil Boleslav Lukáč. Jeho pôvodná Československá strana národno-socialistická sa od neho dištancovala a zlúčenie jej slovenskej časti s HSLS v roku 1938 bolo ex post označené za neplatné. Lukáč opustil povstalecké územie tesne pred vyhlásením SNP a na základe povolávacieho rozkazu sa hlásil v Bratislave. Ocitol sa tak na pomerne dlhý čas bez spojenia s rodinou, ktorá zostala v Hodruši.¹⁸⁴

Viacerí poslanci aktívne spolupracovali po vypuknutí SNP s miestnymi orgánmi a materiálne podporovali partizánske jednotky. Najagilnejší bol v tomto smere asi Pavol Čarnogurský, ktorý navyše po potlačení SNP ukrýval vo svojej rodnej Malej Frankovej vysokého úradníka banskobystričského povereníctva Karola Rebra.¹⁸⁵ Podobné aktivity vyvíjali na miestnej úrovni aj Michal Boňko, Ján Jacko, Ján S. Vančo a Teodor Turček.¹⁸⁶

Voči poslancom považovaným za predstaviteľov nepriateľského režimu sa na povstaleckom území postupovalo veľmi mierne. Na lokálnej úrovni totiž bez ohľadu na politickú príslušnosť pôsobili väčšinou príbuzenské, či priateľské väzby s predstaviteľmi novej politickej moci. Viacerým poslancom (napríklad Štefan Macko, Július Maguth, Roman Fraštia...) sa podarilo bez väčšej

181 TEREN. Národohospodár Peter Zaťko spomína, s. 148, ŠA Bratislava, OLS Bratislava, Tnľud 9/48; porov.: Nar. SNR č. 1/1944 Zb. nar. SNR.

182 PREČAN, Slovenské národné povstanie, dok. č. 270, s. 476.

183 PREČAN, Slovenské národné povstanie, dok. č. 288, s.496.

184 SNA, SSR, k. 307.

185 ŠA Bratislava, OLS Bratislava, Tnľud 9/48.

186 SNA, NS, Tnľud 8/45; Tnľud 30/45; SNA, SSR, k. 307; ŠA Bratislava, OLS Bratislava, Tnľud 30/48.

ujmy podarilo prežiť v ústraní celé obdobie vlády SNR v lokalite, kde sa nachádzali, hoci podľa nariadení Povereníctva pre veci vnútorné mali byť z titulu ich vysokej ústavnej funkcie zatknutí.¹⁸⁷ Svojím spôsobom sa tu v praxi osvedčila všeobecná zákonitosť, ktorú prezident Beneš aplikoval na Slovákov vo výroku, pochádzajúcom z jeho rokovania so sovietskym ministrom zahraničných vecí V. M. Molotovom, keď žiadal, aby sovietska strana po druhej svetovej vojne naliehala na potrestanie vedúcich činiteľov slovenského štátu: „U Slováku je veľmi ťžká vec chytať viníky. Slovensko je všetchno jedna rodina, zařídili si to dobre, jeden bratr je v Londýně, jeden na Slovensku. Kdyby to dopadlo špatně se Spojenci, bratr na Slovensku by zachraňoval toho, co je venku, v opačném případě bude to zas bratr venku, co bude chránit bratra doma.“¹⁸⁸

Zaistenia boli väčšinou veľmi krátke a spravidla sa našiel niekto, kto za zadržaných intervenoval. Intervencie boli často vzájomné, keďže v niektorých oblastiach na strednom Slovensku sa v priebehu dvoch mesiacov až trikrát zásadne zmenila mocensko-politická situácia. V niektorých prípadoch (Viktor Magic, Miloš Vančo) boli poslanci uväznení obidvoma bojujúcimi stranami.¹⁸⁹ Zo strany nemeckých branných síl, ktoré uznávali legalitu Slovenskej republiky, keďže sa práve na jej základe proti povstalcem vojensky angažovali, išlo pritom o viacnásobné porušenie poslaneckej imunity.¹⁹⁰

V povstaleckom internačnom tábore v Slovenskej Ľupči sa ocitol len poslanec Michal Klimko.¹⁹¹

187 SNA, NS, TnĽud 7/45, TnĽud 40/46, ŠA Bratislava, OLS Bratislava, TnĽud 30/48.

188 NĚMEČEK, Jan; NOVÁČKOVÁ, Helena; ŠŤOVÍČEK, Ivan; TEJCHMAN, Miroslav (eds.). *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939 – 1945. Dokumenty. Díl 2. (červenec 1943 – březen 1945)*. Praha 1999, dok. č. 63 – 16. 12. 1943, s. 151 (Záznam J. Smutného o rozhovore E. Beneša s V. M. Molotovom).

189 SNA, NS, TnĽud 32/45; ŠA Bratislava, OLS Bratislava, TnĽud 9/48.

190 Tamže.

191 ŠA Bratislava, OLS Bratislava, TnĽud 24/48.

Prvok zvýšeného násillia bol do týchto vzťahov vnášaný väčšinou silami zvonku (prostredníctvom sovietskeho velenia partizánov či represálií zo strany nemeckých ozbrojených zložiek), hoci pri nacistických represáliách v niektorých prípadoch asistovali aj domáce jednotky HG. Na excesy partizánskych ozbrojených skupín doplatili nezmyselne zavraždení poslanci František Slameň a Anton Šalát.¹⁹²

Spätný pohľad na činnosť najvyššieho zákonodarného orgánu štátu v období, keď sa na väčšine jeho územia bojovalo, pôsobí bizarne. Výrazne preriedená snemovňa, ktorá v septembri obnovila svoju činnosť, totiž rokovala o bežných záležitostiach podľa pôvodného programu. Pre prerušené dopravné spojenia či internácie poslancov jednou z bojujúcich strán, viaceré miesta v sále zostali uprázdnené.¹⁹³

Výnimkou z vyššie uvedeného konštatovania bolo riešenie niekoľkých nepriamych následkov udalostí. Poslanci nad rámec pôvodne plánovaného programu zobrali na vedomie ústavné akty hlavy štátu vynútené augustovým „fait accompli“. Po pokuse o prechod na druhú stranu barikády bol promptne zo svojho postu odvolaný minister obrany Ferdinand Čatloš. Následne bolo Snemu SR oznámené prijatie demisie celej vlády prezidentom republiky a menovanie novej. Personálnym zmenám sa nevyhli ani strategické štátne úrady – Slovenská národná banka a Najvyšší úrad pre zásobovanie. Mimoriadne bol na program schôdze pléna zaradený aj nekrológ za prvou obeťou z radov poslancov – zavraždeným Františkom Slameňom. Predniesol ho K. Mederly, ktorý sa nápadne obmedzil len na konštatovanie, že menovaný poslanec „zahynul násilnou smrťou“ bez akéhokoľvek označenia vinníkov, pričom vyzdvihol jeho zásluhy v slovenskej politike.

Poslanci Mora, Hollý a Turček už len rutinným spôsobom ako spravodajcovia gesčných výborov uviedli prerokovávané zákony, bez akejkolvek zmienky o udalostiach, ktorými žila väčšina územia Slovenska.¹⁹⁴

192 JABLONICKÝ, Z ilegality do povstania, s. 396n.

193 SNA, SSR, k. 40.

194 Tamže.

Vzhľadom na pohyb východného frontu sa už od jari 1944 stali jednou z legislatívnych priorít právne normy prenášajúce na orgány výkonnej moci mimoriadne právomoci v prípade, že sa územie štátu stane vojensko-operačným pásmom. Podobne ako väčšinu ostatných zákonov, ktoré vyplynuli z legislatívneho plánu, odhlasovalo apatické plénum bez rozpravy na čoraz kratších schôdzach. Podobne prebiehalo aj rokovanie o poslednom štátnom rozpočte – na rok 1945. Zaobišlo sa dokonca bez tradičného rozsiahleho expozé ministra financií – uviedol ho len spravodajca gesčného rozpočtového výboru Ján Hollý, pričom sa poťažoval, ako je ťažké v tých vojnových časoch čokoľvek plánovať. Posledné schôdze pléna Snemu sa veľmi ťažko rekonštruujú, pretože dokumentácia k nim sa v archívnom fonde Snemu nezachovala.¹⁹⁵

Veľavravným ukazovateľom reálneho postavenia Snemu v tomto období bol postoj novej vlády Štefana Tisu. Jej predseda predniesol svoje programové vyhlásenie len v rámci prejavu v rozhlase, pričom poslancom bola demisia starej vlády a menovanie novej len sucho oznámené na prvom jesennom pléne 25. septembra 1944. Ústavné zvyklosti boli rešpektované až pri druhom programovom vyhlásení zo 4. októbra, ktoré malo viac hodnotiaci charakter.¹⁹⁶ Predseda vlády teda tentoraz predstúpil pred poslancov a hlavným mottom programu vlády sa mal stať *návrat k 14. marcu*. Štát zmietajúci sa v existenčnej kríze sa tým pádom mal obrodíť skrze návrat ku svojim koreňom. Okrem politických deklarácií obsahujúcich obligátne invektívy voči vedeniu SNP, Londýnu a Moskve a na druhej strane poďakovania nemeckým osloboditeľom, predstavil Štefan Tiso aj niekoľko krokov, ktoré mali byť realizované v bezprostrednej budúcnosti. Predovšetkým išlo o rozsiahlu očistu verejnej správy od propovstaleckých živlov, ktorá sa mala dotknúť väčšiny štátnych zamestnancov. Realizácia týchto opatrení však nakoniec zlyhala na neochote členov preverovacích komisií politicky sa v tomto období exponovať. Ďalšou z priorít malo byť znovuvybudovanie

195 Tamže.

196 SNA, SSR, k. 40; porov.: KORČEK, Ján. *Slovenská republika 1943 – 1945. K pôsobeniu mocensko-represívneho aparátu a režimu*. Bratislava 1999, s. 114n.

slovenských branných síl, pričom jej oporou mali byť aj jednotky Hlinkovej gardy, Hlinkovej mládeže a Slovenskej pracovnej služby. Investičné zámery sa obmedzili len na opravu infraštruktúry poškodenej bojmi v súvislosti s povstaním. Predseda vlády sa vo svojej reči venoval aj rezortu, z ktorého vyšiel, no podstatu navrhovanej reformy súdnictva bližšie nešpecifikoval.

Obraz atmosféry, aká vládla v týchto dňoch v bratislavskom sneme, zachytil vo svojich zápiskoch práve Š. Tiso. Svoje zážitky z návštevy snemu opísal takto: „Štvrtého som mal v sneme prehlásenie vlády. Hanbil som sa, že som v sneme Slovenskej republiky. Tak sa chovali páni poslanci. Neoholení a žiadna nálada, hoci časy sú vážne a bolo by treba aspoň ukázať niečo.“¹⁹⁷

Politická orientácia väčšiny poslancov a s blížiacim sa frontom silnejúci alibizmus boli potom dôvodom nechuti väčšiny poslancov prijímať v pléne akékoľvek politické deklarácie. O to viac sa bránili nátlaku, aby vyjadrili jasne svoj postoj k prebiehajúcim udalostiam na strednom Slovensku, rokujúc, obrazne povedané, pred hlavňami pušiek nemeckých jednotiek, ktorým bolo hlavné mesto ponechané napospas po odzbrojení miestnej slovenskej jednotky. Napokon na jeseň 1944 si už každý vedel veľmi jasne spočítat, aký osud čaká po vojne územie Slovenska, pričom poslanci mali pochopiteľne podstatne lepšie informácie ako bežní obyvatelia krajiny.

Problém s neochotou poslancov zaujať voči SNP jasné stanovisko požadované Nemeckom bol dočasne vyriešený zo strany exekutívy, keď nový predseda vlády Štefan Tiso predniesol na ďalšej schôdzi pléna ako mimoriadny bod programu spomínané programové vyhlásenie. Okrem prezentácie cieľov svojej vlády sa vo svojom vystúpení nevyhol početným útokom voči „zákerným nepriateľom...našej štátnosti“, resp. „zradnej klike doma... spojenou so zahraničnými nepriateľmi nášho štátu“. Išlo podľa neho o „malé vrstvy obyvateľstva, v ktorých Benešov imperializmus nachádza medzi nami spojencov“. Zároveň vyjadril vďaka „poriadkovým jednotkám nášho veľkého spojenca i všetkým verným slo-

197 MEDVECKÝ, Matej; HOLÁK, Martin (eds.). Denník Dr. Štefana Tisu. *Pamäť národa* roč. 2. (2006), č. 4, s. 48 – 70.

venským útvarem a jednotlivcom.“ Jeho reč, v ktorej sľuboval očistu v radoch štátnej správy, bola predzvesťou budúcich preverovacích komisií. Ako iluzórne sa ukázali byť prisľuby, že „*sme odhodlaní vyvarovať sa brutality...*“, alebo „*anarchii, akú praktikujú v najkrvavejšom vydaní práva povstaleckí židobolševici*“, keďže reálna moc slovenskej vlády bola v tejto otázke minimálna.¹⁹⁸

Úplne iný charakter malo v následnej diskusii vystúpenie poslanca – bývalého ministra Júliusa Stana. Bolo apológiou samostatnej slovenskej štátnosti, pričom sa väčšinou zdržal invectív voči Londýnu či povstaleckému vedeniu. Na základe podrobnej a detailnými číslami podloženej bilancie v oblasti hospodárstva, školstva i kultúry sa snažil dokázať celkový prínos štátu, v čele ktorého viac rokov spolupôsobil pre obyvateľov Slovenska. Viaceré stavby a technické zariadenia ležali podľa neho „*v ruinách*“ ako obeť „*občianskej vojny*“ vyvolanej „*nezmyselným povstaním*“, ktorého podnecovateľmi boli „*reprezentanti bývalého centralistického režimu...*, *pozhadzovaní ruskí parašutisti, v spojení s komunistickými a marxistickými podzemnými prúdmi*“. Argumentujúc tolerantným postojom režimu voči svojim politickým oponentom, ktorí boli vo veľkej väčšine prípadov ponechaní v často veľmi lukratívnych hospodárskych pozíciách, položil rečnícku otázku „*či tu bolo objektívnych príčin k vzbure a zrade?*“ Vystúpenie poslanca Stana možno označiť za akúsi syntézu vtedajšieho politického myslenia umierneného krídla HSĽS, ktorého predstaviteľia tvorili väčšinu v radoch poslancov Snemu. Pod drobnohľadom nemeckých spravodajcov sa J. Stano pustil aj do analýzy budúcnosti Slovenska po skončení vojny. Hoci sa Nemecku poďakoval, že ako prvá veľmoc v dejinách ponúkla Slovensku samostatnosť, pri prezentácii predstáv o budúcnosti túto zahraničnopolitickú orientáciu už vôbec nespomenul. Naopak sa nepriamo dotkol Hodžovho projektu stredoeurópskej federácie, ktorý označil za prijateľný variant. Jeho úvahy vyústili do za daných okolností veľmi odvážneho záveru, že najideálnejším variantom by bol neutrálny (!) štát.¹⁹⁹

198 SNA, SSR, k. 41.

199 Tamže.

Nemeckých pozorovateľov akiste viac uspokojila reč druhého (a zároveň posledného) diskutéra – poslanca Alojza Maceka. Pateticky vyjadril vďačnosť Führerovi a jeho očisťovacím jednotkám v boji proti „*boľševickým a zbolševizovaným bandám*“ a žiadal „*dôkladnú očistu vo verejnom živote a zistenie tajných a tichých spolupracovníkov...*“²⁰⁰

Ďalšie zasadnutie pléna riešilo otázky, ktoré s Povstaním súviseli len nepriamo. Poslanci boli oboznámení s uznesením Štátnej rady, ktorá zbavila bývalého ministra obrany F. Čatloša aj poslaneckého mandátu. Riešila sa aj otázka neistoty nemeckých importérov, ktorí odmietali dodávať tovar na Slovensko v takýchto neistých časoch v obave, že im zaň nebude zaplatené. Keďže by zastavenie dodávok priamo ohrozilo chod slovenského hospodárstva, poslanci prijali zákon, ktorým bol zriadený účelový fond v ríšskych markách. Skôr s blížiacim sa frontom súvisela ďalšia prijatá právna úprava, ktorou sa rozširoval okruh trestných činov, ktoré mohli byť za brannej pohotovosti štátu postihované stanným právom.²⁰¹

Po dobytí Banskej Bystrice sa vystupňoval tlak nemeckých vojenských kruhov, aby najvyšší slovenský zákonodarný orgán vyjadril jasné protipovstalecké stanovisko, ktoré by nacistická propaganda mohla náležite využiť aj pred zahraničnou verejnosťou. Höffle kategoricky trval na požiadavke slávnostného zasadnutia Snemu, na ktorom mala byť prijatá deklarácia odsudzujúca ZSSR, Beneša i povstaleckú SNR.²⁰²

„Obetným baránkom“ sa nakoniec stal spravodajca gesčného výboru k vládnuemu návrhu ústavného zákona, ktorého prerokovanie bolo plánovaným prvým bodom programu 143. schôdze pléna Snemu – poslanec František Orlický. Aby sa odbila táto pre väčšinu poslancov veľmi nepríjemná povinnosť, požiadal ho predseda Snemu M. Sokol, aby sa dvoma tromi vetami zmienil o potlačení povstania.²⁰³ Rečnícka vsuvka do pripraveného prejavu,

200 Tamže.

201 Tamže.

202 PREČAN, Slovenské národné povstanie, dok. č. 556, s. 857.

203 SNA, NS, Tnfd 11/47.

plná veľmi formálne znejúcich formulácií, mala nakoniec päť viet, v ktorých najprv sucho oznámil úradnú správu o oslobodení Banskej Bystrice, ktorú „berieme s uspokojením na vedomie“. Vyslovil ďalej „hlbokú vďačnosť hrdinnej nemeckej brannej moci“ a „presvedčenie, že s Božou pomocou a svornou spoluprácou zabezpečíme trvale krajšiu budúcnosť svojmu národu a samostatnému slovenskému štátu“.²⁰⁴

Požiadavka Nemecka bola Orlického vystúpením považovaná vedením Snemu za vybavenú a so súhlasom prezidenta Tisa sa takto argumentovalo aj smerom k predstaviteľom nemeckej brannej moci.²⁰⁵

Slovenskú taktiku oddaľovania pomerne výstižne charakterizoval Ludin vo svojej správe do Berlína: ... „pri predložení nemeckých želaní (je) zakaždým zrejme, že najprv sa takéto návrhy ochotne vypočujú, do ich realizácie však prejde vždy veľa času, v ktorom sa predložený návrh mnohonásobne ureční a uskutoční sa zmenený alebo sa vôbec neuskutoční.“²⁰⁶

Na následnej novembrovej schôdzi sa poslanci symbolicky rozlúčili s ďalšou obeťou Povstania zo svojich radov – Antonom Šalátom. Nekrológ predniesol predseda M. Sokol, ktorý síce použil tvrdšie slová ako A. Mederly v prípade F. Slameňa („bol surovo zavraždený“), no taktiež sa vyhol označeniu vinníkov vraždy.²⁰⁷

Ďalšou reflexiou SNP na pôde Snemu bolo obsiahle vystúpenie poslanca Karola Körpera, v ktorom sa zamýšľal nad čistotou svedomia členov tohto slovenského zákonodarného orgánu pri spätnom pohľade na ich činnosť v uplynulom vyše päťročnom období. Bol akousi nábožensko-politickou reflexiou zoči-voči realite porazeného povstania i blížiaceho sa frontu. Podobne ako septembrový prejav J. Stanu bol apológiou politiky vládnucej garnitúry, ktorej doba vládnutia sa chýlila ku koncu. Poukazujúc na okolnosti vzniku samostatného slovenského štátu polemizoval s londýnskou propagandou, ktorá

204 SNA, SSR, k. 41.

205 SNA, NS, Tnľud 11/47.

206 PREČAN, Slovenské národné povstanie, dok. č. 239, s. 486.

207 SNA, SSR, k. 41.

ho označovala ako zradu Československej republiky. Slovenskí politici a predovšetkým poslanci, ktorí 14. marca 1939 hlasovali, majú podľa neho čisté svedomie, pričom sa opieral o autoritu katolíckych a evanjelických biskupov (citujúc z pastierskych listov) i o názory oponenta londýnskej vlády – Štefana Osuského. Körperova kritika Benešovej politiky bola vzhľadom na situáciu, v ktorej bola prednesená, pomerne vecná, bez väčších invektív, pričom rečník sa zameriaval na fakt, že exilový prezident sa stále nevyrovnal s otázkou postavenia Slovenska v budúcej republike.²⁰⁸ Takáto reč však nemohla upokojiť očakávanie nemeckej ambasády, ktorá k nemu vopred pripravila svoju osnovu.²⁰⁹

Umiernený tón vystúpenia korešpondoval s pochmúrnou fatalistickou náladou vo vrcholných orgánoch štátu, ktorých územná pôsobnosť sa s postupujúcim frontom stále zmenšovala. Jediným aktívnym politickým vystúpením bol vznik skupiny mladoľudákov, pripravujúcich svoj zjazd a memorandum, ktoré malo byť predložené prezidentovi republiky. Medzi mladými aktivistami sa objavovali zoznamy osôb, ktoré v súvislosti s povstaním mali byť vylúčené zo snemu. Medzi „najhorúcejších kandidátov“ patrili poslanci P. Čarnogurský, J. Hollý i T. Turček, spomínali sa aj mená J. Lišku, J. Petroviča, V. Plechla, J. Šrobára či E. Filkorna. Prezident však reagoval odmietavo: *„Snem sa meniť nebude, aj tak som už dosť ľudí namenoval v porovnaní s tými, ktorí boli volení. Nebudem snem meniť, lebo trvám na tom, že je to snem legálne za slobody a dobrovoľne národom volený. Ktorý bol oprávnený rozhodnúť o štáte a zostáva naďalej zárukou legality a našim argumentom aj v medzinárodnej relácii...“* J. Tiso pripustil akurát možnosť zvolania zjazdu štátnej strany.²¹⁰

Formálne prestal byť v týchto dňoch poslancom aj člen povstaleckého vedenia Peter Zaťko – pozbavený poslaneckého mandátu Štátnou radou, čo bolo

208 Tamže.

209 PREČAN, Slovenské národné povstanie, dok. č. 239, s. 486n.

210 SNA, fond „S“, 428-4 (J. Kosorín: Za život národa, za trvanie štátu. Zápis na pamäť o príčinách, význame a priebehu zjazdu mladej generácie v Piešťanoch dňa 14. januára 1945 a o mojej účasti na ňom.).

plénu oznámené na decembrovej schôdzi.²¹¹ Strata poslaneckej imunity umožňovala jeho zaradenie do súdneho procesu s vedúcimi činiteľmi povstania na čele s Vavrom Šrobárom. Po relatívne nízkych trestoch v rozsudku súdu prvého stupňa (Zaľko bol odsúdený na 20 rokov väzenia), ktorý vyvolal ultimatívny demarš zo strany Nemecka, boli všetci obžalovaní odsúdení v neprítomnosti najvyšším súdom na trest smrti.²¹²

Poslanci boli vedením Snemu tiež vyzvaní, aby podali správu o priebehu udalostí z prelomu augusta a septembra v ich politickom okrese. Mali v nej opísať svoje osobné zážitky z povstania, prípadne svedectvá dôveryhodných svedkov. V čase, keď sa Snem SR ako kolektívny orgán snažil odolávať tlaku nemeckých vojenských kruhov, aby zaujal jednoznačné stanovisko k nedávnym udalostiam, to bola pre poslancov veľmi nepríjemná úloha. Pri jej splnení sa totiž len veľmi ťažko dalo vyhnúť vyjadreniu vlastného postoja. Je príznačné, že správu odovzdali aj napriek urgenciám len 16-ti poslanci, z toho štyria sa obmedzili len na jednu vetu, t. j., že sa v čase povstania nachádzali v Bratislave a zo svojho poslaneckého okresu nemali žiadne správy.²¹³

V súvislosti s pohybom frontu sa pripravovala aj evakuácia snemu, pričom časť mobiliáru bola už koncom roka 1944 umiestnená do Bojnického zámku. Pôvodne zamýšľaný zámok v Holiči bol zabraný nemeckým vojskom, a tak po preskúmaní podmienok v blízkej Skalici boli na prelome februára a marca 1945 premiestnené v dvoch autobusoch najdôležitejšie dokumenty do miestností poskytnutých holičským starostom.²¹⁴

Nemecký vyslanec Ludin vo svojej správe do Berlínskeho ústredia jednoznačne deklaroval, že nastal čas, keď „*vedenie slovenského štátu treba donútiť, aby teraz jednoznačne priznalo farbu...*“²¹⁵ Nacistický nátlak nakoniec priniesol ovocie a svoju nanútenú propagandistickú úlohu Snem SR splnil až

211 SNA, SSR, k. 41.

212 PREČAN, Slovenské národné povstanie, dok. č. 568, s. 916.

213 SNA, SSR, k. 307.

214 SNA, SSR, k. 46.

215 PREČAN, Slovenské národné povstanie, dok. č. 239, s. 486n.

s relatívne veľkým odstupom času od povstania – na zasadnutí 23. 1. 1945. Podobne ako vláda prijal Snem deklaráciu, v ktorej, popri predsavzatí brániť za každú cenu slovenskú štátnosť, vyjadril odhodlanie zotrvať na dovtedajšej zahraničnopolitickej orientácii na Veľkonemeckú ríšu, ktorej Slovensko vďačí za samostatnosť.²¹⁶

Odhlasovanie nacistami vynútenej deklarácie na predposlednom zasadnutí Snemu SR bolo symbolickým epilógom činnosti prvého slovenského parlamentu a týmto aktom vyvrcholil proces jeho politického odumierania. Polo-prázdna rokovacia sála bola charakteristickým znakom stavu politickej agónie, v ktorom sa zákonodarný orgán nachádzal, podobne ako celý štát, ktorého územie sa každým dňom zmenšovalo.

216 SNA, NS, Tnľud 11/47.

3. LEGISLATÍVNA ČINNOSŤ SNEMU

3.1 Ústava Slovenskej republiky a legislatíva z oblasti štátneho a správneho práva

Základnou úlohou vtedajších zákonodarcov bolo vytvoriť základný zákon štátu a čo najrýchlejšie tak ukončiť obdobie provizórneho politického systému, fungujúceho na základe zákona č. 1/1939 zo 14. marca 1939. Vtedajšia slovenská odborná elita z oblasti ústavného práva, odchovaná väčšinou právnu tradíciou Uhorska a Československa, dostala za úlohu vytvoriť ústavu štátu nachádzajúceho sa v mocenskej záujmovej sfére nacistického Nemecka. Tento faktický stav, do ktorého v priebehu niekoľkých týždňov vyústilo dvadsať rokov demokratického vývoja česko-slovenského štátu, bol jedným z určujúcich faktorov vývoja dobového politického a právneho myslenia. Vplyv deštrukcie právnych systémov okolitými totalitnými režimami vyvolali v českých a slovenských odborných právnických kruhoch rôznorodé reakcie. Názorové spektrum siahalo od jednoznačného odmietnutia diktátorských zásahov cez tichú kolaboráciu až k otvoreným sympatiám.²¹⁷ Tieto faktory neformovali len myslenie slovenských zákonodarcov, ale aj nálady v širokých vrstvách obyvateľstva, ktoré sa voči štátoprávnym zmenám i zmenám v charaktere režimu štátu stavalo zväčša apaticky.²¹⁸ Proces prípravy ústavy Slovenskej republiky z roku 1939 nie je doposiaľ úplne zdokumentovaný. Výskum problematizuje neúplnosť dokumentov o priebehu legislatívneho procesu pri príprave základného zákona, najmä na úrovni vlády, predsedníctva HSLS či prípravnej pracovnej komisie pod vedením Vojtecha Tuku.²¹⁹

217 ZAVACKÁ, Katarína. Zásadné vplyvy na právne zmeny na Slovensku v rokoch 1938-1939. *Studia historica nitriensia* III., 1995.

218 Okrem niekoľkých letákov komunistickej orientácie, nie sú v období od októbra 1938 zaznamenané väčšie prejavy odporu obyvateľstva. Bližšie pozri: SNA, fond Krajinský úrad, P IV. - voľby, k. 300.

219 MEDERLY, Karol. *Ústava slovenskej republiky a jej zásadné smernice*. Bratislava 1939; tiež: *Slovák*, roč. XXI., č. 166, 22. 7. 1939, s. 1 – 2.

Právnická komisia nadviazala na práce v súvislosti s prípravou ústavy Slovenskej krajiny, ktorej návrh vypracoval Karol Mederly. Jeho návrh v podstate prejudikoval budúce usporiadanie Slovenskej republiky, akurát vzhľadom na vtedajšie usporiadanie federalizovaného Česko-Slovenska ešte neoperoval s funkciou hlavy štátu.²²⁰ Členmi komisie boli F. Ďurčanský, M. Sokol, K. Mederly, František Foltín, J. Cserhelyi, J. Novák a A. Virsik. V prípravnom grémiu mali jednotliví jeho členovia vypracovať svoje návrhy. Tie sa pohybovali od stavovského systému talianskeho typu (Novák, Cserhelyi, čiastočne i Mederly), cez autoritatívny systém podriadený dominantnej hlave štátu (Sokol) až po Ďurčanského návrh, ktorý recipoval najviac prvkov bývalej československej ústavy.²²¹ Následne bol vypracovaný „náčrtok ústavy“, ktorý zasa členovia komisie pripomienkovali. Zjavnú inšpiráciu zahraničnými vzormi vidno na niektorých návrhoch, ktoré úplne upúšťali od klasického modelu trojdelenia moci a celú konštrukciu štátu postavili na stavovsko-korporatívnych princípoch.

Okrem podkladov, pochádzajúcich z nacistického Nemecka (predovšetkým išlo o zákony o občianstve a rasové zákony), sa základnými podkladmi pre prácu komisie stali ústavné dokumenty Talianska, Portugalska a Rakúska i pápežské sociálne encykliky. Základný model Mussoliniho režimu pochádzal z roku 1925, pričom neskôr došlo k istým jeho modifikáciám. Pokiaľ ide o Portugalsko, komisia mala k dispozícii ústavu z roku 1933, ktorá určovala základný rámec pre fungovanie Salazarovho autoritatívneho režimu. O rok starší bol model rakúskej stavovskej republiky, na základe ktorého susedná krajina fungovala za vlády kancelára Engelberta Dollfussa a najmä jeho nástupcu Kurta von Schuschnigga až do anšlusu.²²²

Napriek príslušnosti Slovenskej republiky z rokov 1939 – 1945 do záujmovej sféry nacistického Nemecka, nepredstavoval jej politický systém kópiu

220 SNA, SSR, k. 68.

221 SNA, SSR, k. 68; porov.: VIETOR. Príspevok k objasneniu fašistického charakteru tzv. slovenského štátu, s. 483, 484.

222 SNA, SSR, k. 68.

nacistického vzoru. Prevzal z neho len niektoré ustanovenia v otázke zakotvenia štátneho občianstva či viaceré prvky rasovej legislatívy. Konzervatívnemu krídlu na čele s J. Tisom boli oveľa bližšie autoritatívno-korporativistické modely Portugalska, bývalého Rakúska a čiastočne aj Talianska. Na konečnej podobe hybridného modelu politického systému sa podpísalo viacero faktorov – predovšetkým dominancia Tisových prívržencov v legislatívnom procese, ústavné tradície bývalej ČSR a vývoj politiky nemeckých nacistov voči satelitnému štátu.

Nakoniec sa však presadil hybrid, ktorý síce počítal aj so zavedením stavovského zriadenia, no ťažisko fungovania štátu spočívalo na klasickom parlamentno-vládnom usporiadaní.²²³

V ďalšej etape sa ťažisko prípravy ústavy prenieslo na pôdu ústavno-právneho výboru. Ten sa prípravou ústavy i ďalších štyroch úzko súvisiacich zákonov zaoberal bezmála tri mesiace. Dlhé diskusie sa viedli najmä okolo preambuly ústavy (aké má byť jej znenie a či má byť „vsadená“ do paragrafovaného znenia), právomocí Štátnej rady i šírky normotvornej právomoci vlády. Osobitnou otázkou bolo zapracovanie požiadaviek nemeckej menšiny.²²⁴

Spravodajca gesčného, t. j. ústavnoprávneho výboru Karol Mederly nakoniec plénu predložil značne prepracovanú podobu vládneho návrhu ústavy. Vo svojej reči v prvom rade obšírne zdôvodnil základnú zmenu, ktorá určovala charakter štátneho režimu a v podstate ústavne fixovala už niekoľko mesiacov fungujúci faktický stav. Poslanci snemu, väčšinou odchovaní liberálnym česko-slovenským parlamentarizmom, schvaľovali teda ústavu, zakotvujúcu prechod z demokratického politického systému na autoritatívny.

K. Mederly zastupujúci predkladateľov tento zásadný krok odôvodnil vo svojom zásadnom vystúpení v pléne snemu, ktoré bolo rozsiahlou filozoficko-štátoprávnou úvahou. Vo viacerých otázkach došlo u neho aj k určitému názorovému posunu v porovnaní s publikovanou staťou *Zásadné smernice slo-*

223 Tamže.

224 Tamže.

venskej ústavy, kde prezentoval svoje programové východiská v počiatocnom štádiu prípravy ústavy.²²⁵ Zmeny štátnych režimov tu prezentoval ako cyklus prirodzene sa striedajúcich systémov, pričom v porovnaní autoritatívneho a demokratického ešte nedokázal podľa vlastných slov určiť, ktorý je jednoznačne správny, keďže vraj obidva majú svoje riziká.²²⁶ V parlamentnej rozprave však už jednoznačne tvrdil, že autoritatívny systém je východiskom zo situácie, keď svoju historickú úlohu dohrali dva systémy, ktoré sa svojím charakterom neosvedčili – absolutizmus a demokracia. Liberalizmus, ktorý nastúpil za veľmi krvavých okolností po Francúzskej revolúcii, bol podľa neho len reakciou neprivilegovanej časti ľudstva na ponižujúci stav. Priniesol vraj síce politickú slobodu založenú na demokracii, avšak bez slobody sociálnej. Historický vývoj sa tým mal zastaviť na pol ceste, pričom ďalšia cesta mohla viesť buď k zvrhlému komunizmu, alebo ku „konštruktívnemu nacionalizmu“ v dvoch možných podobách: fašizmu a nacionálnemu socializmu. Nekonkretizoval ďalej, ku ktorej z uvádzaných alternatív tenduje predložený návrh ústavy, ale vyzýval skôr na vytvorenie vlastného slovenského modelu, do ktorého „vyberme to, čo je dobré a prispôsobme duši a potrebám slovenského ľudu“.²²⁷ Pokusom o uplatnenie tejto zásady bol neskorší import národného socializmu v Tukovom alebo Polakovičovom „balení“.²²⁸ Predkladaný návrh ústavy však možno podľa jeho celkového charakteru typologicky priradiť bližšie k „iberským“ autoritatívnym modelom a z dvoch režimov spomínaných Mederlym je bližšie k talianskemu...²²⁹

225 MEDERLY. Ústava slovenskej republiky, s. 11n

226 Tamže.

227 SNA, SSR, k. 6.

228 TUKA, Vojtech. *Slovenský národný socializmus*. Bratislava 1940; porov.: POLAKOVIČ, Štefan. *Slovenský národný socializmus: ideové poznámky*. Bratislava 1941.

229 Bližšie pozri: ZAVACKÁ. Charakter zmocňovacieho zákonodarstva, s. 647, porovnaj tiež: BIANCHI. Dejiny štátu a práva na území Československa, s. 490; PODOLEC. Charakter a premeny politického režimu na Slovensku. s. 91 a nasl.

Liberalizmus tiež mal podľa Mederlyho padnúť aj pre svoj individualizmus, ktorý zabránil vytvoreniu spoločenského organizmu – národnej pospolitosti, v ktorej vládne duch sociálnej solidarity. Tomuto kolektivistickému poňatiu spoločnosti, fungujúcemu v bezbrehej podobe v komunizme, však mal podľa neho klásť jasné hranice kresťanský svetonázor, ktorý preferuje jednotlivca pred spoločnosťou a rodinu pred štátom. Aby sa preto dosiahla v tomto smere rovnováha, musí byť osobná sloboda jednotlivcov ústavne zabezpečená, čo bolo v návrhu ústavy aj formálne zakotvené. Základnými postulátmi, ktoré mala táto ústava chrániť, boli: osobná sloboda, práca (vykorisťovanie bolo výslovne zakázané), súkromné vlastníctvo, manželstvo, rodina a materstvo. Systém štátu mal byť vybudovaný na dvoch základných pilieroch: kresťanstve a nacionalizme, pričom mal fungovať na princípoch autority i kolektizmu neobmedzujúcim osobné práva a sociálnu solidaritu.²³⁰

Ústava (ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.), ktorá bola nakoniec prijatá 21. júla 1939, pozostávala z trinástich hláv. Oficiálnym názvom štátu bola Slovenská republika, no v politickej praxi sa často duálne naďalej používal aj názov Slovenský štát.

Štruktúra ústavy čiastočne nadväzovala na ústavu ČSR z roku 1920. Na jej podobe sa podpísalo najmä prevládajúce politické zloženie snemu ako ústavodarného orgánu, kde dominovali predstavitelia umierneného krídla HSĽS. Ústavná tradícia 1. ČSR sa odrazila aj v poradí zaradenia najvyšších ústavných orgánov do jednotlivých hláv textu najvyššieho zákona.

V preambule rezonujú prvky teokratizmu, keď je všetka moc odvodená od Boha („od ktorého pochádza všetka moc a právo...“), pod ktorého ochranou si slovenský národ „udržal svoj životný priestor“, na ktorom si zriadil svoj „slobodný slovenský štát“.

Prvá hlava obsahovala všeobecné ustanovenia, t. j. formálne zakotvovala republikánske zriadenie na čele s volenou hlavou štátu prezidentom. Vymedzovala ďalej štátne symboly republiky a jej hlavné mesto.

230 SNA, SSR, k. 6.

Vzhľadom na obdobie vzniku ústavy je signifikantné, že otázky ľudských práv a slobôd boli upravené až v desiatej hlave, a v jej rámci až za občianskymi povinnosťami. Prioritu medzi povinnosťami občanov bola vojenská služba mužov či pomocná služba bez rozdielu pohlaví. Ústava tiež zakotvovala pracovnú povinnosť ako občiansku povinnosť, čo umožňovalo následné prijatie zákonov, ktoré zakotvovali vznik účelových zariadení (napr. pracovných táborov) určených na aplikáciu donucovacej moci štátu v tejto oblasti. Vysoká miera etatizmu sa prejavila aj v ústavnom zakotvení povinnosti pomáhať verejným orgánom v ich činnosti plniť funkcie, ktoré majú na základe zákona alebo z príkazu úradov. Osobitne bola zakotvená povinnosť tak platiť dane, dávky a poplatky určené zákonom, ako aj povinnosť rodičov starať sa o výchovu a vzdelanie svojich detí, s cieľom „aby sa stali z nich dobrí občania štátu“. Vlastnícke právo nemalo absolútny charakter, ústava vytvárala priestor na jeho obmedzenie obyčajným zákonom. V súlade so sociálnym učením katolíckej cirkvi bola navyše zakotvená sociálna funkcia vlastníctva a povinnosť vlastníka nakladať s ním v záujme všeobecného blaha.

Základné ľudské osobné práva (právo na život, slobodu, majetok, súkromné vlastníctvo, listové tajomstvo či domovú slobodu) neboli upravené ako neodňateľné, naopak ústavná výhrada aj v týchto prípadoch pripúšťala ich obmedzenie obyčajným zákonom, čo vytváralo právny priestor na perzekúciu celých skupín obyvateľstva na základe normy s právnou silou obyčajného zákona. Sloboda vierovyznania, prejavu, vedeckého bádania a umenia bola limitovaná ustanoveniami existujúcich zákonov a tiež vágnymi pojmami – verejným poriadkom a kresťanskými mravmi.

Osobitne – opäť v súlade s učením katolíckej cirkvi – bola zdôraznená „zvýšená“ ochrana manželstva, rodiny, materstva či ochrana práce i pracujúcich. Zákazom „rušenia práce“, resp. „jeho organizovania“ priamo v ústave sa vytváral ústavný rámec na zákaz štrajkov.

Práva národnostných menšín upravovala osobitná dvanásta hlava ústavy. Príslušnosť k národnosti sa ponímala ako objektívny fakt, registrovaný národnostným katastrom, z ktorého vyplýval ako dištinkatívny znak pôvodu materinský jazyk. Definíciu právne relevantnej národnostnej menšiny tiež dopĺňal

právne nejasný pojem jej „udomácnenia sa“. Právna úprava následne zakotvovala slobodu hlásiť sa k svojej, teda nie k akejkolvek národnosti. Deklarovaná sloboda teda spočívala v garancii ochrany príslušníkov národnostnej menšiny pred donucovaním zo strany štátu v smere k prihláseniu sa k väčšinovému štátotvornému národu. Dokonca aj činnosť smerujúca k odnárodňovaniu bola postihnutá trestnou sankciou.

Medzi výslovne deklarované menšinové práva patrilo právo vytvárať vlastné kultúrne a politické organizácie s autonómnym vedením, slobodné pestovanie kultúrnych kontaktov so svojim materským národom a tiež právo na používanie jazyka národnostnej menšiny jej príslušníkmi vo verejnom živote a v školách. Platnosť tejto sumy práv však bola limitovaná princípom reciprocity. Šírku ich uplatňovania teda ústava odvodzovala od rozsahu, v akom dané právo prislúcha slovenskej národnostnej menšine v materskom štáte národnostnej menšiny. Uplatnenie tohto princípu prichádzalo reálne do úvahy len v relácii k maďarskému štátu. Pre slovenskú stranu bol jediným efektívnym prostriedkom, ako držať na uzde maďarské štátne orgány, ktoré najmä na okupovaných územiach pomocou rôznych prostriedkov perzekúcie prenasledovali príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny.

Hoci bolo postavenie menšín v právnom poriadku Slovenskej republiky (1939 – 1945) upravené univerzálne, v politickej praxi bol vzťah štátu k jednotlivým národnostným menšinám žijúcim na jeho území značne diferencovaný. Z hľadiska štátnej moci bola v politickej praxi akceptovaná len existencia troch minorít: nemeckej, maďarskej a rusínskej. Reálne uplatňovanie práv iných národností, napr. Židov a Rómov nebolo prakticky možné. Perzekúciu týchto menšín na rasovom či sociálnom princípe zakotvovala osobitná legislatíva.²³¹

231 Bližšie pozri: MALATINSKÝ, Michal. Ľudské práva židovskej populácie Slovenska podľa Židovského kódexu a predkódexovej úpravy, Michal Malatinský. In: FIAMOVÁ, Martina (ed.). *Protizidovské zákonodarstvo na Slovensku a v Európe*. Bratislava 2014, s. 221 – 239.

Snem SR mal jedinečnú možnosť s konečnou platnosťou zakotviť svoje vlastné postavenie v ústavnom systéme štátu. Tomu pravdaže zodpovedal aj výsledok – t. j. konečný text ústavy. Politická prax vyplývajúca predovšetkým zo spomínaného geopolitického postavenia štátu však často výrazne korigovala úmysly zákonodarcov.

Otázka kreovania snemu v prípadnom ďalšom volebnom období bola právne upravená aj nepriamo – v rámci ústavného vymedzenia kompetencií Štátnej rady.²³² Mederly v *Zásadných smerniciach* eufemisticky nazýva tento spôsob „*režimom usmerňovanej voľby*“, v ktorom je možnosť kandidatúry obmedzená, pričom výber je zverený kvalifikovanému kolégiu. Občania následne schvaľujú navrhovanú kandidátnu listinu plebiscitom pri súčasnom zachovaní všetkých ústavných náležitostí, najmä tajnosti voľby.²³³

O takto zvolenom parlamente v spomínanej stati realisticky konštatuje, že „*nie je čistým bezprostredným prejavom vôle ľudu...*“, a preto nie je ani spôsobilý na voľbu hlavy štátu. Priama voľba by podľa Mederlyho mala prezidentovi štátu zabezpečiť dostatočnú autoritu a čiastočne kompenzovať nedostatočnú reálnu legitimitu zákonodarného orgánu.²³⁴ Tieto predstavy však neboli zakotvené do konečného znenia ústavy, ktorá zaviedla predsa len voľbu snemom. Na zvolenie v prvom kole potreboval kandidát, ktorý musel byť starší ako 40 rokov, kvalifikovanú väčšinu poslancov, v prípadnom druhom už postačovala väčšina jednoduchá. Kvalifikovaná väčšina, ktorá bola potrebná aj na schvaľovanie ústavných zákonov a prekonanie prezidentom používaného suspenzívneho veta, bola relatívne nízka, teoreticky to mohla byť aj menšina všetkých poslancov (t. j. 3/5 z 2/3). Kvôli „*zaisteniu hladšieho priebehu voľby*“ takto zmenil ústavnoprávny výbor pôvodný vládny návrh, ktorý požadoval 3/5 všetkých poslancov, zároveň však zmenil aj zamýšľané absolútne legislatívne veto prezidenta.²³⁵ Keďže volebné obdobie prezidenta trvalo sedem

232 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.

233 MEDERLY, Ústava slovenskej republiky.

234 Tamže.

235 TSSR, č. 27.

rokov, nestala sa otázka praktického použitia týchto ustanovení v prípadnej ďalšej voľbe až do konca existencie štátu aktuálnou. Z hľadiska konštrukcie politického systému bola dôležitá právomoc kedykoľvek bez udania príčiny rozpustiť snem, no toto právo tiež nebolo použité.²³⁶ Neskôr bola prezidentovi zverená aj vyššie spomínaná právomoc menovať nových poslancov snemu.²³⁷ Prezident nebol za výkon svojej funkcie zodpovedný, pričom všetky jeho vládne akty podliehali kontrasignácii príslušného ministra.²³⁸

Pre postavenie snemu v rámci štátu, nachádzajúceho sa v nacistickom záujmovom priestore, však boli kľúčové jeho vzťahy k výkonnej moci, predovšetkým z hľadiska ich kompetencií v oblasti normotvorby.

Z charakteru autoritatívneho režimu vyplývala, ako jeho typologický znak, tendencia presunu reálnej politickej moci smerom k výkonnej moci, čo v slovenských podmienkach znamenalo neustále zosilňovanie pozície vlády na úkor snemu. Dialo sa tak i napriek tomu, že vláda mu bola z formálno-právneho hľadiska zodpovedná, pričom jej poslanci mohli ako celku či jednotlivému ministrovi vysloviť nedôveru. Po zavedení vodcovského systému sa neskôr formálnym mocenským centrom štátu stal prezident – Vodca.²³⁹ Mederly v *Zásadných smerniciach* neodporúčal alternatívu spojenia funkcií predsedu vlády a prezidenta, čo považoval z viacerých dôvodov za nebezpečné. Prezident by podľa neho mal byť aj popri striedajúcich sa vládach garantom stability štátu, ktorý nie je zatahovaný do bežnej ministerskej práce.²⁴⁰

Prostriedkom k spomínanému posilňovaniu výkonnej moci bol predovšetkým inštitút zmocňovacieho zákonodarstva. Svojou podstatou zvyčajne smeruje ku kumulácii moci, ktorá vyplýva z narušenia principiálnej hranice medzi mocou zákonodarnou a výkonnou. Mederly odporúčal zakotviť toto riešenie len ako výnimku, použiteľnú v mimoriadnych pomeroch, pričom vždy mala

236 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.

237 Ústavný zákon č. 225/1941 Sl. z.

238 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.

239 Zákon č. 215/1942 Sl. z.

240 MEDERLY, Ústava slovenskej republiky.

byť voči vládou schvaľovanej legislatíve zachovaná zrušovacia a revízná právomoc snemu.²⁴¹ Konečná právna úprava v § 44 ústavy bola v súlade s uvedenými zásadami. Vládi bolo umožnené vydávať „nariadenia s mocou zákona“, pričom ich platnosť bola podmienená podpisom väčšiny členov vlády a prezidenta republiky. Základnou, taxatívne vymedzenou kumulatívnou podmienkou, bola potreba neodkladnosti pri súčasnom zamedzení nenahradiiteľnej ujmy na vážnych hospodárskych finančných alebo politických záujmoch štátu. Spod možnosti prijatia Nariadenia s mocou zákona boli priamo v ústave taxatívne vyňaté aj niektoré celé oblasti právnej úpravy. Boli to oblasti zverené do výlučnej právomoci snemu: ústavné zákony, zákony o štátnom rozpočte, o brannej povinnosti, finančných bremenách ukladaných občanom (daniach), zákony upravujúce oblasť súdnictva, a tiež ratifikácia medzinárodných zmlúv. Spod zmocňovacieho zákonodarstva boli vyňaté aj zákony, ktoré boli na základe výslovnej delegácie vykonávacími predpismi k ústave. Trefou podmienkou platnosti zmocňovacích noriem bol konkludentný súhlas snemu, ktorý mohol do troch mesiacov od vyhlásenia normy zrušiť jej „podmienečnú platnosť“ alebo nariadenie zmeniť a vydať ho vo forme zákona.²⁴² V praxi bola norma vždy predložená ústavno-právnemu výboru, ktorý pre plénum pripravil príslušné odporúčanie. Prijatím ústavy sa teda legislatívne možnosti vlády pri uplatňovaní zmocňovacieho zákonodarstva jasne ohrančili a tým aj obmedzili. Výkonná moc totiž dovtedy značne zneužívala takmer neobmedzené možnosti, ktoré jej dával § zákona č.1, ktorým snem 14. marca 1939 vyhlásil Slovenský štát. Ten splnomocnil vládu, „aby cestou nariadenia vykonávala všetko, čo je v prechodnom čase potrebné na udržanie poriadku“, pričom často nebola dodržiavaná ani hierarchia právnych noriem.²⁴³ Po ústavnom vymedzení tejto problematiky boli v tomto smere právomoci vlády menšie ako v zmocňovacom zákone, prijatom ešte pražským Národným zhromaždením

241 Tamže.

242 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z

243 ZAVACKÁ, Katarína. Zásadné vplyvy, s. 643 - 650, porov.: Zákon č. 1/1939 Sl. z.

v decembri 1938.²⁴⁴ Niektorí autori dokonca poukazujú na paradox, že kým v českých krajinách sa jeho prijatím prakticky skončila legislatívna činnosť parlamentu, na Slovensku sa prostredníctvom konštituovania snemu práve v tom čase začala.²⁴⁵ Toto konštatovanie možno prijať len so značnými výhradami, keďže Tukova vláda inštitút zmocnenia naďalej často využívala, pričom vo vzťahu k snemu vystupovala z povýšeneckej pozície a revízia či zrušenie nariadení parlamentom sa nestali súčasťou politického života krajiny. Preto stav, ktorý bol formálne zakotvený v ústave a zákonoch, sa postupom času čoraz viac vzdaloval od politickej reality. Svojrázne tento rozpor komentoval v roku 1942 sám predseda vlády, keď v liste predsedovi snemu Martinovi Sokolovi napísal: „*Treba si uvedomiť, že pomery, v akých dnes žijeme, sú celkom iné, ako boli tie, za akých vznikla naša Ústava. ... Naše štátne zriadenie sa čím ďalej, tým viac prispôsobuje zásadám národného socializmu.*“²⁴⁶ Špeciálna právna norma neskôr splnomocnila vládu v niektorých oblastiach tzv. riešenia židovskej otázky, pričom v tomto prípade stratil snem aj svoju revíznu právomoc.²⁴⁷ Ústavnoprávny výbor svoj súhlas so zmocnením zdôvodnil tým, že, „...*Tempo dnešných čias vyžaduje, aby pri riešení naliehavej otázky židovskej mala vláda čo najširšie splnomocnenie so strany Snemu, to jest aj v otázkach, ktorých riešenie vyhradzuje Ústava Snemu.*“ Výbor zároveň skrátil dobu tohto osobitného zmocnenia z vládou navrhovaných dvoch rokov na jeden.²⁴⁸ Dva dni pred jej uplynutím stihla ešte Tukova vláda prijať formou nariadenia neslávne známy Židovský kódex.²⁴⁹ Celkovo sa dá konštatovať, že väčšinu

244 Zákon č. 330/1938 Sb. z. a n.

245 MICHELKO, Roman. Ústavný systém prvej slovenskej republiky. In BOBÁK, Ján (ed.). *Slovenská republika (1939 – 1945)*. Bratislava 2000, s. 94 – 100, porov.: ZAVACKÁ, Katarína. Zásadné vplyvy, s. 643 – 650

246 BIANCHI, Leonard et al. *Dejiny štátu a práva*, s. 492; porov.: diskusia na pôde ústavnoprávneho výboru (SNA, SSR, k. 57).

247 Ústavný zákon č. 210/1940 Sl. z.; porov.: KAMENEC, Po stopách tragédie, s. 91.

248 TSSR, č. 229.

249 Nariadenie č. 198/1941 Sl. z. z 9. 9. 1941 Na túto okolnosť upozorňuje: ZAVACKÁ, Katarína. Zásadné vplyvy, s. 64, 65.

norom protižidovskej legislatívy prijala vláda, využívajúc dve obdobia neobmedzeného zmocnenia: prvé – medzi 14. marcom 1939 a prijatím ústavy a druhé počas spomínaného osobitného zmocnenia ústavným zákonom.

Po nadobudnutí účinnosti ústavy teda platný právny stav určoval za taxatívne stanovených podmienok tri druhy vládnej normotvorby:

1. VLÁDNE NARIADENIA, ktorými sa vykonával konkrétny zákon v jeho medziach (§ 43 ústavného zákona č. 185/1939 Sl. z. o Ústave Slovenskej republiky).
2. NARIADENIA S MOCOÚ ZÁKONA – za podmienok stanovených § 44 ústavného zákona č. 185/1939 Sl. z. o Ústave Slovenskej republiky.
3. NARIADENIA – na základe zmocnenia daného vláde ústavným zákonom č. 210/1940 Sl. z., ktorým bola vláda splnomocnená, aby robila opatrenia vo veciach arizácie.

Pod vplyvom vojnových udalostí na jeseň 1944, pre prípad brannej pohotovosti štátu, bolo schválené ešte jedno zmocnenie – ústavný zákon, ktorý odovzdával do rúk prezidenta neobmedzenú zákonodarnú právomoc, dokonca aj v oblasti ústavných zákonov, ktoré mali byť vydávané v podobe dekrétov.²⁵⁰

Predovšetkým po nástupe V. Tuku boli zjavné snahy vlády o uzurpáciu normotvornej právomoci na úkor Snemu. Prejavovali sa predovšetkým pri nedodržíavaní podmienok potrebných na vydávanie *nariadení s mocou zákona*. Snem prostredníctvom svojho ústavnoprávneho výboru čelil týmto snahám viacerými spôsobmi:

1. snem nariadenie (myslí sa „nariadenie“, „nariadenie s mocou zákona“ a „vládne nariadenie“) schválil vo forme zákona v pôvodnom znení alebo so zmenami (išlo o 5 prípadov – vládne nariadenie č. 275/1939, nariadenia s mocou zákona č. 320/1939, 116/1941, 267/1941, 104/1942²⁵¹)
2. snem v zákonom stanovenej lehote, t. j. do troch mesiacov, vyslovil s nariadením nesúhlas, a tým stratilo platnosť (snem túto svoju právomoc

250 Ústavný zákon č. 200/1944 Sl. z.

251 TSSR, č. 121, 148, 399, 499, 59.8

využil v jedinom prípade – išlo nariadenie s mocou zákona č. 201/1942 Sl. z. o dočasnej úprave verejného notárstva²⁵²⁾

3. snem vypracoval a schválil zákon obsahujúci derogačnú klauzulu, ktorou sa rušilo predchádzajúce vládne nariadenie (typickým príkladom bolo schválenie poslaneckého návrhu *zákona o Hlinkovej garde a Hlinkovej mládeži*²⁵³⁾

Osobitným ústavným prvkom legislatívneho procesu bol inštitút pripomienok prezidenta. Prezident využil svoje právo suspenzívneho veta päťkrát. V dvoch prípadoch (zákon o nedeliach a sviatkoch, zákon o štátnom občianstve) jeho výhrady snem nepriamo odmietol a veto prelomil hlasovaním, pri výhradách voči zákonu o Štátnej rade vyhovel pripomienkam len čiastočne. V zostávajúcich prípadoch Snem pripomienky sociálneho charakteru akceptoval.²⁵⁴

Úplne novým prvkom politického systému, ktorý nenadviazal ani po formálnej ani po obsahovej stránke na žiadnu z inštitúcií 1.ČSR, bola Štátna rada. Z pohľadu ústavnej teórie má najmä z hľadiska spôsobu kreácie, a tiež vzhľadom na právo zákonodarnej iniciatívy (§ 25, ods. 2 Ústavy SR) azda najbližšie k akejsi „rade starších“ štátu, teda hornej komore parlamentu. Z hľadiska jej kompetencií pripomína čiastočne ústavný súd a disponuje aj niektorými kompetenciami typickými pre hlavu štátu.²⁵⁵ Jej hlavnou úlohou, ako „kolektívneho mozgu štátu“ mal byť výber kandidátov na vedúce funkcie, vrátane poslancov Snemu, ako sme to popísali vyššie. Tento kvalifikovaný výber mal nahradiť voľbu, ktorá mala zaniknúť spolu s demokratickým zriadením. Určenie vlády na základe mechanického sčítania hlasov označil Mederly za nebezpečné, keďže masa ovládaná malou skupinou jednotlivcov plodí tajné a nezodpovedné sily. Kvantita výberu sa teda mala nahradiť kvalitou. Odstránením voľby sa však nastoľuje zásadný problém prvej investitúry moci, to zna-

252 TSSR, č. 669.

253 Zákon č. 166/1940 Sl. z.; porov.: SNA, SSR, k. 58; tiež: TSSR, č. 215.

254 33. zas., 25.4.1940; 37. zas., 5. 6. 1940; 66. zas., 15. 7. 1941; 82. zas. 4. 3. 1942; 94. zas., 10. 9. 1942

255 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.

mená, od čoho je štátna moc primárne odvodená. Mederly citoval Mussoliniho, podľa ktorého výber vedúcej autority môže byť daný prírodou alebo prirodzeným vývojom. Slováci sa však podľa neho majú oprieť o autoritu najvyššiu – Boha, ktorý „už iste nájde prostriedok, ako ju stvoríť a uplatniť.“ Jej moc má byť založená na súhlase, nie na strachu.²⁵⁶ V *Zásadných smerniciach* odvodzoval moc najvyššej autority v štáte priamo od ľudu, ktorý by mal v záujme jej autority kreovať hlavu štátu priamou voľbou.²⁵⁷

Inštitucionálny vývoj Štátnej rady môžeme rozdeliť do dvoch etáp, ktoré sú rámcované prijatím ústavy, zákona z júna 1940 a zásadnou novelou obidvoch právnych noriem z júla 1943. Vzhľadom na krátke (trojročné) funkčné obdobie zaznamenal tento orgán, na rozdiel od „dolnej komory“, t. j. snemu, aj prechod do ďalšieho funkčného obdobia, spojený s personálnou obmenou, ktorú sprevádzala aj zmena v právnom postavení.

Pokiaľ ide o zloženie Štátnej rady, v prvej etape existovali tri druhy mandátov, ktoré rozlišujeme z hľadiska ich vzniku. Z titulu svojej funkcie boli členmi predseda vlády a predseda snemu, ďalej členovia menovaní prezidentom a nakoniec členovia vyslaní HSLS a národnostnými stranami. Na posledne menovanú kategóriu sa vzťahovalo aj obmedzenie minimálnym vekom – 35 rokov. Po novele zákonov zanikla tretia skupina, pričom podmienka veku sa preniesla na menovaných členov. K najväčšiemu okliešteniu ústavných funkcií v rámci novely zákona o Štátnej rade došlo v oblasti právomocí orgánu. Počas oboch období sa zachovali kompetencie v oblastiach: skúmania schopnosti prezidenta republiky plniť svoju funkciu, trestného stíhania prezidenta a členov vlády (neskôr aj predsedu Najvyššieho kontrolného dvora). Z hľadiska vzájomných vzťahov so snemom sa v najväčšej miere použila právomoc rozhodovania o odobrátí mandátu poslanca snemu, pričom príslušné podmienky boli formulované veľmi vágne. Dialo sa to najmä v druhom volebnom období orgánu: v jednom prípade išlo o dôvody disciplinárne

256 SNA, SSR, k. 6.

257 MEDERLY, Ústava slovenskej republiky.

(neospravedlnená neúčast na zasadnutiach a údajné nekalé hospodárske praktiky Martina Morháča), v ďalších dvoch o protištátnu činnosť počas SNP (Peter Zaľko a Ferdinand Čatloš).²⁵⁸ Mandátu bol zbavovaný aj János Esterházy – stalo sa tak za osobitných okolností, opísaných vo štvrtjej kapitole.

Vzťah Štátnej rady voči hlave štátu bol z ústavného hľadiska nevyrovnaný, keďže o jej trestnom stíhaní či nespôsobilosti rozhodovali z veľkej časti prezidentskí nominanti. Z hľadiska snemu bolo dôležité, že po novele z roku 1943 už medzi kompetenciami nenachádzame právomoc zostavovať kandidátnu listinu na voľby do snemu, zákonodarnú iniciatívu. Zrušené bolo aj právo SR podávať dobrozdania prezidentovi. Novela priniesla naopak Štátnej rade možnosť podávať návrhy na pokračovanie pred Ústavným senátom, plebénarne schôdze sa stali zásadne neverejnými a pribudla aj opäť veľmi vágne formulovaná možnosť navrhnúť prezidentovi zbaviť člena Štátnej rady mandátu, ak sa „stal nehodným členstva“. Členstvo v Štátnej rade bolo zlučiteľné s funkciou poslanca snemu a členovia boli chránení rovnakým rozsahom imunity ako poslanci. Štátna rada bola oprávnená prijať svoj rokovací poriadok, ktorý vyšiel vo forme vyhlášky predsedu vlády v Slovenskom zákonníku.²⁵⁹

Prvá Štátna rada začala pôsobiť v „posalzburskom“ období v auguste 1940. Členmi z titulu svojej funkcie boli predseda vlády Vojtech Tuka a predseda snemu Martin Sokol. Druhú skupinu (šiesti členovia menovaní prezidentom) tvorili „posalzburský“ minister vnútra (a opätovne aj hlavný veliteľ HG) Alexander Mach, správca Spolku sv. Vojtecha Ján Pöstenyi, verejný notár Vojtech Ravasz, dekan Právnickej fakulty Slovenskej univerzity Jozef Fundárek, správca Matice slovenskej Jozef Škultéty a nemecký školský inšpektor Matej Nitsch. Najväčšiu časť tvorili členovia vyslaní politickými stranami. Desať ich nominovala štátna strana (Hlinkova slovenská ľudová strana – strana národnej jednoty): ministrov – Gejzu Fritza, Ferdinanda Čatloša, ústavného právnik

258 SNA, SSR, k. 46.

259 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.; zákon č. 136/1940 Sl. z.; ústavný zákon č. 105/1943 Sl. z.; zákon č. 106/1943 Sl. z.; Vyhláška predsedu vlády č. 127/1943 Sl. z.

a podpredsedu Snemu Slovenskej republiky Karola Mederlyho, predsedu župnej organizácie HSLS v Trenčíne Andreja Marsinu, lekára, univerzitného profesora a básnika Andreja Šubíka-Žarnova, šéfa prezídia ministerstva hospodárstva Ferdinanda Klindu, poslanca a národohospodára Jána Balka a napokon vysokého úradníka ministerstva zahraničných vecí Štefana Polyáka. Formálne do kvóty vyslancov HSLS spadali aj spišský rímskokatolícky biskup Ján Vojtaššák i generálny inšpektor evanjelickej cirkvi a. v. a verejný notár Bohuslav Klimo, ktorí boli do Štátnej rady oficiálne vyslaní ako zástupcovia katolíckej, resp. evanjelickej cirkvi. J. Vojtaššákovi navyše členstvo priamo povolila aj Svätá stolica.²⁶⁰ DP vyslala do Štátnej rady svojho predsedu (resp. „vodcu“) Franza Karmasina.²⁶¹ Prvé zasadnutie zvolal na základe § ústavy prezident republiky na 6. augusta 1940 do prezidentského paláca a jeho hlavný bodom bola voľba jej vedenia. Za predsedu bol zvolený Viktor Ravasz a kreslá podpredsedov obsadili predstavitelia dvoch najväčších cirkví na Slovensku – J. Vojtaššák a B. Klimo.²⁶²

Predsedníctvo druhej Štátnej rady z roku 1943 už bolo na základe novej právnej úpravy menované prezidentom a tvorili ho nový predseda Ján Drobný a dvaja staronoví podpredsedovia. Početne výrazne redukované plénum tvorili už výlučne osoby s politickým pozadím. Z titulu svojich funkcií sa členmi stali opäť predseda vlády V. Tuka (keď sa Štefan Tiso neskôr na jeseň 1944 stal predsedom vlády, bol už „menovaným“ členom) a predseda snemu M. Sokol. Zostatok menoval prezident J. Tiso, pričom členstvo obnovil J. Vojtaššákovi, B. Klimovi, M. Nitschovi, A. Marsinovi a F. Klindovi. Novými členmi sa stali bývalý krajiniský prezident a sudca Ján Drobný, vládny komisár Nitry František Mojto, predseda Hlavného súdu v Bratislave Štefan Tiso (neskorší predseda vlády), bývalý predstaviteľ Lidovej strany na Slovensku a prvý pred-

260 ŠA Bratislava, OLS Bratislava, Tnľud 22/1948; tiež: ŠA Bratislava, fond Štátny súd, k. 218.

261 KAMENEC. Štátna rada v politickom systéme slovenského štátu, s. 224.

262 *Slovák*, roč. XX, č. 184, 4. 8. 1940, s. 1; *Slovák*, roč. XX, č. 186, 7. 8. 1940, porov.: KAMENEC. Štátna rada v politickom systéme slovenského štátu, s. 224.

seda slovenského Najvyššieho súdu Martin Mičura a napokon generálny riaditeľ Slovenskej hypotéčnej a komunálnej banky Anton Mederly. Predsedníctvo druhej Štátnej rady, ktoré už bolo na základe novej právnej úpravy menované prezidentom, tvorili nový predseda Ján Drobný a dvaja staronoví podpredsedovia J. Vojtaššák a B. Klimo).

Zo spomínanej sumy kompetencií bolo reálne uplatňované len vypracúvanie dobrozdanií pre prezidenta. V pléne sa prerokovávala väčšina významnejších káuz, ktoré otriasali politickým životom štátu. Predovšetkým predstavitelia radikálneho Tukovho politického krídla museli so zjavnou nechutou vysvetľovať okolnosti súvisiace napríklad s deportáciami Židov či Snackého aférou a čeliť veľmi kritickým pripomienkam najmä prezidentových nominantov. Najaktívnejšiu úlohu v tomto smere zohrával najodvážnejší z členov Ján Balko, ktorý sa ako Tisov exponent stal neskôr aj poslancom Snemu.²⁶³ Celkovo možno konštatovať, že praktické fungovanie tejto inštitúcie, ktorá bola niektorými súčasníkmi uštipačne nazývaná diskusným klubom starých pánov, sa diametrálne odlišovalo od úmyslu zákonodarcov. Súčasne s postupným mocenským posilňovaním pozície výkonnej moci, ktorú tvorili vláda a prezident – Vodca, sa pozícia Štátnej rady a čiastočne aj snemu čoraz viac marginalizovala.

V siedmej hlave ústavy bol zakotvený ďalší, výrazne diskontinuitný inštitút – stavovské zriadenie. Malo pozostávať z rozdelenia spoločnosti do šiestich stavov, ktoré sa však nikdy nestali súčasťou reálnej politickej praxe. Stavby mali byť teoreticky definované ako prirodzené združenia fyzických alebo právnických osôb, ktorých úlohou je pre najvyšší záujem národného celku zaistiť výkon funkcie, na základe ktorej sa združili. Ich existencia bola okrem iného odvodzovaná aj od pápežských encyklik, venovaných sociálnym otázkam: *Rerum novarum* a *Quadragesimo anno*.²⁶⁴ V týchto dokumentoch sú však

263 Tamže, pozri tiež: KAMENEC. Štátna rada v politickom systéme slovenského štátu, s. 221 – 242.

264 LEV XIII. *Rerum novarum*. In *Sociálne encykliky*. Trnava 1997, s. 7 – 56; PIUS XI. *Quadragesimo anno*. In *Sociálne encykliky*. Trnava 1997, s. 57 – 140.

stavy skôr neinštitucionalizovanými útvarmi v rámci horizontálneho delenia spoločnosti, pričom mali byť akýmsi bipartitným fórom odborov a zamestnávateľských zväzov v rámci jedného hospodárskeho rezortu. Ako prostriedok zosúladenia záujmov zamestnávateľov a zamestnancov to mala byť alternatíva voči štrajkom a sociálnym nepokojom ako prostriedkom triedneho boja hlásaného socialistami. Na druhej strane však encyklika *Quadrogesimo anno* na príklade Talianska varuje pred politickým zneužitím korporatívneho usporiadania.²⁶⁵ Tvorcovia slovenskej ústavy našli inšpiráciu v zahraničných vzoroch. Najprepracovanejšiu podobu dostal tento systém v Taliansku, kde tvoril hierarchickú pyramídu korporácií a syndikátov a tento zložitý systém zároveň priamo generoval aj najvyšší zastupiteľský orgán krajiny. V Portugalsku tvorila vrchol stavovskej pyramídy korporačná snemovňa, v ktorej zasadali zástupcovia samospráv a korporácií. Keďže stavovská sústava tu tvorila uzavretý celok oddelený od zastupiteľského systému, zasadala jej najvyšší orgán paralelne s parlamentom, pričom vydával stanoviská k prerokovávaným normám. V rakúskom modeli bol zas stavovský systém oddelený len čiastočne, keď bol jeho najvyšší orgán súčasťou Spolkového zhromaždenia.²⁶⁶

Ústava SR z roku 1939 nakoniec taxatívne vymenúvala šesť stavov:

1. stav poľnohospodárstva
2. stav priemyslu
3. stav obchodu a živností
4. stav peňažníctva a poisťovníctva
5. stav slobodných povolání
6. stav verejných zamestnancov a osvetových pracovníkov.

Každý z týchto stavov sa mal členiť na dve osobitné skupiny – zamestnávateľov a zamestnancov. Tento systém prakticky zabráňoval organizovaniu sa robotníkov naprieč rôznymi hospodárskymi rezortmi a zároveň spochybňoval zmysel ďalšej existencie odborov. Členstvo v zodpovedajúcom stave malo byť

265 Tamže.

266 Tamže.

povinné, pričom ústavne zakotvenou podmienkou obsadenia funkcie v rámci stavu bola stranická príslušnosť. Tento fakt do značnej miery determinoval proklamovaný samosprávny princíp organizácie stavu. Stavy mali byť zároveň aj rozhodcovskými orgánmi pri sporoch medzi zamestnancami a zamestnávateľmi. Hoci ich existencia zostala zakotvená v ústave až do zániku štátu, upustenie od ich reálneho vzniku bolo relatívne veľmi skoro potvrdené aj v oficiálnej rétorike vládnych činiteľov. Na definitívnom pochovaní myšlienky sa podpísal tak tlak nacistického Nemecka, odpor vedenia DP, ako aj neschopnosť vtedajšej slovenskej politickej reprezentácie zjednotiť sa v tejto otázke na spoločnom riešení.²⁶⁷ Odmietavý postoj nemeckých kruhov vychádzal z tézy, že „... *Opierať sa o ...encykliku Quadregesimo anno, znamená ísť proti ríši...*“²⁶⁸ Sociálne učenie pápežských encyklik nacistickým kruhom (na Slovensku i v Nemecku) priľiš „zaváňalo tymianom“, hoci ani samotná Svätá stolica neodporúčala stavovské zriadenie v tom čase uskutočniť. Na prípravu stavovského zriadenia bola zriadená osobitná komisia, ktorej členmi boli napríklad Peter Zaťko (ako zástupca priemyslu), Rudolf Čavojský (za robotníkov), Štefan Danihel (za roľníkov) i Imrich Karvaš (za bankovníctvo). Príslušný návrh zákona, ktorý bol výsledkom jej práce, nakoniec plénum snemu ani neprerokovalo. 6. augusta 1940 nariadil predseda snemu M. Sokol, aby boli práce na príprave zákona „až do ďalšieho opatrenia“ prerušené, pričom k ich obnoveniu už nedošlo.²⁶⁹ Prezident J. Tiso si prostredníctvom legačného radcu slovenského vyslanectva v Ríme Jána Kaššovica a slovenského jezuitu Vendelína Javorku (rektora pápežského ústavu *Russicum* v Ríme) dôvernou cestou

267 TSSR, č. 122.

268 LIPTÁK, Lubomír. Prípravy a priebeh salzburských rokovaní, s. 342

269 MALATINSKÝ, Michal. Stavovské zriadenie a Slovenská republika (1939 – 1945). In. MINČIČ, Vladimír et al. (eds.). *Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2014: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou, v dňoch 27. – 29. 3. 2014 v priestoroch ÚZ NR SR Častá-Papierňička pod záštitou dekana Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty, prof. JUDr. Pavla Kubička, CSc.* Bratislava 2014, s. 92.

vyžiadal stanovisko príslušných vatikánskych odborných autorít. Tie síce slovenský koncept v zásade ocenili, ale neodporúčali jeho realizáciu v aktuálnom zložitom geopolitickom položení krajiny. Jeho neúspešná a dobovo poznačená realizácia by totiž podľa nich mohla diskreditovať celú katolícku sociálnu náuku. J. Tiso sa na základe tohto stanoviska rozhodol odložiť realizáciu stavovského zriadenia na vhodnejší čas.²⁷⁰

Ďalším „mŕtvym“ ústavným orgánom, ktorý existoval len vo formálno-právnej podobe, bol ústavný senát, ktorý takto len nadviazal na neživotaschopnosť svojho predchodcu pôsobiaceho na analogickej báze počas prvej ČSR. Disponoval jednou zo základných kompetencií ústavných súdov – rozhodoval o súlade právnych noriem s ústavou. Hoci išlo o formálne samostatný orgán, z hľadiska jeho kreácie bol konštruovaný ako akýsi osobitný senát Najvyššieho súdu, s ktorým bol personálne i administratívne zviazaný, pričom bol doplnený o zástupcov Najvyššieho správneho súdu.²⁷¹ Zákon, ktorého predkladateľom bol predseda Snemu Slovenskej republiky, resp. legislatívny proces s ním spojený, bol súčasťou permanentného mocenského zápasu medzi legislatívou a exekutívou. Tukova vláda spochybňovala potrebu tohto ústavného inštitútu, vidiac v ňom ohrozenie svojich legislatívnych ambícií, v rámci ktorých bola často porušovaná aj hierarchia právnych noriem. Ústavnoprávny výbor a po ňom aj plénum však prišli jednomyselne k záveru, že slovami M. Vanča: „*je podobné fórum ... potrebné i v štáte národne-socialistickom*“.²⁷²

S ústavou úzko súvisel aj „balík“ ďalších zákonov, tvoriacich spolu so základným zákonom štátu základnú kostru politického systému štátu. Hoci boli v rámci prípravnej komisie pripravované spoločne s textom ústavy²⁷³, nako-

270 KAŠŠOVIC, V službách vlasti, s. 46 – 49; pozri tiež: ZAVACKÁ, Katarína. Stavovstvo v teórii a praxi Slovenského štátu (1939 – 1945). *Právnehistorické studie* 42, s. 132 – 143.

271 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.; porov.: ústavný zákon č. 20/1942 Sl. z.

272 SNA, SSR, k. 61.

273 SNA, SSR, k. 68.

niec boli prijímané snemom postupne. Kostru vznikajúceho politického systému teda tvorili tieto „zakladateľské“ zákony:

1. ústavný zákon o štátnom občianstve
2. zákon o verejnej správe vnútornej
3. zákon o štátnom znaku, štátnej pečati, štátnej vlajke, štátnej zástave
4. zákon o HSLŠ.²⁷⁴

Asi najpálčivejšou otázkou prvej hlavy ústavy bola problematika štátneho občianstva. Príslušný ústavný zákon bol v pléne Snemu Slovenskej republiky prerokovaný a prijatý 25. septembra 1939. Ako uviedol spravodajca ústavnoprávneho výboru Vojtech Tvrďý, nový štát v tomto smere nenadväzoval na prvú ČSR a vychádzal zo svojej suverenity. Získanie štátneho občianstva bolo podmienené splnením objektívnych i subjektívnych podmienok. Prvou zásadou, z ktorej zákon vychádzal, bolo tzv. „domorodectvo a praobyvateľstvo“. Dotýkalo sa to všetkých Slovákov, aj tých, ktorí spĺňali podmienku domovskej príslušnosti, t. j. mali domovské právo v niektorej obci pred 30. októbrom 1918, ktoré trvalo bez prerušenia až do 14. marca 1939. Ďalšou bola zásada jednoty štátnej príslušnosti v rodine. Cudzinke bolo štátne občianstvo, získané na základe uzavretia manželstva, ponechané aj po jeho prípadnom zániku. Naopak zánik štátneho občianstva u hlavy rodiny sa vzťahoval aj na ostatných členov rodiny. Občianstvo mohli získať aj trvalí zamestnanci štátu po zložení služobnej prisahy alebo sa mohlo získať naturalizáciou, t. j. udelením vládou, resp. ministerstvom vnútra.

Nedemokratickým prvkom právnej úpravy bola najmä možnosť úradného odňatia štátneho občianstva. Spravodajca výboru V. Tvrďý v tomto prípade otvorene konštatoval, že *„dá sa očakávať, že toto ustanovenie bude predmetom častých útokov, do rúcha právnických debát a kritik skrytých neprajníckych výjavov proti poriadkom v Slovenskej republike.“* Štátne občianstvo bolo teda možné odňať v taxatívne vymedzených prípadoch najmä osobám zdržujúcim sa v cudzine z politických dôvodov, prípadne vykonávajúcim tam

274 Tamže.

nepriateľskú činnosť, vrátane služby v cudzej armáde. Prelomenie ústavnej zásady neodňateľnosti štátneho občianstva otvorilo cestu k neskorším rasovo motivovaným legislatívnym zásahom do základných ľudských práv prijatým vládou i snemom najmä v „posalzburskom“ období.

Z hľadiska prelomenia princípu neodňateľnosti štátneho občianstva bol kľúčovou normou ústavný zákon č. 68/1942 Sl. z. o vysťahovaní židov. Kulminovala ním legislatíva v oblasti „tzv. riešenia židovskej otázky“ a svojou závažnosťou (najmä z hľadiska následkov deportácií, ktoré legalizoval) prekonával všetky protizidovské právne predpisy, prijaté dovtedy snemom alebo vládou. Predseda snemu M. Sokol, ktorý sa predtým svojimi osobnými aktivitami pokúšal o zastavenie deportácií,²⁷⁵ sa ocitol pred problémom, aký postoj má snem ako inštitúcia zaujať k vládou predloženému návrhu. Zvolal preto dôvernú poradu antinacisticky zmýšľajúcich poslancov K. Mederlyho, P. Opluštila, P. Zafka, M. Vanča, J. Fundárka a E. Filkorna. Na pozadí prebiehajúcich protizákonných („divokých“) deportácií²⁷⁶ stáli pred dilemou, či zákon neprijat' na rokovanie, a tým uvoľniť ruky na jeho vydanie vo forme nariadenia s mocou zákona, alebo ponechať si možnosť „posledného slova“ pri utváraní konečnej podoby zákona a vytvoriť tak uzákonené bezprávie. Z hľadiska zmiernenia jeho následkov sa ukázalo efektívnejšie zákon prerokovať a v maximálne možnej miere sa pokúsiť o oslabenie ostrosti jeho dosahu. Ústavno-právny výbor teda získal možnosť urobiť do predkladaného návrhu viaceré zásahy. Na jednej strane bol zúžený okruh osôb, na ktoré sa zákon vzťahoval, na druhej sa rozšírila možnosť udeľovania výnimiek. Tesne pred rokovaním pléna o chúlостivom zákone ešte M. Sokol zvolal zasadnutie poslaneckého klubu HSLS, na ktorom bola prijatá rezolúcia vyzývajúca prezidenta, aby pri udeľovaní výnimiek židovským občanom postupoval „veľkodušne“. O zákone sa nakoniec hlasovalo na plenárnej schôdzi 15. 5. 1942.

275 KAMENEC, Po stopách tragédie, s. 187.

276 Pred prijatím ústavného zákona č. 68/1942 Sl. z. sa objavili pokusy právne odôvodniť zjavne protiprávne deportácie inštitútom pracovnej povinnosti vyplývajúcej z tzv. Židovského kódexu.

Rokováciu sálu predtým ostentatívne opustili katolícki kňazi, vrátane nemeckého poslanca J. Steinhübela i skupina poslancov okolo údajného organizátora „bojkotu“ P. Čarnogurského.²⁷⁷ Za zákon paradoxne nehlasoval ani jeho spravodajca František Orlický, ktorý vyvinul viaceré aktivity v snahe zastaviť prebiehajúce deportácie. Proti zákonu hlasoval len J. Esterházy.²⁷⁸ Väčšia časť tejto etapy deportácií sa napokon odohrala ešte pred ich legalizáciou ústavným zákonom. Ďalšími normami protižidovského zákonodarstva, ktoré upravovali jednotlivé čiastkové problematiky, sa zaoberáme v rámci kapitol venovaných jednotlivým oblastiam legislatívnej činnosti.²⁷⁹

Pri problematike prevzatia štátnych občanov bývalej ČSR bola nastolená aj kľúčová otázka právneho nástupníctva Slovenskej republiky po bývalej Česko-Slovenskej republike. Zástupca gesčného (ústavnoprávneho) výboru Karol Mederly vyslovil pri predkladaní spomínaného zákona základnú tézu, že Slovenská republika vznikla ako štát originálne (t. j. nie derivatívne), a teda nie je právnym nástupcom Slovenska ako časti bývalej ČSR.²⁸⁰ Slovenská republika podľa neho preto nebola ani viazaná medzinárodnými zmluvami uzavretými bývalým štátom. Jeho zákony dočasne na území Slovenskej republiky platili len na základe suverénneho rozhodnutia nového štátu zakotveného v § 3 zákona č.1 Sl. z. zo 14. marca 1939. Bol to dosť svojrázny a účelový výklad recepcnej normy, keďže citovaný zákon explicitne hovorí o premene územia celej správnej jednotky bývalej ČSR na samostatný štát.

277 K procesu prijímania zákona pozri: KAMENEC, Po stopách tragédie, s. 187n; TEREK. Národohospodár Peter Začko spomína, s. 87; LETZ, Róbert. Pomoc prenasledovaným Židom na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. In: Viera a život, roč. 9, 1999, č. 3, s. 181 – 182; tiež: SNA, NS, 132 – Tnľud 11/47 (Martin Sokol).

278 Okolnosťami okolo hlasovania J. Esterházyho sa zaoberáme v osobitnej kapitole o politike maďarskej národnostnej menšiny.

279 Komplexným pohľadom na vývoj „židovskej otázky“ na pôde snemu poskytuje štúdiá: KAMENEC, Ivan. Snem Slovenskej republiky a jeho postoj k problému židovského obyvateľstva na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. *Historický časopis* XVII, 3, 1969, s. 329 – 360.

280 SNA, SSR, k. 7.

Pokiaľ ide o recepciu práva, je veľmi podobný recepčnej norme z 28. októbra 1918 a v tomto prípade sa právne nástupníctvo nespochybňovalo. Zaujímavosťou je, že na podobný problém narazila v auguste 1944 aj povstalecká SNR, ktorá odmietla bezpodmienečne uznať platnosť ústavy z roku 1920 a ignorovať tým právny stav, ktorý sa vyvinul počas šesťročného vývoja. Na povstaleckom území však teoreticky stratil platnosť aj právny systém Slovenskej republiky, pričom podľa právnej fikcie jeho normy znova nadobudli platnosť na základe rozhodnutia SNR.²⁸¹

Vyššie spomenuté vymedzenie právneho nástupníctva sa potom muselo odzrkadliť aj v oficiálnej línii slovenskej politiky, predovšetkým zahraničnej. Išlo najmä o nároky uplatňované (či neuplatňované) voči Nemecku v otázke majetku bývalej republiky či napríklad o diplomatický incident spojený s menovaním vatikánskeho nuncia. Slovensko totiž neprijalo interpretáciu Svätej stolice, podľa ktorej sa len presunul z Prahy do inej časti štátu, aby tam pokračoval vo svojej misii.²⁸²

Ďalším zákonom bola reforma štátnej správy a územnosprávneho usporiadania štátu v podobe župného zákona, ktorý po desaťročí opäť obnovil na Slovensku tento typ správy. Župné zriadenie malo na Slovensku stáročnú tradíciu, pričom základy komitátnej sústavy pochádzali už z čias Veľkej Moravy.²⁸³ Z hľadiska územnosprávneho usporiadania štátu fungovali v prvom desaťročí medzivojnovkej republiky na Slovensku postupne dva systémy župnej správy. Najskôr išlo o adaptovanú podobu pôvodného uhorského systému správy, ktorý nový československý štát najskôr recipoval aj s celým úradníckym aparátom, aby ho následne personálne preobsadil. Rozdielny charakter

281 Bližšie pozri: BEŇA, Vývoj slovenského právneho poriadku, s. 137.

282 SNA, SSR, k. 7; tiež: KAMENEC, Ivan – PREČAN, Vilém – ŠKORVÁNEK, Stanislav (eds.). *Vatikán a Slovenská republika (1939 – 1945). Dokumenty*. Bratislava 1992, s. 22 – 28; SIDOR, Karol. *Šesť rokov pri Vatikáne*. Bratislava 2012, s. 26 – 42.

283 BEŇA, Jozef – GÁBRIŠ, Tomáš. *Dejiny práva na Slovensku I. (do roku 1918)*. Bratislava 2015, s. 51 – 52; ŽUDEĽ, Juraj. *Stolice na Slovensku*, Bratislava 1984, s. 25n.

mal neskorší systém československých „veľžúp“ (vo veľkosti približne troch uhorských žúp), ktoré na Slovensku fungovali popri pretrvávajúcej zemskej správe v Čechách. Existenciu týchto územnosprávnych celkov potom ukončilo zavedenie krajinského zriadenia na území celej Československej republiky, čo znamenalo unifikáciu systému správnych orgánov na vyšších stupňoch územnej správy (okresov a krajín).²⁸⁴

V prechodnom období od vzniku samostatného Slovenského štátu 14. marca 1939 až do konca kalendárneho roka zotrvačne fungoval na Slovensku model územnej správy recipovaný z krajinského zriadenia bývalej Československej republiky. Výkon väčšiny kompetencií bol v prechodnom období rozdelený najmä medzi krajinský úrad (t. j. ako jeden úrad s územnou pôsobnosťou vzťahujúcou sa na celé územie štátu) a okresné úrady. Toto správne provizórium však bolo dlhodobo neudržateľné. O podobe nového modelu miestnej správy bola otvorená odborná diskusia, pričom jednotliví okresní náčelníci vyplňali príslušné dotazníky. Objavili sa tu aj návrhy na úplné vypustenie jedného stupňa správy a rozdelenie kompetencií len medzi okresy a ministerstvá. Definitívne politické rozhodnutie o podobe žúp nakoniec bolo učinené na jar 1939.²⁸⁵

Znovuzavedenie župného zriadenia v roku 1939 teda znamenalo čiastočný návrat k československému územnosprávnemu modelu z roku 1920, ktorý bol svojou štruktúrou i spôsobom kreovania orgánov prispôsobený na podmienky autoritatívneho režimu. Predmetom úvah bol aj prípadný návrat k malým župám z čias Uhorska. Argumentmi pre obnovu malých „uhorských“ žúp bola historická vžitosť, ucelenosť území, dobrá dostupnosť druhej inštancie a jej

284 LIPSCHER, Ladislav. *K vývinu politickej správy na Slovensku v rokoch 1918 – 1938*. Bratislava 1966; TIŠLIAR, Pavol. *Okresné zriadenie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Krakov 2013; ŠUCHOVÁ, Xénia. Problémy organizácie politickej správy na Slovensku v predmníchovskej republike. In: ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián. *Slovensko v Československu (1918 – 1939)*. Bratislava 2004, s. 95 – 122.

285 SNA, fond Ministerstvo vnútra (ďalej MV), k. 1.

znalosť menšieho územia. Nový zákon nakoniec obnovil vyššie územné celky v podobe veľkých žúp, ktoré sa pozostávali z okresov, pričom nižšie stupne správy tvorili notariáty a obce.²⁸⁶ Bratislava, ako mesto so zriadeným magistrátom, zostala aj naďalej v zvláštnom postavení, keď jej orgány vykonávali pôsobnosť samostatného okresu.

Hoci sa nové župy veľkosťou územia veľmi nelíšili od svojich predchodkýň, oproti medzivojnovému župnému zriadeniu bolo zreteľných niekoľko rozdielov. Už jeho „politická genéza“ bola značne ovplyvnená charakterom politického režimu – nestala sa totiž predmetom politického boja. V tejto otázke navyše neexistoval zásadnejší spor ani v rámci latentného zápasu politických krídel štátnej strany – HSLS. V oveľa väčšej miere ovplyvnil jeho obsah národnostný aspekt. Tentoraz to však nebola tradične maďarská otázka, keďže početnosť príslušníkov tejto národnostnej menšiny sa po (prvej) Viedenskej arbitráži výrazne zredukoval, a tak prestala byť významným politickým faktorom.

Predstavitel menšiny, poslanec snemu Ján Esterházy, vznik nového územnosprávneho usporiadania Slovenska hlasovaním podporil, hoci ho podrobil kritike. Po uplatnení recipročného princípu, ktorý zakotvovala ústava,²⁸⁷ nepovažoval účasť maďarského zástupcu za reálnu, vzhľadom na nulové zastúpenie Slovákov vo vedení maďarskej štátnej správy.²⁸⁸ Esterházyho politickým zámerom vyhovovalo aj špeciálne postavenie Bratislavy, ktoré bolo legislatívne komponované v súlade so závermi (prvej) Viedenskej arbitráže (nazýval ju „Magnou chartou“), kde bolo rovnoprávne postavenie národnostných menšín v meste osobitne upravené.²⁸⁹

286 BIELIK – SOPKO. Ústredné orgány štátnej moci a správy na Slovensku, s. 118 – 119.

287 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z. (§ 95: „Práva národnostných skupín, uvedené v ústave, platia natoľko, nakoľko také isté práva v skutočnosti požíva i slovenská menšina na území materského štátu príslušnej národnostnej skupiny.“).

288 SNA, SSR, k. 6.

289 DEÁK, Ladislav (ed.). *Viedenská arbitráž – 2. november 1938. Dokumenty I. (20. september – 2. november 1938)*. Martin 2002, s. 39.

Dôležitú rolu naopak zohrala pri príprave zákona nemecká menšina – jej politický tlak sa značne podpísal na jeho konečnej podobe, predovšetkým na územnom vymedzení žúp a okresov. Vodca DP Franz Karmasin požadoval, aby každý z troch základných sídelných ostrovov nemeckej menšiny (juhozápadné Slovensko, stredné Slovensko s Hornou Nitrou – Hauerland a Spiš) zostal ako jednotný celok v rámci jednotlivých žúp.²⁹⁰ Výrazne tak zasiahol do modelu, ktorý narysoval pôvodný vládny návrh. Ten predpokladal vytvorenie siedmich žúp, pričom región Spiša mal byť rozdelený medzi Tatranskú a navrhovanú Spišskošarišskú župu. Zemplínsky región mal tiež tvoriť samostatnú župu so sídlom v Michalovciach. Podľa pôvodného vládneho návrhu teda mali Tatranskú župu (so sídlom v Ružomberku) tvoriť okresy: Ružomberok, Turčiansky Svätý Martin, Dolný Kubín, Trstená, Námestovo, Liptovský Svätý Mikuláš, Poprad, Kežmarok, Spišská Stará Ves a Stará Lubovňa; Spišskošarišskú župu (so sídlom v Prešove) okresy: Prešov, Bardejov, Giraltovce, Sabinov, Spišská Nová Ves, Levoča a Gelnica a Zemplínsku župu (so sídlom v Michalovciach) okresy: Michalovce, Trebišov Vranov nad Topľou, Stropkov, Humenné, Medzilaborce a Snina.²⁹¹ Snem v súlade s nemeckými požiadavkami napokon znížil počet žúp na šesť. Hlavným dôvodom bolo, aby územie Spiša zostalo jedným celkom, a preto bolo celé pripojené k Tatranskej župe. Zostávajúce územie pôvodne navrhovanej župy bolo veľmi malé, a z toho dôvodu bola vytvorená spojená Šariško-Zemplínska župa so sídlom v Prešove. S požiadavkami nemeckej menšiny, aby boli nemecké sídelné ostrovy aj administratívne kompaktnými celkami, a teda neboli rozdelené do viacerých územných obvodov, súviseli aj zmeny v rámci územného vymedzenia okresov. Viaceré obce boli preto presunuté do okresov Prievidza, Kremnica, Gelnica, Spišská Nová Ves.

Na rozdiel od medzivojnového župného zriadenia sa na podobe žúp a okresov z roku 1939 podpísali aj zmeny hraníc s Maďarskom²⁹² a Poľ-

290 Bližšie pozri: PODOLEC, Postavenie národnostných menšín.

291 TSSR, č. 20.

292 Už v novembri 1938, po (prvej) Viedenskej arbitráži, boli niektoré okresy (Dunajská Streda, Stará Ľada [dnes Hurbanovo], Komárno, Parkan [Štúrovo],

skom.²⁹³ Ďalšie zmeny územných obvodov boli oproti stavu v prvej ČSR len nepatrné. Presunulo sa sídlo okresu zo Skalice do Holíča a zákonom z roku 1942²⁹⁴ bol zriadený nový okres so sídlom vo Vyšnom Svidníku (dnes Svidník), pričom jeho územie bol vyčlenené z dovtedajšieho okresu Stropkov.

Motivácie jednotlivých správnych reforiem ostatných dvoch storočí na území Slovenska a ich oficiálne deklarované ciele sú veľmi podobné. Hlavné zásady sa veľmi nemenili a rezonovali aj na pôde Snemu Slovenskej republiky. Nové územnosprávne členenie malo podľa zákonodarcov priniesť zjednotenie systému, sprístupniť správu občanom a v neposlednom rade aj úsporu verejných prostriedkov.

Vládny návrh predložený do snemu neobsahoval dôvodovú správu (čo bolo neobvyklé), ktorá by exaktne dokazovala naplnenie vytýčených cieľov

Želiezovce, Tornaľa, Kráľovský Chlmec a mesto so zriadeným magistrátom Košice, ktoré malo postavenie okresu), resp. ich časti (Šamorín, Bratislava – vidiek, Galanta, Šaľa, Vráble, Levice, Krupina, Modrý Kameň, Lučenec, Rimavská Sobota, Revúca, Rožňava, Moldava nad Bodvou, Košice – vidiek, Trebišov, Michalovce a Veľké Kapušany) okupované Maďarskom. Sídla „zvyškových“ okresov boli evakuované do dočasných (napríklad z Levíc do Bátoviec a neskôr bol zvyšok okresu pričlenený k okresu Banská Štiavnica, zo zvyškov okresu Galanta a Šaľa bol vytvorený „dočasný okres“ Sereď...) alebo nových stálych sídiel (Lovinobaňa, Dobšiná a Hnúšťa). Územné obvody okresov boli ustálené až vládnym nariadením z júla 1939. Znamenalo definitívnu precíziu zmien vyvolaných zmenami hraníc na juhu Slovenska, potvrdenie vzniku troch spomínaných nových okresov a včlenenie zvyšku okresu Snina do okresu Humenné. (Pozri: TIŠLIAR. Okresné zriadenie na Slovensku, s. 146n; Obežník prezídia Krajinského úradu v Bratislave č. 69.525/1938 – č. 31/1938 Úr. n. - 4. 11. 1938; Vládne nariadenie č. 175/1939 Sl. z.).

- 293 V otázke hranice s Poľskom sa udiali zmeny oboma smermi. Pomníčovský poľský územný zábor sa dotkol niekoľkých obcí v okresoch severného Slovenska (Čadca, Trstená, Kežmarok, Spišská Stará Ves, Stará Ľubovňa a Snina), bez zmeny ich administratívnych sídiel. Na prelome rokov 1939 a 1940 muselo byť riešené aj administratívne začlenenie územia inkorporovaného z Poľska. Príslušný ústavný zákon splnomocnil vládu, aby rozčlenenie do súdnych i správnych obvodov riešila nariadením i v prípadoch, kde by bol inak potrebný zákon. (pozri: TIŠLIAR. Okresné zriadenie na Slovensku, s. 110; Ústavný zákon 325/1939 Sl. z.).

- 294 Zákon č. 107/1942 Sl. z.

prostredníctvom zvoleného modelu. Príslušný výbor snemu (rozpočtový) teda musel sám uskutočniť výpočet dosahu pripravovaného zákona na štátny rozpočet. Výsledok bol priaznivý, keďže reforma správy mala priniesť relatívne významnú úsporu finančných prostriedkov. Napríklad počet systemizovaných pracovníkov (úradníkov, aktuárov, pomocných kancelárskych síl, kancelárskych zriadencov) sa mal v celom systéme územnej správy znížiť z 1715 na 1220 (t. j. o 29 %). Ďalšia úspora sa mala dosiahnuť na činovných príplatkoch úradníkov (štvrtí milióna korún ročne) keďže sa 180 administratívnych zamestnancov z Bratislavy malo presunúť do menších miest – sídiel nových žúp. Tento proces súvisel v súvislosti s presunom kompetencií z Krajinského úradu na župy).²⁹⁵

Pri prerokovávaní zákona sa v zákulisí rozpútal lobistický zápas jednotlivých miest o sídla žúp medzi tradičnými regionálnymi rivalmi (Bratislava – Trnava, Žilina – Trenčín,²⁹⁶ Liptovský Svätý Mikuláš – Ružomberok a Zvolen – Banská Bystrica) a tiež zápas o vytvorenie siedmej – samostatnej Spišskej župy z okresov Poprad, Kežmarok, Spiš. Stará Ves, Stará Lubovňa, Spiš. Nová Ves Levoča a Gelnica.²⁹⁷

Asi najostrejší zápas sa viedol o sídlo Pohronskej (pôvodne Zvolenskej) župy. Zvolenu sa nepodarilo udržať si status župného sídla, hoci jeho zástupcovia argumentovali priaznivejšou geografickou a dopravnou polohou a lepšími priestorovými možnosťami. Politickým rozhodnutím sa nakoniec stala sídlom župy Banská Bystrica, napriek stanovisku jedenástich z trinástich okresov začlenených do župy (opačné stanovisko mali len okresy Banská Bystrica a Brezno nad Hronom). Deputáciu jedenástich okresov vedenú poslancami Martinom Morháčom z Brezničky pri Poltári a Antonom Šalátom, rímskokatolíckym farárom z Hájnik pri Zvolene, prijal 7. júla 1939 predseda vlády Vojtech Tuka. Ten im sľúbil, že sa o sídle župy rozhodne až pri prerokovávaní príslušného zákona na pôde snemu. Tu zohral dôležitú úlohu jeho predseda

295 TSSR, č. 23.

296 SNA, MV, k. 11.

297 TSSR, č. 23.

Martin Sokol, pochádzajúci z horehronského Medzibrodu, ktorý presadzoval Banskú Bystricu.²⁹⁸

V konečnej verzii zákona schválenej snemom bol nakoniec zakotvený vznik šiestich žúp:

1. Bratislavská župa so sídlom v Bratislave pozostávala z okresov: Bratislava – Modra, Malacky, Holíč, Senica, Trnava a mesto Bratislava,

2. Nitrianska župa²⁹⁹ so sídlom v Nitre pozostávala z okresov: Nitra, Hlohovec, Zlaté Moravce, Topoľčany a Prievidza,

3. Trenčianska župa³⁰⁰ so sídlom v Trenčíne pozostávala z okresov: Trenčín, Piešťany, Myjava, Nové Mesto nad Váhom, Ilava, Púchov, Považská Bystrica, Veľká Bytča, Žilina, Kysucké Nové Mesto, Čadca a Bánovce nad Bebravou,

4. Tatranská župa so sídlom v Ružomberku pozostávala z okresov: Ružomberok, Turčiansky Svätý Martin, Dolný Kubín, Trstená, Námestovo, Lipťovský Svätý Mikuláš, Poprad, Kežmarok, Spišská Stará Ves, Stará Lubovňa, Spišská Nová Ves, Levoča a Gelnica,

5. Šariško-Zemplínska župa³⁰¹ so sídlom v Prešove pozostávala z okresov: Prešov, Bardejov, Gíraltovec, Sabinov, Michalovce, Trebišov, Vranov nad Topľou, Stropkov, Humenné a Medzilaborce (v roku 1942 bol zriadený nový okres vo Vyšnom Svidníku³⁰²)

6. Pohronská župa so sídlom v Banskej Bystrici pozostávala z okresov: Banská Bystrica, Zvolen, Kremnica, Banská Štiavnica, Nová Baňa, Krupina, Brezno nad Hronom, Lovinobaňa, Modrý Kameň, Hnúšťa, Revúca a Dobšiná.

298 Lesnícke a drevárske múzeum Zvolen, Pamätná kniha Zvolena 1933 – 1944, s. 172.

299 K politickému vývoju v Nitrianskej župe bližšie pozri: HETÉNYI, Martin : Nitrianska župa a politické pomery v rokoch 1940 – 1945 (východiská výskumu). In SOKOLOVIČ, Peter (ed.). *Od Salzburgu do vypuknutia Povstania. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov* 8. Bratislava 2009, s. 150 – 167.

300 K politickému vývoju v Trenčianskej župe bližšie pozri: JANAS, Karol. *Trenčianska župa (1940 – 1945). K niektorým otázkam vzniku existencie a fungovania verejnej správy na Trenčiansku*. Trenčín 2007.

301 K politickému vývoju v Šariško-zemplínskej župe bližšie pozri: PEKÁR. *Východné Slovensko 1939 – 1945*.

302 Zákon č. 107/1942 Sl. z.

V súvislosti s nadobudnutím účinnosti zákona o verejnej správe vnútornej od 1. januára 1940 definitívne zanikol 31. decembra 1939 Krajský úrad v Bratislave. Zákon vytvoril základný právny rámec fungovania miestnej správy a zároveň splnomocnil vládu, aby mohla svojím nariadením zriaďovať alebo rušiť okresy a určovať ich obvody a sídla i presúvať pôsobnosť vo výkone štátnej správy medzi ministerstvami, župami, okresmi a notariátmi.

Pokiaľ ide o výkon štátnej správy, župy, ktoré vznikli prvým dňom roku 1940, predstavovali jej základný stupeň.³⁰³ Boli právnickými osobami, a preto mohli nadobúdať práva i zaväzovať sa a župa tiež mohla vydávať vlastné štatúty v okruhu svojej pôsobnosti. Navonok ju zastupoval župan, ktorý bol aj prednostom župného úradu. Do funkcie ho menovala vláda a služobne podliehal ministrovi vnútra. Prednostom okresného úradu bol okresný náčelník. Služobne podliehal županovi a ministrovi vnútra, ktorý ho aj menoval do funkcie. Najnižší článok štátnej správy tvorili obecné a obvodné notárske úrady.³⁰⁴ Obecní a obvodní notári sa po svojom „poštátnení“ v prvej ČSR (t. j. keď prestali byť kreovaní samosprávou) stali výkonnými úradníkmi štátu. Boli štátnymi zamestnancami úradne pridelenými k obecnej správe s právom účasti na schôdzach obecnej samosprávy, kde disponovali hlasovacím právom a právom veta.³⁰⁵ Notár podliehal priamo okresnému náčelníkovi a bol vo svojom obvode jeho „predĺženou rukou“. Vykonával dozornú činnosť nad samosprávnymi obecnými orgánmi a obec, v ktorej sídlil, mu bola povinná poskytnúť ubytovanie a vytvoriť podmienky na činnosť.³⁰⁶ V štátnobezpečnostných

303 SNA, MV, k. 11.

304 Zákon č. 271/1939 Sl. z.; tiež: zákon č. 91/1941 Sl. z.

305 PETKO, Koloman. *Obecní notáři a veřejná správa: vývoj a stav inštitúcie so zreteľom na jej úkolovú podstatu, konštitutívnu (organizačnú) a kvalitatívnu (etickú) reštrikciu, jej nezbytnosť v novej organizácii Československej verejnej správy a kritériá zachrany. (Prvky obecného zriadenia a pôsobnosti obecných starostov)*. Bratislava 1932, s. 88; porov.: TIŠLIAR. Okresné zriadenie na Slovensku, s. 96.

306 TIŠLIAR. Okresné zriadenie na Slovensku, s. 96n.

a spravodajských otázkach boli župné a okresné úrady, notariáty, žandárstvo i polícia podriadené Ústrední štátnej bezpečnosti.³⁰⁷

Celkovo bola právomoc správnych orgánov vymedzená negatívne – Ministerstvo vnútra a jemu podriadené úrady vnútornej verejnej správy vykonávali vo svojom obvode v medziach platných zákonov a nariadení vnútornú správu, pokiaľ nebola zverená iným úradom. Úrady verejnej správy vnútornej boli služobne podriadené ministerstvu vnútra, ale v odborných záležitostiach spadajúcich do príslušnosti iných ministerstiev boli povinné dodržiavať i vykonávať aj ich nariadenia, predpisy a pokyny. Všeobecné nariadenia, príkazy a zákazy boli platné len po schválení ministrom vnútra (najneskôr do 30 dní po ich prijatí), inak strácali platnosť.

Správne orgány mali aj trestnoprávnu právomoc, pod ktorú sa vtedy zaraďovalo aj ukladanie sankcií za priestupky. Jej vymedzenie bolo negatívne, t. j. župným a okresným úradom prislúchala trestnoprávna právomoc, pokiaľ neprináležala súdom alebo iným úradom. Neobmedzene mohli ukladať tresty za každé neprístojné konanie alebo správanie na verejných alebo verejne prístupných miestach, ktorým sa porušoval alebo ohrozoval „*verejný poriadok, pokoj, bezpečnosť, dobré mravy a slušnosť*“ alebo sa vzbudzovalo „*verejné pohoršenie*“. Rozsah možných trestov zahŕňal peňažné tresty od 10 do 5 000 korún, prípadne krátkodobé väzenie („*zavretie*“) od 12 hodín do 14 dní, a to i v prípadoch, keď dovtedy platné predpisy ukladali nižšie tresty. Peňažné tresty bolo možné uložiť každému, kto pri styku so správnymi orgánmi používal urážajúce spôsoby alebo sa aj po napomenutí vedome hrubo správal k verejnému orgánu pri výkone jeho úradnej činnosti alebo ho neuposlúchol. Nevymožiteľný peňažný trest bolo možné nahradiť väzením, trvajúcim najviac 14 dní.

Do pôsobnosti župných úradov prislúchala všetka dovtedajšia pôsobnosť Krajského úradu, okrem malého percenta záležitostí presunutých na minis-

307 Zákon č. 314/1939 Sl. z.; porov.: MEDVECKÝ, Matej. *Spravodajské eso slovenského štátu: kauza Imrich Sucký*. Bratislava 2007, s. 30.

terstvá. Na župné orgány boli reformou z roku 1939 prenesené z okresov najmä kompetencie v oblasti lekárskej služby, pôrodných báb, sociálneho poistenia, mýtného práva, poľovníctva, rybárstva, vŕd, ŕelezníc i správy niektorých druhov ciest.

K najdôležitejším úlohám okresných úradov patrila štátnobezpečnostná a trestnoprávna (priestupková) agenda, volebné, školské, kultúrne, zdravotné a veterinárne záležitosti, živnosti, koncesie aj hospodárske otázky (vodohospodárstvo, poľnohospodárstvo, lesné, stavebné, strojné hospodárstvo). Ich pôsobnosť zostala takmer nedotknutá, keďže do pôsobnosti župného úradu bolo presunutých len 79 záležitostí, pričom išlo väčšinou o veci, ktoré pôvodne ani nepatrili do právomoci okresného úradu, ale boli tam presunuté z iných úradov.

V 33 prípadoch prišlo k decentralizačnému presunu kompetencií nadol do pôsobnosti obecných a obvodných notariátov. K ich najdôležitejším kompetenciám patrili: finančná správa, obecné záležitosti, rôzne formy evidencie obyvateľstva a voličské zoznamy, zdravotníctvo, sirotská a poručenská agenda, hospodárske záležitosti, školstvo i vojenské veci. Z okresných úradov boli zákonom z roku 1939 na notárov prenesené kompetencie napríklad vo veciach manželstiev, občianskych legitimácií, záverečných hodín, kinematografov, rybárstva, podomového obchodu, evidencie koňov či ubytovania vojska. Podľa názoru rozpočtového výboru snemu teda: *„relatívne nevelkú nevýhodu, že niektoré veci prechádzajú z okresných úradov na vzdialenejšie župné úrady, dostatočne vyváža nielen potreba väčších samosprávnych hospodárskych oblastí, ale najmä pozoruhodný pokus o priblíženie obyvateľstva k úradom tým spôsobom, že sa presunie značná časť agendy na notariáty.“*³⁰⁸

Velkú časť agendy župných i okresných úradov zahŕňala tzv. židovská otázka. Táto „nová agenda“ sa začala objavovať v spisoch okresných úradov už na jeseň 1938 a ŕažiskovou agendou sa stala po roku 1940. Úlohou miestnej správy bola predovšetkým realizácia diskriminujúcej rasovej legislatívy vlády

308 TSSR, č. 20.

a snemu na miestnej úrovni. Dominovala predovšetkým realizácia arizačného procesu a v roku 1942 tiež organizačná „asistencia“ pri zaradovaní do interných táborov na Slovensku a deportáciách do nacistických koncentračných táborov v okupovanom Poľsku.³⁰⁹

Vo výkone štátnej správy bol v zásade uplatňovaný dvojinštančný postup. Proti rozhodnutiam, opatreniam a rozsudkom okresného úradu (ak opravný prostriedok nebol výslovne vylúčený) bolo možné sa odvolať na župný úrad, ktorý rozhodoval s konečnou platnosťou. Podobne rozhodovalo príslušné ministerstvo o odvolaniach voči rozhodnutiam, opatreniam a rozsudkom vynešeným župným úradom v prvej inštancii. Aj proti rozhodnutiam alebo opatreniam obecného alebo obvodného notariátu bolo možné podať odpor na okresný úrad. Vylúčenie tretej inštancie bolo zdôvodňované predošlou dvadsaťročnou skúsenosťou a judikatúrou, keď sa v deväťdesiatich percentách prípadov rozhodnutie v merite veci nezmenilo, akurát sa neúmerne predlžovala dĺžka konania. Akousi kvázi treťou inštanciou zostalo v niektorých prípadoch konanie pred Najvyšším správnym súdom. Jeho právomoci sa však prijatím ústavného zákona z roku 1940³¹⁰ oproti predošlej „provizórnej“ právnej úprave³¹¹ zúžili, keď bola s výnimkou sporov o verejné dávky (dane, dávky, poplatky, clá a pod.) a v otázkach poistení sociálneho charakteru (nemocenské, invalidné a starobné, úrazové a penzijné poistenie) zrušená reformačná právomoc. Najvyššiemu správne súdu teda bola v zásade ponechaná len kasačná právomoc, t. j. mohol síce rozhodnutie správneho orgánu zrušiť, ale nemohol sám rozhodnúť vo veci samej.

309 TIŠLIAR. Okresné zriadenie na Slovensku, s. 119, Širšie k problematike pozri: NIŽŇANSKÝ, Eduard – KAMENEC, Ivan (eds.). *Holokaust na Slovensku 2. Prezident, vláda, Snem SR a Štátna rada o židovskej otázke (1939 – 1945). Dokumenty*. Bratislava 2003; NIŽŇANSKÝ, Eduard (ed.). *Holokaust na Slovensku 6. Deportácie v roku 1942. Dokumenty*. Bratislava 2005.

310 Ústavný zákon č. 120/1940 Sl. z.

311 Vládne nariadenie č. 62/1939 Sl. z.

Šírka samosprávnych právomocí správnych orgánov bola ešte nižšia než v období prvej Československej republiky. Prehľadila sa tak „tradícia“ obmedzovania samosprávy na všetkých stupňoch pozorovateľná už od druhej polovice 19. storočia. Okresná samospráva bola zrušená úplne, na župnej úrovni bola zakotvená vo veľmi zúženej forme. Minimalizácia kompetencií okresnej samosprávy v bývalom československom štáte na podpornú a subvenčnú činnosť a jej praktická „neživotaschopnosť“ bola hlavným argumentom pre jej úplné odbúranie. „Nekompatibilitu“ tak územnej samosprávy s princípmi autoritatívneho režimu, ako aj historický pohľad na jej úlohu vyjadril vo svojom stanovisku aj ústavnoprávny výbor snemu: „Vyplyva z terajšieho štátneho zriadenia, že pôsobnosť – právomoc župných výborov, žúp ako samosprávnych celkov v porovnaní s bývalými malými uhorskými župami a tiež bývalými veľžupami v ČSR je oveľa menšia. Totiž jak za bývalého Uhorska, taktiež bývalého Československa my Slováci nemali sme svoj samostatný štát a aspoň v samosprávnych korporáciách chceli sme mať čo najviac práv. Predtým záujem štátu často sa rozchádzal diametrálne so záujmami nášho slovenského národa. Dnes však je tomu naopak. Záujmy Slovenskej republiky sú totožné so záujmami slovenského národa.“³¹²

Župnú samosprávu na rozdiel od dvadsiatych rokov už nevykonávali župné zastupiteľstvá, ale len župné výbory a župné komisie. Župný výbor, ktorého funkčné obdobie trvalo 6 rokov, pozostával z dvanástich riadnych členov a dvanástich náhradníkov, pričom každý okres mal byť v zásade zastúpený aspoň jedným členom. Zasadnutia župného výboru boli verejné.

Spôsob kreovania jednotlivých župných výborov bol upravený osobitným zákonom, ktorý bol prijatý až deväť mesiacov po začiatku činnosti župných orgánov.³¹³ Slovo „ustanovenie“ v zákone č. 190/1939 už čiastočne prejudikovalo, že nepôjde o voľbu, ale o nejaký spôsob menovania. Rovnako prvý zákon o HSLS³¹⁴ ako jednu z právomocí valného zhromaždenia župnej orga-

312 TSSR, č. 20.

313 Ústavný zákon č. 225/1939 Sl. z.

314 Zákon č. 245/1939 Sl. z.

nizácie štátnej strany uvádza aj určenie kandidátov strany do župného výboru a iných župných komisií a korporácií. Nakoniec bol teda zvolený spôsob delegácie prostredníctvom politických strán, podobne ako pri neskoršej reforme obecnej správy. Každá župná organizácia HSLS, resp. župná organizácia registrovanej politickej strany národnostnej skupiny mala podať na Ministerstvo vnútra menoslov kandidátov na členov a náhradníkov župného výboru, obsahujúci aspoň 36 osôb. Podanie sa uskutočňovalo prostredníctvom ústredného vedenia príslušnej strany, ktoré ho tým odobrilo a zároveň osvedčilo členstvo kandidátov. Právo delegovať národnostných kandidátov vznikalo pri minimálne 5 % zastúpení príslušnej menšiny v počte obyvateľov župy. Právo delegovať kandidátov do župného výboru mala politická strana nemeckej národnostnej menšiny v Bratislavskej i Tatranskej župe a rusínska národnostná menšina v Šarišsko-zemplínskej župe, pričom v tomto prípade muselo byť použité ustanovenie zákona, že za menšinu, ktorú nezastupuje registrovaná strana, mohol minister vnútra ustanoviť členov župného výboru i bez stránickej delegácie. Maďarská národnostná menšina nedosiahla na poarbitrážnom území potrebné početné zastúpenie v žiadnej zo žúp.

Podmienkou kandidatúry bolo štátne občianstvo, vek aspoň 30 rokov, členstvo v kandidujúcej politickej strane a stále bydlisko v niektorej obci na území župy aspoň jeden rok pred podaním menoslovu kandidátov do župného výboru. Z kandidatúry boli vylúčení príslušníci brannej moci a žandári, poslanci snemu, zamestnanci župného alebo okresného úradu, župného ústavu, podniku alebo zariadenia a zamestnanci nadriadeného úradu. Osobnou prekážkou členstva boli aj niektoré súdne rozhodnutia, napríklad o pozbavení volebného práva či konkurze.³¹⁵

Pôsobnosť župného výboru bolo možné rozdeliť na niekoľko druhov. Rozhodovaciu právomoc mal v otázkach, ktoré patrili do originálnej samosprávnej právomoci žúp. Všeobecne išlo o dopravné, hospodárske, kultúrne, sociálne a zdravotné záležitosti obyvateľstva, ktoré presahovali rozsah a potreby jed-

315 TSSR, č. 208, 230.

notlivých obcí. Dôležitými oblasťami boli najmä cudzinecký ruch, zabezpečovanie elektrifikácie a telefonizácie územia župy. Oproti praxi z medzivojnového obdobia bola starostlivosť o krajiniské cesty, ktorá v minulosti pohltila až 40 % celého rozpočtu Slovenskej krajiny, presunutá pre finančnú náročnosť na štát, a tak župám zostali len vicinálne cesty. Rovnako v otázke krajiniských a okresných nemocníc bolo rozhodnuté, že budú spravované centrálné. Župný výbor bol oprávnený vydávať v okruhu svojej pôsobnosti štatúty a pravidlá, ktoré vyhlasovali v úradných novinách a podliehali schváleniu ministerstva vnútra.

Vo veciach výkonu štátnej správy župou bol župný výbor poradným zborom župana a ústredných úradov, pričom podával o nich na ich žiadosť posudky a návrhy. Výslovne vylúčená bola naopak právomoc uznášať sa a podávať návrhy o politických veciach.

Župy si mohli fakultatívne vytvárať aj ďalšie samosprávne orgány – župné komisie. Mali im slúžiť na správu tak jednotlivých župných ústavov, podnikov, ako aj spravovaných úsekov siete ciest a tiež na obstarávanie rôznych potrieb. Mohli mať najviac päť členov, pričom predseda a jeden z členov mali byť obligatórne členmi župného výboru. Členstvo v župnom výbore i v župných komisiách nebolo honorované, akurát vznikol nárok na náhradu cestovných nákladov a výplatu „*paušálu za stratu času*“.³¹⁶

Otázka menovania župných zastupiteľstiev vyvolala aj kontroverziu medzi poslancami snemu a ministrom vnútra A. Machom. Anton Šalát podal v mene skupiny 19 poslancov³¹⁷ 18. apríla 1941 interpeláciu, v ktorej žiadal od ministra vysvetlenie, prečo nevymenoval kandidátov, hoci od účinnosti zákona (18. septembra 1940) a delegácie nominantov stranami uplynulo niekoľko mesiacov. 15. januára 1941 sa dokonca na dôraznej výzve ministrovi vnútra jed-

316 Zákon č. 190/1939 Sl. z.; tiež: zákon č. 225/1940 Sl. z.

317 Anton Šalát, Martin Morháč, Anton Mederly, Teodor Turček, Anton Moravčík, Štefan Beniák, František Slameň, Vojtech Plechlo, Ján Holý, Rudolf Schwarz, Ján S. Vančo, Július Maguth, Ján Ferenčík, Matej Huťka, Štefan Hašík, Konštantín Čulen, Jozef Drobný, Ján Petrovič a Ján Mora.

nohlasne uznieslo aj širšie predsedníctvo HSLS.³¹⁸ Minister týmto predlžoval stav, keď podľa zákona vykonával právomoci župného výboru župan. A. Mach napokon členov a náhradníkov župných výborov vymenoval až 6. mája 1941.³¹⁹

Zaujímavosťou ďalšieho zo zákonov pripravovaných spolu s ústavou, ktorý vymedzoval štátne symboly štátu (*zákon o štátnom znaku, štátnej pečati, štátnej vlajke, štátnej zástave*), bol návrh poslanca a historika Františka Hrušovského na nový štátny znak. Vypracoval ho na základe pochybností o „slovenskosti“ súčasného znaku, vzhľadom na to, že je obsiahnutý aj v maďarskom štátnom znaku. Nad modrým trojvrším sa v červenom poli mal vznášať strieborný orol s jednoduchým červeným krížom na prsiach. Členovia výboru v prítomnosti odborníkov (Alexandra Húščavu a Branislava Varsika) návrh odmietli, hoci ho označili za „pozoruhodný“.³²⁰

Posledný z balíka „systémových zákonov“ – prvý zákon o HSLS bol prijatý až o niekoľko mesiacov neskôr. V súvislosti s plánmi stavovského usporiadania slovenskej spoločnosti a pri porovnaní s vývojom iných európskych autoritatívnych i totalitných režimov sa stala aktuálnou aj otázka zmyslu ďalšej existencie strany či nového definovania jej úloh. Z hľadiska štátoprávneho postavenia strany a jej postupného včleňovania do ústavnej štruktúry politického systému štátu môžeme rozlišovať tri vývojové fázy, ktoré sú rámcované prijatím ústavy a na ňu nadväzujúcim prvým zákonom o HSLS (1939)³²¹ a druhým zákonom o HSLS (1942)³²², ktorým bol v Slovenskej republike zavedený tzv. vodcovský systém.

Prvá fáza zahŕňala prechod od formátu „klasickej“ parlamentnej strany k štátnej strane v autoritatívnom politickom režime. Radikálnosť zmeny jej postavenia bola ešte podčiarknutá faktom, že s výnimkou dvojročnej účasti

318 TSSR, č. 338.

319 TSSR, č. 230.; *Slovák*, XXIII, č. 105, 8. 5. 1941, s. 3.

320 SNA, SSR, k. 68.

321 Zákon č. 245/1939 Sl. z.

322 Zákon č. 215/1942 Sl. z.

vo vláde pôsobila HSLS v medzivojnovom období až do Mníchova ako najsilnejšia slovenská politická strana so svojím autonomistickým programom v opozícii. Hoci do prijatia ústavy v júli 1939, ktorým dostala výlučnosť postavenia HSLS akúsi ústavnú pečať, disponovala budúca štátna strana z formálnoprávneho hľadiska len mocenskými prostriedkami prislúchajúcimi najsilnejšej vládnej strane, jej reálna moc bola umocnená jej faktickým postavením ako jedinej legálne pôsobiacej politickej strany. V rámci vnútrostraníckeho zápasu mali dominantné zastúpenie predstavitelia Tisovej konzervatívno-umiernenej skupiny, pričom napríklad politicky reaktivovaný V. Tuka sa v decembri 1938 nedostal ani len medzi širší zoznam 80 kandidátov na poslancov novovytvoreného snemu.³²³

Štátna strana napriek svojej výlučnosti nepredstavovala v reálnom živote štátu (predovšetkým na úrovni najvyšších orgánov štátnej moci) dominantné mocenské centrum. Bola len jedným z konkurujúcich mocenských centier, do zápasu ktorých sa premietal latentný boj dvoch krídel vtedajšej slovenskej politiky. V rámci neho bola mocenskou základňou umierneného Tisovho krídla a jej reálna pozícia sa čiastočne menila v jednotlivých fázach vývoja režimu. S istým zjednodušením preto možno konštatovať, že voľba členov užšieho predsedníctva HSLS (SSNJ) po jej trenčianskom zjazde na prelome septembra a októbra 1939, v rámci ktorej ovládli vedenie strany Tisovi nominanti, zároveň znamenala prechod z pozície potenciálneho mocenského centra do pozície jednej z konkurujúcich mocenských zložiek.³²⁴ Postaveniu štátnej strany v jednotlivých fázach vývoja viac, či menej úspešne konkurovali silové zložky (Hlinkova garda) či zložky mocensko-represívneho aparátu štátu podliehajúce rezortu vnútra. Toto konštatovanie platilo aj po následných legislatívnych zmenách, ktoré jej postavenie formálnoprávne posilňovali.

323 Hlasovací lístok vo voľbách do Snemu Slovenskej krajiny 18. 12. 1938 (archív autora); tiež: Literárny archív Spolku sv. Vojtecha (ďalej LA SSV) Trnava, fond Lad I., fasc. 8. – 25.

324 Národní archiv (ďalej NA) Praha, fond Auswaertiges Amt Berlin (ďalej AA), k. 18.

Viditeľným znakom aktuálnych mocenských pomerov vnútri strany bolo zloženie členov vedenia či nominácie generálnych tajomníkov, ktorí sa v tejto funkcii postupne vystriedali.

Po faktickom ovládnutí politického priestoru na jeseň roku 1938 sa stala aktuálnou otázka legislatívneho ukotvenia dosiahnutého stavu, t. j. právnej úpravy postavenia štátnej strany v ústave i nadväzujúcich zákonoch. S tým súvisela aj potreba vnútornej reorganizácie vzhľadom na jej nové postavenie, úlohy i prispôsobenie sa autoritatívnemu modelu riadenia štátu. Zjavnú inšpiráciu zahraničnými vzormi vidno na niektorých návrhoch, ktoré úplne upúšťali od klasického modelu trojdelenia moci a celú konštrukciu štátu postavili na stavovsko-korporatívnych princípoch.

Nakoniec sa však presadil zmiešaný model, ktorý síce počítal aj so zavedením stavovského zriadenia, no ťažisko fungovania štátu naďalej spočívalo na klasickom parlamentno-vládnom usporiadaní, vrátane kodifikácie výlučného postavenia konkrétne menovanej politickej strany.³²⁵ Podľa hlavného predkladateľa ústavy v sneme Karola Mederlyho mali stavy ako prirodzené útvary v plnej miere nahradiť politické strany, ktoré označil ako útvary neprirodzené. Vychádzajúc z tohto predpokladu konštatoval, že HSLS vo svojej novej pozícii prestávala mať charakter politickej strany v klasickom chápaní. Už nemala byť prostriedkom boja, lebo „...už *niet proti komu viesť boj*.“ Jej hlavnou úlohou sa podľa neho mala stať politická výchova národa, pričom v oblasti brannosti a kultúry ju mali dopĺňať jej polovojenské organizácie – Hlinkova garda a Hlinkova mládež.³²⁶ Postavenie a štruktúru týchto troch organizačne navzájom zviazaných útvarov neskôr určovali osobitné zákony, ktoré boli vykonávacími predpismi k veľmi strohej právnej úprave v ústave.³²⁷ Podľa predsedu strany a prezidenta republiky Jozefa Tisu „...*spôsobom práce strany prestal byť boj, stala sa stranou štátnou a stranou práce*“ – akýmsi „ole-

325 SNA, SSR, k. 68.

326 MEDERLY. Ústava slovenskej republiky, s. 12.

327 Zákon č. 166/1940 Sl. z.

*jom v stroji štátneho aparátu.*³²⁸ Náplňou činnosti malo byť podávanie návrhov výkonným orgánom štátnej správy a tiež úloha pozorovateľa, ktorý následne zasahuje „aby sa urobil poriadok.“ Pololegálnym nástrojom štátnej strany bol dôkladne prepracovaný systém straníckych intervencií. Ich vykonávanie však bolo centralizované na vedenie strany (konkrétne Generálny sekretariát HSLS), ktoré často pôsobilo ako pracovná agentúra dosadzujúca straníckych nominantov na určené funkcie.³²⁹

Ústava z júla 1939 už prakticky len reflektovala existujúci faktický stav smerujúci po Mníchove k uplatneniu zásady jeden národ – jedna strana, pričom počítala s existenciou štátnej strany slovenského národa a strán národnostných menšín.³³⁰

Najmä postavenie HSLS v politickom systéme postupne strácalo v nových politických pomeroch atribúty „klasickej“ parlamentnej politickej strany a nadobúdalo charakter ďalšieho (piateho) najvyššieho ústavného orgánu „sui generis“. Po rámcovej právnej úprave v ústave mal postavenie štátnej strany v štáte presnejšie definovať až osobitný zákon. Pôvodný vládny návrh z roku 1939, pozostávajúci len zo šiestich paragrafov a navyše predložený chybné ako ústavný zákon, bol na pôde snemu v podstatnej miere prepracovaný, keďže sa v kľúčovej otázke vnútornej organizácie štátnej strany len jednoducho odvolal na jej interný predpis – organizačný poriadok.³³¹ Vládna legislatíva ho podala pod časovým tlakom, keď reagovala na niekoľkonásobné urgencie ústavnoprávneho výboru, ktorý sa snažil, aby bol zákon kompatibilný s pripravovaným návrhom ústavy.³³² Vládou navrhované minimalistické riešenie by tým pádom umožňovalo, aby sa štruktúra strany ako verejnoprávnej korporácie, ktorá sa de facto ocitla v pozícii štátneho orgánu s kľúčovými rozhodovacími právomocami, mohla kedykoľvek ľubovoľne meniť rozhodnutím

328 *Organizačné zvesti HSLS*, roč. I. (1940), č. 1, s. 1.

329 LETZ. Hlinkova slovenská ľudová strana (Pokus o syntetický pohľad), s. 71

330 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.

331 TSSR, č. 36.

332 SNA, SSR, k. 68.

jedného človeka či úzkeho stranického grémia. Ústavno-právny výbor snemu teda zapracoval organizačnú štruktúru HSLS do podoby zákona argumentujúc, že to vyžaduje kogentné ustanovenie ústavy.³³³ Čiastočne sa zmenili podmienky členstva, keď k štátnemu občianstvu pribudla aj slovenská národnosť.³³⁴

Zákon o HSLS z roku 1939 bol najmä pokiaľ ide o vnútorné usporiadanie strany, medzistupňom na ceste k centralizovanému „vodcovskému“ zákonu z roku 1942. Oproti organizačným poriadkom strany z medzivojnového obdobia v ňom totiž možno pozorovať tendenciu k presunu rozhodovacích kompetencií do vyšších stranických orgánov, ktoré uplatňovali „vrchnostenský“ prístup voči miestnym a regionálnym štruktúram. Na rozdiel od medzivojnového obdobia už totiž miestni funkcionári neboli volení, ale menovaní vedením strany na návrh príslušného valného zhromaždenia, t. j. členskej základne. Veľkú časť z nich menoval predseda strany priamo (predsedov a členov výborov okresných a župných organizácií) alebo prostredníctvom generálneho tajomníka (predsedov a členov výborov miestnych organizácií). Pokiaľ ide o vrcholné orgány strany, pôvodný výkonný výbor nahradilo širšie predsedníctvo a pôvodné predsedníctvo – užšie predsedníctvo. Členmi užšieho predsedníctva strany boli predseda strany, štyria podpredsedovia a generálny tajomník. Členmi širšieho predsedníctva boli okrem členov užšieho predsedníctva aj členovia vlády, predsedníctva snemu, ďalej 12 osôb, osobitne menovaných predsedom strany a hlavný veliteľ HG. Užšie predsedníctvo rozhodovalo o organizačných, finančných a tlačových veciach strany a širšie predsedníctvo predovšetkým určovalo základnú líniu politiky strany a rozhodovalo o vyslaní zástupcov strany do štátnej rady. Výkonným orgánom užšieho a širšieho predsedníctva bol generálny sekretariát na jeho čele s generálnym

333 SNA, SSR, k. 7.

334 Zákon č. 245/1939 Sl. z.; pozri tiež: *Organizačné zvesti HSLS*, roč. II. (1941), č. 1. s. 11 – 14 (Organizačný poriadok HSLS). Porovnaj: *Organizačný poriadok Hlinkovej slovenskej ľudovej strany*. Ružomberok 1930.

tajomníkom, ktorého na návrh širšieho predsedníctva navrhuje menoval predsedu strany. Základnú štruktúru strany tvorili miestne, okresné a župné organizácie, riadené valným zhromaždením a výborom na čele s predsedom.³³⁵ V rámci jej organizačného usporiadania sa zachovali ešte minimálne demokratické relikty, napríklad silná pozícia zjazdu strany (podľa zákona: „*zjazd je vrcholná ustanovizeň strany*“), ktorého účastníkmi boli okrem väčšiny menovaných funkcionárov aj volení delegáti a určitá zaangažovanosť členskej základne prostredníctvom valného zhromaždenia miestnych organizácií pri rozhodovaní o niektorých lokálnych otázkach (najmä pri personálnom obsadzovaní postov v miestnej správe).

Zákon tiež deklaroval, že „*členovia strany majú zvýšené povinnosti voči národu a štátu*“ a za neplnenie povinností alebo porušenie straníckej disciplíny stanovoval aj disciplinárne tresty – napomenutie, pokarhanie, peňažnú pokutu (až do výšky 5 000 korún), pozbavenie funkcií vrátane straty spôsobilosti znovu ich zastávať a nakoniec aj vylúčenie zo strany.³³⁶

Tendencie k zavedeniu vodcovského princípu do vnútornej štruktúry strany sa začali prejavovať už pred prijatím zákona z roku 1942. Za istý krok týmto smerom možno považovať už nový organizačný poriadok strany prijatý v januári 1941³³⁷ či zmenu výkladu organizačných pravidiel i samotného zákona za roku 1939, ktorý začal byť už začiatkom roka 1942 oficiálne označovaný za normu, ktorá zavádza vodcovský systém.³³⁸

335 Zákon č. 245/1939 Sl. z.; pozri tiež: *Organizačné zvesti HSLS*, roč. II. (1941), č. 1. s. 11. – 14 (Organizačný poriadok HSLS). Porovnaj: Organizačný poriadok Hlinkovej slovenskej ľudovej strany; LA SSV Trnava, fasc. 125 (Organizačný poriadok Hlinkovej slovenskej ľudovej strany z roku 1927).

336 Zákon č. 245/1939 Sl. z.

337 Nový organizačný poriadok platil od 1. 2. 1941. *Organizačné zvesti HSLS*, roč. II. (1941), č. 1. s. 11. – 14 (Organizačný poriadok HSLS).

338 Podľa Štefana Polakoviča bola HSLS vodcovskou stranou už prakticky od založenia, keďže „.... *Andrej Hlinka nepodliehal tvrdošijnému volebnému poriadku – o jeho vodcovstve nikto nepochyboval.*“ *Politická škola HSLS v okresoch*, č. 1/1942.

Vodcovský princíp bol slovenskej verejnosti oficiálne prezentovaný ako stredná cesta medzi režimami „vladárskymi“, ktoré „*boli historickým prežitkom*“ a „*demokratickými štátnymi formami, ktoré sklamali*.“ Podľa Polakoviča vodcovský systém nemal byť diktatúrou, ale vládnuť mal „*najschopnejší člen národa*.“³³⁹ Na rozdiel od tyranie či diktatúry, ktorá vládne násilím, vodca mal vládnuť na základe dôvery a opierať sa o mravnú silu. Mal sa vyznačovať vlastnosťami ako odosobnenie, idealizmus, nezištnosť či dôsledná vernosť ideálom a zastupovať všeobecné („*pospolité*“) záujmy, t.j. nezastupovať len určité záujmové skupiny. Ako základnú prednosť vodcovského systému vyzdvihol Polakovič „*...rýchle rozhodovanie vo veciach, ktoré nestrpia odkladanie a debatu*.“³⁴⁰

Z hľadiska vtedajších slovenských vnútropolitických pomerov sa legislatívne zakotvenie vodcovského systému stalo prostriedkom porážky radikálneho krídla slovenskej politiky jej vlastnými zbraňami, keďže jeho predstavitelia mohli len ťažko niečo namietat proti prevzatíu nacistického vzoru. Tento fakt dokresľuje aj okolnosť, že príslušný zákon nebol produktom vládnej legislatívy, ale bol zákonodarnou iniciatívou predsedu Snemu SR Martina Sokola.³⁴¹

Rozpačité boli v tomto smere aj prvé nemecké diplomatické správy z Bratislavy. Až neskôr vyslanec H. E. Ludin avizoval do Berlína chystané organizačné zmeny v štátnej strane, ktoré (ako sa domnieval) mali umožniť jej ovládnutie členmi katolíckej cirkevnej hierarchie. Tento krok mal podľa neho znamenať aj istý zlom v mocenskom zápase medzi Tisom a Tukom.³⁴² Po prijatí zákona bol na rišsky Zahraničný úrad pozvaný slovenský vyslanec Matúš Černák, kde mu bola oficiálne položená otázka o zmysle zavedenia vodcovského systému na Slovensku. Ten odpovedal, že súkromne „*ako prívrženec dr. Tuku*“ má obavy, že Tiso mocenský zápas už definitívne vyhral.³⁴³

339 *Politická škola HSĽS v okresoch*, č. 1/1942.

340 Tamže.

341 SNA, SSR, k. 36.

342 NA Praha, AA, k. 18.

343 NA Praha, AA, k. 19.

Z technického hľadiska bol vodcovský princíp zakotvený do ústavného systému štátu nepriamo – zákonnou úpravou vnútorných vzťahov v rámci vedenia štátnej strany. Upustilo sa tak od pôvodného zámeru – prebudovať aj ústavný systém vzťahov najvyšších orgánov štátu.

Do organizácie strany nový zákon o HSLS z 22. októbra 1942 „*vniesol dôsledný vodcovský princíp*“. Titul „vodca“ bol na jeho základe kogentne viazaný na funkciu predsedu strany. Rozhodovanie v najvyšších straníckych grémiách sa centralizovalo, pričom isté kompetencie si zachovalo len predsedníctvo (pôvodne užšie predsedníctvo). Širšie predsedníctvo, ktoré sa pretransformovalo na ústredný výbor, bolo degradované len na poradný orgán Vodcu.³⁴⁴

Vodca mal podľa zákona určovať „*smer politiky v rámci programových zásad schválených zjazdom a spôsoby, ako má strana plniť svoje poslanie*“. Pre členov strany pritom platila zásada, že „*rozkazy, ktoré Vodca v tomto smere vydá, sú pre každého člena i funkcionára Strany záväzné*.“ Vodca predsedal najvyšším orgánom strany – zjazdu, ústrednému výboru a predsedníctvu a s výnimkou miestnych organizácií, resp. skupín menoval všetkých jej funkcionárov.

Členmi nového predsedníctva boli podobne ako predtým v užšom predsedníctve Vodca, štyria podpredsedovia strany a generálny tajomník. Predsedníctvo rozhodovalo o organizačných, finančných, tlačových a disciplinárnych veciach a prijímaní zamestnancov strany.

Ústredný výbor okrem členov predsedníctva tvorili z titulu funkcie členovia predsedníctva snemu, predseda a členovia vlády, predseda Štátnej rady, ďalej hlavní velitelia Hlinkovej gardy i Hlinkovej mládeže, predsedovia záujmových združení, a tiež predsedovia župných organizácií strany. Vodca navyše mohol vymenovať aj štyroch ďalších členov.

Zjazd strany sa mal schádzať spravidla raz za päť rokov a jeho hlavnou právomocou bola voľba Vodcu, štyroch podpredsedov a schvaľovanie progra-

344 Zákon č. 215/1942 Sl. z., pozri tiež: *Politická škola HSLS v okresoch*, č. 9/1942, s. 6n

mových zásad. Netvorili ho už žiadni volení delegáti, ale okrem členov ústredného výboru sa ho mali zúčastniť poslanci a predsedovia územných organizácií.

Výkonným orgánom ústredných politických orgánov bol generálny sekretariát. Na jeho čele stál generálny tajomník, pričom táto funkcia bola obligatórne spojená s funkciou predsedu Slovenskej pracujúcej pospolitosti. Do jeho právomoci patrilo menovanie nižšej garnitúry funkcionárov – predsedov miestnych organizácií, predsedov miestnych skupín, členov predsedníctva župných organizácií a predsedu a členov obvodných súdov Strany.

Trojstupňová štruktúra regionálnych organizácií zostala zachovaná – tvorili ju župné, okresné a miestne organizácie (pri počte 6 – 12 členov miestne skupiny). Ich vedenie tvorili predseda, predsedníctvo (zložené z predsedu a organizačného, kultúrneho, hospodárskeho, sociálneho i finančného referenta, pričom jeden z nich bol podpredsedom) a výbor, ktorý bol poradným orgánom predsedu a okrem členov predsedníctva ho tvorili aj funkcionári strany, Hlinkovej gardy, Hlinkovej mládeže i verejnej správy.

Autoritatívny systém riadenia štátu sa teda v podmienkach novelizovanej organizačnej štruktúry vládnucej strany prejavil vo svojej koncentrovanej podobe. Všetka rozhodovacia právomoc bola sústredená v rukách Vodcu, ktorý stál na čele hierarchicky usporiadanej riadiacej pyramídy a priamo alebo nepriamo menoval všetkých funkcionárov až po najnižšie štruktúry. Zákon bol presadený aj napriek averzii J. Tisa k novému titulovaniu, ktorú prejavoval v kruhu svojich dôverníkov.³⁴⁵ Najvyššie vedenie strany bolo v podstate na svojich funkciách zakonzervované, keďže Vodcu spolu so štyrmi podpredsedami volilo najširšie stranické grémium – zjazd. Zároveň však bola zrušená funkcia delegátov, a tak jeho plénum tvorili len predsedovia regionálnych organizácií, ktorí podliehali menovacej právomoci Vodcu, čím sa mocenský kruh uzavierať.³⁴⁶ Predseda regionálnej straníckej štruktúry mal byť zároveň nositeľom

345 „...dajte mi pokoj s Vodcom, ja som predseda strany, bol som a tým aj ostanem!“
pozri: SNA, fond „S“, 428-4 .

346 Zákon č. 215/1942 Sl. z.

moci, a teda akýmsi malým miestnym „vodcom“, ktorý osobne zodpovedal Vodcovi za politické pomery vo svojom obvode. Z filozofie vodcovského zriadenia tiež vyplývalo, že v kolektívnych stranických grémiách na všetkých stupňoch sa v zásade nehlasovalo, ale rozhodoval na základe autority jeho predseda. Tento model mal podľa slov poslanca A. Kočiša *„eliminovať všetky možnosti liberalisticko-demokratického rozleptávania národnej pospolitosti planým politikárčením“*. Podobne argumentoval aj jeho kolega z poslaneckých lavíc – K. Mederly: *„...rušnému tempu udalostí a problémov nevystačovali by rozvláčne porady a slovné súboje, keď treba autoritatívne zasahovať a disciplinárne poslúchať.“*³⁴⁷

Samosprávny prvok nebol pripustený ani na úrovni najnižších stranických buniek – miestnych organizácií a skupín.³⁴⁸ Tento model nepochybne ovplyvnil aj neskorší spôsob právnej úpravy postavenia obecnej samosprávy pri jej reforme v rokoch 1943 – 1944.³⁴⁹ Predseda okresnej organizácie (predtým kolektívne celý výbor) rozhodoval aj o prijatí nových členov do strany, ktorí spĺňali zákonné podmienky (štátne občianstvo, slovenská národnosť, minimálny vek 18 rokov), pričom pribudla nová vylučujúca okolnosť – úplný alebo čiastočný židovský pôvod.³⁵⁰ Zaujímavosťou zákona z roku 1942 je aj dopodrobna prepracovaný trojinštančný systém stranických súdov, ktorý nahradil disciplinárne konanie, vykonávané podľa predošlého zákona. Tvorili ho obvodný, župný a ústredný súd strany a ich vecná príslušnosť sa vzťahovala výlučne na disciplinárne previnenia členov. Rozhodovali v trojčlenných senátoch a jednotlivé stupne sa líšili predovšetkým personálnou príslušnosťou, ktorá bola pri obvodnom súde vymedzená negatívne, t. j. vzťahovala sa na všetkých („radových“) členov, pričom v prípade funkcionárov bola taxatívne vymedzená pre vyššie stupne súdov. Rozhodovací proces bol dvojínštančný (opravným prostriedkom bolo odvolanie) okrem prípadov, keď rozhodoval ústredný

347 SNA, SSR, k. 36.

348 Zákon č. 215/1942 Sl. z.

349 Zákon č. 171/1943 Sl. z.

350 Zákon č. 215/1942 Sl. z.

súd v prvom stupni. Predsedov a členov súdov menoval na funkčné obdobie piatich rokov Vodca, resp. generálny tajomník.

Osobitným prejavom straníckej disciplíny bolo zavedenie monopolu štátnej strany na mediálne šírenie akýchkoľvek politických prejavov. Zatiaľ čo v predchádzajúcich organizačných poriadkoch sa určitá regulácia dotýkala len tlače vydávanej pod hlavičkou strany, zákon z roku 1942 zavádzal stranícku kontrolu všetkých mediálnych výstupov príslušníkov slovenského národa. Štátna strana si týmto vyhradila rozhodovanie o rozširovaní politických prejavov príslušníkov slovenského národa tlačou, rozhlasom alebo filmom i vydávaním politických a politicko-výchovných časopisov a publikácií. Právna úprava umožňovala straníckemu vedeniu zamedziť aj zverejneniu prípadných nežiaducich prejavov predstaviteľov radikálneho pronacistického krídla. O súhlas nemuseli žiadať len najvyšší ústavní činitelia (prezident, predseda a poslanci Snemu, predseda a členovia vlády, predseda Štátnej rady).³⁵¹ Podľa A. Kočiša „...potreba jednotného politického smeru... neumožňovala ... aby sa podľa starých demokratických spôsobov dovolilo každému bez obmedzenia raziť osobitné politické heslá.“³⁵² Porušenie tohto pravidla naplňalo skutkovú podstatu prečinu.³⁵³

„Vodcovský zákon“ paradoxne liberálnejšie upravoval možnosť opustiť rady strany, keď na rozdiel od zákona z roku 1939 opäť umožňoval jednostranné vystúpenie.³⁵⁴

Prijatím druhého zákona o HSLS sa na istom stupni zavŕšil aj proces čias-točného vrastania štátnej strany ako neštandardného mocenského orgánu do právneho systému štátu. Tento proces sa napokon neskončil splynutím strany a štátu, hoci následne prijímané zákony upravujúce štruktúru a postavenie štátnych inštitúcií už počítali so štátnou stranou ako s kľúčovým činiteľom, najmä pri ich personálnom obsadzovaní.

351 Zákon č. 215/1942 Sl. z.

352 SNA, SSR, k. 36.

353 Zákon č. 215/1942 Sl. z.

354 *Organizačné zvesti HSLS*, roč. III. (1942), č. 6, s. 2.

Reálne zavedenie stavovského zriadenia postupne prestalo byť hrozbou pre ďalšiu existenciu HSLS.³⁵⁵ Čiastočne ho mali nahradiť masové záujmové organizácie, ktoré by boli zo zákona pevne podriadené štátnej strane. Zákon z 19. novembra 1940 o slovenských záujmových organizáciách umožňoval zriaďovať organizácie zastupujúce záujmy zamestnancov a zamestnávateľov výlučne rozhodnutím štátnej strany, resp. jej užšieho predsedníctva, pričom menovanie predsedov týchto organizácií bolo v kompetencii predsedu strany. Ich úlohou bolo „zastupovať záujmy slovenskej pracujúcej pospolitosti podľa smerníc Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (Strany slovenskej národnej jednoty) a pomáhať strane pri riešení sociálnych, hospodárskych a kultúrnych otázok“.³⁵⁶

V máji 1942 bola schválená nová koncepcia fungovania záujmových organizácií. Hoci zákon o Slovenskej pracujúcej pospolitosti zo 6. mája 1942 derogoval predošlú právnu úpravu, základné princípy zostali aj v novom modeli zachované – podriadenosť štátnej strane (predsedu Slovenskej pracujúcej pospolitosti i predsedov združení, ktoré ju tvorili, menoval predseda HSLS-SSNJ) i definícia základných úloh. Organizáciu tvorili štyri záujmové združenia (Pôdohospodárske združenie, Združenie príslušníkov priemyslu, živností a peňažníctva, Združenie príslušníkov slobodných povolání i Združenie štátnych a verejných zamestnancov), ktoré sa ďalej mohli členiť na odbory a iné zložky. Nová právna úprava zavádzala povinné členstvo v príslušnom združení pre príslušníkov slovenského národa. Vzhľadom na naviazanosť na politickú stranu implicitne predpokladala vytvorenie samostatných analogických štruktúr v rámci jednotlivých národnostných menšín, resp. ich politických strán. V prípade ich neexistencie mohli byť ich príslušníci dobrovoľnými členmi Slovenskej pracujúcej pospolitosti.³⁵⁷ Hlavným predkladateľom tohto zákona bol predák jednotnej odborovej organizácie (k zániku plurality odborových organizácií došlo na jeseň 1938) poslanec snemu Rudolf Čavojský.³⁵⁸

355 Bližšie pozri v kapitole o Ústave Slovenskej republiky z roku 1939.

356 Zákon č. 297/1940 Sl. z.

357 Zákon č. 70/1942 Sl. z.

358 TSSR, č. 519.

Po dlhodobom tlaku Tukovho politického krídla spochybňujúceho existenciu odborov v nových politických pomeroch išlo z jeho hľadiska o koordinovaný prechod do štruktúr niektorých združení v rámci novej organizácie.³⁵⁹

V rovnaký deň bol schválený aj zákon o vzniku ďalšej organizácie s povinným členstvom podriadenej štátnej strane – Združení vysokoškolského študentstva. Na jeho čele stál predseda menovaný predsedom HSLS-SSNJ (podľa pôvodného vládneho návrhu mal „vodcu“ združenia menovať minister školstva) a členilo sa na skupiny a odbory podľa vysokých škôl a ich fakúlt. Jeho úlohou malo byť najmä vedenie a podpora svojich členov v plnení študijných a národných povinností, politická výchova svojich členov podľa straníckych smerníc a ochrana stavovských záujmov vysokoškolského študentstva. Povinné členstvo sa vzťahovalo na všetkých riadnych poslucháčov slovenských vysokých škôl slovenskej národnosti a slovenského štátneho občianstva.³⁶⁰ Za predsedu organizácie vymenoval prezident J. Tiso Jozefa Mikulu.³⁶¹

Skupinu noriem o organizáciách štátnej strany zo 6. mája 1942 uzatváral zákon o Sociálnom ústave HSLS, ktorý mal plniť „sociálne a sociálno-zdravotné úlohy HSLS“, predovšetkým vykonávať sociálnu a sociálno-zdravotnú starostlivosť, usmerňovať činnosť dobrovoľných ustanovizní, ktoré sa ňou zaoberali po vecnej, organizačnej i personálnej stránke vrátane nahliadania do ich hospodárenia, prípadne i navrhnúť príslušnému úradu primerané opatrenia a tiež na žiadosť príslušných orgánov podávať posudok o sociálnych, sociálno-zdravotných a verejno-zdravotných úlohách, ktoré patrili do pôsobnosti štátnej správy. Aj v tomto prípade predsedu ústavu menoval predseda strany.³⁶² Zákon o sociálnom ústave HSLS z mája 1942 umožnil strane „... aktívne zasahovať

359 Blížšie pozri: ČAVOJSKÝ, Spomienky kresťanského odborára; tiež: KATUNINEC, Milan. *Dejiny slovenského kresťanského odborového hnutia*. Bratislava 2001, s. 105n.

360 Zákon č. 78/1942 Sl. z.

361 LETZ. Hlinkova slovenská ľudová strana (Pokus o syntetický pohľad), s. 90.

362 Zákon č. 80/1942 Sl. z.

do sociálneho diania...“ v oblastiach, kde na to už štát nestačil.³⁶³ V praxi išlo väčšinou o konkrétnu sociálnu a zdravotnú starostlivosť o rodinu (predovšetkým matky pred a po pôrode a deti do 6 rokov), mládež do 20 rokov, opustených a duševne chorých. Súvisela s tým aj starostlivosť o dobudovanie základnej infraštruktúry menších miest a dedín (stavba moderných rodinných domov, studní, hnojísk). Osobitnou kategóriou bola *Zimná pomoc*, ktorá sa dotýkala starostlivosti o vojakov na fronte a ich rodiny i sociálne slabé skupiny obyvateľstva. K úlohám sociálnych inštitúcií strany patrila aj koordinácia sociálnej pomoci na regionálnej úrovni a podávanie posudkov a dobrozdanií orgánom štátnej správy.³⁶⁴

V rámci diskusie v sneme prirovnal predseda prípravnej legislatívnej komisie Vojtech Tuka ústavu k pracovnému poriadku veľkého pracovného tábora, na ktorý sa mal podľa neho premeniť každý životaschopný štát.³⁶⁵ Keďže na výsledok legislatívneho procesu mal len obmedzený vplyv, výsledná podoba ústavy jeho ambície nenaplnila. Ako šéf exekutívy však mohol svoje snahy o naplnenie tejto idey aplikovať v politickej praxi, ktorá v podmienkach autoritatívneho režimu formálnu literu ústavy často popierala.

3.2 Legislatíva upravujúca činnosť ozbrojených zložiek a zmeny trestného práva

Väčšia časť obdobia šiestich rokov existencie Slovenskej republiky z rokov 1939 – 1945 spadá do 2. svetovej vojny, pričom armáda nového štátu sa aj priamo zapojila do nemeckého ťaženia proti Poľsku i ZSSR. Tieto skutočnosti mali, samozrejme, dosah aj na obsah i rozsah legislatívy upravujúcej činnosť ozbrojených zložiek. Dôležitosť ich právneho postavenia vyplývala aj z faktu, že sa Slovenská republika postupne ocitla vo vojnovom stave s viacerými

363 Analogická inštitúcia pre príslušníkov nemeckej národnostnej menšiny vznikla aj na pôde Deutsche Partei.

364 *Politická škola HSLS v okresoch*, č. 10/1943.

365 SNA, SSR, k. 6.

štátmi. S dvoma najsilnejšími veľmocami európskeho západu sa tak stalo priamym zapojením sa do útoku voči Poľsku v septembri 1939, keď s ňou Francúzsko i Veľká Británia prerušili diplomatické styky a začali ho fakticky považovať za okupované územie.³⁶⁶

Z väčšinovej politickej orientácie parlamentného zhromaždenia vyplývala aj zjavná nechť k vojenskému angažovaniu sa krajiny vo svetovom vojnovom konflikte. Pri dôležitých medzinárodnoprávných aktoch, z ktorých vyplývalo aj nasadenie armády mimo územia štátu, bol parlament aj za cenu porušenia ústavy postavený prakticky pred hotovú vec.

S dvoma najsilnejšími veľmocami európskeho západu sa Slovenská republika ocitla vo vojnovom stave faktickým zapojením sa do útoku voči Poľsku v septembri 1939, keď s ňou Francúzsko i Veľká Británia ihneď prerušili diplomatické styky. Následné pripojenie území, ktoré Slovensko stratilo v rokoch 1920, 1924 a 1938, však bolo aj na pozadí nedávnych ultimatívnych poľských územných požiadaviek chápané v slovenskej spoločnosti viac ako akt historickej spravodlivosti, než agresia. Podľa Ústavy SR bol na zmenu hraníc štátu potrebný ústavný zákon.³⁶⁷ Podľa spravodajcu ústavnoprávneho výboru Vojtecha Tvrdeho „...Slovensko stratilo tieto čiastky svojho územia historického a etnického v dôsledku takej diplomatickej hry a takej medzinárodnej politiky, v ktorej slovenský národ nemal nijakú účasť, s ktorou nikdy nesúhlasil, ba proti ktorej sa priamo staval.“ Snaha pripojiť odtrhnutých „slovenských bratov“, čím by sa reštituovala „najstaršia hranica v Európe“, preto nebola podľa neho imperializmom. S rozsiahlym prejavom k prerokovávanému ústavnému zákonu vystúpil poslanec P. Čarnogurský, ktorý bol v tejto problematike, vzhľadom na svoje rodisko, osobne zainteresovaný. V nepriamo vyslovenom

366 Blížšie pozri: KORČEK, Ján. Slovenský štát vo vojnovom stave so západnými spojencami. In: *Vojenskopolitické a geopolitické súvislosti vývoja Slovenska v rokoch 1918-1945. Zborník referátov a vybraných diskusných príspevkov prednesených na vedecko-vojenskej konferencii v Trenčíne v dňoch 15.-16.1.1992. 1. časť.* Trenčín 1992, s. 71 – 73.

367 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.

kontraste s agresiou nacistického Nemecka zdôraznil, že: „...nepripájame k Slovenskému štátu jedinej cudzej duše, jedinej hrudy cudzej pôdy, i keď to robíme za pomerov tak lákavých pre robenie takzvanej politiky štvorcových kilometrov. Tejto nešťastnej politiky sa chceme vyvarovať, lebo to je politika krádeže.“ Vyzdvihol najmä fakt, že Slovensko nemalo ambície na získanie ďalších území nad rámec historickej hranice, lebo „...sme sa nepustili voči Poľsku cestou lacného úspechu, pomsty, zväčšovania tragédie druhého.“ Na rozdiel od predrečníka neprejavil P. Čarnogurský vďačnosť nemeckému spojencovi, dokonca ho ani jedným slovom nespomenul.³⁶⁸

Z právneho hľadiska je zaujímavosťou, že podľa prijatého ústavného zákona platila na inkorporovaných územiach recepcia dovtedy platných (poľských) zákonov, pokiaľ neodporovali zmene štátnej zvrchovanosti, pričom od 1.1.1940 bol zavedený slovenský právny poriadok a jednotlivé obce boli zaradené do existujúcich územných jednotiek miestnej správy.³⁶⁹ Plénum schválilo ešte pozmeňovací návrh Jozefa Šrobára, ktorým uľahčili situáciu obyvateľom pripojených území z hľadiska ich štátneho občianstva.³⁷⁰

Pokiaľ ide o neskoršie zapojenie sa do nacistického ťaženia proti ZSSR, snem odmietol dodatočne schváliť protiústavné kroky vlády.³⁷¹ Minimalizovať slovenskú účasť na východnom fronte sa snažil predseda snemu M. Sokol aj prostredníctvom snahy o obmedzovanie rozpočtu armády. Napríklad len rozhodný zásah prezidenta, zdôvodnený nemeckými hrozbami, zabránil realizácii jeho pozmeňovacieho návrhu na podstatné zníženie rozpočtu armády na rok 1943.³⁷² Azda najostrejšie vyjadril svoj odpor proti vojenskému angažo-

368 TS SSR, 22. zas., 22.12. 1939.

369 Ústavný zákon č. 285/1939 Sl. z.. Bližšie pozri: CIAĞWA Józef. Slovenský právny systém na severnom Spiši v rokoch 1939 – 1945. *Terra Scepusiensis stav bádania o dejinách Spiša*. Red. Gladkiewicz R., Homza M., Pulaski M., Slivka M. Bratislava, LÚČ, 2003.

370 TS SSR, 22. zas., 22. 12. 1939.

371 SNA, NS, Tnľud 11/47.

372 Tamže.

vaniu sa slovenskej armády v roku 1944, keď sa zúčastnil na porade komitétu hospodárskych ministrov, ktorí rokovali o nemeckej požiadavke na vyslanie ďalších 11 práporov na front: „*Treba zastaviť ihneď mobilizáciu a vojakov poslať domov! (...) Páni, povedzte si to už raz úprimne, je škoda každej kvapky slovenskej krvi, ktorá vytečie za germánske záujmy.*“³⁷³ Do podobnej pozície, z akej vystupoval prezident voči nemu, sa na druhej strane dostával aj M. Sokol, keď musel krotiť niektoré protinemecké vystúpenia poslancov rovnakej názorovej orientácie na Nemcami podrobne sledovaných plenárnych schôdzach snemu (napríklad keď chcel P. Čarnogurský vystúpiť s protestným prejavom proti vstupu Slovenska do vojny proti ZSSR).³⁷⁴ Ešte viac vzdialené od ústavného postupu bolo symbolické „vyhlásenie vojny“ Veľkej Británii a USA, keď bola okrem snemu vynechaná z tohto procesu aj hlava štátu. Podľa vládneho vyhlásenia sa Slovensko malo od 12. decembra 1941 nachádzať „vo vojnovom stave so Spojenými štátmi americkými a Veľkou Britániou“. Na rozdiel od zapojenia sa do vojny proti ZSSR sa však štát právne nenachádzal od tohto dátumu v stave brannej pohotovosti.³⁷⁵ Z vnútropolitického hľadiska bola táto otázka citlivá vzhľadom na početnú slovenskú komunitu v severnej Amerike, s ktorou aj vládna tlač operovala ako s faktorom ovplyvňujúcim postoje USA pri povojnovom usporiadaní Európy.³⁷⁶

Podobne ako ostatní členovia vlády predstupoval každoročne aj pred branný výbor príslušný rezortný minister, aby v dôvernom kruhu predniesol expozé o činnosti ministerstva, jeho momentálnom stave a plánoch do budúcnosti. Na čele rezortu sa vystriedali dvaja ministri – Ferdinand Čatloš pôsobil v oboch vládach – od vzniku samostatného štátu v roku 1939 až do roku 1944 a Štefan Haššík bol ministrom vo vláde Štefana Tisu. Vystúpenia ministra F. Čatloša sa konali na prísne uzavretých zasadaniach, keď z miest-

373 Tamže.

374 ŠA Bratislava, OLS Bratislava, Tnľud 355/48.

375 KORČEK, Slovenský štát vo vojnovom stave, s. 71 – 7.

376 Pozri napr. *Slovák*, roč. XXIII., č. 288, 16. 12. 1941, s. 2.

nosti boli vykázaní aj všetci referenti ministerstiev. Keďže vojenská propaganda slúžiaca obvykle ako jedna zo zbraní bojujúcej strany býva väčšinou veľmi vzdialená od reality, vystúpenia ministra obrany sa v porovnaní s jeho kolegami asi najviac líšili od oficiálne prezentovaných informácií. Podľa záznamov, z ktorých sa zachovali len zlomky, Čatloš otvorene hovoril o problémoch slovenskej armády na východnom fronte, ktoré vyplývali najmä z nedostatočného materiálneho zabezpečenia. Na druhej strane zápalisto obhajoval dôležitosť účasti Slovenskej republiky vo vojne, predovšetkým vzhľadom na udržanie jej medzinárodnopolitickej pozície. Zdôrazňoval najmä súvislosť so vzťahmi s južným susedom a potrebu čeliť maďarskej propagande v Nemecku. Minister obvykle vzápätí po svojom vystúpení bezprostredne reagoval na následné otázky poslancov. Poslanec Ferdinand Mondok napríklad v júli 1942 poukázal na pesimistické nálady medzi mužstvom v slovenskej armáde – predovšetkým u vyšších dôstojníkov. Minister chcel tomuto stavu čeliť zlepšením propagandistickej činnosti. Po stalingradskom obrate na východnom fronte sa objektívne informácie o vývoji na bojiskách stávali čoraz nebezpečnejším artiklom, a tak je vo výborovej dokumentácii k ministrovmu vystúpeniu v novembri 1943 výslovne uvedené: „...o prednesenom expozé neboli zaznačené žiadne záznamy...“.³⁷⁷

Základnou právnou normou pre organizovanie občanov vo vojenských sídlach štátu bol branný zákon. Počas krátkej existencie štátu boli dokonca prijaté jeho dve právne úpravy – v roku 1940 a 1943. Branný zákon z roku 1940 nadviazal vo viacerých otázkach na analogickú právnu normu z čias 1. ČSR. Za jeho hlavné „dobové špecifikum“ možno pritom označiť diskriminujúce včlenenie istej skupiny občanov do pracovnej služby (ako jednej z dvoch alternatív vojenskej prezenčnej služby), a to predovšetkým na základe rasového kľúča.³⁷⁸ Viaceré ustanovenia tiež v porovnaní so zákonmi z čias prvej Česko-slovenskej republiky viac zaťažovali obyvateľstvo v jeho povinnostiach voči

377 SNA, SSR, k. 46.

378 Zákon č. 85/1939 Sl. z.

obrane štátu, čo bolo zapríčinené najmä vojnovým stavom v Európe. Doba prezenčnej služby sa napríklad zvýšila na 24 mesiacov a zákon tiež vláde umožňoval o dva roky zvyšovať vekové rozpätie brannej povinnosti.³⁷⁹ Gesčný výbor bol ochotný meritórne sa zaoberať až prepracovanou verziou vládneho návrhu, v rámci ktorého urobil len niekoľko zmien, väčšinou technického alebo štylistického charakteru. V prvom rade nesúhlasil s paušálnym zaradením Cigánov do pracovnej služby. Požiadal vládu, aby definovala pojem „cigán“ a zároveň tak umožnila vojenskú službu cigánskym brancom, poukazujuúc na fakt, že viaceré rodiny pochádzajúce z tohto etnika boli či už sobášmi, ale najmä spôsobom života asimilovaní medzi ostatné obyvateľstvo. Pri zaradovaní Cigánov (na rozdiel od Židov) do pracovnej služby týmto spôsobom mal byť rozhodujúci viac kultúrny ako rasový aspekt. Branný výbor napokon „... *jednohlasne ustálil, že branný zákon je stručný a jasný ako vojenský povel a preto odporúča, aby slávny snem osnovu jeho prijal*“.³⁸⁰

Vývoj na frontoch a skúsenosti s vykonávaním zákona z roku 1940 viedli Čatlošovo ministerstvo na jar 1943 k rozhodnutiu vypracovať nanovo celú rozsiahlu právnu úpravu, namiesto novelizácie platného zákona. Popri zvýšení akcieschopnosti rozhodovacieho procesu z hľadiska postavenia ministra sa tiež znížila o jeden rok veková hranica odvodovej povinnosti (na 19 rokov). Súhlas so zvýšením právomocí ministra národnej obrany „...*oprávňujúce ho v rámci tohto zákona k niektorým samostatným opatreniam a rozhodnutiam*...“; t. j. v parlamentných laviciach nepopulárne zvyšovanie právomocí výkonnej moci, branný výbor zdôvodnil tým, že: „...*takéto splnomocnenia nie sú síce v legislatíve vo všeobecnosti vítaným zjavom, no vzhľadom na nutnosť rýchleho rozhodovania, ktoré dnešný vojenný čas vyžaduje a vzhľadom na to, že sa tu vychádza zo získaných skúseností a žiadateľnej pružnosti, – špeciálne v tomto zákone možno ich vrele odporúčať*“.³⁸¹

379 Zákon č. 30/1943 Sl. z.

380 TS SSR, 46 zas., 8. 10. 1940; porov.: TSSR, č. 84, 105.

381 TSSR, č. 714, 721.

S branným zákonom úzko súvisela aj otázka brannej výchovy, s ktorou branný zákon počítal v rámci predvojenskej a povojenskej výchovy. Zákon podobného charakteru bol po dlhej, takmer trojročnej príprave, schválený už za prvej ČSR – v roku 1937. V tomto období patrila mimoarmádna branná výchova v rôznych podobách k európskemu štandardu.³⁸² Dovtedy platná legislatíva 1. ČSR ohraničovala povinnosť brannej výchovy začatím školskej dochádzky, pričom na občanov starších ako 30 rokov sa vzťahovala už len povinnosť výcviku civilnej protiletectkej ochrany, ktorá trvala do dosiahnutia 50 (za istých okolností až do 60) rokov veku.³⁸³

Vládny návrh nového zákona, ktorý tento rámec podstatne rozširoval, vyvolal v sneme pomerne veľký odpor. Povinne totiž podroboval každého občana od 6. do 60 roku života brannej výchove v špecializovaných útvaroch, do riadenia ktorých zasahovali až tri zložky štátnej moci: prezident, ministri vnútra a národnej obrany a nakoniec štátna strana – HSLS. Podľa názoru väčšiny poslancov sa mala vojenská výchova detí do 14 rokov realizovať v rámci školskej dochádzky. Viacerým poslancom (najmä kňazom, vyznávajúcim tradičný kresťanský pohľad na úlohu ženy v rodine) prekážal tak vysoký stupeň militarizácie spoločnosti, ktorý do polovojenských štruktúr zapájal aj ženy – matky. Najväčší odpor vyvolal vládny návrh zákona v kultúrnom výbore, ktorý ho, podobne ako následne aj rozpočtový výbor, odmietol ďalej prerokovávať odvolávajúc sa na jeho formálne nedostatky (nedostatočná dôvodová správa, chýbajúce stanovisko ministerstva školstva či vyčíslenie dosahu na štátny rozpočet).

K zamietavému stanovisku prvých dvoch výborov sa nakoniec pridala aj ústavnoprávny, čím sa proces prijímania zákona, militarizujúceho život obyvateľov štátu už od útleho veku, predĺžil o dva roky. V prepracovanej podobe bola nakoniec branná výchova uzákonená spolu s novým branným zákonom na jar 1943.

382 ČAPLOVIČ Miloslav. *Branné organizácie v Československu 1918 – 1939 (so zreteľom na Slovensko)*. Bratislava 2001, s. 63n.

383 Zákon č. 184/1937 Sb. z. a n.

K ozbrojeným zložkám štátu patrili aj polícia a žandárstvo. Krátko po vzniku štátu bola vytvorená provizórna štruktúra polície, ktorá modifikovala recipovanú štruktúru z čias prvej ČSR.³⁸⁴ Ministrom vnútra podliehalo aj žandárstvo (do októbra 1939 ešte používalo český názov z čias ČSR – „četnictvo“), pričom jeho súčasťou bola aj Kriminálna ústredňa.³⁸⁵ Činnosť týchto ozbrojených zložiek však bola predmetom právnej úpravy vládnej normotvorby.

Osobitná legislatíva zakotvovala aj existenciu polovojských organizácií, ktoré boli pridruženými organizáciami politických strán. Z príslušnosti k štátnej strane – HSLŠ vyplývala dôležitosť postavenia Hlinkovej gardy (HG) a Hlinkovej mládeže (HM). Postavenie a charakter HG (a analogicky aj HM) musela právna úprava riešiť z niekoľkých aspektov.

Prvým problémom bolo, že pridružená organizácia štátnej strany sa postupne posúvala do pozície štátneho orgánu. Dialo sa to vďaka trom prebiehajúcim procesom. V prvom rade išlo o legislatívne „zoštátnenie“ materskej strany na základe ústavy a dvoch zákonov o HSLŠ,³⁸⁶ ďalej pohľtením (absorbovaním) pluralitného spektra kultúrnych športových a polovojských organizácií a tiež tendenciou legislatívy poverovať ju úlohami typickými pre štátne organizácie alebo orgány alebo verejnoprávne korporácie.

Druhým závažným problémom bol vzťah HG k slovenskej armáde. Jeho problematickosť vychádzala predovšetkým z prirodzenej averzie regulárnej armády voči polovojským organizáciám v štáte, a tiež z politickej orientácie determinovanej genézou oboch organizácií. Zatiaľ čo väčšina dôstojníckeho zboru, prebratého z armády bývalej republiky, bola pročeskoslovenskej orientácie, príslušníkmi gardy boli zväčša predstavitelia radikálnych síl v rámci opozičnej autonomisticky orientovanej strany.

384 Vyhláška ministra vnútra č. 48/1938 Úr. n.; Vyhláška ministra vnútra Slovenskej krajiny č. 35/1938 Úr. n.

385 LACKO, Martin - SABO, Ján. *Žandár troch režimov. Gustáv Polčík a jeho služba v Prievidzi v rokoch 1942 – 1972*. Bratislava 2011, s. 10; CHREŇOVÁ. Štruktúra ústredných orgánov na Slovensku, s. 72

386 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.; zákon č. 245/1939 Sl. z.; zákon č. 215/1942 Sl. z.

Tretím aspektom bolo hľadanie mechanizmu podriadenia vedenia oboch polovojských organizácií orgánom štátu, resp. štátnej strany, ktoré sa dialo na pozadí latentného politického boja dvoch krídel vtedajšej slovenskej politiky. Tisovi prívrženci ovládajúci vedenie HSLS sa snažili o ich inštitucionálne podriadenie štátnej strane, ktoré by eliminovalo snahy o vytvorenie konkurenčného mocenského centra. Naopak, pronacistické krídlo sa snažilo o čo najväčšiu nezávislosť od strany. HG i ďalšie zložky represívneho aparátu štátu sa totiž postupne stávali mocenskou bázou radikálneho pronacistického politického krídla vtedajšej slovenskej politiky. Zmeny právnej úpravy HG sa tak stali jedným z viditeľných znakov latentného vnútropolitického zápasu.

Po viac-menej pololegálnej existencii organizácie, ktorej organizačné základy boli na základe rodobraneckej tradície položené v roku 1938, bolo potrebné postaviť jej fungovanie do zákonného rámca. Vzhľadom na úlohy, ktorými mala byť poverená v rámci štruktúr štátu, malo sa tak stať osobitnou právnom úpravou, ktorou by sa zároveň vyriešili aj vyššie uvedené otázky.³⁸⁷

Prvou právnou úpravou HG bolo nariadenie autonómnej vlády z 28. októbra 1938, ktoré rozpustilo polovojské organizácie ostatných politických strán a explicitne zakotvilo výlučnosť HG. Pôvodná polovojská organizácia jednej z parlamentných strán sa tým pádom stala novým ozbrojeným zborom štátu podriadeným vláde a popri štandardných silových zložkách (armáda, polícia, žandárstvo, finančná stráž) získali jej príslušníci oprávnenie nosiť zbraň.³⁸⁸ Následné nariadenie z 5. decembra 1938 likvidovalo pluralitu telovýchovných organizácií

387 K problematike genézy HG a HM pozri: SUŠKO, Ladislav. Hlinkova garda od svojho vzniku až po salzburské rokovanie (1938 – 40). In *Zborník Múzea SNP II.*, 1969, s. 167 – 262; ČAPLOVIČ. Branné organizácie, s. 63n; ČAPLOVIČ Miloslav. Čs. dôstojníci – Slováci v službách Hlinkovej gardy (november 1938 – marec 1939). In *Slovensko a druhá svetová vojna. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 29. – 31. mája 2000*. Bratislava 2000, s. 105 – 116; BAKA, Igor. Vznik, Organizácia a činnosť Hlinkovej mládeže v rokoch 1938 – 1940. *Vojenská história*, roč. 8, 3/2004, s. 21 – 40.

388 Nariadenie Slovenskej vlády č. 15/1938 Úr. n.

a ustanovilo výlučnosť existencie HG aj v tejto oblasti.³⁸⁹ Napriek histórii svojho vzniku formálne teda nadobudla HG charakter viac štátnej ako stránickej organizácie. Do 14. marca 1939 bol hlavným veliteľom K. Sidor. Deň vzniku samostatného štátu však znamenal jeho koniec vo vysokej slovenskej politike, a tak sa jeho nástupcom sa stal na jeho formálne odporúčanie Alexander Mach.

„Provizórne“ právne úpravy malo nahradiť vládne nariadenie z 5. septembra 1939, ktoré ustanovovalo, že *„Hlinkova garda je polovojenským, organizovaným zborom v rámci Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (strany národnej jednoty).“* Novým prvkom bolo povinné členstvo v HM a HG pre mužov slovenskej národnosti *„vo veku od 6 do 60 rokov, vynímajúc Židov“*.³⁹⁰ Toto nariadenie svojou radikálnosťou vyvolalo odpor, ktorý mal vnútrostranícky (umiernené krídlo HSLS), ale aj širší spoločenský (napr. konfesijný) záber.

Po troch mesiacoch teda bolo nahradené novým nariadením, ktoré sa vrátilo k dobrovoľnému charakteru členstva a neobsahovalo už ani formuláciu, ktorá z neho explicitne vylučovala z členstva Židov. Preformulované bolo aj poslanie gardy – zostala výchova oddaných vlastencov (ale už nie *„na život a na smrť“*), participácia (už nie výlučnosť) na brannej výchove, pozorovanie verejného života s možnosťou podávať podnety príslušným orgánom (už nie explicitné *„pozorovanie“* dodržiavania zákonov), pomocná úloha (už nie *„spolupôsobenie“*) pri udržiavaní verejného poriadku a verejnej bezpečnosti, pričom v nariadení z 21. decembra 1939 (č. 310/1939 Sl. z.) bola v týchto prípadoch explicitne vyjadrená podriadenosť ministerstvu vnútra i ministerstvu národnej obrany. V druhom nariadení (december 1939) už prezident nebol symbolickým najvyšším veliteľom HG, ale zostalo mu právo menovať na návrh širšieho predsedníctva HSLS hlavného veliteľa HG. Tiež v ňom bolo jasnejšie vyjadrené organizačné včlenenie HM do štruktúr HG, keď sa stala jedným z dvoch jej zborov (formálne teda HG tvorili HM a „Garda“).³⁹¹

389 Nariadenie Vlády Slovenskej krajiny č. 70/1938 Úr. n.

390 Vládne nariadenie č. 245/1939 Sl. z.

391 Vládne nariadenie č. 245/1939 Sl. z.; porov.: Nariadenie s mocou zákona č. 310/1939 Sl. z.

Prijatie nového nariadenia, korigujúceho činnosť gardy do rámca rešpektujúceho právomoci „štandardných“ štátnych orgánov, pacifikovalo revolučný potenciál radikálov z gardy. Z ich pohľadu akoby sa len znova obnovoval konflikt s exponentmi starého československého režimu, ktorí boli bohato zastúpení v štruktúrach štátnej správy, represívneho aparátu i armády. Ako najneprijateľnejší sa im javil fakt podriadenosti gardy týmto orgánom, ktorý nová legislatíva zakotvovala. Ich prejavy nespokojnosti začali „presakovať“ z latentnej roviny aj do verejných prejavov a novinových článkov. Radikálne prejavy vyzývajúce k revolučným riešeniam zazneli aj porade župných a okresných veliteľov HG v Trenčianskych Tepliciach v prvých januárových dňoch roku 1940. Táto fáza konfliktu eskalovala demisiou hlavného veliteľa HG A. Macha, ktorú prezident J. Tiso prijal až po troch mesiacoch (21. 5. 1940) a za jeho nástupcu vymenoval Františka Galana.³⁹² Neskorší návrat A. Macha do funkcie hlavného veliteľa HG bol následkom „salzburského“ zásahu do vnútropolitických pomerov slovenského štátu v roku 1940.

Keďže forma vládneho nariadenia však vzhľadom na § 43 ústavy, vymedzujúci podmienky normotvornej právomoci vlády, viedla veľkú časť poslancov k presvedčeniu o protiústavnosti normy, pripravili poslanci Vojtech Horák a Andrej Germuška príslušný návrh zákona, ktorý snem aj zanedlho schválil.

Ich návrh ešte zvýraznil trendy sledované decembrovým nariadením. Podriadený vzťah voči „*právnymi predpismi na to určeným orgánom pri udržovaní verejného poriadku a verejnej bezpečnosti*“ bol formulovaný ešte pregnantnejšie, keďže „nápomocnou“ mala byť garda „*spôsobom, ktorý určí minister národnej obrany alebo minister vnútra*“. Schválenie príslušného zákona takto z hľadiska vnútropolitických pomerov znamenalo „pacifikáciu“ gardy.

Podriadenosť štátnej strane bola ešte zvýraznená faktom, že hoci išlo v praxi o tú istú osobu, nepodliehala už najvyššiemu ústavnému činiteľovi, ale predsedovi strany, ktorý sa stal z titulu funkcie „najvyšším veliteľom“ s právomocou menovať hlavného veliteľa HG (opäť na návrh širšieho pred-

392 LETZ, Hlinkova slovenská ľudová strana (Pokus o syntetický pohľad), s. 74n

sedníctva). Novým prvkom sledujúcim podriadenie gardy strane tiež bolo, že podpredsedovia strany boli automaticky zástupcami najvyššieho veliteľa HG. Vedenie HG tvorili okrem najvyššieho a hlavného veliteľa aj náčelník štábu (po roku 1943 náčelník Hlavného veliteľstva HG) a Hlavné veliteľstvo HG. Podliehali im regionálne štruktúry – župné inšpektoráty HG (najprv ich bolo 12, neskôr 6) a okresné inšpektoráty. Do štruktúry patrili aj odborné oddelenia (osobné a organizačné, spravodajské, výcvikové, kultúrne a propagačné, sociálne a hospodárske) i osobitné služby HG (letecká, spojovacia, automobilová, dopravná).³⁹³

K ďalším podstatnejším zmenám postavenia HG došlo až po potlačení SNP na jeseň 1944. Po zániku slovenskej armády sa mali jej oddiely pôvodne stať základom nových slovenských ozbrojených síl (Domobrany). V novej situácii sa už na úplne inom organizačnom základe začali formovať Pohotovostné oddiely HG (POHG). Vzhľadom na aktuálne mocensko-politické pomery sa však tieto zmeny už nediali cestou klasického legislatívneho procesu.³⁹⁴ Služba v POHG postupne nadobúdala charakter služby v ozbrojených silách, o čom svedčí aj nariadenie z 13. decembra 1944, ktorým boli ich príslušníci podriadení pod jurisdikciu vojenského súdnictva.³⁹⁵

Zákon z roku 1940 tiež inštitucionálne osamostatnil Hlinkovu mládež, ktorej vzťah k HSLS bol upravený analogicky ako k HG, t. j. podliehala priamo predsedovi (ktorý menoval hlavného veliteľa HM), resp. podpredsedom štátnej strany.³⁹⁶ Organizačná štruktúra bola veľmi podobná HG. Organizácia sa rozdeľovala na dva zbory – chlapčenský a dievčenský a najvyššiemu, resp. hlavnému veliteľovi boli podriadené župné a okresné vodcovstvá.

Zákon z roku 1940 navyše zvýraznil doplnkový charakter aktivít HG a HM, čiže jej členovia nemali byť „*hatení v riadnom konaní povinností svojho*

393 Bližšie pozri: SOKOLOVIČ, Hlinkova garda 1938 – 1945.

394 KORČEK, Slovenská republika 1943 – 1945, s. 158n

395 Nariadenie č. 232/1944 Sl. z.

396 Zákon č. 166/1940 Sl. z.

povolania alebo iných svojich zákonných povinností“. Fakultatívny charakter malo mať aj nosenie uniforiem HG a HM.³⁹⁷

Osobitná sieť pridružených polovojenských organizácií sa formovala aj v rámci politickej strany nemeckej menšiny – Deutsche Partei (DP). Obdobou HG a HM bola polovojenská organizácia Freiwillige Schutzsauffel (FS) a jej dorast – Deutsche Jugend (DJ). Formovať sa začala už v lete 1938 a v marci 1939 boli jej príslušníci nasadení na maďarských a poľských hraniciach. V septembri 1939 potom na slovenskom území „asistovali“ nemeckému Wehrmachtu pri ťažení do Poľska.³⁹⁸ Ich pôsobenie bolo dodatočne legalizované vládny nariadením z 27. septembra 1939, ktoré bolo nahradené o tri mesiace novou normou. FS bola typickým prejavom výlučnosti postavenia nemeckej menšiny na Slovensku, keďže existenciu vlastných ozbrojených útvarov strán národnostných menšín všeobecná právna úprava menšinových práv nepredpokladala. Bola teda zriadená „ad hoc“ osobitnými normami, ktoré ju charakterizovali ako organizačnú súčasť DP, ktorá je financovaná aj zo slovenského štátneho rozpočtu – prvom prípade ako „*polovojensky organizovaný zbor*“ a v druhom ako „...*podľa vojenských zásad organizované zbory*“. Zároveň bola príkladom snáh o budovanie priamych exteritoriálnych väzieb medzi nemeckou menšinou a jej „materskou“ krajinou, hoci na prvom mieste deklarovala cieľ vychovávať „*oddaných mužov slovenskému štátu*“ a zároveň aj „*nemeckej národnostnej skupine na Slovensku*“. Analogicky voči HG a HM zároveň pre slovenských Nemcov vykonávali FS a DJ niektoré štátne úlohy, napríklad v oblasti povinnej brannej výchovy. Decembrová norma už zakotvila aj existenciu osobitných jednotiek Einsatztruppe (neskôr postupne súčasťou ozbrojených síl iného štátu – Waffen SS), avšak bez toho, aby ich bližšie definovala. Nová právna úprava o FS a DJ sa zrodila pod tlakom DP a obmedzila sa ňou jurisdikcia slovenských štátnych orgánov nad oboma organizáciami. Pôvodne bol totiž prezident republiky najvyšším veliteľom FS a DJ a menoval

397 Tamže.

398 KOVÁČ, Nemecko a nemecká menšina, s. 159 – 160.

hlavného veliteľa FS. Podľa novej normy už prezidentovi titul neprislúchal a hlavného veliteľa menoval výlučne na návrh vodcu nemeckej národnej skupiny.³⁹⁹

V júli 1944, najmä v súvislosti s partizánskymi akciami proti nemeckým civilistom, sa vedenie DP rozhodlo založiť organizáciu na báze domobrany – Heimatschutz, ktorá sa začala reálne formovať v septembri, až po vypuknutí SNP.⁴⁰⁰

Najdôležitejšie zákony v oblasti trestného práva súviseli s právnou úpravou tzv. politických trestných činov. Jej základom bol zákon o trestných činoch proti štátu, ktorý na území Slovenska derogoval zákon na ochranu republiky z čias prevej ČSR. Jeho prijatie v roku 1923 znamenalo unifikáciu práva v rámci oboch častí celého štátu v oblasti tzv. politických deliktov ohrozujúcich existenciu, samostatnosť či územnú celistvosť štátu, jeho republikánsku formu a demokratické zriadenie.⁴⁰¹ Pred ním platil na Slovensku pôvodný uhorský zákon vytvorený podľa nemeckého vzoru. Na rozdiel od iných oblastí právnej úpravy bol odborných kruhoch považovaný za modernejší, keďže analogická rakúska právna úprava pre mnohé vágne formulácie umožňovala (v prípade extenzívnejšieho výkladu) aj postih klasických politických prejavov.⁴⁰²

Vláda Slovenskej republiky nariadila už v auguste 1939 Ministerstvu pravosúdia, aby pripravila nové znenie zákona na ochranu republiky. Legislatívny proces na úrovni vlády bol v tomto prípade zložitejší ako u bežných zákonov, pričom osnova pripravovaného zákona prešla viacerými odbornými grémiami. Najprv to bola užšia komisia, v ktorej bol okrem rezortného ministerstva zastúpený aj najvyšší súd a generálna prokuratúra. Elaborát, ktorý vzišiel z jej

399 Vládne nariadenie č. 240/1939 Sl. z.; porov.: vládne nariadenie č. 311/1939 Sl. z.

400 SCHVARC, Heimatschutz - medzi realitou a ilúziou, s. 301 – 325

401 Zákon č. 50/1923 Sb. z. a n.

402 Národní shromáždění republiky československé. Poslanecká sněmovna 1920 - 25. Tlač č. 4021. Dostupné na: Spoločná Česko-Slovenská Digitálna parlamentná knižnica na www.nrsr.sk.

<http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Default?legId=8&termNr=1920>.

činnosti, bol následne poskytnutý na pripomienkovanie ostatným rezortom, prezidentskej kancelárii a predovšetkým celému spektru zložiek justičnej sféry vrátane advokátskej komory. Tie potom spolu so zástupcami právnickej fakulty vytvorili širšiu, 23-člennú komisiu, ktorá sa zaoberala došlými pripomienkami.⁴⁰³

Nový zákon (č. 320/1940 Sl. z. o trestných činoch proti štátu) napokon do veľkej miery kopíroval štruktúru, vymedzenie skutkových podstat trestných činov i výšku trestných sadzieb svojho vzoru z roku 1923. Preto sa v ňom len nepatrne rozšíril okruh politických deliktov a až neskoršia novela v podobe zákona o zvýšenom trestaní podvratnej činnosti podstatnejšie sprísnila ich postih. Napriek zmene politického režimu i pretrvávajúcemu vojnovému stavu teda jeho prijatie neznamenal podstatné zvýšenie trestnej represie. Napríklad pri trestnej sankcii pri úkladoch o republiku nový zákon pripúšťal za obzvlášť závažných okolností, ktoré boli aj bližšie špecifikované (išlo o vodcu úkladného podujatia, bol spôsobený obzvlášť závažný následok, bola použitá ozbrojená moc a pod.), aj alternatívne uloženie trestu smrti.⁴⁰⁴ Trest smrti zaviedol nový zákon aj pre páchatelov vyzvedačstva.

Neskoršia sprísňujúca právna úprava (zákon č. 166/1941 Sl. z.), ktorá za určitých okolností obligatórne predpisovala uloženie najprísnejšej trestnej sadzby v rámci rozmedzia daného zákonom, potom fakticky predpisovala sudcom vyniesť hrdelný rozsudok. Drakonickosť tohto ustanovenia však korigovala prax nevykonávania trestu smrti, prostredníctvom udeľovania milosti prezidentom republiky. Sprísnenie represie bolo viazané na stav brannej povinnosti či stanného práva. Stav brannej pohotovosti pritom na Slovensku platil od 22. júna 1941 (vstup Slovenskej republiky do vojny proti ZSSR) nepretržite až do zániku štátu v roku 1945.⁴⁰⁵

403 Zákon č. 320/1940 Sl. z., porov.: UDVARDY, Ladislav; TAKÁČ, Miloslav (eds.). *Zákon o trestných činoch proti štátu, zákon o zhabaní majetku, zákon o štátnom väzení, zákon o traskavinách*. Bratislava 1941

404 Zákon č. 320/1940 Sl. z., porov.: Zákon. č. 50/1923 Sb. z. a n.

405 Vyhláška č. 115/1939 Sl. z.

V prípade vojenskej zrady bol zavedený trestný postih aj nedbanlivostnej formy zavinenia so zdôvodnením, že: „...*občania majú byť* (v čase vojny – pozn. O.P.) (...) *obzvlášť opatrní*“.⁴⁰⁶ Nová právna úprava reagovala aj na aktuálnu situáciu – napríklad na formovanie československej armády v zahraničí. Okrem dovtedy platnej trestnosti služby v nepriateľskom vojsku teda pribudla nová skutková podstata – „*kto najíma, sprostredkuje alebo dodáva slovenských štátnych príslušníkov do služieb nepriateľského vojska alebo ozbrojeného nepriateľského zboru*“.⁴⁰⁷ V porovnaní so zákonom z roku 1923 sa už v nej naopak neobjavili ustanovenia postihujúce členov bývalej habsburskej panovníckej rodiny, ak by bez povolenia vstúpili na územie štátu ako i každého, kto by ich v tom podporoval, prípadne ich pobyt pomáhal utajiť.⁴⁰⁸

Svoj rukopis nechal na zákone o trestných činoch proti štátu aj ústavnoprávny výbor snemu, ktorý precizoval niektoré vágne formulácie vládnej predlohy, keďže ich extenzívny výklad by umožňoval výraznejšie obmedzenie ľudských práv. Napríklad v oblasti poburovania (a analogicky i hanobenia republiky a jej predstaviteľov) malo na rozdiel od dovtedy platnej právnej úpravy podľa vládneho návrhu stačiť na naplnenie skutkovej podstaty trestného činu, aby sa uskutočnilo pred jedným človekom a následne opakovane pred druhým človekom. Ústavnoprávny výbor snemu sa však vrátil k podmienke súčasnej prítomnosti dvoch „poburovaných“ osôb.⁴⁰⁹

Aplikácia novej trestnoprávnej legislatívy bola takmer výlučne v réžii justičného aparátu Slovenskej republiky. Súdna moc ako jedna z troch základných zložiek trojdelenia moci v štáte zostala počas celého obdobia autoritativného režimu a nemeckého patronátu nad Slovenskom aktuálnymi politic-

406 Zákon č. 320/1940 Sl. z., porov.: zákon. č. 50/1923 Sb. z. a n.; porov. tiež: TSSR, č. 248.

407 Zákon č. 320/1940 Sl. z.; zákon č. 166/1941 Sl. z.; porov.. SIVÁK, Slovenské a české dejiny štátu a práva, s. 168, 169.

408 Zákon č. 320/1940 Sl. z., porov.: zákon. č. 50/1923 Sb. z. a n.

409 TSSR, č. 248, 266.

kými pomermi takmer nedotknutá. Vďaka autonómii súdnej moci, ktorú štátna moc až do jesene 1944 z väčšej časti rešpektovala, sa jej do značnej miery podarilo udržať si personálnu i inštitucionálnu kontinuitu s predošlým demokratickým obdobím. Zmeny v organizácii justičného aparátu boli skôr technického charakteru – väčšinou súviseli s adaptáciou na zmenu štátoprávných pomerov, t. j. vznik samostatného slovenského štátu. Podobne ako v iných oblastiach aj v tomto prípade bola prijatá provizórna právna úprava, pričom plánovaná zásadnejšia reforma sa neuskutočnila z dôvodu pretrvávajúceho vojnového stavu. Počas celého obdobia existencie štátu bol teda ponechaná zložitá sústava súdov zahŕňajúca základný systém štyroch stupňov súdov pri neúplnom trojinštančnom systéme civilného i trestného procesu,⁴¹⁰ pričom vo vymedzených oblastiach boli príslušné aj osobitné, výnimočné či verejnoprávne súdy.⁴¹¹

Prvou skupinou, ktorá sa stala objektom tzv. politických procesov, boli bývalí slovenskí politici a diplomati, ktorí opustili územie Slovenska ešte pred vznikom, resp. tesne po vzniku samostatného štátu (napríklad v rámci skupiny „Štefan Osuský a spol.“ mali byť okrem hlavného protagónistu súdení aj Milan Hodža, Peter Prídavok, Ján Paulíny-Tóth a Milan Ivanka). Ďalším objektom tzv. politických procesov boli osoby, ktoré opustili územie republiky neskôr alebo „dezertovali“ k nepriateľovi priamo z diplomatických služieb štátu (napríklad Ladislav Szathmáry, Milan Harminc, Pavol Macháček). Ďalšou kategóriou tzv. politických procesov bolo „vyrovnanie sa“ štátu s povstaleckou reprezentáciou po potlačení SNP. Na rozdiel od predchádzajúcich sa vzhľadom na čas „spáchania zločinov“ odvodzovala ich právna kvalifikácia už od zákona

410 Systém obsahoval okresné súdy, krajské súdy v Levoči, Michalovciach a mestách, ktoré boli sídlom župy (príslušné v prvom stupni najmä pre závažnejšie veci z trestného práva), ďalej Hlavné súdy v Bratislave a Prešove a nakoniec Najvyšší súd v Bratislave. (vl. nar. č. 49/1939 Sl. z.; zákon č. 112/1942 Sl. z., zákon č. 113/1942 Sl. z.).

411 SIVÁK, Slovenské a české dejiny štátu a práva, s. 162, 163; porov.: BIANCHI. Dejiny štátu a práva na území Československa, s. 486n.

o trestných činoch proti štátu z roku 1940 vrátane neskorších „sprísňujúcich“ noviel. Najvýznamnejším z nich bol proces so Šrobárom a spol., ktorý sa odohral na prelome rokov 1944/45. Významný bol najmä vďaka faktu, že vyvolal bezprecedentný zásah nacistického Nemecka do suverenity slovenského štátu a v rámci neho aj do autonómie súdnej moci, ktorá bola dovtedy nedemokratickým režimom rešpektovaná. Slovenská vláda bola donútená prijať účelovú novelu zákona umožňujúcu revíziu právoplatných rozsudkov. V. Šrobárovi ako nominálnemu vodcovi povstania totiž súd vymeral „len“ doživotný žalár, Jánovi Ursínymu 30 rokov, Jozefovi Lettrichovi 25 a ostatným obžalovaným (Ivan Štefánik, Jozef Šoltés a Peter Zafko) 20 rokov žalára. Rozsudok vyvolal na nemeckej strane značné pobúrenie, pričom vyslovila dve ultimatívne požiadavky. V prvej išlo o okamžitú revíziu rozsudku. V extrémne krátkej lehote – do troch dní mal byť vytvorený „ad hoc“ nový súd, ktorý mal v lehote ďalších troch dní odsúdiť Šrobára na trest smrti, čo malo byť ako výstraha okamžite zverejnené. Druhá požiadavka ukladala slovenskej vláde povinnosť poslať do internačného tábora troch sudcov – členov senátu, ktorý Šrobára odsúdil len na doživotný žalár.⁴¹² Vládny kabinet musel bezodkladne prijať účelovú právnu normu, na základe ktorej bolo možné revidovať rozsudok, ktorý už nadobudol právoplatnosť.⁴¹³ Na účely preskúmavania rozsudkov nariadenie zriaďovalo osobitný senát, ktorý mal byť s pôsobnosťou pre celé územie štátu zriadený.⁴¹⁴ Vláda splnila aj druhú požiadavku ultimáta, keď schválila internáciu sudcov „zodpovedných“ za rozsudok. Ich zaistenie prebehlo 2. januára a na druhý deň boli prevezení do Ilavy.

Trestné konanie sa začalo aj proti ostatným predstaviteľom povstaleckého vedenia (skupinám Anton Štefánek, Ján Ursíny a Ján Peressényi alebo Jozef

412 PREČAN, Slovenské národné povstanie, dok. č. 568, s. 916, 917. Vyslanec Ludin neskôr pri súdnom procese pred národným súdom (vo svojom procese i pri procese so Štefanom Tisom) popieral, že by nemecká strana žiadala uväznenie spomínaných sudcov. SNA, NS, Tnľud 56/46; porov.: SNA, NS, Tnľud 10/46.

413 Nariadenie s mocou zákona č. 255/1944 Sl. z.

414 ŠA Bratislava, OLS Bratislava, č. 19/48.

Styk, Milan Polák, Teofil Bohumír Vozárik a Kornel Filo⁴¹⁵), no až do zániku štátu sa ich kauzy nedostali ani len pred prvostupňový súd.

Nová trestnoprávna legislatíva bola aplikovaná aj v procesoch s predstaviteľmi ilegálnej komunistickej strany.⁴¹⁶ Osobitnou kategóriou v rámci súdnych procesov s politickými emigrantmi boli osoby podliehajúce vojenskej jurisdikcii. Napríklad generál Rudolf Viest bol 28. mája 1942 degradovaný na vojaka a odsúdený v neprítomnosti vojenským súdom na trest smrti.⁴¹⁷

V procesoch s predstaviteľmi politickej emigrácie teda prinajmenšom do konca roku 1944 nešlo, na rozdiel od zvyklostí typických pre totalitné režimy, o inscenované divadlo, ktoré by sa odohrávalo podľa vopred pripraveného scenára. Justičný aparát tu pracoval veľmi dôsledne a vo všetkých inštanciách dôkladne skúmal vinu obžalovaných na základe platných zákonov. Rovnaké konštatovanie možno vysloviť aj o práci obhajcov, ktorí boli „ex offo“ väčšinou neprítomným obžalovaným pridelení. Tí využili väčšinou všetky dostupné prostriedky opravné prostriedky od námietok voči podaniu obžaloby či príslušnosti súdu cez odvolanie proti prvostupňovému rozsudku až po sťažnosť voči právoplatnému druhostupňovému rozsudku. Platilo pritom, že sudy vyšších inšancií spravidla zmierňovali výšku trestov udeľených prvostupňovým krajským súdom, o čom svedčia o tom vyššie popísané prípady M. Harminca či P. Macháčka. Dôsledný postup súdov vo viacerých prípadoch spôsobil, že trestné konanie nebolo až do zániku štátu definitívne ukončené, čoho najvypuklejším príkladom bol proces so Štefanom Osuským a spol.

Okrem sprísnenia právnej úpravy „politických“ trestných činov sa perzekúcia politických odporcov uskutočňovala aj obídením nezávislého súdu – cestou časovo neobmedzenej tzv. preventívnej väzby v osobitnom zariadení,

415 SNA, fond Hlavné štátne zastupiteľstvo Bratislava, k. 125.

416 Bližšie pozri: SYRNÝ, Slovenskí komunisti v rokoch 1939 – 1944.

417 DOBRÍKOVÁ, Mária; STANISLAV, Ján. *Povstaleckí generáli. Ján Golian, Rudolf Viest, Július Nosko*. Banská Bystrica, 1985.

vytvorenom na tento účel v Ilave. Už v prvom mesiaci existencie Slovenského štátu využila vláda široké zmocnenie prostredníctvom recepcnej normy zákona č. 1/1939 a prijala veľmi strohé nariadenie, ktorým bol prelomený ústavný princíp, že o obmedzení osobnej slobody na lehotu dlhšiu, ako je doba zadržania môže rozhodnúť len súd. Takto z ústavného hľadiska veľmi problematickým spôsobom navyše splnomocnila ministra vnútra, aby sám rozhodoval o zaistení konkrétnej osoby. Zaistenci sa tak ocitli mimo ochranných krídel nezávislého súdnictva. Dôvody väzby boli pritom formulované veľmi vágne – mala ňou byť činnosť, ktorá vzbudila či vzbudzovala „vážnu obavu, že bude prekážkou v budovaní Slovenského štátu“.⁴¹⁸ Osobitnou kategóriou politickej perzekúcie osôb bola činnosť nemeckej okupačnej armády na území Slovenska od jesene 1944. Proti jej svojvôli, represáliám či zatýkaniu ľudí bez akéhokoľvek právneho podkladu už nebola vláda Slovenskej republiky schopná efektívne zasiahnuť.⁴¹⁹

3.3 Sociálna legislatíva

Hoci autoritatívne politické režimy spravidla nie sú nútené k sociálnemu populizmu (motivovanému najbližšími voľbami), ich stabilita a dlhodobá udržateľnosť vo veľkej miere závisí aj od sociálneho zmieru v štáte.

Keďže kritika sociálnych pomerov nezasahovala podstatu štátu, jeho mezinárodné postavenie a do značnej miery ani oficiálnu ideológiu, hranica jej akceptovateľnosti bola na domácej politickej scéne i zo strany nacistického Nemecka širšia než v iných oblastiach.

418 Vládne nariadenie č. 32/1939 Sl. z., porov.: BEŇA, Vývoj slovenského právneho poriadku, s. 88 – 90.

419 PODOLEC, Ondrej. Slovenská spoločnosť a pohyb frontu v rokoch 1944 – 1945. In ČAPLOVIČ, Miloslav; STANOVÁ, Mária. (eds.). *Karpatsko-duklianska operácia – plány, realita, výsledky (1944 – 2004)*. Bratislava 2005, s. 67; PODOLEC, Až do poslednej chvíle.

V rámci uplatnenia „stavovského kľúča“ pri tvorbe kandidátnej listiny boli do snemu zvolení traja zástupcovia robotníkov – Rudolf Čavojský, Ján Mora a František Slameň, pochádzajúci z kruhov kresťanských odborárskych organizácií blízkych HSLS. Práve ich zásluhou sa pracovalo na koncepčných riešeniach viacerých oblastí sociálnej politiky, a to ešte aj v čase, keď sa už legislatíva zameriavala takmer výlučne na riešenie otázok spojených s prechodom frontu. Napríklad ešte v januári 1945, keď sa už veľká časť územia štátu nachádzala mimo kontroly bratislavskej vlády chystajúcej sa na evakuáciu, schválilo plénum snemu zákony, ktoré začleňovali poľnohospodárskych robotníkov do systému úrazového poistenia a súkromných zamestnancov do penzijného poistenia.⁴²⁰ Sociálnu problematiku preto môžeme označiť za najprogresívnejšiu oblasť legislatívy v období Slovenskej republiky 1939 – 1945.

Centrom legislatívnej práce bol rovnako ako v iných oblastiach príslušný gesčný výbor. Problematika sociálnej politiky zahŕňala širokú oblasť problémov, a tak pôsobnosť sociálneho a zdravotného výboru zasahovala do činnosti viacerých ministerských rezortov. Namiesto pravidelných expozé ministrov v ostatných výboroch sa predseda R. Čavojský podujal sám na vypracovanie správy o celkovej sociálnej situácii v štáte, ktorú predniesol na prvom pracovnom zasadnutí výboru 11. 5. 1939. V *Správe o hospodárskych pomeroch robotníkov a zamestnancov* vyzdvihol ako dva základné problémy všeobecnú drahotu a nezamestnanosť. Po následnej rozprave prijali poslanci uznesenia, v ktorých požadovali od vlády riešenia konkrétnych problémov.⁴²¹

Čavojského politické postoje pramenili najmä zo silného sociálneho citenia a zásadného protinacistického postoja. Svoj zápas za práva zamestnancov, najmä robotníkov, viedol paralelne v dvoch líniiach. Popri poslaneckom mandáte (najskôr v pražskom Národnom zhromaždení, neskôr v bratislavskom sneme) bol aj popredným odborárskym funkcionárom a zúčastňoval sa preto kolektívneho vyjednávania so zamestnávateľmi, resp. vládou. Už v medzivoj-

420 SNA, SSR, k. 45.

421 SNA, SSR, k. 53.

novom období ho jeho spolustraníci nazývali „boľševikom“ a na pôde snemu sa úprimne snažil byť nekompromisným zástupcom robotníckeho stavu.⁴²² Skúsenosti z pražských parlamentných lavíc⁴²³ a dlhoročná prax odborového predáka sa podpísali na jeho razantnosti a vytrvalosti, s ktorou na pôde snemu presadzoval svoje zámery. V čase nástupu HSLŠ k moci v roku 1938 bol ústredným tajomníkom Slovenského kresťansko-sociálneho odborového združenia, ktorého dejiny sa začali hneď po roku 1918. V období 1.ČSR bol kľ - čovým najmä vzťah k politickým stranám, pričom štruktúry kresťanských odborov sa čiastočne prekrývali so štruktúrami politicky i ideovo blízkej HSLŠ. Charakteristickým znakom tohto obdobia bola totiž značná rozdrobenosť odborového hnutia, ktorého spektrum kopírovalo politicko-stranícke rozvrstvenie spoločnosti. Ani vzťah k HSLŠ však nebol celkom bezproblémový. Už v tomto období vznikajú prvé zárodky neskorších sporov medzi Rudolfom Čavojským a predstaviteľmi rodiaceho sa radikálneho krídla strany, najmä Alexandrom Machom. Prvý otvorený konflikt, ktorý mal podobu ostrej polemiky na stránkach straníckej tlače, sa odohral už v roku 1937.⁴²⁴

Zápas rozdrobených kresťanských odborových organizácií sa v konkurencii ostatných odborových centrál často odohrával až na troch frontoch: vo vzťahu k zamestnávateľom, voči dominantným socialistickým odborom a často aj navzájom medzi sebou. Kresťanské odbory ako výrazne menšinová organizácia len ťažko odolávali snahám komunistov i socialistov vytesniť ich z pôsobenia v závodných radách a participácie na sociálnom dialógu so zamestnávateľmi.⁴²⁵ V pomníchovskom období sa karta úplne obrátila, keď bola socialistická a komunistická konkurencia odstránená, podobne ako ich „materské“ politické strany. R. Čavojský ako predseda monopolnej „zjednotenej“ organizácie mal však napriek zníženej miere politickej legítimity svojho

422 ČAVOJSKÝ, Spomienky kresťanského odborára, s. 25n.

423 R. Čavojský bol poslancom NZ od roku 1935.

424 KATUNINEC, Milan. *Dejiny slovenského kresťanského odborového hnutia*. Bratislava 2001, s. 81, 82

425 Tamže, s. 27n.

mandátu ambíciou byť skutočným zástupcom robotníckeho stavu na parlamentnej pôde.

V jeho problematických vzťahoch s vládou sa odzrkadľovali odborné, ideologické i osobné rozpory. Odborné spory s ministrom financií vyplývali zo samotnej povahy ich funkcií a z nich vyplývajúcich priorít. Oproti snahe o vzostup či aspoň zachovanie životnej úrovne zamestnancov takto stála snaha o udržanie vyrovnanosti štátnych financií, predovšetkým v ťažkom „zakladateľskom“ období.

R. Čavojský bol jednoznačne najaktívnejším poslancom snemu. Vo svojich spomienkach uvádza, že podal viac poslaneckých návrhov zákonov ako všetci ostatní poslanci dokopy.⁴²⁶ Často rezignoval na proces prerokovania svojich sociálnych projektov v grémiu štátnej strany – jednak pre jeho zdĺhavosť a tiež preto, že hrozilo, že tam budú pod tlakom ministrov zmetené zo stola. Mnohé návrhy zákonov preto boli jeho rýdzo súkromnými iniciatívami. Narážali však na ostrý odpor vlády, ktorá sa o nich dozvedela často až vtedy, keď boli už oficiálne podané v parlamente. Viaceré jeho návrhy boli preto na nátlak vlády v sneme zastavené, aby nekonkurovali pripravovaným vládnym návrhom. S ich predložením sa však ministri vôbec neponáhľali, keďže im často z rozpočtových dôvodov vyhovoval momentálny stav. Prípadné zablokovanie vládných návrhov riešila vláda vydaním nariadenia s mocou zákona, nezriedka na hranici či za hranicou ústavnosti. Záujem oboch strán bol vo väčšine otázok protichodný, a tak vládne návrhy boli z hľadiska zamestnancov vždy menej výhodné.

Z hľadiska ideológie bol Čavojský odporcom pronemeckého krídla a prenikania nacistickej ideológie do politiky štátu. Jeho stanoviská sa vyvíjali v línii umierneného krídla HSLS, čo sa viditeľne prejavilo aj počas kritickej jesene 1938. Autonómiu Slovenska, za ktorú sa plne zasadzoval, považoval za naplnenie národnoemancipačných ambícií slovenského národa. Ešte 12. marca 1939 preto predniesol prejav v prospech celistvosti Česko-Slovenskej republiky. Odsúdil v ňom „pomýlených alebo zlomyseľných škodcov slovenskej slobody...streštencov...“, ktorí ušli do cudziny a cudzím rozhlasom vyzý-

426 ČAVOJSKÝ, Spomienky kresťanského odborára, s. 54.

vajú na odpor proti ozbrojenej moci. Hektický beh udalostí spôsobil, že publikovanie prejavu v Slovákú 14. marca pôsobilo z jeho hľadiska už kontra-produktívne.⁴²⁷ Politické rozpory prerástli až do osobných antipatií, najmä voči Vojtechovi Tukovi a Alexandrovi Machovi. Podľa ich predstavy sa mali odbory ako vláde nepohodlný orgán rozplynúť v systéme stavovských korporácií. Likvidácia či inštitucionálny prerod boli pre nich zároveň vítanou príležitosťou na odstránenie Čavojského z čela zamestnaneckej organizácie.

Aj napriek likvidácii odborárskej konkurencie teda musel opäť bojovať o existenciu svojho združenia, tentoraz vnútri vlastnej strany. Napriek podpore prezidenta Tisa sa mu ho nepodarilo udržať v pôvodnej podobe, a tak sa postupne začala rúcať inštitucionálna báza, ktorá dávala značnú časť legitimacy jeho aktivitám. Pokúsil sa aj o vytvorenie „záložnej“ organizácie (Združenie katolíckych robotníkov), ktorá sa mala stať náhradou za zanikajúce odbory a zároveň akýmsi mostom do povojnového obdobia.⁴²⁸

Združenie slovenských kresťanských odborových organizácií fungovalo v prvej fáze ako konfederácia odborových zväzov, ktoré združovali zamestnancov jednotlivých rezortov (napr. železničiari, učelia...), pričom Čavojský stál na čele jednej z členských organizácií – *Slovenského kresťansko-sociálneho odborového združenia*, združujúceho robotníkov.⁴²⁹

Po salzburgskom zásahu nacistického Nemecka do vnútropolitických pomerov Slovenskej republiky prešli domáci importéri národného socializmu do ofenzívy. Legislatívne kroky išli ruka v ruku s perzekučnými opatreniami, predovšetkým zo strany ministerstva vnútra, sprevádzané kampaňou v denníku Gardista.⁴³⁰ Prvým krokom bolo odstránenie Čavojského z čela verejnoprávnej sociálnej poisťovne. A. Mach na to využil transformáciu Ústrednej sociálnej

427 *Slovák*, roč. XXI., č. 61, 14. 3. 1939, s. 4; porov.: KATUNINEC, Dejiny slovenského kresťanského odborového hnutia, s. 90; ČAVOJSKÝ, Spomienky kresťanského odborára, s. 42.

428 ČAVOJSKÝ, Spomienky kresťanského odborára, s. 48.

429 KATUNINEC, Dejiny slovenského kresťanského odborového hnutia, s. 91.

430 Tamže, s. 110 – 118.

poistovne na Robotnícku sociálnu poisťovňu, ktorá sa uskutočnila obídenným snemu, t. j. nariadením s mocou zákona. Nasledovali policajné perzekúcie, ktoré mali podobu domovej prehliadky v ústredí zväzu, konfiškácie niekoľkých čísel časopisu Slovenský Robotník vedúce až k jeho úplnému zákazu.⁴³¹ Keďže každý člen odborovej organizácie dostával časopis zdarma, išlo vďaka jeho vysokému nákladu o veľmi vplyvné periodikum.⁴³² Ministerstvo vnútra takto bránilo všetkými dostupnými prostriedkami najmä publikovaniu Čavojského parlamentných vystúpení.⁴³³ Jeho zápas na čele kresťanských odborov si prostredníctvom slovenského biskupa Pavla Jantauscha a vyslanca Karola Sidora povšimol aj Vatikán, a tak sa pre neho osobným zadostučinením stalo vyznamenanie rádom svätého Gregora. Pápež mu ho (rovnako ako ďalšiemu poslancovi snemu Karolovi Mederlymu) udelil v deň okrúhleho výročia vydania sociálnych encyklik 13. mája 1941.⁴³⁴

Rokovaniu pozíciu odborov výrazne obmedzilo vymedzenie kompetencií Ústredného úradu práce, ktorý prostredníctvom siete podriadených úradov mohol z úradnej moci určovať viaceré aspekty pracovných podmienok zamestnancov.⁴³⁵ Podobnú funkciu mala plniť inštitúcia sociálnych náčelníkov. V tomto prípade však išlo od počiatku o mŕtve ustanovenie, keďže v praxi boli menovaní len dvaja sociálni náčelníci (závod v Krompachoch, bane v Handlovej), aj to len na krátky čas. Obe opatrenia boli realizované prostredníctvom *nariadení s mocou zákona*, a tak Čavojského parlamentný výbor nemohol zasiahnuť do ich legislatívneho procesu.⁴³⁶

431 Časopis bol zakázaný v marci 1941 a o mesiac na zárok prezidenta Tisa opäť povolený. (Tamže, s. 114 – 115).

432 ČAVOJSKÝ, Spomienky kresťanského odborára, s. 59.

433 Tamže, s. 52n.

434 Išlo o 50. výročie vydania encykliky *Rerum novarum* a 10. výročie encykliky *Quadragesimo anno*. (Tamže, s. 63, 64).

435 Zákon č. 283/1940 Sl. z.

436 KATUNINEC, Dejiny slovenského kresťanského odborového hnutia, s. 98, 110; ČAVOJSKÝ, Spomienky kresťanského odborára, s. 53, SIVÁK, Slovenské a české dejiny štátu a práva, s. 167.

Nástrojom na konečnú likvidáciu odborových organizácií sa nakoniec stala legislatíva smerujúca k zavedeniu stavovského zriadenia.

Vládne vyhlásenie z februára 1939 ešte počítalo so zjednotenými odbormi ako s partnerom v sociálnom dialógu,⁴³⁷ v novembrovom vládnom programe sa už hovorí o prijatí zákona o stavoch, pomocou ktorých „...*bude možno tvoriť súlad medzi záujmami pracujúcich a zamestnávateľov a tým vybudovať zo Slovenskej republiky štát sociálne vyrovnaný.*“⁴³⁸ Uzákonením stavov v ústave sa ich existencia zdala byť realitou, a tak sa R. Čavojský pokúsil aspoň o oddialenie jeho zavedenia prostredníctvom konkrétneho zákona. V diskusii k programu Tukovej vlády povedal, že podľa jeho presvedčenia „...*najsprávnejšie by bolo, keď by stavovské zriadenie bolo uskutočňované po etapách.*“ Zdôvodnil to potrebou „*predvýchovy*“ občanov a skúsenosťami iných štátov. Určenie presného počtu stavov v ústave označil za chybu. Pápežské sociálne encykliky bolo treba podľa neho „...*dobré pochopiť a správne vysvetľovať cieľ, ktorý sleduje stavovská myšlienka pápeža Pia XI.*...“. Pri jasnom definovaní cieľa – t. j. „...*spravodlivého rozdelenia výsledku práce medzi prácou a kapitálom.*...“ – treba potom hľadať správny spôsob. V súvislosti so zánikom odborov vyslovilo presvedčenie o potrebe samostatných organizácií pre zamestnancov a zamestnávateľov, v ktorých by mohli pracovať za svoje hospodárske, sociálne a kultúrne záujmy, aby sa stavovské zriadenie nestalo „*náhubkom, alebo putami pre pracujúci ľud.*“⁴³⁹ Rokovanie o rámcovom zákone o stavoch malo v sociálnom a zdravotnom výbore veľmi búrlivý priebeh. Otvoril ho R. Čavojský ako člen vládnej prípravnej komisie. Kritizoval arogantný prístup vlády, ktorá v dôvodovej správe požadovala od parlamentu schválenie zákona v predložennom znení bez zmien. Používajúc taktiku odďaľovania žiadal, aby vládna komisia prerokovala vládou inovovanú verziu zákona a prípadné pripomienky boli predložené snemu. Ústavný právnik Mederly kritizoval torzo-

437 TS SSR, 2. zas. Snemu Slovenskej krajiny (ďalej SSK), 21. 2. 1939.

438 TS SSR, 15. zas., 21. 11. 1939.

439 TS SSR, 16. zas., 28. 11. 1939.

vitosť právnej úpravy, ktorá neriešila všetky otázky organizácie, pôsobnosti a samosprávy stavov. Odvolávajúc sa na pápežskú encykliku *Quadragesimo anno* nakoniec rezolútne vyhlásil, že: „...za totalitu štátu hlasovať nikdy nebude, lebo kresťanská náuka je proti nej.“ K jeho stanovisku sa pripojil aj kanonik Jozef Šrobár, pričom výbor k tomuto návrhu zákona nezaujal meritórne stanovisko. Zákon sa na plenárne zasadanie nedostal, nezaoberali sa ním ďalej ani výbory.⁴⁴⁰ Blížšie sa pokusom o zavedenie stavovského zriadenia zaoberáme v kapitole venovanej ústavnoprávnej legislatíve.

Predbežne nerealizovanú stavovskú štruktúru spoločnosti mali nahradiť záujmové združenia, ktoré čiastočne kopírovali pôvodne zamýšľané stavy. Podobne ako pri stavoch mali občanov združovať na základe príslušnosti k hospodárskemu rezortu, teda zamestnancov a zamestnávateľov mala združovať jedna organizácia. Na rozdiel od odborových organizácií neexistoval vnútri združenia samosprávny princíp, všetci funkcionári teda neboli volení členskou základňou, ale boli menovaní. Z hľadiska vnútropolitického mocenského zápasu bolo dôležité, že zákon bol poslaneckým návrhom, vypracovaným K. Mederlym. Záujmové združenia boli podľa neho organizáciami štátnej strany, ktorej vedenie bolo v rukách umierneného krídla slovenskej politiky. Veľmi stručne formulovaný zákon bol vlastne zákonným zmocnením užšieho predsedníctva HSLS na tvorbu štruktúry združení, ich organizácie i personálneho obsadenia vedenia.⁴⁴¹ Podľa predkladateľa si prípravu zákona vyžiadala „roztrieštenosť síl a ne hospodárnosť záujmového zastupovania...“ Zákon mal umožniť „...zdravú koncentráciu síl a včlenením týchto síl do organizmu strany má zároveň zabrániť, aby jednotlivé záujmové zložky národa dosiahli výhody za cenu poškodenia záujmov celonárodných“, a preto „...zastupovanie zamestnaneckých i zamestnávateľských záujmov zveruje iba záujmovým organizáciám, ktoré smie zakladať len strana (užšie predsedníctvo)“. Pokiaľ ide o právny status, utvorené organizácie mali byť hybridom: na jednej strane sa

440 SNA, SSR, k. 53.

441 Zákon č. 297/1940 Sl. z.

mostatnou právnickou osobou, avšak zároveň na druhej „zložkou, súčasťou strany, (ktorá) nebude teda podliehať predpisom spolkového práva“.⁴⁴²

Príprava koncepcie záujmových združení pred predložením zákona snemu trvala na pôde štátnej strany takmer rok a definitívne o nej rozhodlo 4. 9. 1941 užšie predsedníctvo HSLS. Ustanovenie združení zároveň znamenalo definitívny zánik odborových organizácií. Čavojského zápas za ich zachovanie sa teda skončil neúspechom, pričom mu nepomohli ani intervencie u prezidenta Tisu či pamätný list kresťanských odborov zo 16. 3. 1941.⁴⁴³

Na základe rozhodnutia užšieho predsedníctva HSLS boli utvorené štyri záujmové združenia. R. Čavojský prešiel aj s väčšinou členskej základne svojho bývalého odborového zväzu (Slovenského kresťansko-sociálneho odborového združenia) do *Slovenského združenia pre priemysel, remeslo a obchod*, ktoré sa neskôr premenovalo na *Združenie príslušníkov priemyslu živnosti a peňažníctva*. Záujmové združenie sa ďalej delilo na päť odborov (1. odbor pre priemysel; 2. odbor pre obchod a remeslá; 3. odbor pre peňažníctvo a poisťovníctvo; 4. odbor pre robotníkov; 5. odbor pre zamestnancov vo vyšších službách).⁴⁴⁴ V novom záujmovom združení bol poslanec Čavojský spočiatku odstavený na vedľajšiu koľaj, avšak po odstránení Tukovho exponenta Jána Farkaša z jeho vedenia sa stal ústredným riaditeľom (hlavným tajomníkom) a predsedom prvého a štvrtého odboru.⁴⁴⁵ Časť členskej základne bývalého Slovenského kresťansko-sociálneho odborového združenia prešla do ďalšieho záujmového zväzu – Slovenského pôdohospodárskeho združenia, ktorého predsedom sa stal Čavojského najbližší spolupracovník – poslanec Ján Mora.⁴⁴⁶

K ďalším legislatívnym zmenám v oblasti zamestnaneckých záujmových organizácií došlo v roku 1942. Doterajšia právna úprava mala len rámcový

442 Tamže.

443 ČAVOJSKÝ, Spomienky kresťanského odborára, s. 111 – 113.

444 KATUNINEC, Dejiny slovenského kresťanského odborového hnutia, s. 118, 119.

445 Tamže, s. 119.

446 Tamže, s. 119; porov.: ČAVOJSKÝ, Spomienky kresťanského odborára, s. 70.

charakter a výrazne atakovala hranice ústavnosti. Splnomocňovala totiž orgány štátnej strany, ktorej ústava nepriznávala žiadnu zákonodarnú právomoc, k vydávaniu noriem so širokým celospoločenským dosahom, keďže rozdelenie pracujúcich do stavov sa fakticky dotýkalo všetkých občanov štátu. Princípálne tento problém neriešila ani novela podaná poslancom Teodorom Turčekom v januári 1942. Zavádzala len povinnosť členstva v združeniach a určovala mechanizmus jeho vzniku, resp. zániku.⁴⁴⁷ Turčekov návrh vyvolal zasadnutie predsedníctva štátnej strany, ktoré sa zaoberalo koncepciou ďalšieho pôsobenia štruktúry záujmových združení. Búrlivá diskusia sa rozvinula najmä okolo otázky povinného členstva v združeniach. Nakoniec bolo schválené, hoci sa proti nemu staval aj predseda snemu M. Sokol. Svoj pôvodný negatívny postoj prehodnotili prezident a predseda strany J. Tiso i R. Čavojský, ktorý zmenu názoru odôvodnil tým, že „*sú silnejšie dôvody pre povinné členstvo*.“⁴⁴⁸ Rokovanie vyústilo do podania nového poslaneckého návrhu R. Čavojským, pričom sa pod podanie podpísal aj autor pôvodného návrhu T. Turček. Nový zákon na rozdiel od Turčekovho návrhu nebol len novelou, ale v plnom rozsahu derogoval pôvodný zákon č. 297/1940 Sl. z. o záujmových organizáciách.

Navyše dal existencii štyroch dovtedy fungujúcich záujmových združení (1. Pôdohospodárske združenie; 2. Združenie príslušníkov priemyslu, živností a peňažníctva; 3. Združenie príslušníkov slobodných povolání; 4. Združenie štátnych a verejných zamestnancov) zákonnú oporu, pričom zostali súčasťou štátnej strany. Zároveň vytvoril organizáciu zastrešujúcu záujmové organizácie – Slovenskú pracujúcu pospolitosť. Zamestnancov prihlasoval do príslušného združenia zamestnávateľ, osoby nepatriace do pracovného pomeru mali povinnosť prihlásiť sa sami. Navrhovaný zákon určoval aj percentuálny strop výšky členského príspevku.⁴⁴⁹ Pri prerokovávaní návrhu v gesčnom výbore

447 TSSR, č. 479.

448 SNA, SSR, 63.

449 TSSR, č. 510.

sa opäť najväčšie diskusie viedli okolo povinného členstva.⁴⁵⁰ Plénum snemu zákon schválilo 6. 5. 1942. V rámci diskusie nastolil poslanec J. Esterházy, ktorého inak „*prenikla radosť nad prijatím tohto zákona...*“, požiadavku na vytvorenie analogickej organizácie aj pre Maďarov.⁴⁵¹

Úlohy štátnej strany v sociálnej politike štátu sa nekončili len pri činnosti jej inštitucionálnych súčastí združených v Slovenskej pracujúcej pospolitosti. Na základe poslaneckého návrhu K. Mederlyho bol v rámci strany zriadený Sociálny ústav HSLS, ktorý mal tvoriť akúsi sociálnu sieť pre prípady, ktoré neboli pokryté platnou legislatívou prostredníctvom verejnoprávneho poistenia a štátnej sociálnej pomoci alebo bola pomoc nedostatočná. Podľa predkladateľov „*Jedine Hlinková slovenská ľudová strana so svojím rozsiahlym aparátom, organizačnou sieťou a možnosťou získania dostatočného počtu sociálnych pracovníkov je v stave zvládnuť uspokojive tento problém.*“, t. j. vyplnenie medzier sociálneho zákonodarstva. Úlohou ústavu malo byť najmä vykonávanie preventívnej sociálno-zdravotnej starostlivosti o rodinu (starostlivosti o matku a dieťa, o matky s mnohými deťmi, o matky slobodné, ovdovené a starostlivost' o deti týchto matiek) prostredníctvom poradní. Zaoberať sa mal ďalej aj starostlivosťou o mládež od 6 do 20 rokov (najmä túlavú a žobravú), o opustených a starých a hygienicko-civilizačné pozdvihnutie slovenskej dediny. Asi najvýraznejšou aktivitou ústavu bolo každoročné organizovanie akcie Zimnej pomoci.⁴⁵² Návrh prešiel výbormi i plenárnou schôdzou bez podstatných zmien.⁴⁵³ Analogickou právnou úpravou bol riešený vznik podobnej inštitúcie v rámci Deutsche Partei.⁴⁵⁴

Z hľadiska sociálnej situácie v štáte bol kľúčovým pomer platov k cenovej hladine, najmä pokiaľ ide o komodity zabezpečujúce základné životné potreby. Udržovanie sociálne znesiteľných podmienok bolo jednou zo základných priorít i proklamovaných cieľov vlády v autoritatívnom systéme. Štát bol

450 SNA, SSR, k. 63.

451 TS SSR, 86. sch., 6. 5. 1942.

452 TSSR, č. 433.

453 TSSR, č. 517; TS SSR, 86. sch., 6. 5. 1942.

454 TS SSR, 86. zas., 6.5.1942.

v ústave deklarovaný ako „*vykonávateľ sociálnej spravodlivosti*“,“⁴⁵⁵ pričom slovné spojenie *sociálny štát* sa stalo „evergreenom“ všetkých verejných politických prejavov. Ani ústavný zákaz štrajku⁴⁵⁶ však nezabránil sporadickým spontánnym sociálnym výbuchom (napríklad štrajky v Handlovej či Krompachoch).

Sociálna politika bola jednou z ťažiskových častí všetkých programových dokumentov, ktoré odzneli na pôde pléna snemu. V prípade autonómnej vlády bol dôraz kladený na podporu rodiny, odstránenie nezamestnanosti a zlepšenie podmienok sociálneho poistenia.⁴⁵⁷ Program Tukovej vlády bol v tejto oblasti vágnejšie formulovaný, jediným konkrétnym príslubom bolo zjednodušenie sociálneho poistenia a podpora mnohohodných rodín.⁴⁵⁸

Autoritatívny systém vlády pravicového razenia vo svojej podstate nena-rušia fungovanie trhovej ekonomiky. Typická je preňho však pomerne vysoká miera štátneho dirigizmu. Na Slovensku bol motivovaný vyššie spomínaným sociálnym akcentom a najmä vplyvom prebiehajúcej vojny, ktorá čoraz menej umožňovala domácej ekonomike pracovať v štandardných trhových podmienkach. Regulatívne zásahy štátu sa tým postupom času stále zvyšovali.

V otázke regulácie plátov prevládala v prvých dvoch rokoch existencie štátu napriek snahe odborárov tendencia tvrdej kontroly ich rastu v záujme udržania rozpočtovej vyrovnanosti. V ďalšom období už musela vláda pomocou drahotných príplatkov čeliť rapídному nárastu cien tovarov. Následkom pokračujúcej vojny bol zvyšujúci sa dopyt po nedostatkových komoditách (mäso, bravčová masť, obuv, šatstvo...). Výška doplatkov bola nastavená na výšku cien na regulovanom trhu (lístkový systém, cenový strop), no tovar bol

455 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.

456 „*Rušenie a organizovanie rušenia práce sa zakazuje*.“ (Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.).

457 TS SSR, 2. zas. SSK, 21. 2. 1939.

458 TS SSR, 15. zas., 21. 11. 1939.

459 PODOLEC, Ondrej. Ticho pred búrkou (Sonda do nálad v slovenskej spoločnosti na jar 1944). In LACKO, Martin (ed.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov III*. Trnava 2004, s. 26.

často dostupný len za niekoľkonásobne vyššiu cenu na čiernom trhu.⁴⁵⁹ Prvým takýmto opatrením bola „dočasná úprava plátov“ podľa zákona č. 173/1940 Sl. z. zo 4. júna 1940. V súlade s proklamovanou podporou rodiny v jej kresťanskom ponímaní mal byť z pohľadu vlády dočasným opatrením na ceste k realizácii koncepcie rodinných plátov, na ktorú momentálne neboli prostriedky. Idea *rodinnej mzdy* sa objavuje už vo vládnom vyhlásení autonómnej vlády, ktorú na pôde pléna krajinského snemu predniesol 21. februára 1939 jej predseda J. Tiso. Mala obsahovať príplatky na ženu a deti, odstupňované podľa ich počtu.⁴⁶⁰ Princíp *rodinnej mzdy* vychádzal z pápežskej encykliky *Quadragesimo anno*, ktorá o nej hovorí: „*Treba sa preto zo všetkých síl snažiť o to, aby otcovia rodín dostávali mzdu v takej miere, ktorá by postačovala k slušnému vydržovaniu celej domácnosti. Keďže je to za vládnucich pomerov v spoločnosti nie vždy a všade dosiahnuteľné, je požiadavkou sociálnej spravodlivosti, aby sa čím skôr previedli potrebné zmeny, ktoré by umožnili dospelemu robotníkovi takéto príjmy.*“⁴⁶¹ Rodinné pomery sa mali popri pracovnom výkone stať kritériom tvorby mzdy aj podľa novoprijatej ústavy.⁴⁶² Program Tukovej vlády prednesený F. Ďurčanským 21. novembra 1939 už túto otázku spomína len okrajovo.⁴⁶³ Upozornil na to vo svojom kritickom vystúpení aj R. Čavojský, keď v porovnaní s programom Tisovej vlády, kde sa o otázke rodinných miezd hovorilo „...*dost' jednoznačne a uspokojive...*“, v prerokovávanom vládnom programe „...*používa sa o tejto otázke guľatých slov...*“. Kritizoval aj plány, aby sa na príplatky skladali sami robotníci, čo by zároveň malo nahradiť zvýšenie miezd vyvolané zvýšením životných potrieb: „*Nuž, takto si riešenie otázky rodinnej mzdy nepredstavujeme a som presvedčený, že takto to nepôjde.*“⁴⁶⁴ Aj táto kritika podnietila chorého V. Tuku, aby

460 TS SSR, 2. zas. SSk, 21.2.1939.

461 PIUS XI.: *Quadragesimo anno*. In *Sociálne encykliky (Lev XIII., Pius XI, Ján XXIII., Pavol VI., Ján Pavol II.)*. Trnava 1997, s. 96.

462 Ústavný zákon č. 185/193 Sl. z.

463 TS SSR, 15. zas., 21. 10. 1939.

464 TS SSR, 16. zas., 28. 10. 1939.

prerušil liečenie a prišiel do pléna a v záverečnom vystúpení replikoval na vystúpenia poslancov. Na jednej strane uznal potrebu podpory viacdetských rodín, trval na tom, aby sa realizovala z miezd robotníkov pomocou vyrovnávacieho fondu.⁴⁶⁵

Prvým krokom v tomto smere bola novelizácia právnej úpravy z čias 1. ČSR, ktorá pri vyplácaní tzv. výchovného v súlade s kresťanskou etikou odstránila diskrimináciu rodín s viac ako dvoma deťmi a podľa predkladateľov zákona sa v dôsledku nej i „...*uvoľnených mravov a zaplavenia obchodov rozličnými ochrannými prostriedkami dostavil sa katastrofálny pokles populácie.*“

⁴⁶⁶ Sociálny a zdravotný výbor vládny návrh privítal a doplnil ho o zlepšenie podmienok dôchodcov s najnižšími penziami cestou zníženia zrážok.⁴⁶⁷

Ako sme už uviedli vyššie, v otázke platových podmienok zamestnancov bola vláda stále pod tlakom poslaneckých návrhov R. Čavojského. Jeho návrh zákona o pracovných a mzdových podmienkach robotníkov prešiel úspešne procedúrou podania (iniciatívny výbor) i gesčným výborom. Návrh rušil do vtedy platné vládne nariadenie,⁴⁶⁸ pričom podľa neho do vyjednávania o mzdových podmienkach konkrétného zamestnanca vstupovali odbory, ktoré v tom čase ešte existovali (v podnikoch nad 10 zamestnancov) alebo ministerstvo vnútra (menšie prevádzky).⁴⁶⁹ Čavojského návrh bol na nátlak vlády stiahnutý z ďalšieho legislatívneho procesu pod zámienkou, že vláda pripravuje obdobný návrh. Z jej dielne však vyšlo nariadenie s mocou zákona o Ústrednom úrade práce, ktorý vyradil odbory z rozhodovacieho procesu pri vyjednávaní o mzdách.⁴⁷⁰

465 TS SSR, 18. zas., 30. 11. 1939.

466 TSSR, č. 196.

467 TSSR, č. 210.

468 Zákon č. 104/1939 Sl. z.

469 TSSR, č. 242.

470 Nariadenie s mocou zákona č. 147/1940 Sl. z., Nariadenie s mocou zákona č. 284/1940 Sl. z., zákon č. 283/1940 Sl. z.; porov.: KATUNINEC, Dejiny slovenského kresťanského odborového hnutia, s. 98; SIVÁK, Slovenské a české dejiny štátu a práva, s. 167.

Podobný osud postihol aj Čavojského návrh na revíziu sociálneho, zdravotného a nemocenského poistenia zamestnancov. Vládi po zablokovaní jeho poslaneckého návrhu trvalo niekoľko mesiacov, než predložila príslušný návrh zákona.⁴⁷¹ Dovtedajšie novely boli iba čiastkové – v jednej z nich šlo napríklad iba o nemocenské poistenie verejných zamestnancov. Navyše bola veľmi nekvalitne vypracovaná, čo poslanci vo výboroch podrobili ostrej kritike. Rozpočtový výbor preto návrh na schôdzi 23. 9. 1939 najprv odmietol ďalej prerokovávať⁴⁷² a schválil ho až po podstatnom prepracovaní na spoločnej schôdzi so sociálnym a zdravotným výborom o dva mesiace neskôr.⁴⁷³ Sľubovanú komplexnú úpravu základných druhov verejnoprávného poistenia prerokovali príslušné výbory v novembri 1942. Prostredníctvom nej bola nanovo prebudovaná celá výmera dávok, keďže pri rapidnom pohybe cenových hladín a ich kompenzovaní ad hoc drahotnými prídavkami prestávalo poistenie plniť svoju základnú funkciu. Návrhu bola vzhľadom na jeho dôležitosť venovaná primeraná pozornosť – na jeho prerokovania potrebovali výbory zväčša tri celodenné zasadania.⁴⁷⁴

Konflikt Čavojský vs. vláda sprevádzal aj legislatívny proces prijímania na svoju dobu revolučnej normy – zavedenia prídavkov na deti. Mala byť konečným zakotvením deklarovaného princípu rodinnej mzdy a propopulačným opatrením.⁴⁷⁵ Išlo o prvú normu tohto charakteru na našom území, ktorú neskôr prebrala aj obnovená Československá republika. Čavojského návrh bol v sneme zaregistrovaný 1. októbra 1940 a o osem dní ho, podobne ako všetky poslanecké návrhy, prerokoval iniciatívny výbor.⁴⁷⁶ Veľmi nahnevane reagoval na podanie návrhu zákona predseda vlády V. Tuka, ktorý pokladal zákon za prestížnu záležitosť. Skôr než došlo, podobne ako pri dvoch vyššie spomína-

471 ČAVOJSKÝ, Spomienky kresťanského odborára, s. 53n.

472 SNA, SSR, k. 52; porov.: TSSR, č. 409, 456.

473 TSSR, č. 409.

474 SNA, SSR, k. 49.

475 TSSR, č. 244.

476 SNA, SSR, k. 49.

ných návrhoch, k zablokovaniu návrhu, stihol ho ešte prerokovať „domovský“ výbor navrhovateľa.⁴⁷⁷ Vládi potom opäť trvalo dlhý čas (tentoraz vyše pol roka), než predložila vlastný návrh,⁴⁷⁸ navyše sa legislatívny proces ešte predĺžil prepracovávaním vládneho návrhu od júna do septembra 1941.⁴⁷⁹ Najostrejší prístup, samozrejme, prejavil Čavojského sociálny a zdravotný výbor, ktorý vládnu osnovu vládi vrátil ako prvý, keďže bola pre zamestnancov menej výhodná ako poslanecký návrh. Vládny návrh napríklad už z úsporných dôvodov nepočítal s prídavkom na nezarábajúcu manželku.⁴⁸⁰ V rozpočtovom výbore sa viedlo rokovanie vo viac vecnej rovine – poslanci sa s prítomným ministrom financií Mikulášom Pružinským a ani medzi sebou nevedeli dohodnúť na dvoch základných otázkach: v akej výške sa majú prídavky uhrádzať a z akých zdrojov sa budú tieto prostriedky čerpať. Prítomný bol aj predseda snemu Sokol, ktorý nastolené otázky priebežne telefonicky konzultoval s prezidentom a predsedom vlády. Touto cestou bola dohodnutá aj konečná výška dávky – 1,50 Koruny slovenskej na dieťa a odpracovaný deň, pričom pôvodný Čavojského návrh hovoril o dávke 4,30 Ks (pre poľnohospodárov 2,50 Ks).⁴⁸¹ Pokiaľ ide o zdroj príjmov, niektorí poslanci presadzovali, aby prídavky platil v plnej miere štát, podľa iných mali byť zdrojom príjmov zrážky z príjmov všetkých zamestnancov, prípadne príspevok zamestnávateľa, ako to bolo v poslaneckom návrhu.⁴⁸² Prítomní národohospodári – poslanec Zafko a guvernér Slovenskej národnej banky Imrich Karvaš sa postavili skôr na ministrovu stranu, ktorý tvrdil, že štát by priame vyplácanie prídavkov rozpoč-

477 SNA, SSR, k. 53; TSSR, č. 244; ČAVOJSKÝ, Spomienky kresťanského odborára, s. 54, 55.

478 TSSR, č. 398.

479 SNA, SSR, k. 49, 52.

480 TSSR, č. 398.

481 TSSR, č. 244.

482 Podľa poslaneckého návrhu R. Čavojského mali zamestnávateľa odvádzať za každého svojho zamestnanca príspevok do fondu spravovaného ministerstvom vnútra. (Tamže.).

tovo neuniesol. Obaja varovali pred ďalším zafažovaním podnikov odvodovými povinnosťami. Práve otázka zdrojov prídavkov sa stala hlavným dôvodom neúspechu prvej verzie návrhu. Z diskusií v jednotlivých výboroch⁴⁸³ i na ich následnom spoločnom zasadnutí vyplývalo, že vládou navrhovaný systém považovali poslanci len za ďalší druh sociálneho poistenia, ktorý nemá nádej na schválenie. Vláda teda požiadala snem o prerušenie rokovania o návrhu zákona, aby mohla predložiť novú verziu. Výbory spoločne prijali uznesenie, v ktorom s požiadavkou vlády súhlasili, avšak len pod podmienkou, že do opätovného predloženia vládneho návrhu sa nesmie zvýšiť cena chleba a múky.⁴⁸⁴

Vláda sa však celkom nevzdala „poistného princípu,“ a tak podľa novej verzie, ktorú predložila do snemu v septembri, mala byť časť nákladov na prídavky hradená zo zrážok z príjmov zamestnancov vo výške pol percenta. Výbory tu využili svoju právomoc „posledného slova“ v legislatívnom procese a na podnet sociálneho a zdravotného výboru klauzulu o príspevku zamestnancov zo zákona odstránili. Podľa výpočtov mali príspevky zamestnávateľov pokryť výdavky prídavkového fondu a jeho prípadné prebytky mali byť použité na jednorazovú sociálnu výpomoc mnohohodným rodinám.⁴⁸⁵ Prídavky mali byť vyplácané robotníkom dvakrát ročne podľa počtu príspevkových dní určených pre účely nemocenského poistenia.⁴⁸⁶

Propagulačný efekt mala mať okrem prídavkov aj „negatívna stimulácia“ v podobe plánovaného zavedenia tzv. staromládeneckej dane. Prvý návrh zákona o sociálnej dani bol vládou vypracovaný už na začiatku roka 1941. Nakoniec sa pristúpilo k novele existujúcej daňovej legislatívy zákonom č. 130/1941 Sl. z., ktorý za istých okolností zvyšoval dôchodkovú daň bezdetných osôb.

483 Išlo o výbory: sociálny a zdravotný, národohospodársky a rozpočtový.

484 SNA, SSR, k. 49, 52, 53; porov.: TSSR, č. 398, 416 (Oficiálne publikované správy z rokovania výborov sú, podobne ako v iných prípadoch, formulované oveľa miernejšie ako rukopisné záznamy zo zasadnutí.)

485 TSSR, č. 416.

486 Zákon č. 217/1941 Sl. z.

Pozitívny demografický efekt mala mať aj reštriktívnejšia právna úprava ohľadom umelých potratov. Vychádzajúc z princípov kresťanskej morálky umožňovala ich beztrestné vykonanie len v prípade vážneho ohrozenia života tehotnej matky.⁴⁸⁷

Okrem početných príplatkov a kompenzácií, vyvolaných zvýšením cenovej hladiny, bola ďalšou výraznou iniciatívou, kopírujúcou celoeurópske sociálne trendy, snaha o zvýšenie výmery dovolenky. Podľa poslaneckého návrhu zákona, ktorý podal R. Čavojský, sa počet dní dovolenky zvyšoval u robotníkov i baníkov.⁴⁸⁸ Zároveň sa skrátila čakacia lehota, potrebná na vznik nároku na dovolenku z jedného roka na 6 mesiacov.⁴⁸⁹ Na plenárnej schôdzi bol prijatý ešte aj Čavojského pozmeňovací návrh, ktorý riešil problematiku nevyčerpanej dovolenky.⁴⁹⁰

Ďalším návrhom R. Čavojského sa riešila otázka zdravotnej dovolenky. V návrhu, ktorý sa nedostal do ďalšieho legislatívneho procesu, mali byť z príspevkov zamestnávateľov a verejnoprávnej poisťovne hradené liečebné pobyty zamestnancov ohrozených chorobami z povolania v ozdravovniach nad rámec bežnej dovolenky.⁴⁹¹

Zatiaľ čo vo väčšine prípadov vyvíjal R. Čavojský tlak na vládu v snahe presadiť prijatie zákona, vyskytol sa aj prípad, keď sa snažil schváleniu návrhu za každú cenu zabrániť. V takomto prípade neváhal siahnuť ani k obštrukciám, typickým skôr pre správanie sa opozície v pluralitne vytvorených demokratických parlamentoch. Stalo sa tak v roku 1941, keď vláda predložila do snemu

487 MALATINSKÝ, Michal. Ochrana plodu a plodnosti na Slovensku (1939 – 1945). Dostupné na internete:

<http://ippr.sk/bioetika/148-ochrana-plodu-a-plodnosti-na-slovensku-1939-1945>.

488 Dovtedy platný stav určoval u robotníkov dovolenku 6 – 8 dní, pričom výmera sa zvýšila na 6 – 12 dní. U baníkov išlo o zvýšenie z 5 – 12 dní na 5 – 14 dní.

489 SNA, SSR, k. 314; porov.: ČAVOJSKÝ, Spomienky kresťanského odborára, s. 54

490 Pokiaľ nebola dovolenka vyčerpaná z viny zamestnávateľa, mala byť poskytnutá v nasledujúcom kalendárnom roku, alebo vyplatená peňažná náhrada. Dovolenska nevyčerpaná z viny zamestnanca prepadala. Pozri: SNA, SSR, k. 44.

491 TSSR, č. 911.

návrh zákona o dočasnom obmedzení zvyšovania platov. Znamenal zmrazenie platov a za určitých podmienok pod hrozbou sankcií voči zamestnávateľom i zamestnancom úplne vylučoval pohyb miezd nahor. Postihoval dokonca už aj samotné nastolenie požiadavky zvýšenia mzdy zamestnancami či dohody zamestnancov so zamestnávateľom o zvýšení miezd. Bol to pokus o implanáciu nemeckého vzoru („Lohnstopp“) do nášho právneho poriadku.⁴⁹² Návrhom sa zaoberali na spoločnom zasadnutí 21. 7. 1941 sociálny a zdravotný výbor s národohospodárskym. Spravodajca k zákonu J. Mora uviedol vládny návrh slovami: *„Poslanec obyčajne je nútený odhlasovať to, čo nechce a nemôže odhlasovať to, čo by chcel. V tomto položení sú dnes oba výbory.“* Svoj referát odmietajúci návrh ako celok zakončil so slovami *„...zákon nemôže byť nástrojom sociálnej konsolidácie“*. J. Mora sa zároveň vzdal postu spravodajcu k zákonu, s ktorým tak ostro nesúhlasil. Nesúhlas prejavil v diskusii aj poslanec Štefan Beňák. Považoval za nebezpečné, že návrh zákona chce stabilizovať súčasný nezdravý stav a nespokojných robotníkov zaháňa do tábora komunizmu. Podobne ako ďalší diskutujúci navrhoval, aby bol návrh zákona vláde vrátený.⁴⁹³ Čavojského obštrukcia spočívala vo využití ustanovení rokovacieho poriadku snemu, podľa ktorého mohol rokovanie viesť len predseda alebo podpredseda výboru.⁴⁹⁴ Ako jediný prítomný funkcionár z oboch spoločne zasadajúcich výborov opustil rokovaciu sálu (*„...pre naliehavé veci sa musí vzdialiť zo zasadnutia...“*), čo znamenalo, že rokovanie o zákone muselo byť ukončené.⁴⁹⁵ Tento čin vyvolal ostrú reakciu vlády, najmä jej predsedu V. Tuku a ministra A. Macha. Vláda totiž musela toto maximálne nepopulárne opatrenie prijať vo forme *nariadenia s mocou zákona*. V kontexte napätia, ktoré v tomto období panovalo medzi V. Tukom a snemom, bol predseda snemu M. Sokol v oficiálnej rovine nútený *„ostro vyčítať“* svojmu priateľovi R. Čavoj-

492 TSSR, č. 393.

493 SNA, SSR, k. 49.

494 Zákon č. 248/1941 Sl. z.

495 SNA, SSR, k. 53; porov.: ČAVOJSKÝ, Spomienky kresťanského odborára, s. 54, 55.

skému jeho postup. Hoci sa v tomto zápase nachádzali prakticky „na jednej lodi“, Predsedníctvo Snemu Slovenskej republiky v úradnom liste poslanca dôrazne upozornilo, že: „...keby sa prípad ešte raz vyskytol, v záujme autority Snemu a snemovej disciplíny bolo by nútené proti vám radikálne zakročiť.“⁴⁹⁶

Ustanovením typickým skôr pre nedemokratické štáty bolo zavedenie pracovnej povinnosti. Vládný návrh *Zákona o pracovnej povinnosti a povinnom včleňovaní do práce* podaný do snemu v júni 1944 mal po schválení nahradiť dovtedy platné nariadenie s mocou zákona č. 129/1940 Sl. z.⁴⁹⁷ Keďže však pre vysokú mieru obmedzenia ľudských práv nebol pre poslancov prijateľný, stal sa jedným z vládných návrhov, ktoré neprešli rokovaním gesčného výboru. Na spoločnom zasadaní sociálneho a zdravotného, rozpočtového a ústavnoprávneho výboru 18. 7. 1944 to vyjadril za všetkých J. Mora: „*Snem toho času nemôže prevziať za zodpovednosť takúto osnovu ... Za unáhlenie vlády nechcem brať zodpovednosť...*“ Návrh mal podľa neho „...tak ďalekosiahle následky...“, že ho nie je možné schváliť, a preto ho navrhol vrátiť vláde. Pridal sa k nemu aj P. Čarnogurský: „*Som proti navrhovanej osnove, lebo nerešpektuje najprírodzenejšie práva človeka*“ a „...speje k horšiemu stavu, aký je v Rusku“. Návrhom boli podľa neho „...porušené kresťanské zásady...znehodnotením hodnoty človeka“ Proti schváleniu zákona vystúpili aj J. Liška a A. Šalát.⁴⁹⁸ Obe právne normy, t. j. platné nariadenie s mocou zákona i navrhovaný zákon, sa opierali o § 76 Ústavy Slovenskej republiky, ktorá pracovnú povinnosť rámcovo zakotvovala: „*Práca duševná alebo telesná je občianskou povinnosťou.*“⁴⁹⁹ Vládný návrh podľa predkladateľov vychádzal zo zásady, že: „...právo na prácu, ale aj povinnosť k práci sú základom nového spoločenského poriadku.“ Kolektivistická idea zákona v rozpore so základnými ľudskými právami nadradzovala záujmy celku nad práva jednotlivca, a tak

496 KATUNINEC, Dejiny slovenského kresťanského odborového hnutia, s. 100.

497 Zákon č. 129/1940 Sl. z.

498 SNA, SSR, k. 64.

499 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.

zo sociálneho poslania štátu mala vychádzať povinnosť štátu „...vhodným spôsobom usporiadať povinnosti svojich občanov tak, aby tieto mohli byť plnené a boli plnené v prvom rade vo všeobecnom záujme a v druhom rade v záujme pracujúcich jednotlivcov samých.“ Hlavnou zákonnou sankciou malo byť umiestnenie do „pracovného strediska“, ktoré mali byť zriadené s cieľom „prevýchovy a nácviku ... keďže myšlienka povinnosti k práci nie je ešte dostatočne vžitá“ pre „sociálne živly, ktoré hatia vývoj spoločenského poriadku.“ Toto obmedzenie osobnej slobody (v zákone stanovené na maximálne na jeden rok) sa malo diať bez rozhodnutia súdu v trestnom konaní, čiže len na základe administratívneho rozhodnutia.⁵⁰⁰ P. Čarnogurský v diskusii vo výbore nazval pracovné tábory väzením a upozornil, že pred ním nie sú chránené ani matky. Na námietky o okamžitej potrebe pracovných síl, napríklad na obnovu zbombardovanej rafinérie Apollo, reagoval J. Mora poukázaním na existenciu Slovenskej pracovnej služby či židovských táborov.⁵⁰¹

K zaujímavému „triedeniu duchov“ prišlo medzi poslancami pri prerokovávaní vládneho návrhu zákona o zamedzení poberania viac platov zo štátnych alebo iných verejných prostriedkov. Mal šetriť štátne financie, keď by sa členstvo vysokých štátnych úradníkov v mnohých dozorných radách stalo čestným – nehonorovaným.⁵⁰² K pikantnosti rokovania prispel fakt, že sa priamo dotýkal bočných príjmov veľkej časti poslancov. Sociálny a zdravotný výbor rokoval o návrhu 12. 6. 1940 po jeho zamietnutí ústavnoprávnym výborom, keď zaňho hlasovala len menšina poslancov. Námietky sa ozývali proti zahrnutiu príjmov zo správnych a dozorných rád („Nebudme pápežskejší, ako pápež“ – M. Huťka, „Bez príjmov tam nikto nepôjde...“ – V. Tvrdý, J. S. Vančo), čo viedlo k zmene viacerých ustanovení, ktorými sa odstránil striktný zákaz poberania viacerých platov – zaviedli sa len pomerne široké limity.⁵⁰³ V takejto

500 SNA, SSR, k. 314.

501 SNA, SSR, k. 64.

502 TSSR, č. 128.

503 SNA, SSR, k. 53.

podobe bol návrh pre poslancov prijateľný, schválil ho ústavnoprávny výbor⁵⁰⁴ a 24. 4. 1940 aj plénum snemu.⁵⁰⁵

Osobitnou kapitolou legislatívy boli opatrenia na riešenie bytovej krízy, ktorá bola v spoločnosti pocítovaná ako veľmi páľčivá. Výstavba nových bytov mala byť podporená dvoma zákonmi na podporu stavebného podnikania z rokov 1940 a 1943. Za prijatie zákona pritom hovorili aj závažné argumenty v súvislosti s kresťanským pohľadom na rodinu. Ubytovanie viacgeneračných rodín v malom priestore podľa členov sociálneho a zdravotného výboru spojené s viacerými negatívnymi následkami – napríklad „...*tajnou nemravnosťou v rodinách*.“ Podľa poslancov „*nie je zriedkavý prípad, že sa dvaja ľudia zosobášia len preto, lebo jedna stránka zaistuje byt. V novínových oznamoch ponúkajú sa sňatky ovdoveným, poťažne rozlúčeným osobám, pretože také osoby majú bytovú otázku už vyriešenú. Mnohí si berú predovšetkým byt a nie manžela, poťažne manželku. Byty sú často tak nedostatočné, že odlúčenie detí podľa pohlavia na čas nočného odpočinku nie je možné. Veľké hriechy „incestu“, poškrvnenia krvi majú často svoje korene v nedostatočnom byte*“.⁵⁰⁶

Druhou stranou problému bola ochrana nájomníkov malých bytov pred výpoveďou, ak ich dočasná insolventnosť bola spôsobená okolnosťami spojenými s vojnou.⁵⁰⁷ Neskôr bola ešte rozšírená ochrana aj na väčšie byty. V tomto prípade zasiahol do legislatívneho procesu aj prezident republiky, keď pripomienkami napadol nejasnú formuláciu ohľadom veľkosti bytu.⁵⁰⁸

Väčšina ďalšej legislatívy v oblasti sociálnej politiky mala skôr charakter technických noriem alebo platových kompenzácií pri cenových pohyboch spojených približovaním sa a postupom frontu druhej svetovej vojny.

504 TSSR, č. 152.

505 TS SSR, 32. zas., 24. 4. 1940.

506 TSSR, č. 325, 328.

507 Zákon č. 167/1940 Sl. z.; zákon č. 233/1942 Sl. z.

508 TSSR, č. 588, 595, 612.

3.4 Legislatíva z oblasti kultúry a školstva

Oblasť kultúry a školstva patrila k tým, ktoré zaznamenali progres aj napriek nepriaznivým spoločensko-politickým okolnostiam, vyplývajúcim najmä z aktuálnej vojnovnej reality. Mnohé trendy naštartované po vzniku 1. ČSR tak pokračovali (v mnohých prípadoch sa zintenzívnili), pričom viaceré dostali aj dlhé roky požadovanú ucelenú inštitucionálnu formu. Rezortný minister Jozef Sivák, ktorý zastával svoj post do roku 1944 (keď ho vystriedal Aladár Kočiš), mal aj v tejto problematickej dobe, na rozdiel od svojich kolegov vo vláde, relatívne otvorené pole pôsobnosti limitované väčšinou len finančnými možnosťami malého štátu. Bol jednoznačným prívržencom Tisovho konzervatívneho krídla v štátnej strane, a tak vo všetkých otázkach nachádzal podporu aj v príslušnom výbore prevažne rovnako zmýšľajúceho parlamentu. Pre vládnucu politickú garnitúru bolo vecou prestíže dobudovať v novovytvorenom samostatnom štáte predovšetkým inštitucionálnu bázu národnej kultúry, vedy a školstva (ku ktorému sa nenašiel počas prvej ČSR dostatok politickej vôle či prostriedkov). Naopak limitujúcim faktorom rozvoja bol predovšetkým vojnový stav, ktorý obmedzoval kultúrnu interakciu so zahraničím (hoci prekvapivo intenzívne kultúrne kontakty pestoval slovenský štát napríklad aj s komunistickým Sovietskym zväzom až do ukončenia diplomatických stykov).

Keďže aj predstavitelia Nemeckej ríše postupne rezignovali na „vývoz“ národno-socialistickej ideológie mimo nemeckých hraníc, nachádzal sa Sivákov rezort v závetrí záujmu domácich či zahraničných exponentov nacizmu. Poslanec Pavol Čarnogurský v rámci jednej z rozpráv kultúrneho výboru v roku 1942 ocenil ministra, že jeho rezort „...*dokázal byť samostatným a nepripustil zásahy zvonka.*“ Sivák ho ubezpečil, že to tak bude i v budúcnosti, pretože „...*za rezort, ktorý spravujem, som zodpovedný ja a len ja.*“⁵⁰⁹

509 SNA, SSR, k. 47.

Zvyklosťou kultúrneho výboru sa stalo každoročné ministrovo expozé, v ktorom hodnotil prácu svojho rezortu v uplynulom roku a načrtoval plány do budúcnosti. V následnej diskusii, v rámci ktorej bezprostredne odpovedal na otázky poslancov, rezonovali vždy aktuálne problémy v oblasti školstva a kultúry. Debata v roku 1939 sa zaoberala najmä reformou školského systému. Dôležitosti zákona zodpovedala aj náležitá pozornosť, ktorú jeho prerokovaniu venoval gesčný parlamentný výbor – zaoberal sa ním na štyroch zasadaniach.⁵¹⁰ V roku 1941 minister poslancov informoval o priebehu jednotlivých etáp adaptácie škôl na nový systém podľa zákona z roku 1940. V roku 1942 potom poslanec František Hrušovský napr. upozorňoval na situáciu na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity, kde bolo podľa neho zapísaných veľa neschopných študentov, pričom lepších odrádzalo od štúdia zlé hmotné zabezpečenie absolventov – stredoškolských profesorov. Upozornil tiež, že na fakulte chýbal kurz pre archivárov a podľa toho potom vyzerala práca s historickými dokumentmi. Pavol Čarnogurský zasa kritizoval československého a protikresťanského ducha, ktorý podľa jeho názoru na bratislavskej univerzite stále vládol. O rok neskôr zasa poslanec Emil Boleslav Lukáč tlmočil ministrovi názor spisovateľov, keď ocenil opatrnosť, s akou sa pristupovalo k vydaniu nových pravidiel slovenského pravopisu, t. j. že sa radšej počkalo, aby boli kvalitne pripravené. Vyzval ho pritom, aby sa dôslednejšie dbalo na dodržiavanie jazykového úzu, najmä v novinách. Sivák, ktorý bol kritizovaný za zdĺhavú prípravu pravidiel, na to poznamenal, že toto ocenenie z úst básnika mu je satisfakciou. Poslancom sa tiež postažoval, že väčšina jeho plánov sa končí pri odmietavom stanovisku ministra financií. Poslanec a básnik E. B. Lukáč pochválil ministra aj za ústretový prístup k evanjelickým požiadavkám a kritizoval, podobne aj v ďalších nasledujúcich debatách svojvoľné vyradovanie „závadných“ kníh z miestnych knižníc. Výbor prerokoval aj dve kultúrne dohody so spojeneckými krajinami (Bulharsko, Nemecko), ktoré však medzi poslancami výraznejšie nezarezovali.⁵¹¹

510 Výbor o zákone rokoval: 22. a 29. októbra, 13. a 14. novembra 1940 (pozri: TSSR, č. 249, 262).

511 SNA, SSR, k. 47.

Medzi kľúčové otázky politiky rezortu do roku 1944 teda patrili predovšetkým reformy školstva, dobudovanie vrcholných kultúrnych a školských inštitúcií riešenie vzťahov medzi cirkvou a štátom a neoficiálne tiež aj ideologické „usmerňovanie“ všetkých druhov umenia.

V oblasti školstva sa pristúpilo k legislatívnej reforme na všetkých jeho stupňoch, pričom už v júli 1939 pristúpila vláda nariadením č. 168/1939 k reforme stredného školstva. Malo mať jednotnú formu v podobe osemročného gymnázia rozdeleného na nižšiu (1 – 4. ročník) a vyššiu (5. – 8. ročník) strednú školu, pričom nižšie gymnázium mohlo existovať aj samostatne. Študenti, ktorí na ňom mohli študovať po absolvovaní štyroch tried ľudovej školy, si volili klasickú alebo reálnu vetvu, čomu bola prispôsobená skladba povinných a voliteľných predmetov. Patrila medzi ne napríklad latinčina, nemčina a ešte jeden ďalší cudzí jazyk.⁵¹²

Na konci roku 1940 bolo osobitným zákonom upravené vzdelávanie učiteľov, ktoré sa malo realizovať v jednotnom type školy – učiteľskej akadémii, na ktorú sa mohli prihlásiť absolventi meštianskej školy alebo štvrtého ročníka strednej školy.⁵¹³ Aj rezortný minister priznal, že moderným trendom bolo vyžadovať od učiteľov vysokoškolské vzdelanie, čo však v tej dobe nezodpovedalo reálnym možnostiam slovenského štátu. Istým kompromisom v tomto smere bolo aspoň predĺženie štúdia na učiteľskej akadémii na päť rokov. Plánovaná sieť mala na území Slovenska zahŕňať až 15 takýchto špecializovaných škôl.⁵¹⁴

Reforma najnižšieho stupňa škôl, k realizácii ktorej pristúpilo ministerstvo v roku 1941, by sa dala zhrnúť do štyroch základných bodov:

1. administratívne zjednotenie systému
2. „desekularizácia“
3. ideové prispôbenie obsahu učiva
4. modernizácia obsahu učiva.

512 Vládne nariadenie č. 168/1939 Sl. z.

513 Zákon č. 288/1940 Sl. z.

514 SIVÁK, Jozef. *Nové slovenské školstvo III*. Bratislava 1942, s. 21n.

Systém škôl najnižšieho stupňa fungoval aj počas dvoch dekád prvej československej republiky v podstate v provizórnom režime, ktorého základom bol ešte uhorský zákonný článok č. XXXVIII. z roku 1868. Ten rozlišoval štyri druhy (základných) škôl – štátne, cirkevné, obecné a súkromné. Uplatnením „*zásady racionality organizácie a princípov nábožensko-mravnnej a národnej výchovy*“ podľa zákona č. 308/1940 Sl. z. schváleného snomom 26. novembra 1940 sa mali vytvoriť výlučne dva druhy škôl. Vo väčšine obcí to mala byť cirkevná ľudová škola a v prípadoch konfesiónálne zmiešaných obcí sa mala vytvoriť obecná škola, ak školopovinní príslušníci príslušných konfesií nedosahovali kvalifikovaný počet,⁵¹⁵ potrebný pre zriadenie osobitnej cirkevnej školy. Úplne na tomto stupni zanikol tretí druh – štátne školy, čím sa mala podľa zámeru predkladateľov zjednodušiť aj štátna správa školstva. Pokiaľ ide o finančné zabezpečenie, mzdové prostriedky pri oboch druhoch škôl zabezpečoval štát (podstatne sa tým zlepšilo postavenie učiteľov cirkevných škôl) a technickú prevádzku školy príslušná obec. V prípadoch, kde na to prostriedky obce nepostačovali, mohol subsidiárne prispieť aj štát.⁵¹⁶ Vzhľadom na veľký počet škôl sa reforma realizovala po etapách, pričom zákon predpisoval, aby sa celý proces uzavrel do konca roka 1942.⁵¹⁷ K 1. septembru 1941 už bola na nové pomery adaptovaná viac ako polovica škôl, pričom súbežne prebiehala aj racionalizácia celej siete (viaceré školy boli zlúčené alebo zrušené) i kreovanie miestnych dozorných orgánov – školských výborov.⁵¹⁸

Pri tejto transformácii teda v podstate išlo o proces „desekularizácie“ základného (dobovou terminológiou „ľudového“) školstva, keď miestne školy dostali konfesiónálny charakter pod priamou ingerenciou cirkví. Úzko s tým súvisel aj zákaz koedukácie, ktorý sa začal s istými výnimkami aj celoplošne

515 Kvalifikovaný počet bol 30 detí.

516 Zákon č. 308/1940 Sl. z., porov.: SNA, SSR, k. 47.

517 Zákon č. 308/1940 Sl. z.

518 SIVÁK, Nové slovenské školstvo III., s. 9 a 21.

uplatňovať.⁵¹⁹ Popri dievčenských a chlapčenských školách zákon pripúšťal aj existenciu zmiešaných škôl najnižšieho stupňa,⁵²⁰ keď sa oddelenie pohlaví realizovalo v rámci tried.⁵²¹ Na stredných školách a učiteľských akadémiách bola koedukácia výslovne vylúčená, pričom ministerstvo mohlo udeliť výnimku. Výučba dievčat sa mala realizovať v osobitných školách alebo v prípade stredných škôl aj v triedach umiestnených v oddelenej časti budovy.⁵²² V praxi toto opatrenie často znižovalo možnosti štúdia dievčat na stredných školách. Zákaz koedukácie bol na Slovensku zrušený už počas SNP osobitným nariadením Slovenskej národnej rady.⁵²³

V súlade s dobovou praxou rasovej diskriminácie bolo z právnej úpravy reformy najnižšieho stupňa škôl paušálne vyňaté vzdelávanie židovských školopovinných detí s odkazom na osobitú legislatívu.⁵²⁴ Tá vylučovala Židov z akéhokoľvek štúdia na všetkých tuzemských školách a učebných ústavoch vyššieho stupňa ako ľudové školy. Vylučovala aj možnosť založiť vyššie školy pre Židov na súkromnej báze či uznať prostredníctvom nostrifikácie diplomu štúdium na takýchto školách v zahraničí. Aj ministerstvom vymedzené základné (ľudové) školstvo vylučoval v prípade, že šlo zo štandardnej štátnej podpory.⁵²⁵

519 KÁZMEROVÁ, Lubica. Riadiace orgány školstva na Slovensku a vzdelávací systém v rokoch 1918 – 1945. In: KÁZMEROVÁ, Lubica (ed.). *Premeny v školstve a vzdelávaní na Slovensku (1918 – 1945)*. Bratislava 2012, s. 11 – 33; pozri tiež: MAGDOLENOVÁ, Anna. Slovenská kultúra v rokoch 1939 – 1945. In: BOBÁK, Ján. *Slovenská republika 1939 – 1945*. Martin 2000, s. 142 – 160.

520 Zákon č. 308/1940 Sl. z.

521 MAGDOLENOVÁ, Slovenská kultúra v rokoch 1939 – 1945, s. 142 – 160.

522 Vládne nariadenie č. 168/1939 Sl. z., zákon. č. 288/1940 Sl. z.

523 Nariadenie SNR č. 7/1944 Zb. nar. SNR

524 Zákon č. 308/1941 Sl. z.

525 Nariadenie s mocou zákona č. 208/1940 Sl. z., nariadenie č. 255/1940 Sl. z. Tzv. Židovský kódex prebral túto dikciu, jedinou modifikáciou bola možnosť, aby Ústredňa židov zriadila pre Židov osobitné preškoľovacie kurzy (nariadenie č. 198/1941 Sl. z.). Porov.: KÁZMEROVÁ, Riadiace orgány školstva na Slovensku a vzdelávací systém v rokoch 1918 – 1945, s. 32.

Povinná školská dochádzka trvala osem rokov a začínala sa v najbližšom školskom roku po dosiahnutí šiesteho roku veku dieťaťa. Jej druhý stupeň mohol žiak absolvovať na ľudovej škole alebo meštianskej, strednej a odbornej škole.

Prevod škôl pod ingerenciu cirkví mal tiež prispieť k uplatneniu kresťanského a národného prvku vo výchove, ako to deklarovalo už programové vyhlásenie autonómnej vlády z februára 1938.⁵²⁶ K novému ideovému charakteru slovenského školstva mal popri ich novom inštitucionálnom zaradení viesť predovšetkým obsah výučby. Podľa vyjadrenia ministra Siváka: „*Slovenská kresťanská a národná škola čiže škola veriaca, vlastenecká a mravná, to je náš ideál...*“⁵²⁷ Samotný zákon definoval ciele vzdelávania na najnižšom stupni škôl ako kresťansko – národnú výchovu, ktorá z nich mala urobiť „*mravných a verných občanov Slovenskej republiky*“ a prípravu školopovinnnej mládeže na plnenie náboženských a občianskych úloh poskytovaním všeobecného vzdelania v duchu národnej kultúry.⁵²⁸

Snahou o upevnenie povedomia slovenskej štátnosti bol motivovaný striktný zákaz používania učebníc z československej éry. Ten platil od 1. 9. 1941 pre všetky tituly schválené pred 14. marcom 1939. Minister Sivák, ktorý pred výborom na margo tohto rozhodnutia povedal: „*Je to opatrenie radikálne, som si toho vedomý ...*“, musel následnému nedostatku učebníc čeliť udeľovaním výnimiek z tohto rozhodnutia. Tvorba stredoškolských učebníc bola priekopníckou prácou, keďže slovenské učebnice dovtedy vôbec neexistovali.⁵²⁹ Ideovú čistotu vzdelávania mal podľa výnosu ministra z 21. 11. 1940 zaručiť aj prísny výber literatúry zaradenej do školských knižníc. Riaditeľ príslušnej školy (alebo ním poverený učiteľ) bol zodpovedný, že jednotlivá knižnica neponúkala tituly obsahujúce „*protištátnu náuku*“, prehrešky voči verejnej mravnosti či podnecovanie k nenávisti proti iným národnostiam alebo konfe-

526 SNA, SSR, k. 1

527 SIVÁK, Nové slovenské školstvo III., s. 8.

528 Zákon č. 308/1940 Sl. z.

529 SIVÁK, Nové slovenské školstvo III., s. 21.

siám.⁵³⁰ Zavedenie nových predmetov na ľudových školách (štátoobčianska náuka, poľnohospodárstvo, náuka o prácach remeselníckych, náuka o domácnosti a zdravoveda) malo viesť k ďalšiemu deklarovanému cieľu reformy – prispôsobeniu vzdelávania potrebám praktického života.

Veľmi nepopulárnym opatrením boli zákony upravujúce odchod vydatých učiteliek zo školských služieb, aby sa tak uvoľnili miesta pre učiteľov, ktorí museli násilne opustiť územia okupované na základe prvej viedenskej arbitráže Maďarskom. Ani nútený odchod českých učiteľov zo Slovenska⁵³¹ totiž nevytvoril dostatočný počet voľných miest. Kompenzácie v podobe možnosti predčasného penzionovania či vyplácania pravidelného príspevku mali vydaté učiteľky motivovať, aby k takémuto kroku pristúpili dobrovoľne.⁵³²

Dobovým pomerom autoritatívneho režimu zodpovedala aj právna úprava stavovskej organizácie učiteľov z rokov 1940 a 1942.⁵³³

Pomerne veľká legislatívna činnosť vlády sa zaoberala zmenami na najvyššom stupni školského systému – pri vysokých školách. Ich vývoj na Slovensku v medzivojnovom období stagnoval, čo bolo predmetom kritiky naprieč politickým spektrom. V rámci bratislavskej Univerzity Komenského pôsobili len tri fakulty – právnická, lekárska a filozofická a mimo jej inštitucionálneho rámca aj dve bohoslovecké fakulty – katolícka a evanjelická. V roku 1940 k nim pribudla aj dlhodobo požadovaná prírodovedecká fakulta. Už počas obdobia autonómie prišlo k jej premenovaniu na Slovenskú univerzitu v Bratislave.⁵³⁴ V rámci procesu schvaľovania rámcového zákona o univerzite sa po dlhej debate v gesčnom výbore nakoniec ustálila latinská verzia

530 Tamže.

531 KÁZMEROVÁ, Riadiace orgány školstva na Slovensku a vzdelávací systém v rokoch 1918 – 1945, s. 31

532 Zákon č. 246/1939 Sl. z.; zákon č. 150/1940 Sl. z.

533 KÁZMEROVÁ, Riadiace orgány školstva na Slovensku a vzdelávací systém v rokoch 1918 – 1945, s. 31

534 Stalo sa tak nariadením vlády Slovenskej krajiny z 23. 2. 1939. (SIVÁK, Jozef. *Päť rokov slovenského školstva*. Bratislava 1944, s. 233n).

názvu „*Universitas Slovaca Istropolitana*“, čím sa v zmysle vládneho návrhu malo nadviazať na tradíciu prvej univerzity na území Slovenska. Malo ísť o úplne novú univerzitu, „...zriadenú v priestoroch zrušenej československej univerzity“, na ktorú nemala právne ani ideovo nadväzovať.⁵³⁵ Pôvodný návrh z marca 1940 vláda z parlamentu stiahla a o dva mesiace ho predložila v prepracovanej podobe. Pri rokovaní výboru sa najväčšia pozornosť venovala § 6, keď poslanci diskutovali o prípustnej miere zasahovania vlády do vnútorného chodu univerzity. Právna úprava fungovania jedinej vtedajšej slovenskej univerzity a z nej vyplývajúca miera akademických slobôd zodpovedala dobe jej právneho zakotvenia. Najmä poslanec E. B. Lukáč kritizoval na pôde výboru obmedzenie univerzitnej autonómie a slobody vedeckého bádania. Na základe nového zákona boli okrem spomínaných štyroch fakúlt súčasťou univerzity aj obidve bohoslovecké fakulty.⁵³⁶ Napriek formálnej diskontinuite nová univerzita prebrala od svojej predchodkyne na základe osobitných ustanovení učiteľský zbor i študentov.

Druhou vysokou školou fungujúcou na Slovensku bola Vysoká škola technická generála Dr. Milana Rastislava Štefánika, ktorá bola po dlhom politickom zápase napokon začala v roku 1938 fungovať v Košiciach. Zakrátko však musela byť po Viedenskej arbitráži evakuovaná do Prešova a neskôr do svojho prechodného sídla v Martine (do konca letného semestra akademického roku 1938/39). Napriek ambíciám Martina i ďalších miest (Ružomberok, Trenčín, Banská Štiavnica)⁵³⁷ bola nakoniec už v roku 1939 na jej základe zriadená v Bratislave Slovenská vysoká škola technická.⁵³⁸ Spektrum vysokého školstva na Slovensku bolo nakoniec doplnené v roku 1940 konštituovaním Vysokej školy obchodnej.⁵³⁹ Okrem spomínaných rámcových zákonov konštituujujúcich

535 SNA, SSR, k. 47.

536 Zákon č. 168/1940 Sl. z.

537 SIVÁK, Nové slovenské školstvo III., s. 233n.

538 Zákon č. 168/1940 Sl. z.

539 Zákon č. 248/1940 Sl. z.

jednotlivé vysoké školy sa pomerne rozsiahla legislatívna činnosť zaoberala viacerými aspektmi vysokoškolského štúdia, predovšetkým zakotvením jednotných pravidiel nadobúdania odbornej kvalifikácie a štátnych skúšok v jednotlivých odboroch.⁵⁴⁰

S problematikou vysokých škôl súvisela aj právna úprava, zakotvujúca vznik jednotnej celoštátnej organizácie vysokoškolákov, v súlade s autoritatívnym systémom riadenia štátu, ktorý likvidoval pluralitu vo všetkých sférach spoločnosti. Tento návrh zákona sa stretol s pomerne veľkým odporom poslancov výborov (kultúrneho a ústavnoprávneho) a vláda musela jeho pôvodnú verziu prepracovať. Rokovania boli označené za dôverné a aj zástupcovia vlády boli z miestností vykázaní. Výsledkom bola úprava návrhu, na základe ktorej sa vznikajúca organizácia presunula spod kontroly vlády, resp. ministerstva pod krídla štátnej strany, ktorej vedenie bolo plne v rukách jej konzervatívneho krídla.⁵⁴¹

Existencia samostatného slovenského štátu umožňovala napriek zložitým vojnovým pomerom aj inštitucionálne konštituovanie viacerých celonárodných inštitúcií. Jedným z najvýznamnejších krokov vládnej garnitúry Slovenskej republiky 1939 – 1945 bolo zriadenie Slovenskej akadémie vied a umení (SAVU). Zákon o jej vzniku bol Snemom schválený 2. 7. 1942.⁵⁴² Podľa predkladateľa zákona, t. j. rezortného ministerstva „*založením Akadémie vystúpi slovenský národ pred svetové kultúrne a vedecké fórum, predstaví sa celému vzdelanému zahraničnému svetu, a tak dôstojne sa včlení ako rovnocenný činiteľ do medzinárodného kultúrneho spoločenstva.*“⁵⁴³ Z hľadiska právneho postavenia mala byť SAVU verejnoprávnu korporáciou. Jej úlohou ako vrcholnej kultúrnej ustanovizne malo byť všestranné zveľaďovanie rozvoja vied a umení a dobudovanie i sústreďovanie organizácie slovenskej vedeckej

540 Napr. štúdiom práva sa zaoberali tieto normy: vládne nariadenie č. 258/1940 Sl. z.; vládne nariadenie č. 69/1941 Sl. z.; vládne nariadenie č. 194/1944 Sl. z.

541 SNA, SSR, k. 47.

542 Zákon č. 135/1942 Sl. z.

543 TSSR, č. 569.

práce a umeleckej tvorby. Podľa zákona sa SAVU členila na tri odbory: 1. duchovný (so sekciami teologicko-filozofickou, vlastivednou a právnickou); 2. prírodovedný (so sekciami matematicko-prírodovednou, technickou a lekárskou) a nakoniec 3. umelecký (so sekciami literárnou, hudobno-dramatickou a výtvarnou).⁵⁴⁴ Hoci prípravu zákona výrazne poznamenal konkurenčný boj s Maticou slovenskou, ktorý mal aj výrazné politické pozadie,⁵⁴⁵ rozhodujúcou schvaľovacou procedúrou vo výboroch prešiel bez väčších ťažkostí.⁵⁴⁶ Prvých členov predsedníctva SAVU vymenoval prezident Tiso 19. 11. 1940, v ďalšom období si už mala svoje orgány kreovať SAVU samosprávne.

Kvôli odporu ministerstva financií sa ministrovi Sivákovi nepodarilo presadiť zriadenie samostatného Slovenského historického ústavu. Úspešnejší bol v prípade Štátneho archeologického ústavu, Štátneho meteorologického ústavu, Štátneho geologického ústavu, Štátneho ústavu pre ľudovú pieseň a Štátnej hvezdárne na Skalnatom plese, kam bolo po Viedenskej arbitráži evakuované zariadenie hvezdárne z Hurbanova (vtedy Starej Ďale).⁵⁴⁷

Napriek relatívne úzkej personálnej previazanosti bola otázka vzťahu cirkvi a štátu aj v tomto období paradoxne predmetom sporov. Poslanci – duchovní (Ján Ferenčík, Eugen Filkorn, Karol Körper, E. B. Lukáč) často na pôde Snemu poukazovali na nedoriešenosť viacerých otázok. Napriek relatívne priaznivému prostrediu pre postavenie pre cirkvi sa totiž neriešili viaceré problémy zdedené ešte z čias 1. ČSR. Súviseli väčšinou s včlenením územia Slovenska do československej republiky a s tým spojeným pretrhnutím cirkevno-správných väzieb s Uhorskom. Napríklad nebolo jasné, či na nových majiteľov pôdy prejde prax záväzkov spojených s patronátnym právom. Existencia mnohých fár na Slovensku bola tiež spojená s náboženskými fondmi, ktorých majetková základňa zostala prevažne v Maďarsku či Juhoslávii. Kritizovali

544 Zákon č. 135/1942 Sl. z.

545 Bližšie k vzniku SAVU pozri: HUDEK, Adam. Vznik a vývoj Slovenskej akadémie vied a umení v rokoch 1942 – 1945. In: *Forum historiae*, roč. 5/2001, č. 1.

546 Tlače snemu slovenskej republiky, č. 569.

547 SIVÁK, Päť rokov slovenského školstva, s. 295.

neriešenie nedostatkov prvorepublikového kongruového zákona a tiež neexistenciu systemizovaných miest duchovných pri školách, väčších nemocniciach, aj pri organizáciách Hlinkovej gardy a Hlinkovej mládeže (E. B. Lukáč pritom požadoval to isté pre evanjelickú cirkev). S pôsobením duchovných na školách súvisela aj nespokojnosť s výberom laických profesorov náboženstva – K. Körper na zasadnutí gesčného výboru uviedol šesť prípadov, keď museli byť profesori „*pre nezriadený život*“ odvolaní. Minister Sivák prisľúbil, že otázka systemizovaných miest kňazov bude riešená novelou príslušného zákona.⁵⁴⁸ Kongruové otázky duchovných boli nakoniec zásadnejšie riešené až v roku 1941.⁵⁴⁹

Nezvyčajne dlhému legislatívnemu procesu bol podrobený vládny návrh zákona o nedeliach a sviatkoch. Neuralgickým bodom rokovania sa stalo uzákonenie Veľkého piatku, ktorý slávia veriaci evanjelického vierovyznania, ako voľného dňa a sviatku. Príslušný pozmeňovací návrh E. B. Lukáča schválil výbor jednohlasne, pričom jeho predseda E. Filkorn dôrazne požiadal prítomných príslušníkov evanjelickej cirkvi, aby zachovali obvyklú dôvernú výborových rokovaní a z obavy pred rozjatrením citlivých medzikonfesijných vzťahov ich požiadal, aby toto hlasovanie neprezentovali ako víťazstvo evanjelikov.⁵⁵⁰

Kultúrna politika nebola pre vládnu politickú garnitúru prioritou, nachádzala sa preto skôr v závetrí politického diania. Popri riešení mnohých náliehavých problémov uprostred vojnou zmietanej Európy im často chýbala ambícia výraznejšie zasahovať do kultúrneho diskurzu. V rámci latentného zápasu dvoch politických krídel absentovala jednotná koncepcia kultúrnej politiky, ktorá bola základným predpokladom jej efektívneho štátneho usmerňovania. Napríklad V. Clementis sa vo svojich londýnskych príhovoroch nestačil čudovať nad prejavmi „*deravosti*“ slovenskej totality v tejto oblasti. Jej

548 Zákon č. 255/1939 Sl. z.

549 Išlo predovšetkým o zákony č. 30/1941 Sl. z. a č. 139/1941 Sl. z.

550 SNA, SSR, k. 47.

prejavom napríklad bolo sústredenie vtedajšej literárnovednej elity (napr. M. Chorváth, M. Považan, M. Bakoš...) okolo denníka Slováč. Prvky autoritatívneho štátu sa v kultúrnej politike prejavovali v nemožnosti publikovať či verejne distribuovať umelecké diela, ktoré boli z hľadiska obsahu či autora vyslovene opozične ladené, prípadne odporovali oficiálnej štátnej kresťanskej a nacionálnej ideológii. Štát uskutočňoval kontrolu kultúry prostredníctvom cenzúry masmédií a vydavateľskej činnosti, a tiež pomocou jednotných organizácií umelcov.

Niekedy sa najmä zo strany pronacistického krídla slovenskej politiky objavili snahy zapojiť predovšetkým spisovateľov do služieb vládnej politiky. Predsedovi Spolku slovenských spisovateľov Valentínovi Beniakovi sa napríklad podarilo odhovoriť Alexandra Macha od snáh zapojiť jeho organizáciu do kampane po prvom spojeneckom nálete na Bratislavu 16. júna 1944. Spisovatelia mali podľa predstáv ministra vnútra vydať memorandum, v ktorom by odsúdili tak bombardovanie, ako aj útoky londýnskeho rozhlasu voči kultúrnym inštitúciám (Matici slovenskej, Spolku sv. Vojtecha i Živene) a ich predstaviteľom.⁵⁵¹ Po memorande spisovateľov z Tatranskej Lomnice (1940) to mal byť druhý manifest spisovateľskej obce s výrazným politickým obsahom. Štátna moc sa nakoniec k takémuto nátlaku uchýlila až na jeseň toho istého roku, keď niekoľko predstaviteľov kultúrneho života krajiny podpísalo memorandá odsudzujúce SNP.⁵⁵²

Z hľadiska celonárodných kultúrnych inštitúcií bola najväčšia pozornosť venovaná Slovenskému národnému divadlu, pričom prvoradou úlohou malo byť jeho „poslovenčenie“. Pokiaľ išlo o jeho právny status, ten zostal nevysporiadaný, hoci po prevzatí od súkromného podnikateľa bolo jeho vedenie fakticky podriadené ministerstvu školstva a národnej osvete. Celkovo sa vláda správala k prvej slovenskej scéne veľmi macošsky, ktorú neustále

551 ŠA Bratislava, OLS Bratislava, Tnľud 14/48.

552 KAMENEC, Ivan. Politické manifesty slovenských kultúrnych pracovníkov v rokoch 1936 – 1948. In.: *Evropa mezi Německem a Ruskem. Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty*. Praha 2000, s. 567 – 573

prenasledovali finančné problémy a v budove bratislavského mestského divadla bola len nájomníkom. Celý repertoár zabezpečoval už len slovenský súbor (silná herecká generácia okolo Janka Borodáča a Jána Jamnického), ktorý musel permanentne čeliť existenčným problémom.⁵⁵³

3.5 Ekonomická a hospodárskoprávna legislatíva

Snaha o udržanie stability národného hospodárstva bola jednou z priorit politiky vlády a základnou podmienkou udržania existencie štátu. Bola aj základným predpokladom následného založenia rozvojových tendencií v oblastiach, ktoré sa v budúcnosti mali stať nosnými odvetviami slovenského hospodárstva. Podobne ako do všetkých ostatných sfér života spoločnosti aj do vývoja slovenského hospodárstva v rokoch 1939 – 1945 výrazne zasiahlo tzv. riešenie židovskej otázky.⁵⁵⁴

Hospodárska problematika bola pochopiteľne aj jedným z hlavných bodov programových dokumentov, ktoré odzneli v pléne snemu. V programovom vyhlásení Tisovej autonómnej vlády, ktoré malo v prvom rade štátoprávny a politický charakter, má hospodárska kapitola pomerne subtílnu podobu. Teoreticky sa hlásila k trhovému hospodárstvu, keď napriek plánovaným veľkým verejným investíciám bolo súkromné podnikanie označované ako „...základný pilier hospodárstva.“ Priemyselná politika mala byť postavená na základoch deklarovaných vládou už 17. 11. 1938, t. j. „ochrana princípů súkromného vlastníctva, ochrana voľnej dispozičnej sféry súkromného podnikania a aktívna podpora pri budovaní podnikov nových rozširovaní podnikov existujúcich.“⁵⁵⁵ Podobne formuloval J. Tiso program politiky v hospodárskej

553 Bližšie pozri: ŠTEFKO, Vladimír. *Slovenské činoherné divadlo 1938 – 1945. Pokus o náčrt problematiky*. Bratislava 1993.

554 Túto problematiku z hľadiska legislatívy snemu rozoberáme v tejto kapitole v rámci jednotlivých oblastí hospodárstva.

555 TS SSR, 2. zas. SSK, 21. 2. 1939.

oblasti už ako novozvolený prezident republiky – vo svojom prvom posolstve snemu: *„Prehĺbenie nášho hospodárskeho života má jediný cieľ: zabezpečenie životných podmienok pre väčší počet ľudí... aby ani jeden Slováč nemusel mimo hraníc svojho štátu hľadať živobytie... Preto nášmu hospodárskemu životu dáme... presný právny poriadok, istotu súkromných majetkov a voľnosť podnikania v rámci životných záujmov celku.“*⁵⁵⁶

Snaha o syntézu dvoch protichodných tendencií, t. j. slobodného podnikania a štátneho dirigizmu spojeného so zásahmi do ekonomiky, bola charakteristická aj pre programové vyhlásenie Tukovej vlády z 21. novembra 1939. Hlavným imperatívom hospodárskej politiky *„...v čase veľkej európskej vojny, ktorej reflexy odrážajú sa v našej výrobe, obchode a konzume...“* sa malo stať úsilie *„ušetriť obyvateľstvo Slovenska od vojnových nedostatkov životných potrieb“*. Vojnovými časmi, ktoré *„...dvojnásobne vyžadujú usmernenie a disciplinovanosť všetkých zložiek hospodárskeho života...“*, boli odôvodnené opatrenia, ktorými *„...znemožníme akékoľvek výstrelky egoizmu na úkor odolnosti a prosperity národného celku.“* Podporovať sa mali odvetvia, v ktorých nebolo Slovensko dovtedy sebestačné. Špeciálnu oblasť opatrení mali tvoriť normy s rasovým podtónom, ktorých cieľom bolo zaistiť *„...zvýšený vplyv živlu kresťanskému a slovenskému na správu priemyselných podnikov, a to nielen v osobách, ale i v kapitále.“*⁵⁵⁷

V rámci pôsobenia spomínaných dvoch tendencií sa však hospodárska politika vlády čoraz viac prikláňala v prospech štátneho dirigizmu. Rozhodujúcimi faktormi boli v tomto prípade vojnová realita a autoritatívny charakter štátu.

Vláda Štefana Tisu už preberala štát v kritickej situácii, zoči-voči realite blížiaceho sa frontu i nemeckej okupácie. Leitmotívom jej programu, predloženého snemu 4. 10. 1944, bol aj v hospodárskej oblasti výber bezprostredných priorít, teda *„racionálne organizovať pracovné sily, rozlišovať potrebné*

556 TS SSR, 13. zas., 28. 10. 1939.

557 TS SSR, 15. zas., 21.11.1939.

*od málo alebo vôbec nepotrebného a podľa toho zaistiť kľudnú cenovú a mzdovú hladinu, aby prvotnými životnými potrebami zaopatrený bol každý, kto je osožným členom pracujúcej pospolitosti nášho štátu.*⁵⁵⁸

Po období stabilizácie ekonomiky v hraniciach nového štátu sa malo pristúpiť k rozvoju budúcich nosných hospodárskych odvetví. Jednou z oblastí, na ktorých mala byť postavená budúca prosperita štátu, bol cestovný ruch. Švajčiarsky vzor, teda idea prosperujúcej krajiny v strede Európy, ktorej hospodárstvo profituje z príjmov z cestovného ruchu, sa v našich dejinách posledných sto rokov objavuje takpovediac periodicky. Slovensko ako krajina bez nerastného bohatstva malo podľa domácich ekonómov využívať prírodné krásy krajiny a tiež množstvo minerálnych prameňov.

Na význam tohto odvetvia poukázala vo svojom programe už autonómna vláda. V krátkej kapitole venovanej hospodárstvu sa uvádza „*Slovensko svojimi prírodnými krásami, bohatstvom kúpeľov a minerálnych žriediel, množstvom vzácnych umeleckých a historických pamiatok, pôvabom svojho ľudového umenia a folklóru, pestrosťou a krásou ľudových krojov, množstvom poľovnej zvere a rýb a pri tom svojou výhodnou dopravno-zemepisnou polohou má všetky predpoklady, aby sa tu rozvinul cestovný ruch, ktorý by bol významným zdrojom výživy obyvateľstva. Slovenská vláda má najlepšiu snahu podchytiť veľký záujem o slovenské kúpele, letoviská a strediská zimného športu, nielen v susednom Nemecku, Maďarsku a Poľsku, ale najmä v Čechách, ktorým hlavné oblasti cestovného ruchu odpadli. Pôjde tu hlavne o vybudovanie nových hotelov a turistických chát. Osobitnú pozornosť budeme venovať propagácii slovenského kúpeľníctva tak doma ako i v zahraničí, k čomu vhodné predpoklady poskytne pripravovaný zákon o podpore cestovného ruchu.*“⁵⁵⁹

Osobitnú skupinu prijímanej legislatívy teda tvorili zákony, ktorých cieľom bolo stimulovať rozvoj domáceho cestovného ruchu a kúpeľníctva. Vyjadrením

558 SNA, SSR, 45.

559 TS SSR, 2. zas. SSK, 21. 2. 1939.

priority, ktorá bola tejto oblasti pripisovaná, bol aj fakt, že zákon o cestovnom ruchu bol jednou z prvých noriem odhlasovaných plénom snemu.⁵⁶⁰ Vláda pri zdôvodňovaní veľkých súm z verejných zdrojov, ktoré mali byť podľa návrhu zákona v budúcnosti vynaložené, argumentovala, že „*cestovný ruch zvyšuje spotrebu akostného tovaru, a to je zvlášť závažné pri dnešných odbytových ťažkostiach. Zvyšuje odbyt výrobkov poľnohospodárskych a priemyslových, pripravuje ich vývoz a zamestnáva množstvo živností každého druhu v najrôznejších častiach štátu. V dobe poklesu medzinárodného obchodu tovarom, rastie hodnotenie cestovného ruchu ako význačnej zložky platobnej bilancie štátnej. Preto moderná hospodárska politika temer všetkých štátov venuje cestovnej starostlivosti zvýšenú pozornosť...*“ Podľa vlády sa mal cestovný ruch perspektívne zveladiť tak, „*aby bol jedným z hlavných zdrojov obživy obyvateľstva...*“ Zákon do istej miery nadväzoval aj na legislatívu z obdobia 1. ČSR,⁵⁶¹ keď vytvoril organizačné zázemie pre štátnu politiku v tejto oblasti, t. j. *Hlavné riaditeľstvo cestovného ruchu pri ministerstve hospodárstva*, jeho regionálne (oblastné) jednotky a miestne Jednoty (miestne zbory), združujúce podnikateľov v danej lokalite. Dovtedy existujúca agentúra Slovakotour sa ukázala ako nepostačujúca, keďže nemala primeraný aparát a jej spolková forma nevyhovovala pre tento druh činností.⁵⁶² Národohospodársky výbor vyzval vládu na čo najštedrejšie dotácie do odvetvia, lebo „*...všetko, čo na cestovný ruch správnym a obratným spôsobom vynaložíme, vráti sa nám stonásobne späť a preto ... finančná dotácia agendy cestovného ruchu nesmie byť úzkoprsá.*“⁵⁶³

Prvým reálnym krokom v tomto smere bolo vytvorenie zákonných podmienok poskytovania úverov, zameraných na rozvoj ubytovacích zariadení. Ich nedostatočná úroveň bola totiž dovtedy veľkou brzdou slovenského cestovného ruchu. Snem zákonom č. 337/1939 Sl. z. z 22. 12. 1939 splnomocnil

560 TS SSR 5. zas., 26. 6. 1939.

561 Zákon č. 404/1922 Sb. z. a n.

562 TSSR, č. 11.

563 TSSR, č. 18.

ministerstvo hospodárstva poskytnúť zo sumy 20 mil. Ks ročne štátne záruky do výšky dvoch tretín poskytovaného úveru na hotelové novostavby, ak jeho umorovacia doba neprevyšovala pri rovnomernom splácaní 25 rokov. Pri pôžičkách na hotelové zariadenie bola maximálna umorovacia doba stanovená na 10 rokov.⁵⁶⁴ Národohospodársky výbor v rámci legislatívneho procesu znížil vládou navrhovaný limit štátnej záruky zo 75 % na 2/3, aby sa tak predišlo niektorým „...*fahkomyselným pokusom podnikania*.“⁵⁶⁵

Špecifickým odvetvím turistického ruchu je kúpeľníctvo, pre ktoré má Slovensko, vďaka svojim liečivým prameňom, veľmi priaznivé podmienky. Obzvlášť nepriaznivé účinky však naň mali aktuálne štátoprávne zmeny v strednej Európe a vojnový stav, ktorý komplikoval prechod hraníc. Následkom straty väčšiny zahraničnej klientely sa preto ocitli všetky slovenské kúpeľné podniky v kritickej hospodárskej situácii. Zo štatistik vysvitlo, že vo všeobecnosti klesol cudzinecký ruch o viac ako dve tretiny.⁵⁶⁶ Finančne bol tento pokles ešte väčší, keďže kúpele prišli práve o najlukratívnejších klientov.⁵⁶⁷ Vládný návrh zákona *o platobných úľavách pre záujemcov cudzineckého ruchu v kúpeľných miestach* čelil tejto situácii prostredníctvom štátnej pomoci podnikateľom v postihnutom odvetví. Umožňoval odsunutie platobných povinností voči štátu na dobu, keď budú môcť zlepšením svojej hospodárskej situácie splniť svoje záväzky. Zákon prešiel hladko všetkými fázami legislatívneho

564 Zákon č. 337/1939 Sl. z.

565 TSSR, č. 60, 94.

566 Kúpele Piešťany mali v roku 1938 15 546 stálych hostí a 8 885 turistov, v roku 1939 návšteva klesla pri stálych hosťoch na 4 520 a pri turistoch na 2 045. Kúpele Trenčianske Teplice vykazovali v roku 1938 13 864 stálych hostí, 10 204 turistov, v roku 1939 3 322 stálych hostí a 2 867 turistov. (TSSR, č. 110).

567 Kým podľa zistených dát počítalo sa v predchádzajúcich rokoch na jedného stáleho hosta priemerne 5 000 Ks, v roku 1939 sa dosiahol sotva priemer 2 500 Ks. To znamená, že v kúpeľoch ako Piešťany sa dosiahol obrat asi 12 000 000 Ks oproti priemernému obratu asi 78 000 000 Ks, v Trenč. Tepliciach asi 8 000 000 Ks oproti asi 69 000 000 Ks. Ostatné kúpele vykazovali obdobnú stratu v počte hostí, aj po finančnej stránke. (Tamže).

procesu.⁵⁶⁸ Následne bola jeho platnosť predĺžená až do 31. 12. 1942, keďže sa predpokladalo, že v roku 1943 už bude po vojne a pôjde o „normálnu“ sezónu.⁵⁶⁹ Keďže bol vývoj úplne opačný a problémy spojené s vojnovou situáciou sa ešte znásobili, vláda musela rezignovať na ďalšie snahy o pozdvihnutie slovenského kúpeľníctva i celého odvetvia cestovného ruchu. Právna úprava z apríla 1941 bola preto v tejto oblasti poslednou počas existencie Slovenskej republiky.

Veľký zápas sa odohral okolo vlastníctva najznámejších slovenských kúpeľov v Piešťanoch, ktorý vyvrcholil prijatím niekoľkých osobitných zákonov na pôde snemu. V celej kauze zohrala svoju rolu tak rasová politika, ako aj agresívne presadzovaný záujem rôznych nemeckých kruhov získať ich vlastníctvo. Dôležitým faktorom bola aj kľúčová nemecká klientela, bez ktorej nemohli kúpele prosperovať. Nemci vyvíjali nátlak na vlastníka pozemkov Viliama Erdödyho, aby vypovedal 89-ročnú nájomnú zmluvu so zakladateľom a väčšinovým vlastníkom kúpeľov Ludovítom Winterom. Vďaka jeho konverzii ku katolicizmu zo začiatku 20. storočia sa na neho nevzťahovala staršia protižidovská legislatíva (podľa vládneho nariadenia č. 63/1939 Sl. z.), založená na náboženskej príslušnosti. J. Tiso podporoval jeho snahy o odpredanie kúpeľov slovenskej spoločnosti kontrolovanej štátom, aby sa zabránilo ich ovládnutiu Nemcami. „Kameňom úrazu“ sa však stala výška sumy, ktorú Winter požadoval – štát bol ochotný zaplatiť len jej necelé dve tretiny.⁵⁷⁰ Prostriedkom nátlaku sa stalo „ad hoc“ nariadenie, ktorým bol pre piešťanské kúpele ustanovený vládny poverenec.⁵⁷¹ Winter bol nakoniec donútený s dohodou i ponúkanou sumou súhlasiť, no v apríli 1939 ju vo vláde vetoval V. Tuka,

568 Zákon č. 32/1940 Sl. z.; porov.: TSSR, č. 110; TS SSR 25. zas., 13. 2. 1940.

569 TSSR, č. 344, 347.

570 SCHVARC, Michal. Pokus o arizáciu piešťanských kúpeľov v rokoch 1938 – 1939 Nemecká ingerencia do vývoja kauzy). In: SOKOLOVIČ, Peter (ed.) *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VII*. Bratislava 2008, s. 465 – 473.

571 Vládne nariadenie č. 82/1939 Sl. z.

angažujúci sa za nemecké záujmy.⁵⁷² Keďže nemecké tlaky na vlastníka pozemkov pokračovali, pripravila vláda osobitný zákon umožňujúci vyvlastnenie nehnuteľností s liečivými a minerálnymi prameňmi a na konci apríla 1940 ho predložila snemu a na začiatku mája ho prerokovali príslušné výbory.⁵⁷³

Podľa nebyvalo strohej dôvodovej správy (tri vety) patria minerálne a liečivé pramene k prírodnému bohatstvu štátu, a teda ich „*nedostatočné využitie znamená národohospodársku stratu. Jednotlivým súkromníkom chýbajú hmotné prostriedky k tomu, aby mohli náležité využiť tieto pramene. Preto ich musí prevziať štát, aby lepším ich využitím pozdvihol naše národné hospodárstvo.*“⁵⁷⁴ Zákon bol formulovaný všeobecne, no v skutočnosti riešil „ad hoc“ konkrétny prípad. Predmet plánovaného vyvlastnenia však nebol v súvislosti so zákonom oficiálne spomínaný. Nepriamou indíciou mohla byť relatívne krátka lehota účinnosti (len do konca roka 1940), ktorú upravil v pozmenenom štvrtom paragrafe ústavnoprávny výbor so zdôvodnením, že „*doba platnosti zákona má byť pomerne krátka, aby jeho účinky bolo možno čo najskôr použiť.*“⁵⁷⁵ Naopak, oficiálne prezentovaným cieľom v parlamentnej rozprave bolo, aby „*kúpele a ich zariadenia prestali už slúžiť výhradne len hmotne lepšie situovaným vrstvám obyvateľstva štátu a stali sa takým zariadením, ktoré má slúžiť potrebám celého obyvateľstva. Rozšírením tejto ich funkcie, vyvolanej potrebou zlepšiť zdravotný stav celého obyvateľstva štátu, bol daný predpoklad preto, aby bola zaistená štátnej správe možnosť zasahovať do vývoja kúpeľov a pomerov panujúcich v slovenských kúpeľných miestach.*“ Priame zásahy štátnej správy boli odôvodnené aj tým, že „*hospodárska existencia niektorých našich kúpeľov začína byť ohrozená z dôvodu, že návštevníci*

572 SCHVARC, Michal. Pokus o arizáciu piešťanských kúpeľov v rokoch 1938 – 1939 Nemecká ingerencia do vývoja kauzy). In: SOKOLOVIČ, Peter (ed.) *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VII*. Bratislava 2008, s. 465 – 473.

573 TSSR, č. 165.

574 TSSR, č. 161.

575 TSSR, č. 165.

týchto kúpeľných miest, ktorí prichádzali z cudziny, odpadli pre vojnové pomery v Európe,“ pričom „niektoré naše kúpeľné miesta dostali sa do štádia živorenia.“⁵⁷⁶

Plénom snemu bol zákon nakoniec prerokovaný a schválený 7. mája 1940. Zákon účelovo rozšíril mechanizmus poštátňovania (vyvlastnenia) na účely obrany štátu, pochádzajúci ešte z roku z prvej Československej republiky (podľa zákona z roku 1935⁵⁷⁷), aj na pozemky, na ktorých sa nachádzajú minerálne a liečivé pramene, prípadne budovy a iné zariadenia s nimi súvisiace. Zároveň obmedzil aj dispozičné právo s týmito nehnuteľnosťami – ich scudzovanie malo podliehať súhlasu štátu.⁵⁷⁸

Vehementne proti návrhu zákona protestoval poslanec za Maďarskú stranu J. Esterházy, ktorý nakoniec aj hlasoval proti, čo bolo v podmienkach snemu neobvyklé. Prekážala mu možnosť vyvlastnenia pozemkov maďarskému grófovi. Podobne ako predtým Nemci sa vyhrážal bojkotom kúpeľov zo strany dôležitej zahraničnej klientely – v tomto prípade maďarskej.⁵⁷⁹ Neskôr na rokovaní pléna snemu protestoval proti vyvlastneniu piešťanských kúpeľov, pričom nepriamo obvinil vládu, že celý proces riadi z pozadia „*pán Winter, ktorý – myslím – nie je Árijec*“.⁵⁸⁰

K vyvlastneniu kúpeľov napokon došlo až na základe neskôr prijatého zákona č. 232/1939 Sl. z.,⁵⁸¹ ktorý derogoval vyššie spomínaný zákon z mája 1940. Na ciele verejného zdravotníctva alebo „*z iných vážnych dôvodov verejného záujmu*“ umožňoval štátu vyvlastniť nehnuteľnosti alebo zriaďovať

576 TS SSR, 34. zas., 7. 5. 1940.

577 Zákon č. 63/1935 Sb. z. a n.

578 Zákon č. 103/1940 Sl. z.

579 TS SSR, 34. zas., 7. 5. 1940.

580 TS SSR, 54. zas., 20. 12. 1940.

581 Stalo sa tak na základe výmeru župného úradu v Trenčíne z 2. októbra 1940. Stanovená cena stačila len na uhradenie pohľadávok voči kúpeľom, a tak Winterovci nedostali za poštátňovanie kúpeľov fakticky žiadne odškodné. (bližšie pozri: SCHVARC, Pokus o arizáciu piešťanských kúpeľov, s. 473)

k nim vecné práva. Na rozdiel od predošlého zákona nepoužil procedúru z roku 1935, ale zveril túto právomoc župným úradom, ktoré je mali vykonávať na návrh ministerstva vnútra. Účinnosť zákona bola na návrh ústavnoprávneho výboru opäť obmedzená – tentoraz do konca roku 1941.⁵⁸² Vládny návrh zákona prerokovali príslušné snemové výbory 19. septembra 1940, pričom v ňom vykonali úpravy, ktoré striktnejším vymedzením podmienok obmedzili pôvodne navrhovaný voluntarizmus pri určovaní, či daná nehnuteľnosť spadá pod možnosť vyvlastnenia.⁵⁸³ O päť dní neskôr zákon schválilo plénum snemu.⁵⁸⁴ Nakoniec sa zákonodarcia zaoberali týmto zákonom ešte dvakrát, keď so zdôvodnením, že „vojnové pomery neumožnili“ štátu uplatniť vyvlastňovacie právo, bola predĺžovaná jeho účinnosť. Najprv decembri roku 1941 (do konca roku 1942)⁵⁸⁵ a presne o rok neskôr (až do konca roku 1944).⁵⁸⁶

Rozvoj priemyselných odvetví sa vláda snažila rozšýbať pomocou rôznych daňových stimulačných opatrení. Zákon o poplatkových a daňových úľavách pri zlúčení alebo premene právneho útvaru niektorých podnikov mal motivovať podnikateľské subjekty s podobným výrobným či obchodným zameraním na zlučovanie do väčších celkov, aby tak boli konkurencieschopní na medzinárodných trhoch a tiež „by boli kapitálové lepšie vybavené a preto by ľahšie plnili úkoly kladené im zmenenými hospodárskymi a politickými pomermi.“ Odhliadnuc od politického zdôvodnenia v citáte, išlo o pokračovanie v trende legislatívy 1. ČSR, ktorá za celé obdobie svojho trvania podporovala zlučovanie podnikov. Bývalá republika poskytovala aj rozsiahle daňové a poplatkové výhody.⁵⁸⁷ V porovnaní s nimi bola podpora Slovenskej republiky vzhľa-

582 Zákon č. 232/1940 Sl. z.

583 TSSR, č. 239.

584 TS SSR, 45. zas., 24. 9. 1940.

585 Zákon č. 284/1941 Sl. z. ; pozri aj TSSR č. 466, 470; tiež: TS SSR, 78. zas., 19. 12. 1941.

586 TS SSR, 104. zas., 20. 12. 1942.

587 Zákon č. 293/1921 Sb. z. a n.; zákon č. 151/1923 Sb. z. a n.; zákon č. 163/1924 Sb. z. a n.; zákon č. 124/1926 Sb. z. a n.; zákon č. 88/1927 Sb. z. a n.; zákon č. 153/1930 Sb. z. a n.; zákon č. 207/1932 Sb. z. a n. a zákon č. 15/1936 Sb. z. a n.

dom na jej ekonomické možnosti oveľa skromnejšia. Poplatkové a daňové úľavy sa mali poskytovať zo zákona v taxatívne vymenovaných prípadoch. Zlúčením podnikov sa mala docieľiť vyššia efektívnosť zásluhou šetrenia dopravných a správnych nákladov.⁵⁸⁸

Základným predpokladom rozvoja priemyselnej výroby na Slovensku malo byť prijatie tzv. industrializačnej normy – zákona o podpore výstavby priemyslu, ktorá umožňovala zakladanie nových priemyselných podnikov. Zákon ponechával štátu manévrovací priestor v rozhodovaní, ktoré odvetvie v ktorom regióne podporí. Neboli teda taxatívne stanovené pravidlá, na základe ktorých by subjekty ex lege získavali príslušné zvýhodnenia, ale správny úrad sa pri povoľovaní výhod a úľav rozhodoval podľa voľnej úvahy. Zákonom bola upravená aj možnosť vyvlastnenia majetku v prospech zamýšľaného závodu. Uzákonenými investičnými stimulmi boli poplatkové, daňové, colné a tarifné výhody a zvýhodnené podmienky poskytnutia úveru.⁵⁸⁹ Zákon nadväzoval na obdobný zákonný článok číslo III/1907 z čias Uhorska, ktorý formálne platil aj počas 1. ČSR. Obsahovo zákon nadväzoval na trendy čiastočnej industrializácie Slovenska v druhej polovici tridsiatych rokov.⁵⁹⁰

Stimulovať investície do priemyslu bolo cieľom aj vládneho návrhu zákona *o daňových úľavách pre investície*. Cestou zvýšenia odpisov mali byť podnikateľom poskytnuté daňové úľavy, ktoré ich mali motivovať k investovaniu voľného kapitálu. Do režijných nákladov si mohli navyše zarátať aj investície do zlepšenia sociálnych podmienok zamestnancov.⁵⁹¹ V súlade s tajnými zámermi jeho autorov mal tento zákon oveľa širší hospodársky a politický dosah, ako sa mohlo na prvý pohľad zdať. Štát si totiž týmto spôsobom šetril finančné prostriedky na obdobie po skončení vojny, keďže zvyšovaním možnosti odpi-

588 TSSR, č. 163, 187; porov.: zákon č. 307/1940 Sl. z.

589 TSSR, č. 257.

590 TSSR, č. 263; pozri tiež: TS SSR, 50. zas., 19. 11. 1940; porov.: HALLON, Ludo-vít. *Industrializácia Slovenska 1918 – 1938 (Rozvoj alebo úpadok ?)*. Bratislava 1995, s. 147n.

591 TSSR, č. 261.

sov v aktuálnom čase sa zároveň zvyšoval aj budúci daňový výnos štátu v po-vojnovej ekonomike. Súbežným efektom bolo umelé zníženie momentálnych rozpočtových príjmov, ktoré potom limitovali výdavky na armádu a zvyšovanie aktívneho salda v rámci slovensko-nemeckého clearing-u.⁵⁹² Po prvýkrát sa možnosť zvýšenia odpisov podnikateľom naskytla už vládny nariadením zo dňa 28. marca 1940, č. 76/1940 Sl. z., ktorým sa zvýšilo percento mimoriadneho odpisu pre nové investície započaté v rokoch 1940, 1941 a 1942 prípustné pri dôchodkovej, všeobecnej a zvláštnjej zárobkovej dani z pôvodných 10 % na 20 %. Zákonom 136/1942 z 2. 7. 1942 boli výhody odpisov predĺžené.⁵⁹³ Proinvestičný charakter mal aj obdobný zákon prijatý na sklonku existencie štátu v septembri 1944.⁵⁹⁴

Nepriamym investičným stimulom bol aj poslanecký návrh zákona, ktorý inicioval vybudovanie bratislavského výstaviska⁵⁹⁵ alebo zákon podporujúci elektrifikáciu Slovenska.⁵⁹⁶ Všetky zákony, ktoré mali byť motorom industrializácie, prešli legislatívnym procesom bez väčších problémov. Na rokovaní výborov boli v prevažnej väčšine prípadov podrobené len technicko-štylistickým úpravám.⁵⁹⁷

Stabilita malej ekonomiky akou bola slovenská, býva často postavená na prosperite niekoľkých väčších podnikov, navyše na ich pôsobení je obvykle založená zamestnanosť v celom spádovom regióne. Na pôsobení viacerých väčších firiem sa podpísal zánik česko-slovenského štátu i začiatok druhej svetovej vojny. Najvýraznejšími príkladmi podnikov, ktoré boli takto postihnuté stratou surovínových zdrojov i tovarových odbytísk, boli kovohuty v Krompachoch a železiarne v Podbrezovej.

V prvom prípade išlo o podnik ovládaný cudzím (švajčiarskym) kapitálom, zaťažený dlhmi, do ktorého sa dlhodobo neinvestovalo. Prvým zásahom štátu

592 TEREŇ. Národohospodár Peter Zaťko spomína, s. 139, 140.

593 Zákon č. 136/1942 Sl. z.

594 Zákon č. 199/1944 Sl. z.

595 Zákon č. 298/1940 Sl. z.

596 Zákon č. 220/1940 Sl. z.

597 TSSR, č.187, 261, 263, 347.

bolo dosadenie tzv. národného správcu. Záujemca o podnik, pochádzajúci z Protektorátu,⁵⁹⁸ podmienil svoju investíciu podporou štátu v podobe oslobodenia od daní a vyhlásením moratória na pohľadávky. Zaviazal sa investovať okamžite 25 miliónov korún slovenských a v priebehu troch rokov ďalších 42 miliónov. Podmienky štátnej podpory závozom v Krompachom zakotvoval osobitný zákon. Jeho návrh predložila vláda na prelome rokov 1941 a 1942.⁵⁹⁹ Ústavnoprávny a národohospodársky výbor sa k nemu postavili veľmi ústretovo, keď dokonca oproti návrhu predĺžili obdobie ochrany podniku navrhované vládou až do konca roku 1943.⁶⁰⁰ V tejto podobe návrh 4. 2. 1942 schválilo aj plénum snemu.⁶⁰¹

Výraznou kauzou v politickom živote Slovenskej republiky sa stalo riešenie problémov druhého spomínaného závodu – železiarní a oceliarní v Podbrezovej. V kruhoch umierneného krídla HSLS i s nimi spriaznených bývalých neľudákov panovala v tomto prípade veľká nechť odovzdať strategický slovenský podnik do rúk nemeckého kapitálu. Zamestnanosť v horehronskom regióne bola závislá od podniku, ktorého ročné straty sa už v tridsiatych rokoch pohybovali okolo 20 miliónov korún, pričom súhrnne za roky 1919 – 1937 dosiahli výšku 585 071 092,49 Ks. Na riešenie situácie bola ešte za 1. ČSR vytvorená zvláštna komisia, ktorá došla k záveru, že o ďalšej existencii závodov možno uvažovať len za predpokladu, ak bude technická a administratívna organizácia postavená úplne na súkromno-hospodárske základy a budú uskutočnené značné rekonštrukcie a investície. Komisia odporučila, aby sa podbrezovské železiarne a oceliarne premenili na účastinnú spoločnosť za účasti štátu. Následne došlo začiatkom roku 1938 k rokovaniu o prevzatí podbrezovských závodov akciovou spoločnosťou Zbrojovka v Brne. Výsledkom rokovaní bolo, že Zbrojovka odkúpila a prevzala od štátu železné bane v Rožňave a Železníku, vysokú pec v Tisovci a železiarne v Podbrezovej s pri-

598 LIPTÁK, Lubomír. Podrobenie slovenského priemyslu nemeckým kapitálom v čase fašistického panstva. *Historický časopis* III., 1955, 1, s. 13.

599 TSSR, č. 476.

600 TSSR, č. 477.

601 TS SSR, 80. zas., 4. 2. 1942.

pojenými závodmi. K transakcii došlo 1. októbra 1938 so spätnou platnosťou od 1. januára 1938, čím sa však nepodarilo zabezpečiť ich rentabilnosť. Zbrojovka preto žiadala, aby jej štát predal súčasne iný rentabilný závod, pomocou ktorého by prípadné straty Podbrezovej mohla vyrovnávať. Štát preto predal Zbrojovke súčasne kameňouholné bane v Petřvalde, ktoré vykazovali značné ročné zisky a mali to kompenzovať straty Podbrezovej. Zmluva o predaji Podbrezovej bola síce zainteresovanými ministrami podpísaná, no právna úprava, ktorá platila aj v čase rokovania slovenskej vlády s nemeckým koncernom, podmieňovala platnosť predaja štátneho majetku súhlasom parlamentu. Následkom hektických politických udalostí však už Národné zhromaždenie nestihlo túto otázku prerokovať, a tak sa závod fakticky ocitol v rukách slovenskej vlády. Hneď po štátoprávnej zmene v r. 1938 sa začali sa nové rokovania so zástupcami Zbrojovky, aby nedošlo k poruchám v prevádzke a súčasne, aby sa vyjasnil právny stav okolo vlastníctva jednotlivých závodov. Po ekonomických analýzach dospeli slovenskí ministri k záveru, že slovenský štát by sám za daného stavu nemohol prevziať prevádzku podbrezovských závodov, lebo okrem rôznych vysokých udržiavacích nákladov by musel na dosiahnutie rentability investovať v krátkom čase minimálne 100 miliónov korún. Slovenská vláda nakoniec došla k záveru, že v slovenskom národohospodárskom záujme je napojiť tieto závody na ríšsko-nemecký železiarsky koncern Reichswerke Aktiengesellschaft für Waffen- und Maschinenbau „Hermann Göring“, ktorý medzitým ovládol aj pôvodne zamýšľaného vlastníka – brnenskú Zbrojovku. Podľa pôvodného plánu mala Slovenská republika podnik prenajať za minimálny uznávací poplatok na 99 rokov. Za tejto situácie (odhliadnuc aj od politicko-mocenských reálií slovensko-nemeckého vzťahu) mohol potom diktovať podmienky nemecký investor. Na rokovaníach so slovenskou vládou generálny riaditeľ nemeckého koncernu odmietol dohodu o prenájme, a tak boli následne dohodnuté podmienky predaja podbrezovského podniku.⁶⁰² Je historickým paradoxom, že vo vláde, ktorá musela tran-

602 TSSR, č. 477.

sakciu schváliť, sedeli práve zástupcovia politickej strany, ktorá v roku 1938 veľmi zápalisto protestovala proti predaju podniku československou vládou.⁶⁰³ Keďže bolo na tento účel potrebné prijať osobitný zákon, musel byť predaj pre-rokovaný na pôde snemu. Právna povinnosť vyplývala tak z legislatívy prvej československej republiky (išlo o štátny majetok v zmysle § 3 zákona č. 404/1922 Sb. z. a n. o úprave hospodárenia v štátnych závodoch a ústavoch, ktoré nemajú plniť predvážne správne úlohy⁶⁰⁴), ako aj z ustanovenia ods. 1 čl. XXII. zákona č. 1/1941 Sl. z.⁶⁰⁵ Ďalším dôvodom schvaľovania kúpnej zmluvy osobitným zákonom bolo poskytnutie daňových a iných úľav, ktoré presahovali vyššie spomínaný rámec výhod, poskytnutých priemyselným podnikom podľa platných noriem. Štát podľa zmluvy preberal na seba platenie penzií za-mestnancom, ktorí odišli do dôchodku v čase, keď ho vlastnil, vrátane penzií vdov a sirôt. Nadobúdateľ bol oslobodený od poplatkov spojených s prevo-dom nehnuteľností a jeho intabuláciou. K nadštandardným úľavám patrili aj bezcolný dovoz strojov a poskytnutie vecných bremien štátom bez úhrady, vrátane ich bezplatného zaknihovania.⁶⁰⁶ Celková suma úľav a zvýhodnení predstavovala ročne sumu asi 16 miliónov korún.⁶⁰⁷ Schválenie zmluvy záko-nom snemu nakoniec vyplývalo aj z jej samotného textu.⁶⁰⁸ Vláda teda pred-ložila snemu zákon o schválení zmluvy a s ňou súvisiacich dojednaní ohľadom podniku „Podbrezová“ a o splnomocnení vlády na ich vykonanie. Zmluva bola uzavretá 29. marca 1941 medzi štátom (zastúpeným ministrom financií a mi-nistrom dopravy a verejných prác) a spoločnosťou Reichswerke Aktiengesell-schaft für Waffen- und Maschinenbau „Hermann Göring“ so sídlom v Ber-líne.⁶⁰⁹ V tomto prípade bola voči Slovensku použitá forma ekonomického

603 LIPTÁK, Podrobenie slovenského priemyslu nemeckým kapitálom, s. 14.

604 Zákon č. 404/1922 Sb. z. a n.

605 Zákon č. 1/1941 Sl. z.

606 TSSR, č. 371.

607 LIPTÁK, Podrobenie slovenského priemyslu nemeckým kapitálom, s. 21.

608 TSSR, č. 371.

609 Tamže.

nátlaku bežná aj v štandardných trhových pomeroch pri pohltení jednej firmy druhou. Preto boli aj protinemecky naladení národohospodári (poslanec Peter Zatko i guvernér národnej banky Imrich Karvaš) pod hrozbou straty surovinovej a odbytovej základne nútení odporučiť predaj podniku nemeckému koncernu, pretože prioritou bolo zachovanie zamestnanosti v regióne. Na zasadnutí výborov obhajovali predaj obaja príslušní ministri (Mikuláš Pružinský a Július Stano) i ministerský radca Štefan Janšák. Už na prvom zasadnutí národohospodárskeho výboru 11. júna 1941 museli obaja čeliť pripomienkam poslancov, ktorí vyjadrovali neochotu prijať toto nutné zlo. Diskusie boli veľmi otvorené, hoci išlo (vzhľadom na vzťah k Nemecku) o politicky veľmi delikátnu tému. Kvôli pripomienkam Najvyššieho účtovného a kontrolného úradu bolo rokovanie odročené a pokračovalo až 16. 6. 1941. Kritický postoj k zákonu zaujal aj spravodajca v rozpočtovom výbore Ján Hollý. Vo svojom vystúpení poukázal na prevzatie záväzku za staré dlhy spoločnosti slovenským štátom a najmä nízku predajnú cenu, ktorá bola podľa neho po odrátaní zmluvných položiek cca 35 miliónov korún slovenských. Navyše mala byť uhradená zo ziskov podniku, ktoré sa v blízkom období nepredpokladali. Naproti tomu podľa neho zmluva nezaručovala výšku investícií, zamestnávanie slovenských robotníkov či výšku miezd. Minister Pružinský reagoval, že viaceré z namietaných otázok (najmä mzdy) sú upravené (a tým garantované) vnútroštátnymi normami. Poslanec R. Čavojský na začiatku nastolil dve principiálne otázky: či podnik predať a ak áno, tak za akých podmienok. Kritizoval najmä fakt, že kupujúci sa zmluvne nezaviazal udržať prevádzku a zamestnanosť. Skonštatoval, že „*zmluva je pre nás nepriaznivá*“ a položil otázku: „*Bolo všetko učinené, aby bola priaznivejšia?*“ Poslanec P. Zatko sa vyjadril, že podnik „...*treba v každom prípade odpredať*“, pričom ani nie je taká dôležitá kúpna cena. Svoje stanovisko nakoniec zhrnul: „*Zmluva je pre nás zlá, ale je otázka, či druhé východisko by bolo lepšie. Myslím, že len horšie*.“ Aj názor tejto odbornej autority sa zaslúžil o to, že vládny návrh zákona bol nakoniec v národohospodárskom výbore schválený.⁶¹⁰

610 SNA, SSR, k. 49.

Národohospodársky v správe konštatuje, že „výbor si je vedomý obetí, ktoré zmluva znamená pre Slovenskú republiku, jednako došiel k názoru, že za daných okolností by sa vhodnejšie riešenie tohto vleklého problému sotva našlo.“⁶¹¹

Dramatickejšie bolo hlasovanie v rozpočtovom výbore. Viacerí poslanci, ktorí neboli ochotní hlasovať za nutné zlo, opustili rokovaciu sálu. Výsledok hlasovania bol nakoniec veľmi tesný: dva hlasy „za“, dvaja sa zdržali a jeden bol proti (Vladimír Moravčík). Zákon prešiel len vďaka tomu, že sa podarilo spravodajcu Hollého presvedčiť, aby sa zdržal hlasovania, hoci pôvodne chcel hlasovať proti.⁶¹²

Ako ďalší príklad možno uviesť návrh zákona o splnomocnení ministra financií na preberanie pohľadávok z platobného styku slovensko-nemeckého. Rokovanie 6. 5. 1943 bolo „okorenené“ skutočnosťou, že išlo riešenie vzťahu k veľmoci, od ktorej závisela existencia štátu. Ide o jedno z mála rokovaní o otázke slovensko-nemeckých vzťahov, o ktorom sa nám zachovali záznamy. Hoci rokovanie výborov nebolo až tak podrobne monitorované, akékoľvek otvorene prejavované názory mohli mať pre ich nositeľa, inštitúciu, ktorú zastupoval i celý štát, negatívne následky. Preto je pochopiteľné, že pri väčšine rokovaní o tejto otázke nachádzame poznámku „...o rokovaní nebol učinенý žiadny písomný záznam.“ Opisované zasadnutie bolo navyše označené za „prísne dôverné“, pričom bežné zasadnutia výborov boli považované len za „dôverné“. V diskusii prejavovali nechť odovzdať väčšie kompetencie do rúk ministrov pre rokovania o požiadavkách nemeckej strany. Svoj súhlas s vládnym návrhom podmienili správou o aktuálnom stave štátnych financií a meny a predpokladoch ich vývinu, ktorú mali predniesť minister financií a guvernér národnej banky. Navyše prijali protinemecky ladenú rezolúciu, v ktorej žiadali, aby plnenie nemeckých požiadaviek, ktoré bezprostredne nesúvisia s vojnou, bolo znížené na minimum a aby slovensko-nemecká dohoda

611 TSSR, č. 371.

612 ŠA Bratislava, OLS Bratislava, TnIud 355/48.

o vyplácaní príspevkov pre rodiny príslušníkov SS bola realizovaná „...čo najúnosnejšie pre Slovensko.“⁶¹³

Hoci sa v programových dokumentoch všetkých dvoch vlád z roku 1939 nachádza zmienka o zjednodušovaní daňového systému, ktorý mal viesť k jeho zefektívneniu, tento zámer sa nepodarilo realizovať. Autonómna vláda z februára 1939 mala napríklad vo svojom programe: „*Budeme uvažovať nielen o zjednodušení daňových a poplatkových predpisov a o zjednodušení daňovej a poplatkovej agendy, ale aj o tom, v ktorých prípadoch by sme mohli zaviesť paušály, pravda bez ujmy na štátnu pokladnicu.*“⁶¹⁴ O deväť mesiacov sa podobný zámer opäť objavuje v programovom vyhlásení: „*Je však potrebné daňový systém zjednodušiť a roztrúsené normy sústrediť v jeden celok.*“⁶¹⁵ Do extrémne rozdrobeného a neprehľadného systému daní a poplatkov, ktorý bol zdedený z čias 1.ČSR, ale naopak schválením vládnych návrhov zákonov, pribudli najmä od roku 1942 účelovo zavedené nové dane vyvolané zvýšenými finančnými nárokmi v súvislosti so zapojením sa Slovenskej republiky do druhej svetovej vojny. Išlo napríklad o prirážky k existujúcim daniam (všeobecná daň nápojová, daň z liehu) alebo úplne nové dane (daň z mäsa, daň z vojnových ziskov, vojnová daň z vyšších príjmov, mimoriadna daň postihujúca dividendy).⁶¹⁶

Nesporne veľký vplyv na vývoj slovenského hospodárstva mal proces ari-zácie, ktorý bol súčasťou tzv. riešenia židovskej otázky. Označujeme ním vy-vlastnenie majetku príslušníkov židovskej komunity v rokoch 1939 – 1945. Bol kombináciou metód konštruovaných podľa vzoru nacistického Nemecka a domácich slovenských špecifik.⁶¹⁷ Zahŕňal dve fázy – tzv. evolučnú, ktorá

613 SNA, SSR, k. 53.

614 TS SSR, 2. zas. SSK, 21. 2. 1939.

615 TS SSR, 15. zas., 21. 11. 1939.

616 Zavedenie týchto daní bolo v dôvodových správach k vládnym návrhom zákonov zdôvodňované práve financovaním účasti slovenskej armády na frontoch druhej svetovej vojny. (pozri napríklad: TSSR, č. 589, 708).

617 HALLON, Ludovít. Arizácia na Slovensku 1939 – 1945. *Acta Oeconomica Pragensia*, roč. 15, č. 7, 2007, s. 148n.

zahŕňala aj čiastočnú či „dobrovoľnú“ arizáciu. Základom jej právnej úpravy bol predovšetkým tzv. prvý arizačný zákon. Zmenu kurzu priniesol politický vývoj po salzburských rokovaniach, keď mocensky posilnené pronacistické krídlo presadilo tzv. revolučnú koncepciu, ktorá kulminovala v rokoch 1941 – 1942 úplným vyvlastnením a zoštátnením židovského majetku. Okrem priamého dosahu na perzekvované osoby mali tieto zmeny vlastníctva negatívny vplyv aj na ekonomiku krajiny.⁶¹⁸

Väčšiu časť právnej úpravy arizačného procesu zahŕňali normy vydané vládou na základe zmocnenia v zákone č. 1/1939 zo 14. marca 1939, ústavy (§ 43 a 44) a predovšetkým osobitného zmocnenia ústavným zákonom č. 210/1940 Sl. z.

Snem Slovenskej republiky pôsobil ako zákonodarný orgán predovšetkým pri prijímaní tzv. prvého arizačného zákona. Jeho genéza je spojená s neobvykle zložitým legislatívnym procesom i politickými peripetiami, v ktorých sa odzrkadlil tak vnútropolitický zápas dvoch krídel vtedajšej slovenskej politiky, ako aj tlak nacistického Nemecka. Osnovu zákona vypracovalo ministerstvo hospodárstva už v októbri 1939 a neskôr podalo prvú verziu zákona do snemu. Návrh bol podrobený kritike z odborných národohospodárskych pozícií, ale aj zo strany pronacistických radikálov. V polovici januára 1940 vláda stiahla prvý návrh zo snemu a vo februári ho nahradila novou verziou.⁶¹⁹ Po prerokovaní vo výboroch snem zákon schválil 29. februára 1940.⁶²⁰

Novoprijatá legislatíva zakazovala Židom a židovským združeniam (tie boli definované vládny nariadením č. 63/1939 Sl. z.) preberať alebo znova zriaďovať priemyselné, obchodné a živnostenské podniky (závody) a tiež nadobúdať alebo preberať živnostenské oprávnenia. Tieto ustanovenia sa pritom nevzťahovali na zriaďovanie nových podnikov väčšieho („továrenského“) charakteru. Zákon obmedzil Židom výkon práv k nehnuteľnostiam, hospodárskym

618 Tamže; KAMENEC. Po stopách tragédie, s. 62n.

619 TSSR, č. 90, 109; tiež: KAMENEC, Po stopách tragédie, s. 63, 64.

620 TS SSR, 27. zas., 29. 2. 1940.

podnikom i obchodným podielom. Výkon dispozičných práv podliehal povoleniu príslušného štátneho orgánu. Druhá časť zákona zavádzala limity vzťahujúce sa na percentuálny podiel židovských zamestnancov. Vo vyšších službách mal postupne každoročne klesať na 10 % (v roku 1943) a v ostatných kategóriách na 4 % z celkového počtu zamestnancov v podniku.⁶²¹

V prípade prvého arizačného zákona využil prezident Tiso svoje právo suspenzívneho veta a vrátil ho s tromi pripomienkami snemu.⁶²² Snem akceptoval dve – zodpovednosť nadobúdateľa za záväzky prevoditeľa limitoval výškou ustálenej likvidačnej hodnoty, pričom tú mal z praktických dôvodov určovať župný úrad, a nie súd, ako to bolo ustanovené v pôvodnom znení zákona. Naopak, snem prelomil prezidentovo veto v otázke zriadenia arizačného fondu na pomoc arizátorom, ktorého existencia by podľa snemu „*spôsobovala hospodárske, politické a právne ťažkosti*.“⁶²³

Pri opätovnom prerokovaní v sneme bola ešte do zákona pridaná sprísňujúca norma, vylučujúca možnosť opravných prostriedkov (odvolania) voči arizačným rozhodnutiam. Zákon bol snemom v pozmenenej podobe schválený 25. apríla 1940, pričom do platnosti vstúpil 1. júna toho roku.⁶²⁴ Už o tri mesiace však bola jeho aplikácia pozastavená,⁶²⁵ pričom ho zanedlho derogoval tzv. druhý arizačný zákon (v skutočnosti nariadenie), prijatý vládou 30. novembra 1939, ktorý už zodpovedal novým („posalzburským“) politickým pomerom.⁶²⁶

Počas jednoročného trvania osobitného zmocnenia ústavným zákonom 210/1940 Sl. z. sa právna úprava arizácie vyvíjala v réžii vlády, ktorá schválila väčší počet čiastkových nariadení a tesne pred jeho vypršaním aj tzv. Židovský kódex.⁶²⁷

621 Zákon č. 113/1940 Sl. z.

622 TSSR, č. 154.

623 Tamže.

624 TS SSR, 33. zas., 25. 4. 1940.

625 KAMENEC, Po stopách tragédie, s. 68.

626 Nariadenie č. 303/1940 Sl. z.

627 Nariadenie č. 198/1941 Sl. z.

Legislatívnu činnosť v tejto oblasti právnej úpravy snem obnovil až v októbri 1942. (Z celkového hľadiska tzv. riešenia židovskej otázky začal opäť schvaľovať zákony už od decembra 1941.) Zákony č. 206/1942 Sl. z. a 258/1942 Sl. z. boli ešte „dozvukom“ deportácií a riešili vysporiadanie pohľadávok voči majetku deportovaných Židov, ktorý prepadol v prospech štátu.⁶²⁸

Prijatie zákonov revidujúcich vládnu arizačnú legislatívu sprevádzala na vtedajšie pomery nebyvalá kritika priebehu arizácie. Najvýraznejšie na pôde snemu zarezovala v rámci parlamentnej rozpravy o návrhu štátneho rozpočtu na rok 1943 22. decembra 1942. Poslanec V. Moravčík konštatoval, že *„riešenie židovskej otázky pokračovalo aj tohto roku bez ohľadu na štátny finančný záujem. Platí to o administrovaní a zhodnocovaní židovského majetku rovnako, ako o hradení nákladov za Židov vystahovaných zo Slovenska. Je bezpodmienečne potrebné, aby sa v záujme štátnych financií stala v tomto ohľade čo najrýchlejšie náprava. Majetok, ktorý bol Židom odňatý, nemá slúžiť na obohacovanie jednotlivcov.“*

Ešte ostrejšie sa vyjadril poslanec J. Hollý, ktorý celý arizačný proces pomenoval slovom chaos. (*„Chaos je v právnych predpisoch, chaos je v prevádzaní týchto opatrení, chaos je v arizácii, chaos je pri vyvážaní Židov, chaos je pri povoľovaní či pri ponechávaní židovských zamestnancov, jedným slovom, v riešení židovskej otázky je taký stav, že ťažko bude nájsť človeka, ktorý by za takéto riešenie tejto otázky prevzal na seba zodpovednosť.“*) Z pléna na jeho vystúpenie reagoval poslanec P. Čarnogurský výkrikom: *„Nech mu Boh bude milostivý!“* Hollý nepriamo nastolil aj otázku zodpovednosti (*„Jedno si nám treba však uvedomiť, že za riešenie tejto otázky ktosi zodpovedný byť musí.“*) a zároveň poukázal na prax vedúcu k obohacovaniu arizátorov (*„je nám každému jasné, že prevodom tohto majetku nechceli sme na úkor kresťanov a Slovákov, povedal by som na úkor národa, obohacovať jednotlivcov.“*), ktorí za arizovaní majetok ani nezaplatili: *„konštatujem, že z troch štvrtín ari-*

628 Zákon č. 206/1942 Sl. z.; zákon č. 258/1942 Sl. z.; tiež: TSSR, č. 604, 630, 684, 685.

zované obchody a podniky dodnes po dvoch rokoch nemajú určenú ani len hodnotu, ktorú arizátor za ne zaplatiť má a nieto, že by sme žiadali, aby arizátor bol čo-to za arizovaný podnik zaplatil.“ Namiesto prínosu zatažoval podľa neho arizovaný majetok štátne financie: „za všetkými židovskými hnutelnosťami a nehnuteľnosťami trčia i povinnosti štátu. Uvedomme si, koľko je rozličných štátnych, súkromných a bankových pohľadávok na židovskom majetku, a zároveň s týmto si uvedomme, že sú to peniaze alebo štátu, alebo kresťanských jednotlivcov; ďalej si uvedomme, že za tieto pohľadávky ručí štát, čiže národ svojimi bremenami, a ak majetky, ktoré sa dostali do rúk arizátorov, nebudú zhodnotené a nebudú splatené pohľadávky za tieto majetky, bude platiť národ. (...) Slovom, riešenie židovskej otázky dnes hlboko siaha už i do otázky štátnych financií. A preto je potrebné, aby v čo najkratšom čase urobila sa revízia všetkých opatrení, ktoré sa týkajú židovskej otázky, aby napokon chaos, ktorý v tejto otázke panuje, v záujme štátu bol čím skôr riešený.“⁶²⁹

16. decembra 1942 dokonca poslali členovia rozpočtového výboru snemu vláde osobitnú rezolúciu, v ktorej požadovali revíziu arizačnej legislatívy. Jeho predseda E. Filkorn vyslovil v diskusii pochybnosti o legálnosti celého procesu. Členovia výboru sa vyslovili aj proti zamýšľanému obnoveniu deportácií.⁶³⁰

Pomerne otvorená debata o tzv. riešení židovskej otázky sa rozvinula aj na spoločnom zasadnutí ústavnoprávneho, rozpočtového a národohospodárskeho výboru 3. septembra 1943. Poslanci nezostali len pri poukazovaní na negatívny dosah arizácie na slovenské hospodárstvo a štátne financie, ale zamýšľali sa aj nad morálnou i právnou stránkou problému. Kládli si tiež otázku, ako sa bude politika slovenského štátu hodnotiť po vojne na mierovej konferencii, poukazujúc pritom na ostrú kritiku rasovej politiky zo zahraničia (vrátane Vatikánu). Zhodli sa na potrebe zásadnej revízie rasových princípov pro-

629 TS SSR, 104. zas., 22. 12. 1942; na tieto vystúpenia upozorňuje aj : KAMENEC. Po stopách tragédie, s. 218, 219.

630 KAMENEC, Po stopách tragédie, s. 219.

tižidovskej legislatívy. Pravdepodobne na tejto schôdzi sa zrodil aj súbor legislatívnych návrhov.⁶³¹ Niektoré z nich sa dostali aj do legislatívnej podoby v zákonoch schválených plénom snemu 28. októbra 1943.

V zákone č. 148/1943 Sl. z. bolo zakotvené zmiernenie obmedzení, dotýkajúcich sa tzv. židovských miešancov. Išlo najmä o úplný zánik ich dovtedajšej nespôsobilosti na výkon lekárskeho, zverolekárskeho, lekárnického a advokátskeho povolania. Pri jeho prerokovávaní ústavnoprávny výbor vládny návrh značne upravil, keďže *„skutočným účelom vládneho návrhu nie je vlastne len prispôsobenie (zmena alebo doplnenie) pôvodných ustanovení citovaného nariadenia [tzv. Židovského kódexu] praktickým požiadavkám, ale predovšetkým nové normatívne riešenie niektorých dôležitých a naliehavých otázok finančnej a hospodárskej povahy.“*⁶³²

V zákone č. 149/1943 Sl. z. išlo o faktickú úpravu mimoriadnej dávky zo židovského majetku zavedenú nariadením č. 199/1941 Sl. z., pričom povinnosť sa nemala už viazať na osobu, ale na príslušný majetok.⁶³³

Medzi nenaplnenými legislatívnymi návrhmi výboru zostalo občianske zrovnoprávnenie židovských konvertitov i zrušenia nedôstojného povinného označovania Židov.⁶³⁴

Následkom dlhoročného vojnového konfliktu sa čoraz naliehavejšou prioritou každej európskej vlády stával zápas o čo najväčšiu potravinovú sebestačnosť. Pre Tisovu autonómnu vládu bolo poľnohospodárstvo *„...i po zmene pomerov politických...najdôležitejšou zložkou národného hospodárstva.“* Jej stabilita sa nemala dosiahnuť pomocou *„...neúčelných malicherných subvenčných akcií, ...“* ale prostredníctvom stálych cien obilia zaistených vtedy už fungujúcim obilným monopolom. Pre vtedajšiu dobu bolo príznačné, že podobne ako iné vrstvy obyvateľstva, aj roľníci sa mali politicky združiť v mo-

631 Tamže, s. 223.

632 Zákon č. 148/1943 Sl. z.; tiež: TSSR, č. 775, 812.

633 Zákon č. 149/1943 Sl. z.; tiež: TSSR, č. 774, 821.

634 KAMENEC, Po stopách tragédie, s. 223.

nopolnej stavovskej organizácii – Poľnohospodárskej komore.⁶³⁵ Tukova vláda už na pléne snemu prezentovala aj konkrétne opatrenia na zvýšenie výnosov poľnohospodárskej produkcie, čím mala byť zabezpečená rentabilita odvetvia i jednotlivých producentov. Vláda deklarovala zámer „...*všetkými dostupnými prostriedkami...*“ zasahovať aj do výberu pestovaných plodín. Uprednostňované mali byť napríklad olejnaté rastliny namiesto jačmeňa. S lepším využitím dostupných poľnohospodárskych plôch súvisela pripravovaná právna úprava trojpoľného hospodárstva. Zákon prijatý snenom 4. 7. 1940 obmedzoval dispozíciu roľníkov so svojou pôdou v záujme maximálneho zvýšenia produkcie.⁶³⁶ Zákon v zásade zakazoval nechávať ornú pôdu úhorom, pričom výnimka bola prípustná len tam, „...*kde to miestne a polohové pomery nevyhnutne vyžadujú*“.⁶³⁷ Nezoranie strnísk totiž podľa vlády zapríčiňovalo zapevnenie pôdy, oneskorené a nedostatočné obrábanie, čoho následkom bol pokles úrody. Zákonom chcela vláda docieľiť, aby plochy ležiace úhorom, prielohom a strniskom odhadované až na 40 000 ha, boli čo najskôr riadne obrábané. Ku striktnému zákazu sa pristúpilo „...*keďže márne boli aj doterajšie prednášky, kurzy...*“, keďže „...*zmena nenastala...*“. Vynútiteľnosť zákazu bola zabezpečená zaradením jeho porušenia medzi priestupky, postihované pokutou do 5 000 Ks, alebo alternatívne väzbou do 14 dní.⁶³⁸ Gesčný národohospodársky výbor síce novelu bez väčších pripomienok prijal, no v prijatej rezolúcii vládu zaviazal, aby zákon vykonávala najmä prostredníctvom „...*praktickej výchovy slovenskej poľnohospodárskej pospolitosti, smerujúcej ku zvýšeniu kultivovania ornej pôdy a tým ku zveľadeniu poľnohospodárskej produkcie*“.⁶³⁹ Nové zákony prikazovali poľnohospodárom aj viaceré veterinárne opatrenia v živočíšnej výrobe, napríklad likvidáciu lariev hovädzieho strečka.⁶⁴⁰

635 TS SSR, 2. zas. SSK, 21. 2. 1939.

636 Zákon č. 167/1940 Sl. z.

637 Tamže.

638 TSSR, č. 197.

639 TSSR, č. 207.

640 Zákon č. 107/1940 Sl. z.

Po roku 1942 sa v rozpore s vládnym programom pristúpilo predsa len aj k priamym finančným podporným dotáciám pre poľnohospodárov. Zákonmi z rokov 1942 a 1943 napríklad splnomocnil ministra financií, aby mohol disponovať sumou potrebnou na operatívne zásahy v prospech poľnohospodárskej výroby (v roku 1942 išlo o sumu 100 miliónov korún).⁶⁴¹ Voľné prideľovanie štátnych prostriedkov bez vopred stanovených pravidiel znamená vždy vysoké riziko korupčného správania, a tak národohospodársky výbor prijal k zákonom rezolúciu, v ktorej vládu žiadal, „...aby prostriedky povolené na podporovanie zvýšenia poľnohospodárskej výroby neboli použité ako subvencie pre jednotlivcov alebo skupiny jednotlivcov, ale aby boli venované na také ciele, ktoré budú prospešné celej poľnohospodárskej pospolitosti.“⁶⁴²

Prvoradým predpokladom rozvoja poľnohospodárskej výroby bolo vyjasnenie majetkových vzťahov k pôde. Zámer dokončenia či revízie pozemkovej reformy obsahovali aj programové vyhlásenia slovenských vlád v roku 1939. J. Tiso na pôde pléna Snemu Slovenskej krajiny 21. 2. 1939 vyhlásil, že: „*Pozemková reforma v zmysle zákonov prvej republiky je už skoro skončená.... Ale značná strata nášho územia núti nás, aby sme zvýšenú pozornosť venovali otázke novej pozemkovej reformy. Základnou smernicou bude nám pritom upraviť pomery v držbe poľnohospodárskej pôdy tak, aby sa odčínili krivdy spáchané prvou pozemkovou reformou a aby sa pôda dostala do rúk tých, ktorí na nej skutočne pracujú.*“⁶⁴³

Tukova vláda hovorila už o „...revízii starej pozemkovej reformy...“, ktorej cieľom malo byť, aby „... slovenská pôda dostala sa skutočne do rúk nášho roľníctva.“⁶⁴⁴

Vládný návrh zákona o pozemkovej držbe bol vládou predložený v októbri 1939. Pripravila ho špeciálna komisia vymenovaná ministrom hospodárstva G. Medrickým krátko po 14. marci 1939.⁶⁴⁵ Cieľom zákona malo byť „... rozdeliť pôdu tak, aby sa vyťažilo z nej čo najviac v prospech národného a hospodár-

641 Zákon č. 49/1942 Sl. z.; zákon č. 104/1943 Sl. z.

642 TSSR, č. 507.

643 TS SSR, 2. zas. SSK, 21. 2. 1939.

644 TS SSR, 15. zas., 21. 11. 1939

645 SNA, SSR, k. 13.

skeho celku.“ Pôda sa podľa predkladateľov zákona mala vymaniť „...z finančnej a hospodárskej závislosti vrstiev nepovolanych a priblíži sa k vrstve, majúcej úprimnejší vzťah k pôde, k vrstve pracujúceho roľníckeho ľudu.“

Osobitnú kategóriu pritom tvorili výkupy s rasovým podtónom. Národohospodársky výbor na margo tejto problematiky priznával, že „...pojednávany vládný návrh zákona o úprave pozemkovej držby zasahuje do majetkových pomerov občianstva ešte hlbšie ako zákon o starej pozemkovej reforme.“⁶⁴⁶

O pozornosti, ktorú tomuto dôležitému zákonu venovali výbory, svedčí aj fakt, že gesčný národohospodársky výbor sa vládnym návrhom zákona zaoberal na ôsmich zasadnutiach v priebehu štyroch mesiacov – od 9. 10. 1939 do 13. 2. 1940. Poslanci pristúpili k prerokovávaniu zákona veľmi poctivo – celý zákon prebrali niekoľkokrát. V diskusii väčšina poslancov vládný návrh ocenila. Napríklad P. Zafko ho charakterizoval ako „...dobrý, premyslený zásah štátu...“, J. Liška zasa ocenil pozvoľnosť priebehu reformy. „Odstránenie židovského árendátorského elementu...“ privítal Š. Polyák a za pozitívny označil fakt, že „...pôdu má dostať Slovák...“ aj P. Teplanský. Výhrady vyslovil V. Plechlo, ktorému sa zdali ceny za prideľovanú pôdu (trikrát vyššie, než pri pozemkovej reforme za 1. ČSR) za privysoké pre roľníkov. R. Čavojský zasa v rámci svojej tradičnej agendy označil za nedostatočnú ochranu pracovníkov na rozdeľovaných veľkostatkoch.⁶⁴⁷ Na viacerých zasadnutiach sa vládnym návrhom zákona o pozemkovej reforme zaoberali aj ústavnoprávny a rozpočtový výbor.⁶⁴⁸ Insitným prvkom rozpravy na plenárnej schôdzi snemu bol dlhý príbeh o sultánovi a roľníkovi, ktorý glorifikujú úlohu roľníka v spoločnosti rozprával v rámci svojho vystúpenia poslancom spravodajca k zákonu T. Turček. Novú pozemkovú reformu označil za „...agrárnu operáciu veľkého štýlu...“. Poslanec Ján S. Vančo zdôrazňoval, že Židia, od ktorých bude pôda nútene odkúpená, dostanú za ňu plnú cenu. Tento proces prirovnal k zrušeniu

646 TSSR, č. 125.

647 SNA, SSR, k. 48.

648 TSSR, č. 125.

poddanstva, keď bola náhrada vyplácaná bývalým zemepánom – „...*Tu sa teda držíme, aby som tak povedal, vyšliapaného chodníčka, ktorý svojho času židia ako známi liberáli bez výnimky schvaľovali.*“ Minister G. Medrický na to v rozprave uviedol, že podľa súpisu židovského majetku vykonaného podľa vládneho nariadenia č. 147/1939, 4 307 židovských vlastníkov vlastnilo 101 410 ha poľnohospodárskej a lesnej pôdy. Poslanec Moravčík vyslovil obavy, či poľnohospodárski robotníci budú mať prostriedky na zaplatenie 50 % hodnoty pôdy a prihovárал sa za rozšírenie poskytovaných úverov. Podobné obavy vyslovil aj Š. Beňák. Na vystúpení poslanca V. Plechla bol zaujímavý jeho pôvodne neplánovaný „stavovský“ dovetok. Vyčítal „zástupcom roľníkov“, že sa im nepodarilo udržať organizáciu zastupujúcu záujmy poľnohospodárov, pričom im dal za príklad R. Čavojského, ktorý bojoval zo všetkých síl (a zatiaľ úspešne) za zachovanie robotníckych odborov. Pred konečným hlasovaním schválilo plénum pozmeňovací návrh poslanca O. Martvoňa a spoločníkov.⁶⁴⁹

Nová pozemková reforma⁶⁵⁰ znamenala výrazný zásah do vlastníckych a árendálnych vzťahov k pôde. Bola koncipovaná ako revízia medzivojnovnej pozemkovej reformy s deklarovanou snahou, aby sa pôda dostala do rúk tým, ktorí na nej skutočne pracujú, nevynímajúc ani rasový aspekt vtedajšej politiky, t. j. vyraďenie Židov z poľnohospodárstva. Zároveň bolo potrebné nájsť pôdu na zaistenie existencie rodín vyhnaných maďarskými represívnymi orgánmi z území okupovaných po viedenskej arbitráži. Princíp reformy spočíval, podobne ako v medzivojnovnom období, v nadobudnutí pôdy štátom a jej následnom prerozdelení, pričom išlo o zásah štátu do výkonu dispozičných práv k pôde. Reforma sa dotýkala výlučne poľnohospodárskych nehnuteľností, t. j. nie stavebných pozemkov, intravilánnych pozemkov či hospodárskych objektov. Pre štát bolo zriadené prednostné právo kúpy – na rozdiel od medzivojnovnej pozemkovej reformy teda nešlo o nútený zábor – štát mohol do vlast-

649 TS SSR, 26. zas., 22. 2. 1940.

650 Zákon č. 45/1940 Sl. z.

nického práva zasiahnuť len v prípade, ak vlastník stratil na nehnuteľnosti hospodársky záujem a prejavil vôľu ju scudziť. Cena sa v zásade nemala určovať úradnou cestou, ale štát mal akceptovať jej dojednanú výšku. Pokiaľ išlo o nehnuteľnosť nadobudnutú v rámci medzivojnovkej pozemkovej reformy, mala cena zodpovedať vtedajšej náhrade podľa prídelového zákona z roku 1920.⁶⁵¹ Na druhej strane bolo novým, dobovo príznačným prvkom zohľadnenie rasového kritéria – jednak v procese tak výkupu, kde platili osobitné podmienky, ako aj pri z nepriamom vylúčení Židov z prídelovania pôdy, kde zákon explicitne vymedzoval podmienku kresťanského vierovyznania.

Zákon vymedzoval niekoľko spôsobov fakultatívneho nadobúdania nehnuteľnosti (t. j. keď bola príslušnému orgánu daná možnosť konať, teda zasiahnuť do dispozičného práva vlastníka):

1. Výkup poľnohospodárskej nehnuteľnosti (ornej pôdy, vinohradu, záhrad, lúk lesov, pastvín, rybníkov a s nimi súvisiacich hospodárskych budov a zariadení) za podmienok, že vlastník prejaví úmysel ju scudziť a jej celá výmera je väčšia ako 50 ha. Na scudzenie takejto nehnuteľnosti sa vzťahovala oznamovacia povinnosť, pričom právo výkupu musel Štátny pozemkový úrad uplatniť v 60-dňovej lehote a následne ho aj do troch mesiacov realizovať, inak zanikalo.
2. Štát mohol uplatniť právo výkupu aj v prípade súdneho predaja (dražby). V tomto prípade bola lehota len 15 dní, pričom výkupnou cenou bola najvyššia dražobná ponuka.
3. Medzivojnový zábor pripomínala možnosť výkupu od cudzincov. Vzťahovala sa na všetky poľnohospodárske nehnuteľnosti bez ohľadu na ich výmeru a úmysel vlastníka ich scudziť. V tomto prípade štát zaplatil odhadnú cenu.
4. Zákon udelil Štátnemu pozemkovému úradu právomoc revízie rozhodnutí v rámci prvej pozemkovej reformy, pričom revízií nepodliehali prídeľy do výmery 10 ha.

651 Zákon č. 81/1920 Sb. z. a n.

Zákon o pozemkovej reforme zakotvil aj obligatórny výkup všetkých poľnohospodárskych nehnuteľností vo vlastníctve Židov bez ohľadu na výmeru či vôľu ich scudziť. Štátnemu pozemkovému úradu uložil povinnosť uplatniť toto právo vo všetkých prípadoch, pričom náhrada zodpovedala odhadnej cene nehnuteľnosti.

Vykúpená pôda bola následne rozdeľovaná formou prídely, pričom podmienkou spôsobilosti na jeho pridelenie bolo štátne občianstvo, kresťanské vierovyznanie, mravná zachovalosť a sociálna odôvodnenosť prídely. Dispozičné právo s prídely bolo obmedzené a podmienené súhlasom pozemkového úradu. Pôda sa prideľovala ako roľnícky prídely (spravidla 6 – 15 ha) alebo doplnok k existujúcemu pozemkovému vlastníctvu, aby vzniklo hospodárstvo zabezpečujúce hospodársku sebestačnosť jednej rodiny. Neroľnícke prídely boli určené na stavby a iné hospodárske využitie. Pôda sa prideľovala aj ako náhrada in natura za štátom vyvlastnené pozemky. Na prídely bola používaná aj pôda získaná štátom na základe vládneho nariadenia č. 73/1939 Sl. z., ktoré schválila vláda dňa 24. apríla 1939 i vládneho nariadenia č. 23/1940 z 26. januára 1940. Štát prostredníctvom neho vyvlastňoval majetok osôb, označených za „politických zbohatlíkov“.⁶⁵² Štát mal podľa zákona právo zasahovať aj do existujúcich árendálnych vzťahov. Zákon ukladal vlastníčkovi pôdy povinnosť oznámiť árendu presahujúcu 50 ha ministerstvu hospodárstva.⁶⁵³

Smernice upresňujúce priebeh pozemkovej reformy vydával Správny zbor zriadený pri Štátnom pozemkovom úrade v apríli 1940.⁶⁵⁴ Vyhláškou i nariadením vlády z roku 1941⁶⁵⁵ a vyhláškou Štátneho pozemkového úradu z roku

652 Bližšie pozri: DRAGÚŇ, Stanislav. Vládne nariadenie o politických zbohatlíkoch a jeho realizácia v praxi. In: PEKÁR, Martin - PAVLOVIČ, Richard (eds.). *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a Salzburškými rokovaniami. (Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VI.)*. Prešov 2007, s. 38 – 54.

653 Zákon č. 46/1940 Sl. z.

654 Vládne nariadenie č. 80/1940 Sl. z.

655 Nariadenie vlády č. 93/1941 Sl. z.; Vyhláška vlády č. 238/1941 Sl. z.

1942⁶⁵⁶ boli Židia postupne zbavení všetkého nehnuteľného majetku, ktorý sa stal štátnym vlastníctvom, pričom poľnohospodárska pôda bola spravovaná Fondom pre správu poľnohospodárskych majetkov, ktorý bol zriadený pri Štátnom pozemkovom úrade. Úrad bol konštituovaný ako samostatný orgán, ktorého predseda zodpovedal za svoju činnosť vláde. Jeho regionálnymi pobočkami boli štátne obvodové úradovne, ktorých sieť sa menila (v roku 1942 boli jej sídla v Piešťanoch, vo Zvolene a v Prešove,⁶⁵⁷ v roku 1943 v Piešťanoch, vo Zvolene a v Spišskej Novej Vsi⁶⁵⁸).

Fakt, že viacerí politickí činitelia, vrátane poslancov, boli majiteľmi veľkostatkov sa prejavil v klauzule, že reforma sa nedotýka veľkostatkov „...*ktorých potreba je národohospodársky odôvodnená*.“ Pokiaľ išlo o výkup scudzovanej pôdy, štát mal „...*pokiaľ to vyžaduje národohospodársky záujem a vhodná úprava pozemkovej držby v tej ktorej územnej oblasti...*“, uplatniť akési „predkupné právo“ na scudzované poľnohospodárske nehnuteľnosti, ktoré vyplývalo z predkladaného zákona. Scudzovateľ dostal plnú hodnotu scudzovanej nehnuteľnosti podľa zamýšľanej kúpnej zmluvy. Nútený výkup židovskej pôdy vláda odôvodňovala tým, že: „...*Židia nadobudli pôdu väčšinou spôsobom nesrovnateľným so zásadami, ktoré ovládajú slovenský kresťanský štát...*“, a tiež, že: „...*na pôde sami nepracujú a považujú ju len za spôsob ukladania peňazí*.“

Pre roľníkov, ktorí chceli pracovať na pridelennej pôde, zriaďoval zákon dva druhy pôžičiek – klasické úvery a vo forme rentovej árendy. Štát mal podľa zákona právo zasahovať aj do existujúcich árendálnych vzťahov. Zákon ukladal vlastníčkovi pôdy povinnosť oznámiť árendu presahujúcu 50 ha ministerstvu hospodárstva.⁶⁵⁹ Vyššie popísané zásahy do súkromného vlastníctva neboli ani

656 Vyhláška Štátneho pozemkového úradu č. 231/1942 Úr. n.; porov.: KAMENEC, Po stopách tragédie, s. 63

657 Slovenská ročenka 1942, s. 322.

658 Slovenská ročenka 1943, s. 358.

659 TSSR, č. 33.

v rozpore s ústavou, ktorá nezakotvovala výlučnosť a nedotknuteľnosť vlastníctva.⁶⁶⁰

Spoločne so zákonom o úprave pozemkovej držby bol na plenárnej schôdzi snemu na spojenom rokovaní 22. 2. 1940 schválený aj zákon o Štátnom pozemkovom úrade.⁶⁶¹

Každoročným programovým vyhlásením vlády najmä v hospodárskej oblasti bol aj v politicky jednofarebnom parlamente „zákon zákonov“ – štátny rozpočet. O pozornosti, ktorému sa tento kľúčový zákon vždy tešil, svedčí aj každoročné niekoľkotýždňové rokovania gesčného, t. j. rozpočtového výboru.

Vzhľadom na politicky jednofarebné zloženie snemu neprebiehali zápasy o konečnú podobu rozpočtového zákona v politickej rovine, ale skôr ako zápas stavovských a regionálnych záujmov. Podľa sprievodných textov k rozpočtom možno posudzovať mieru optimizmu príslušného ministra či celej vlády, pokiaľ ide o vývoj krajiny v nastávajúcom roku.

„Prvý finančný plán samostatného Slovenského štátu...“ (t. j. rozpočet na rok 1940) bol podľa spravodajcu rozpočtového výboru P. Zátka len akýmsi provizóriom, pretože išlo o „...mechanické zlúčenie čísel autonómneho Slovenska s príslušnými dielčiami číslami ústredného rozpočtu bývalej takzvanej republiky Česko-Slovenskej.“ Zostaviť rozpočet bolo preto mimoriadne náročné, keďže „...skúsenosti s našim štátnym hospodárením boli naozaj minimálne, ba skoro nijaké...“ Zostavovanie rozpočtov komplikovala neistá situácia na frontoch druhej svetovej vojny. Minister financií M. Pružinský ako predkladajúci minister pri svojich expozé opakovane kládol rečnícku otázku, či bude ďalší rok aj posledným vojnovým rokom.⁶⁶²

Menšiu politickú búrku vyvolala snaha predsedu snemu Sokola o zníženie rozpočtových výdavkov na armádu. Pomocou rozpočtovými škrtmi tým chcel obmedziť pôsobenie vojenských jednotiek Slovenskej republiky na východnom fronte.

660 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.

661 Zákon č. 45/1940 Sl. z.

662 TS SSR, 103. zas., 18. 12. 1942; tiež: TS SSR, 125. zas., 22. 12. 1943.

Úplne fatalistickú podobu malo predkladanie návrhu štátneho rozpočtu na rok 1945, t. j. v čase, keď sa územie štátu každým dňom zmenšovalo. „*Dnes máme pred sebou návrh finančného zákona bez predbežného obsiahleho prejavu ministra financií o štátnom hospodárení, bez nastínienia hospodárskeho stavu a bez ohľadu na to, či sa meniace hospodárske pomery, nielen u nás ale vôbec...rozhodne sme ešte len pred mnohými, veru nepriaznivými skutočnosťami, ktorým sa ani v štátnom hospodárstve nevyhneme. Sú mimo našich síl a možností.*“ – takto uviedol spravodajca J. Hollý rokovanie 21. decembra 1944. Kontrastne s predošlými rokovaniami pôsobil aj fakt, že poslanci bez rozpravy schválili štátny rozpočet spolu s ďalším bodom programu za 30 minút.⁶⁶³

Príznačným odrazom pozície parlamentu v autoritatívnom (totalitnom) režime boli spory medzi vládou a snemom o kontrolu nad rozpočtovými prostriedkami, t. j. peniazmi daňových poplatníkov. Snem z času na čas prijímal účelové zákony, ktorými vyčleňoval istú sumu do voľnej dispozície, aby pomocou nej mohol operatívne riešiť definovaný problém. Príkladom takého postupu je vyššie spomínaný zákon umožňujúci ministrovi financií poskytovať podporu poľnohospodárom. Podobným prípadom bol aj vyššie spomínaný návrh zákona *o splnomocnení ministra financií na preberanie pohľadávok z platobného styku slovensko – nemeckého.*⁶⁶⁴ Niekoľkokrát bola vo výboch snemu prerokovávaná otázka dispozičných fondov ministrov. Po prvý raz sa o ich kontrole snemom, respektíve voľnej dispozície s nimi, diskutovalo pri prerokovávaní zákona, ktorým sa zriaďoval *Úsporný a kontrolný výbor Slovenského snemu*. Okrem prítomného ministra M. Pružinského, ktorý trval na požiadavke vlády, sa za voľnú dispozíciu ministrov s fondami prihovárал aj zástupca Karpatských Nemcov F. Karmasin. Poukazoval na zmenu politických pomerov, keď podľa neho „...už nie sme v benešovskom režime – k vláde musíme mať dôveru.“ Za kontrolu fondov sa postavili R. Čavojský i predseda

663 SNA, SSR, k. 45.

664 SNA, SSR, k. 53.

snemu Sokol, ktorý argumentoval, že: „...schôdze výborov sú predseda dôverné, tak prečo by sme sa nemohli ministrov pýtať, ako s fondami naložili...“ Výbor nakoniec plénu navrhol kompromisný návrh poslanca J. Lišku na tzv. globálnu kontrolu, t. j. že minister ex post oznámi snemu, že na dôležité úlohy použil prostriedky v určitej výške.⁶⁶⁵ Kontrolná činnosť výboru sa teda mala v tomto smere vzťahovať len na „...zistenie povahy a celkovej výšky príslušného výdavku.“⁶⁶⁶ V tejto podobe vládny návrh schválilo 11. 5. 1939 aj plénum snemu.⁶⁶⁷

665 SNA, SSR, k. 50.

666 TSSR, č. 8.

667 TS SSR, 3. zas., 11. 5. 1939.

4. ZÁSTUPCOVIA NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN A ICH POLITICKÉ STRANY NA PÔDE SNEMU

4.1 Právna úprava politickej činnosti národnostných menšín v Slovenskej republike

Všeobecný mechanizmus politického zastúpenia národnostných menšín vo vrcholných orgánoch Slovenskej republiky sa formoval len postupne. Rámcová právna úprava v ústave predpokladala popri fungovaní štátnej strany, prostredníctvom ktorej sa mali výlučne „zúčastniť na politickej moci“ príslušníci väčšinového (štátotvorného) národa, aj politické strany národnostných menšín.⁶⁶⁸ Všeobecným predpisom pre ich vznik a fungovanie bol osobitný zákon z 15. 5. 1940, na ktorý ústava odkazovala. Na základe neho potom výkonná moc predstavovaná ministerstvom vnútra povoľovala prostredníctvom aktu registrácie činnosť konkrétnej národnostnej politickej strany.⁶⁶⁹

Zákon č. 121/1940 Sl. z. zakotvoval mimoriadne zložitý administratívny proces vzniku národnostnej strany. Bol prísne sledovaný a zviazaný striktnými lehotami. Ministerstvu sa musel oznámiť už úmysel založiť stranu, čím sa spustil proces nazývaný zákonodarcom „*prípravná činnosť*“ a následne museli nádejní zakladatelia do dvoch mesiacov odovzdať osnovu stanov, pričom ministerstvo ho malo právo pripomienkovať. Od momentu odovzdania osnovy stanov sa muselo do dvoch mesiacov konať ustanovujúce zhromaždenie a zvolení zástupcovia mali opäť do dvoch mesiacov podať na ministerstvo žiadosť o registráciu.⁶⁷⁰ Povinnosť oznámiť už úmysel založiť stranu zdôvodnil zákonodarcia tým, že chcel umožniť „...aby štátna správa mohla hneď od počiatku organizačnej činnosti pozorovať hnutie, smerujúce k založeniu novej strany, a zo

668 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.

669 Zákon č. 121/1940 Sl. z.

670 Tamže.

zistených skutočností usúdiť, či ide o hnutie predstavujúce politickú vôľu národnostnej skupiny.“ Povinnosťou predložiť organizačný štatút sa mal „... *zistiť ministerstvu vnútra vplyv na jeho obsah.*“ Právna úprava zabráňovala akémukoľvek zápasu politických strán, ktorý by v princípe ohrozoval fungovanie autoritatívneho režimu, ktorý je založený na neexistencii politického pluralizmu. Zabráňoval preto nekontrolovanému združovaniu a politickej činnosti, ktorá by ohrozovala výlučnosť jednej politickej strany. Súviselo s tým aj určenie prísnych lehôt, ktorého cieľom malo byť, „...*aby sa boj medzi vznikajúcou a zanikajúcou stranou obmedzil na dobu čo najkratšiu.*“⁶⁷¹ Aby zápas dvoch oficiálne fungujúcich subjektov prakticky ani nebol možný, vsunul ústavnoprávny výbor do vládneho návrhu dodatok, na základe ktorého bola registrácia novej politickej strany obligatórne spojená s výmazom starej strany menšiny z registra.⁶⁷² Tento systém bol zároveň poistkou pre vládu, ktorá získala možnosť veľmi rýchlo zlikvidovať prípadnú nepohodlnú stranu. Stačilo totiž kladne reagovať na zakladateľskú aktivitu 500 občanov a nahradiť starú stranu novou.

Samotnú registráciu politickej strany vykonalo ministerstvo vnútra na základe uznesenia vlády. Kladné vybavenie žiadosti o registráciu nebolo nárokové ani po splnení všetkých podmienok – záviselo od rozhodnutia vlády, ktoré bolo konečné, keďže zákon vylučoval možnosť obvyklého opravného prostriedku – sťažnosti na Najvyšší správny súd. Aby sa žiadosťou mohla vláda meritórne zaoberať, musela obsahovať obligatórne náležitosti. Musela byť podpísaná vedúcim funkcionárom strany a najmenej 500 príslušníkmi národnostnej skupiny, ktorí dosiahli aspoň 21. rok veku a boli slovenskými štátnymi občanmi. K žiadosti tiež bolo potrebné pripojiť organizačný štatút strany a zároveň preukázať problematický fakt, že sú splnené predpoklady § 59 Ústavy, t. j. že strana podľa pravdepodobného počtu členov a podľa organizačného štatútu sa môže pokladať za „...*nositeľku politickej vôle celej ná-*

671 TSSR, č. 156.

672 TSSR, č. 167.

rodnostnej skupiny.“⁶⁷³ V prípade zamietnutia žiadosti o registráciu z dôvodu nesplnenia vyššie spomínaných zákonných náležitostí sa mohli osoby podpísané pod návrhom pokúsiť o podobnú aktivitu až po uplynutí dvoch rokov.

Osobitná podmienka registrácie či fungovania strany vyplývala z princípu reciprocity. V tomto prípade neplatila dvojročná lehota a proces registrácie teda mohol pokračovať hneď po odpadnutí prípadných zákonných prekážok. Právna úprava tým dávala vláde možnosť operatívne reagovať na vývoj vzťahov s materským štátom menšiny.

Zákon dával tiež vláde možnosť zasahovať do činnosti národnostných strán aj po ich úspešnej registrácii. Legislatívu 1. ČSR v oblasti fungovania politických strán ako celok derogoval, keďže po zániku politického pluralizmu stratila opodstatnenie.⁶⁷⁴ Recipoval len reštriktívne paragrafy, umožňujúce zastavenie či rozpustenie politických strán.⁶⁷⁵ Zastavenie činnosti, t. j. akési umŕtvenie činnosti, mohla vláda nariadiť za pomerne vágne formulovaných podmienok (strana napríklad porušovala „verejný klud, poriadok alebo verejnú bezpečnosť alebo iné dôležité záujmy štátu...“). Naproti tomu jasne taxatívne boli stanovené podmienky rozpustenia strany. Okrem zastavenia a rozpustenia mohla byť činnosť strany tiež obmedzená na základe princípu reciprocity.⁶⁷⁶

Na základe zákonov i politickej praxe plnili strany národnostných menšín, podobne ako HSLS, viaceré úlohy z oblasti štátnej správy. Najdôležitejšou z nich bolo delegovanie do správnych orgánov – na posty, vyhradené zákonmi pre zástupcov národnostných menšín. Z najvyšších štátnych orgánov to bola predovšetkým Štátna rada, z miestnych orgánov štátnej správy išlo o župné a okresné výbory. Na úrovni obecnej správy participovali národnostné strany na menovaní vládnych komisárov, ktorými boli v rámci *mimoriadnych opat-*

673 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.

674 TSSR, č. 156.

675 Zákon č. 121/1940 Sl. z.; porov.: zákon č. 201/1933 Sb. z. a n.; zákon č. 269/1934 Sb. z. a n.; zákon č. 132/1936 Sb. z. a n., zákon č. 317/1936 Sb. z. a n.; vládne nariadenie č. 355/1938 Sb. z. a n.; vládne nariadenie č. 4/1939 Sb. z. a n.

676 TSSR, č. 167.

rení o dočasnej správe obcí pôvodné volené orgány. Tento faktický stav recipovala a zákonom úplne legalizovala až reforma obecnej správy na prelome rokov 1943/1944. Zákon č. 171/1943 Sl. z. z 22. 12. 1943 o zmenách v samo-správe obcí zakotvoval presný mechanizmus nominácie obecných funkcionárov politickými stranami, vrátane rozdelenia mandátov v národnostne zmiešaných obciach.⁶⁷⁷

Príamym následkom prípadného rozpustenia národnostnej politickej strany bola strata verejných funkcií jej nominantov. Najciteľnejšie by sa to prejavilo práve v správnych orgánoch obcí. Na rozdiel od poslaneckých mandátov v sneme, o ktorých rozhodovala Štátna rada, k strate postu vo verejnej správe (napríklad starostu obce) prichádzalo po rozpustení politickej strany *ex offio*.

4.2 Nemecká národnostná menšina

Privilegované postavenie nemeckej menšiny bolo odrazom vzťahu Slovenskej republiky a jej „domovského štátu“ – Veľkonemeckej ríše. Nemecko bolo dominantným hegemonom v geopolitickom priestore strednej Európy, ktorý považovalo za súčasť životného priestoru (*Lebensraum*) nemeckého národa.

Aj Karpatonemeckú stranu postihol zákaz Henleinovej Sudetonemeckej strany po nepokojoch v Sudetách 17. 9. 1938, keďže pôsobila na Slovensku ako jej súčasť. Po zásadnej zmene politických pomerov sa takto karpatskí Nemci a ich strana ocitli na dejinnom rázcestí a svoju ďalšiu samostatnú politickú budúcnosť museli brániť voči dvom tlakom zvonka. Z jednej strany išlo o snahy o obnovenie jednotnej nemeckej strany, hoci politický priestor Slovenska sa po 6. októbri 1938 osamostatnil a nepôsobila v rámci neho už žiadna celoštátna politická strana. Ernst Kundt, vodca strany zastrešujúcej Nemcov z českých krajín oklieštených „mníchovskými“ hranicami, sa pokúsil podriaďiť si podobne ako Henlein pod svoju právomoc aj karpatských Nemcov.

677 PODOLEC, Postavenie obecnej samosprávy na Slovensku, s. 663.

Na druhej strane to bol tlak spojený s koncentráciou politického spektra a vytváraním jedinej politickej strany na autonómnom Slovensku. Pred transformáciou do štatútu národnostnej sekcie v rámci HSLS zachránilo Karmasinovu organizáciu len dočasné vzdanie sa štatútu politickej strany. Proti záujmom nemeckej strany nacistického typu sa tak paradoxne obrátilo dôsledné uplatňovanie hesla „*Jeden štát – jedna strana – jeden vodca*“, importované práve z jej materskej krajiny.⁶⁷⁸

Postavenie nemeckej menšiny sa radikálne zmenilo po Mníchovskej dohode v roku 1938. Z pozície nepriateľa štátu či piatej kolóny sa stáva významným mocenským činiteľom v štátoch odovzdaných hlavnými západoeurópskymi veľmocami do záujmovej sféry nacistického Nemecka.⁶⁷⁹ Po (prvej) Viedenskej arbitráži sa karpatskí Nemci navyše stali aj najpočetnejšou národnostnou menšinou na oklieštenom Slovensku. Z hľadiska ďalšej existencie nemeckej politickej strany bolo dôležité štrukturálne i majetkové nástupníctvo po rozpustenej Karpatskonemeckej strane. Túto právnu konštrukciu akceptovala slovenská autonómna vláda 12. 10. 1938.⁶⁸⁰ K tomuto dátumu sa viaže aj preniknutie vodcu nemeckej menšiny na Slovensku do štruktúr výkonnej moci, keď bola nariadením vlády vytvorená funkcia štátneho tajomníka pre záležitosti nemeckej menšiny.⁶⁸¹ Ako jediný vysoký úradník, ktorý nebol príslušníkom slovenského národa, teoreticky nepodliehal neskôr „vodcovskej

-
- 678 SCHVARC, Michal. Organizačná štruktúra Deutsche Partei 1938 – 1945. In ŠMIGEL, Michal. – MIČKO, Peter (eds.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Banská Bystrica 14. – 15. apríla 2005*. Banská Bystrica 2005, s. 101 – 118; pozri tiež: KOVÁČ, Dušan. Deutsche Partei v politickom systéme Slovenského štátu. In: BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny Materiály z vedeckého sympózia Časť 6. – 7. novembra 1990*. Bratislava 1991, s. 131.
- 679 KOVÁČ, Dušan. Karpatonemecká strana. In LIPTÁK, Lubomír (ed.). *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava 1992, s. 203.
- 680 KOVÁČ, Dušan. *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku (1871 – 1945)*. Bratislava 1991, s. 136.
- 681 SCHVARC, Organizačná štruktúra Deutsche Partei.

právomoci“ predsedu štátnej strany, ktorá bola na základe § 58 ústavy nadradená hierarchii ústavných funkcií.⁶⁸²

Základné kontúry budúcich vzťahov nastupujúcej vládnucej garnitúry na Slovensku k nemeckej národnostnej menšine boli načrtnuté na rokovaní F. Karmasina s F. Ďurčanským už v noci z 8. na 9. 10. 1938.⁶⁸³ Slovenská strana tu ponúkala viaceré zvýhodnenia, ktoré už zasahovali do suverenity štátu a nakoniec ani v budúcnosti neboli realizované. Štátny sekretariát pre záležitosti nemeckej menšiny mal mať napríklad v oblasti svojej pôsobnosti normotvornú právomoc alebo jeho vedúci, štátny tajomník, sa mal zúčastňovať na zasadaniach vlády.⁶⁸⁴ Oficiálne potom postoj slovenskej vlády prezentoval jej predseda – J. Tiso v príhovore k zástupcom menšiny, ktorých prijal na audiencii 26. 11. 1938, kde vyzdvihol zriadenie funkcie nemeckého štátneho sekretára, ktorá mala „*spriatelenej nemeckej národnej skupine*“ zabezpečiť „...*takú pozíciu, akú si ona podľa moderných dejín ...nárokovať a očakávať môže...Žiaden verejný orgán a žiadna súkromná osoba nemá a nesmie vás haťiť v tom, aby ste sa k hodnotám vášho Nemectva hlásiť a tomuto vášmu vyznaniu primeraným spôsobom i výraz dať mohli.*“ Na druhej strane predseda vlády upozornil, že „*Určité právo dozoru a vplyvu budeme si musieť samozrejme zaistiť.*“ Zároveň prisľúbil zamestnávanie nemeckých úradníkov v krajoch obývaných príslušníkmi „*národnej skupiny*“⁶⁸⁵

Právny stav okolo postavenia bol potom precizovaný vládnym nariadením z 21. júna 1939. okrem iného zakotvovalo súčinnosť Karmasinovho štátneho sekretariátu pri „...*všetkých zásadných otázkach nemeckej národnej skupiny*“ i pri obsadzovaní úradníckych miest v oblastiach obývaných Nemcami.⁶⁸⁶

682 Na túto skutočnosť upozorňuje: KLIMKO, Tretia ríša a ľudácky režim na Slovensku, s. 136; porov.: Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.; zákon č. 215/1942 Sl. z.

683 TS SSR, 16. zas., 28. 11. 1939.

684 KLIMKO, Tretia ríša a ľudácky režim na Slovensku, s. 133, 134.

685 TS SSR, 16. zas., 28. 11. 1939.

686 KLIMKO, Tretia ríša a ľudácky režim na Slovensku, s. 133, 134.

Predstavitelia Deutsche Partei ani ich nemeckí protektori však nemali veľký záujem na právnom zakotvení postavenia svojej menšinovej komunity.⁶⁸⁷ Viac im vyhovoval stav, keď mohli na slovenskú vládu vyvíjať nátlak, vyplývajúci so submisívneho postavenia Slovenska voči „ochrannej veľmoci“. Legislatívne zakotvenie vzťahov, t. j. stanovenie hraníc vplyvu, ich skôr obmedzovalo a v praxi slúžilo viac na ochranu suverenity Slovenskej republiky.

Z obdobia autonómie Slovenska pochádza aj zastúpenie nemeckej menšiny v sneme. Na jednotnú kandidátnu listinu HSLS (Strany slovenskej národnej jednoty) boli zaradení jej piati príslušníci, pričom prví dvaja z nich – Franz Karmasin a Jozef Steinhübel sa dostali aj medzi 63 zvolených poslancov.⁶⁸⁸ Neskôr k nim pribudli ďalší dvaja poslanci – Adalbert Gabriel a Siegmund Keil, ako náhradníci.

Na pôde Snemu Slovenskej krajiny zaznel v nemeckom jazyku, ktorý zástupcovia menšiny dôsledne používali pri svojich vystúpeniach, len jediný prejav. Pri príležitosti diskusie o programovom vyhlásení slovenskej autonómnej vlády 22. 2. 1939 prezentoval Franz Karmasin základný postoj komunity, ktorú zastupoval k novým štátovým pomeroch: „*My Nemci na Slovensku vyhlasujeme, že tento program i nás zaväzuje, i my chceme spolu-pracovať na výstavbe krajiny. Áno, vyhlasujeme dokonca, že máme právo pokladať tento štát aj za svoju domovinu.*“ „Evergreenom“ všetkých jeho vystúpení sa stalo poukazovanie na dvadsaťročný spoločný boj proti pražskému centralizmu. Preto podľa neho až 6. október 1938 priniesol Nemcom právo „...*slobodne sa prihlásiť k nášmu národne – socialistickému svetonázoru.*“ Ako predstaviteľ národa, o ktorého vedúcej úlohe v danom geopolitickom priestore bol presvedčený, sa ohradil voči používaniu pojmu „menšina“. Evokoval v ňom totiž pocit nerovnoprávnosti („Minderheitsgefühl“) či pojmovú dikiu

687 Tamže, s. 134; porov.: SCHVARC, Organizačná štruktúra Deutsche Partei.

688 Na 100-člennú kandidátnu listinu boli zaradení: Franz Karmasin (na 16. mieste), Jozef Steinhübel (46.), Siegmund Keil (68.), Samuel Steberl (89.) a Karl Hauskrecht (93.). (Literárny archív Spolku svätého Vojtecha Trnava, fond Lad I., fasc. 8. – 25).

zákonov 1. ČSR, a preto požadoval používať termín „národná skupina“.⁶⁸⁹ Ten sa potom neskôr dostal ako právny pojem do ústavy⁶⁹⁰ aj do názvu zákona o národnostných politických stranách.⁶⁹¹ Karmasin v prejave spochybnil, podobne ako parlamentní zástupcovia ďalších dvoch menšín, aj výsledky sčítania ľudu z decembra 1938.⁶⁹²

Vznikom samostatného Slovenskej štátu 14. marca 1939 a následným uzatvorením „ochrannej zmluvy“ (Schutzvertrag) došlo k tesnejšiemu pripútaniu Slovenska k politike tretej ríše. Príprava ústavy bola podľa Karmasina zavŕšením jednej etapy v procese budovania pozícií v novom štáte, a tak mohol s uspokojením konštatovať, že „...v siedmych mesiacoch, čo uplynuli od októbra umožnené nám bolo opatriť si také životné formy, v ktorých skutočne môžeme žiť nemeckým svojským a vlastným životom.“

Vzhľadom na svoju mocensko-politickú pozíciu participovala nemecká menšina výrazne aj na príprave základného zákona štátu. Priznal to otvorene aj jej vodca, keď v rámci diskusie k ústave 21. 7. 1939 uviedol: „*Musíme konštatovať, že poniektoré ustanovenia, ktoré dnes sa v ústave nachádzajú, tam od prvopočiatku neboli, ba že sme boli nútení si ich pojatie do ústavy vymôcť.*“

Väčšinu svojich požiadaviek sa nemeckej menšine naozaj podarilo presadiť, hoci rokovanie o ústave, právnej úprave štátneho občianstva a systéme verejnej správy, ktoré sa pripravovali v rámci jedného celku, sa začalo malou kontroverziou práve medzi prípravnou komisiou a predstaviteľmi nemeckej menšiny. Tí totiž chceli svoje záujmy presadzovať „...*dôvernou výmenou názorov a bez vyvolania pozornosti vo verejnosti...*“, aby bol „...*dojem pevnej súdržnosti medzi nemectvom a slováctvom v štáte znovu posílený.*“⁶⁹³ Vyjadril sklamanie, že návrh komisie im nebol poskytnutý pred jeho prerokovaním v ministerskej rade. Toto konanie ich preto viedlo k nutnosti „...*viesť vyjed-*

689 TS SSR, 2. zas. SSK, 22. 2. 1939.

690 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.

691 Zákon č. 121/1940 Sl. z.

692 TS SSR, 2. zas. SSK, 22. 2. 1939

693 SNA, SSR, k. 68.

návanie viac-menej verejne.“ Podľa predstáv F. Karmasina malo byť na Slovensku vytvorené „vzorové národnostné právo“, ktoré mohla slovenská diplomacia propagandisticky využiť ako argument pri poukazovaní na postavenie Slovákov v Maďarsku. Pri jeho presadzovaní sa nevyhol ani nepriamo formulovanej vyhrážke, keď poukazoval na „úzku súvislosť“ medzi prístupom vlády k nemeckej menšine a diplomatickými vzťahmi medzi Bratislavou a Berlínom. Slovenská vláda podľa neho nemusí mať obavy pred vytváraním štátu v štáte vzhľadom na relatívne nízku početnosť menšiny a jej rozptýlené osídlenie. V súlade s princípom „völkisch“ teda mohol skonštatovať, že: „... ani ďalekosiahla samospráva nebude v stave pozbaviť štát jeho národného charakteru.“⁶⁹⁴

Medzi nesplnené požiadavky patrilo zakotvenie národnostných sekcií (okrem zamestnávateľskej a zamestnaneckej) v rámci jednotlivých stavov.⁶⁹⁵ Slovenskej vláde sa tak vypomstili staršie ústupky – povolenie dvoch samostatných nemeckých organizácií „stavovského charakteru“ (Ústredný zväz nemeckých družstiev⁶⁹⁶, samostatná robotnícka organizácia), ktoré sa stali pre nemeckú menšinu precedenčným argumentom. Za extrémnu bola považovaná aj požiadavka rozšíriť trestnú ochranu menšinových národností. Predkladatelia ústavy považovali za dostatočný zákaz odnárodňovania a neakceptovali návrhy na postihnutie trestnoprávnou sankciou aj „konania, ktoré by mohlo ohroziť dobrú zhodu medzi Slovákami a inými národnosťami žijúcimi na území štátu.“ Malo ísť o vágne vymedzené protiprávne konanie, ktorého by sa páchatel dopustil šírením šepkanej propagandy, poplašnej správy či tlačou).

Naopak sa Karmasinovi podarilo presadiť do ústavy zmienku o „náležitom ohľade na záujmy inonárodných skupín.“ – v súvislosti s orgánmi územnej samosprávy. Taktiež jeho zásluhou bol do ústavnoprávnej úpravy vložený samosprávny princíp riadenia orgánov národnostných menšín, t. j. národnostná

694 Tamže.

695 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.

696 Vládne nariadenie č. 89/ 1939 Sl. z.

komunita si sama určovala svoje vedenie, pričom štátna správa mala minimálne právomoci doňho zasiahnuť.⁶⁹⁷ Ďalším paragrafom ústavy, ktorý v pôvodnom návrhu nefiguroval, bolo právo menšiny (národnej skupiny) na pestovanie kultúrnych stykov s jej materským štátom.⁶⁹⁸ Nemecký návrh obsahoval aj zakotvenie slobody „*národného vyznania...národnej skupiny*“, ktorý by zabezpečoval slobodné šírenie ideológie národného socializmu medzi príslušníkmi komunity. Podľa tohto nerealizovaného návrhu by tým nacistická ideológia nadobúdala charakter až akéhosi osobitného „náboženstva“. Výsledkom tlaku privilegovanej národnostnej menšiny bola ústavná ochrana objektívnosti národnostného katastra, do ktorého sa mohlo zasahovať „*len v medziach zákona*“.⁶⁹⁹ Právna konštrukcia práv menšiny, ktorá sa nakoniec dostala do konečného znenia ústavy, bola v podstate „šitá na mieru“ nemeckej „národnej skupine“. Keďže na území Nemecka nepôsobila relevantná slovenská menšina, deklarované práva v jej neboli limitované princípom reciprocity, ktorý pôsobil v prípade menšiny maďarskej. V ústave preto nemuseli byť deklarované práva, ktorých pôsobnosť by bola explicitne vyhradená len pre nemeckú menšinu, ako to požadovali jej zástupcovia nemeckej menšiny. Mal to byť demonštratívny výpočet oblastí (školsťvo, cirkevná správa, telesná výchova, tlač... atď.), v rámci ktorých mala byť „*zaistená existencia na poli národného života*“. Hoci by išlo o prípady osobitnej personálnej pôsobnosti, v rozpore s právnou logikou navrhovateľ ubezpečoval, že „*nejde o osobitnú administratívnu správu*“.⁷⁰⁰

Pri návrhu zákona o štátnom občianstve poukazovali nemeckí zástupcovia najmä na fakt, že sa dostal do kolízie s Führerovým dekrétom z 15. marca 1939 o zriadení Protektorátu Čechy a Morava. Následkom tohto stretu hrozilo

697 „*Národnostné skupiny, ktoré sa na území Slovenska udomácnili, majú právo kultúrne a politicky sa organizovať pod vlastným vedením.*“ (Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.) .

698 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.; porov.: SNA, SSR, k. 68.

699 Tamže.

700 SNA, SSR, k. 68.

viacerým Nemcom, že zároveň stratia ríšsku i slovenskú štátnu príslušnosť.⁷⁰¹ Návrhom, ktorý sa dostal na pôdu parlamentu, sa cítil osobne dotknutý aj vodca „národnej skupiny“ F. Karmasin. Hoci s predloženou podobou zákona vyjadril súhlas („...*vonkoncom vyhovuje normálnym nárokom...*“), ostro sa ohradil voči deleniu národnostnej komunity na „starousadlíkov“ a „privandrovalcov“, ktorá vyplývala z interpretácie zákona v dôvodovej správe predkladateľa (v tomto prípade vlády). Pojem „starousadľíctvo“ bol podľa neho „...*významným inštrumentom z arzenálu maďarónskych kruhov...*“ a aj ďalší spomínaný pojem bol k nemu zákonodarcami „*všantročený...zo starého haraburdia stranícko-politickej maďarónskej taktiky*“. Hoci to v prejave konkrétne nespomenul práve on ako rodák z Olomouca, bol jedným z tých, ktorí sa na Slovensku usadili až po roku 1918.⁷⁰² K vyššie citovaným protimaďarským rétorickým výpadom treba dodať, že patrili k obligátnym prvkom Karmasinových prejavov. Jeho postoje v tomto smere ovplyvnil najmä boj proti „*tunajším maďarónskym grupám*“ v jeho vlastnej komunite. Výrazne sa totiž na nich podpísal zápas proti historicky silne promaďarskému zmýšľaniu obyvateľstva jedného z troch nemeckých sídelných ostrovov na Slovensku – Spiša.

Pri prerokovávaní zákona o verejnej správe vnútornej sa popri lobistickom zápase miest o sídla žúp stali hlavným problémom práve požiadavky zástupcov nemeckej menšiny. Základnou koncepciou jej politiky bolo v tomto smere úsilie, aby sa každý zo sídelných ostrovov (Bratislava a okolie, kremnicko-pravnianska oblasť – Hauerland, Spiš) dostal ako celok do jedného územného celku štátnej správy. Okrem toho požadovali primeraný počet úradníkov nemeckej národnosti na župnej i okresnej úrovni. Navyše agenda nemeckých škôl mala byť vyňatá z kompetencií miestnych úradov štátnej správy a podriadená priamo nemeckému oddeleniu ministerstva školstva. Pokiaľ ide o úpravu území okresov v zmysle nemeckých požiadaviek, táto kompetencia

701 Tamže.

702 TS SSR, 8. zas., 25. 9. 1939.

bola z hľadiska väčšej operatívnosti zverená nariadenovacej právomoci vlády. Ťažším orieškom sa stala úprava územia jednotlivých žúp so zreteľom na nemecké požiadavky, ktoré v konečnom dôsledku spôsobili aj zmenu navrhovaného počtu žúp. Kvôli zachovaniu administratívnej jednoty nemeckého ostrova bolo celé územie Spiša zaradené do Tatranskej župy, pričom zvyšok zamýšľanej Šarišskej župy bol následne spojený so Zemplínskou.⁷⁰³

Debata k programovému vyhláseniu vlády V. Tuku 28. novembra 1939 bola pre vodcu nemeckej menšiny príležitosťou, aby pred plénom snemu predniesol bilanciu svojej dovtedajšej činnosti na čele štátneho sekretariátu. V prvom rade vyzdvihol ako najviditeľnejší výsledok svojej práce „*vzorne rozčlenenú*“ organizáciu Deutsche Partei, ktorá pokrývala okrem 60 000 dospelých členov už mládež od 6. roku veku. Pracovníkov všetkých odborov pokrývala sieť strane podriadených nemeckých stavovských organizácií. Analogicky k HG a HM fungovali polovojenská organizácia Freiwillige Schutzstaffel (FS) a Deutsche Jugend (DJ).

Kľúčovú úlohu pri napĺňaní národných potrieb nemeckej komunity pripisoval Karmasin pôsobeniu jej zástupcov v orgánoch výkonnej moci. *Štátny sekretariát pre veci nemeckej národnej skupiny* pôsobil ako prostredník medzi príslušníkmi menšinovej národnosti a vládou. Za rok pôsobenia urobil tento úrad podľa Karmasina predkladaných údajov v ich prospech 14 000 intervencií. Druhou ťažiskovou oblasťou činnosti štátneho sekretariátu bolo spolupôsobenie pri legislatívnom procese. Pripomienkovaním osnôv predkladaných osnôv zákonov v rámci medzirezortného pripomienkového konania zasiahol do podoby 33 zákonov.

Zvláštne nemecké oddelenie pôsobilo aj pri ministerstve školstva, kde Karmasin oceňoval existenciu takmer úplnej samosprávy v oblasti nemeckého školstva. Avizoval tiež vybudovanie analogických štruktúr, ktoré mali byť výhľadovo vybudované aj v ostatných rezortoch.⁷⁰⁴

703 TS SSR, 7. zas., 25. 7. 1939.

704 TS SSR, 16. zas., 28. 11. 1939.

Definitívnu podobu zastúpenia národnostných menšín v Slovenskej republike kodifikoval zákon č. 121/1940 o *politických stranách národných skupín*⁷⁰⁵, ktorý bližšie upravoval dikciu § 59 ústavy.⁷⁰⁶ Na jeho základe sa mohla po registrácii ministerstvom vnútra plne legalizovať existencia Deutsche Partei ako jedinej politickej strany nemeckej národnej skupiny. Registráciu potvrdilo ministerstvo vnútra vyhláškou č. 48 zo 14. októbra 1940⁷⁰⁷ a Deutsche Partei tým získala právomoci, ktoré právny poriadok Slovenskej republiky priznával oficiálne pôsobiacim politickým stranám. Na úrovni najvyšších orgánov štátnej správy menovala svojich zástupcov do Štátnej rady, v oblasti miestnych orgánov verejnej správy zástupcov do župných výborov a správnych orgánov obcí. Do roku 1944 išlo o navrhovanie kandidátov na vládnych komisárov a členov jeho poradného zboru, ktorými boli nahradzované orgány obecnej samosprávy, kreované ešte za 1. ČSR. Po reforme obecného zriadenia na prelome rokov 1943/1944 získali strany nominačné právo na kandidátov na pozície starostu a členov obecnej rady. V národnostne zmiešaných obciach sa pomer štátnej, resp. národnostných strán určoval podľa údajov národnostného katastra. Pre nemeckú národnostnú menšinu, ktorá ťažila viac zo svojho privilegovaného postavenia ako zo svojej početnosti, znamenal zákon zrealnenie jej neprimeraného zastúpenia v obecnej správe. Nemecké vyslanectvo v Bratislave interpretovalo vo svojich správach do Berlína reformu obecnej správy ako prostriedok „slovakizácie“ obcí.⁷⁰⁸

Podmienkou registrácie bolo aj predloženie stanov strany. Prehnané mocenské ambície predstaviteľov menšiny sa však v tomto období nezhodovali s koncepciou nacistickej politiky. Prvá verzia Karmasinových stanov Deutsche Partei musela byť preto prepracovaná paradoxne pre nesúhlas ríšskych kruhov, keďže obsahovala viaceré ustanovenia nezlučiteľné so suverenity slovenského

705 Zákon č. 121/1940 Sl. z.

706 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.

707 SCHVARC, Organizačná štruktúra Deutsche Partei.

708 PODOLEC, Postavenie obecnej samosprávy na Slovensku, s. 663.

štátu a dohodami medzi ríšskonemeckou a slovenskou vládou.⁷⁰⁹ Politickým cieľom nacistického vedenia totiž bolo udržiavanie obrazu vzorového štátu („Musterstaat“) pod ochranou Nemecka, ktorý navonok javil všetky znaky štátnej suverenity.

Deutsche Partei bola podľa vzoru NSDAP od začiatku budovaná na dôsledne vodcovskom princípe, na rozdiel od HSLS, ktorá sa k tomuto modelu prepracovávala (prínajmenšom v legislatívnej podobe) len postupne. F. Karmasin bol doživotne zvoleným predsedom s právom menovať svojho nástupcu a v rámci strany disponoval absolútnymi právomocami. Fakticky však podliehal Ústredni nemeckých menšín (Volksdeutsche Mittelstelle), a preto ho bolo možné považovať aj za akéhosi vysunutého úradníka Nemeckej ríše.⁷¹⁰ V rámci Deutsche Partei sa organizovala aj celá sieť pridružených stavovských i polovojských organizácií. Z množstva stavovských, kultúrno-osvetových či športových organizácií boli najvýznamnejšie už vyššie spomínané Arbeitsfront der Volksdeutschen (robotnícka odborová organizácia) a Zentral Verband der deutschen Genossenschaften in der Sloakei (Ústredný zväz nemeckých družstiev).

Ďalším poslancom za nemeckú stranu bol katolícky kňaz Ján Steinhübel. Bol vedúcim funkcionárom oblastnej organizácie strany (Gebietsleiter), ktorá zahŕňala stredoslovenský sídelný nemecký ostrov v oblasti Kremnice a Hornej Nitry (Hauerland). Vplyv Steinhübela i ďalších katolíckych kňazov, ktorí boli odporcami nacistickej strany, sa Karmasinovi nikdy nepodarilo úplne eliminovať.⁷¹¹ Steinhübel sa staval aj proti vplyvu sudetských Nemcov ešte v časoch bývalej Karpatonemeckej strany.⁷¹² Vnútrostranícky konflikt eskaloval na jeseň 1939, keď musel Karmasin tvrdo zakročiť proti rebelujúcemu vedeniu „Hauerlandskej“ oblastnej organizácie.⁷¹³ Spolupôsoobil aj pri štrajku v Hand-

709 SCHVARC, Organizačná štruktúra Deutsche Partei.

710 Tamže.

711 KOVÁČ, Karpatonemecká strana, s. 204.

712 SNA, NS, Tnľud 31/45.

713 SCHVARC, Organizačná štruktúra Deutsche Partei; porov SNA, NS, k. 25 - Tnľud 31/45.

lovej, ktorý vyvolali nemeckí baníci. Jeho hlavnou agendou však bola starostlivosť o rozvoj nemeckého školstva.

Najmä o ňom preto hovoril Steinhübel vo svojom jedinom vystúpení na pôde pléna snemu pri prerokovávaní rozpočtu na rok 1940 – 21. 12. 1939. Napriek všeobecným rozpočtovým škrtom požadoval zvýšenie množstva finančných prostriedkov na nemecké školstvo, ktoré „...20 rokov budované nebolo...“, najmä na vybudovanie nemeckého gymnázia v „Hauerlande“. Okrem školskej problematiky tiež poukázal na problémy nemeckého družstevníctva, ktoré narážalo na prekážky vytvorené ešte bývalou československou legislatívou. Svoj príhovor zakončil vzletne: „*My Nemci postavili sme sa do služieb tohto štátu bez toho, že by sme sa zriekli svojho nemectva...lebo štát slovenský je i naším štátom.*“⁷¹⁴

Úplnou pasivitou sa pri vykonávaní svojho poslaneckého mandátu vyznačovali ostatní dvaja nemeckí poslanci, ktorí ani raz nevystúpili na plenárnej schôdzi snemu. Bývalý člen pražského Senátu Siegmund Keil pochádzal zo spišskej oblasti nemeckého osídlenia. Nachádzal sa na spodných miestach jednotnej kandidátnej listiny, a tak bol do snemu povolaný až v marci 1940 ako náhradník za zomrelého poslanca Gejzu Reháka. Bol zároveň jediným poslancom Snemu Slovenskej republiky, ktorý bol po skončení vojny na základe neúmerne prísneho rozsudku Národného súdu popravený.⁷¹⁵

V novembri bol 1941 bol prezidentom J. Tisom menovaný za poslanca do snemu aj ďalší spišský Nemec – Adalbert Gabriel, vedúci miestnej organizácie Deutsche Partei v Kežmarku.⁷¹⁶

714 TS SSR, 21. zas., 21. 12. 1939.

715 SNA, NS, Tnľud 46/45.

716 ŠA Bratislava, OLS Bratislava, Tnľud 31/48.

4.3 Maďarská národnostná menšina

Na postavení maďarskej národnostnej menšiny na poarbitrážnom Slovensku a vzťahu štátnych orgánov k nej sa predovšetkým podpísali vzťahy medzi dvoma susednými štátmi. Vzhľadom na princíp reciprocity zakotvený v ústave malo významný vplyv aj správanie sa maďarského štátu k tamojšej slovenskej menšine.

Slovensko-maďarské medzištátne vzťahy boli v období rokov 1938 – 1945 charakterizované prevažne politickými konfliktmi (predovšetkým na poli diplomacie a propagandy), ktoré s väčšou či menšou intenzitou občas vystupovali zo svojej latentnej podoby. Téma sa často v spoločenskom diskurze na Slovensku objavovala ako odraz traumy vyvolanej Viedenskou arbitrážou a tiež správami o národnostnom útlaku obyvateľov slovenskej národnosti na okupovaných územiach zo strany maďarských úradov. Bezprostredným podnetom však najčastejšie boli vystúpenia poslanca Jánosa Esterházyho, ktorý vykonával poslanecký mandát vyhradený v slovenskom sneme pre zástupcu maďarskej národnostnej menšiny.

Na Esterházyho politických názoroch sa podpísala aj genéza jeho politickej činnosti. Do aktívnej politiky menšinovej strany, ktorej viac či menej otvorene prezentovaným cieľom bola obnova Uhorska v jeho hraniciach spreď prvej svetovej vojny, vstúpil v roku 1932, keď sa stal predsedom Krajinskej kresťansko-sociálnej strany (KKSS) a nahradil Geju Szüllőa.⁷¹⁷ Po najbližších parlamentných voľbách v roku 1935 sa stal aj poslancom pražského parlamentu – Poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia. Svoje postoj voči ČSR a jeho liberálnemu režimu prezentoval otvorene až spätne (na pôde Slovenského snemu) ako nezmieriteľný odpor.⁷¹⁸

717 ZELEŇÁK, Peter. Krajinská kresťansko-socialistická strana. In LIPTÁK, Lubomír (ed.). *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava 1992, s. 157 – 158; ZELEŇÁK, Peter. Maďarská národná strana. LIPTÁK, Lubomír (ed.). *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava 1992, s. 158 – 166.

718 TS SSR, 51. zas., 26. 11. 1940

Centrálnou líniou jeho politiky bola likvidácia česko-slovenského štátu ako podľa neho umelého štátneho útvaru a najmä obnovenie Uhorska na základe svätoštefanskej ideí v jeho hraniciach spreď roka 1918. Koniec tridsiatych rokov 20. storočia, ktorý bol spojený aj s politickou ofenzívou dvoch totalitných európskych diktatúr, znamenal aj ich stupňujúci sa tlak na destabilizáciu stredoeurópskeho regiónu. Predstaviteľom iredentistickej politiky (ktorej bol Esterházy čelným predstaviteľom) zároveň tento vývoj prinášal nádej na revíziu versaillského systému hraníc v Európe.

Prvým predpokladom akcieschopnosti politiky predstaviteľov maďarskej národnostnej menšiny v nastávajúcich časoch radikálnych politických zmien bolo vytvorenie jednotnej maďarskej politickej strany. Integračný proces naštartovaný spoločným postupom vo voľbách bol zavŕšený na zlučovacom zjazde v Nových Zámkoch v roku 1936.⁷¹⁹ Následne po odporúčaní maďarskej vlády sa stal aj výkonným predsedom novej Zjednotenej maďarskej strany.

Druhým strategickým zámerom bolo zjednotenie opozičných politických strán na báze spoločného tlaku smerujúcemu voči československého štátu. Spolupráca s *Henleinovou Sudetonemeckou stranou* mala predpoklady byť v podstate bezproblémová, vzhľadom na blízkosť cieľov. Henlein bol pre Esterházyho aj veľmi cenným zdrojom informácií o zámeroch a najbližších krokoch hitlerovského Nemecka v postupe proti ČSR, ktoré mu umožňovali koordinovať a správne načasovať politické postupy svojej strany. Vzhľadom na Esterházyho konzervativizmus, pacifizmus a prezieravý politický postoj sa však spolupráca nevyvíjala celkom podľa nemeckých predstáv.⁷²⁰ K užšej kooperácii s najsilnejšou slovenskou politickou stranou – Hlinkovou slovenskou

719 ZELENÁK, Peter. *Zjednotená krajinská kresťansko-socialistická strana a Maďarská národná strana*. In: *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. In LIPTÁK, Ľubomír (ed.). *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava 1992, s. 213 – 218.

720 JANEK, István. János Esterházy a slovensko-maďarské diplomatické vzťahy v rokoch 1938 – 1941. In: *Slovensko v rokoch neslobody 1938 – 1989 II. Osobnosti známe – neznáme*. In HRUBOŇ, Anton; LEPIŠ, Juraj; TOKÁROVÁ, Zuzana (eds.). Bratislava 2014, s. 62.

Iudovou stranou (HSL'S) napriek Esterházyho snahe nedošlo. Napriek radikalizácii požiadaviek na autonómiu Slovenska zotrúvali relevantní predstavitelia tejto opozičnej strany na programových pozíciách zachovania spoločného česko-slovenského štátu. Prvý pokus bol v tomto smere uskutočnený ešte pred voľbami v roku 1935, druhý na jar 1938.⁷²¹

Základným predpokladom úspešného postupu voči československému štátu bola aj úzka koordinácia s politikou horthyovského Maďarska, ktorá bola bola spojená so zhromažďovaním spravodajských informácií najmä o vnútropolitických a vojenských otázkach a ich poskytovaním maďarskej vláde pri cestách do Budapešti alebo prostredníctvom diplomatických kanálov. V dokumentoch pritom Esterházy vystupuje pod rôznymi kryciami menami, napríklad: agent Tamás, Matyás, 221.⁷²²

Aj spomínané strategické politické kroky boli priamo riadené maďarskou vládou, pričom na utlmenie rozporov a mocenských ambícií funkcionárov zjednocujúcich sa maďarských strán bolo vyčlenených 15 000 korún a na kumpovanie vedúcich politikov HSL'S bola ochotná vyčleniť až 100 000 korún.⁷²³ Pri policajnom výsluchu v roku 1945 vyčíslil Esterházy výšku finančnej podpory z Maďarska na asi 2,5 milióna korún ročne.⁷²⁴

Osobitnú úlohu zohral Esterházy v súvislosti s prípravou Viedenskej arbitráže vyhlásenej 2. novembra 1938. Najskôr na diplomatickom poli, keď ako zástupca maďarskej národnostnej menšiny z poverenia maďarskej vlády rokovával v Ríme priamo s talianskym ministrom zahraničných vecí Cianom, aby mu poskytol základnú argumentačnú bázu v prospech Maďarska na rokovanie s Joachimom von Ribbentropom. Je príznačné, že do Viedne pricestoval Esterházy z Ríma spoločne s talianskou delegáciou. Svojou osobnou aktivitou tak ovplyvnil výsledok arbitrážneho rozhodnutia nacistického Nemecka a fa-

721 DEÁK, Ladislav. *Politický profil Jánosa Esterházyho*. Bratislava 1996, s.7n.

722 Tamže.

723 Magyar országos levéltár, Külügyminiszteriumi reservált politikai anyag 1936-7-36 (Za poskytnutie dokumentu ďakujem Ladislavovi Deákovi.).

724 DEÁK, Politický profil Jánosa Esterházyho, s.7n.

šistického Talianska a značnou mierou sa preto osobne zaslúžil o územné oklieštenie Slovenska. Esterházy, motivovaný myšlienkou revízie, teda zohral aktívnu úlohu v nacistickej agresii do strednej Európy, ktorá kulminovala narušením územnej integrity československého štátu a neskôr jeho úplnou likvidáciou. Už v auguste 1938 sa britskému vojenskému atašé v tejto otázke zdôveril so svojou netrpezlivosťou, keď: „... vôbec nepochopil, prečo pán Hitler v čase, keď uskutočnil anšlus Rakúska, nedotiahol vec do konca, obsadením Sudet mohol Čechov prekvapiť.“⁷²⁵ Podobný postoj vyjadril aj vo Varšave, keď uviedol, že: „... je znepokojený určitým nemeckým zdržovaním pri riešení českej otázky. Či to znamená, že Berlín vedome a zámerne celú akciu od-súva?“⁷²⁶

Neskôr Esterházy svoju dôležitú rolu v (prvej) Viedenskej arbitráži symbolicky prejavil aj verejne, keď 11. novembra v Košiciach ako poslanec za toto mesto slávnostne privítal hlavu maďarského štátu – regenta Miklósa Hortyho. Chtiac-nechtiac sa týmto do slovenského historického vedomia zapísal ako živý symbol okupácie južného Slovenska v novembri 1938. Priame snahy o revíziu hraníc sa neskončili vyhlásením nacisticko-fašistického rozsudku, príslušníci Esterházyho strany vo viacerých obciach, ktoré zostali na Slovensku, organizovali tajné podpisové akcie za ich pripojenie k Maďarsku.⁷²⁷

Keďže jeho grófsky majetok zostal na území Slovenska, rozhodol sa vzdať poslaneckého mandátu za mesto Košice⁷²⁸ a zostať v slovenskej politike ako „strážca maďarských záujmov.“⁷²⁹ Následne bol maďarskou vládou priamo

725 Public Record Office London, FO 371/21567 (Za poskytnutie dokumentu ďakujem Ladislavovi Deákovi).

726 *Diariusz i teki Jana Szembeka*, 1935 – 1945, IV. zv., 1938, London 1972, s. 193.

727 HETÉNYI, (Zjednotená) Maďarská strana na Slovensku, s. 57n.

728 Poslanci pražského parlamentu pochádzajúci z území pripojených k Maďarsku boli formálne vyzvaní, aby sa prihlásili do maďarského parlamentu, reálne sa však počítalo len s poslancami maďarskej národnosti. (pozri: DEÁK, Politický profil Jánosa Esterházyho, s. 10; TILKOVSKY, Loránt. *Južné Slovensko v rokoch 1938 – 1945*. Bratislava 1972, s. 150; pozri tiež: SNA, MV, k. 3.

729 SNA, MV, k. 3.

poverený zorganizovať maďarskú politiku na poarbitrážnom území Slovenska.⁷³⁰

Do nového štátu vstupoval ako poslanec Slovenského snemu a oficiálny predstaviteľ maďarskej národnostnej menšiny, ktorej percentuálny podiel na obyvateľstve Slovenska sa po Viedenskej arbitráži výrazne zmenšil. Komunita pozostávala zo 67 502 obyvateľov žijúcich predovšetkým v niekoľkých sídelných enklávach (t. j. okresoch, kde jej podiel na obyvateľstve prevyšoval 10 %), najmä v okresoch Nitra a Zlaté Moravce i v meste Bratislava.⁷³¹ Ťažiskom Esterházyho politiky bola obrana práv príslušníkov maďarského národa na Slovensku a snaha o obnovenie uhorského štátu v predtrianonských hraniciach mierovými prostriedkami. Jeho politické aktivity tiež determinovala kresťansko-konzervatívna ideová orientácia. Bol vedúcim činiteľom Maďarskej strany na Slovensku – integrálnej súčasť politického systému Slovenskej republiky z rokov 1939 – 1945, ktorá politicky „zastrešovala“ maďarskú národnostnú menšinu.

Jeho zaradenie na jednotnú kandidátku ešte počas autonómie Slovenska v druhej Československej republike bolo chápané ako ústretové gesto v súvislosti s proklamovaným princípom reciprocity. Slovenská strana očakávala, že podobne bude postupovať aj maďarský štát v otázke parlamentného zastúpenia niekoľkonásobne väčšej slovenskej menšiny. Ponúkané miesto na vládnej kandidačnej listine prijal bez výhrad „*ako prejav sympatií voči emancipačnému*

730 HETÉNYI, (Zjednotená) Maďarská strana na Slovensku, s. 56; porov.: SIMON, Attila. Vplyv štátoprávnych a politických zmien z konca roka 1938 a zo začiatku roka 1939 na postavenie maďarskej menšiny (so zvláštnim zreteľom na bratislavských Maďarov). In BYSTRICKÝ, Valerián - MICHELA, Miroslav - SCHVARC, Michal a kol. *Rozbitie alebo rozpad? Historické reflexie zániku Česko-Slovenska*. Bratislava 2010, s. 316

731 Údaj pochádza zo sčítania ľudu v roku 1938. 17 510 obyvateľov z tohto počtu však malo maďarské štátne občianstvo. Podľa sčítania ľudu z roku 1940 sa k maďarskej národnosti hlásilo 53 128, z toho však len 45 880 bolo štátnymi občanmi Slovenskej republiky. (Pozri: HETÉNYI, (Zjednotená) Maďarská strana na Slovensku, s. 27n).

úsiliu Slovenska“, ktoré bolo plne v súlade so strategickými zámermi jeho politiky.⁷³²

Nespochybniteľné postavenie na čele komunity, dlhodobé politické zámery i princíp recipacity boli troma základnými faktormi, ktoré Esterházyho stavali do pozície špecifického politického kanála medzi Bratislavou a Budapešťou. Na jednej strane vždy rešpektoval základné línie politiky maďarského štátu, no ostrá národnostná politika voči tamojšej slovenskej národnostnej menšine, ktorú slovenská verejnosť vnímala veľmi citlivo, priamo marila jeho politickú koncepciu dobrovoľného návratu Slovákov do Uhorska bez použitia násilných prostriedkov. Esterházy mal zjavne lepší prehľad o reálnych náladách v slovenskej spoločnosti ako maďarská vláda, keďže na vlastnej koži od malička zažíval psychológiu slovensko-maďarských vzťahov. Pozitívny obrat slovenskej verejnej mienky voči Maďarsku pravdepodobne očakával aj od ústretového gesta voči Slovensku, ktoré navrhoval maďarskej vláde. Spočívalo by vo vrátení územia medzi Šuranmi a Palárikovom (vtedy Slovenský Meder), kde beztak tvorilo väčšinu slovenské obyvateľstvo.⁷³³

Kľúčovým faktorom v slovenskej politike voči maďarskej národnostnej menšine bol princíp recipacity, explicitne zakotvený aj v Ústave Slovenskej republiky z roku 1939 ako všeobecná zásada limitujúca národnostnú politiku.⁷³⁴ Vtedajšia slovenská vládna garnitúra ho považovala za jediný efektívny prostriedok, ako držať na uzde maďarské štátne orgány, ktoré najmä na okupovaných územiach pomocou rôznych prostriedkov perzekúcie prenasledovali príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny. Esterházy teda stál na čele komunity, ktorá sa fakticky ocitla v úlohe rukojemníkov, pričom hrozilo, že konfrontácia sa bude ďalej stupňovať.⁷³⁵ V praxi bol princíp recipacity uplatňovaný tak, že po každej oficiálnej žiadosti predstaviteľov maďarskej menšiny bola

732 TS SSR, 35. zas., 15. 5. 1940.

733 JANEK, János Esterházy a slovensko-maďarské diplomatické vzťahy, s. 66.

734 Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.

735 TS SSR, 6. zas., 21. 7. 1939.

slovenskému veľvyslanectvu v Budapešti adresovaná úloha, aby zistila, ako sa požadované právo uplatňuje z hľadiska Slovákov v Maďarsku.⁷³⁶ Esterházy sa už v novembri 1938 neúspešne snažil v záujme komunity, ktorú zastupoval, vymôcť pre slovenskú menšinu celý balík menšinových práv. Na neochote maďarskej strany k recipročnému kroku stroskotal aj zámer slovenskej vlády vytvoriť funkciu štátneho tajomníka pre maďarskú menšinu – podľa pôvodného príslubu predsedu slovenskej vlády Jozefa Tisa sa mal ním stať práve J. Esterházy (podobne ako sa ním stal v prípade nemeckej menšiny Franz Karmanin).⁷³⁷ O svojich budapeštianskych intervenciách hovoril Esterházy aj v pláne snemu, keď reagoval na výčitky, že často cestuje do Budapešti. *„Otvorene a smelo sa priznávam k téze, podľa ktorej máme my Maďari a Slováci hľadať to, čo nás zbližuje, a nie to, čo nás oddaľuje. So spokojným svedomím stojím tu pred slovenským parlamentom, lebo od začiatku svojej politickej dráhy k priateľstvu so Slovákmi som sa priznával, slúžil som mu a hlásal som ho. Častými intervenciami snažil som sa o nápravu zrejmych krívd Slovákov, ktorí sa po viedenskom rozhodnutí dostali do Maďarska. Robil som to obide- ním každej nápadnosti a nie preto, akoby som z toho chcel vytĺkať politický kapitál, ale pre úplne spontánne priateľstvo voči Slovákom a pre svoj cit spravodlivosti. Keď som zakročoval v záležitosti nepotvrdených slovenských železničiarov, alebo iných štátnych zamestnancov, kolonistov často a s úspe- chom, o tom som sa nikomu nezmienil, to som považoval za prirodzené, lebo plním ľudskú povinnosť, keď chodím intervenovať či v záujme jednotlivcov, alebo viacerých. (...) Áno, chodím do Pešti. Chodím vtedy, keď cítim, že treba v nejakej ťažkosti pomôcť. Prezradím aj to, že z príležitosti mojich peštianskych ciest chodím aj k pánu maďarskému ministerskému predsedovi a k pánu ministrovi zahraničných vecí. Aj to poviem, lebo sa nerobím dôležitým, že sa s práve menovanými páňmi nezhovárame o veľkých politických otázkach a neprejednáваме to, ako sa bude po vojne utvárať mapa Európy, ale áno, do-*

736 Archiv Ministerstva zahraničních věcí Praha, fond Politické správy, k. 255.

737 SIMON, Vplyv štátoprávných a politických zmien z konca roka 1938, s. 317.

*chádzam v záujme nepotvrdených slovenských železničiarov a poštárov a v podobných veciach a keby sa našiel niekto, kto by sa opovážil o mojich slovách pochybovať, predložím písomné dôkazy o tom, koľko slovenských štátnych úradníkov dostalo späť chlieb následkom mojich intervencií“.*⁷³⁸ K neúspechu mnohých jeho snáh akiste prispeli aj veľmi chladné vzťahy medzi budapeštianskou vládou predstaviteľnou i Maďarmi z pripojených území, ktorí boli odchovaní liberálnym politickým prostredím medzivojnového Československa a veľmi ťažko sa adaptovali v maďarskej politike.⁷³⁹ Esterházy odmietol verejne odsúdiť krvavé udalosti v Šuranoch na Vianoce 1938 s odôvodnením, že by tým uškodil dobrému menu Maďarska v zahraničí („*Vlastnú matku človek nemôže verejne pranierovať, hoci by sa aj previnila.*“).⁷⁴⁰

Medzi prípady, keď princíp reciprocity z hľadiska slovenskej vlády pôsobil efektívne, možno uviesť napríklad podmienenie možnosti existencie maďarského kultúrneho spolku Szemke povolením Spolku sv. Vojtecha v Maďarsku, ktoré nakoniec na príslušných miestach v Budapešti vybavoval osobne Esterházy⁷⁴¹ alebo analogický postup v súvislosti s registráciou Maďarskej strany na Slovensku a Strany slovenskej národnej jednoty v Maďarsku.⁷⁴²

V pléne krajinského parlamentu – Snemu Slovenskej krajiny sa poslanec Esterházy uviedol v rámci diskusie o programovom vyhlásení prvej autonómnej vlády na čele s Jozefom Tisom na druhej schôdzi dňa 22. 2. 1939. Vyhlásil, že ako jediný zástupca Maďarov zo Slovenska sa ujíma svojho miesta v parlamente Slovenska, ktorého vytvorenie podporilo i „maďarstvo“. Vyjadril rozhodnutie strážiť práva svojho národa tak žiarlivo ako doteraz. Zatiaľ, čo vystúpenia ostatných poslancov sa niesli skôr v oslavnom duchu, keďže išlo

738 TS SSR, 34. zas., 7. 5. 1940.

739 SNA, MV, k. 3.

740 ESTERHÁZY, Lujza.: *Szívek az ár ellen*. Budapest 1991, s. 98.

741 TS SSR, 45. zas., 24. 9. 1940.

742 TS SSR, 35. zas., 15. 5. 1940; 67. zas., 22. 7. 1941; 73. zas., 12. 11. 1941; pozri tiež: LIPTÁK, Lubomír. *Strana slovenskej národnej jednoty*. In LIPTÁK, Lubomír (ed.). *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava 1992, s. 248.

o program historicky prvej slovenskej vlády, vystúpenia dvoch národnostných poslancov (t. j. Karmasina a Esterházyho) boli relatívne kritické, bez väčších prejavov lojality, pričom obsahovali viac či menej skryté vyhrážky. Sebavedomie zástupcu nemeckej národnostnej menšiny vychádzalo z reálneho mocenského postavenia „materského“ štátu. Tón Esterházyho vystúpenia zvolil jeho autor pravdepodobne ešte pod dojemom nedávnych udalostí súvisiacich s okupáciou územia južného Slovenska po Viedenskej arbitráži, pričom toto riešenie nepovažoval v tej chvíli za konečné. Viedenské rozhodnutie označil za Magnu chartu Maďarov a pripomenul novému slovenskému režimu, aby mal na pamäti osud československého štátu v dôsledku jeho národnostnej politiky a neriskoval zánik existencie nového útvaru.⁷⁴³ Po vzniku samostatného štátu je badateľné výrazné zmiernenie jeho rétoriky, pričom prejavy boli sprevádzané početnými prejavmi lojality, deklaratívne stavanej do protikladu s nezmierniteľným postojom k bývalému československému štátu.

Ďalšie Esterházyho vystúpenie v pléne Snemu sa udialo už na pôde parlamentu samostatného štátu pri prerokovávaní jeho základného zákona – Ústavy Slovenskej republiky – 21. júla 1939. Prehovoril ako zástupca národa v „...*ktorom žije duch... najstaršej ústavy v Európe...*“. Opäť poukázal na viedenské rozhodnutie odvolávajúc sa pritom na určujúce princípy a terminológiu, ktoré boli určujúce pre nacistami ovládanú časť Európy. Išlo predovšetkým o etnický princíp (völkisch), na základe ktorého nový slovenský štát v rámci svojich hraníc existoval, pričom pripomenul, že Karpatská kotlina nie je životným priestorom (Lebensraum) len jedného národa.⁷⁴⁴

Téma práv národnostných menšín patrila popri kritike sociálnych pomerov k tolerovaným oblastiam kritiky v politicky jednofarebnom parlamente. Parlamentné reči Jánosa Esterházyho boli teda popri prejavoch odborárskeho predáka Rudolfa Čavojského či niektorých radikalistickejších vystúpeniach Alexandra Macha istým oživením ospalého ovzdušia parlamentu, zvoleného na

743 SNA, SSR, k. 1.

744 TS SSR, 6. zas., 21. 7. 1939.

jednotnej kandidátke a pracujúceho bez účasti politickej opozície. Často boli sprevádzané pokrikmi z pléna, ktoré pri jeho kritike postavenia maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku poukazovali najmä na neporovnateľne horšiu situáciu Slovákov v Maďarsku. Do debát a nekonečných polemík sa okrem poslancov nezriedka zapájali aj členovia vlády pri predkladaní zákonov, rozpočtov a v programových rečiach.

Všetky svoje vystúpenia predniesol Esterházy v maďarčine, keďže tolerantný rokovací poriadok umožňoval národnostným poslancom prednášať parlamentné prejavy v materinskom jazyku.⁷⁴⁵ Na pôde technicko-dopravného výboru, ktorého bol členom, sa neprerokovávali zákony väčšieho politického významu.⁷⁴⁶

Jedným z leitmotívov väčšiny parlamentných vystúpení bola kritika už spomínaného princípu reciprocity, ktorý odmietal. Od argumentov proti jeho uplatňovaniu dokonca niekedy prešiel aj k neskrývaným vyhrážkam, keď prehlásil, že sa obáva momentu, keď maďarskej verejnosti dôjde trpezlivosť a na základe parity bude za jedného prepusteného maďarského železničiara prepustený primeraný počet Slovákov, pričom sa táto konfrontácia môže stupňovať až do krajnosti.

K charakteristickým črtám jeho vystúpení patrí aj to, že akékoľvek pranie pomerov bolo v prevažnej väčšine prípadov spojené s otázkou práv maďarskej národnostnej menšiny alebo s konkrétnym prípadom niektorého jej príslušníka. Ako príklady možno uviesť kritiku obmedzovania slobody tlače, ktorá bola spojená so zákazom maďarského periodika či obmedzovaním dovozu tlačovín z Maďarska (*„Uznám, že obmedzenie tlačovej slobody je s časom na čas odôvodnené. Práve v terajších časoch to pozorujeme na mnohých stranách, obmedzovanie sa ale nesmie vystupňovať po umlčanie vecného posudzovania, lebo tak zanikne pravé poslanie tlače. Tlačové produkty, časopisy a knihy z Maďarska môžu k nám dochádzať len v najobmedzenejšej miere.*

745 Zákon č. 248/1941 Sl. z.

746 SNA, SSR, k. 54.

*Skutočná duševná priehrada je postavená voči Maďarsku...*⁷⁴⁷). Poukázanie na obmedzovanie slobody zhromažďovania bolo spojené zasa s povoľovaním maďarských spolkov (najmä Szemke). V ústave zakotvené stavovské zriadenie (ktoré sa nakoniec reálne ani nezrealizovalo) odmietal, lebo nová sociálna štruktúra išla naprieč národnosťami.⁷⁴⁸ Nové územnosprávne usporiadanie zasa kritizoval najmä preto, že pripomínalo viac československé veľžupy ako uhorské župy.⁷⁴⁹

Právami iných menšín sa teda v zásade nezaoberal, dokonca v prípade židov verbálne podporil aj ich potláčanie, keď napríklad pri otázke vyvlastnenia piešťanských kúpeľov vyjadril na jednej strane uspokojenie nad vyradením Židov z verejného a obchodného života, t. j. v tomto prípade nad úradným zrušením ich nájmu, no zároveň protestoval proti vyvlastneniu majetku šľachtickej rodiny Erdödyovcov za úradnú cenu.⁷⁵⁰

Ďalšou charakteristickou črtou, ktorá rezonovala takmer v každom prejave, bolo deklarovanie pozitívneho postoja k samostatnému slovenskému štátu a jeho režimu, ktoré bolo stavané do kontrastu so vzťahom k bývalému demokratickému československému štátu. *„Myslím, že sme počas zmizlej československej éry dokázali, že vieme robiť opozičnú politiku a dokázali sme aj to, že sa nezľakneme a nebojíme ani prenasledovaní, s opozičným chovaním spojených. My Maďari sme sa na Česko-Slovenskú republiku vždy dívali ako na životaneschopnú zlátaninu ľudskej zlomyseľnosti a nevedomosti a veľmi dobre sme vedeli, že táto umele pozliepaná a štátom prezývaná ohava nemá žiadneho práva na jestvovanie. Mal som aj ja často príležitosť ozvať sa v pražskom parlamente a myslím, že aj dnes mnohí z tu sediacich slovanských poslancov – kolegov sa budú pamätať, aké búrky vznikli v súvisi s jedným – druhým mojím prejavom. Vtedy v pražskom parlamente ako poslanec Maďa-*

747 TS SSR, 16. zas., 28. 11. 1939.

748 TS SSR, 6. zas., 21. 7. 1939.

749 TS SSR, 7. zas., 25. 7. 1939.

750 TS SSR, 46. zas., 8. 10. 1940.

rov chcel som rúcať, rúcať niečo, čo sa mi zo srdca hnusilo a v čoho stope sa nikdy nič dobrého nezrodilo. Dnes v bratislavskom parlamente v zastúpení Maďarov ujíma sa slova ten istý človek a myslím, že každý vecne zmýšľajúci človek, nech patrí ku hoci ktorej národnosti, musí uznať, že tón, ktorý používam, nie je ten dávny, nie je rúcajúci, nenávidiaci, ale áno, tón, ktorým sa tu v slovenskom parlamente v mene Maďarov ozývam, je tón porozumenia.“⁷⁵¹ Osobitne prejavoval Esterházy vo svojich prejavoch obdivný postoj k Vojtechovi Tukovi, vyzdvihujúc jeho „martýrstvo“. Obdiv prejavil aj k vojnovým ťaženiam nacistickej a fašistickej veľmoci, keď vyhlásil, že „...Nemecko a Taliansko bojujú svoj gigantický boj za zaistenie lepšej budúcnosti Európy a spravodlivého a stáleho pokoja...“⁷⁵²

Pravidelnou témou Esterházyho vystúpení (bez ohľadu na prerokovávanú tému) bolo poukazovanie na konkrétne prípady sťažností príslušníkov maďarskej menšiny. Išlo, napríklad, o ťažkosti pri vybavovaní živnostenských listov („Ináč si neviem vysvetliť, že keď napríklad maďarský živnostník žiada živnostenský list, tak sa vyžiada mienka polície alebo žandárstva a táto mienka väčšinou je, že nakoľko je patričný Maďar, nemožno ho z hľadiska záujmov štátu považovať za nezávadného.“), či prístupe do úradníckych miest: („Maďarovi sa do verejnej služby dostať je priamo nemožné a keď sa do takého zamestnania aj dostal, vystavený je nebezpečenstvu prepustenia, ak sa i naďalej vydáva za Maďara. Dôverné nariadenia a smernice sa patrične starajú o „mierom“ nátlaku v tomto smere.“). Tiež sa sťažoval na ťažkosti, na ktoré narážali maďarské spolky: „Obmedzovanie spolčovacej a zhromažďovacej slobody tiež nie je z hľadiska Maďarov časovým symptómom, ale stálym zjavom. Uznám, že sa za mimoriadnych pomerov môže vyskytnúť aj potreba tohto obmedzenia, ak však dolieha tendenčne len na jednu časť štátnych občanov, je oprávnené to zdanie, že sa toto obmedzenie zrodilo nie z všeobecných štátnych, ale užších politických záujmov. Keď tu môže mať sprievody alebo usporiadať zhromaž-

751 TS SSR, 51. zas., 26. 11. 1940.

752 Tamže.

*denia či Slovák, či Nemec, prečo to nemôže robiť Maďar? (...) Náš krajinský kultúrny a ľudovýchovný spolok SzeMKE nemôže od apríla účinkovať, darmo prosíme a súrime schválenie stanov Zväzu maďarských skautov a Spolku pre ochranu detí. Všetky tieto tri spolky stoja ďaleko od akejkolvek politickej tendencie.*⁷⁵³

Asi najrozporuplnejšie sú jeho postoje k prenasledovaniu židovských spoluobčanov. Ešte v čase slovenskej autonómie v januári 1939 cynicky radil maďarskej vláde, aby ju slovenská vláda nepredbehla v prijatí židovského zákona, resp. neprijala radikálnejší zákon. Želal si, aby „*tisovci (...) meškali s návrhom židovského zákona, a ak už s ním vyjdú, nech by bol celkom umiernený. Tým by sa snáď mohlo dosiahnuť, aby sa Berlín od nich celkom odvrátil, osov z toho by sme mohli mať my. Keby Berlín chcel riešiť československú otázku s konečnou platnosťou.*“⁷⁵⁴ Väčšinu opatrení smerujúcich k stupňujúcej sa perzekúcii židov Esterházy v sneme podporil verbálne i hlasovaním. Hlasoval napríklad za ústavný zákon, ktorý splnomocňoval v tejto otázke vládu k vlastnej legislatívnej činnosti na úkor parlamentu.⁷⁵⁵ Priamu podporu proti-židovským opatreniam vyslovil vo viacerých vystúpeniach v pléne Snemu, pretože podľa neho: „*...Maďari trpeli (v minulosti) od židov rovnako ako Slováci...*“ a preto „*...majú od židovskej ideológie rovnako ďaleko...*“, pričom sa rozhodne ohradil voči tomu, „*...aby pod rúškom oprávneného boja proti židom boli poškodzovaní aj Maďari.*“⁷⁵⁶ Ako kontroverzný možno označiť jeho postoj v otázke hlasovania o ústavnom zákone o vysťahovaní Židov, o ktorom Snem SR hlasoval 15. mája 1942. Zatiaľ čo viacerí poslanci sa hlasovaniu vyhli opustením rokovacej sály, Esterházy ako jediný mal odvahu prejaviť verejne svoj nesúhlas.⁷⁵⁷ Kontroverznosť tohto kroku však spočíva najmä v pohnútkach, ktorými svoje konanie neskoršie vysvetľoval. Dôvody svojho hlasovania

753 Tamže.

754 TILKOVSKÝ, Južné Slovensko, s. 147.

755 TS SSR, 43. zas., 3. 9. 1940.

756 TS SSR, 46. zas., 8. 10. 1940.

757 TS SSR, 87. zas., 15. 5. 1942; pozri tiež: KAMENEC, Po stopách tragédie, s. 187.

totíž vysvetlil v liste predsedovi Snemu SR Martinovi Sokolovi, ktorý poslal na vedomie aj maďarskej vláde. Na jeho začiatku zdôrazňoval: „...*od svojich najmladších rokov som vždy stál na protižidovskej pozícii a na nej aj zotr-vám...*“. Ako politický predstaviteľ menšiny však proklamoval, že nemôže „...*podporiť zákon, ktorý poskytuje väčšine právo vysídliť menšinu...*“, čo by (ako precedens) mohlo v budúcnosti ohroziť aj komunitu, ktorú na parlamentnej pôde zastupuje. Predkladanú právnu normu označil za „*strašnú a ne-ludskú*“, nevyhovujúcu mnohým jeho kolegom – poslancom, ktorí však „...*vzhľadom na stranícku disciplínu nemali odvahu proti nemu hlasovať.*“⁷⁵⁸

Osobitnou kapitolou v Esterházyho poslaneckej kariére bola otázka jeho poslaneckej imunity. Spolu s poslancom nemeckej menšiny Franzom Karmasinom dominovali v počte žiadostí o vydanie na trestné stíhanie. V prevažnej väčšine išlo o porušenie dopravných predpisov, pričom povolenie na trestné stíhanie nebolo ani v jednom takomto prípade udelené. Výnimkou bolo porušenie zákona o trestných činoch proti štátu, ktorého sa mal Esterházy dopustiť 22. októbra 1943 na popradskej železničnej stanici. Incident sa odohral pri nastupovaní do Tatranského expresu, ktorý bol elitným vlakom Slovenských železníc. Namiesto pokazenej luxusnej expresnej súpravy bol však pristavený obyčajný motorový vlak. Rozčarovaný poslanec mal podľa policajných zdrojov asi šesťkrát zvoliť: „*Čo toto má byť prosím, toto je obyčajný tretotriedny vozeň a toto nazývate Tatranským expresom? Toto je obyčajný švindľ ako všetko v tomto štáte!*“⁷⁵⁹, čo malo pôsobiť z úst známeho verejného činiteľa na prítomných „*obzvlášť pohoršujúco*“. Hlavné štátne zastupiteľstvo v Prešove podalo 23. 10. 1943 žiadosť Snemu SR o súhlas s trestným stíhaním podľa § 18 ods. 1 zákona číslo 320/1940 Sl. z. pre trestný čin hanobenia republiky. Imunitný výbor „*vzhľadom na závažnosť skutku*“, odporučil snemu udeliť súhlas na trestné stíhanie. Plénum snemu v súlade s odporúčaním gesčného vý-

758 *História*, 1994, číslo 3, s. 26, pozri tiež: DEÁK, Politický profil Jánosa Esterházyho, s. 18, 19.

759 SNA, SSR, k. 41.

boru ho následným hlasovaním zbavilo poslaneckej imunity.⁷⁶⁰ Po tomto incidente vystúpil v pléne ešte dvakrát – naposledy vo februári 1944. Na pôde technicko-dopravného výboru, ktorého bol členom, sa neprerokovávali zákony väčšieho politického významu.⁷⁶¹

Celková situácia na frontoch a úvahy o povojnovom vývoji ho viedli, podobne ako väčšinu predstaviteľov tejto politickej garnitúry, do politickej pasivity. Pod dojmom nadchádzajúcich udalostí súvisiacich s prechodom frontu a s ním spojenou očakávanou zmenou celkových mocensko-politických pomerov sa aj otázka slovensko-maďarských politických konfliktov dostávala pochopiteľne do úzadia. Pre dožívajúcu politickú garnitúru sa už v atmosfére vojenských náletov a blízkosti frontovej línie tieto otázky stávali druhoradými.

János Esterházy bol jednou z hlavných postáv, okolo ktorej sa sústreďovala pozornosť v súvislosti s reflexiou slovensko-maďarských vzťahov na pôde Snemu Slovenskej republiky. Ich miesto a mieru pozornosti, ktorá jej bola venovaná na parlamentnej pôde, možno pri celkovom pohľade označiť za relatívne malú. Nezodpovedala totiž významu, ktorý predstavovala v reálnej (najmä zahraničnej) politike Slovenskej republiky.

4.4 Rusínska národnostná menšina

Na rozdiel od privilegovaných Nemcov, reciprocitne rešpektovaných Maďarov či na okraj spoločnosti postavených Židov a Rómov boli Rusíni z pohľadu vládnych kruhov akousi „trpenou“ menšinou.⁷⁶²

760 SNA, SSR, k. 40.

761 SNA, SSR, k. 54.

762 K postaveniu rusínskej menšiny v Slovenskej republike 1939 – 1945 bližšie pozri: KONEČNÝ, Stanislav. Rusínska otázka v období prvej Slovenskej republiky. In BOBÁK, Ján (ed.). *Slovenská republika (1939 – 1945)*. Bratislava - Martin 2000, s. 174 – 180.

Rámec na vytvorenie a pôsobenie legálnej politickej reprezentácie príslušnej národnostnej menšiny vytvárala platná právna úprava, t. j. ústava a zákon *o politických stranách národnostných skupín*, ktorú rozoberáme v úvode kapitoly. Verným obrazom priazne štátneho režimu k jednotlivým národnostiam bol ich postup na pomyselných stupňoch úradného procesu vytvorenia politickej reprezentácie. Zatiaľ čo predstaviteľ politickej strany nemeckej menšiny sa dokonca stal vo funkcii štátneho tajomníka funkcionárom výkonnej moci a vytvoreniu rovnakej funkcie pre predstaviteľa Maďarskej strany zabránil len princíp reciprocity, Rusínom sa počas existencie Slovenskej republiky (1939 – 1945) nepodarilo dosiahnuť ani len povolenie registrácie vlastnej politickej strany. Zastúpenie Rusínov preto zostalo až do zániku štátu v stave akéhosi provizória, keď dvaja predstavitelia tejto národnostnej menšiny boli poslancami snemu.

Poslanecké mandáty zástupcov národnostných menšín pochádzali z obdobia, keď politické zastúpenie národnostných menšín ešte nebolo právne konštituované. Chýbajúcu legislatívu nahradilo kooptovanie zástupcov národností na stranícku kandidátnu listinu HSLS – SSNJ.

Prvým poslancom za rusínsku národnosť bol gréckokatolícky farár Anton Simko. Vo voľbách do snemu 18. 12. 1938 sa nachádzal na 18. mieste kandidátnej listiny. Do HSLS vstúpil krátko pred voľbami na základe príslubu o skorom vytvorení samostatnej rusínskej strany.⁷⁶³

Druhým poslancom bol Gejza Horňák, učiteľ a správca gréckokatolíckej školy. Ten však svoj mandát zakrátko stratil, keďže jeho volebný okrsok pripadol v apríli 1939 po tzv. Malej vojne Maďarsku.⁷⁶⁴ Namiesto neho bol 25. 11. 1941 kooptovaný za poslanca Michal Boňko.⁷⁶⁵

Vytvoreniu politickej reprezentácie Rusínov, ktorá mohla byť v rámci politického systému Slovenskej republiky inštitucionalizovaná v národnostnej

763 SNA, NS, Tnľud 34/45.

764 KONEČNÝ, Rusínska otázka v období prvej Slovenskej republiky, s. 175.

765 SNA, SSR, k. 29..

strane, bránili tak objektívne ťažkosti vnútri národnostnej komunity, ako i slovakizačné ambície štátnej správy.

Kľúčovým problémom v rámci rusínskej komunity, ktorého prejavy možno pozorovať dodnes, bola jej heterogénnosť, ktorá sa prejavovala v národnostnej, náboženskej i politickej rovine. Z hľadiska etnickej sebaidentifikácie prebiehal počas sledovaného obdobia zápas viacerých skupín, pričom nedošlo ani k vyjasneniu základných pojmov – názvu komunity a jazyka.

Najpočetnejšia bola skupina považujúca sa za Rusov (Rusínov) a hovoriaca ruským (rusínskym) jazykom. Prechodne sa aktivizovala aj proukrajinská skupina, ktorej aktivity vyhovovali najmä aktuálnym nemeckým geopolitickým plánom v súvislosti s účelovou podporou ukrajinského nacionalizmu. Určitá časť tendovala aj k veľkouchorským snahám zjednotenia rusínskeho národa pod ochranou Svätoštefanskej koruny. Zjednotiť jednotlivé skupiny sa dарило len prechodne, pričom musel byť jasne deklarovaný záujem či cieľ spojenia.

Zo strany slovenských štátnych orgánov panovala voči rusínskej komunite značná nedôvera. Boli zväčša považovaní za prvok maďarónstva, t. j. za predĺženú ruku politiky Maďarska na Slovensku a neskôr aj za prívržencov komunizmu. Vyplývalo to zo skúsenosti predstaviteľov HSLS s politikou rusínskych politických strán v predchádzajúcom období a najmä z krízových rokov 1938 a 1939. Obviňovanie z promaďarskej orientácie sa občas prenieslo aj na pôdu pléna Snemu. Napríklad pri vystúpení poslanca A. Simku 15. 5. 1940, v ktorom deklaroval tradičnú vernosť rusínskej minority voči štátu, v ktorom žije, sprevádzali výkriky jeho kolegov („*Tá tradícia je ešte maďarofilská!*“ – P. Čarnogurský).⁷⁶⁶ Splnenie požiadaviek rusínskych memoránd z mája a septembra 1938, t. j. vymedzenie etnického územia Rusínov pripojením veľkého počtu východoslovenských obcí k Podkarpatskej Rusi, by znamenalo podporu ďalšej maďarskej agresie po anektovaní podkarpatsko-ruského územia. Maďarská strana už totiž vystupovala v pozícii „ochrancu práv Rusínov“ a v ich

766 TS SSR, 35. zas., 15. 5. 1940.

mene sa dožadovala ďalších území na východnom Slovensku. Spochybnenie „administratívnej“ slovensko-rusínskej hranice bolo aj jedným z jej hlavných argumentov pri rozpútaní Malej vojny v marci 1939.⁷⁶⁷

Nedôvera pritom mala aj politické korene. HSLS sa ani v minulosti nepodarilo výraznejšie uchytiť u rusínskeho obyvateľstva. Počas dvadsiatročia 1.ČSR získavali v rusínskom prostredí hlasy najmä miestne pobočky celoštátne fungujúcich politických strán.⁷⁶⁸ Vo väčšine rusínskych obcí neexistovali miestne organizácie HSLS a k ich masovejšiemu zakladaniu neprichádzalo ani po koncentrácii politického spektra, keď už išlo o bunky štátnej strany. Rusínske obyvateľstvo sa k emancipačným snahám slovenského národa stavalo veľmi vlažne. Väčšina jeho zástupcov požadovala pripojenie značnej časti východného Slovenska ako etnicky rusínskeho územia k Podkarpatskej Rusi. Až výrazne proukrajinská politika tamorej Vološinovej vlády ich priviedla k zmene stanoviska a deklarovaní úmyslu spojiť budúcnosť slovenských Rusínov s autonómnym Slovenskom.⁷⁶⁹ Neúspešné rokovania s novoutvorenou politickou reprezentáciou autonómneho Slovenska sa odrazili na negatívnom stanovisku *Ruskej národnej rady* k voľbám do krajinského snemu v decembri 1938.⁷⁷⁰ Hoci sa na jednotnej kandidátnej listine nachádzali dvaja etnickí Rusíni, jej negatívne odporúčanie sa prejavilo na značnom počte záporných hlasov v rusínskych obciach. Zatiaľ, čo vo voľbách, ktoré nadobudli charakter plebiscitu, hlasovalo v celoslovenskom priemere „áno“ vyše 97 % voličov, z rusínskeho obyvateľstva hlasovala kladne sotva polovica. Napríklad

767 DEÁK, Ladislav. Agresia Maďarska proti Slovensku v marci 1939. In DEÁK, Ladislav (ed.). *Malá vojna (Vojenský konflikt medzi Maďarskom a Slovenskom v marci 1939)*. Bratislava 1993, s. 19; tiež: POTEMRA, Michal. Sobranecký kraj za maďarskej okupácie v rokoch 1936 – 1944. In DEÁK, Ladislav (ed.). *Malá vojna (Vojenský konflikt medzi Maďarskom a Slovenskom v marci 1939)*. Bratislava 1993, s. 80.

768 BARNOVSKÝ, Michal. Rusínsko-ukrajinské strany. In LIPTÁK, Lubomír (ed.). *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava 1992, 204n.

769 Konečný, S.: c.d. 2000, 174, 175.

770 Tamže.

v okrese Michalovce hlasovalo lístkom „nie“ až 62 % voličov.⁷⁷¹ Aj tieto výsledky sa potom podpísali na ďalšom postoji vlády k rusínskej menšine.

Vykonávateľmi slovakizačných snáh štátnej správy Slovenskej republiky boli najmä najvyšší úradníci Šariško-zemplínskej župy, keďže do jej územnej pôsobnosti spadalo rusínske obyvateľstvo. Župan Štefan Haššík tvrdil, že rusínska otázka je umelá, považoval Rusínov za Slovákov a neuznával ich osobitnú národnú identitu. Na túto politiku do istej miery nadviazal aj jeho nástupca Andrej Dudáš. V praxi sa jej uplatňovanie prejavovalo najmä v oblasti školstva či prístupu ku spolkovým a kultúrnym aktivitám komunity a grécko-katolíckej cirkvi.⁷⁷²

Objektívnym ukazovateľom, ktorý z právneho hľadiska osvedčoval samostatnú existenciu národnostnej menšiny, mali byť podľa ústavy údaje v národnostnom katastri, vychádzajúce z periodicky sa opakujúcich sčítaní ľudu.

Veľkú nevôľu vo vládných kruhoch preto vyvolal energický zásah prešovského gréckokatolíckeho biskupa Petra Pavla Gojdiča, hlásiaceho sa k rusínskej národnosti, ktorý sa obrátil na veriacich, aby sa v sčítacích hárkoch prihlásili k svojej národnosti, pričom im odporučil, aby ju kvôli jednotnosti označili ako rusínsku. Vyzval, aby sa „Rusnáci“ (tak sa označovali veriaci východného gréckokatolíckeho obradu) prihlásili za Rusínov.⁷⁷³ Prostredníctvom kňazov svojho biskupstva navyše rozvinul pred zimným sčítaním 1940/41 v tomto smere tajnú kampaň.

771 Tamže.

772 KONEČNÝ, Stanislav. Rusínska a ukrajinská menšina po vzniku prvej Slovenskej republiky. In ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (eds.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica 2005, s. 283 – 291; porov: PEKÁR, Martin. Rusínska otázka na Slovensku v rokoch 1939 – 1945 a alternatívy jej riešenia. In ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (eds.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica 2005, s. 292 – 302.

773 KONEČNÝ, Rusínska a ukrajinská menšina po vzniku prvej Slovenskej republiky, s. 286.

Pre parlamentných zástupcov rusínskej menšiny bolo hlavným cieľom vytvorenie legálnej politickej reprezentácie na základe platných zákonov Slovenskej republiky. A. Simko, ktorý svoje prejavy prednášal väčšinou v „ruskom“ (rusínskom) jazyku, vystúpil na plenárnej schôdzi snemu trikrát. V prvom prejave ešte na pôde krajinského snemu vyslovil v diskusii k programovému vyhláseniu autonómnej vlády 22. 2. 1939 nádej, že dovtedajšia dvadsať rokov trvajúca politika neuznávania rusínskych národnostných práv nebude v novom Slovensku pokračovať. Rovnako ako parlamentní zástupcovia nemeckej a maďarskej národnosti spochybnil decembrové sčítanie ľudu. Aby si neskomplikoval pozíciu pri zamýšľaných rokovaniach s vedením štátu, vyjadril presvedčenie, že početné manipulácie nesúvisia s politikou vlády, ale len s aktivitou „*miestnych činovníkov*“.⁷⁷⁴ Prebiehajúcimi rokovaniami bolo poznačené aj druhé Simkovo vystúpenie – 30. 11. 1939 v rámci diskusie k programovému vyhláseniu Tukovej vlády. Preto ani nechcel rozoberať požiadavky svojej „*národnej skupiny*“, lebo „...*nechcel by som svojim rozborom škodiť úspešnému skončeniu ... vyjednávania*.“ Heslovite spomenul len tri základné požiadavky, ktoré boli aj obsahom väčšiny rusínskych memoránd: 1. dosadenie úradníkov aj „ruskej“ národnosti, 2. zabezpečenie vyučovania detí v materinskom jazyku a 3. štátna podpora kultúrnym ustanovizniám národnostnej menšiny. Na záver vystúpenia nepriamo varoval, že nesplnenie základných požiadaviek môže viesť k tomu, že národ sa „...*lahko môže dať strhnúť do extrémov*,“ predovšetkým pod vplyvom ideológie vládnucej neďaleko východných hraníc štátu.⁷⁷⁵

Vo svojom vystúpení Simko nespomenul vtedajší základný cieľ rusínskej politickej reprezentácie – vytvorenie národnostnej politickej strany. V tom čase už mesiac stál na čele prípravného výboru zvoleného zhromaždením 60 zástupcov z celého východného Slovenska, ktorí sa 1. 11. 1939 zišli do Prešova, aby si vypočuli jeho referát o rokovaniach s J. Tisom.⁷⁷⁶ Ustanovujúce

774 TS SSR, 2. zas. SSK, 22. 2. 1939.

775 TS SSR, 18. zas., 30. 11. 1939.

776 Konečný, S.: c.d. 2000, 176.

zhromaždenie zvolané na 22. apríl 1940 však úrady zmarili. Hoci sa konala sa len informatívna porada, Simko rozposlal okresným náčelníkom listy, v ktorých oznamoval založenie strany *Karpatoruskaja partija* a organizovanie pobočiek. Župan Š. Haššík reagoval listom, v ktorom upozorňoval Simka na protiprávnosť jeho konania a vyzval ho, aby počkal na schválenie príslušného zákona snemom. Následne bola agenda novovznikajúcej strany policajne zabavená pri domovej prehliadke u Vasiľa Karamana.⁷⁷⁷ Haššík povolenie strany neodporučil, pričom využil reálny fakt etnickej heterogenosti, keď dôvodil, že Rusíni nie sú zjednotení do jednej národnej skupiny. Rusínska otázka sa mala podľa neho riešiť ako sociálny problém regiónu.⁷⁷⁸

Zákon o politických stranách národnostných skupín sa napokon dostal na program rokovania plenárnej schôdze snemu 15. 5. 1940. Svoje vystúpenie, prednesené „...úmyselne v slovenskej reči...“, využil poslanec Simko, aby „...menom ruskej národnostnej skupiny na Slovensku zdelil o nás všetko to, čo toho času pokladám za potrebné.“ Na historickom podklade dokazoval existenciu „ruského ľudu“ na území Slovenska a jeho autochtónnosť: „*Náš národ tu bol a náš národ tu je!*“ Oficiálne pritom deklaroval príslušnosť k ruskému (teda nie k ukrajinskému) národu: „...sme príslušníci najväčšieho európskeho národa...“ Fakt, že v tomto období ešte trvali aj oficiálne diplomatické styky Slovenskej republiky so ZSSR, ktoré navyše spájala s Nemeckom spojenecká zmluva, mu umožňoval deklarovať oficiálne blízke vzťahy svojej národnosti k tomuto štátu. Zaujal stanovisko aj k pojmu „*materský štát*“, ktorým operovala ústava, keď vyhlásil: „...Vzhľadom na to, že na svete existuje len jediný slobodný samostatný ruský štát, v ktorom žije asi 95 % všetkých žijúcich Rusov, Ukrajincov a Belorusov, môže byť materským štátom len tento štát, to jest ZSSR, čo týmto pre odstránenie všetkých nedorozumení slávnostne prehlasujem menom celej našej národnostnej skupiny!“ Chcel tým poukázať na to, že Rusíni majú za sebou silnejší materský národ a krajinu, podobne

777 PEKÁR, Rusínska otázka na Slovensku v rokoch 1939 – 1945, s. 293n.

778 Konečný, s.: c.d. 2000, s. 176.

ako Nemci a Maďari. Zároveň deklaroval, že „...budeme konať občianske povinnosti voči Slovenskej republike vždy vzorne!“

So znením predkladaného zákona vyslovil Simko spokojnosť a očakávanie, že „...odstráni naše doterajšie bolesti hneď a nestane sa v rukách byrokracie a praktickej politiky zbraňou proti ruskej národnostnej skupine, ktorá podľa doterajšieho stavu nemôže sa okrem sľubov ničím iným pochváliť.“

Prejav 15. 5. 1940 bol zároveň posledným vystúpením A. Simka na plenárnej schôdzi parlamentu. Hoci sa na práci snemu zúčastňoval až do konca roku 1944, svoje aktivity v ďalších rokoch orientoval mimo parlamentnej pôdy. Jeho pasivita ako poslanca bola v rámci národnostnej komunity vnímaná negatívne, a tak sa jedným z pravidelne sa objavujúcich bodov rusínskych memoránd stáva požiadavka na jeho výmenu. Pozitívne nebol vnímaný ani predstaviteľmi štátnej moci, napríklad župan Haššík ho označil za „...politického diletanta, človeka naivného a ľahko manipulovateľného.“⁷⁷⁹

Renomé u predstaviteľov štátnej správy si nezlepšil ani aktivitami v roku 1942, keď kulminovala ďalšia vlna rusínskych politických aktivít. Nespokojnosť s národnostnou politikou slovenskej vlády verejne prezentoval A. Simko pri príležitosti návštevy prezidenta Tisa v Medzilaborciach. Ďalším verejným vystúpením boli prednášky oboch rusínskych poslancov na politickej škole na Sliači v lete 1942, ktoré skončilo sa škandalom, keď sa M. Boňko vehementne ohradzoval voči obvineniam Rusínov z „maďarónstva“.⁷⁸⁰

M. Boňko ako druhý z rusínskych parlamentných zástupcov bol zástancom organizovania sa predstaviteľov tejto komunity v HSLS. V provládnom duchu pôsobil aj jediný povolený rusínsky časopis *Novoje vremja*, ktorého bol vydavateľom. Súpis jeho aktivít na plenárnych schôdzach snemu je ešte subtilnejší než u jeho parlamentného kolegu Simka. Pozostával z vystúpenia, ktorým privítal zriadenie samostatného okresu vo Vyšnom Svidníku,⁷⁸¹ a predlo-

779 PEKÁR, Rusínska otázka na Slovensku v rokoch 1939 – 1945, s. 293n.

780 KONEČNÝ, Rusínska a ukrajinská menšina po vzniku prvej Slovenskej republiky, s.178.

781 TS SSR, 91. zas., 16. 6. 1942.

ženia slovensko-nemeckej kultúrnej dohody plénu ako spravodajca kultúrneho výboru.⁷⁸²

Problematika zriadenia samostatnej rusínskej strany sa na pôdu snemu nákrátko vrátila ešte v roku 1942. Keďže sa ju nepodarilo zaregistrovať na základe zákona z roku 1940, rokoval predseda snemu M. Sokol s rusínskymi poslancami o návrhu osobitného zákona.⁷⁸³ Ani táto cesta však neviedla k pozitívnemu výsledku. Vlastná politická strana by bola zrejme v rozpore s politikou slovakizácie Rusínov, pričom svoju úlohu tu zohral aj vojnový stav s „materským štátom“ národnostnej menšiny. Tento stav spolu s pomermi v školstve či okolo udeľovania štátneho občianstva kritizoval na miestnych politických školách v obciach východného Slovenska poslanec A. Simko ešte v decembri 1943. Jeho vystúpenia „*plné nevecnej kritiky*“, ktoré nachádzali „...dobrú pôdu u prítomných Rusínov...“, boli policajnými orgánmi podrobne monitorované.⁷⁸⁴ Neexistencia rusínskej strany problematizovala aj mechanizmus kreovania nových správnych orgánov obcí na jar 1944, ktorý bol po reforme obecného zriadenia založený na delegovaní zástupcov legálnych politických strán.⁷⁸⁵

V posledných mesiacoch vojny sa v rusínskom prostredí už viac ako politické zastúpenie v bratislavskom sneme riešili existenčné otázky, spojené s blížiacim sa frontom.

782 TS SSR, 92. zas., 2. 7. 1942.

783 KONEČNÝ, Rusínska a ukrajinská menšina po vzniku prvej Slovenskej republiky, s.178.

784 SNA, SSR, k. 178.

785 PODOLEC, Postavenie obecnej samosprávy na Slovensku, s. 661n.

5. EPILÓG: ČINNOSŤ SNEMU A JEHO POSLANCOV POHLADOM RETRIBUČNÝCH SÚDOV

Akýmsi symbolickým zavŕšením činnosti Snemu Slovenskej republiky boli procesy s jeho poslancami i funkcionármi pred retribučnými súdmi. Patrili totiž k najvyšším ústavným činiteľom, na ktorých sa retribučné nariadenie prioritne zameriavalo.

Retribučné súdnictvo stálo (i stojí) zatiaľ mimo záujmu slovenskej historiografie. Realizácia tejto formy trestnoprávneho vyrovnania sa s predchádzajúcim nedemokratickým režimom v špecifických slovenských podmienkach nebola doteraz komplexne historicky zhodnotená. Publikovaných prác je len niekoľko a ich zväčša memoárová forma im dáva značne subjektívny charakter. Navyše je veľká časť z nich determinovaná dobou vzniku – pred rokom 1989. Navyše vo väčšine prác je retribučné súdnictvo hodnotené len v kontexte najznámejšieho procesu – s Jozefom Tisom, Alexandrom Machom a Ferdinandom Ďurčanským.⁷⁸⁶ Širší pohľad na problematiku pri-

786 K problematike retribúcií bližšie pozri najmä štúdie: BARNOVSKÝ, Michal. K niektorým otázkam súdneho procesu s Jozefom Tisom, In BYSTRICKÝ Valerián; FANO Štefan (eds.). *Pokus o politický a osobný profil Jozefa Tisu*. Bratislava 1992, s. 308 – 320; PETRANSKÝ, Ivan. Retribučné súdnictvo na Slovensku po februári 1948. *Historický zborník*, 15, 2005, s. 94 – 109. SYRNÝ, Marek, Retribúcia ako mocensko-politický činiteľ v povojnovom Slovensku. *Acta historica Neosoliensia*, 6, 2003, s. 137 – 147; SYRNÝ, Marek. Politické aspekty súdneho procesu s Dr. Jozefom Tisom. *Acta historica Neosoliensia*, 7, 2004, s. 141 – 148; VNUK, František, *Retribučné súdnictvo a proces s Jozefom Tisom*, In BYSTRICKÝ Valerián; FANO Štefan (eds.). *Pokus o politický a osobný profil Jozefa Tisu*. Bratislava 1992, s. 287 – 307. Pozri tiež: DAXNER, Igor. *Ludáctvo pred Národným súdom 1945 – 1947*. Bratislava 1961; RAŠLA, Anton. *Ludové súdy v Československu po II. svetovej vojne ako forma mimoriadneho súdnictva*. Bratislava 1969; RAŠLA, Anton. *Zastupoval som československý štát*. Prešov 1999; *Proces s dr. J. Tisom. Spomienky obžalobcu Antona Rašlu. Spomienky obhajcu Ernesta Žabkayho*. Bratislava 1990; *Pred súdom národa*, Bratislava 1947.

nášajú len nedávno publikované právno-historické štúdie Michala Malatinského.⁷⁸⁷

KLúčovým konaním naplňajúcim skutkovú podstatu zločinu rozbitia republiky, ktorý bol jadrom slovenskej retribučnej trestnej legislatívy, malo byť práve vyhlásenie slovenskej štátnej samostatnosti 14. marca 1939. K paradoxom doby patrí fakt, že o šesť rokov neskôr bola v tej istej sále prijatá slovenská retribučná norma, ktorá aktérov týchto udalostí trestnoprávne postihovala. Dňa 15. mája 1945 sa tu zišla Slovenská národná rada (SNR) na prvom zasadnutí po usídlení sa v Bratislave. Okrem iných bodov (predovšetkým významnej politickej deklarácie) schválila aj Nariadenie SNR č. 33/1945 o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva.⁷⁸⁸ Paradoxom bol tiež prípad Petra Zaťka, člena SNR hlásujúceho o retribučnej norme, ktorý sa o šesť rokov skôr ako poslanec snemu zúčastnil aj hlasovania o vzniku samostatného štátu 14. marca 1939, ktoré retribučná norma trestnoprávne sankcionovala.

Slovenská i česká retribučná legislatíva bola súčasťou celoeurópskeho fenoménu vyrovnania sa s nacistickými zločinmi a kolaboráciou. Pre retribučné zákonodarstvo po druhej svetovej vojne ako také bol typický rozpor medzi snahou potrestať zločiny proti ľudskosti a obmedzovanie základných ľudských práv s princípom právnej istoty, ktorému odporuje retroaktívny trestnoprávny postih konania, ktoré nebolo v tom čase trestným činom.

787 MALATINSKÝ, Michal. Retribučné súdnictvo na Slovensku. In. MULÍK, Peter a kol. *Prelom dejín: rok 1945 v slovenských a európskych dejinách*. Martin 2015, s. 243 – 262; MALATINSKÝ, Michal. Retribučné nariadenie SNR ako právny podklad retribuácie na Slovensku. In. SOKOLOVIČ, Peter a kol. *Roky prelomu. Slovensko v rokoch 1945-1948*. Trnava 2015, s. 10 – 40; MALATINSKÝ, Michal. Retribučné dekréty a retribučné nariadenie: legislatívna stránka retribučného dualizmu v povojnovej ČSR. In: ILLYOVÁ, Zuzana – ŠTEFANICA, Ján (eds.). *2. česko-slovenské stretnutie doktorandov a postdoktorandov v obore právnych dejín a rímskeho práva*. Bratislava 2014, s. 46 – 58.

788 RAŠLA, Zastupoval som československý štát, s. 76 – 78; tiež: RAŠLA, Ľudové súdy, s. 113n.

Zatiaľ čo na zločiny proti ľudskosti možno hľadiť ako na porušenie všeobecne platných princípov (napríklad, že vražda je zločinom bez ohľadu na dobu trestných kódexov), ako problematickejšia sa javí retroaktívna trestnoprávna ochrana štátu a česko-slovenskej štátnosti, prípadne štátneho zriadenia ako objektov novodefinovaných deliktov.

V podmienkach povojnovej ČSR rezonovala téma retribučného súdnictva už v pracovných materiáloch londýnskej exilovej vlády.⁷⁸⁹ Objavila sa aj v de-
viatom bode Košického vládneho programu, ktorý predpokladal prijatie
dekrétu prezidenta republiky s celoštátnou platnosťou. Hovorí sa v ňom, že
trestnoprávny postih definovaných skupín osôb bude vláda „...*pokládat za svůj
nejvyšší odpovědný úkol a za svou mravní povinnost před českým a slovenským
národem. (...) Vláda se postará, aby byli postaveni před soud všichni členové
protektorátních vlád od 16. března 1939 stejně jako Tiso a členové tzv. slo-
venských vlád od 14. března 1939, jakož i tzv. slovenského sněmu. (...) Na
Slovensku budou pohnáni před soud aktivní pomahači tisoovského a zrádcov-
ského režimu, pochopové Hlinkovy gardy, slovenského gestapa, nástroje Gaš-
parovy nacistické propagandy a zejména pak, kteří aktivně a zákeřně vystou-
pili proti Slovenskému národnímu povstání a zúčastnili se jakýmkoliv způso-
bem násilí a zvěrstev Němců proti slovenskému národu.*“ Táto úloha nemala
byť zverená riadnemu súdnictvu, ale systému osobitných súdov, t. j. mimo-
riadnym ľudovým súdom a pre vymedzenú skupinu obžalovaných aj českým,
resp. slovenským Národným súdom. Text Košického vládneho programu, po-
dobne ako neskoršie nariadenie SNR, nedefinuje skutkové podstaty, ale sku-
piny páchatelov, pričom z hľadiska politických aktérov pomnichovských uda-
lostí išlo predovšetkým o vojnových zločincov a zradcov.⁷⁹⁰

Z medzinárodnoprávneho hľadiska sa Československo prihlásilo k inicia-
tíve uzákoníť retribučné zákonodarstvo podpisom Svätajakubskej deklarácie.

789 NA Praha, fond ÚD, k. 1, 2; pozri tiež: LAŠTOVIČKA, Bohuslav. *V Londýně za války. Zápasy o novou ČSR 1939 – 1945*. Praha 1978, s. 318n a 623n. A. RAŠLA, *Ľudové súdy*..., s. 43n.

790 *Program vlády Národního frontu Čechov a Slovákův*. Košice 1945.

Cieľom retribučných noriem zúčastnených štátov malo byť zabránenie potrestaniu predmetných skutkov „...obyčajnými aktmi pomsty zo strany verejnosti (...) aby bol uspokojený zmysel civilizovaného sveta pre spravodlivosť“.⁷⁹¹

Podľa spomienok priamych aktérov bolo príslušné nariadenie SNR „šité veľmi horúcou ihlou“, čo sa prejavilo aj na kvalite právneho spracovania normy. Konečná verzia nariadenia, ktoré bolo rámcovo pripravované asi dva mesiace, bola vypracovaná v priebehu dvoch – troch dní v snahe predísť prijatiu normy s celoštátnou územnou pôsobnosťou.⁷⁹²

Retribučné nariadenie SNR bolo súčasťou právneho dualizmu, ktorý na území obnovujúceho sa Československa existoval prakticky od vypuknutia SNP a začiatku legislatívnej činnosti tretej Slovenskej národnej rady a pretrvával aj v prvých mesiacoch obnovenej Československej republiky. Postupné obmedzovanie pôvodne výlučnej legislatívnej právomoci SNR na Slovensku bolo súčasťou troch pražských dohôd. Od koordinácie legislatívnej činnosti a riešenia právnych kolízií medzi československými zákonmi a slovenskými nariadeniami sa dospelo až k depurácii normotvorby SNR.⁷⁹³

Dekrét prezidenta republiky č. 16/1945 Zb. zo dňa 19. júna 1945 o potrestaní nacistických zločincov, zradcov a ich pomáhačov a o mimoriadnych ľudových súdoch bol pripravovaný ako pôvodne zamýšľaná celoštátna norma. Je postavený na adaptácii zákona č. 50/1923 Sb. z a n. na ochranu republiky z roku 1923. Adaptácia zákona spočívala predovšetkým v sprísnení trestných sadzieb. Napríklad pri úkladoch o republiku, t. j. skutkovej podstaty, naplnenia z ktorej mohli byť obvinení politickí aktéri zo 14. a 15. marca 1939, sa pôvodná sankcia 5 – 25 rokov odňatia slobody (výnimočne doživotie) zmenila na trest smrti. Pri spáchaní tohto trestného činu vo fáze prípravy sa trestná sadzba zmenila z pôvodných 5 – 10 rokov na dvadsať rokov až doživotie, pričom

791 RAŠLA, Ľudové sudy, s. 18, 19; porov.: NA Praha, fond ÚD, k. 1.

792 RAŠLA, Zastupoval som československý štát, s. 77n; RAŠLA, Ľudové sudy, s. 55n.

793 BEŇA, Vývoj slovenského právneho poriadku, s. 151n.

za zvlášť priťažujúcich okolností bolo možné uložiť až trest smrti. Zákon na ochranu republiky, na ktorom je vystavaný retribučný dekrét, priznáva okrem iného trestnoprávnu ochranu potenciálnych objektov trestného činu: ústavnosti republiky, jednotnosti republiky a demokraticko-republikánskej forme štátu.⁷⁹⁴

V konštrukcii Nariadenia SNR č. 33/1945 bola na rozdiel od dekrétu zvolená úplne iná koncepcia. Nebolo totiž vymedzené konanie, ktoré je trestnoprávne sankcionované, ale určilo (označilo) kategórie páchatelov. Osoba sa mala trestať za to, že mala isté vlastnosti (kvality), resp. že bola participantom definovaných deliktov.⁷⁹⁵

Jednotlivé kategórie páchatelov boli navyše rozdelené podľa štátnej príslušnosti, čo vo vtedajšej politickej realite znamenalo rozlišovanie podľa národnosti. Trestná zodpovednosť sa teda neposudzovala rovnako voči všetkým, ale bola konštruovaná v závislosti od štátneho občianstva páchatela. „*Fašistickým okupantom*“ bol takto cudzí štátny občan, ktorý sa pričínil o rozbitie Československej republiky alebo zničenie jej demokratického štátneho poriadku, zatiaľ čo československý štátny občan, ktorý sa vo významnej politickej funkcii pričínil o rozbitie Československej republiky alebo zmenu politického režimu, bol označený ako „*domáci zradca*“. Pritom je zaujímavé, že trestne postihnuteľné bolo aktívne pôsobenie nielen smerom k 14. marcu 1939, ale aj k 6. októbru 1938, čím bola teoreticky kriminalizovaná aj činnosť autonomistického hnutia. Explicitne bolo ex post označené za trestné aj priame vyjednávanie vedúce k utvoreniu slovenského štátu pod ochranou Nemecka či akákoľvek podpora záujmov nacistického Nemecka alebo horthyovského Maďarska.

Za trestné označovala norma aj konanie v neprospech víťaznej strany v práve skončenom vojnovom konflikte. Osobitne boli pritom exemplifikačné zdôraznené násilnosti a drancovanie, „*ktorými bola poškvrnená česť slo-*

794 Dekrét prezidenta republiky č. 16/1945 Úr. vest.

795 Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 33/1945 Zb. nar. SNR; porov.: BEŇA, Vývoj slovenského právneho poriadku, s. 155.

venského národa“. Dobovú politickú situáciu a predovšetkým vplyv komunistov na dianie na Slovensku pritom odzrkadľuje formulácia viacerých ustanovení – explicitne sa tu totiž hovorí o trestnosti vypovedania a vedenia vojny proti Zväzu sovietskych socialistických republík a spôsobenia škody jeho vojnovému úsiliu (ostatné krajiny protihitlerovskej koalície sú zahrnuté pod slovným spojením „a spojencov“). Konaním, ktoré bolo trestne postihnuteľné bolo dokonca aj hanobenie štátneho zriadenia ZSSR (t. j. teoreticky sem teda mohla byť zahrnutá akákoľvek kritika komunizmu). Okrem konkrétneho konania bolo pod sankcionovanie zahrnuté aj verejné schvaľovanie všetkých vyššie spomenutých činov.⁷⁹⁶ Kľúčovým dôkazným prostriedkom retribučných konaní s jednotlivými poslancami tak boli rozsiahle rešerše ich publicistickej činnosti v celoštátnych i regionálnych periodikách.⁷⁹⁷

Nariadenie SNR č. 33/1945 teda kládlo (aj pod tlakom prezidenta Beneša⁷⁹⁸) dôraz predovšetkým na odsúdenie politickej činnosti po Mnichove, pričom činmi, ktoré boli objektívne závažné (zločinmi proti ľudskosti) sa zaoberala len okrajovo. Podobný charakter mali aj jednotlivé žaloby konštruované na základe tejto trestnoprávnej normy. Skutočný obsah často veľmi vágne formulovaným ustanoveniam vymedzila až súdna prax, predovšetkým judikatúra Národného súdu.⁷⁹⁹

Poslanci snemu poväčšine predstavovali vzorku skôr umiernených politikov. V politickej praxi Slovenského štátu na pozadí latentného politického zápasu konzervatívneho a pronacistického krídla vo vládnucej štátnej strane bol snem doménou Tisových prívržencov.

796 Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 33/1945 Zb. nar. SNR.

797 Pozri napr. procesy s V. Horákom - SNA, NS, Tnľud 70/45, Karolom Mederlym – SNA, NS, Tnľud 15/47, Martinom Sokolom – SNA, NS, Tnľud 11/47, Teodorom Turčekom – SNA, Tnľud 8/45, Františkom Hrušovským – ŠA Bratislava, OLS Bratislava, Tnľud 24/48; Tidom J. Gašparom - ŠA Bratislava, OLS Bratislava, Tnľud 14/48; Romanom Fraštiom - ŠA Bratislava, OLS Bratislava, Tnľud 19/48.

798 Proces s dr. J. Tisom, s. 34n.

799 RAŠLA, Ľudové súdy, s. 113n.

Takto zložený poslanecký zbor urobil 14. marca 1939 pod tlakom dramatických udalostí rozhodnutie o osamostatnení Slovenska, za ktoré mali pred retribučným súdom niesť trestnoprávnu zodpovednosť.

Pokiaľ išlo o právnu kvalifikáciu konania poslancov snemu, spadali pod druhý paragraf retribučnej normy, na základe ktorého všetci patrili do kategórie – „domáci zradcovia“.

Právna úprava sem totiž explicitne zaraďovala popri členoch vlády, exponovaných politických a hospodárskych činiteľoch aj poslancov snemu, ktorí sa mali svojim konaním pričiniť o rozbitie Československej republiky. Vo faktickej „trestnosti členstva“ možno nájsť isté prvky analógie s prezidentským dekrétom, hoci nariadenie SNR na rozdiel od retribučného dekrétu prezidenta republiky nepoznalo pojem zločineckej organizácie, pri ktorej už samotné členstvo napĺňalo skutkovú podstatu deliktu. (V prípade dekrétu č. 16/1945 Zb. – SS (Die Schutzstaffeln der Nationalszialistischen Deutschen Arbeiterpartei), FS (Freiwillige Schutzstaffeln), nebo Rodobrany, nebo Szabadcsapattok, alebo organizácii podobnej povahy.)

Na rozdiel od českej právnej úpravy retribúcie sa v slovenskej retribúcii zásadne uplatňoval princíp individuálnej zodpovednosti. Výnimkou bolo práve prijatie zásady kolektívnej zodpovednosti poslancov Snemu Slovenskej republiky. Tá však nevyplývala priamo z právnej úpravy, ale judikatúry Národného súdu. Vychádzala zo zásadného rozsudku Národného súdu z 1. februára 1946 v konaní proti bývalému poslancovi R. Schwarzovi a riadila sa ním aj jeho ďalšia judikatúra. Zmenil sa ním spôsob, akým Národný súd vyvodzoval retribučno-trestnú zodpovednosť pri poslancoch Snemu Slovenskej republiky. Pri niektorých procesoch Národný súd skúmal konkrétnu činnosť poslanca (napr. u P. Zaťka), no v prípade R. Schwarza dospel k názoru, že „*vinu každého poslanca treba posudzovať už z hľadiska kolektívnej zodpovednosti všetkých členov bývalého Slovenského snemu.*“ Každý poslanec bol podľa neho „*iba nástrojom bývalého režimu, ktorý nástroj už svojou povahou slúžil súčasne za zákonodarný a legalizačný zástoj režimu*“, a ten ho potreboval, „*aby navonok bolo zachované zdanie, že sa na Slovensku vládne podľa zásad usporiadaného parlamentárneho systému.*“ Avšak tento režim, v rámci

ktorého snem fungoval, bol podľa Národného súdu „*nesporne profašistický a separatistický*.“ Preto niesol každý poslanec „*kolektívnu zodpovednosť za činy režimu, ktorému slúžil*.“ Národný súd výslovne odmietol obranu, že bývalý poslanec za nejakú normu nehlasoval, pretože tým, „*že napriek prípadnému nesúhlasu jednako aj ďalej zostal poslancom, tým samým schvaľoval činnosť svojho Snemu*.“ Takže už samotné zastávanie pozície poslanca snemu bolo trestnoprávne relevantné a Národným súdom klasifikované ako zločin domácej zrady podľa § 2 písm. d) retribučného nariadenia, bez ohľadu na konkrétnu činnosť, lebo tým mal poslanec „*napomáhať legitimizovať režim a vytvárať klamný dojem, že tento fungoval ako štandardný parlamentný systém*“.⁸⁰⁰ Národný súd však pripustil možnosť vyvinenia sa (exkulpácie), ak by obvinený dokázal, že zostával vo funkcii „*v dohode s činiteľmi odboja, aby tak poslúžil cieľom odboja*“.⁸⁰¹ Pre prejavenie nesúhlasu s týmto rozhodnutím a s ním spojené odmietnutie prevzatia obžaloby proti ďalšiemu poslancovi snemu poslancovi snemu V. Plechlovi dokonca dňa 14. 3. 1946 odvolaný z funkcie obžalobca I. Kabina.⁸⁰² Predseda Národného súdu pri odôvodňovaní tohto kroku prejavil výraznú nespokojnosť s jeho pôsobením, keďže podal len dve obžaloby, v piatich prípadoch navrhol odopretie trestného stíhania a v 26 prípadoch navrhol prepustenie obžalovaných.⁸⁰³

Aplikovanie zásady kolektívnej zodpovednosti v konkrétnom rozsudku sa napokon odvíjalo od osoby predsedu príslušného senátu Národného súdu v jednotlivých procesoch. Napokon sa od nej odvíjala väčšina rozsudkov v procesoch s bývalými poslancami snemu. V niektorých prípadoch bola táto zásada aplikovaná aj v modifikovanej podobe, napríklad J. Steinhübel ju mal

800 MALATINSKÝ, Retribučné dekréty a retribučné nariadenie, s. 46 – 58.

801 MALATINSKÝ, Michal. Slovenský národohospodár Peter Zaťko pred Národným súdom. *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, roč. 7, 2015, č. 1, s. 58, 59; porov.: Národný súd o kolektívnej zodpovednosti. *Právny obzor*, 29, 1946, č. 5, s. 141 – 144.

802 Tamže.

803 LETZ, Róbert. Justícia – služka komunistickej moci. In PEŠEK, Jan; LETZ, Róbert. *Štruktúry moci na Slovensku 1948:1989*. Prešov 2004, s. 292.

„ďaleko prekročiť“ či Štefan Suroviak ju mal naplniť až tým, že nevyužil teoretické právo vzdať sa mandátu.⁸⁰⁴

Väčšina poslancov sa zúčastnila na zasadnutí snemu 14. marca 1939. Jednohlasným hlasovaním za vznik samostatného Slovenského štátu sa tým pádom zúčastnili na kľúčovom „vlastizradnom“ akte a naplnili skutkovú podstatu deliktu domácej zrady. Zaujímavosťou v tomto smere je fakt, že prezident Beneš si dal do Londýna priviesť na mikrofilme odfotenú prezenčnú listinu z tohto zasadnutia s podpismi všetkých „vlastizradcov“.⁸⁰⁵

Obžaloba vo väčšine prípadov kládla dôraz na konanie v prospech cudzej veľmoci, ktorá sa usilovala rozbiť československý štát, aby štátoprávny akt vyhlásenia nemohol byť považovaný za legitímny prejav vôle slovenského národa v zmysle uplatnenia všeobecne uznávaného práva národa na sebaurčenie.

Retribučný súd teda vychádzal zo samotného faktu vykonávania mandátu a hlasovania 14. marca 1939, s ktorým nariadenie SNR spájalo naplnenie skutkovej podstaty domácej zrady. Skúmanie ich ďalšej činnosti preto paradoxne spočívalo najmä v posudzovaní „vyvíňovacích“ dôkazov, vedúcich k zmierneniu trestu.

Okrem toho, že všetci poslanci spadali z titulu svojho mandátu po paragraf 2 (domáci zradcovia), bola polovica z nich obžalovaná aj na základe paragrafu 3. Podľa neho bol „kolaborantom“ ten, kto „nariadil, organizoval alebo horlivo vykonával perzekúciu demokratických a protifašistických osôb a organizácií pre ich politickú činnosť...“ a „spôsobil druhému protiprávnu ujmu pre jeho rasovú, národnú, náboženskú alebo politickú príslušnosť a pre protifašistické presvedčenie“ alebo sa „na úkor druhých občanov obohatil“.⁸⁰⁶ Pri pohľade

804 MALATINSKÝ, Michal. *Národný súd v Bratislave a konanie proti predstaviteľom vojnového Slovenského štátu (rozbor žaloby, hlavného pojednávania a rozsudku)*. Dizertačná práca. Bratislava 2016

805 Archiv Masarykovho ústavu Praha, fond Edvard Beneš II, k. 136.

806 Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 33/1945 Zb. nar. SNR.

na priebeh jednotlivých procesov (vrátane procesov s bývalými poslancami) je pritom zrejmé, že v súlade so znením retribučného nariadenia i príslušných žalôb sa závažnými okolnosťami rasového prenasledovania retribučné súdy v súlade s právnou úpravou zaoberali len okrajovo.

Menšia časť bola okrem vyššie uvedených obvinení žalovaná aj podľa paragrafu 4, t. j. za zradu na povstaní (menej ako 10 % bývalých poslancov). Jedine v tomto paragrafe bola skutková podstata definovaná priamo, a nie cez osoby páchatelov. Jej formulácia zahŕňala činnosti smerujúce proti SNP vo fáze jeho prípravy („*maril prípravy národného povstania alebo účasť vojenských jednotiek na ňom...*“), samotného priebehu („*zúčastnil na úsilí fašistických okupantov alebo domácich zradcov v úmysle potlačiť slovenské národné povstanie alebo znemožniť partizánsky boj*“) či následných represálií nemeckých okupačných síl („*spolupôsobil pri prenasledovaní účastníkov povstania alebo partizánskeho boja, udával alebo inak pomáhal okupačným vojskám a orgánom...*“).⁸⁰⁷

Sankciou za vyššie uvedené skutky podľa paragrafu 2 a 4 bol obligatórne trest smrti, pri paragrafe 3 mohol súd udeliť alternatívne trest smrti alebo 30 rokov trestnice. To znamenalo, že napríklad už len samotný fakt vykonávania mandátu podľa retribučného nariadenia SNR teoreticky znamenal obligatórnosť odsúdenia na trest smrti, čo bolo politicky neúnosné. Tento stav čiastočne korigoval „zmierňujúci“ paragraf (§ 6), keď ku charakteristike páchatela pristupoval aj prvok individuálnej zodpovednosti: „*Ak páchatel svojou neskoršou činnosťou, najmä účasťou na povstaní, významne sa zaslúžil o protifašistický boj alebo o záchranu slovenských životov, možno trest smrti premeniť na trest na slobode do 30 rokov prípadne páchatela aj oslobodiť.*“⁸⁰⁸

V praxi teda obžalovaný, ktorého vina vyplývala podľa retribučného nariadenia z faktu jeho bývalej funkcie, niesol dôkazné bremeno svojej nevinu. Bol teda postavený pred úlohu „vyviniť sa“ (exkulpovať) z trestnoprávnej zod-

807 Tamže.

808 Tamže.

povednosti, aby unikol poprave a dosiahol čo najnižší trest. Hlavnou úlohou obhajoby i príbuzných bolo zhromaždiť čo najväčšie množstvo svedectiev ľudí, ktorým obžalovaný pomohol.

Poslanci Snemu SR tvorili najväčšiu časť z osôb, na ktoré sa podľa retribučného nariadenia taxatívne vzťahovala príslušnosť Národného súdu. Príslušnosť súdov sa v ich prípade ďalej menila v závislosti od vývoja slovenskej retribučnej legislatívy. V prvej fáze, t. j. počas pôvodnej platnosti retribučného nariadenia SNR č. 33/1945, spadali ich kauzy do pôsobnosti Národného súdu. V § 12 písm. d, retribučného nariadenia mu totiž bola pôsobnosť rozhodovať o trestných činoch proti nim v rámci taxatívneho výpočtu bývalých funkcionárov výslovne prikázaná.⁸⁰⁹ Takéto rozdelenie vecnej príslušnosti platilo aj po predĺžení účinnosti retribučnej normy. Pôvodne totiž mala trvať len jeden rok a až nariadením SNR č. 57/1946 Zb. nar. SNR zo 14. mája 1946 bola predĺžená do konca roka 1947.

Ani táto predĺžená časová pôsobnosť retribučného súdnictva nestačila na ukončenie veľkej časti trestných konaní, navyše ešte aj na konci roku 1947 prichádzali nové trestné oznámenia. Okrem toho sa prejavil už aj „efekt chladnúcich hláv“ a s ním súvisel i v politických kruhoch silnejší názor, že mimoriadne revolučné súdnictvo už v tomto období nie je potrebné. Zbor povereníkov 17. októbra 1947 preto zaviazal povereníka spravodlivosti Ivana Štefánika, aby predložil návrh nariadenia, ktoré by upravilo spôsob ďalšieho postupu ohľadom trestných konaní spadajúcich do vecnej právomoci retribučného súdnictva. Zároveň mal zabezpečiť zoznam najzávažnejších prípadov, ktoré sa ešte mali stihnúť ukončiť v období jeho časovej pôsobnosti.⁸¹⁰ Príslušnú právnu úpravu predložil Štefánik 25. októbra 1947 a SNR ho schválila

809 SNR pritom disponovala právomocou prikázať Národnému súdu príslušnosť aj v ďalších kauzách. Ostatné retribučné procesy sa konali pred okresnými ľudovými súdmi, s výnimkou deliktov podľa § 5 retribučného nariadenia, ktoré spadali do pôsobnosti miestnych ľudových súdov. (Nariadenie SNR č. 33/1945 Zb. nar. SNR).

810 PETRANSKÝ, Retribučné súdnictvo, 95n.

19. 12. 1947 ako nariadenie č. 88/1947 Zb. nar. SNR.⁸¹¹ Podľa neho mali konania, ktoré neboli skončené meritórnym rozhodnutím do konca roka 1947, pokračovať pred riadnymi súdmi, konkrétne osobitnými senátmi krajských súdov. Tie mali postupovať podľa vlastných formálnoprávných predpisov, pričom materiálnoprávnym základom mala byť aj naďalej retribučná legislatíva. Trestné konania s bývalými poslancami snemu boli podobne ako ostatné kauzy spadajúce do konca roka 1947 pod príslušnosť Národného súdu kognentne prikázané osobitnému senátu bratislavského krajského súdu.⁸¹² Tento právny stav platil od začiatku roka 1948 do nadobudnutia účinnosti novej právnej úpravy – zákona č. 33/1948 Zb. Znamenal akúsi krátku druhú etapu, keď sa retribučné kauzy dostali do vecnej príslušnosti riadneho súdnictva. V prípade konaní voči bývalým poslancom snemu sa v tomto období nič podstatné neudialo okrem formálnych úkonov prevzatia agendy novými príslušnými orgánmi, vrátane osvojenia si obžalôb, podaných bývalým Úradom obžaloby pri Národnom súde, štátnym zastupiteľstvom.⁸¹³

Tretiu, už „pofebruárovú“ etapu slovenskej retribúcie predstavovala – revitalizácia osobitných retribučných súdov v roku 1948. Ako formálna príčina obnovenia retribúcie po februári sa oficiálne uvádzala nespokojnosť s „nedostačujúcou“ činnosťou ľudového súdnictva. Poukazovalo sa aj na prípady, keď by sa mala podávať nová žaloba po novom zistení trestnej činnosti, tá by však musela byť kvalifikovaná i sankcionovaná mimoretribučnou trestnoprávnou legislatívou. Komunistické povereníctvo sa ani netajilo tým, že v budúcnosti predpokladalo otvorenie nových – väčších káuz.

V skutočnosti sa obnovené retribučné sudy predovšetkým stali nástrojom KSČ pri nastoľovaní totalitného režimu na likvidáciu skutočných, domněných i potenciálnych odporcov.⁸¹⁴ „Pofebruárová“ retribúcia bola akýmsi hy-

811 Tamže.

812 Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 88/1947 Zb. nar. SNR .

813 Archív ÚPN, BA S- 1340; ŠA Bratislava, OLS Bratislava, Tnľud, 22/48.

814 PETRANSKÝ, Retribučné súdnictvo, s. 95; tiež: LETZ, Róbert. Justícia – služka komunistickej moci, s. 258 – 361.

bridom medzi retribúciou a súdnou represiou komunistického totalitného režimu. Bola už plne v réžii komunistickej strany a oproti predošlým etapám obsahovala viac kontroverzných prvkov. Práve táto etapa sa stala inštitucionálnym rámcom aj pre ukončenie viacerých procesov s bývalými poslancami snemu.

Na oficiálne zdôvodnenie ďalšieho predĺženia činnosti retribučného súdnictva bola vytvorená účelová konštrukcia, ktorá vychádzala z dlhodobej komunistickej tézy, ktorou útočila na Demokratickú stranu ako útočisko protištátnych ľudáckych elementov. Demokrati mali kvôli volebnému spojenectvu s ľudákmi podľa tejto tézy v podstate sabotovať ľudové súdnictvo a zapríčiniť tým jeho nízku výkonnosť z hľadiska „očisty“ spoločnosti.⁸¹⁵ Legislatívny proces (tiež už „pofebruárového typu“) bol veľmi rýchly, začínajúci direktívnym politickým zadáním na pôde štátostrany a končiaci formálnym odhlasovaním v Národnom zhromaždení. 3. marca 1948 sa Právnická komisia ÚV KSČ uzniesla na ustanovení komisie na prerokovanie návrhu zákona⁸¹⁶ a už 6. marca predložilo ministerstvo spravodlivosti návrh zákona.⁸¹⁷ Do konca mesiaca (25. marca 1948) ho už stihlo odhlasovať plénum Národného zhromaždenia. „Revitalizáciou“ príslušných dekrétov prezidenta republiky i nariadení SNR zákon v podstate obnovil v Československu retribučný dualizmus, keď bola jednou celoštátnou normou obnovená platnosť oboch retribučných legislatív – príslušných dekrétov prezidenta republiky i nariadení SNR. Tie teda naďalej boli hmotnoprávnym základom trestnoprávnej kvalifikácie i sankcionovania jednotlivých deliktov, no z procesnoprávneho hľadiska už malo ísť o riadne trestné konanie podľa platného Trestného poriadku, akurát bol vylúčený opravný prostriedok.⁸¹⁸ Možnosť obnovy konania voluntaristickým rozhodnutím verejného obžalobcu bez obvyklých právnych dôvodov bolo popre-

815 PETRANSKÝ, Retribučné súdnictvo, s. 98.

816 NA Praha, fond Právni komise ÚV KSČ, a. j. č. 4.

817 PETRANSKÝ, Retribučné súdnictvo, s. 97.

818 Zákon č. 33/1948 Zb.

tím právnej zásady „ne bis in idem“.⁸¹⁹ Bratislavský ľudový súd, kde sa konali procesy s bývalými poslancami, bol najväčším z desiatich nových retribučných súdov, ktoré boli na Slovensku zriadené v sídlach krajských súdov na základe zákona č. 33/1948 Zb.⁸²⁰ Na rozdiel od predchádzajúcich etáp retribúcie, kde bolo personálne zloženie súdov výsledkom konsenzu dvoch povolených politických strán, tieto už boli kreované v podmienkach totalitného režimu jednej politickej strany. Prednostov, námestníkov a sudcov z povolania menoval na návrh povereníka spravodlivosti minister spravodlivosti z radov sudcov. Sudcov z ľudu menoval povereník spravodlivosti zo zoznamov, zostavených okresnými národnými výbormi, resp. správnymi komisiami. Verejných obžalobcov ľudových súdov menoval minister spravodlivosti na návrh povereníka spravodlivosti z radov štátnych zástupcov, sudcov a advokátov.⁸²¹ Minister spravodlivosti Alexej Čepička vymenoval na jednotlivé sudy prednostov ich námestníkov, verejných obžalobcov a sudcov z povolania už na začiatku apríla 1948.⁸²² Procesy s viacerými skupinami bývalých poslancov snemu⁸²³ boli ukončené práve v tejto poslednej etape slovenskej retribúcie.

Veľká časť politickej elity Slovenskej republiky odišla pred príchodom Červenej armády do emigrácie – trestnému konaniu pred retribučným súdom tak uniklo 10 poslancov.⁸²⁴ Títo boli obžalovaní a súdení v neprítomnosti, pričom udeľované trestné sadzby boli vyššie ako v ostatných prípadoch. Tvrdosť retribučnej normy tu dostala úplne voľnú realizáciu – nepôsobili žiadne ľudské ohľady, rodinné väzby a známosti a obžalovaní nemali možnosť zhromaždiť

819 „Nie v tej istej veci“ (nemožnosť začať nové konanie vo veci, o ktorej bolo už právoplatne rozhodnuté).

820 Ľudové sudy boli zriadené v mestách: Banská Bystrica, Bratislava, Komárno, Košice Levoča, Nitra, Prešov, Rimavská Sobota, Ružomberok a Trenčín.

821 Zákon č. 33/1948 Zb.

822 PETRANSKÝ, Retribučné súdnictvo, s. 101.

823 Pozri predovšetkým: ŠA Bratislava, OLS Bratislava, 31/48.

824 Štefan Beňák, Konštantín Čulen, Adalbert Gabriel, Andrej Germuška, Štefan Hajduček, František Hrušovský, Franz Karmasin, Ferdinand Mondok, Anton Moravčík, Karol Sidor.

dostatočné množstvo „exkulpačných“ svedectiev ľudí, ktorým príslušný poslanec v minulosti pomohol. Trestné sadzby tak ani v jednom z týchto 10 prípadov neklesli pod 10 rokov odňatia slobody, pričom v jednom prípade bol udelený trest smrti.⁸²⁵ (Popri jednom treste tridsiatich rokov trestnice⁸²⁶ sa ďalších 8 trestov pohybovalo v rozmedzí od 10 do 20 rokov.)

Výrazne vyššie tresty boli udelené poslancom nemeckej národnosti – zahŕňali tri hrdelné rozsudky a jeden vysoký trest odňatia slobody (18 rokov). Zatiaľ, čo Franz Karmasin unikol šibenici útekem do emigrácie, jediným popraveným poslancom snemu sa stal Sigmund Keil. Paradoxne išlo o veľmi pasívneho poslanca (v pléne nevystúpil ani raz), ktorý do snemu nastúpil ako náhradník v roku 1940. Obžaloba mu reálne nedokázala ani výraznejšie angažovanie sa v nacistických represáliách. Keil však nedokázal zhromaždiť dôkazy, ktoré by ho exkulpovali z trestu smrti, ktorý mu ako poslancovi snemu náležal. Rozsudok bol vykonaný o štyri dni po jeho vyhlásení – 26. júna 1946.⁸²⁷

Zložitejší bol prípad ďalšieho poslanca nemeckej národnosti – katolíckeho kňaza Jozefa Steinhübel. Národný súd aj v jeho prípade uplatnil koncepciu kolektívnej zodpovednosti poslancov snemu a navyše (na rozdiel od prípadu S. Keila) formuloval aj zásadu prísnejšieho posudzovania zodpovednosti poslancov nemeckej národnosti, ktorí mali „priamejšie“ slúžiť záujmom nepriateľskej veľmoci – Nemeckej ríši. Konštatoval teda, že jeho *„zodpovednosť ale ďaleko prekročuje zodpovednosť poslancov slovenskej národnosti, lebo do Slovenského snemu sa dostal ako exponovaný činiteľ nemeckého fašizmu a ako taký v ňom aj vytrval.“* Napriek tomu, že bol v rámci Deutsche Partei odporcom Franza Karmasina a pronacistického smerovania strany a pred súdom boli predložené svedectvá o jeho intervenciách u Gestapa, ktoré viacerým zachránili život, súd *„nenašiel“* dostatok „vyvíňovacích“ okolností pre uplatnenie inštitútu zmiernenia trestu a hla-

825 SNA, NS, Tnľud 17/47.

826 Konštantín Čulen.

827 SNA, NS, k. 28, Tnľud 46/45.

sovanie v súdnom senáte tak dopadlo v prospech trestu smrti. Po hlasovaní však vyšlo najavo, že jeden z členov senátu (Imrich Bojsa) stratil podľa dekrétu prezidenta republiky č. 33/1945 Sb. československé štátne občianstvo, a tak podľa zákona nemohol byť jeho členom. Podľa platného právneho stavu to malo celý proces činiť neplatným, navyše pri tesnom hlasovaní v prospech hrdelného rozsudku (4:3) bol jeho hlas rozhodujúci. Zvolené riešenie situácie je príznačné pre pomery, ktoré vládli v slovenskom retribučnom súdnictve. Sudcovia sa interne dohodli, že kauzu „zametú pod koberec“ tým, že pôvodný rozsudok vyhlásia tak, ako by sa nebolo nič stalo a zariadia, aby bol následnou milosťou zmenený na 30-ročný žalár.⁸²⁸ Predseda senátu I. Kostka 19. marca 1946 upozornil Predsedníctvo SNR na to, že celé súdne konanie by sa malo s pribratím nového prísediaceho opakovať, čo by však vyvolalo „*vo verejnosti škandál*“. Navrhol však riešenie, aby bol odsúdenému udelením milosti zmiernený trest smrti na trest straty slobody v trvaní 30 rokov. Predsedníctvo SNR rozhodovanie o milosti odkladalo, až kým tzv. Druhá pražská dohoda preniesla právomoc udeľovať milosť aj na Slovensku do právomocí prezidenta republiky. Predsedníctvo SNR o milosti pre J. Steinhübla rozhodovalo až na svojom zasadnutí 3. júna 1946, keď tejto žiadosti o milosť priznalo odkladný účinok a podalo celú vec aj so spisovým materiálom prezidentovi s návrhom na jej zamietnutie.⁸²⁹ Prezident ČSR Edvard Beneš o žiadosti rozhodol až 19. februára 1948 a svojim rozhodnutím zmenil trest smrti „na doživotnú stratu slobody“ s tým, že prvých 15 rokov trestu si mal odsúdený odpykať „*v osobitných pracovných táboroch*.“⁸³⁰ Zo strany predstaviteľov DS nastal radikálny

828 SNA, fond NS, TnJud 31/45.

829 MALATINSKÝ, Michal. Nemeckí poslanci snemu Slovenskej republiky pred Národným súdom. In: VOJÁČEK, Ladislav – TAUCHEN, Jaromír (eds.). 3. česko-slovenské právnehistorické setkání doktorandů a postdoktorandů. Brno 2015, s. 169 – 181.

830 SNA, NS, TnJud 31/45.

obrat vo vzťahu k jeho osobe a vo vláde vehementne presadzovali udelenie milosti (predovšetkým Ján Ursíny).⁸³¹

Vodcovi DP F. Karmasinovi a takisto aj poslancovi A. Gabrielovi sa podarilo ujsť do cudziny a vyhnúť sa takto procesu pred retribučným súdom. Retribučné nariadenie spočiatku konanie v neprítomnosti nepripúšťalo, a tak sa mohlo začať až po jeho novele (nariadením č. 57/1946 Zb. n. SNR), keď bola voči obom podaná obžaloba. Po zmenách v pôsobnosti súdov (v súvislosti s vyššie spomínaným niekoľkonásobným „predlžovaním“ existencie retribučného súdnictva) nakoniec obe konania uzavrel až „pofebruárový“ Ľudový súd v Bratislave. Tento odsúdil 18. mája 1948 A. Gabriela na 18 rokov odňatia slobody (z toho 8 rokov v osobitnom pracovnom útvare) a F. Karmasina 22. júna 1948 na trest smrti povrazom i skonfiškovanie celého majetku v prospech štátu. Výkon poslaneckého mandátu v sneme však v jeho prípade nebol popri inej politickej činnosti predmetom obžaloby.⁸³² Aktívna činnosť smerujúca v roku 1938 k agresii voči česko-slovenskému štátu sa podpísala aj na rozsudku voči vedúcemu predstaviteľovi maďarskej menšiny Jánosovi Esterházy. Trest smrti však bol milosťou prezidenta Klementa Gottwalda zmenený na doživotie.⁸³³

Na opačnom póle sa nachádzajú prípady, kde bol súd veľmi zhovievavý a zohľadnil činnosť obžalovaných v rokoch 1939 – 1945, ktorá umožňovala zhromaždenie veľkého množstva „vyvíňujúcich“ dôkazov. V šestnástich kauzách (24 %) bolo trestné stíhanie zastavené, súd obžalovaných oslobodil spod obžaloby alebo upustil od potrestania. V ďalších šiestich prípadoch (9 %) bol udelený symbolický trest vo forme verejného pokarhania či udelenia vedľajšieho trestu ako hlavného (straty občianskych práv na určité obdobie). V tý-

831 SNA, NS, Tnľud 31/45; porov.: MALATINSKÝ, Nemeckí poslanci snemu Slovenskej republiky, s. 169 – 181; SYRNÝ, Retribúcia ako mocensko-politický činiteľ, s. 147.

832 MALATINSKÝ, Nemeckí poslanci snemu Slovenskej republiky, s. 169 – 181.

833 MOLNÁR, Imre. *Omilostený na smrť. Dokumenty utrpenia Jánosa Esterházyho na základe záznamov Márie Esterházy-Mycielskej*. Budapešť 2010, s. 66 – 76.

chto skupinách prípadov sa nachádzali všetci poslanci, ktorí pôvodne pochádzali z politických strán mimo HSLS a pravdepodobne im v mnohom napomohli politické, osobné či rodinné väzby na predstaviteľov povojnovej politickej garnitúry.⁸³⁴ Bez vymerania trestu sa skončila napríklad aj kauza Petra Zaťka, ktorý sa stal poslancom snemu ako člen agrárnej strany a aktívne sa zúčastňoval na odbojovej konšpirácii (bol členom SNR už v ilegalite), príprave i politickom vedení povstania. Napriek svojim odbojovým zásluhám musel absolvovať proces pred retribučným súdom, ktorý považoval za veľmi ponižujúci, hoci ho súd oslobodil spod obžaloby. Podľa Zaťkových pamätí jeho súdenie a dokonca aj odsúdenie pred Národným súdom presadzovalo krídlo Komunistickej strany Slovenska okolo Viliama Širokého, ako aj povereník pre veci vnútorné Július Viktory i predseda Národného súdu Igor Daxner.⁸³⁵

Povojnové procesy s poslancami bývalého Snemu Slovenskej republiky zapadali do celkového kontextu retribučného súdnictva na Slovensku, resp. jeho časti, odohrávajúcej sa na centrálnej – celoslovenskej úrovni. (Prax na úrovni miestnych ľudových súdov bola vzhľadom na povahu trestne stíhaných deliktov, lokálne pomery i zloženie súdnych senátov značne odlišná).⁸³⁶

Pri celkovom pohľade na priebeh retribučných procesov s bývalými poslancami je zrejmé, že vo väčšine prípadov išlo o zhodnotenie politickej zodpovednosti, ktorá nebola dostatočne odlíšená od iných druhov zodpovednosti, pričom následky a sankcie boli udelené ako pri trestnoprávnej zodpovednosti. Drakonickosť trestov, ktoré vyžadovala právna norma, však bola vo väčšine prípadov eliminovaná použitím „zmierňovacích ustanovení“, keďže takmer

834 SNA, NS, Tnľud 10/45, Tnľud 13/47; tiež: ŠA Bratislava, OLS Bratislava, Tnľud 46/46, Tnľud 30/48, Tnľud 9/48, Tnľud 355/48.

835 SNA, NS, Tnľud 67/45; porov.: TEREN. Národohospodár Peter Zaťko spomína, s. 215n; MALATINSKÝ, Slovenský národohospodár Peter Zaťko pred Národným súdom, s. 58, 59.

836 SYRNÝ, Retribúcia ako mocensko-politický činiteľ, s. 137 – 147, porov.: RAŠLA, Ľudové sudy, s. 141n.

každému z obžalovaných sa podarilo zhromaždiť množstvo podporných svedectiev. Celkovo sa tak priemerné tresty udelené bývalým poslancom pohybovali okolo šiestich rokov.

Ku komplexnému zhodnoteniu problematiky retribučného súdnictva (vrátane pôsobenia miestnych ľudových súdov) bude potrebný ešte dlhodobý systematický výskum.

Záver

Snem Slovenskej republiky (Snem Slovenskej krajiny, Slovenský snem) bol zákonodarným orgánom fungujúcim v autoritatívnom režime. Pôsobili v ňom zástupcovia štátnej strany a politických strán národnostných menšín. Na parlament samostatného štátu sa pretransformoval pôvodne krajinský snem autonómneho Slovenska, pôvodne vytvorený ako atribút evolučne budovanej slovenskej štátnosti. Jeho reálnu legitimitu znižoval spôsob jeho kreácie – voľebná procedúra už zodpovedala formujúcemu sa novému politickému režimu. Rozhodujúcim determinantom nových politických pomerov sa stalo zahraničnopolitické postavenie česko-slovenského (a neskôr slovenského) štátu, nachádzajúceho sa v záujmovej sfére nacistického Nemecka. Od mníchovského historického predelu sa začína v oboch častiach sfederalizovaného štátu proces prispôbovania sa politického režimu a postupne sa v ňom objavujú prvky autoritatívneho štátu. Základné rysy režimu budúceho slovenského štátu sa teda sformovali už na jeseň 1938.

Relatívne silné postavenie snemu v ústavnom systéme štátu vyplývalo z faktu, že práve tento orgán mal rozhodujúce (a posledné) slovo pri jeho konštruovaní v ústave.

Politická prax fungovania väčšiny najvyšších štátnych orgánov však pôsobením vyššie spomínaných determinujúcich okolností často zásadne korigovala pôvodné úmysly zákonodarcov. Mocenský tlak tretej ríše sa odzrkadľoval aj na vtedajšej slovenskej vnútro politickej scéne. Práve otázka vzťahu k „ochrannej veľmoci“ bola kardinálnou otázkou vo vzťahu dvoch krídel slovenskej politiky. Prevažná väčšina poslancov bola prívržencom umiernennej línie reprezentovanej prezidentom J. Tisom. Personálne zloženie snemu bolo odrazom orientácie väčšiny členov vrcholného grémia štátnej strany, ktoré malo rozhodujúci vplyv na podobu kandidátnej listiny. V duchu konzervatívneho krídla ho ovplyvňoval aj predseda snemu M. Sokol, ktorý mal veľký vplyv pri menovaní nových členov poslaneckého zboru. Naopak členovia pronacistického krídla sa viac sústreďovali v orgánoch výkonnej moci a v zlož-

kách mocensko-represívneho aparátu štátu. Viditeľným prejavom latentného boja dvoch politických krídel bol aj zápas o normotvornú právomoc medzi zákonodarnou a výkonnou mocou. Miera politicko-mocenského vplyvu snemu závisela od miery odhodlania čeliť snahám vlády o uzurpáciu čo najväčšej miery zákonodarnej právomoci. Pri snahách o udržanie vzťahu najvyšších štátnych orgánov v medziach daných ústavou sa však musel brať ohľad na mocenskú pozíciu nacistického Nemecka a s ním spojenú pretrvávajúcu reálnu hrozbu straty ďalších atribútov štátnej samostatnosti. Politický vplyv snemu však ruka v ruke s jeho zástojom v normotvorbe postupom času klesal. Protiústavnými krokmi predsedu vlády bol pri kľúčových politických rozhodnutiach, od ktorých závisela budúcnosť krajiny (vstup do vojnového konfliktu), postavený na vedľajšiu koľaj. S istou „revitalizáciou“ parlamentu počítal jeho predseda M. Sokol, keď odbojovým kruhom ponúkal projekt ústavného návratu Slovenska do česko-slovenského štátu. V procese politického odumierania zákonodarného zboru bola okrem vplyvu Nemecka na pozíciu svojich chránencov na slovenskej vnútro politickej scéne ďalším dôležitým aspektom aj zhoršujúca sa „politická klíma“, vyvolaná vývojom na východnom fronte. Ani snemu sa teda nevyhli javy typické pre všetky štátne orgány v tomto období, t. j. prejavy alibizmu a neochoty akokoľvek sa politicky angažovať vzhľadom na očakávaný politický vývoj. Poslanci sa schádzali v čoraz menšom počte na čoraz kratších schôdzach, aby bez diskusií mechanicky odhlasovali predložené zákony. Kríza vrcholila na jeseň 1944, a to po príchode nemeckej armády na Slovensko, keď fakticky okupovaný štát javil už len vonkajšie formálne znaky suverenity a zvrchovanosti. Napriek nepriaznivému vývoju však istý čas odolával tlaku okupačnej veľmoci, keď poslanci odmietali odhlasovať deklaráciu, v ktorej by zaujali odsudzujúci postoj voči povstaniu.

Rukopis snemu, ktorý odzrkadľoval jeho politické zloženie, bol viditeľný na právnych normách vytvorených na jeho pôde a tiež na normách, ktoré boli výsledkom korekcie výsledkov normotvornej činnosti vlády.

Kontinuitu dvadsaťročného demokratického vývoja legislatívy a ústavné tradície možno sledovať v slovenskom zákonodarstve aj po 14. marci 1939,

minimálne v štruktúre ústavy a zákonov tak v ich vonkajšej forme, ako aj v myslení väčšiny poslancov – právnikov. V diskusii na pléne snemu však zaznamenávame aj zložitý myšlienkový prerod mnohých z nich, keď sa v priebehu niekoľkých mesiacov stávajú viac či menej úprimnými obhajcami autoritatívneho režimu.

Ako to vyplýva z jednotlivých podkapitol venovaných legislatívnej činnosti, jej charakter sa v jednotlivých oblastiach právnej úpravy čiastočne líšil. Špecifiká vyplývali z podstaty jednotlivých oblastí, jej priority z hľadiska politiky štátu i z politickej orientácie príslušného rezortného ministra.

Snem Slovenskej republiky bol prvým samostatným slovenským parlamentom. Ako ústavodarný snem bol tvorcom špecifickej podoby politického systému, ktorý vytváral rámec pre autoritatívny politický režim. Ani fakt, že v ústave sám zakotvil svoje centrálne postavenie, nezabránil jeho postupnej marginalizácii. Jasne napríklad ohraničil rámec vládnej normotvorby (dokonca ho právne „zabetónoval“ v ústave), no nedokázal reálne vymôcť jeho dôsledné dodržiavanie. Politické odumieranie snemu definitívne ukončil až zánik samostatného slovenského štátu v roku 1945.

Prílohy

Ústavný zákon č. 299/1938 Sb. z. a n. zo dňa 22. novembra 1938 o autonómii Slovenskej krajiny.

Národné zhromaždenie vychádzajúc z toho, že Česko-Slovenská republika vznikla zhodou suverénnej vôle dvoch rovnoprávných národov, že slovenskému národu v Pittsburskej dohode, ako aj v iných zmluvách a prejavoch, domácich i zahraničných, úplná autonómia a vedené snahou uzmierenia slovenského a českého národa v duchu Žilinskej dohody, uznáva sa na tomto ústavnom zákone:

Časť prvá.

Úvodné ustanovenia.

Článok I.

Ústavný súd rozhoduje aj o tom, či zákony Snemu Slovenskej krajiny vyhovujú zásade článku I, zákona zo dňa 29. februára 1920, č. 121 Sb. z. a n., ktorým sa uvádza ústavná listina Česko-Slovenskej republiky.

Článok II.

Ústavný súd doplňuje sa dvoma ďalšími členmi (náhradníkmi), ktorých menuje vláda Slovenskej krajiny. Dokiaľ sa tak nestane, ústavný súd vykonáva svoju pôsobnosť v dosavadnom zložení a podľa doterajších predpisov.

Článok III.

(1) Zákony vyhlásené do dňa, v ktorom sa ustanoví Snem Slovenskej krajiny, i keď sa týkajú vecí, ktoré spadajú do zákonodarnej moci Snemu Slovenskej krajiny, vzťahujú sa aj na územie Slovenskej krajiny, ak len zo samého zákona iné neplynie.

(2) Ak v zákonoch, na ktorých sa uznieslo Národné zhromaždenie, hovorí sa o podrobnej úprave, či už zákonom, alebo nariadením a ide o otázku, spadajúcu do právomoci zákonodarných a vládnych orgánov Slovenskej krajiny, tieto sú príslušné vo veci uznávať sa.

(3) Vládnu a výkonnú moc na území Slovenskej krajiny od 7. októbra 1938 vykonáva vo veciach, spadajúcich do právomoci Slovenskej krajiny dotiaľ, kým nebude utvorená Slovenská krajinská vláda (čl. V, odst. 4), Slovenská krajinská vláda, pozostávajúca z piatich členov, ktorá tvorí súčiastku ústrednej vlády (§ 70 ústavnej listiny).

Článok IV.

Ustanovenia článkov I.-III. ako i čl. V., odst. 4 časti prvej a ustanovenia časti druhej tohoto ústavného zákona tvoria súčiastku ústavnej listiny. Prevádzacie zákony, spomínané v tomto zákone, netvoria súčiastku ústavnej listiny.

Článok V.

(1) Voľby do prvého Snemu Slovenskej krajiny vypíše Slovenská krajinská vláda tak, aby sa mohli vykonať do dvoch mesiacov od vyhlásenia tohto zákona podľa ustanovení čiasťky I. a III. zák. čís. 330/1920 Sb. z. a n. v znení zák. čís. 126/1927 Sb. z. a n. s tou zmenou, že aktívne volebné právo majú tí, ktorí v deň voľby prekročili 21. rok svojho veku, že na 20. 000 odovzdaných platných hlasov, ako aj na zbytok presahujúci tri štvrtiny tohto počtu, dostane každá strana jeden mandát a že obmedzenia pasívneho volebného práva určené v § 6 cit. zákona sa na tieto voľby nevzťahujú.

(2) O platnosti volieb do prvého Snemu Slovenskej krajiny rozhodne volebný súd.

(3) Prvé zasadnutie Snemu Slovenskej krajiny zvolá do mesiaca po voľbách prezident republiky do Bratislavy. Zasadnutie prvého Snemu Slovenskej krajiny až do voľby jeho predsedníctva vedie povereník strany, ktorá pri voľbách dosiahla najväčší počet hlasov. Kým sa Snem neuznesie na rokovacom poriadku, riadi sa obdobnými ustanoveniami rokovacieho poriadku poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia.

(4) Členov Slovenskej krajinskej vlády, tvoriacej súčiastku ústrednej vlády, menuje prezident republiky na návrh predsedníctva Snemu Slovenskej krajiny, ak je tento ustanovený.

Článok VI.

(1) Zákon tento nadobudne účinnosti dňom jeho vyhlásenia.

(2) V deň vyhlásenia tohto ústavného zákona strácajú platnosť všetky zákony a ustanovenia, ktoré odporujú jeho ustanoveniam i zmenenej ústavnej listine.

Článok VII.

Prevedením tohto ústavného zákona poveruje sa vláda.

Časť druhá.

Zmena ústavnej listiny.

Hlava I.

Všeobecné ustanovenia.

§ 1.

Slovenská krajina je autonómnou čiastkou Česko-Slovenskej republiky.

§ 2.

(1) Na území Slovenskej krajiny úradným a vyučovacím jazykom je reč slovenská.

(2) Príslušníci českého národa ako i úrady, súdy, korporácie, verejné orgány a iné združenia zo zemi Českej a Moravskosliezskej môžu v styku s úradmi, súdmi a inými verejnými orgánmi používať českú reč.

(3) Jazykové práva, zabezpečené menšinám v zmluve medzi čelnými mocnosťami spojenými a združenými a Česko-Slovenskom, podpísanej v Saint-Germain-en-Laye, dňa 10. septembra 1919, ostávajú nedotknuté.

§ 3.

Na území Slovenskej krajiny uzákoňuje sa krajinská príslušnosť. Podmienkou nadobudnutia krajinskej príslušnosti je domovské právo v niektorej obci Slovenskej krajiny. Štátna príslušnosť nadobúda sa automaticky príslušnosťou krajinskou.

Hlava II.

Moc zákonodarná.

§ 4.

(1) Národné zhromaždenie vykonáva zákonodarnú moc pre celé územie Česko-Slovenskej republiky vo veciach:

1. ústavnej listiny, jej čiastok, ako aj v otázkach upravujúcich činnosť spoločných zákonodarných, vládnych a výkonných orgánov;

2. vzťahov Česko-Slovenskej republiky k cudzine, vypovedania vojny a uzavretia mieru, obchodnej a tarifnej politiky, vývozu a dovozu;

3. národnej obrany;

4. štátneho občianstva, vysťahovalectva, prisťahovalectva, cestovných pasov;

5. meny, mier a váh, vecí patentov, ochrany vzorkov a ochranných známk, vymierovania a mapovania;

6. colných;
 7. dopravy;
 8. pošty, telekomunikácií, poštovnej sporiteľnej a šekovej služby;
 9. spoločného rozpočtu, spoločnej uzávierky, štátneho dlhu a schvaľovania pôžičiek pre spoločné potreby štátu a ich použitia;
 10. daní, dávok a poplatkov, nakoľko tieto podľa § 18 tohto zákona slúžia na krytie výdavkov spoločných vecí, zásad nepriamych daní vôbec;
 11. monopolov, spoločných štátnych podnikov, ústavov a zariadení. Výnimku tvoria štátne lesy a majetky, banské a hutnícke podniky, kúpele, ktorých vlastníctvo a správa prechádza na tú krajinu, na území ktorej sa nachádzajú;
 12. právnej úpravy otázok hospodárskych a finančných, ktoré sú potrebné k zabezpečeniu rovnakých súťažných podmienok podnikania.
- (2) Na základe súhlasu snemu Slovenskej krajiny Národné zhromaždenie môže jednotne riešiť aj iné otázky spoločného záujmu.

§ 5.

(1) K platnosti uznesenia Národného zhromaždenia vo veci zmeny ústavnej listiny a ústavných zákonov vôbec je potrebné, aby väčšina, určená v ústavnej listine, zahrňovala v sebe aj primeranú kvalifikovanú väčšinu členov snemovní, zvolených na území Slovenskej krajiny.

(2) Aby zdôraznená bola zásada, že ústredná vláda republiky Česko-Slovenskej má požívať dôveru väčšiny slovenského národa, môže byť jednou tretinou poslancov zo Slovenskej krajiny podaný návrh na vyslovenie nedôvery v zmysle § 76 ústavnej listiny. Pre ďalšie pokračovanie platia doterajšie predpisy.

(3) K zákonom vo veciach § 4, odst. 1, bod 12 je potrebné, aby väčšina určená v ústavnej listine zahrňovala v sebe aj primeranú väčšinu členov snemovní zvolených na území Slovenskej krajiny.

§ 6.

Členovia obidvoch snemovní Národného zhromaždenia, zvolení na území Slovenskej krajiny, majú hlasovacie právo len v prípade uznášania sa o veciach uvedených v § 4 tohto zákona.

§ 7.

(1) Zákon odhlasovaný Národným zhromaždením vo veciach uvedených v § 4 tohto zákona, týka sa Slovenskej krajiny len, keď sa to v ňom výslovne vypovie.

(2) V takomto prípade zákon nech je vydaný aj v slovenskej pôvodine.

§ 8.

V Stálom výbore ako členovia a náhradníci pomerne budú zastúpení členovia oboch snemovní Národného zhromaždenia, zvolení na území Slovenskej krajiny.

§ 9.

(1) Vo všetkých veciach v § 4 tohto zákona neuvedených zákonodarnú moc pre územie Slovenskej krajiny vykonáva Snem Slovenskej krajiny, volený všeobecným, priamym, tajným hlasovaním podľa zásady pomerného zastúpenia.

(2) Snem Slovenskej krajiny uznesie sa na ústave Slovenskej krajiny v rámci právneho usporiadania Česko-Slovenskej republiky.

(3) Zmena územia Slovenskej krajiny podľa § 33 ústavnej listiny môže sa uskutočniť iba po súhlase 2/3 väčšiny Snemu Slovenskej krajiny.

(4) K medzinárodným zmluvám, ktoré sa týkajú kultúrnych, kultových a hospodárskych otázok výlučne slovenských a ktoré spadajú v zmysle odseku 1 do právomoci slovenskej krajiny, je potrebný súhlas snemu Slovenskej krajiny.

(5) Ustanovenia § 47 a odst. 1 a 3 § 48 ústavnej listiny vzťahujú sa primerane aj na zákony Snemu Slovenskej krajiny.

(6) stanovenia § 20 – 23 – 26 ústavnej listiny vzťahujú sa aj na členov Snemu Slovenskej krajiny na celom území republiky Česko-Slovenskej.

Hlava III.

Moc vládna a výkonná.

§ 10.

Väčšina, potrebná v zmysle § 57 ústavnej listiny k voľbe prezidenta republiky, musí zahrňovať primeranú väčšinu členov Národného zhromaždenia, zvolených na území Slovenskej krajiny. V prípade, že by tejto väčšiny nebolo možno dosiahnuť, voľba sa odloží na 14 dní, a ak by za tento čas k zhode nedošlo, voľba sa vykoná väčšinou, určenou v § 57 ústavnej listiny.

§ 11.

(1) Vládnu a výkonnú moc na území Slovenskej krajiny vo veciach uvedených v § 4 tohto zákona vykonávajú orgány republiky Česko-Slovenskej okrem bodov 4, 6, 7, 8, 10 a 12 § 4 tohto zákona.

(2) Na základe vzájomnej dohody príslušných ministerstiev možno jednotne upraviť otázky spoločného záujmu.

§ 12.

(1) Rozhodovania v ústrednej vláde republiky a podpisovania ich aktov zúčastnia sa členovia Slovenskej krajinskej vlády len vtedy, ak ide o záležitosti, týkajúce sa tiež aj Slovenskej krajiny.

(2) Ak sa vládne nariadenie (§ 84 ústavnej listiny) týka tiež Slovenskej krajiny, podpíše to aspoň jeden člen vlády zastupujúci Slovenskú krajinu.

§ 13.

(1) Zamestnanci ústrednej štátnej správy na území Slovenskej krajiny budú sa prijímať predovšetkým spomedzi príslušníkov Slovenskej krajiny.

(2) Do spoločných ústredných úradov, ústavov a podnikov bude prijatý počet obyvateľstva Slovenskej krajiny primeraný počet jej príslušníkov.

(3) Na území Slovenskej krajiny bude umiestnený počet obyvateľstva primeraný kontingent vojenských útvarov všetkých zbraní a služieb. Príslušníci Slovenskej krajiny zadelia sa predovšetkým do útvarov, ktoré sú umiestnené na jej území a podriadené Slovenskému krajinskému veliteľstvu.

§ 14.

(1) Slovenskej krajine, jej ustanovizniám a orgánom zabezpečuje sa pomerne zastúpenie vo všetkých spoločných ústredných ustanovizniach, radách, komisiách, výboroch a pod.

(2) Slovenskej krajine, jej ustanovizniám a orgánom zabezpečuje sa pomerne zastúpenie v medzinárodných organizáciách, úniách, radách, výboroch, komisiách a pod., v ktorých Česko-Slovenská republika dosiahla alebo dosiahne zastúpenie.

§ 15.

(1) Vo veciach, pod bodmi 4, 6, 7, 8, 10 a 12 § 4 ako aj v ostatných v § 4 tohto zákona neuvedených veciach, vládnu a výkonnú moc vykonávajú autonómne orgány Slovenskej krajiny.

(2) Vo veciach bodu 6 a 10 § 4 pokračujú krajinské orgány podľa predpisov spoločných ministerstiev.

(3) Hospodárenie štátnych dopravných podnikov (body 7 a 8 § 4 tohto zákona) usporiada sa podľa zásady, že Slovenská krajina samostatne a na svoj účet hospodári.

(4) Veci celoštátneho a spoločného záujmu budú riešené dohodou príslušných orgánov. K tomu účelu možno zriadiť aj spoločné orgány.

(5) Vládnú a výkonnú moc na území Slovenskej krajiny vykonáva krajiniská vláda, zodpovedná Snemu Slovenskej krajiny.

§ 16.

(1) Súdnu ochranu proti správnym úradom Slovenskej krajiny vo veciach spadajúcich v zmysle § 15 tohto zákona do ich právomoci poskytuje v najvyššej stolici súd zložený z neodvislých sudcov zriadený na Slovensku pre územie Slovenskej krajiny.

(2) Podrobnosti upraví zákonom Snem Slovenskej krajiny.

(3) Dokiaľ nebude zriadený Najvyšší správny súd na území Slovenskej krajiny, terajšia právomoc Najvyššieho správneho súdu zostáva nedotknutá.

Hlava IV.

Sudcovská moc.

§ 17.

(1) Súdnicstvo na území Slovenskej krajiny vykonávajú súdy, v to počítajúc Najvyšší súd, zriadené na území Slovenskej krajiny.

(2) Dokiaľ nebude zriadený Najvyšší súd na území Slovenskej krajiny, terajšia právomoc Najvyššieho súdu zostáva nedotknutá.

(3) Všade, kde hlava štvrtá ústavnej listiny hovorí o úprave osobitným zákonom, myslí sa na zákon Snemu Slovenskej krajiny.

Hlava V.

Spoločné výdavky.

§ 18.

(1) Na úhradu výdavkov spoločných vecí, vpočítajúc do nich aj službu štátneho dlhu, určený je výnos ciel, monopolov a spoločných štátnych podnikov a výnos nepriamych daní, ktoré určí Národné zhromaždenie zákonom.

(2) Ku zcudzeniu majetku, ktorý podľa § 4, ods. 11 prechádza do vlastníctva krajín, potrebný je súhlas Národného zhromaždenia.

§ 19.

Slovenská krajina, jej príslušníci, ich ústavy a podniky budú účastní na vecných výdavkoch rozpočtu spoločných vecí, podobne na spoločných fondoch, dotáciách a iných výhodách zo spoločných štátnych a štátom spravovaných prostriedkov v pomere daňového výnosu.

Prejav Jozefa Budaya pri otvorení prvého zasadania Snemu Slovenskej krajiny

18. januára 1939

Slávny Snem!

Zišli sme sa na slávnostné otvorenie prvého slovenského zákonodarného snemu. Cítim sa veľmi šťastným, že mne pripadá krásna úloha otvoriť tento snem, ako vekom jednému z najstarších členov tohto slávneho zboru; som tu už jediný, ktorý od revolučného Národného zhromaždenia až podnes, som neprerušene členom zákonodarného zboru. Ďakujem. Prozreteľnosti, že mi dopriala dožiť sa tejto chvíle. Ako by aj nie?! Dnešným dňom sa splňuje odveká túžba slovenského národa.

V dejinách nášho národa neprestajne sa prejavuje snaha žiť samobytným, slobodným národným životom, odkedy náš národ vystúpil na dejisko histórie.

A v tejto historickej chvíli nemožno nespomenúť veľmi charakteristickú a poučnú antitézu.

Prvá štátnosť slovenská – rozumiem Veľkomoravskú ríšu – zanikla nesvornosťou. Nesvornosťou synov Svätoplukových. Druhá štátnosť naša temer po tisícročí vzniká svornosťou, ba príkladnou jednotou slovenského národa, ako sa ona prejavila v Žiline dňa 6. októbra minulého roku a v nasledujúcich dňoch.

Táto okolnosť je nám zárukou, že naše dielo bude trvanlivé, veď večne pravdivými ostávajú krásne slová starovekého latinského historika Sallustia: „Concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur“. Concordia parvae res crescunt. I my Slováci sme národom malým, ale svornosťou a vytrvanlivou prácou môžeme dosiahnuť významného miesta medzi kultúrnymi národmi sveta.

Keď s takýmito, iste oprávnenými nádejami hľadáme do krajšej budúcnosti, nesmieme zabudnúť ani na minulosť, veď mnoho poučného skrýva pre nás.

Iste sa sluší aspoň letmo si spomenúť pri tejto príležitosti na tých slovenských národných dejateľov, ktorí nadľudskou prácou svojou dnešný deň umožnili, ba pripravili.

Nespomínajúc dejateľov stredoveku, ani tých jednotlivcov minulých storočí, ktorí síce intenzívne, ale len sporadicky pracovali na prebúdzaní slovenského národa, vyzdvihnúť musíme počiatok minulého storočia, dobu, keď národy Európy sa začali hlásiť k povedomejšiemu národnému životu. Z toho zápolenia národov nemohol vystať ani náš národ. I on sa hlásil k životu. Povstal veľký syn jeho Anton Bernolák, zakladateľ spisovnej reči slovenskej. Založil školu, ktorej hlavnými reprezentantmi boli veľký básnik Ján Hollý a veľký

učiteľ Juraj Fándly, ku ktorým sa družia menší pracovníci Prvého slovenského učeného tovaríšstva. Toto je prvá dejotvorná generácia nášho obrodenia.

Druhá generácia je známa pod menom „Škola Štúrova“. Vo veci spisovného jazyka zdokonalila a ku konečnému víťazstvu priviedla dielo školy predošlej. Reprezentuje ju trojica veľkých politikov – publicistov: Ľudovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban a Michal Miloslav Hodža. I na poli poézie a krásnej spisby vôbec dala nám táto škola osobnosti, ako Andrej Sládkovič, Ján Botto st. Janko Kráľ, a z nej vyrastali i dve jasné, veľavýznamné postavy slovenských dejín, zakladateľov a zároveň prvých predsedov Matice slovenskej, Moyzesa a Kuzmányho. Tieto mená znamenajú v slovenských dejinách tradíciu a program rovnako!

Po bolestnom, nekultúrnom zrušení Matice slovenskej a slovenských stredných škôl nastala v živote slovenského národa stagnácia. Kruté pomery na poli politickom zatlačili Slovákov do pasivity. Slovenský duch sa prejavoval tam, len kde to pomery dovoľovali na poli hospodárskom, ľudovýchovnom a hlavne literárnom. Jednako vytvoril veľké veci. I dosiaľ nedostihnutá trojica básnikov – spisovateľov Vajanského, Hviezdoslava a Kukučina to jasne dokazuje. K nim sa druží celý rad národných buditeľov, ktorí ľudovými, najmä náboženskými časopismi a spolkami ľudovýchovnými, ako Spolok sv. Vojtecha a Transcius, hospodárskymi, potravnými a úvernými kriesili národného ducha slovenského v masách ľudu. Výsledok tejto úmornej práce bol, že Slováci zanechali osudnú politickú pasivitu a koncom minulého storočia povstali cirkevnopolitické boje poskytli im príležitosť vystúpiť aktívne. A dobrý výsledok nevystal. Slováci si vyvolili slušný počet poslancov do peštianskeho parlamentu, ako boli Valášek, Veselovský, Ružiak, Kollár, Blaho, Juriga a iní. Sluší sa spomenúť si dnes pri tejto príležitosti aj týchto našich v poslanectve predchodcov. Všetci značne prispeli k tomu, že sa tešíme z dnešného dňa, hlavne dr. Ferdiš Juriga, ktorý dňa 19. októbra 1918 v uhorskej snemovni pred tvárou celého sveta vindikoval samourčovacie právo pre slovenský národ.

Nie vo veľkosti prekonanej práce za národ, menovite na poli politickom, všetkých spomenutých prekonal muž, ktorý všetky svoje sily, všetok svoj čas, ba možno povedať všetky myšlienky, slová a skutky venoval práci za slovenský národ, boju za jeho politickú slobodu, a preto si zaslúžil čestné meno otca národa; je to Andrej Hlinka, ku ktorému sa dôstojne pripojil veľký básnik – politik Martin Rázus. Po Bohu im patrí naša vďačnosť nadovšetko, lebo oni korunovali dielo, ktoré pred storočím začal Anton Bernolák.

Prozreteľnosť tak chcela, že sa nedožili dnešného dňa, ale ich duch žije a žiť bude medzi nami.

Ale vodcovia čo akí udatní by málo vykonali bez vojska. Rozumiem tu prebudený ľud slovenský doma na Slovensku i našich bratov v Amerike, ktorí mnoho obetovali, aby pomohli svojmu národu k politickej slobode, a pri tom nezabudli v dohodách, hlavne v Pittsburghskej dohode, tú politickú slobodu aj zabezpečiť.

Popri vodcoch aj im patrí naša nehynúca vďačnosť. A tú vďačnosť chceme dokumentovať tým, že svoju budúcnosť ideme budovať na základe našej slovensko-kresťanskej národnej tradície. Vždy sme prízvukovali slovenskú svojráznosť, neopustíme ju ani pri budovaní našej budúcnosti. Mnohé ustanovizne môžu byť jednému národu užitočné, inému škodlivé, a preto z cudzích vzorov môžeme prevziať len to, čo zodpovedá géniu slovenského národa.

Popri svornosti slovenského národa toto je koeficient, ktorý zabezpečí trvanlivosť našej národnej slobody.

Keď sme si vybudovali slovenskú národnú jednotu, nezastali sme. Rozšírili sme tú svornosť aj na inorečových spoluobčanov, ktorí po viedenskom arbitrážnom rozsudku ostali ešte na území Slovenska, na Ukrajincov, Nemcov Maďarov. Okolnosť, že reprezentanti týchto spoluobčanov sú tu medzi nami a že boli vyvolení s nami na jednej listine, je dôkazom, že i v tejto veci sme na pravej ceste, ktorá neostane bez požehnaných následkov.

A nakoniec prichodí nám spomenúť ešte jednu významnú vec. Je nepopierateľným historickým faktom, že myšlienka slovanskej vzájomnosti povstala v našom slovenskom národe. Jej osnovateľom a najvýznamnejším propagátorom bol náš Ján Kollár. A táto myšlienka i potom zaiste najintenzívnejšie sa pestovala v našom národe. Nezriekame sa ani tejto našej tradície. Chceme ju pestovať síce so všetkými slovanskými národmi, ale predovšetkým a nadovšetko so slovanskými bratmi, s ktorými tvoríme jeden štát, jednu republiku, s bratmi Čechmi a Ukrajincami. Viem, keď sa vžije pravá slovanská vzájomnosť, odstránia sa chyby a nedorozumenia minulosti a naša republika zmohutnie.

Aby som všetko zhrnul: jednota slovenského národa, na spravodlivosti založené pokojné nažívanie s inorečovými spoluobčanmi, pravá slovanská vzájomnosť a korektný priateľský pomer so všetkými susednými štátmi budú smernice, podľa ktorých bude pracovať náš zákonodarný snem.

Týmto s Božou pomocou otváram prvé zasadnutie Snemu Slovenskej krajiny podľa čl. V. odseku 4. ústavného zákona číslo 299 zo dňa 22. novembra 1938 o autonómii Slovenskej krajiny, ktoré zvolal pán prezident Republiky rozhodnutím zo dňa 4. januára 1939 na dnešný deň.

Prejav Martina Sokola po zvolení za predsedu Snemu Slovenskej krajiny

18. januára 1939

Slávny Snem!

V mene Božom sa ujímam funkcie predsedu Snemu Slovenskej krajiny. Prosím, aby páni poslanci prijali moju úprimnú a srdečnú vďaku za veľkú česť, ktorú mi preukázali tým, že ma vyvolili za prvého predsedu slovenského zákonodarného snemu.

Sľub ústavou predpísaný, ktorý som teraz zložil do rúk pána predsedu slovenskej vlády, že budem zachovávať zákony a úrad svoj nestranne zastávať podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia, zaväzuje ma nielen voči vám, ale voči celému slovenskému národu a voči všetkým ostatným obyvateľom Slovenskej krajiny bez rozdielu na národnú príslušnosť. Preto sa vynasnažím zo všetkých svojich síl, aby som s vašou pomocou a účinnou spoluprácou splnil svoju ťažkú a zodpovednú úlohu, aby som takto bol hoden dôvery, ktorú ste mi prejavili.

Slávny Snem! Panie a páni!

V dejinách každého národa sú udalosti, na ktoré vďačne a s hrdosťou spomínajú celé generácie. Slovenský národ, hoci je národom počtom malým, prežil už viac takýchto významných udalostí. Ale ani jedna z nich nemala ešte preň taký ďalekosiahly a dejinný význam, ako udalosť, ktorej sme práve dnes svedkami. Slovenský národ po prvý raz v svojich dejinách otvára činnosť svojho zákonodarného snemu a týmto dáva na vedomie celému vzdelanému svetu, že chce žiť v rodine národov so všetkými právami a povinnosťami vyspelého a slobodného národa. Touto historickou skutočnosťou splnili sa dávne túžby Slovákov a uskutočnilo sa to, za čo pracovali, trpeli, bojovali a umierali najlepší synovia slovenského národa.

Otvorením Snemu Slovenskej krajiny končí sa obdobie boja Slovákov za slobodu a začína sa obdobie slovenského národného obrozenia. Na tomto rozhraní dejín slovenského národa musíme si dobre uvedomiť hlavne dve veci. Musíme si vážiť slobodu a musíme si byť vedomí svojich povinností, ktoré pre nás všetkých z toho vyplývajú. Ľahšie je slobodu vy dobyť, ako vy dobytú slobodu si udržať. Preto, keď chceme, aby si slovenský národ vy dobytú slobodu udržal, musíme sa úzkostlivo vyhýbať všetkému, čo by jeho slobodu mohlo ohroziť. Bude úlohou, ale aj povinnosťou Snemu Slovenskej krajiny,

ako najvyššieho reprezentanta skutočnej vôle slovenského národa, aby stál na stráží tak proti vnútorným, ako aj zahraničným nepriateľom tejto slobody; a práve takouto úlohou jeho bude prísne dbať o to, aby sa rovnako rešpektovala aj sloboda inonárodných obyvateľov Slovenskej krajiny.

Ale sama sloboda nestačí ešte na trvalé zabezpečenie práv národa. Sloboda je len príležitosť, aby národ sám dokázal, že je schopný života. Národ, ktorý to dokázať nevie, nie je hoden slobody. Preto, ak my Slováci nechceme, aby sme sa zapísali do dejín ako národ, ktorý nie je hoden slobody, musíme vždy a na každom poli pracovať tak, aby sme dokázali, že sme národom životaschopným, ktorý si slobodu právom zaslúžil. A toto dokážeme nie slovami, ale jedine svedomitou a poctivou prácou. Dnes každý Slovák sa musí dať do služieb národa a každý na svojom mieste a vo vlastnom záujme musí pracovať za národ. Dobrým slovenským národovcom nie je ten, kto z národa žije, ale kto za národ pracuje a obetuje. Prácou si zachováme to, čo už máme, húževnatou a zodpovednou prácou si vydobijeme to, čo pre budúcnosť Slovenska ešte potrebujeme. Toto si musíme uvedomiť hlavne teraz, keď stojíme pred ťažkou úlohou vybudovania nového Slovenska, a keď každé naše počínanie pozorne a kriticky sleduje nielen domáca, ale aj zahraničná politická verejnosť, ktorá životaschopnosť nášho národa bude posudzovať podľa výsledkov nami vykonanej práce. Bola by beda nielen nám, ale aj budúcim slovenským pokoleniam, keby sme na tejto skúške neobstáli, keby sme sklamali nádeje slovenského národa.

Aby sa to nestalo, potrebné je, aby sa do budovateľskej práce zapriahli všetky zdravé a konštruktívne sily národa a aby sme pracovali svedomite a zodpovedne. Čím viacej budeme mať zodpovednosti vlastnej, tým menej budeme volať po zodpovednosti cudzej, a čím svedomitejšie budeme plniť svoje povinnosti, tým menej budeme odkázaní na pomoc iného.

Nové štátoprávne postavenie Slovenska, legalizované ústavným zákonom o autonómii Slovenskej krajiny, uložilo nám povinnosti, aké dosiaľ nemala ešte ani jedna generácia slovenského národa. História určila nám čestnú, ale aj ťažkú úlohu, aby sme položili základy novému Slovensku a aby sme takto zaistili trvanlivé jestvovanie slovenskému národu. A tu nesmieme zabúdať na jedno. Budúcnosť Slovenska bude taká, aké budú základy, ktoré mu položí dnešná generácia. Pri vybudovaní nového Slovenska musíme riešiť veľmi mnohé a pálčivé problémy politické, kultúrne, hospodárske a sociálne. Pôjde nám o to, aby sme všetky tieto problémy riešili základne a dôkladne, aby sme ich riešili na osoh, a nie na škodu Slovenska a slovenského národa.

Ale aby sme túto ťažkú budovateľskú prácu mohli zdolať, potrebné je, aby na Slovensku bol pokoj a poriadok a aby sa utvorila skutočná jednota slovenského národa. Preto každý, kto dnes akýmkoľvek spôsobom šíri na Slovensku nepokoj alebo hatí zjednocovací proces národa, je nepriateľom nového Slovenska. Duchovná jednota národa a zachovávanie zákonov sú nevyhnutelné podmienky nového života na Slovensku. Nič by nemohlo byť také osudné pre budúcnosť Slovenska ako to, keby sme si neuvedomili, že medzi prvé naše povinnosti patrí rešpektovanie právneho poriadku a úcta k platným zákonom. Zákon je základom štátneho života. A zákonitosť je základom aj autonómie Slovenskej krajiny. Preto bude povinnosťou Snemu Slovenskej krajiny zákony nielen tvoriť, ale aj pečlivo sa starať, aby zákony boli rešpektované. Z tejto príčiny bude potrebná stála a úzka spolupráca medzi Snemom a vládou a medzi Snemom a žurnalistikou. Tlač má veľký význam nielen politický, ale aj výchovný, je spojivom medzi ľudom a zákonodarným zborom, preto má možnosť najlepšie vplývať na občianstvo a vychovávať ho k úcte k zákonu. Prosím pánov novinárov o vzájomnú súčinnosť a spoluprácu.

Slávny Snem! Pri tejto slávnostnej príležitosti nemôžem nespomenúť dve mená. Je to meno pána prezidenta Dr. Emila Háchu, ktorý bol vyvolený za prezidenta našej republiky minulého roku manifestačnou väčšinou Národného zhromaždenia. Pán prezident Dr. Emil Hácha ako hlava štátu Čechov, Slovákov a Karpatských Ukrajincov teší sa plnej dôvere celého slovenského národa. Preto našim vrúcnyim želaním je, aby ho Boh pri dobrom zdraví živil, aby ešte veľa rokov mohol spravovať nové Česko-Slovensko na šťastie všetkých jeho národov.

Druhý, ktorého musím spomenúť a ktorého meno je nerozlučne spojené s novodobými dejinami slovenského národa, je náš nebohý, ale nikdy nezabudnuteľný Andrej Hlinka. Čím bol Andrej Hlinka slovenskému národu, to najlepšie ocení história. No jedno je isté už aj teraz nad všetku pochybnosť, Andrej Hlinka sa najviac zaslúžil o to, že dnes otvárame činnosť Snemu Slovenskej krajiny, že slovenský národ si voľne žije a, Boh dá, žiť bude naveky. Preto prvý zákon Snemu Slovenskej krajiny bude patriť Andrejovi Hlinkovi, aby sa zachovala aj takto večná jeho pamiatka v slovenskom národe. Živý Andrej Hlinka bol naším vodcom, mŕtvy Andrej Hlinka ostáva naším programom.

Brača Snemu Slovenskej krajiny nech slúži cti a sláve Boha a nech v našej republike prekvitá a vzmáha sa naša drahá Slovenská krajina.

Slovenský národný archív, fond Snem slovenskej republiky, k. 1

Vystúpenie Jozefa Tisa po príchode z Berlína

14. marca 1939

Slávny Snem !

Po vzrušujúcich udalostiach minulého týždňa v Bratislave a po Slovensku sa odovhravších, v noci zo dňa 12. marca na 13. marca bolo doručené pozvanie pána ríšskeho kancelára Adolfa Hitlera, ktorý ma volal do Berlína na návštevu. Dostanúc toto pozvanie v noci, hneď som sa odobral do Bratislavy, aby sme sa o veciach poradili. V Bratislave po porade s našimi tu sa nachádzajúcich činiteľmi a s tými, ktorých sme tu mohli napochytre pozvať, rozhodli sme sa o tomto pozvaní tak, ako to záujem vyžadoval, t. j., že do Berlína odcestujem. Na základe tohto rozhodnutia vybral som sa do Berlína, kde sme došli v pondelok podvečer.

Referujem o tejto veci dosť dopodrobna, referujem bez rečníckeho pathosu, sucho, aby som zachytil všetky tie historické udalosti a všetky tie momenty, ktoré pri našom terajšom rozhodovaní do úvahy pochádzať majú. V Berlíne prijatý som bol so všetkými poctami, ako suverén hlavy slobodného štátu. /Potlesk. /Hneď po príchode bol som prijatý na audienciu ríšskym ministrom zahraničných vecí, šľachticom von Ribbentropom. Budem sa snažiť podľa značiek, ktoré som si v rozhovore s ním naznačil, aspoň úryvkovite reprodukovat aspoň obsah tohto rozhovoru. Pán minister zahraničných vecí von Ribbentrop hneď nadviazal na naše rozhovory, ktoré sme mali spoločne v Mníchove a vo Viedni v októbri, a poznamenal pri tom, že je si dobre vedomý toho, že viedenské rozhodnutie nechalo v nás i nejaké trpké spomienky, že napriek všetkej dobrej vôli z jeho strany, aby sme udržali Košice, Košice padli a museli byť odstúpené Maďarom. Ale poznamenal, že Nemecko, čo mohlo urobiť v prospech a v záujme Slovenska, že to urobilo a keby bol býval lepšie informovaný o Slovenskom národe, iste by sa boli vynasnažili v jeho prospech ešte viac urobiť. Bohužiaľ, Vy ste – pokračoval pán minister von Ribbentrop – neboli známi vo svete a tie informácie, čo sme mali o vás, boli kusé. Robil som, čo som mohol na základe tých posledných dojmov, ktoré som získal a potom, myslím, uznáte, že zástoj môj niesol sa voči Vám tónom kladným. Odtedy časy sa mihajú. Samému pánu ministrovi Chvalkovskému sme opätovne povedali, že v Čechách vládne i naďalej Benešov duch, zdôraznili sme mu to všetko do dôslednosti a upozornili sme ho, že Mníchovská dohoda nie na to bola robená, aby Benešov duch ďalej žil a vládnuť, ale že robili sme to, čo sme

robili v Mníchove v tej veci a nádeji, že sa riadnou cestou vybaví likvidovanie benešovského ducha. No, v poslednej dobe musíme konštatovať tri udalosti, ktoré sú ako nejaké zakliate kamene, priložené tak, že ich nebolo možné zamedziť. Je to po prvé vojenská diktatúra, nastolená v Karpatskej Ukrajine, ktorá nasvedčuje, že ten Benešov duch, ten starý režim nijako nemieni sa zlikvidovať, ale že asi mieni svoje pozície ešte viacej posilniť. Ku tomu sa pridružil Bratislavský puč, ktorý dokazuje, že starý režim chce sa znovu usadiť, svoj základ postaviť a svoju politickú moc vlastniť a takýmto spôsobom splniť tie nádeje, v ktorých sa ten starý duch kochá. K týmto dvom bodom musíme konštatovať i zachádzanie s našimi, našimi menšinami v českých krajinách, ktoré zachádzanie len tak nemôžeme bez slova nechať a ktoré zachádzanie je dôkazom toho, že starý duch vládne, že nevymizne a drží sa kľčovite nádejí, že príde zase k veslu. Vládu slovenskú, ktorá bola menovaná posledne, neuznávame. Za legálnu vládu jedine držíme tú, ktorej Snem 23. februára odhlasoval jednohlasne dôveru, ktorá vládla je i dnes pre nás zákonnou predstaviteľkou slovenského národa. Opatrenie prezidenta republiky bolo protiústavné. Naši právnici preskúmali presne nie len ústavný zákon, ale aj zmocňovací zákon, a presvedčili sa, že prezident republiky nemal nijakého práva bez odhlasovania nedôvery Snemom vládu pozbaviť. To, čo sa dialo potom ďalej pod vojenskou ochranou, to nasvedčuje, že ten starý duch sa cíti už dosť silný. Udalosti sa rútiace rýchlym tempom napred a nemôžeme povedať, že čo všetko môže to vyvolať, jestli sa Slováci dostatočne a rýchlo neosvedčia, že sa nestožiajú s českým národom. Nechcem byť prorokom, ale každý si domyslí, že týmto tempom sa rútiace udalosti môžu vyvolať situáciu takú, aká bola v Mníchove, že sme Vás dostatočne neznali, a preto sme Vás traktovali ako Čechoslovákov, lebo veď bývate v jednom štáte a my hľadiac na štát ako na jednotu. My nemôžeme proti nikomu viesť vojnu, pretože drží slovenské územie v moci, to sa nás netýka, to sa týka Vás, my nie sme na to povolaní, aby sme na miesto Vás išli vyhadzovať toho, kto by sa vrátil na slovenské územie. Vieme, že Slováci sú pokojamilovný a pracovitý národ. Konštatujem, máme doklady o Vás, že chcete s nami dobre žiť a to vítame a kvitujeme vďačne.

Po tomto rozhovore ja som si dovoľil poznámku, v ktorej poznámke usiloval som sa vychytiť práve ten najhlbší zmysel celej tej argumentácie a upozornil som na vládne vyhlásenie, odznelé práve v tomto Sneme dňa 21. februára t. r., v ktorom som poznamenal, že vládne vyhlásenie bolo založené na vete: Slovenský národ buduje si svoj štát, buduje si svoj nový štát, buduje si svoj slovenský štát. Dôkazom toho je, že slovenský nacionalizmus žije, slo-

venské nacionálne povedomie že pracuje, organizuje si svoju službu štátu, aby takto dokázal, že chce svojský žiť podľa toho princípu, ktorý je dnes svetovým mottom: národnosť. Prehlásil som ďalej, čo sa týka nášho spolunažívania s Čechmi, že som nemeckým činiteľom dosiaľ niekoľkokrát prehlásil, že iniciatívne my nikdy nedáme impulz k tomu, aby bola republika likvidovaná, ale jestli budeme vidieť, že priebeh udalosti sa bude vyvíjať tak, že to bude prospešnejšie, budeme si pokladať za povinnosť voľiť vhodnú chvíľu, aby sme sa odtrhli. Držal som to za potrebné, aby som to nemeckým činiteľom znovu zdôraznil a zdôraznil som to znovu. Na to mi bolo poznamenané, že prečo táto váhavosť. Ja som poznamenal, že nie pre nedostatok svojho nacionálneho cítenia, nie pre nedostatok vôle, akoby sme my nechceli svojský štát mať, ale poukazom na malú vyškolenosť nášho ľudu, ktorá malá vyškolenosť by začiatky nášho štátneho života nechcela dostatočne – povedal by som – odosobniť poľahky od udalosti musela znášať – že preto sú tie ťažkosti, že sme to spravili. Ale keď náš ľud bude vidieť, čo udalosti sa rútili tak, že jediné východisko bude to, aby sme osamostatnili, vtedy si každý Slovák prítiahne remeň, uskromní sa a bude vedieť znášať i menšie výhody a povie si, že nebolo možno ináč robiť.

Dostal som plne uznanie a pochopenie tohto nášho stanoviska. Potom stalo sa to, aby som z úst najpovolanejšieho, teda z úst samého Führera počul, aké sú plány nemeckej ríše na tomto poli a aby vedel podľa toho slovenský národ prispôbiť. Na to pán zahraničný minister von Ribbentrop povedal, že ďalej nejde hovoriť, že ďalšie počujem neskoršie z povolaných úst. Týmto bol náš rozhovor so zahraničným ministrom von Ribbentropom skončený.

Za krátky čas boli sme predvedení k pánu ríšskemu kancelárovi Adolfovi Hitlerovi, v nových sieňach ríšskeho kancelárstva, kde opätovne čestná rota vzdala poctu a kde sa nám dostalo plného oficiálneho a slávnostného prijatia, ako to pri takýchto príležitostiach býva. Po prijatí pri samom rozhovore mimo mňa a kolegu Dr. Ďurčanského prítomní boli dvaja generáli a ešte dvaja diplomati, takže naše prijatie išlo v rámci úradnom slávnostnom. Pán ríšsky kancelár začal rozhovor týmto: Ich habe mir erlaubt Sie zu bitten, um mit Ihnen die Klärung der Situation zu besprechen.

Po tomto preslove začal októbrovými udalosťami, ktoré októbrové udalosti vylíčil v tom zmysle, že „riešil som vtedy nastolený problém s nádejou, že pri dobromyseľnom postupe a pri lojálnom postupe voči Čechom upevním nádej, že oni v tom teritóriu, ako budú nechaní, zmenia svoj systém a že nebudeme

mať žiadnych trpkých skúsenosti navzájom. Nestalo sa tak, máme nové skúsenosti a komplikácie a tieto komplikácie nielen medzi nami, ale tieto vynášajú sa odtiaľ i do sveta. My sme nechceli krv prelievať a nechceli sme cudzích asimilovať. My nechceli sme krv prelievať a nedovolíme krv prelievať ani v budúcnosti. Nemecký národ má svoj Wirtschaftareum a v tomto nesmie mu nikto prekážať. Musím ale konštatovať, že Nemci sú odstrkovaní v Čechách, kde sa viac prejavuje nádej, že toto všetko zmení, že sa vráti starý režim. Táto nádej stále zosilňuje a prejavuje sa mnohokrát spôsobom nekvalifikovaným. Vymýšľajú sa problémy, zahraničné plány a nastolujú sa otázky, ktoré nemajú s naším životom nič spoločného, len preto, aby budili záujem a nádej, že príde doba, že sa to všetko zvrhne a my zas prideme k starému režimu a moci. No, v Európe viac ohniska vojny nepotrebujeme a nechceme a nedovolíme. Takéto ohnisko vojny sa nechá rozhádzať, rozmetáme ho, aby ani stopy po ňom nezostalo. V Prahe si myslia a plánujú, že vytušia svoju nadvládu. Sem, smeruje iba to, čo nastalo v Brne. Tí Nemci tam, hovoria, že si to nedajú ľubiť, čo Česi robia, Česi zasa sa tu odvolávajú na rovnaké živly, takže to tu stále vrie, ohrozuje pokoj a poriadok a tým i Európa je ohrozená a ja nedovolím ohrozovať mier Európy.“

Tento úsek reči odznel ako výraz sklamaní sa v Čechách, sklamaní sa v tých nádejach, ktoré sa kládli v nich po Mníchovskom rozhodnutí. Humánne zaobchádzanie s Čechmi v Mníchove dalo im odvahu takto zariadiť svoj postup. Prichádzal teraz druhý úsek, ktorý sa týkal nás. Sklamal som sa nielen v Čechov, ale i v Slovákov, pokračoval pán ríšsky kancelár. Priznávam, neznal som tento problém v bývalej republike. Nezaoberal som sa týmto problémom, iba naši viedenský páni si koľko-toľko vysvetlili a na základe týchto vysvetliviek, len náhodných a príležitostných, nadobudol som si presvedčenia, že slovanský národ chce žiť, že národne bojuje, a preto som sa ho zastal, hoci ako som povedal, nepoznal som bližšie tento problém, len na základe tých kusých informácií, ktoré som náhodilo dostal. Bez tohto zastania bolo by to ináč dopadlo s Vami. Znepriatelil som si Maďarov pre Vás, ktorým som povedal: Vy nemôžete mať žiadneho nároku na Slovákov, na územie nimi obývané, iba že by sa plebiscitom osvedčili, že chcú patriť k Vám. Nakoľko sa ale hlásia k svojskému životu, nemôžete si robiť na nich nárok. Nahnevali sa na toto maďarské páni. Idem za princípom ďalej a teraz vidím, že i v Bratislave vládne starý duch. Nastolená vláda je toho dôkazom. My nechceme Slovákov, ale nebudeme sa ich zastávať, jestli oni dostatočne neprejavia, že chcú žiť samostatným životom, do všetkých konzekvencií. A pri žiadnej príležitosti nepovieme

Maďarom, že nepatria k nim, k Maďarom, že nemám záujem, že to je vec Slovákov. Vycítil som, že tu je ten koreň, tu s tými Maďarmi, a že tu je to nebezpečenstvo.

Potom prečítal si pán ríšsky kancelár správu maďarskú, že Maďari sa usilujú obsadiť po tieto dni slovenské územie, a proti tomu treba sa osvedčiť. „Aber blitzschnell“ treba sa osvedčiť. Toto osvedčenie dať patričným činiteľom na vedomie, že slovenský národ má svoj štát, má svoje územie, a preto treba zabrániť tomu, aby ktokoľvek mohol si nárokovať prístup na slovenské územie a na slovenské obyvateľstvo. Niet času na vyčkávanie, nie dni, ale hodiny rozhodujú, a preto – použil som zas slovo „blitzschnell“ riešime a rozriešime otázku tak, ako to nemecký záujem v Európe vyžaduje. Nebudem si viac voči nikomu a k vôli nikomu znepriateľovať druhých, budem si brať len svojich, podľa toho princípu „Volkstum“. Ale kto podľa svojho národného charakteru žiť chce, ten padá do ochrany tohto princípu. O tom sa máte rozhodnúť, ako som povedal „blitzschnell“.

Po tomto výklade dovolil som si pár slov pánu ríšskemu kancelárovi povedať v duchu asi tom, že: pod dojmami tejto reči odpustite, že Vám nič konkrétneho nepoviem, iba Vás uisťujem, že sa v slovenskom národe nikdy nesklamete a že Vás slovenský národ nedá príčinu, aby ste mali a mohli ľutovať to, čo ste za slovenský národ vykonali, za čo sme Vám povďační.

Toto bol asi podstatný a vecný v krátkosti uvedený opis týchto našich hovorov. Potom sme sa rozlúčili a odovzdali sme vec patričným referentom k prejednávaniu, čo trvalo až do 2. hodiny v noci, takže sme sa v sľúbený čas o 12 hod. v noci nemohli prísť.

Slávny Snem !

Skladám tu pred Snem sucho zhrnutý materiál mojej berlínskej návštevy, ktorý ste tu vypočuli a prosím Vás, uvažujte, rozhodujte.

Slovenský národný archív, fond Snem slovenskej republiky, k. 2

Zákon č. 1/1939 Sl. z. zo dňa 14. marca 1939 o samostatnom Slovenskom štáte.

Slovenský snem uzniesol sa na tomto zákone:

§ 1.

Slovenská krajina vyhlasuje sa za samostatný a neodvislý Slovenský štát. Snem Slovenskej krajiny pretvára sa na zákonodarný snem Slovenského štátu.

§ 2.

Až do vydania ústavy Slovenského štátu celá vládna a výkonná moc je v rukách vlády, ktorú menuje predsedníctvo Snemu.

§ 3.

Všetky doterajšie zákony, nariadenia a opatrenia ostávajú v platnosti so zmenami, ktoré vyplývajú z ducha samostatnosti Slovenského štátu.

§ 4.

Vláda sa splnomocňuje, aby cestou nariadenia vykonávala všetko, čo je v prechodnom čase potrebné na udržanie poriadku a na zabezpečenie záujmov slovenského štátu.

§ 5.

Zákon tento nadobúda účinnosti dnešným dňom a splní ho vláda.

Zákon č. 84/1939 Sl. z. zo dňa 25. apríla 1939 o rokovacom poriadku Slovenského snemu.

Slovenský snem uzniesol sa na tomto zákone:

Rokovací poriadok Slovenského snemu.

Diel prvý

POSLANCI.

§ 1

Počet poslancov.

Počet poslancov a spôsob obsadzovania uvoľnených mandátov upravujú zákony.

§ 2

Účasť na schôdzkach.

Legitimácia.

(1) Poslanci sú povinní zúčastniť sa všetkých rokovaní a prác snemu.

(2) Pri každej plenárnej i výborovej schôdzke vyloží sa listina o prítomných, do ktorej sa prítomní poslanci vlastnoručne zapíšu.

(3) Ak poslanec onemocnie, oznámi to predsedovi; ak nemoc trvá vyše týždňa, predloží lekárske vysvedčenie,

(4) Poslancovi, zamestnanému neodkladnou alebo dôležitou prácou, udelí predseda na písomnú alebo telegrafickú žiadosť dovolenú do 7 dní. O dlhšej dovolenej rozhoduje snem na návrh predsedu bez rozpravy jednoduchým hlasovaním. O udelení alebo neudelení dovolenej treba poslanca hneď písomne uveďomiť. Dodatočné písomné ospravedlnenie neúčasti sa uzná a poslancovi potvrdí, ak poslanec uvedie zároveň prekážky, ktoré mu zabránily vyžiadať si dovolenú, a ak pošle ospravedlnenie predsedníctvu, keď prekážky prestaly. O dodatočnom ospravedlnení rozhoduje predseda, ak šlo o neúčasť na schôdzkach, nepresahujúcu 7 dní; ak šlo o neúčasť dlhšiu, rozhoduje snem na návrh predsedu bez rozpravy jednoduchým hlasovaním.

(5) Ustanovenia ods. 4. sa nevzťahujú na poslancov, ktorí sú členmi vlády.

(6) Poslanec dostane ako úradný preukaz legitimáciu s fotografiou, podpísanú predsedom snemu a zapisovateľom.

§ 3

Následky nedbanlivosti.

(1) Ak člen výboru bez platného ospravedlnenia nezúčastní sa na troch po sebe idúcich schôdzkach výboru, stráca mandát vo výbore a nárok na jednomačnú náhradu, ktorá mu patrí podľa § 74.

(2) Ak sa poslanec nezúčastní bez platného ospravedlnenia na 6 plenárnych schôdzkach za sebou idúcich, uznesie sa predsedníctvo snemu, aby bol verejne napomenutý. Predsedníctvo o tomto svojom uznesení uvedomí snem na najbližšej schôdzke a súčasne uvedomí písomne i predsedníctvo klubu a politickej strany. Okrem toho stráca poslanec nárok na celú náhradu podľa § 74 na tri mesiace.

(3) Ak bol poslanec v tom istom roku trikrát podľa ods. 2. pokutovaný, predseda snemu prideli vec imunitnému výboru, aby podal snemu správu s návrhom. Výbor môže navrhnúť, aby snem poslanca verejne napomenul a aby sa toto uznesenie snemu vyhlásilo a rozšírilo úradnou korešpondenciou. Výbor môže navrhnúť i stratu nároku podľa § 74 na celú ostávajúcu časť volebného obdobia. O návrhu výboru rozhodne snem bez rozpravy jednoduchým hlasovaním.

(4) Vo všetkých prípadoch treba dať poslancovi možnosť, aby sa v danej lehote vyjadril.

Diel druhý

KEDY SNEM ZASADÁ A AKO SA USTAVUJE.

§ 4

Zasadanie snemu.

(1) Snem zvoláva na dve riadne zasadania v roku, jarné a jesenné, okrem toho podľa potreby na zasadania mimoriadne, hlava štátu, výnimočne predseda snemu.

(2) Zasadanie snemu sa skončí alebo odročuje a snem sa rozpúšťa vyhlásením hlavy štátu.

(3) Ak sa zasadanie skončilo, pokračuje snem na novom zasadaní v prácach podľa stavu, v akom boli pri ukončení predošlého zasadania. Hlava štátu v dekréte, ktorým vyhlasuje zasadanie za skončené, môže vyhlásiť, že sa práce snemu prerušujú; tým všetky veci, na ktorých sa snem už predtým konečne neuzniesol, prestávajú byť predmetom rokovania snemu. Po takomto prerušení prác snemu môže sa na novom zasadaní ten istý snem len na návrh vlády alebo iniciatívneho výboru so súhlasom vlády uznieť, že výbor, ktorému sa pridružuje návrh zákona, v predošlom zasadaní už prejednávaný, má v poradách pokračovať na základe výborových uznesení z predošlého zasadania. O takomto návrhu rozhodne snem bez rozpravy jednoduchým hlasovaním, ale ho môže prideliť i výboru. Výbory, ktoré snem vyhlásil za permanentné, môžu so súhlasom vlády rokovať i po skončení zasadania.

(4) Ak sa zasadanie odročilo, nastáva v práci snemu len prestávka; všetky výbory môžu i po odročení pokračovať vo svojej práci.

§ 5

Ustavujúca schôdzka.

(1) Novovyvolený snem ustaví sa na plenárnej schôdzke do mesiaca po vyhlásení výsledku voľby.

(2) Túto schôdzku otvorí a vedie predseda vlády, príjme prísahu poslancov (§ 6, ods. 1.), dá vyvoliť predsedu a opýta sa ho, či voľbu prijíma. Pritom predsedovi vlády patria všetky práva, ktoré má predseda snemu pri vedení plenárnej schôdzky.

(3) Ak predseda voľbu príjme, zloží v sneme do rúk predsedu vlády prísahu (§ 7), ujme sa predsedníctva, dá vyvoliť 2 podpredsedov, 4 zapisovateľov a 4 dozorcov poriadku. Podpredsedovia zložia prísahu do rúk predsedu (§ 7).

(4) Hlasy sčítajú štyria skrutátori, vymenovaní predsedom vlády z poslancov.

(5) Voľby podľa odseku 2 a 3 platia na celé volebné obdobie, ale na začiatku nového zasadania nadpolovičná väčšina všetkých poslancov môže žiadať písomne nové voľby, ktoré treba dať v takomto prípade na program najbližšej schôdzky.

(6) Keby za volebného obdobia snemu nastala potreba voliť znova celé predsedníctvo, zvolá predseda vlády najneskoršie do 6 týždňov snem na voľbu nového predsedníctva.

§ 6

Prísaha poslancov.

(1) Poslanci skladajú na prvej schôdzke pred voľbou predsedníctva do rúk predsedu vlády túto prísahu: „Prisahám, že budem verný Slovenskému štátu, že budem zachovávať zákony a mandát svoj plniť podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia. Tak mi Pán Boh pomáhaj! Poslanec pred vstupom do rokovacej siene vyhlási v kancelárii snemu, akaj je národnosti, podpíše tam text prísahy, čo mu kancelária snemu na overovacím liste potvrdí. Na schôdzke predseda vlády dá prečítať formulu prísahy a poslancov vyvolať, aby jednotlivo zložili prísahu podaním ruky a slovom: „Prisahám“ (§ 48, ods. 6).

(2) Poslanci, ktorí vstúpia do rokovacej siene neskoršie, skladajú rovnakým spôsobom prísahu do rúk predsedu snemu.

(3) Odopretie prísahy alebo prísaha s výhradou má za následok stratu mandátu, ktorú vyhlási na prvej schôdzke predseda vlády, inak predseda snemu.

§ 7

Prísaha predsedu a podpredsedov.

Predseda a podpredsedovia skladajú túto prisahu: „Prisahám, že budem zachovávať zákony a svoj úrad predsednícky nestrannne zastávať podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia. Tak mi Pán Boh pomáha!“

Diel tretí

ORGÁNY SNEMU.

§ 8

Predsedníctvo.

(1) Predseda s podpredsedami tvoria predsedníctvo, ktoré je povolané viesť snem a spravovať veci snemu.

(2) Svoje úlohy plní predsedníctvo:

- a) na plenárnych schôdzkach (§ 9),
- b) predsedom alebo úradujúcim podpredsedom (§ 10 a 11).

(3) Pomocnými orgánmi predsedníctva sú:

- a) zapisovatelia,
- b) dozorcovia poriadku,
- c) kancelária snemu so stenografiou, knižnicou a archívom.

(4) Predseda a predsedníctvo úradujú po skončení funkčného obdobia snemu až do prvej schôdzky novovyvoleného snemu.

§ 9

Plenárna schôdzka predsedníctva.

(1) Plenárna schôdzka predsedníctva uznáva sa pod predsedníctvom predsedu alebo úradujúceho podpredsedu:

- a) na vymenovaní vlády;
- b) o záväznej interpretácii rokovacieho poriadku;
- c) o verejnom napomenutí poslanca nedbanlivého (§ 3, ods. 2), o odvolaní poslanca vylúčeného (§ 51, ods. 1) alebo poslanca, ktorému bolo odňaté slovo (§ 49, ods. 3); o vylúčení poslanca a o návrhu na odňatie náhrad vylúčenému poslancovi (§ 51, ods. 2);
- d) o organizácii kancelárie snemu (§ 14);
- e) o čase a programe schôdzok, ak ich neurčil snem sám;
- f) o poradí, v akom úradujú podpredsedovia namiesto predsedu (§ 11);
- g) o poradí, v akom úradujú zapisovatelia (§ 12);
- h) o výdavkoch v rámci rozpočtu snemu;

- i) o rozdelení miestností v budove snemu, o úprave prístupu poslucháčstva na galériu a o spôsobe uverejňovania úradných správ o rokovaní snemu a výborov;
- j) o tlači návrhov (§ 19);
- k) o prekladoch (§ 48);
- l) o prosbách (petíciách) (§ 68);
- m) o snemovej stráži (§ 10, ods. 5);
- n) o vylúčení prejavov proti štátu zo spisov snemu tlačou rozdeľovaných;
- o) o predbežnej rozprave o vládnych návrhoch tlačou rozdelených (§ 20, ods. 1);
- p) o druhom hlasovaní hneď po hlasovaní prvom (§ 53, ods. 1).

(2) Predsedníctvo sa môže uznávať v prítomnosti aspoň dvoch členov a uznáva sa jednoduchou väčšinou hlasov; predseda hlasuje tiež a pri rovnosti hlasov rozhoduje jeho hlas. Veci, ktoré predseda uzná za neodkladné, predloží členom predsedníctva na písomné uznesenie bez schôdzky.

§ 10

Predseda.

(1) Predseda zvoláva plenárne schôdzky snemu (§ 39), vedie ich, stará sa, aby bol zachovaný rokovací poriadok a na schôdzkach poriadok (§ 49 až 51), udeľuje slovo, určuje a kladie otázky pri hlasovaní a vyhlasuje jeho výsledok.

(2) Keby bol poriadok na schôdzke porušený, môže schôdzku prerušiť alebo zakončiť; ak rušia schôdzku poslucháči, dá rušiteľov vyvieť. Ak je potrebné, dá vyprázdniť galériu alebo niektorú jej časť.

(3) Predseda zakľučuje schôdzku (§ 39).

(4) Predseda zastupuje snem navonok a podpisuje spolu s jedným zapisovateľom a tajomníkom snemu listiny vydávané snemom. Predsedovi je priamo podriadená kancelária snemu a knižnica s archívom.

(5) Predsedovi je k dispozícii, i v prípadoch § 51, stráž, ktorú si obstará predsedníctvo pre každé zasadanie v dohode s ministerstvom vnútra; táto stráž podlieha v tejto svojej činnosti – ako stráž snemu – výlučne predsedovi.)

§ 11

Podpredsedovia.

Podpredsedovia zastupujú predsedu na jeho príkaz so všetkými jeho právami a povinnosťami v poradí, na ktorom sa uznesie predsedníctvo.

§ 12

Zapisovatelia.

Zapisovatelia zisťujú účasť poslancov na plenárnej schôdzke, dozerajú na hlasovanie a na volenie, sčítajú hlasy, losujú a výsledok oznamujú predsedovi; uhodnoverujú zápisnice o rokovaní, spolupodpisujú listiny snemu a dozerajú na tesnopiseckú činnosť kancelárie snemu. Úradujú v poradí, určenom predsedníctvom.

§ 13

Dozorcovia poriadku.

Dozorcovia poriadku sú povinní starať sa o poriadok v sieni i v budove snemu.

§ 14

Kancelária a knižnica.

(1) Do kancelárie snemu, ktorú spravuje tajomník snemu, patrí jeho zástupca a potrebný počet úradníkov konceptných, odborných, účtovných, kancelárskych, ďalej pomocný kancelársky, ako aj zriadenec personálu. Kancelária snemu píše zápisnice, vybavuje uznesenia schôdzok a orgánov snemu, nakoľko to nie je povinnosťou iných činiteľov, plní službu účtovnú, pokladničnú a kancelársku. Vede listiny o voľbách (diel deviaty). Obstaráva práce tesnopisecké.

(2) Knižnica a archív sú pričlenené ku kancelárii. Majú na starosti budovať a udržiavať knižnicu snemu a spracovávať jeho archív.

Diel štvrtý

KLUBY.

§ 15

Príslušníci klubu.

Za príslušníka klubu sa pokladá poslanec, ktorý spolu s predsedníctvom klubu oznámi písomne kancelárii snemu, že je členom alebo hospitantom klubu, a zostáva ním tak dlho, kým poslanec alebo predsedníctvo klubu tým istým spôsobom neohlási, že prestal byť členom alebo hospitantom klubu.

§ 16

Zamestnanci klubu.

Tajomník a iní zamestnanci klubu na preukážku, vystavenú na návrh predsedu klubu alebo jeho zástupcu predsedom snemu, sú oprávnení vstúpiť do

budov a miestností snemu v medziach domáceho poriadku a iných príslušných uznesení.

§ 17

Poradný hlas predsedov klubov.

Predsedníctvo pozýva podľa potreby na svoje porady predsedov klubov s hlasom poradným.

Diel piaty

PREDMETY ROKOVANIA

§ 18

Ich druhy.

Snem rokuje hlavne:

1. o správach a podnetoch hlavy štátu;
2. o návrhoch a vyhláseniach vlády;
3. o návrhoch predsedu a poslancov;
4. o správach výborov;
5. o otázkach;
6. o prosbách (petíciách) a
7. volí orgány mu prislúchajúce.

§ 19

Rozmnoženie návrhov tlačou.

(1) Návrhy vládne, i samostatné (iniciatívne) návrhy poslancov, podané písomne v kancelárii snemu a podpísané aspoň 5 poslancami, sa vytláčia a rozdájú čo najskoršie poslancom. Návrh má obsahovať presnú formuláciu toho, na čom sa má snem uznieť, a musí byť k nemu priložený rozpočet o finančnom dosahu osnovy a návrh na úhradu potrebného nákladu. Návrhy bez dostatočného počtu podpisov, nedostatočne formulované a bez ostatných náležitostí podľa predošlej vety nie sú predmetom rokovania.

(2) Ak je návrhov toľko, alebo ak sú také rozsiahle, že ich včasné rozmnoženie tlačou naráža na ťažkosti, môže predsedníctvo upustiť od úplného ich vytlačenia a miesto toho rozdať zoznam týchto návrhov s krátkym obsahom a s upozornením, že do úplných návrhov možno nahliadnuť v kancelárii snemu.

§ 20

Ako sa pridelujú návrhy vlády.

(1) Po rozdaní vytlačeného vládneho návrhu dá predseda predbežnú rozpravu o ňom na program niektorej z najbližších piatich schôdzok snemu, ak to žiada vláda alebo ak sa na tom uznieslo predsedníctvo.

(2) Predbežnú rozpravu začne člen vlády. V predbežnej rozprave nie sú dovolené vecné návrhy.

(3) Po skončení predbežnej rozpravy alebo ak nebolo predbežnej rozpravy, po rozdaní vytlačeného návrhu predseda vo vlastnej pôsobnosti pridelí vládny návrh jednému alebo viacerým výborom, ktoré pokladá za príslušné.

(4) Vláda môže svoje návrhy odvolať, dokiaľ snem neprikročil k druhému hlasovaniu.

§ 21

Ako sa pridelujú samostatné návrhy poslancov.

(1) Samostatné návrhy poslancov treba podať písomne v kancelárii snemu; po ich vytlačení a rozdelení predseda vo vlastnej pôsobnosti pridelí ich iniciatívnemu výboru.

(2) Návrhy vytlačené a rozdané nemožno odvolať. Ak ich iniciatívny výbor alebo snem v prvom či druhom hlasovaní právoplatne zamietol, môžu byť znova podané len po roku od zamietavého uznesenia.

Diel šiesty

VÝBORY.

§ 22

Ustanovenie výborov.

(1) Na začiatku prvého zasadania vyvolí snem tieto výbory:

- a) výbor iniciatívny,
- b) výbor rozpočtový,
- c) výbor ústavno-právny,
- d) výbor imunitný.

(2) Na návrh vlády alebo na písomný návrh 5 poslancov môže snem ustanoviť bez rozpravy jednoduchým hlasovaním i výbory iné a určí počet ich členov. Predseda určí, kedy a kde majú mať prvú (ustanovujúcu) schôdzku.

(3) Snem sa môže na návrh vlády, predsedu alebo 5 poslancov uznieť bez rozpravy jednoduchým hlasovaním, že určitý výbor je permanentný (§ 4, ods. 3).

§ 23

Výbor iniciatívny.

(1) Výbor iniciatívny skúma samostatné (iniciatívne) návrhy poslancov predbežne a je povinný rozhodnúť, ak mu snem neurčil lehotu kratšiu, do 30 dní po pridelení návrhu. Ak sa zasadanie snemu v tejto lehote skončilo, počíta sa nová lehota od otvorenia nového zasadania.

(2) Predseda iniciatívneho výboru prideli návrh niektorému členovi ako spravodajcovi; ak je námietka proti osobe spravodajcovej, vyvolí spravodajcu výbor bez rozpravy jednoduchým hlasovaním. Výbor rozhodne bez ďalšieho rokovania jednoduchým hlasovaním o tom, či návrh prideľuje inému výboru, ktorý pokladá za príslušný, alebo či návrh zamietá. O uznesení upovedomí výbor predsedu snemu a prvého z navrhovateľov.

(3) Ktorýkoľvek z navrhovateľov môže do 3 dní po tomto upovedomení u predsedu snemu navrhnúť, aby snem zmenil zamietavé uznesenie iniciatívneho výboru, čo predseda na jednej z najbližších schôdzok predloží snemu. Snem rozhodne o takomto návrhu bez rozpravy jednoduchým hlasovaním.

(4) Ak snem návrhu vyhovie, predseda ho prideli výboru, ktorý uznáva za príslušný.

(5) Na návrh predsedu môže sa snem uznieť bez rozpravy jednoduchým hlasovaním, že rozhodne o rôznych návrhoch iniciatívnych jedným hromadným hlasovaním.

(6) Návrhy, o ktorých iniciatívny výbor včas nerozhodol, prideli predseda snemu na návrh ktoréhokoľvek z navrhovateľov výboru, ktorý pokladá za príslušný.

§ 24

Výbor rozpočtový.

Okrem vlastných osnov rozpočtových a daňových každú osnovu zákona alebo návrh, ktorými sa štátna pokladnica zafažuje nad rozpočet už povolený, i keď ich už prejednal výbor iný, treba poslať pred vytlačením správy výboru a pred prejednaním na plenárnej schôdzke výboru rozpočtovému, aby o ňom podal správu z hľadiska úhrady.

§ 25

Ako sa výbory ustanovujú a ako rokujú.

(1) Predsedom snemu označený člen výboru vedie voľbu predsedu. Okrem predsedu vyvolí výbor 2 podpredsedov a 2 zapisovateľov; výsledok volieb

hlási predseda kancelárii snemu, aby sa to oznámilo snemu. V prípadoch dôležitých môže výbor zvoliť i predseda snemu.

(2) Nadpolovičná väčšina všetkých členov výboru môže kedykoľvek písomne žiadať nové voľby všetkých alebo niektorých funkcionárov výboru; to platí aj o spravodajcovi (§ 30 a 32, ods. 1). K novým voľbám sa prikróčí hneď.

(3) Pre rokovanie výboru platia obdobne pravidlá, vydané pre plenárnu schôdzku snemu, ak niet odchylných ustanovení; predsedovi výboru patria vo vedení rokovania a pri disciplinárnych zárokoch obdobné práva ako predsedovi snemu.

(4) Ak ide o návrhy krátke a jednoduché a ak sa tým obľahčí rokovanie, predseda môže dovoliť, aby sa podávali ústne, ak väčšina prítomných členov výboru nepodá proti tomu písomne námietky.

(5) Uznesenie výboru o návrhoch formálnych a o všetkých návrhoch, ktoré sa nedomáhajú vecných zmien alebo doplnení prejednávanej osnovy, deje sa obyčajne bez rozpravy jednoduchým hlasovaním. Rozprava sa môže diať len v tom prípade, keď sa na tom výbor uznesie jednoduchým hlasovaním.

(6) Výbor sa môže jednoduchým hlasovaním bez rozpravy uznieť, že rokovanie je dôverné.

§ 26

Zápisnice výborov.

(1) O každej schôdzke napíše zapisovateľ zápisnicu a podpíše ju s predsedom. Zápisnice s listinou o prítomných treba odovzdať kancelárii snemu.

(2) Výbor sa môže so súhlasom predsedu snemu bez rozpravy jednoduchým hlasovaním uznieť, aby o jeho rokovaní sa písal záznam tesnopisný.

(3) Výbor sa môže bez rozpravy jednoduchým hlasovaním uznieť, že sa jeho rokovanie neuverejní.

(4) O vylúčení prejavov, uvedených pod písm. n) § 9 rozhoduje predseda a zapisovateľ výboru.

§ 27

Účasť iných osôb vo výbore.

(1) Členovia vlády, úradníci nimi vyslaní, predseda snemu ako aj úradníci snemu ním určení sú oprávnení byť na schôdzkach výboru a ujať sa tam slova kedykoľvek a podávať návrhy.

(2) Ak sa výbor uzniesol, aby niektorý minister osobne prišiel na jeho schôdzku, pozve ho predseda výboru, aby podal žiadané vysvetlenie. Uznesenie deje sa bez rozpravy jednoduchým hlasovaním.

(3) Poslanci majú právo byť prítomní pri rokovaní výboru, ak sa výbor neuzniesol, že jeho rokovanie je dôverné (§ 25, ods. 6); snem má právo toto uznesenie zmeniť na návrh 5 poslancov bez rozpravy jednoduchým hlasovaním.

(4) Pri rokovaní o rozpočte a o veciach daňových prítomnosť poslancov nesmie byť vylúčená.

§ 28

Odborníci a svedkovia vo výbore.

(1) K prácam vo výboroch možno pribrať odborníkov s hlasom poradným. Ich zoznam pre každý výbor zostaví predsedníctvo snemu po vypočutí mienky príslušnej korporácie. Predseda snemu v dohode s predsedom príslušného výboru rozhoduje o tom, či a ktorí z odborníkov takto vybraných majú prísť na schôdtku a aká náhrada im patrí.

(2) Výbor môže splnomocniť predsedu alebo spravodaja, aby vo veci povahy verejnej, ktorú výbor z uznesenia snemu vyšetroje, alebo o ktorej rokuje, predvolal a na schôdtku alebo mimo schôdtky vypočul, alebo dožiadaným súdom dal vypočuť svedkov, prípadne vyžiadal si príslušné spisy. O povinnosti svedčiť, o opatreniach donucovacích, o práve odopretia výpovede a o náhrade trov platia pre tieto prípady ustanovenia trestného poriadku s tým rozdielom, že pre verejných úradníkov v tomto prípade neplatia predpisy o povinnom zachovávaní úradného tajomstva; člen snemu môže odoprieť svedectvo o veciach, ktoré by mu boli zverené ako poslancovi, a to i vtedy, keď už poslancom prestal byť.

(3) Zápisnicu o vypočutí výborom, predsedom alebo spravodajom píše zapisovateľ výboru alebo úradník kancelárie snemu.

(4) Krivá výpoveď svedka je trestná ako krivá výpoveď pred súdom.

(5) O donucovacích opatreniach rozhodne dožiadaný súd alebo súd bydliska svedkovho.

§ 29

Členstvo vo výbore.

(1) Poslanec, vyvolený do výboru, je povinný voľbu prijať, ak nie je už členom dvoch iných výborov.

(2) Člen výboru je povinný na schôdzkach sa pravidelne zúčastniť.

(3) Ak poslanec pre nedbanlivosť stratí mandát vo výbore alebo pre nemoc, dovolenú vyše 3 týždňov sa nemôže zúčastniť v rokovaní výboru, predseda výboru požiada predsedu snemu o novú voľbu.

§ 30

Spravodaj vo výbore.

Predseda výboru prikáže návrh, výboru pridelený, niektorému členovi ako spravodajovi pre výbor; ak je proti tomu námietka, výbor si vyvolí spravodaja bez rozpravy jednoduchým hlasovaním.

§ 31

Ako sa výbor uznáša.

(1) Výbor rokuje v prítomnosti aspoň tretiny členov a uznáša sa jednoduchou väčšinou prítomných, počítajúc i predsedajúceho, ktorý hlasuje posledný; pri rovnosti hlasov je návrh zamietnutý.

(2) Kým správa výboru nie je rozdaná v sneme, výbor môže odvolať svoje uznesenie, ak sa za to jednomyseľne vysloví schôdzka alebo väčšina prítomných aspoň toľkými hlasmi, koľkými došlo k uzneseniu predošlému; o návrhu na odvolanie uznesenia rozhoduje výbor bez rozpravy jednoduchým hlasovaním, ak sa na rozprave neuznesie výbor jednoduchým hlasovaním.

§ 32

Správa výboru.

(1) spravodaj prednáša vec vo výbore, napíše o výsledku porady odôvodnenú správu, a ak ju výbor schválil, háji v sneme uznesenie výboru. Výbor môže splnomocniť spravodaja a predsedu, aby sami vypracovali výborovú správu a podali ju priamo snemu. Správu podpíše predseda a spravodaj.

(2) Správa sa odovzdá kancelárii snemu a vytlačí sa pod dozorom zpravodaja.

(3) Rozdanú správu môže výbor odvolať, ak to dovoľí snem jednoduchým hlasovaním bez rozpravy.

§ 33

Rokovanie vo dvoch alebo v niekoľkých výboroch,

(1) Ak bol návrh pridelený dvom alebo niekoľkým výborom, možno o ňom rokovať súčasne. Tieto výbory môžu určiť v takomto prípade spoločnú komisiu, v ktorej sú zastúpené rovnakým počtom členov; výbory potom osve schvaľujú správu pre plénum.

(2) Ak sa výbory nedohodnú na spoločnej správe, podá každý výbor správu osve.

(3) Výbor rozpočtový, ktorému bol pridelený podľa § 24 návrh v inom výbore už prejednaný, pripojí k správe svoju správu z hľadiska úhrady.

§ 34

Lehoty.

(1) Snem môže na návrh predsedu jednoduchým hlasovaním bez rozpravy uložiť výboru, aby o návrhu podal správu do určenej lehoty. Snem to môže uložiť, i keď výbor už o veci rokuje.

(2) Ak výbor do určenej lehoty správu nepodal a nežiadal predĺžiť lehotu alebo ak snem lehotu nepredĺžil, predmet možno dať na program i bez správy výboru. Spravodaja určí v tom prípade predseda snemu.

§ 35

Zmena príslušného výboru.

Výbor i predseda snemu môžu navrhnúť návrh prideliť výboru inému. O tom snem rozhodne bez rozpravy jednoduchým hlasovaním.

Diel siedmy

PLENÁRNA SCHÔDZKA.

§ 36

Verejnosť rokovania.

(1) Plenárne schôdzky snemu sú verejné. Na návrh predsedu snemu alebo člena vlády môže sa snem bez rozpravy jednoduchým hlasovaním uznieť, že plenárna schôdzka bude dôverná.

(2) Rokovanie o rozpočte a o veciach daňových je vždy verejné.

§ 37

Dôverná schôdzka.

(1) Na dôvernej schôdzke môžu byť prítomní okrem poslancov len úradníci, určený predsedom, tesnopisci, ktorí zložia do rúk predsedu prísahu, že zachovávajú úradné tajomstvo, a členovia vlády a ich zástupcovia.

(2) Zápisnica a tesnopisecká správa o rokovaní na schôdzke dôvernej sa neuverejní, ak sa snem inak neuznesie. Uznesenie deje sa bez rozpravy jednoduchým hlasovaním.

§ 38

Trvanie schôdzky.

Preloženie programu rokovania.

(1) Schôdzku otvára a zaklučuje predseda.

(2) O návrhu niektorého poslanca, aby sa v schôdzke pokračovalo, rozhodne snem bez rozpravy jednoduchým hlasovaním.

(3) Snem môže na návrh predsedu bez rozpravy jednoduchým hlasovaním preložiť ustanovený program rokovania. Predseda môže navrhnúť i to, aby rokovanie o niektorom predmete bolo prerušené a aby sa rokovalo o inom bode programu.

§ 39

Budúca schôdzka.

(1) Predseda zakľučuje schôdzku a oznámi uznesenie predsedníctva o čase a programe schôdzky budúcej.

(2) Návrhy, aby budúca schôdzka bola inokedy alebo s iným programom, môžu byť predmetom uznášania len vtedy, ak sa za to vysloví na otázku predsedu aspoň 21 poslancov. V tom prípade o nich rozhodne snem bez rozpravy jednoduchým hlasovaním.

(3) Ak snem počas zasadania nemal schôdzku vyše 14 dní, predseda je povinný zvolať schôdzku do 3 dní, keď to žiada vláda alebo aspoň dve pätiny poslancov písomne s udaním programu. Ak niet prekážok, predseda zvolá schôdzku na deň označený v návrhu.

(4) Ak predseda s navrhnutým programom nesúhlasí, rozhodne snem bez rozpravy jednoduchým hlasovaním.

§ 40

Otvorenie schôdzky.

Oznámenia predsedníctva.

(1) Schôdzku otvára predseda. Schôdzka môže byť otvorená a snem môže rokovať, ak je v zasadacej sieni prítomná aspoň pätina poslancov.

(2) Všetky oznámenia vlády, predsedníctva i výborov, došlé spisy, správy, návrhy a ich pridelenie, podané otázky i naliehavé žiadosti o dovolené, o zmeny v zápisnici, rozhodovanie o zrieknutí sa členstva vo výbore, určovanie lehoty výboru a iné veci formálne, o ktorých rokovací poriadok nariaďuje jednoduché hlasovanie bez rozpravy, môže predseda oznámiť alebo nariadiť kedykoľvek medzi schôdzkou alebo na konci schôdzky.

(3) Keby oznámenia vyžadovali dlhšieho času, predseda môže odkázať poslancov na ich zoznam, v kancelárii snemu vyložený, ktorý sa uverejní i v tlačopiseckej správe.

(4) Rozpravy a reči o oznámeniach predsedníctva dovoľujú sa len vtedy, ak to rokovací poriadok výslovne určuje. Predseda môže takéto rozpravy i reči odsunúť na koniec schôdzky.

§ 41

Spôsob porady.

(1) O osnovách zákonov a o zmluvách medzinárodných rokuje sa vo dvoch hlasovaniach, o predmetoch ostatných v jednom hlasovaní.

(2) O vytlačení správach výborov a návrhoch vlády a poslancov môže sa rokovať len po 12 hodinách od ich rozdania. V odôvodnených prípadoch predsedníctvo snemu môže túto lehotu skrátiť.

(3) Správy tlačou rozdané sa nečítajú.

(4) Správy o petíciách môžu sa podať a možno o nich rokovať i bez vytlačenia a rozdania.

§ 42

Rozprava všeobecná a podrobná.

(1) Ak je správa obsiahlejšia alebo týka sa vecí dôležitejších, predseda môže v prvom hlasovaní rozdeliť rozpravu na všeobecnú a podrobnú.

(2) I vo všeobecnej i v podrobnej rozprave má slovo najprv spravodaj (§ 32 a 33).

(3) Namiesto spravodaja, ktorý neplní spravodajské povinnosti, určí predseda za spravodaja iného člena výboru.

§ 43

Reči.

(1) Nesmie sa ujať slova, komu ho predseda nedal. Spravodaji, rečníci, členovia vlády a ich zástupcovia hovoria z rečníšťa. Nie je dovolené reči čítať, okrem reči predsedu snemu, predsedov alebo spravodajcov výborov, členov alebo zástupcov vlády, krátkych vyhlásení, prednášaných v mene klubu, a citátov s označením prameňa. Každý rečník smie užívať poznámky, písané len na podporu pamäti.

(2) Ak sa predseda chce zúčastniť v rozprave, odovzdá predsedníctvo; hovorí z rečníšťa a ujme sa predsedníctva len po vybavení veci.

(3) Rečníci sa môžu hlásiť u predsedu už pred schôdzkou písomne alebo medzi schôdzkou osobne a ústne až do tých čias, kým sa snem neuzniesol zakľúčiť rozpravu alebo ak nebolo takého uznesenia, kým predseda neudelil záverečné slovo spravodajcovi. Prihlasujúci sa oznámi, či chce hovoriť za návrh, alebo proti nemu.

(4) Reči o rokovacom poriadku, poznámky osobné a vecné sú dovolené len podľa uváženia predsedu; nesmú trvať vyše päť minút.

§ 44

Poradie a trvanie reči.

(1) Otvárajúc rozpravu, predseda oznámi rečníkov dosiaľ prihlásených.

(2) Po reči spravodajcovej (§ 42) predseda udeľuje slovo rečníkom obyčajne v poradí ich prihlášok, ale je povinný dbať o to, aby najprv hovoril rečník proti návrhu, a aby sa nakoľko možno striedali rečníci za návrh a proti nemu.

(3) Rečníci si môžu poradie vymeniť, čo treba predsedovi oznámiť.

(4) Poslanec môže hovoriť o tom istom predmete rokovania najviac dva razy.

(5) Snem môže na návrh predsedu alebo ktoréhokoľvek poslanca bez rozpravy jednoduchým hlasovaním obmedziť trvanie reči pri rozprave všeobecnej až na pol hodiny a pri rozprave podrobnej až na 10 minút; v tomto prípade spravodajova reč môže trvať raz toľko.

(6) Keď rečník pri vyzvaní nie je prítomný, stráca slovo.

§ 45

Zástupcovia vlády.

(1) Členovia vlády a zástupcovia nimi vyslaní môžu sa zúčastniť na schôdkach a ujímať sa slova kedykoľvek i viackrát, i po skončení rozpravy, ale rečníka nesmú prerušovať.

(2) Snem sa môže uznieť na písomný návrh 5 poslancov bez rozpravy jednoduchým hlasovaním, aby člen vlády alebo jeho zástupca prišiel na schôdzku a podal správy a vysvetlenia. Snem môže určite označiť, ktorý člen vlády alebo ktorý orgán štátnej správy má prísť na schôdzku. Vyzvaný je povinný tomuto uzneseniu na požiadanie predsedu snemu vyhovieť.

§ 46

Návrh formálny.

(1) Návrhy o tom, ako sa má rokovať, podávajú sa len písomne a snem sa o nich uznáša bez rozpravy jednoduchým hlasovaním.

(2) Každý poslanec môže navrhnúť koniec rozpravy. O tomto návrhu rozhoduje snem jednoduchým hlasovaním bez rozpravy.

§ 47

Návrhy vecné a koniec rozpravy.

(1) Návrhy pozmeňovacie, doplňovacie a pod. majú poslanci podať písomne najneskoršie hneď potom ako sa snem uzniesol rozpravu skončiť alebo

keď predseda oznámil, že už niet k slovu prihlásených. Návrh na zamietnutie nemožno podať, ale len návrh, aby sa prešlo na ďalší bod programu. Tieto návrhy sa pojmu do hlasovania len vtedy, ak sú podpísané aspoň 5 poslancami.

(2) Ak sa snem uzniesol rozpravu skončiť, môže hovoriť za návrh len hlavný rečník a proti návrhu hlavný rečník, ktorých ustanovili dohodou zapísaní ešte rečníci oboch strán. Ak sa za 5 minút nedohodnú, rozhodnú zapisovatelia lósom. Vylosovaní môžu prepustiť slovo inému zapísanému rečníkovi.

(3) Po týchto hlavných rečníkoch patrí konečné slovo spravodajcom (§ 32 a 33), ak spravodaja niet, prvému navrhovateľovi, ktorý môže slovo prepustiť inému z navrhovateľov.

(4) Ak po skončení rozpravy sa ujal slova zástupca vlády, je tým rozprava znova otvorená.

§ 48

Rokovacia reč.

(1) Vláda a funkcionári snemu, najmä predseda a podpredsedovia snemu, výborov a komisií, zapisovatelia, spravodaji, dozorcovia poriadku a kancelária snemu rokujú po slovensky.

(2) Poslanci rokujú po slovensky. Poslanci, prihlásení k inej domácej národnej skupine, môžu rokovať rečou svojej národnosti, ak len nechcú užiť reči slovenskej.

(3) K samostatným návrhom, otázkam a interpeláciám, podaným v reči neslovenských domácich národných skupín (ods. 2), má podávateľ právo pripojiť písomný preklad do reči slovenskej; tento preklad je potom základom rokovania. Ak poslanec takýto preklad nepripojí, obstará ho čo najskorej kancelária snemu a tento je potom základom rokovania.

(4) K návrhom formálnym, k vecným návrhom pozmeňovacím, doplňovacím a pod., o ktorých snem alebo výbor má rokovať alebo hlasovať, ak nie sú podané v reči slovenskej, má navrhovateľ pripojiť preklad do slovenčiny, inak sa nepovšimnú; tento preklad je základom rokovania. Ak sú tieto návrhy stručné a jednoduché a ak sa tým nezdržuje rokovanie, predseda môže podľa svojho uváženia dať ich prítomným tlmočníkom hneď do slovenčiny preložiť, preklad ústne dať vyhlásiť a do rokovania alebo hlasovania pojať.

(5) Ak je podaný samostatný návrh (otázka, interpelácia) taký obsiahly alebo ak je toľko inorečových návrhov (otázok, interpelácií), že kancelária snemu ani do týždňa nemôže obstaráť preklady, predsedníctvo môže návrhy (otázky, interpelácie) podávateľom vrátiť, aby pripojili sami do týždňa preklad

do reči slovenskej; ak sa tak nestalo, návrh (otázka, interpelácia) sa pokladá za nepodaný.

(6) Formula o prisaha poslancov (§ 6) prečíta sa poslancom, uvedeným v druhej vete odseku 2, aj v ich reči a títo poslanci môžu vo svojej reči prisahať. I pri hlasovaní podľa mien môžu títo poslanci hlasovať vo svojej reči. Ustanovenie prvej vety tohto odseku platí aj o prisaha predsedu a podpredsedov (§ 7), ak sú z niektorej z národných skupín v odseku 2 označených.

(7) V tesnopiseckých správach, prípadne v zápisniciach o schôdkach snemu uverejnia sa reči inojazyčné (ods. 2) v slovenskom preklade, ktorý, ak poslanec sám do 48 hodín preklad nepripojil, obstará kancelária snemu; v tesnopiseckých správach uverejnia sa tieto reči ako príloha i v jazyku, v ktorom odznali.

(8) Predsedníctvo snemu je oprávnené preklad, ktorý podľa ods. 3, 4, 5 a 7 tohto paragrafu pripojil poslanec sám, dať preskúmať a podľa potreby opraviť tlmočníkom; v takomto prípade opravený preklad je základom rokovania a pre tlač.

(9) K písomnej odpovedi predstaviteľov vlády alebo funkcionárov snemu na inojazyčnú (ods. 2) otázku alebo interpeláciu pripojí sa i preklad odpovede.

(10) Možno podať aj inojazyčnú (ods. 2) prosbu (petíciu). Pre predsedníctvo, prípadne pre výbor a snem obstará kancelária snemu z prosieb krátky výťah v reči slovenskej. Ak sa predsedníctvo (výbor, snem) uznesie na odpovedi, kancelária snemu pripojí k nej – ak prosba nebola podaná po slovensky – preklad v reči prosebníka.

(11) Správy hlavy štátu, určené snemu, vydajú sa tlačou po slovensky i v rečiach ostatných domácich národných skupín; preklad obstará kancelária snemu.

(12) Tlmočníkov pre snem a kanceláriu ustanoví predsedníctvo snemu; predseda výboru môže touto funkciou poveriť i poslanca.

§ 49

Volanie k veci a k poriadku, odňatie slova, vylúčenie prejavov z rokovania.

(1) Ak sa rečník odchyľuje od veci, o ktorej sa rokuje, volá ho predseda k veci. Za prejavy a činy, ktoré porušujú rokovací poriadok, urážajú slušnosť alebo mravy, alebo sú trestuhodné, volá predseda k poriadku. Predseda môže rečníka prerušiť, ak to žiada povinnosť jeho úradu.

(2) Predseda môže odňať slovo rečníkovi, ktorého volal za reči trikrát k veci alebo k poriadku, aj rečníkovi, ktorý predĺžil trvanie reči, určené podľa

§ 44. Ak sa rečníkovi odňalo slovo, prestane sa ďalšia jeho reč tesnopisecky zaznamenávať.

(3) Ak sa poslancovi odňalo slovo, nesmie v tej istej rozprave viac hovoriť. Ak stratil slovo (§ 44, ods. 6), môže sa v tej istej rozprave prihlásiť už len raz (§ 44, ods. 4). Poslanec, ktorému sa odňalo slovo, môže sa odvolať k predsedníctvu, ktoré rozhodne pred zakončením rozpravy.

(4) Reči a návrhy, ktoré hatia alebo zdržujú rokovanie, môže predseda s povolením snemu vylúčiť z rokovania. Snem udeľuje toto povolenie bez rozpravy jednoduchým hlasovaním.

§ 50

Karhanie pre urážky.

(1) Ak poslanec, plniac svoj mandát, pri rokovaní v sneme urazí člena snemu, člena alebo zástupcu vlády alebo ak napadne česť týchto činiteľov spoločom nedôstojným snemu, urazený môže do 8 dní žiadať písomne u predsedu snemu, aby proti obvinenému zaviedol karhacie pokračovanie. Predseda pridelí žiadosť s urýchlením imunitnému výboru. Ak poslanec, plniac svoj mandát, urazí pri rokovaní v sneme Slovenský snem alebo jeho orgán, predseda do 8 dní navrhne písomne imunitnému výboru karhacie pokračovanie.

(2) Imunitný výbor vypočuje obvineného, prípadne žiadateľa a svedkov (§ 28) a podá v určenej lehote predsedovi písomnú správu so všetkými dokladmi a s návrhom, aby sa ponad žiadosť prešlo k programu alebo aby bol vinník potrestaný verejným zazlením, spojeným podľa vážnosti prípadu so stratou poslaneckých náhrad.

(3) Konečný návrh výboru sa rozdá tlačou a dá sa na program najbližšej schôdzky snemu. Snem vypočuje len spravodaja a obvineného, prípadne i žiadateľa, a po doslove spravodaja rozhodne o návrhu výboru alebo o návrhoch podaných podľa § 46 a 47.

§ 51

Vylúčenie zo schôdzok.

(1) Ak poslanec na schôdzke urazil hlavu štátu, predsedu alebo predsedníctvo snemu alebo jeho člena, vládu, predsedu alebo člena vlády v súvisi s ich funkciou, alebo ak sa vzopre nariadeniam alebo opatreniam predsedu, alebo hatí rokovanie snemu, môže ho predseda vylúčiť na čas trvania tejto schôdzky alebo až na šesť nasledujúcich schôdzok. Proti tomuto opatreniu môže sa vylúčený poslanec odvolať na predsedníctvo snemu do 8 dní.

(2) Ak poslanec hatí rokovanie takým spôsobom, že v rokovaní nemožno pokračovať alebo ak sa dopustí násilnosti, môže ho predsedníctvo snemu vylúčiť až z dvadsiatich schôdzok snemu. Pritom vylúčený stráca nárok na poslaneckú náhradu na 1 rok.

(3) Kým vylúčenie trvá, vylúčenému poslancovi nie je dovolené vstúpiť do zasadacej siene ani do výborových miestností.

§ 52

Rozprava podrobná.

(1) Po skončení rozpravy všeobecnej hlasuje sa, či osnova (a ak je ich viac, ktorá z osnov) má byť základom rozpravy podrobnej, ale najprv sa hlasuje o prípadnom návrhu, aby sa prešlo na program.

(2) Ak ani jedna z osnov nebola prijatá za základ rozpravy podrobnej, je vec zamietnutá.

(3) V podrobnej rozprave, začatej hneď po hlasovaní (ods. 1), určí predseda, o ktorých častiach osnovy sa má rokovať a hlasovať spoločne alebo osve. O námietke proti tomu rozhodne snem bez rozpravy jednoduchým hlasovaním.

(4) Ustanovenia § 43 až 47 platia i pre rozpravu podrobnú.

§ 53

Druhé hlasovanie.

(1) Pri druhom hlasovaní hlasuje sa o celej osnove len po 24 hodinách od prvého hlasovania. K druhému hlasovaniu o osnovách súrných možno prikročiť na tej istej schôdzke, ak sa na tom uznesie predsedníctvo.

(2) Pri druhom hlasovaní niet rozpravy a možno navrhovať len odročenie hlasovania, vrátenie výboru, opravu chýb jazykových, písma, tlače, zmeny slohové a opravu tých uznesení prvého hlasovania, ktoré si odporujú. O týchto návrhoch sa vôbec nehlasuje, ak spravodaj súhlasí.

§ 54

Rokovanie skrátené.

(1) Ak ide o súrnu vládnu osnovu alebo o iniciatívny návrh, vyžadujúci skoré vybavenie, môže navrhnúť vláda, predseda alebo dve pätiny všetkých poslancov, aby sa takáto vec ako súrna vybavila rokovaním skráteným. Takýto návrh treba dať na program aspoň 24 hodín vopred.

(2) Súrnosť osnovy (návrhu) odôvodňuje len predseda alebo jeden z navrhovateľov skráteného rokovania; ak sa navrhovatelia nedohodnú, určí rečníka predseda. Snem potom rozhodne bez rozpravy. Pre skrátené pokračovanie platia tieto pravidlá:

(3) Predseda na tej istej schôdzke pléna prideli vec výboru, ktorý uzná za príslušný, a na jeho návrh sa snem bez rokovania jednoduchým hlasovaním súčasne uznesie, aby výbor v určenej nepredĺžiteľnej lehote podal o osnove (návrhu) správu.

(4) Výbor vybaví osnovu (návrh) na najbližších svojich schôdzkach pred ostatnými predmetmi, i keby rokovanie o nich mal prerušiť až do vybavenia súrnej veci. Pred rokaním o súrnej veci uznesie sa výbor bez rozpravy na návrh predsedu alebo niektorého člena, či má byť v súrnej veci rozprava všeobecná, na aké časti sa rozvrhne rozprava podrobná, v akej lehote treba najneskoršie každú časť rokovania zakončiť a ako dlho smie rečník hovoriť.

(5) Len čo vyprší lehota, daná výboru na podanie správy (ods. 3), predseda snemu dá osnovu na program najbližšej schôdzky, pri čom môže inú rozpravu v sneme až do vybavenia súrnej veci prerušiť. Predseda môže na vybavenie súrnej veci určiť aj osobitné schôdzky snemu.

(6) Snem vybaví súrnu vec, aj keď nepodal o nej výbor správu. V takomto prípade vymenuje spravodaja predseda snemu.

(7) Pred začiatkom prvého hlasovania uznesie sa snem na návrh predsedu bez rozpravy jednoduchým hlasovaním, či má byť o súrnej veci pri prvom hlasovaní rozprava všeobecná, na aké časti sa rozvrhne rozprava podrobná, v akej lehote treba najneskoršie každú časť rokovania vybaviť a ako dlho smie rečník hovoriť.

(8) Len čo vypršia lehoty, dané v ods. 4, 5 a 7, prikróčí sa vo výbore, prípadne na schôdzke snemu, bez odkladu k hlasovaniu, i keby mal byť rečník v reči prerušený.

(9) Ak je predmetom súrnej veci štátny rozpočet, výboru nesmie byť daná lehota nižie 10 dní a plénu snemu nižie 6 dní. V tejto lehote má byť najmenej 6 schôdzok výborových po 4 hodinách a najmenej 3 schôdzky snemu po 4 hodinách.

(10) Pri rokovaní skrátenom môže byť druhé hlasovanie i pred vypršaním lehoty, v § 53, ods. 1 uvedenej.

(11) Návrh na skrátené rokovanie možno podať, i keď výbor alebo snem o veci už rokuje.

Diel ôsmy

UZNÁŠANIE.

§ 55

Náležitosti uznášanía.

(1) Snem sa môže uznávať pravidelne v prítomnosti aspoň tretiny všetkých poslancov a k platnosti uznesenia je potrebná nadpolovičná väčšina prítomných.

(2) Pri rovnosti hlasov je návrh zamietnutý.

(3) K uzneseniu o vypovedaní vojny a o ústave je potrebná trojpäťtinová väčšina všetkých poslancov.

(4) Uznesenie o zmene územia štátu vyžaduje dvojtretinovú väčšinu snemu.

(5) Uznesenie o vyslovení nedôvery vláde vyžaduje prítomnosť nadpolovičnej väčšiny poslancov a nadpolovičnej väčšiny hlasov.

(6) Predseda hlasuje len pri voľbách, ale počíta sa do počtu prítomných.

§ 56

Poradie hlasovania.

(1) Po skončení rozpravy určí predseda poradie hlasovania, dbajúc na to, aby vyšiel najavo pravý názor väčšiny.

(2) Aby sa hlasovanie zjednodušilo, môže predseda vyvolať uznesenie o niektorej otázke zásadnej.

(3) Predseda môže po skončení rozpravy hlasovanie o celku alebo o časti odložiť na neskoršie alebo i na schôdzku neskoršiu a môže sa pokračovať medzitým v rokovaní. O námietke proti tomu rozhodne snem bez rozpravy jednoduchým hlasovaním. Takisto o návrhu niektorého poslanca, aby znenie alebo poradie otázok bolo opravené alebo aby otázka bola rozdelená – ak s takýmto návrhom predseda nesúhlasí – rozhodne snem bez rozpravy jednoduchým hlasovaním.

§ 57

Spôsob hlasovania.

(1) Hlasuje sa za návrh alebo proti návrhu bez udania dôvodov.

(2) Hlasuje sa zdvihnutím ruky alebo vstaním. Ak výsledok jednoduchého hlasovania je podľa názoru predsedu alebo 12 poslancov pochybný, predseda opakuje otázku a dá sčítat hlasy alebo hlasovať podľa mena; oboje vykoná tajomník snemu alebo jeho zástupca so zapisovateľmi pod dozorom predsedu.

(3) Hlasy treba sčítať i vtedy, ak to nariadi predseda alebo ak to žiada aspoň 12 poslancov pred hlasovaním.

(4) Ak pri hlasovaní vysvitne, že nie je prítomná ani tretina poslancov, predseda preruší alebo zakľúči schôdzku.

§ 58

Hlasovanie podľa mena.

(1) Podľa mena sa hlasuje, len ak takto rozhodne predseda.

(2) Podľa mena sa hlasuje tak, že každý poslanec na svojom mieste odovzdá tlačенý hlasovací lístok, obsahujúci jeho meno a slovo „áno“ alebo „nie“. Výsledok vyhlási predseda, ale mená podrobne uviesť treba len do správy tesnopiseckej (§ 71).

Diel deviaty

VOLBY A NÁVRHY NA VYMENOVANIE.

§ 59

Spôsob voľby.

(1) Voľby alebo návrhy na vymenovanie dejú sa hlasovacími lístkami jednoduchou väčšinou hlasov. Lístky sčítajú zapisovatelia.

(2) Ak niet námietok, môže sa voliť zdvihnutím ruky alebo vstaním s výnimkou voľby predsedu.

§ 60

Užšie voľby.

(1) Ak sa pri voľbe nedosiahne jednoduchej väčšiny hlasov, deje sa voľba užšia, do ktorej sa pojme z tých, ktorí pri prvej voľbe dostali pomerne najviac hlasov, dvakrát toľko mien, koľko osôb má byť vyvolených.

(2) Pri rovnosti hlasov v prvej alebo užšej voľbe rozhodne predseda lósom, kto sa má dostať do voľby užšej alebo kto je vyvolený.

§ 61

Doplňovanie výborov.

Ak vypadol člen výboru, vymenuje za neho náhradníka predseda klubu (jeho zástupca), ktorého bol vypadnutý poslanec členom alebo hospitantom; ak nebol členom (hospitantom) ani jedného klubu alebo ak predseda (zástupca) klubu nevymenuje v lehote predsedom snemu určenej náhradníka, vyvolí sa náhradník podľa § 59 a 60.

Diel desiaty

VLÁDNE VYHLÁSENIA A VYSLOVENIE DÔVERY.

§ 62

Samostatné vládne vyhlásenia.

Členovi vlády treba udeliť slovo na začiatku alebo na konci alebo podľa uváženia predsedu i za schôdzky na vyhlásenie, hoci ono nesúvisí s programom.

§ 63

Rozprava o vládnom vyhlásení.

Na písomný návrh ktoréhokoľvek poslanca môže sa snem bez rozpravy jednoduchým hlasovaním uzniest, že o vládnom vyhlásení má byť rozprava hneď alebo na niektorej nasledujúcej schôdzke. Túto rozpravu treba zakončiť hlasovaním, či snem schvaľuje vyhlásenie, alebo nie; snem sa môže uzniest, že hlasovanie odkladá.

§ 64

Vyslovenie nedôvery.

(1) Snem môže vláde vysloviť nedôveru.

(2) Návrh na vyslovenie nedôvery má byť podpísaný najmenej tretinou všetkých poslancov a prideliť sa iniciatívnemu výboru, ktorý o ňom podá správu najneskoršie do 8 dní. Iniciatívny výbor rokuje o pridelenom mu návrhu na vyslovenie nedôvery vláde meritorne podľa ustanovení, platných pre iné výbory, a podáva správu snemu.

(3) Vláda môže podať snemu návrh na vyslovenie dôvery. O tomto návrhu sa rokuje bez pridelenia výboru.

Diel jedenásty

OTÁZKY A INTERPELÁCIE.

§ 65

Otázky.

Každý poslanec môže klásť písomné otázky vláde alebo členovi vlády o činoch vlády a jej orgánov a o zamýšľaných opatreniach. Na otázku môže vláda alebo člen vlády odpovedať ústne alebo písomne. Otázka i písomná odpoveď sa podáva kancelárii snemu a sa nevytlačí. Kancelária snemu doručuje otázky i odpovede.

§ 66

Interpelácie.

(1) Ak je otázka podpísaná aspoň 5 poslancami, opýtaný je povinný na túto interpeláciu odpovedať písomne alebo na plenárnej schôdzke ústne alebo tým istým spôsobom odpoveď odoprieť s udaním príčin. Ak vláda alebo opýtaný jej člen na interpeláciu do 2 mesiacov neodpovie alebo neodoprie odpovedať, predseda snemu vyzve opýtaného, aby odpovedal najneskoršie do ďalších 30 dní.

(2) Interpelácia a písomná odpoveď alebo jej odopretie doručuje sa kancelárii snemu. Interpeláciu alebo podpisy na nej možno odvolať, kým ju kancelária nedoručila vláde alebo jej členovi.

(3) Najneskoršie na schôdzke, ktorá nasleduje po doručení odpovede alebo jej odopretia, môže sa navrhovať rokovanie o odpovedi alebo jej odopretí. Pre návrh o rokovaní platí § 63.

(4) Na žiadosť člena vlády musí predseda pre odpoveď na interpeláciu vyhlásiť schôdzku za dôvernú. Prípadný návrh na rozpravu treba podať hneď na schôdzke dôvernej a snem uznesením o tom, či sa prikročí k rozprave, rozhodne zároveň, či má dôjsť k rozprave na schôdzke verejnej, či dôvernej (§ 36 a 37).

§ 67

Otázky predsedovi.

Každý poslanec sa môže opýtať predsedu snemu alebo predsedu výboru na ich opatrenia; otázku treba podať písomne kancelárii snemu a treba na ňu do 30 dní písomne odpovedať.

Diel dvanásť

PROSBY (PETÍCIE).

§ 68

Rokovanie o prosbách.

(1) Prosby adresované snemu treba podať kancelárii snemu. Nečítajú sa na schôdzke a poslancom sa nerozdávajú.

(2) Podania alebo prosby bez mena a všetky protesty proti pokračovaniu snemu, jeho funkcionárov a členov nie sú predmetom rokovania.

(3) O prosbách rozhoduje predsedníctvo snemu podľa správy kancelárie snemu (§ 48, ods. 10). Predsedníctvo alebo samo dá odpoveď na prosbu, alebo ju prideli výboru, ktorý uzná za príslušný, alebo ju odloží.

(4) Výbor, ktorému sa prosba pridělila, alebo odpovie sám, alebo podá o prosbe ústnu správu snemu s náležitým návrhom, alebo ju odloží.

§ 69

Zoznam prosieb.

Ak chce výbor podať ústnu správu o prosbách, kancelária snemu vyhotoví a rozdá ich vytlačený zoznam s krátkym obsahom a s návrhom výboru.

Diel trinásty

ZÁPISNICE.

§ 70

Zápisnice o rokovaní.

(1) O rokovaní na schôdzkach snemu alebo výboru píše sa zápisnice. V nich treba zaznamenať, koľko členov bolo prítomných (§ 2), aké návrhy boli podané pri rokovaní (§ 46 a 47), aký bol postup rozpravy, s menami rečníkov, a aký bol výsledok hlasovania.

(2) Zápisnice o schôdzkach snemu, uhodnovené predsedom, zapisovateľom a tajomníkom snemu, majú byť 48 hodín vyložené v kancelárii na prezeranie. Ak v tejto lehote nepodá žiaden poslanec písomnú námietku, zápisnica sa pokladá za správnu. Ak predseda nevyhoví námietke, rozhodne o nej budúca schôdzka snemu bez rozpravy jednoduchým hlasovaním.

§ 71

Správy tesnopisecké.

(1) O každej schôdzke snemu sa napíše a vytlačí správa tesnopisecká, podávajúca presný obsah celého rokovania.

(2) Každý rečník môže prezrieť v kancelárii tesnopiscov časť správy, obsahujúcu jeho reč, a naznačiť, aké omyly alebo nedostatky by obsahovala; keby správca tesnopiseckej kancelárie nemohol vyhovieť týmto želaniam, vyžiada si rozhodnutie predsedu.

(3) Rozdané tlačene spisy sú prílohami správ tesnopiseckých.

(4) Všetky spisy o rokovaní snemu sa predávajú za výrobné ceny.

(5) Na návrh predsedu môže sa snem bez rozpravy jednoduchou väčšinou kedykoľvek uznieť, že sa reči poslancov, spravodajov, členov a splnomocnencov vlády dočasne nebudú stenografovať a v tesnopisnom zázname uverejňovať a že rečníci majú právo do 24 hodín po dorečení pripojiť k tesnopisnej zápisnici obsah svojich rečí. Takýto návrh sa nepodáva písomne, ne-

rozmnožuje sa, nerozdáva sa poslancom, neprideľuje sa vopred výboru a snem sa o ňom uznáša, i keď nebol vopred daný na program.

Diel štrnásty

SLOBODA SNEMOVÉHO ROKOVANIA.

§ 72

Poslanecká imunita.

(1) Poslancov snemu nemožno vôbec stíhať pre hlasovanie v sneme alebo vo výboroch. Pre výroky povedané tam pri výkone mandátu podrobení sú disciplinárnej moci snemu.

(2) K trestnému alebo disciplinárnemu stíhaniu alebo k akémukoľvek obmedzeniu slobody člena snemu pre iné činy alebo opomenutia je potrebný súhlas snemu. Ak snem nedá k tomu súhlas, je stíhanie navždy vylúčené.

(3) Ustanovenia predošlého odseku nevzťahujú sa na trestnú zodpovednosť, ktorú má člen snemu ako zodpovedný redaktor.

§ 73

Zákaz rušiť rokovanie snemu.

(1) Na schôdzky snemu a výboru okrem poslancov a osôb svojím úradom k tomu povolaných nemá nik prístupu.

(2) Ústne prosby ani deputácie snem neprijíma.

(3) Deputácie vyslané k poslancom nemajú prístupu do budovy snemu, ak je v nich vyše 5 osôb.

(4) V tie dni, keď zasadá snem alebo niektorý výbor snemu, v obvode jedného kilometra od budovy, kde snem (výbor) zasadá, nie sú dovolené na miestach slúžiacich verejnej premávke ani schôdzky, ani sprievody.

Diel pätnásty

NÁHRADY.

§ 74

Náhrady poslancom.

Poslancom patrí na čas ich mandátov náhrada skutočných výloh, ktorej výšku určuje osobitný zákon. Tieto náhrady nepodliehajú ani daniam, ani poplatkom a sú vyňaté z exekúcie.

§ 75

Tento zákon nadobudne účinnosti dňom vyhlásenia a splní ho minister vnútra.

Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z. zo dňa 21. júla 1939 o Ústave Slovenskej republiky.

Slovenský snem sa uzniesol na tejto ústave:

Slovenský národ pod ochranou Boha Všemohúceho od vekov sa udržal na životnom priestore mu určenom, kde s pomocou Jeho, od ktorého pochádza všetka moc a právo, zriadil si svoj slobodný slovenský štát.

Slovenský štát združuje podľa prirodzeného práva všetky mravné a hospodárske sily národa v kresťanskú a národnú pospolitosť, aby v nej usmernil sociálne protivy a vzájomne sa križujúce záujmy všetkých stavovských a záujmových skupín, aby ako vykonávateľ sociálnej spravodlivosti a strážca všeobecného dobra v súladnej jednotnosti dosiahol mravným a politickým vývojom najvyšší stupeň blaha spoločnosti i jednotlivcov.

HLAVA PRVÁ.

Všeobecné ustanovenia.

§ 1.

- (1) Slovenský štát je republikou.
- (2) Hlavou štátu je volený prezident.

§ 2.

Štátnu moc vykonávajú ústavou určené orgány.

§ 3.

- (1) Štátne občianstvo je jediné a jednotné.
- (2) Podmienky jeho nadobudnutia a zániku určuje osobitný ústavný zákon.

§ 4.

- (1) Územie Slovenskej republiky je jednotné a nedeliteľné.
- (2) Hranice republiky možno meniť len ústavným zákonom.
- (3) Hlavným mestom republiky je Bratislava.

§ 5.

- (1) Farby republiky sú: biela, belasá a červená.
- (2) Štátny znak, štátnu pečať, štátnu vlajku a štátnu zástavu určuje osobitný zákon.

HLAVA DRUHÁ.

Snem.

§ 6.

Zákonodarná moc pre celé územie Slovenskej republiky prislúcha snemu.

§ 7.

(1) Snem má 80 poslancov.

(2) Poslanci sa volia všeobecným priamym, rovným a tajným hlasovaním.

§ 8.

Snem je volený na 5 rokov.

§ 9.

Právo voliť do snemu má štátny občan, ktorý prekročil dvadsiaty prvý rok svojho života a vyhovuje ostatným podmienkam volebného poriadku do snemu.

§ 10.

Voliteľný je štátny občan, ktorý dovŕšil tridsiaty rok svojho života a vyhovuje ostatným podmienkam volebného poriadku do snemu.

§ 11.

Podrobnosti o volebnom práve a o voľbe upravuje volebný poriadok do snemu, ktorý sa vydá osobitným zákonom.

§ 12.

(1) O platnosti volieb do snemu rozhoduje volebný senát.

(2) Podrobnosti určuje osobitný zákon.

§ 13.

Poslanci sú zástupcami občanov celého štátu a vykonávajú svoj mandát osobne.

§ 14.

Poslanec po vyvolení zloží v sneme túto prísahu:

„Prisahám na Boha Všemohúceho a Vševedúceho, že budem verný Slovenskej republike, že budem zachovávať zákony a mandát svoj plniť podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia. Tak mi Pán Boh pomáhaj!“

§ 15.

(1) Poslanca, ktorý neplní svedomitú svoju funkciu alebo sa jej stane nehodným, možno pozbaviť mandátu.

(2) O strate mandátu rozhoduje štátna rada na návrh predsedníctva snemu.

§ 16.

(1) Poslancov snemu nemožno vôbec stíhať pre hlasovanie v sneme alebo vo výboroch. Pre výroky povedané tam pri výkone mandátu podrobení sú disciplinárnej moci snemu.

(2) K trestnému alebo disciplinárnemu stíhaniu alebo k akémukoľvek obmedzeniu slobody člena snemu pre iné činy alebo zanedbania je potrebný súhlas snemu. Ak snem nedá k tomu súhlas, je stíhanie navždy vylúčené.

(3) Ustanovenia predošlého odseku nevzťahujú sa na trestnú zodpovednosť, ktorú má člen snemu ako zodpovedný redaktor.

(4) Ak bol poslanec prichytený a zatknutý pri trestnom čine, súd alebo iný príslušný úrad je povinný to hneď oznámiť predsedovi snemu. Ak snem do 14 dní od zatknutia nesúhlasí s ďalším väzením, väznenie prestáva.

§ 17.

(1) Štátni a verejní zamestnanci, vyvolení za poslancov, dávajú sa po zložení poslaneckej prisahy na dovolenú na čas trvania mandátu.

(2) Podrobnosti určuje osobitný zákon.

§ 18.

Poslanci môžu svedčiť o veciach, o ktorých sa dozvedeli v svojej poslaneckej funkcii, len so súhlasom predsedníctva snemu, a to i keď nie sú už členmi snemu.

§ 19.

(1) Prezident republiky zvoláva snem na riadne zasadanie dva razy do roka: na jarné zasadanie v marci, na jesenné v októbri.

(2) Prezident republiky na žiadosť väčšiny poslancov je povinný zvolať snem na zasadanie mimoriadne. Ak to do 14 dní neurobí, zvolá snem na mimoriadne zasadanie jeho predseda.

§ 20.

Keď vyprší volebné obdobie snemu alebo ak prezident republiky snem rozpustí, voľby do snemu sa vykonávajú do 60 dní.

§ 21.

(1) Snem sa môže uznášať v prítomnosti aspoň tretiny všetkých poslancov a k platnosti uznesenia je potrebná väčšina prítomných.

(2) K uzneseniu o ústave, o ústavných zákonoch a ich zmene, o zmene štátneho územia, o vypovedaní vojny a uzavretí mieru a o obžalobe prezidenta je potrebná prítomnosť 2/3 všetkých poslancov a 3/5 väčšina prítomných.

§ 22.

(1) Snem volí svoje orgány.

(2) Pre zasadnutia snemu platia ustanovenia rokovacieho poriadku.

§ 23.

(1) Členovia vlády majú právo sa zúčastniť na všetkých zasadnutiach snemu jeho výborov a komisií a má sa im dať slovo vždy, keď o to žiadajú.

(2) Na žiadosť snemu alebo výboru člen vlády musí prísť na zasadnutie.

§ 24.

Do výlučnej právomoci snemu patrí:

- a) voliť prezidenta republiky,
- b) uznášať sa o ústave, ústavných zákonoch a ich zmene,
- c) ustáliť štátny rozpočet,
- d) uznášať sa o záverečných účtoch,
- e) vydávať zákony o brannej povinnosti,
- f) uznášať sa na zákonoch, ktorými sa ukladajú nové trvalé finančné bremená občanom,
- g) vydávať zákony o organizácii súdov o ich pôsobnosti a príslušnosti a o súdnom pokračovaní,
- h) udeľovať súhlas s medzinárodnými zmluvami obchodnými alebo s takými, ktoré ukladajú štátu alebo občanom bremená, a so zmluvami mierovými.

§ 25.

(1) Návrhy zákonov môže podávať vláda, štátna rada alebo členovia snemu.

(2) Ku každému návrhu zákona musí byť pripojené odôvodnenie a návrh na úhradu.

§ 26.

(1) Prezident republiky je povinný odhlasovaný zákon do 15 dní podpísať alebo ho vrátiť snemu so svojimi pripomienkami na nové rokovanie.

(2) Ak snem v prítomnosti 2/3 všetkých poslancov 3/5 väčšinou prítomných bezo zmeny sa uzniesol na tom istom zákone, musí byť vyhlásený.

§ 27.

V každom zákone a nariadení s mocou zákona sa má určiť, ktorý člen vlády ho vykoná.

§ 28.

Zákon podpisuje okrem prezidenta republiky predseda snemu, predseda vlády a aspoň minister, poverený jeho vykonaním.

§ 29.

(1) Pre platnosť zákonov a nariadení s mocou zákona je potrebné, aby sa vyhlásili spôsobom, ktorý určuje osobitný zákon.

(2) Zákon treba vyhlásiť do 8 dní po podpísaní prezidentom republiky.

§ 30.

(1) V čase od rozpustenia snemu alebo od uplynutia jeho volebného obdobia až do ustanovenia nového snemu, robí neodkladné opatrenia, snemu vyhradené, osobitný výbor snemu.

(2) Výnimky a podrobnosti určuje ústavný zákon.

HLAVA TREZIA.

Prezident republiky.

§ 31.

(1) Prezidenta republiky volí snem.

(2) Za prezidenta môže byť volený štátny občan, ktorý je voliteľný do snemu a v deň voľby má aspoň 40 rokov.

(3) Tú istú osobu možno len dva razy za sebou voliť za prezidenta.

§ 32.

(1) K platnosti voľby je potrebná prítomnosť 2/3 všetkých poslancov v čas voľby a 3/5, väčšina prítomných. Volí sa lístkami bez rozpravy na verejnom zasadnutí.

(2) Ak z kandidátov ani jeden nedosiahne 3/5 väčšiny prítomných poslancov, volí sa znova medzi dvoma kandidátmi, ktorí dosiahli najväčší počet hla-

sov. V tomto prípade na vyvolenie stačí jednoduchá väčšina. Ak je pri druhej voľbe rovnosť hlasov, rozhoduje los.

§ 33.

(1) Funkčné obdobie prezidenta republiky trvá sedem rokov a začína sa dňom zloženia prisahy.

(2) Snem vykoná voľbu najneskôr 14 dní pred vypršaním funkčného obdobia predošlého prezidenta.

§ 34.

Prezident republiky ujíma sa svojho úradu pred snemom touto prisahou:

„Prisahám na Boha Všemohúceho a Vševedúceho, že ako prezident Slovenskej republiky budem verným strážcom ústavy a zákonov, že budem mať vždy pred očami mravné a hmotné povznesenie ľudu a povediem štát tak, aby sa v ňom uplatňoval duch kresťanskej lásky a spravodlivosti. Tak mi Pán Boh pomáhaj!“

§ 35.

Prezident republiky nemôže byť členom snemu.

§ 36.

Ak prezident umrie, vzdá sa alebo trvalé nemôže plniť svoju funkciu, snem do 30 dní vyvolí nového prezidenta.

§ 37.

(1) Kým niet prezidenta alebo ak prezident dočasne nemôže vykonávať svoj úrad, funkciu hlavy štátu vykonáva predseda vlády.

(2) Ak dôjde k demisii vlády v čase, keď niet prezidenta, rozhodne o demisii vlády a urobí opatrenie o dočasnom vedení vládnych vecí predsedníctvo snemu.

§ 38.

(1) Prezidentovi republiky prislúcha:

- a) reprezentovať štát navonok, prijímať a poverovať diplomatických zástupcov, uzavierať medzinárodné zmluvy,
- b) vyhlasovať stav brannej pohotovosti štátu a so súhlasom snemu vyvolať vojnu a uzavierať mier,

- c) zvolávať a rozpúšťať snem a vyhlasovať zasadanie snemu za skončené,
- d) vrátiť snemu odhlasované zákony s pripomienkami,
- e) podpisovať zákony a nariadenia s mocou zákona,
- f) adresovať snemu posolstvo,
- g) vymenúvať a prepúšťať ministrov,
- h) vymenúvať všetkých vysokoškolských profesorov a sudcov, ďalej štátnych úradníkov a dôstojníkov troch najvyšších stupní,
- i) funkcia najvyššieho veliteľa armády,
- j) právo podľa § 72 a dišpenzácie, hlavne štátu vyhradené,
- k) udeľovať rády a vyznamenania
- l) udeľovať dary a penzie z milosti
- m) právo zúčastňovať sa na zasadnutí vlády, štátnej rady, žiadať o ich zvolanie a predsedáť im.

(2) Všetka moc vládna a výkonná, nakoľko ústavou nie je alebo neskoršie vydanými zákonmi nebude výslovne vyhradená prezidentovi republiky alebo štátnej rade, príslúcha vláde.

§ 39.

(1) Prezident nie je zodpovedný za výkon svojej funkcie.

(2) Prezidenta môže počas jeho funkčného obdobia trestne stíhať štátna rada na obžalobu snemu len pre vlastizradu. Trestom môže byť strata úradu prezidentského a strata spôsobilosti tohto úradu znovu nadobudnúť.

(3) Podrobnosti určuje osobitný zákon.

§ 40.

K platnosti každého prezidentovho vládneho aktu sa vyžaduje spolupodpis príslušného ministra.

HLAVA ŠTVRTÁ.

Vláda.

§ 41.

(1) Vláda sa skladá z predsedu a z ministrov.

(2) Prezident menuje predsedu vlády a ministrov a určuje, ktoré ministerstvá spravujú jednotliví ministri.

(3) Počet a obor pôsobnosti jednotlivých ministerstiev určuje osobitný zákon.

§ 42.

Členovia vlády pred prevzatím svojho úradu zložia do rúk prezidentových túto prisahu:

„Prisahám na Boha Všemohúceho a Vševedúceho, že budem svedomite a nestranne plniť svoje povinnosti a zachovávať zákony. Tak mi Pán Boh pomáhaj!“

§ 43.

Vláda môže vydávať nariadenia na vykonávanie určitých zákonov a v ich medziach.

§ 44.

(1) Ak na zamedzenie nenahraditeľnej ujmy vážne hospodárske, finančné alebo politické záujmy štátu vyžadujú neodkladné opatrenia, vláda ich môže vydať nariadením s mocou zákona s výnimkou vecí, ktoré patria do výlučnej právomoci snemu alebo ktoré podľa ústavy má upraviť zákon.

(2) Takéto nariadenie platí len vtedy, ak ho podpíše väčšina členov vlády a prezident republiky.

(3) Nariadenie s mocou zákona súčasne s jeho vyhlásením predloží predseda vlády snemu. Snem môže do troch mesiacov vysloviť s ním svoj nesúhlas, ktorý sa vyhlasuje podľa § 29 s udaním dňa, ktorým nariadenie stráca svoju platnosť alebo môže nariadenie zmeniť a vydať ho ako zákon.

§ 45.

Vláda vyvolí zo svojich členov zástupcu predsedu. Ak by on nemohol zastupovať predsedu, zastupuje ho vekom najstarší člen vlády.

§ 46.

(1) Vláda rozhoduje v zbore, ktorý sa môže uznášať, ak okrem predsedu alebo jeho zástupcu je prítomná väčšina jej členov.

(2) Podrobnejšie ustanovenia o rokovaní vlády vydá vláda uznesením so schválením prezidenta republiky.

§ 47.

(1) Vládne nariadenie podpisuje predseda vlády a príslušný minister.

(2) Vládne nariadenie má sa vyhlásiť spôsobom, ktorý určuje osobitný zákon (§ 29).

§ 48.

Snem môže vládu alebo jej jednotlivých členov volať na politickú zodpovednosť a vysloviť jej alebo niektorému členovi vlády nedôveru.

§ 49.

(1) Ak predseda alebo člen vlády úmyselne alebo z hrubej nedbanlivosti vo svojej úradnej pôsobnosti poruší ústavný alebo iný zákon, je trestne zodpovedný.

(2) Právo obžaloby prislúcha snemu a trestné pokračovanie vykonáva štátna rada.

(3) Podrobnosti upravuje osobitný zákon.

§ 50.

Člen vlády nesmie byť členom orgánov zárobkových spoločností.

HLAVA PIATA.

Štátna rada.

§ 51.

Štátna rada sa skladá takto: šesť členov menuje prezident republiky, desať členov vysielia Hlinkova slovenská ľudová strana, po jednom členovi vysielajú registrované strany národnostných skupín a stavy; ďalšími členmi sú: predseda vlády a predseda snemu.

§ 52.

Štátnej rade prislúcha:

- a) zisťovať, či nastala skutočnosť, ktorá prezidentovi republiky trvalé znemožňuje plniť jeho funkciu (§ 36),
- b) trestne stíhať prezidenta republiky (§ 39),
- c) trestne stíhať predsedu a členov vlády (§ 49),
- d) zostavovať kandidátnu listinu pre voľby do snemu,
- e) rozhodovať o strate poslaneckého mandátu na návrh predsedníctva snemu,
- f) podávať snemu návrhy zákonov,
- g) podávať prezidentovi republiky a vláde dobrozdania vo veciach politických kultúrnych a hospodárskych.

§ 53.

Člen štátnej rady pred započatím svojej činnosti zloží do rúk prezidenta republiky túto prísahu:

„Prísahám na Boha Všemohúceho a Vševedúceho, že budem svedomite a nestranne plniť svoje povinnosti a zachovávať zákony. Tak mi Pán Boh pomáhaj!“

§ 54.

(1) Funkčné obdobie štátnej rady je trojročné.

(2) Prezident republiky zvolá ustanovujúcu schôdzku štátnej rady, na ktorej sa vyvolí predseda a ostatní funkcionári.

§ 55.

(1) Členovia štátnej rady požívajú imunitu ako poslanci (§ 16).

(2) Ak je členom štátnej rady poslanec o jeho vydaní rozhoduje snem.

§ 56.

Členovia štátnej rady môžu svedčiť o veciach, o ktorých sa dozvedeli o svojej funkcii, len so súhlasom štátnej rady, a i keď nie sú už jej členmi.

§ 57.

(1) Štátna rada rozhoduje v zbore, ktorý sa môže uznášať, ak okrem predsedu alebo jeho zástupcu je prítomná väčšina jej členov. Uznáša sa väčšinou hlasov.

(2) Podrobnosti o štátnej rade určuje osobitný zákon.

HLAVA ŠIESTA.

Politické strany.

§ 58.

(1) Slovenský národ zúčastní sa štátnej moci prostredníctvom Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (strany slovenskej národnej jednoty).

(2) Podrobnosti o vzniku, zložení a právomoci orgánov strany určuje osobitný zákon.

§ 59.

(1) Národnostná skupina sa zúčastní štátnej moci prostredníctvom svojej registrovanej politickej strany, ak ona môže byť pokladaná za predstaviteľku politickej vôle celej národnostnej skupiny.

(2) Podrobnosti určuje zákon,

HLAVA SIEDMA.

Stavovské zriadenie.

§ 60.

(1) Občania podľa svojho povolania sa zoskupujú do týchto stavov:

- a) poľnohospodárstva,
- b) priemyslu,
- c) obchodu a živností,
- d) peňažníctva a poisťovníctva,
- e) slobodných povolání,
- f) verejných zamestnancov a osvetových pracovníkov.

(2) Každý stav sa skladá z osobitnej skupiny zamestnávateľov a zamestnancov.

§ 61.

(1) Každý občan musí byť organizovaný v niektorom stave, ale funkciu môže mať len organizovaný príslušník politickej strany.

(2) Výnimky určuje zákon.

§ 62.

Stavy sa starajú o hospodárske, sociálne a kultúrne záujmy svojich zložiek, najmä o zvýšenie ich výkonností a životnej úrovne, o úpravu pracovných pomerov, o vyrovnanie a usmerňovanie záujmov medzi stavmi, medzi výrobcami a spotrebiteľmi a o riešenie prípadných sporov medzi zamestnávateľmi a zamestnancami.

§ 63.

(1) Stavy sa organizujú na princípe samosprávnom,

(2) Otázky organizácie, činnosti, právomocí stavov a štátneho dozoru nad nimi určuje osobitný zákon.

HLAVA ÔSMA.

Územná samospráva.

§ 64.

(1) V správe štátu zúčastnia sa občania prostredníctvom orgánov územnej a stavovskej samosprávy. Pri tom treba mať náležitý ohľad na záujmy inonárodných skupín.

(2) Podrobnosti určuje osobitný zákon.

HLAVA DEVIATA.

Súdnictvo

§ 65.

(1) Súdna moc prislúcha štátnym súdom a osobitným súdom. Ich organizáciu, obor ich pôsobností, ich príslušnosť a pokračovanie pred nimi upravujú osobitné zákony.

(2) Nikto nesmie byť zbavený svojho zákonného sudcu.

(3) Výnimočné sudy možno zriadiť len pre pokračovanie v trestných veciach, len v prípadoch zákonom vopred určených a len na čas obmedzený.

§ 66.

(1) Súdnictvo vo všetkých inštanciách je oddelené od správy.

(2) Osobitné zákony určujú, ktoré správne úrady majú súdnu moc vo veciach, odkázaných na trestné pokračovanie policajné alebo finančné.

(3) Právomoc vojenských súdov možno rozšíriť na civilné obyvateľstvo len počas vojenného stavu podľa zákonných ustanovení a len na činy v tejto dobe spáchané. Vo výnimočných prípadoch možno nevojeniské ozbrojené štátne orgány na určitom území podrobiť právomocí vojenských súdov.

(4) Vo všetkých prípadoch, v ktorých správny úrad podľa zákona rozhoduje o súkromnoprávných nárokoch, strana, ktorá je týmto rozhodnutím dotknutá, môže sa po vyčerpaní opravných prostriedkov domáhať nápravy pred štátnymi súdmi, ak to nevyučuje zákon.

(5) Riešenie sporov vo veci oboru pôsobnosti medzi súdmi a správnymi úradmi upravuje zákon.

§ 67.

(1) Sudcovia sú nezávislí v svojej sudcovskej funkcii a viazaní sú len zákonom.

(2) Podrobnosti o služobných pomeroch sudcov, najmä o ich disciplinárnej zodpovednosti a o podmienkach, potrebných na dosiahnutie miesta sudcu z povolania, určujú osobitné zákony.

§ 68.

Sudcovia z povolania sú ustanovovaní na svoje miesta vždy trvale; proti svojej vôli môžu byť prelození alebo daní do výslužby len v prípadoch novej súdnej organizácie v dobe zákonom určenej alebo na základe právoplatného disciplinárneho rozhodnutia, ktorým môže byť vyriešené i pozbavenie sud-

covského úradu; do výslužby môžu byť daní na základe právoplatného rozhodnutia i v tom prípade, keď dosiahnu veku zákonom určeného. Podrobnosti určuje osobitný zákon. Tento zákon určuje i podmienky, pri ktorých môže byť sudca z povolania suspendovaný z úradu.

§ 69.

Sudcovia z povolania nesmú mať iných funkcií platených stálych alebo občasných, nakoľko zákon nedovoľuje výnimky.

§ 70.

Rozsudky sa vynášajú menom Republiky.

§ 71.

Sudcovia pri rozhodovaní majú skúmať platnosť vládnych nariadení; pri zákonoch a nariadeniach s mocou zákona môžu skúmať len to, či boli riadne vyhlásené.

§ 72.

Prezidentovi republiky prislúcha právo udeľovať milosť, najmä odpúšťať alebo zmierňovať tresty, uložené trestnými súdmi a disciplinárnymi vrchnosťami a právne následky takýchto odsúdení, počítajúc do toho aj zahľadanie odsúdení, a – s výnimkou trestných činov, ktoré sa stíhajú len súkromnou obžalobou, – nariaďovať, aby sa súdne trestné pokračovanie nezavádzalo alebo aby sa zastavilo.

§ 73.

Zodpovednosť štátu a sudcov za náhradu škody, ktorú títo zapríčinili tým, že porušili právo vo svojej sudcovskej funkcii, určuje osobitný zákon.

§ 74.

(1) Ochranu proti rozhodnutiam správnych orgánov poskytuje správne súdnictvo.

(2) Štát a vinný štátny orgán (zamestnanec) ručí za škodu, spôsobenú nezákonným výkonom verejnej moci.

(3) Podrobnosti určujú osobitné zákony.

HLAVA DESIATA.

Povinnosti a práva občanov.

§ 75.

(1) Každý občan mužského pohlavia je podrobený vojenskej službe alebo s ňou spojenej pracovnej povinnosti a je povinný mať účasť v obrane štátu.

(2) Každý občan mužského pohlavia je podrobený predvojenskému a po-vojenkému výcviku.

(3) Na obranu štátu každý občan bez rozdielu pohlavia je podrobený po-mocnej službe a môže byť na výcvik pre túto službu povolávaný.

(4) Spôsob, druh a trvanie vojenskej, pracovnej a výcvikovej povinnosti a výnimky určuje osobitný zákon.

§ 76.

Práca duševná alebo telesná je občianskou povinnosťou.

§ 77.

Každý občan je povinný platiť dane dávky a poplatky na základe zákona.

§ 78.

Občania sú povinní plniť úlohy svojho povolania, pomáhať verejným or-gánom v ich činnosti, plniť funkcie, ktoré majú na základe zákona alebo z prí-kazu úradov.

§ 79.

(1) Vlastníctvo má sociálnu funkciu a zaväzuje majiteľa narábať s ním v zá-ujme všeobecného dobra.

(2) Súkromné vlastníctvo možno obmedziť len zákonom.

§ 80.

Občania sú povinní starať sa o výchovu a školenie svojich detí, aby sa stali z nich dobrí občania štátu.

§ 81.

(1) Všetci obyvatelia bez rozdielu pôvodu, národnosti, náboženstva a po-volania požívajú ochranu života, slobody a majetku.

(2) Obmedzenie týchto práv je prípustné len na základe ustanovení zá-konov.

§ 82.

(1) Osobná sloboda a domáci pokoj sa zaistuje v medziach ustanovení zákonov.

(2) Nikto nesmie byť potrestaný pre chovanie sa, ktoré neporušilo právoplatnú trestnú normu a ktorého trestnosť nebola už vopred zákonom alebo zákonitou normou určená.

§ 83.

Listovné tajomstvo môže byť obmedzené len zákonom.

§ 84.

Zhromažďovacie, tlačové a spolčovacie právo sa zabezpečuje v medziach zákonných ustanovení.

§ 85.

Sloboda vierovyznania, prejavu mienky, vedeckého badania a umenia sa zabezpečuje, nakoľko nenaráža na ustanovenia zákonov, verejného poriadku a kresťanských mravov.

§ 86.

Manželstvo, rodina a materstvo sú pod zvýšenou ochranou právneho poriadku.

§ 87.

(1) Práca je chránená.

(2) Vykoristovanie sociálne slabých občanov sa zakazuje.

(3) Výška mzdy má byť primeraná pracovnému výkonu so zreteľom na rodinné pomery.

(4) Rušenie a organizovanie rušenia práce sa zakazuje.

(5) Podrobnosti určuje osobitný zákon.

HLAVA JEDENÁSTA.

Cirkvi.

§ 88.

Každému sa zabezpečuje právo voľne plniť náboženské povinnosti, nakoľko tá neodporuje ustanoveniam zákona, verejnému poriadku a kresťanským mravom.

§ 89.

Všetky cirkvi a náboženské spoločnosti uznané štátom sú verejnoprávnymi korporáciami s vlastnou správou a vlastným majetkom.

§ 90.

Vyučovanie náboženstva na ľudových a stredných školách je povinné a deje sa kvalifikovanými príslušníkmi cirkví pod dozorom štátu.

HLAVA DVANÁSTA.

Národnostné skupiny.

§ 91.

- (1) Občania môžu sa voľne hlásiť k svojej národnosti.
- (2) O príslušnosti občanov k národnosti vedie sa kataster.
- (3) Zmeny v národnostnom katastre môžu sa diať len v medziach zákona.

- (4) Podrobnosti určuje zákon.

§ 92.

- (1) Každá činnosť smerujúca k odnárodneniu je trestná.
- (2) Podrobnosti určuje zákon.

§ 93.

- (1) Národnostné skupiny, ktoré sa na území Slovenska udomácnili, majú právo kultúrne a politicky sa organizovať pod vlastným vedením.
- (2) Národnostné skupiny a ich členovia (§ 91) so svojím materským národom môžu nadväzovať a pestovať kultúrne styky.

§ 94.

Národnostné skupiny majú právo užívať vo verejnom živote a v školách svojho jazyka, o čom sa vydá osobitný zákon.

§ 95.

Práva národnostných skupín, uvedené v ústave, platia natoľko, nakoľko také isté práva v skutočnosti požíva i slovenská menšina na území materského štátu príslušnej národnostnej skupiny.

HLAVA TRINÁSTA.

Rozličné ustanovenia.

§ 96.

Ústavným zákonom je každý zákon, ktorý je ako taký označený a bol odhlasovaný kvalifikovanou väčšinou (§ 21).

§ 97.

(1) Zákony a nariadenia s mocou zákona, ktoré odporujú ústave alebo iným ústavným zákonom, sú neplatné.

(2) Ústava a iné ústavné zákony môžu byť menené alebo doplnené len zákonmi, ktoré sú označené za ústavné.

§ 98.

(1) O tom, či zákony a nariadenia s mocou zákona vyhovujú ustanoveniu § 97 ods. 1, rozhoduje ústavný senát.

(2) Ústavný senát sa skladá zo senátnych prezidentov Najvyššieho súdu a Najvyššieho správneho súdu. Predsedom senátu je prvý prezident Najvyššieho súdu.

(3) Podrobnosti určuje osobitný zákon.

§ 99.

(1) Zákony a nariadenia strácajú platnosť najneskoršie koncom januára, ktorý nasleduje po 25. roku od ich vyhlásenia, ale ak sú spred 14. marca 1939 najneskoršie koncom januára 1950. Vláda môže ich platnosť predĺžiť o 25 rokov ich novým vyhlásením v zbierke na vyhlasovanie určenej a v jazyku štátnom. To isté právo prislúcha iným orgánom štátu, ak ide o právne predpisy, ktorých vydávanie patrí do ich pôsobnosti.

(2) Platnosť zákona možno takto predĺžiť len, ak zákon svoje trvanie sám výslovne neobmedzuje.

(3) Skorší predpis možno platne meniť počnúc rokom 1950 len tak, že sa súčasne vyhlási nové znenie celého predpisu, ktorý je zmenou priamo dotknutý.

§ 100.

(1) Terajší snem ostáva v činnosti, kým sa neustanoví nový. Dokiaľ nebude vyvolený ústavou určený počet poslancov, pre platné uznávanie je rozhodujúci počet poslancov ústavodarného snemu.

(2) Funkčné obdobie ústavodarného snemu skončí sa najneskôr 31. decembra 1943.

§ 101.

Prvého prezidenta republiky vyvolí snem do 90 dní po účinnosti tohto zákona.

§ 102.

Všetky ustanovenia právnych predpisov, ktoré sú v rozpore s touto ústavou alebo s existenciou samostatnej Slovenskej republiky, strácajú platnosť.

§ 103.

Zákon tento nadobúda účinnosti dňom vyhlásenia a vykoná ho vláda.

Voľba prezidenta republiky

26. októbra 1939

Predseda dr. Sokol (zvoní):

Otváram 12. zasadnutie snemu Slovenskej republiky a oznamujem, že jediným bodom programu dnešného zasadnutia je voľba prezidenta republiky.

Podľa §§ 31 a 32 Ústavy prezidenta republiky volí snem. Za prezidenta môže byť volený štátny občan, ktorý je voliteľný do snemu a v deň voľby má aspoň 40 rokov.

K platnosti voľby je potrebná prítomnosť 2/3 všetkých poslancov v čas voľby a 3/5 väčšina prítomných.

Ak z kandidátov ani jeden nedosiahne 3/5 väčšiny prítomných poslancov, volí sa znova medzi dvoma kandidátmi, ktorí dosiahli najväčší počet hlasov. V tomto prípade na vyvolenie stačí jednoduchá väčšina. Ak je pri druhej voľbe rovnosť hlasov, rozhoduje los.

Podľa prezenčnej listiny prítomné je 61 poslancov. Nakoľko tento počet prítomných poslancov stačí k platnosti voľby prezidenta republiky, zisťujem, že snem je schopný sa uznášať.

Prezident republiky podľa § 32 Ústavy volí sa lístkami bez rozpravy na verejnom zasadnutí.

Upozorňujem pánov poslancov, že pre dnešnú voľbu prezidenta republiky boli vydané biele hlasovacie lístky a že treba len tieto použiť. Hlasovacie lístky v obálke boli doručené každému poslancovi pri vstupe do rokovacej siene snemu.

Hlasovací lístok má nadpis: „Hlasovací lístok pre voľbu prezidenta republiky“ a je opatrený pečatou snemu. Prosím pánov poslancov, aby na hlasovací lístok napísali len jedno meno, ináč by bol hlas neplatný.

Hlasovať budeme v tomto poriadku. Najprv budú hlasovať členovia predsedníctva snemu a členovia vlády – poslanci. Títo odovzdajú hlasovacie lístky do urny na svojom mieste. Zbieraním týchto hlasovacích lístkov poverujem pána hlavného radcu dr. C s e l k u. Potom odovzdajú hlasovacie lístky ostatní páni poslanci do urny, ktorá je umiestnená na predsedníckej tribúne.

Sčítaním hlasov poverujem zapisovateľov: pána poslanca Andreja G e r m u šku a pána poslanca Jozefa Drobného. Títo mi zároveň oznámia aj výsledok hlasovania.

Predseda dr. Sokol (zvoní):

Voľba prezidenta republiky sa začína.

(Po voľbe.)

Predseda dr. Sokol (zvoní): Podľa oznámenia zapisovateľov bolo odovzdaných 61 platných hlasovacích lístkov. Z toho všetky hlasy zneli na meno dr. Jozefa Tisu. (Dlhotrvajúci búrlivý potlesk.)

Predseda dr. Sokol (zvoní):

Podľa tohto výsledku zisťujem, že za prvého prezidenta Slovenskej republiky je vyvolený dr. Jozef T i s o. (Dlhotrvajúci búrlivý potlesk. Je 10 hod. 46 min.)

Prv, ako by sme v programe ďalej pokračovali oznamujem, že o výsledku voľby upovedomím vyvoleného pána prezidenta republiky, odovzdám mu osobitnú listinu osvedčujúcu túto voľbu a požiadam ho, aby sa dostavil do snemu zložiť prisahu, ako to predpisuje § 34. našej Ústavy.

Predseda dr. Sokol (zvoní): Prerušujem zasadnutie snemu a prosím pánov poslancov a vzácných hosti, aby zostali na svojich miestach.

(Zasadnutie prerušené o 10. hod. 48. min., znovu otvorené o 11. hod. 14. min.)

Predseda dr. Sokol (po príchode prezidenta republiky dr. Jozefa Tisu, ktorého snem vítal dlhotrvajúcim, nadšeným potleskom):

Otváram prerušené zasadnutie snemu.

Pán prezident!

Snem obnoveného slovenského štátu vyvolil Vás jednohlasne za prezidenta Slovenskej republiky. Pozdravujem Vás ako prvého prezidenta slovenského štátu v tom pevnom presvedčení, že vysoký úrad prezidenta republiky budete vykonávať podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia a že zachovávať budete zákony republiky.

Prosím, aby ste majúci právicu položenú na Ústave republiky predniesli slova prisahy, a tým potvrdili, že preberáte na seba všetky povinnosti, ktoré od Vás bude vyžadovať úrad prezidenta republiky.

Prezident republiky dr. Jozef Tiso (číta):

Prisahám na Boha Všemohúceho a Vševéduceho, že ako prezident Slovenskej republiky budem verným strážcom ústavy a zákonov, že budem mať vždy pred očami mravné a hmotné povznesenie ľudu a povediem štát tak, aby sa v ňom uplatňoval duch kresťanskej lásky a spravodlivosti. Tak mi Pán Boh pomáhaj! (Podáva predsedovi snemu ruku.)

Predseda Dr. Sokol:

Pán prezident,

zložili ste prísahu, predpísanú Ústavou republiky. Poslanci, ako volení zástupcovia ľudu, prijímajú túto Vašu prísahu a pevne veria, že Slovenská republika pod Vaším múdрым a obozretným vedením spravovaná bude tak, ako to záujem slovenského národa a celého občianstva štátu bude vyžadovať. Prozreteľnosť Božia postavila Vás na čelo slovenského štátu v dobe neobyčajne ťažkej, a tým určila Vám aj mimoriadne významnú a zodpovednú úlohu. Vašou historickou úlohou je vybudovať vnútorne konsolidovaný a medzinárodne zaistený slovenský štát a takto zabezpečiť navždy slobodu a samostatnosť slovenského národa. Sme pevne presvedčení, že s pomocou Božou splníte túto svoju úlohu a my všetci Vám záväzne sľubujeme, že Vás v tejto ťažkej, ale vznešenej práci budeme podporovať. Blahoželám Vám srdečne menom snemu Slovenskej republiky a menom občianstva celého štátu. Nech žije a prekvitá Slovenská republika! Jej prvému prezidentovi „Na stráž!“ (Dlhotrvajúci a búrlivý potlesk.)

Zaklúčujem zasadnutie.

(Koniec zasadnutia o 11. hod. 19. min.)

Slovenský národný archív, fond Snem slovenskej republiky, k. 7

Posolstvo prezidenta republiky J. Tisa prednesené na slávnostnom zasadnutí snemu Slovenskej republiky v Ružomberku

31. októbra 1939

Slávny snem!

Po rušnej životnej púti prichádza Andrej Hlinka konečne k definitívnemu odpočinku. Nikdy nebol ani tým všedným, ale ani tým priemerným človekom a Slovákom, že by sa malo nad ním uplatniť obvyklé pravidlo, že sychravá zem ho pohltne v obyčajnom objatí. Slovenský kameň bude nosiť v lone svojom tvrdého bojovníka za práva Slovákov a úslnie nadzemského odpočinku mu bude údelom, aby svetlom svojho životného príkladu svietil nám i budúcim pokoleniam slovenským. Sarkofág zvečnelého nášho vodcu má byť a zostať občerstvujúcim pútnickým miestom celého slovenského národa.

Prvý prezident Slovenskej republiky ako prvý pútnik k hrobke Andreja Hlinku začína požehnanú tradíciu národného osvieženia, čomu chce dať výraz i tým činom, že prvé svoje posolstvo k národu poslať od hrobky nesmrteľného Vodcu.

Národ slovenský, i keď nemal politickej slobody, svoj národný život pestoval dôsledne a v daných možnostiach čo najintenzívnejšie. Tiché rodinné krby, posvätné chrámy Božie boli ohniskami lásky k svojej. Matky slovenské boli nositeľkami tradície slovenskej, keď dávali z úst do úst generáciám slovenským reč našu materinskú. K ním sa družili básnici, spisovatelia, umelci a všetci so svätým zápalom preniknutí strážcovia ohňa slovenskej rodolásky. Ak naša ľudová pieseň má toľko teploty, naše ľudové umenie toľko bohatých sýtych farieb, ak národné povedomie slovenské je tak prirodzene citové, možno si vysvetliť jedine historickou skutočnosťou, že na tieto úseky života sa musela obmedzovať dlhé storočie celá životná sila nášho národa. Tam sa prejavovala a tam tvorila hodnoty, ktoré zachovať bude našou úlohou i v budúcnosti.

Iste všetka vďaka patrí našim buditeľom, básnikom, spisovateľom, umelcom od čias Pribinových cez sv. Cyrila a Metoda, Bernoláka, Štúra, Moyzesa, Kuzmányho, Vajanského, ktorí sta proroci národa udržiavali národné povedomie v pomeroch veľmi zlých a prostriedkami výlučne duchovnými. Čím ďalej, tým väčšmi sa pocitovala potreba činiteľov i prostriedkov mimoduchovných, prostriedkov mocenských, aby národné povedomie stalo sa činiteľom

tvorenia celého života národného, teda i sociálneho, hospodárskeho a štátoprávneho, a nielen esteticko-citového. Túžba po činiteľoch popri básnikoch a literátoch vynášala síce dosť postáv odhodlaných a prieborných, no plnosť časov prvého Andreja Hlinku postavila do pomerov a pred také výkony, ktoré jeho borbe za prirodzené právo slovenské dávajú charakter skutočného politického boja. Vyrastá z radov buditeľov, sám je literátom i požehnaným umelcom slova, je však v prvom rade politickým dejateľom, ktorý národu svojmu vymáha právo žiť slobodne, aby nemusel žiť v úkrytoch a prejavovať sa len vo sférach duchovných, ale aby si vládol sám nad sebou a určoval si podmienky a spôsoby celého svojho života sám. Tak sa stal vodcom národa, ktorý viedol svoj rod do zeme, zasľúbenej Stvoriteľom každému národu, do samostatnosti. Vodcovský prút Hlinkov vykvitol a prvý slovenský prezident, akožto suverénna hlava štátu slovenského, je takýmto jeho výkvetom. Slovenský štát, ako mocenský činiteľ, je ochrannou atmosférou slovenského národného povedomia a je zabezpečovateľom slobodného a nehateného uplatňovania sa životnej sily národa na všetkých možných poliach. Slovenský štát vyrástol z duchovných sfér náboženského života, z borby ducha slovenského, z literatúry a umenia nie aby na ne zabudol, lež aby ich mocenskou svojou silou k nevídanému rozkvetu priniesol.

Preto slovenský štát ako vrchol národného snaženia slovenskej minulosti, v úzkej spojitosti so všetkými prameňmi národnej sily bude i ďalej nielen pestovať, ale právomocenskou svojou silou starať sa bude o to, aby tieto pramene národnej sily slovenskej nijakým spôsobom nezakalené požehnane pôsobili a aby národná sila slovenská vo vytrvávajúcom nového slovenského života uplatňovala sa plne a ničím nehatená. Slovenský národ pri všetkej svojej skromnosti vedomý si je svojho dejinného poslania medzi národmi. Preto bez toho, že by sa chcel miešať do vecí iných národov, nezriekne sa rýdzeho a nefalšovaného svojrázneho života národného ani svojej štátnej samostatnosti, lebo pred logikou histórie nevedeli by sme si ináč vysvetliť zmysel radostného faktu, že k takému veľkému počtu štátov bol Prozreteľnosťou Božou v dejinnom vývine utvorený ešte jeden štát, a to štát na počet tak malého národa, ako je národ slovenský. Máme teda svoje historické poslanie, ktoré verne plnené nami, bude požehnanou službou národu a bezpečnou zárukou slovenského štátu. O dejinných osudoch slovenského národa rozhodovala predovšetkým poloha slovenského územia. Následkom tejto polohy bol slovenský národ vystavený ťažkým skúškam, ktoré neraz hrozili záhubou nášmu národu. Na tomto území od najstarších čias stretali sa nielen kultúrne prúdy západu a vý-

chodu, ale i mocenské záujmy susedov. Nebolo slabosťou slovenského národa, že na tejto nebezpečnej križovatke Európy stratil svoju politickú samostatnosť, naopak, bolo dôkazom jeho sily, že sa na tejto križovatke keď i bez politickej samostatnosti ako národ cez dlhé storočia, udržal.

Pravda, Slovensko neprestalo byť takouto križovatkou a súčasné udalosti podávajú dostatok dôkazov, že Slovensko má takúto nebezpečnú polohu i dnes. Ale práve táto okolnosť musí byť pre každého Slováka poučením, ako chápať svoje povinnosti k národu a vlasti, aby sme svoju slobodu a život svojho národa zabezpečili.

Vlny, ktoré dorážali na toto územie, dali slovenskému národu často takú úlohu, pri vykonávaní ktorej slúžil nielen sebe, ale celej strednej Európe. Cez toto územie prechodili prúdy európskej vzdelanosti, ktorú slovenský národ sprostredkoval svojim susedom, a na tomto území zastavovali sa prúdy a útoky, ktoré ohrozovali kresťanskú vzdelanosť Európy. Slovenský národ, brániac svoj majetok a svoje životy, bránil záujmy svojich susedov a záujmy civilizovaného sveta.

Všetky pohromy, ktoré toto územie stíhali, nútili slovenský národ, aby sa sťahoval z otvorených rovín a hľadal útulok v bezpečných skrýšach slovenských hôr a hlbokých dolín. Tento povrchový ráz slovenského územia mal rozhodujúci vplyv na osud slovenského národa. V skrytých dolinách, kotlíkoch, na skalnatých svahoch hôr pracovitosťou slovenských rúk a vytrvalosťou slovenského ducha udržoval sa slovenský život i vtedy, keď záplava cudzoty ohrozovala naše národné bytie. Boh dal slovenskému národu takú vlasť, ktorá chránila národ a zachránila od záhuby.

Na križovatke európskych záujmov a svetových názorov chce byť slovenský štát nie nárazníkovým štátom, o ktorý sa rozbíjajú vlny týchže, lež chce byť pojítkom veľkých bez naštrbenia ich prestíže, sprostredkovateľom a vyrovnávacím činiteľom východu a západu, sveta slavianskeho a germánskeho. K bohatstvu našich liečivých kúpeľov, ktoré každoročne tisícom zahraničných hostí vracajú ich telesné zdravie, pripojiť musíme i bohatstvo svojho ducha, aby bol spôsobilý účinne vykonávať funkciu ideového vyrovnávateľa v medzinárodných reláciách.

Oprávňuje nás k tomu naša história. Kresťanská tradícia nášho národa určovala nielen náš vnútorný národný život, ale i pomer nášho národa k susedom. Kresťanstvo upravilo náš pomer k európskemu západu, predovšetkým k ríši Nemeckej, i k európskemu východu, k Byzancu, ku krajinám balkánskym a k celej východnej Európe. Nemeckí misionári prinášali k nám svetlo

kresťanskej viery a slovenský národ prijímal toto svetlo. Solúnski bratia prehľbovali kresťanský život našich predkov a Slováci pomáhali šíriť kresťanskú vzdelanosť u všetkých východných národov. Kresťanská kultúra zbližuje slovenský národ s národom nemeckým na prvopočiatku svojej kresťanskej éry, s národom českým (sv. Vojtech, sv. Ján), s národom poľským (sv. Vojtech, sv. Svorad a Benedikt], s národom maďarským (územie Slovenska ako územie arcibiskupstva ostrihomského bolo jadrom cirkevnej organizácie uhorskej), s národmi južnej a východnej Európy, ktoré prijali kresťanstvo a kresťanskú vzdelanosť, ktorá sa vyvinula na území našej vlasti a ktorú rozširovali i slovenskí žiaci slovanských apoštolov. Táto kresťanská tradícia učila národ slovenský bratskému spolunažívaniu so všetkými národmi svojho územia a je nám zárukou, že v duchu kresťanskej lásky a spravodlivosti budeme upravovať vždy svoj pomer k všetkým inonárodným občanom nášho štátu.

Boli sme, sme a zostaneme vrúcnyimi slovenskými nacionalistmi bez akejkoľvek nenávisťi voči iným. Milujeme svoje územie, spisbu, tradíciu, svojrázne duchovné bytie, a preto milujeme i svoju budúcnosť. A preto i v záujme tejto svojej budúcnosti pestujeme svoju duchovnú a hmotnú kultúru, na základe svojej tradície, aby sme ako rovnocenný kultúrny činiteľ mravnou svojou hodnotou podložili historický fakt svojho samostatného štátu. Tento štát je výplodom tisícročného národného snaženia slovenského, a nie troskou rozbitého štátneho zväzku československého. Tento štát stal sa skutkom na základe jednomyselného uznesenia všetkých zákonodarcov voleného Slovenského snemu, a nie na diktát cudzí alebo následkom násilného prevratu vnútorného. Slovenský štát, jediný mocenský predstaviteľ slovenského národa, súc si povedomý svojho poslania, suverénnu svoju moc uplatňovať bude vždy v prospech všestranného rozvoja slovenského národného života. Nespustí sa nikdy historickej pôdy minulosti práve tak, ako v každej prítomnosti vždy len reálne záujmy slovenskej budúcnosti budú mu najvyšším príkazom. V slovenskom samostatnom štáte je životný priestor slovenského národa tak v ohľade duchovnom, ako i v hmotnom. Slovenský štát bude strážcom, aby mozole slovenského robotníka, hospodára a podnikateľa, um slovenského politika, literáta a umelca, synovia a dcéry slovenských matiek, životy slovenských úradníkov aj vojakov nikdy viac neboli otrocky zneužívané k zveľadeniu cudzieho živlu, (potlesk), ale aby ich mocenská organizácia samostatného štátu usmerňovala výlučne len k rozkvetu slovenského života. Slovenský štát, ako výkvet slovenského nacionalizmu, bez výhrady a bezpodmienečne vždy bude vracat slovenskému národu všetko, čo jeho mocenská atmosféra pozitívne alebo ne-

gatívne znamenať môže. Tento slovenský nacionalizmus, ako i jeho stelesnenie, ktorým je slovenský štát, i pri jeho exkluzivite, je a bude vždy konštruktívnym činiteľom, lebo pozná len jedno jediné zameranie: slovenský národ. Je a bude teda živým výkričníkom vo svete smerom k ostatným národom a štátom v tom presvedčení, že keď každý národ vo svojom štáte takýmto nacionalizmom bude vedený, nastane veľké zbratrenie národov, lebo pri veľkej a horúcej láske k svojej nede bude v duši národov ani miesta, ani času pre nenávisť voči cudzím.

Z tejto veľkej lásky k svojej pochádza všetko naše snaženie v budovaní nášho štátu. Zjednocujeme svoj národ, aby nebolo rozdielu medzi Slovákmi čo do práv, ale i čo do povinností voči svojmu jedinému predstaviteľovi, voči slovenskému štátu. Účasť na práci budovateľskej, znášanie horúčavy pri obrane hraníc slovenského štátu, pri bránení jeho cti a dobrého mena, bude prvou a najzávažnejšou podmienkou určovania pomeru každého Slováka k svojmu štátu. Ako sme zo slovenského vlastenectva citového, v bdeniach a v umeleckej tvorbe pestovaného vrástli do vlastenectva v slovenskom štáte zrealizovaného, tak v hodnotení Slovákov vyrastáme z ich oceňovania podľa rodinného mena, podľa zásluh minulosti. Od každého Slováka žiadame dnes pozitívnu prácu a neustálu výkonnosť v nepretržitom budovaní spoločného domova v slovenskom štáte. Tak to žiada od každého občana za slovenský štát v prvom rade zodpovedná vláda. Takouto cestou nastane medzi nami prepotrebná všestranná disciplinovanosť, ktorá vychová z každého Slováka tvoriaceho člena slovenskej pospolitosti. Osobná disciplína k národnej pracovnej jednote je cesta, ktorá nás privedie k vnútornej konsolidácii. Táto konsolidácia bude druhým podkladom uznania nášho samostatného štátneho života za všetkých možných okolností v budúcnosti. Konsolidovaný štát je a bude vždy dôkazom zrelosti národa na samostatnosť a je vždy uspokojujúcim činiteľom pre susedov. Slovenský národ vo svojej štruktúre je kolektívom pracujúcich ľudí, slovenský štát je organizáciou slovenskej pracujúcej pospolitosti. V znamení pracovného výkonu každého člena národa v záujme celku prebudujeme celý náš hospodársky život, prebudujeme osobné nazeranie ľudí na hodnotu ľudí a na zmysel života, lebo ako práca zošľachtuje jednotlivca, tak pracovné súručenstvo národné a štátne bude silným zväzkom národným i štátnym. Odklon našej mládeže od dráhy úradníckej smerom k povolaniu obchodnému a priemyselnému, ako i prešinitie našej sociálnej štruktúry zo stranícko-triednej rozcapartenosti k zriadeniu stavovskému, má na mysli posilniť hospodárske zriadenie štátu a zvýšením ľudskej, výrobnej a sociálnej morálky pozdvihnúť

k primeranému postaveniu každého občana na pravé miesto. Zo silnej duchovnej podstaty nášho národného charakteru a nie z vykorisťovania sociálne slabých tvoríme kapitál; kapitál nie medzinárodný, nie odosobnený, nie v zbožňovaní zlata stelesnený, lež kapitál jednotlivcov radostne pracujúcich v záujme svojho národa a štátu (potlesk); kapitál, ktorý sa javí v mravných, silných jedincoch, v početných sociálne zaopatrených rodinách, v spokojnej a sociálnou spravodlivosťou sjednotenej národnej pospolitosti a v harmonickom spolunažívaní všetkých občanov, ktorí pracujú pod egidou usporiadaného štátu. Ako svoj nacionalizmus posväcujeme kresťanským duchom, aby nacionalizmus nebol heslom ani kepienkom pochybných zámerov, lež vnútornou hybnou silou pre tvorenie hodnôt v prospech určitého národného celku, tak prácu svoju povznášame zo sfér holej hmoty na výšku hodnoty ľudskej osobnosti. V práci vidíme činiteľa mravných zväzkov všetkých v hospodárskom živote vzájomne spojených jednotlivcov i výrobných skupín. Nacionálna znášanlivosť v duchu kresťanskom je predzvestou sociálneho zharmonizovania spoločnosti bez bezmyšlienkovitého nivelizovania individuálnej hodnoty každého človeka, bez ubíjania ducha čírym materializmom a bez utlačenia osobnej slobody mechanicky uplatňovanej nadvlády celku. Náš kresťanský nacionalizmus dokazuje prakticky svoju schopnosť usmerniť spolunažívanie rozličných národností v jednom štáte. Súbežne musí náš kresťanský socializmus dokázať, že záujem jednotlivca len v pestovaní záujmu celku môže byť trvalé chránený a že hmotný pokrok len so súčasným pestovaním ducha môže byť zabezpečený tak do intenzivity v budúcnosti, ako i pri blahodarných sociálnych účinkoch v organizme národnom a štátnom, Prehĺbenie hospodárskeho nášho života má jediný cieľ: zabezpečenie životných podmienok pre čím väčší počet ľudí, (Výkrik: Tak je!) Sledujeme tento veľký sociálny cieľ, aby nemusel žiadny Slovák mimo hraníc svojho štátu hľadať živobytie a tiež aby tradičný pojem o chudobných Slovákoch nebol viac označovateľom našej skutočnej hospodárskej zdatnosti. Preto hospodárskemu nášmu životu dáme nielen všetky moderné technické vymoženosti k dispozícii cieľom väčšieho výťažku a dokonalejšieho výkonu, lež zabezpečíme mu vždy i presný právny poriadok, istotu súkromného majetku a voľnosť podnikania v rámci životných záujmov celku, S prehĺbením hospodárskeho života práve preto, aby sme neupadli do jednostranného zmechanizovania a zmaterializovania národnej pospolitosti, musí závodieť pestovanie ducha. Preto si hodnotíme vychovávateľov ducha v školách i mimoškolských, menovite apoštolov pozitívneho náboženstva Kristovho, jedinečného to zdroja ľudskej sľachetnosti.

Slovenský národ bol zo všetkých slovanských národov prvý, ktorý vedel sa zapojiť do politického a kultúrneho života Európy a už na prahu svojich národných dejín našiel svoje miesto medzi kresťanskými, čiže kultúrnymi národmi Európy. Od úsvitu svojej histórie, ktorá sa začína prvým kresťanským kostolom na území našej vlasti, ostal slovenský národ verný kresťanstvu a ani v najťažších chvíľach národnej poroby nezriekol sa svojich kresťanských tradícií. Prijatie kresťanstva umožnilo slovenskému národu, že sa zachránil v búrkach dejinných prúdov pred tisícročím. Zachovanie kresťanskej viery umožnilo slovenskému národu, že ostal národom. Pretože ostal verný dedičstvu svojich otcov, pretože sa vedel modliť, pretože sa modlil vo svojej vlastnej materinskej reči slovenskej, spolu s kresťanstvom zachovával svoju národnosť, posvätenú slovenskou rečou svojej modlitby. Kresťanská a národná tradícia nášho národa sú tak úzko spojené, že sa nedajú od seba oddeľovať. Tvoria dve rovnobežné koľajnice na dráhe nášho národného života, ktorý má byť zabezpečený tak, že jednoliata národná výchova pre všetkých Slovákov má sa sústrediť v HG a v HM (potlesk), ktorý všeobecný rámec ovšem nevyčerpáva a preto nevylučuje, ba priamo vyžaduje využitie tých výchovných síl, ktoré zjavené náboženstvo poskytuje v jeho bohaté rozčlenenom zdroji života vnútorného. Vystrojenie ducha poznatkami rozumovými bude pozhnaným činiteľom v živote národov len vtedy, keď sa k nemu pripojí tiež zošľachtená vôľa a posvätený cit, nielen ako doplnok, lež i ako povznášajúca sila do sfér nadsebeckých a nadzemských. Historický pragmatizmus, bezpečne zisťujúci výsledky duchovnej práce náboženskej výchovy v minulosti, ubráni nás od toho, aby sme sa nedali uniesť do hmlistých kráčov blúznivých systémov len k vôli systému, lež aby sme sa držali reálnych potrieb národa a štátu, a tak aby sme vždy objektívne a konkrétne hodnotili služby národu preukázané.

Sme na začiatku svojho po tisícročnej prestávke obnoveného štátneho života. Duchovné hodnoty našich buditeľov, životné obete našich mučeníkov sú nám hrivnou, s ktorou máme svedomite hospodáriť, aby sme spokojne mohli vydať počet z tohto šafárenia pred Bohom i pred ľuďmi. Preto budeme sa riadiť heslom, voleným pre prezidentskú štandardu: Verní sebe svorne napred.

Slovenská republika rozlohou i počtom obyvateľstva pomerne malá, v dôsledku svojho geografického položenía je dôležitým činiteľom pri trvalom usporiadaní pomerov tejto časti Európy. Náš štát je predchnutý snahou prispieť so všetkými svojimi silami ku konsolidačnému dielu medzinárodných vzťahov, a preto víta spoluprácu každého, kto na základe princípů etnického s plným

uznaním a rešpektovaním práva slovenského národa a štátu na existenciu chce prispieť k spravodlivému a trvalému mieru. Preto plne oceňuje a váži si mierové úsilie Vodcu nemeckého národa, ktorého činy sledujúce spravodlivé usporiadanie Európy slovenský národ má možnosť náležite hodnotiť.

Pevným naším odhodlaním je, aby sme boli doma štátom národne a sociálne vyrovnaným a navonok dobrým susedom pre všetkých. Zlata a striebra, fyzickej sily nemáme veľa, ale čo máme bohatstva duchovného: šľachetného nacionalizmu, sociálnej spravodlivosti, spoločenskej úprimnosti, oddanej medzinárodnej solidarity, ducha pokoja, ducha kultúry, radi dáme, koľko len máme, aby poznával svet čím ďalej tým jasnejšie, že Slovák je človek statočný, zdatný, rytiersky, ktorý je hoden svojho samostatného štátu; Slovák odteraz, čo mu Božská Prozreteľnosť dovolila, aby pod svojím vlastným menom vystupoval vo svete, a keď už nebude nútený svojím umom, prácou a krvou svojou zveľaďovať cudziu moc a budovať cudziu kultúru, presvedčí svet o svojej štátoctvornosti, o svojom kultúrnom potenciálu tým, že zo svojho vrelo milovaného Slovenska vytvorí domov ľudí pracovitých a spokojných. Preto Slováci a Slovenky i ostatní občania slovenského štátu: Prvý váš prezident ako hlava štátu, ktorý dľa ústavnej listiny nemá mať starosti každodennej správy, dľa tradície našich otcov nebude tiež vladárom v zmysle otrokárskom, ale bude svedomím národa a strážcom najvyšších jeho hodnôt, vola k vám. Na stráž! Boh i svet hľadá na nás a pozoruje nás, na čo sme schopní. Nuž pamätajme vždy a všade, že česť národa, budúcnosť nášho štátu závisí od našej statočnosti, pracovitosti a svornej disciplíny. Preto srdcia svoje hore k Bohu, ruky k usilovnej každodennej práci, aby bol požehnaný štát slovenský a v ňom blažený národ slovenský!

Slovenský národný archív, fond Snem slovenskej republiky, k. 8

Posolstvo prezidenta republiky J. Tisa

14. 3. 1940

Slávny snem!

Oslava prvého výročia obnovenia slovenskej štátnosti je takým dejinným medzníkom, pri ktorom hodno sa je zastaviť. Nie natoľko k vôli sebe, veď čo je jeden rok v živote človeka – tobôž ešte v živote národa –, ale tým väčšmi k vôli tým, ktorí nám a našej štátnej samostatnosti dávali najprv týždňové, potom mesačné lehoty a na koniec utiekáním sa k „slovenskému tajomstvu“ prijali skutočnosť našej štátnej samostatnosti. Pre nás ani 14. marec ani uplynulý rok nie je tajomstvom, lež je fenomenálnym objavením po stáročia nevyhasnutého ohňa rodolásky v duši slovenskej a prekvapujúcim pochodom tvorčie sily slovenského ducha vo vytvorení konsolidovaného štátneho útvaru. Stáli sme pevne a bez pochybovania na základe prirodzeného práva slovenského národa na svojský život do všetkých dôsledkov a verili sme, že toto prirodzené právo malého slovenského národa dožije sa realizácie, lebo v poslednom čase čím ďalej, tým väčšmi sa začalo uplatňovať presvedčenie, že i v malom národe môže prebývať veľký duch, ktorý je divov schopný, keď sa jeho vlastná individualita k uplatneniu pripustí, že génus jeho môže ľudstvo zvláštnou farbou obdať. Nie náhodilým vzbĺknutím výbušného materiálu je teda 14. marec, lež vyvrcholením pôsobiacich historických síl, a my, ktorí sme ho pripravovali, boli sme si vedomí svojej životnej úlohy, že stojíme v službe neodškriepiteľného prirodzeného práva národa slovenského na svoju samostatnosť, ktoré cez tisícročie mohlo sa síce ubíjať, ale zabiť sa nemohlo, lebo prirodzené právo to je prejavom vôle samého Stvoriteľa. Službu národu svojmu konali sme s posvätným zápalom, boli sme si vedomí povinnosti plniť vôľu Stvoriteľovu s národom slovenským, ktorý keď Boh stvoril a udržal, mal a má s ním svoj úmysel. Nechceli sme sa spreneveriť plánom Prozreteľnosti Božej so slovenským národom, aby sme nevyvolali na seba i na národ oprávnený hnev Boží, preto proti všetkým zlým výhľadom s vierou v budúcnosti národa slovenského zakladali sme mu vlastný štát, a napriek všetkým ťažkostiam vecným a pochybnostiam maloverných, proti nepravým zahraničným a nepochopeniam domácim budovali sme cez celý rok jeho štátny domov. S akým výsledkom? Bežný pohľad po Slovensku stačí, aby sme docieľenú konsolidáciu pomerov z hľadiska časového meridla jedného roku za neočakávaný výkon označili. Ako ani na okamih nezastavil sa normálny život v rám-

coch autonómneho Slovenska prúdiaci, takým rýchlym krokom sa zariaďoval nový beh v samostatných štátnych formách po 14. marci vytvorených. Dobudovaná štátna reprezentácia domáca a zahraničná, krstom krvi prešla armáda, prvým otrasom odolná mena, novým potrebám rýchle sa prispôsobujúci priemysel, obchod a poľnohospodárstvo, disciplinované úradníctvo a robotníctvo, na oltár vlasti svoje dary a obety prinášajúca slovenská pospolitosť sú nielen činiteľmi docielenej konsolidácie, lež i dôkazom životaschopnosti národa slovenského a jeho samostatného štátu. Po Bohu, ktorý zjavne žehná našej práci v zmysle jeho stvoriteľského plánu, nevyužitej dosavád životnej sile národa slovenského vďačíme za docielené úspechy. Vďačne spomíname na ochrannú ruku Nemeckej ríše a jej vodcu Adolfa Hitlera, ktorý nám zabezpečil pokoj na vonok, aby sme sa nerušene mohli venovať svojej vnútornej výstavbe. Rozsah a hĺbka našej budovateľskej práce, ktorú zachycujú naše štatistické výkazy z každého odboru, sú prístupnejšie každému, než aby som o nich musel hovoriť zvlášť. Vyzdvihujem však zložku našej budovateľskej práce neprístupnú suchej štatistike a zaznávanú mnohými štátnikmi, ducha národa slovenského. Írečitému a zdravému duchu slovenskému môžeme pripisovať, že sme nestratili hlavu v zmätkoch, že sme obstáli pri náporoch, že sme sa udržali pri prvotných nedostatkoch. Zdravý, neotrávený, prirodzený duch slovenský v budovateľskej práci štátnej prechádza ohňom očistovým tak zjavne a tak prenikavo, že samostatná štátnosť slovenská znamená pre ducha slovenského klasické obrozenie a stále postupujúce zošľachtenie. Tento duch slovenský nie je len vysvetlením slovenského tajomstva úspechu prvého roku štátnej samostatnosti, lež je i jediným nositeľom blaženej budúcnosti. Opätovne zdôraznená prevýchova slovenského človeka, ako požadovaný predpoklad samostatného štátneho života, zakladá sa na pestovaní, utužovaní obrozeného ducha slovenského. Sľubné začiatky sú už tu; len aby sme vedeli, že obroda slovenského ducha je to, čo na hladine nášho verejného života čiaru stáleho postupu a napredovania vyvoláva a udržuje, naznačujeme príznaky tohto obrozeného ducha čo ukazovateľov budúcej našej práce. Vyrástli sme už z mnohého, čo duchu slovenskému nanútila politická, hospodárska, sociálna atmosféra nášho dosavadného života. Veľká realita samostatnosti ako lúče jarného slnka zapôsobila na ducha nášho národa, z ktorého ako roztápajúci sa sneh postupne miznú stopy politickej, hospodárskej a sociálnej poroby v zajatí cudzej nadvlády alebo cudzej ideológie. Súčasne ale pod blahodarnou ťarchou každodenných povinností obstarávania si náležitostí samostatného života, duch náš ústie, príberá na sile a čím ďalej, tým ráznejšie a zjavnejšie nadobúda vlastnosti

ducha štátotvorného. Prevýchova ducha slovenského znamená teda pramene-
nie ducha slovenského z minulostí na ducha štátotvorného.

Na túto minulosť si spomíname dnes, a to nielen na minulosť jednoročnú,
lež na minulosť tisícročnú. Ovšem nie tak, ako by sme z minulosti svojej žiť
chceli alebo aby sme zamestnávaní súc minulosťou zabudli na povinnosti prí-
tomnosti. Spomíname na minulosť, lebo minulosť a prítomnosť sú v organic-
kom spojení. Minulosť sa prelieva do prítomnosti, nielen tým, že je predpo-
kladom úspechov alebo ťažkostí prítomnosti podľa toho, aké dedičstvo prenáša
do prítomnosti, lež i tým, že minulosť žije menovite v duchovnej podstate prí-
tomnosti: minulosť vypestovala charakter, city, túžby, obyčaje a zvyky národa,
s ktorými národ v prítomnosti pracuje s úspechom alebo nezdarom, ktoré teda
národ v prítomnosti zveľaďovať alebo reformovať má, aby prítomnosť stala sa
požehnanejším podkladom nádejnej budúcnosti. V minulosti tejto duch slo-
venský pribral na seba reflexy doby, systém a kultúry vládncich kruhov a cu-
dzej štátnosti; vo svojej nesfalšovanej írečitosti zachoval sa len v intímnom
kruhu rodinnom a najviac v úzkom pásme miestnej samosprávy. Dňom 14.
marca dostáva sa do sféry štátotvornej, do rozmerov širokých, ovšem s refle-
xami a stopami cudzoty na sebe a so všetkými príznakmi nezvyklosti pohy-
bovať sa v rozmeroch života štátneho. I keď sa nám treba z tohto hľadiska dívať
na najbližšiu minulosť, minulosť to krátku, jednoročnú, stačí k tomu, aby si
národ už teraz označil mieru a spôsoby oslobodzovania ducha slovenského
od prínosu cudzieho vplyvu dlhej nenašskej minulosti, aby prišiel k plnému
uplatneniu ducha slovenský prvej štátotvornosti.

Ústrednou myšlienkou, okolo ktorej ako okolo krištalizačného bodu sa má
vytvárať štátotvorný duch slovenský, je blahobyť národa slovenského. Všetko
k tomuto cieľu smeruje, všetko z tohto hľadiska posudzujeme. Čokoľvek ro-
bíme a podnikáme, preto a tak to robíme, aby to prospelo blahu národa, a to
národa ako neroztriedeného, neprefarbeného celku etnického. Národu slúži
štát, trieda, jednotlivec. Posilňujeme štát, lebo sa takto lepšie zaistuje národ;
dvíhame tú-ktorú triedu, lebo tým posilňujeme národ; doprajeme jednotliv-
covi, lebo záujem národa to vyžaduje. I keď je národ vrcholným pojmom, ne-
pohlucuje spoločenské triedy ani jednotlivca do nepoznania a bez stopy, leto
bez jednotlivcov a tried nebolo by národa. Vzájomný pomer celku a častok
na organickej súvislosti stanovený je základom reálneho chápania oboch
k dobru oboch. Aby sa z národa nestala vidina ilúzií a farebná hra frazeológie,
postará sa o to živý realizmus jednotlivca a spoločenských tried, aby zas z reál-
nej skutočnosti jednotlivcov a tried nevyrástol hmotársky egoizmus, zapojí sa

do vrcholnej jednotky národa. Len pri zabezpečení blahobytu celku daná je záruka trvalého blaha čiastok. A ako osobné zdokonaľovanie jednotlivca deje sa cestou odriekania sa a zapierania svojej nižšej bytnosti cieľom priblíženia sa k ideálu, jak cesta k blahu celku vedie cez cieľavedomé usmernenie záujmov tried a jednotlivcov. Nie množstvo jedincov tvorí národ, lež mnoho tým istým vedomím vedených jednotlivcov tvorí národ; tak nie jednotlivci ako takí – hoci odborníci – majú cenu v národe, ale len jednotlivci vo svojej činnosti zameraní k blahu národa zasluhujú si čestné miesto v národe. Živé, osobné zapojenie sa do záujmovej sféry národa, to je ten opravdivý nacionalizmus, ktorý je prvou a základnou zložkou kvalifikácie každého verejného pracovníka práve tak, ako i každého, kto si prívlastok národovca nárokuje. Ovšem sama v sebe, hoci bezpodmienečne potrebná, ešte nestačí.

Národ žije z obetí, z práce jednotlivcov. Práca je premyslenosť, vytrvalosť a systém. Práca v záujme národa konaná je služba verejností, obyčajne politikou zvaná, tými istými známkami zdobená byť musí. Politika minulosti vedená bola všeobecným postavením národa pod cudzou nadvládou, bola teda bojom opozície proti tlaku cudzej nadvlády; vedená musela byť na teréne roztrieštenosti národnej pospolitosti podľa metód vládnucej kliky, ktorá inšpirovaná bola myšlienkami akreditovanej ideológie liberálne kapitalistickej, materialisticko-sociálnej, šovinisticko-nacionálnej tej-ktorej epochy svojho dejstvom; keďže vôbec nebola pripustená k aktívnej práci budovateľskej až na malé možnosti súkromného podnikania, odkázaná bola na pole heslovitej sily rečenia a na stupňovanie národnej a sociálnej pudovitosti. Vo všeobecnosti vedená bola nie kladným rozvíjaním svojskosti, lež odrážaním útokov nadvlády, preto bola charakteru viac negatívneho a usmerňovaná bojom proti tlaku uplatňovanému. Ako je pravda, že minulosť sa nedá jednoducho zakľúčiť, lebo sa preliewa do prítomnosti, tak je pravdou, že táto politika minulosti prechádza a uplatňuje sa v prítomnosti, hoci niet pre ňu už oprávnenia, lebo niet pre ňu už objektívnych predpokladov. Z duše slovenskej prítomnosti vypudiť musíme všetky tieto známky politiky minulosti, jestli chceme národu svojmu zabezpečiť budúcnosť. Životným potrebám národa slovenského primeraný pracovný program duchu slovenskému zodpovedajúcimi prostriedkami a spôsobmi prevádzaný, tvorí podstatu slovenskej politiky prítomnosti. To je teda činnosť premyslená, nie improvizovaná v pouličných demonštráciách, to je činnosť dôsledná, a nie zo dňa na deň sa meniaci podľa náhodilej inšpirácie, to je činnosť kladná vecnými predpokladmi a programovými túžbami usmernená, vyjadrovaná pozitívnym zámerom k blahu národa. Táto pozitívna čin-

nosť zameraná vždy a je k blahu národa v prvom rade počíta a vyčerpáva sa kladnými podujatiami a len v druhom rade pripúšťa ako nutne opatrenie negatívne, teda zakročenie proti niečomu ako prekážke cieľu blaha národa. To je práca budovateľská, štátotvorná práca prítomnosti a budúcnosti, oproti tamtej, ktorá je prácou nanúteného nám v minulosti boja opozičného, ktorý opozičný postoj je dnes viac než čokoľvek iné smiešnym anachronizmom. Ako po dosiahnutí štátnej samostatnosti a po nadobudnutí presvedčenia, že sme v každom ohľade schopní žiť samostatne, bolo by provokáciou chcieť predpokladať o národe, že by sa chcel vrátiť do štátoprávnych pomerov minulosti ďalšej alebo bližšej, tak je ťažkým previnením proti životným záujmom národa chcieť prevádzať v jeho samostatnom živote, keď si vládne on sám nad sebou, politické spôsoby tejto minulosti, teda boj opozície, boje osobné a boje triedne.

14. marcom pochoval národ slovenský svoju minulosť, začal novú epochu svojho života obdivuhodným napnutím všetkých svojich síl v budovaní svojho samostatného života. Nuž budme hodní synovia tohto národa: nechajme stranou minulosť a jej spôsoby, lebo to bola minulosť poroby. Na úslni samostatného života metóda naša je: práca, klad, svornosť a tak radosť zo života.

Vyrastáme z minulosti; pretvoruje sa duch slovenský nielen v zmysle politickom z opozičnosti na systematickú, tvrdú, vytrvalú a dôslednú budovateľskú prácu vládnutia, lež i v ostatných úsekoch nášho životného snaženia. Vyrastáme z úzkeho horizontu krajanstva, zabúdame na triedne delenie, opúšťame malichernosti osobníckárstva a zachycujeme záujmy celonárodné a celoštátne. Mení sa pojem osobnej hodnoty: nie úrad, nie titul dáva hodnotu osobe, lež osobná úroveň dáva autoritu zastavanému úradu, Odborná vzdelanosť nie je viazaná na platovú stupnicu, spoločenské postavenia na majetkové pomery. Výkonnosť v práci, šľachetnosť duše a charakteru je honosnejšou kvalifikáciou, než automaticky docielená vysoká stupnica alebo finančná kapacita jednotlivca. Prejavujú sa štátotvorné vlastnosti ducha slovenského potešiteľne: vysoké funkcie verejného života spájajú sa so spoločenskou jednoduchosťou, uplatňuje sa opravdivá demokracia bez krikľavej demagógie, spája sa skromnosť s distingvovanosťou vkusu v každom životnom prejave. Osvietené pozeráme na prácu, v ktorej vidíme nielen tvorcu hospodárskych hodnôt, lež životný prejav ľudskej osobnosti, ktorá má svoje mravné a spoločenské povinnosti, ktorú teda robotník vykonáva ako svoj povinný príspevok k spoločnému dobru a za ktorú platí sa mzda nie ako protihodnota stratenej energie alebo docieleného hospodárskeho zisku, lež ako prostriedok, ktorý robotníkovi umožňuje plniť jeho všetky povinnosti. Mení sa pojem obchodu; z bezuzdnej

honby za ziskom a sebaobohacovaním stáva sa služba verejnosti so všetkým sebaovládaním v ukojení potrieb zákazníka. Pestovanie umenia a literárna tvorba nie je viac súkromnou zábavou a tým menej zárobkovou činnosťou nezodpovedného súkromníka, lež je to vizitkou národa vo svete ideálnych hodnôt. Rastie duch slovenský a čím ďalej, tým hlbšie zapúšťa korene do svojskej hĺbky národného charakteru, nielen v pestovaní svojskej kultúry, lež i v riešení všetkých otázok podľa svojich pomerov a podľa svojich možností duchovných, hmotných a spoločenských. Pri všetkom vypnutí síl cieľom rýchlej prestavby nášho života vieme preukazovať múdru trpezlivosť pri úprave mzdy, cenových pomerov a židovskej otázky. Budujeme sociálny štát, aby sme zdvihli všeobecnú úroveň života. Chcenie docieľiť nie čo u iných národov obdivujeme, ale čo je v tomto ohľade medzi našimi pomermi možné, mechanicky neprivádzame všetky triedy na spoločného menovateľa, keďže výrobné a životné podmienky každej triedy sú inakšie; riešenie sociálnej otázky nevidíme len v úprave mzdy, lež v úprave všetkých, teda hmotných i mravných potrieb človeka. Preto zavádzame stavovské zriadenie. Národný dôchodok snažíme sa rozdeliť medzi najviacerými, aby neboli výhod jeho účastní niekoľkí vyvolení v miere zbytočnej, na úkor iných vôbec odstavených, preto sa obmedzuje hromadenie platov. Nie je možné, aby sa nezriadenou účasťou na národnom dôchodku umožňovalo tvorenie vyššej spoločenskej a kultúrnej úrovne dotiaľ, kým je v národe vrstva, ktorá bez svojej vlastnej viny nemôže si zabezpečiť ani minimálny stupeň dôstojného ľudského života. Ako za titul účasti na národnom dôchodku stanovujeme len skutočne vykonanú prácu v prospech celku a vypudzujeme z nášho života nezaslúžené honoráre, tantiémy a odmeny, tak zatracujeme každé pestovanie žobráckosti a almužníctva, čo je neblahým pozostatkom otrokárskej minulosti.

Skončili sme prvý rok obnovenej našej štátnej samostatnosti. V hlbokej pokore vzdávame vďačný hold dobrotivému Bohu za svetlo zásad prirodzeného zákona, ktorým sme sa riadili tak v boji za samostatnosť ako i v budovateľskej práci. Zostaneme verní zásadám prirodzeného práva. Vieme, že v očiach mnohých, ktorí zmysel dejín vo fyzickej sile počestnosti veľkých alebo v neobmedzenom vplyve kapitálu hľadajú, my znamenáme málo, no pamätáme na slová Písma, že malých vyvolí často Pán k takej úlohe, ktorou pohŕdajú veľkí. Večné zásady prirodzeného práva znamenajú viac ako náhodilé mocenské skupiny alebo na hmotu a kapitál si zakladajúca pýcha. My zostaneme verní zásadám prirodzeného práva, v prvom rade zásade, „národnostnej“, ktorá, veríme ešte, neskončila započatú svoju triumfálnu cestu. Čo Boh spojil

zväzkom jednotného územia, jednotnej reči, jednotnej kultúry – človek nemá práva oddeľovať! Návrat k prirodzenému právu, zachovávanie prirodzeného zákona, ktorý je prejavom vecnej vôle Božej, môže byť jedine tým základom, na ktorom sa môže nový svet, svet to spokojnosti, poriadku a trvalého pokoja vybudovať.

Na čelo druhého roku našej štátnej samostatnosti a tak i za heslo našej budúcnosti dávame nápis, ktorý malý stredoveké hanseatské mestá na svojich bránach: Coracordia domi, foris pax – doma svornosť – vonku mier!

Slovenský národný archív, fond Snem slovenskej republiky, k. 15

Ústavný zákon č. 135/1940 Sl. z. zo dňa 29. mája 1940 o Stálom výbore Snemu Slovenskej republiky

Snem Slovenskej republiky sa uzniesol na tomto ústavnom zákone:

§ 1

V čase od rozpustenia Snemu alebo od uplynutia jeho volebného obdobia až do ustavenia sa nového Snemu robí neodkladné opatrenia, Snemu vyhradené (§ 30 Ústavy), Stály výbor Snemu (v ďalšom texte „výbor“).

§ 2

(1) Výbor má 12 členov; volí ich Snem z poslancov najneskoršie na treťom zasadnutí. Za každého člena vyvolí náhradníka. Náhradník nastupuje na trvale uprázdnené miesto člena výboru.

(2) Na uprázdnené miesto náhradníka vykoná Snem doplnujúcu voľbu.

§ 3

Výbor trvá až do vyvolenia nového výboru podľa ods. 1, § 2.

§ 4

(1) Výbor sa zíde na ustanovujúcu schôdzku do dvoch týždňov po svojom vyvolení. Na tejto schôdzke vyvolí si spomedzi svojich členov predsedu, prvého a druhého podpredsedu. Schôdzku zvolá a jej predsedá predseda Snemu.

(2) Okrem prípadu, uvedeného v ods. 1, predseda Snemu zvoláva výbor a na jeho zasadnutí predsedá len vtedy, ak by išlo o doplnovaciu voľbu predsedu a súčasne i oboch podpredsedov.

§ 5

(1) Do pôsobností výboru nepatrí:

- a) voliť prezidenta republiky (§§ 31 a 36 Ústavy),
- b) meniť alebo dopĺňovať Ústavu, ústavné zákony (písm. b), § 24 Ústavy),
- c) obžalovať prezidenta republiky (§ 39 Ústavy),
- d) obžalovať predsedu alebo člena vlády (§ 49 Ústavy),
- e) volať vládu alebo jej členov na politickú zodpovednosť (§ 48 Ústavy),
- f) právo podľa ods. 3, § 44 Ústavy.

(2) Do lehoty určenej pre voľbu prezidenta republiky (§ 33 a 36 Ústavy) a do lehoty podľa ods. 3, § 44 Ústavy nepočíta sa čas, uvedený v § 1.

§ 6

(1) Výbor sa uznáva na neodkladných opatreniach iba na návrh vlády.

(2) Pri rokovaní výboru je potrebná prítomnosť aspoň osem členov; za uznesené platí to, za čo hlasovalo aspoň sedem členov.

§ 7

(1) Opatrenia výboru v obore normotvornom majú moc zákona a vyhlasujú sa ako zákony (§ 29 Ústavy).

(2) Opatrenia výboru podľa ods. 1 podpisuje okrem prezidenta republiky jeho predseda, predseda vlády a príslušný minister.

(3) Ak prezident republiky do 15 dní nepodpíše opatrenie výboru podľa ods. 1, môže predmet opatrenia upraviť iba Snem.

(4) Ustanovenia ods. 1, § 97 a ods. 1, § 98 Ústavy platia i pre opatrenia výboru podľa ods. 1.

§ 8

(1) Riadne zasadnutie výboru v čase, označenom v § 1, svoláva predseda výboru podľa potreby s určením predmetov rokovania.

(2) Predseda vlády môže žiadať zvolanie výboru tak, aby výbor mohol zasadiť do piatich dní od podania žiadosti.

§ 9

Výbor rokuje a uznáva sa na neverejných zasadnutiach podľa rokovacieho poriadku, platného pre iné výbory Snemu s odchýlkami, plynúcimi z tohto zákona.

§ 10

Predpisy Ústavy a zákonov o poslancoch platia pre členov výboru až do voľby nového výboru (ods. 1, § 2).

§ 11

Prvý výbor vyvolí Snem najneskoršie v tretom zasadnutí po dni účinnosti tohto zákona.

§ 12

Tento zákon nadobúda účinnosť dňom vyhlásenia; vykonávajú ho všetci členovia vlády.

**Ústavný zákon č. 145/1940 Sl. z. zo dňa 5. júna 1940
o legalizovaní nariadení vlády Slovenskej krajiny,
vydaných pred 14. marcom 1939**

Snem Slovenskej republiky sa uzniesol na tomto ústavnom zákone:

§ 1

Nariadenia vlády Slovenskej krajiny, vydané pred 14. marcom 1939, pri ktorých neboli splnené ústavnými alebo inými zákonmi predpísané náležitosti, majú po dobu svojej účinnosti moc zákona.

§ 2

(1) Uplynutím troch mesiacov od účinnosti tohto zákona zrušujú sa nariadenia vlády Slovenskej krajiny č. 14/1938, č. 66/1938 a č. 70/1938 Úr. nov.

(2) Dňom účinnosti tohto zákona sa zrušujú nariadenia vlády Slovenskej krajiny č. 32/1938 a č. 10/1939 Úr. nov.

§ 3

Tento zákon nadobúda účinnosť dňom vyhlásenia; vykonajú ho všetci členovia vlády.

Ústavný zákon č. 210/1940 Sl. z. zo dňa 3. septembra 1940, ktorým sa vláda splnomocňuje, aby činila opatrenia vo veciach arizácie.

Snem Slovenskej republiky sa uzniesol na tomto ústavnom zákone:

§ 1

(1) Vláda sa splnomocňuje, aby nariadením robila všetky opatrenia, ktoré sú potrebné:

- a) aby sa vylúčili Židia zo slovenského hospodárskeho a sociálneho života,
- b) aby majetok Židov prešiel do vlastníctva kresťanov.

(2) Splnomocnenie podľa ods. 1 platí na jeden rok odo dňa účinnosti tohto zákona.

§ 2

Nariadenia podľa § 1 vydané majú platnosť zákonov a podpisuje ich predseda vlády a príslušný minister. Vyhlasujú sa ako zákony.

§ 3

Tento zákon platí a nadobúda účinnosť dňom vyhlásenia a vykonajú ho všetci členovia vlády.

Prejav ministra vnútra Alexandra Macha

25. novembra 1941

Slávny Snem!

Prihlásil som sa k slovu, aby som v tejto historickej sieni, v ktorej slovenský Snem vyhlásil samostatnosť Slovenska, zvestoval nový historického významu krok slovenského štátu. Predseda vlády podpísal dnes v Berlíne prístúpenie Slovenska k Paktu proti komunistickej internacionále. Stalo sa tak v tejto chvíli. Som presvedčený, že celý slovenský národ s takým istým prejavom súhlasu a s takým istým nadšením schvaľuje tento historický krok Slovenska, ako ho prijal slávny Snem. Je to prirodzené. Veď tento krok samostatného slovenského štátu je logickým dovŕšením cesty slovenského národa v boji proti boľševizmu a proti všetkému, čo stálo alebo môže stáť v službách tejto sadistickej doktríny židovstva.

Vodca slovenského národa a ním vedené nacionalistické Slovensko už pred 20 rokmi otvorene sa postavilo proti marxistickej záplave, a keďže parížske zmluvy pripravovali pôdu pre boľševickú katastrofu, treba zaznamenať, že Andrej Hlinka hneď na začiatku existencie bývalej Česko-Slovenskej republiky zašiel do Paríža predostrieť protest slovenského národa, vysloviť nesúhlas s parížskou politikou a dožadovať sa toho, aby Slovensko mohlo samostatne rozhodovať o svojom osude.

Udalosti, ktoré Slovensko prežilo v rámci bývalého Česko-Slovenska, sú dôkazom, že slovenský národ, i keď nebol slobodný, vždy s celou rozhodnosťou sa stavál proti boľševizmu.

Všetci sa pamätáme na jeden z najsilnejších dôkazov tejto skutočnosti. Keď v strednej Európe prvý raz sa zjavili boľševické hordy, vedené povestným Bélom Kúnom, vtedy slovenský národ ako jeden muž dal sa do boja proti červenej hydre. Tu sú medzi nami mužovia, ktorí vtedy bojovali, kým z celého územia slovenského nevyhnali hordy Bélu Kúna. Vyžiadalo si to veľké obete na životoch slovenských, ale národ vďačne priniesol tieto obete, lebo prispel k tomu, k čomu ešte rozhodnejšie prispel priateľský národ rumunský, k porážke boľševizmu vtedy, keď nebezpečenstvo boľševické pre Európu bolo najväčšie. Európa bola rozbitá, vyčerpaná svetovou vojnou, rozoštvaná nespravodlivosťou mierových zmlúv, a tak mohla sa stať vhodnou korisťou židobolševizmu.

Ale slovenský národ nielen tu v strednej Európe vykonal svoju povinnosť. Urobil, čo bolo v jeho silách i tam, kde sa práve nachádzali slovenské vojská

generála Štefánika, v Rusku a na Sibíri. Zostane naveky žiariacim dokumentom dramatický výkrik Štefánikov, ktorý bol rozkazom pre slovenských vojakov a ktorý i dnes je rozkazom pre celý slovenský národ. Keď Slovensko dnes, ako samostatný štát pristúpilo k Paktu proti komunistickej internacionále, je našou povinnosťou pripomenúť si historický odkaz Milana Rastislava Štefánika, vydaný pred 20 rokmi:

„Volajte hlasite! Boľševizmus je prejavom chorobným, apokalyptickým chaosom, ktorým sa hrubo prejavujú najnižšie pudy celkom náhodne. Kokeťovať s boľševizmom, rovnalo by sa opusteniu čestnej cesty cti a zdravého rozumu. Konajme energicky, dokiaľ je ešte čas! Ak nebudeme konať, premení boľševizmus malé národy v národy slabé a konečne v národy v rozklade!“

Väčšina dôstojníkov a veľká väčšina tých, ktorí dnes vedú slovenskú armádu v boji proti boľševizmu na čele a naším generálom Čatlošom viedli slovenských vojakov proti boľševizmu už pred 20 rokmi.

Na dôkaz tohto boja proti hordám Bélu Kúna spomínam mená tých, ktorí ho viedli. Slovenského národovca stotníka Ludovíta Šimku, generála Pulanicha, plukovníka Turanca, plukovníka Dúbravca a mnoho iných. Boli to ďalej: riaditeľ Tatra banky Gábriš, plukovníci Malár, Imro a iní. V Rusku proti boľševikom od mája 1918 do septembra 1920 bojovali tiež tisíce Slovákov – vojakov a z týchto spomínam mená mimo generála Štefánika generála Čatloša, podplukovníka Kúnu podplukovníka Bodického, podplukovníka Širicu a ďalších.

Ale že slovenský národ bol odhodlaný i na poli politickom začleniť sa do rodiny národov po boku tých, ktorí dnes sú rozhodujúcimi činiteľmi v boji proti boľševizmu, na dôkaz toho stačí uviesť nadviazanie najsrdечnejších stykov vojenského vodcu slovenského Štefánika s Talianskom a politických stykov Slovenska s národnosocialistickým Nemeckom, ktoré pred 20 rokmi začal za súhlasu vodcu národa Andreja Hlinku ten vedúci muž boja za slovenskú samostatnosť, ktorý zvláštnym riadením božím a z vôle slovenského národa práve pred chvíľou podpísal pristúpenie Slovenska k Paktu proti komunistickej internacionále. Slovenský národ doma pod Tatrami nevynechal ani jednu príležitosť, keď sa mohol osvedčiť slovom alebo skutkom, že chce tu žiť samostatne, aby sa súčasne neosvedčil proti boľševizmu. Niet kraja slovenského, ktorý by nebol posiaty hrobmi martýrov slovenských, martýrov hlinkovských a rodbrameckých. Títo padli v boji proti marxistickým a židoboševickým exponentom Moskvy alebo Prahy. Patrí to do logiky boja slovenského, čo dnes – ako práve bolo hlásené – spomínal v Berlíne pri pod-

písaní Paktu proti komunistickej internacionále predseda nasej vlády Dr. Vojtech Tuka, keď citoval slová piešťanského manifestu z 20. septembra 1936. Vtedy Andrej Hlinka v mene slovenského národa, ktorý tu bol zastúpený zo všetkých strán Slovenska, postavil sa proti zmluve Česko-Slovenska so Sovietskym sväzom, podpísanej dňa 16. mája 1935. V čase, keď Beneš bol v Bratislave, v čase, keď chceli Slovensko premeniť na zbrojársku základňu židobolševického východu a plutokratického západu, vtedy sa ukázala jednotnosť a neohrozenosť slovenského národa v Hlinkovom piešťanskom manifeste:

„Odmietame v domácej i zahraničnej politike smery, ktoré znamenajú rozvrat spoločnosti ľudskej a záhuby európskej civilizácie. Menovite zatracujeme spoluprácu s medzinárodným predstaviteľom materialistickej ideológie a židobolševickej anarchie. Začleňujeme sa do protikomunistického frontu,“ V tomto duchu pokračovalo sa v boji v roku 1937, ktorý bol rokom boja slovenských nacionalistov s takzvaným jednotným frontom židobolševikov, českých socialistov benešovských, československých agrárnikov, sociálnych demokratov atď.

Rok 1938 mal byť jubilejným rokom republiky Česko-Slovenskej, ale stal sa rokom rozhodného útoku Slovenska proti Prahe, ktorej historické „S bohom“ dal Andrej Hlinka už v januári 1938. Dňa 4. júna 1938 v Bratislave pred Slovenským národným divadlom reprezentanti slovenského revolučného hnutia na čele s našimi akademikmi slávnostne spálili bolševickú zástavu a smluvu česko-slovensko-sovietsku.

Na druhý deň právoplatní reprezentanti Slovákov pod Tatrami i v Amerike ústami Andreja Hlinku vyhlásili boj aj spojencom bolševikov. Stalo sa tak na manifestácii, na ktorej bolo vyše 100 000 slovenských mužov a žien, zastupujúcich všetky kraje Slovenska, za účasti zástupcov amerických Slovákov, ktorých v Amerike žije vyše 940 000.

Dňa 6. októbra 1938 slovenský národ už po smrti Andreja Hlinku pod vedením terajšieho prezidenta Slovenskej republiky Dr. Jozefa Tisu prijal v Žilinskom manifeste mníchovský základ usporiadania novej Európy. Hneď na to z osem- a polročného českého väzenia vráťivší sa slovenský martýr prof. Dr. Vojtech Tuka pokračoval v boji za samostatnosť Slovenska. Prvé jeho cesty viedli znova do Nemecka. Šiel po stopách, kade kráčali najlepší vodcovia slovenskí pred sto rokmi, ba kade kráčali v časoch slovenského kniežata Pribinu. Po tejto ceste dostali sme sa k 14. marcu 1939, k vyhláseniu samostatného slovenského štátu. Dňa 23. marca 1939 spojili sme sa na život a na

smrť s Veľkonemeckou ríšou a pod priateľskou ochranou Vodcu Európy Adolfa Hitlera dali sme sa do práce budovať vzorný národno-socialistický štát.

Dňa 24. novembra 1940 Slovensko pristúpilo k Paktu troch. V prvý deň súčasnej vojny nastúpilo gardistické Slovensko, nastúpila mladá slovenská armáda po boku armády nemeckej so zbraňou v ruke. Od 1. septembra dodnes Slovensko i na poli vojenskom, ale i na každom inom poli dokazuje, že správne chápe svoje poslanie v novej Európe (poslanec Šalát: Esterházy János nech nás tu nepoučuje!) a že je schopné, ostávajúc verné sebe, plniť zákony novej Európy, a tak najlepšie slúžiť celému ľudstvu.

Z tohto všetkého vidno, že Slovensko vlastnou krvou a vlastnou prácou vydobylo si všetko, čo už má, áno, vydobylo si právo na všetko, čo mu patrí. A tak dnes, keď Slovensko pristúpilo k Paktu proti komunistickej internacionále, a keď si pripomína výročie pristúpenia k Paktu troch, súčasne s veľkým zadosťučinením oslavuje tu na tejto historickej pôde prvý výsledok hrdinského boja slovenského v tejto vojne: výročie vtelenia severných krajov Slovenska do slovenského štátneho územia. Že sú tieto čiastky nášho tela znovu a už naveky pod suverenitou Slovenskej republiky, ako to výslovne hovorí dohoda zo dňa 21. novembra 1939, podpísaná J. E. šľ. von Ribbentropom a našim vyslancom Černákom, tak to je dôkaz, že keď Slovensko statočne plní rozkaz cti a statočne vykonáva svoje poslanie tu pod Tatrami, tak zabezpečuje slobodný život pre všetky slovenské kraje pod strechou samostatného slovenského štátu.

Vieme, že výsledok boja a obetí našej hrdinskej armády a celého národa na konci tejto vojny bude prijatý s takým istým zadosťučinením a radosťou, ako bol prijatý výsledok prvého nástupu našej armády hneď na začiatku tejto vojny v septembri roku 1939. Táto skutočnosť dodáva nám sebavedomia. V tomto sebavedomí je tajomstvo, prečo my, prečo náš národ nestráca hlavu, nestráca nervy a nedá sa vyprovokovať ani vtedy, keď je urážaný, a keď sa mu niekde deje krivda. Vieme, že hrdinské znášanie tej krivdy dobre poslúži raz slovenskej veci. My naučili sme sa trpieť a pre našich najlepších utrpenie pod cudzím jarmom nie je nič nového. Slovenský národ dnes slávi 88. narodeniny baľka Škultétyho. Stačí prebehnúť život tejto osobnosti slovenskej a máme pred očami život Slovákov. Stačí si prečítať jeho „125 rokov“ a vidíme utrpenie národa.

Ale keď si uvedomíme víťazný výsledok boja a utrpenia, naplní nás sebavedomím minulosť, prítomnosť a už dnes dané základy lepšej budúcnosti slovenskej.

Ak sa na adresu Slovenska ešte kde-tu hovorí, že sme v nejakej panslávskej službe, lebo sme národom slavianskym, nuž vyhlasujeme, že proti nejednému

takzvanému slavianskemu panstvu po boku nemeckom my sme sa prví dali do boja a to vtedy, keď nejedno neslavianske panstvo bratříčkovalo sa napríklad s poľskými slobodomurárskymi grófmi. Ak niekto by chcel Slovákov stavať do akéhosi boľševického svetla, vyhlasujeme, že medzi boľševikmi na Slovensku, zvlášť medzi ich vedúcimi, najmenej bolo práve Slovákov. Slovensko i v Moskve i v Prahe za celý čas bolo reprezentované neslovákmi, napr. známym poslancom Majorom. Ak sa tvrdí, že Slovensko by mohlo byť pôdou pre Čecho-Slovákov londýnskych alebo amerických, vyhlasujeme, že my sme nikoho nevyslali ani do Londýna ani do Ameriky pripravovať nejakú druhú stoličku.

Čo viac i za bývalého Česko-Slovenska najhorlivejší reprezentanti čechoslováctva u nás na Slovensku boli známi páni Gsomorovci, Csánkyovci, Békeffyovci, Kasztorovci a im podobní. I v nedávnej minulosti, keď sme robili definitívny poriadok s poslednými zbytkami služobníkov čechoslováctva a židoboševictva u nás, ukázalo sa, že väčšinou boli to neslováci.

Vieme a chceme tu udržať poriadok, čo sme už aj dokázali, a vieme i chceme sa postarať o spravodlivosť pre každého, čo sme tiež už dokázali a čo Slovensku získalo najlepšie meno v očiach priateľského zahraničia.

Môžeme sa odvolávať i na dôkaz. Dnes, keď tu skladali prísahu ďalší noví poslanci nemeckej národnej skupiny u nás, môžeme si pripomenúť výročie – tretie výročie štátneho sekretariátu nemeckého na Slovensku. Účinkovanie tohto, ako aj účinkovanie a možnosti nemeckej národnej skupiny na Slovensku sú jasným dôkazom, že chceme a vieme nájsť taký základ spolužitia a spolupráce s národmi, ktoré sa vyporiadali so židoboševizmom, ktoré sa vyporiadali so židovstvom. Podali sme o tom dôkaz nad slnko jasnejší.

Toto všetko spomínam pri tejto príležitosti preto, aby bolo jasno na všetkých stranách, že sme celí, nekompromisne už dnes začlenení do národnosocialistického usporiadania Európy, podľa zásad ľudovosti Adolfa Hitlera.

Urobili sme dnes ďalší krok pripojením sa k Paktu proti komunistickej internacionále. Je to pre nás záväzok, ktorého príkazy čestne splníme. Vieme, že nová Európa nie je možná a pokoj a zdravý vývoj národov v nej nebude zabezpečený, keby v ktoromkoľvek štáte Európy neboli odstránené staré metódy utláčania národov a vykorisťovania ľudu. Keď chceme vykynožiť boľševictvo, musí byť vykynožené všetko, čo k nemu nutne vedie. My sme tak urobili a sme odhodlaní plniť svoje povinnosti i ďalej. Na území našom nestrpíme nič, čo by mohlo slúžiť židoboševizmu. Vieme, že kto takto nepokračuje, nebude mať práva na slobodný život v novej Európe, ako

zlodej alebo cholerou nakazený nemá práva na voľný pohyb v ľudskej spoločnosti.

Slovensko pri tejto príležitosti pozdravuje z vďačného srdca Vodcu novej Európy Adolfa Hitlera, vodcu fašistického Talianska Benita Mussoliniho. Pozdravuje všetky národy a štáty, ktoré sú dnes spojené v boji proti boľševizmu, menovite pozdravujeme hrdinské armády, bojujúce za ochranu európskej kultúry. Na stráž!

Slovenský národný archív, fond Snem slovenskej republiky, k. 29

Prejav predsedu Snemu Slovenskej republiky Martina Sokola pri príležitosti 3. výročia vzniku štátu.

12. marca 1942

Slávny Snem!

14. marca 1942 slávime tretie výročie slovenskej štátnej samostatnosti.

Obnovenie predtisícročnej slovenskej štátnosti, uskutočnené historickým aktom slovenského snemu 14. marca 1939, je významným medzníkom v živote nášho národa. V tento deň zákonní reprezentanti Slovákov pochopia dejinný význam a dosah súčasnosti uplatnili suverénnu vôľu národa a jednomyselne vyhlásili pred svetom, že Slováci preberajú svoj osud do vlastných rúk a zriaďujú si svoj vlastný štát, v ktorom chcú žiť ako slobodný a plnoprávny národ.

Tretie výročie slovenskej štátnej samostatnosti zastihuje nás ešte stále v čase vojnovom a v čase značných ťažkostí, najmä hospodárskych. Hoci náš štát zápolí s mnohými problémami, ktoré mimoriadne časy ukladajú každému štátu, predsa je nám všetkým jasné, že sme šťastne prekonali počiatočné ťažkosti nášho samostatného života, že sme náš štátny život ochránili, nakoľko to len bolo možné, od vojnových otrasov, ale nadovšetko nám je jasné, že sme i za ťažkých predpokladov urobili ďalší radostný krok na poli našej štátnej konsolidácie a výstavby.

Toto ďalšie naše vnútorné upevnenie naplňuje nás uspokojením a nádejou, že vývoj nášho štátu bude i ďalej pokračovať uspokojivé a že sa splní naša národná túžba: dobudovať si svoj štát tak, aby sa v ňom každý občan cítil šťastný a spokojný.

I pri tomto výročí s hlbokou vďačnosťou a úctou spomíname na všetkých tých, ktorí sa akýmkoľvek spôsobom pričinili o obnovu našej štátnosti a ktorí od prvého dňa našej slobody statočne pracujú na výstavbe nášho mladého štátu. Spomíname najmä na pána prezidenta republiky Dr. Jozefa Tisu, pod ktorého múdрым štátnickým vedením kráča náš národ i štát pevne a s plnou dôverou do budúcnosti. Vyslovujeme mu menom národa svoju vernosť a oddanosť a prosíme Všemohúceho, aby jeho veľkú prácu na čele národa a štátu sprevádzal svojim hojným požehnaním a uchoval ho i pre budúcnosť pri plnom zdraví a sile.

Nech žije a prekvitá Slovenská republika!

Nech žije jej prvý prezident Dr. Jozef Tiso!

Slovenský národný archív, fond Snem slovenskej republiky, k. 32

**Správa stavnoprávneho výboru o nariadení
s mocou zákona č. 201/1942 Sl. z.
(k problematike zákonodarnej právomoci vlády)**

4. decembra 1942

Ústavnoprávny výbor rokoval o nariadení s mocou zákona č. 201/1942 Sl. z. o dočasnej úprave verejného notárstva na zasadnutí 4. decembra 1942.

Po prerokovaní nariadenia zistil, že v danom prípade nie sú splnené formálne podmienky, ktoré § 44 ods. 1 Ústavy predpisuje pre normotvornú činnosť vlády vo forme nariadenia s mocou zákona, lebo nejde tu o také opatrenie, ktoré by vážne hospodárske, finančné alebo politické záujmy štátu na zamedzenie nenahraditeľnej ujmy neodkladne vyžadovali.

Okrem uvedeného formálneho nedostatku pokladá výbor predmetné nariadenie s mocou zákona za nevyhovujúce aj po stránke vecnej. Podstatou tohto nariadenia s mocou zákona je, že minister pravosúdia môže pozbaviť úradu verejného notára, ktorý pre svoju činnosť nie je hodný dôvery potrebnej pre vykonávanie svojho úradu a môže taktiež zo služobných dôvodov preložiť verejného notára na iné služobné miesto. Ústavnoprávny výbor dospel k presvedčeniu, že dnes už niet dôvodov pre také opatrenia, k akým dáva oprávnenie citované nariadenie s mocou zákona ministrovi pravosúdia. Treba tu najmä uvážiť, že v prípadoch, ak verejný notár protiprávnym spôsobom poruší svoje úradné povinnosti, je za svoj čin disciplinárne zodpovedný, ak však týmto svojím činom porušil zároveň aj niektoré ustanovenie trestného zákona, podlieha okrem toho aj trestnému stíhaniu. Disciplinárne prípadne trestné pokračovanie poskytuje teda v dostačujúcej miere možnosť na primerané zakročenie proti verejnému notárovi, ktorý sa vo svojom úrade previnil a umožňuje najmä v odôvodnených prípadoch aj jeho pozbavenie verejnonotárskeho úradu.

Ak by prípadne praktická potreba vyžadovala v určitom smere doplnenie alebo pozmenenie príslušných ustanovení o disciplinárnej alebo trestnej zodpovednosti verejných notárov alebo ak by sa v určitom smere stalo žiaducim v normatívnej forme upraviť niektoré otázky, súvisiace s výkonom verejnonotárskeho úradu, je tu možno dosiahnuť primeranú legislatívnu úpravu predložením vládneho návrhu zákona o zmene alebo doplnení zákonných predpisov o výkone verejného notárstva, prípadne predložením vládneho návrhu nového zákona vo verejných notároch.

Tlače Snemu Slovenskej republiky č. 669

Vystúpenie nového predsedu vlády Štefana Tisa.

4. októbra 1944

Slávny Snem!

Nová vláda Slovenskej republiky ujíma sa moci, keď takmer po šesťročnej štátnej samostatnosti Vodca a prezident republiky Dr. Jozef Tiso vyhlásil, že vraciame sa k 14. marcu 1939. Sú to slová muža, ktorý na čele prvej vlády a potom ako prvý prezident samostatnej Slovenskej republiky od obnovenia našej štátnosti prezieravou otcovskou starostlivosťou zasahoval do vývoja a osudu slovenského národa a jeho štátu.

Tento jeho výrok je pre nás všetkých príkazom, že sa máme dať do služieb národa a štátu takou nezištnou láskou, pevným odhodlaním, ale najmä plodnou životnosťou, ako tomu bolo vtedy, keď vzbĺknutá rodoláska rozšírila sa v srdciach slovenských v mohutný plameň až svätej obetavosti. Ale výrok tento je aj upozornením, že tej samej generácii, ktorá vytvorila predpoklady a potom aj uskutočnila našu národnú, štátnu samostatnosť, pripadá v týchto vážnych časoch zodpovedná úloha, postaviť sa znovu do prvého radu bojových šíkov v borbe, v ktorej sa rozhodne o osude národa a jeho samostatnosti pre dlhú budúcnosť.

Sme si vedomí toho, čo tento návrat znamená. Uvedomujeme si tiež podstatný rozdiel medzi onou revolúciou s piesňou na perách a dnešným naším zápasom, ktorý vedieme s tvrdou odhodlanosťou za neporušenosť našej štátnosti proti jej zákerným nepriateľom. A preto viac ako kedysi žije v nás presvedčenie, že len tvrdou, životnou skúškou až k sebažertve siahajúcou obetavosťou získaná sloboda má trvalú hodnotu.

Smutné udalosti posledných týždňov ľahko môžu vzbudiť zdanie, akoby slovenský národ nebol zrástol so svojou národnou a štátnou samostatnosťou. Ba priamo sa nanucuje mienka, akoby za šesťročnej svojej štátnosti slovenský národ bol žil zo pseudonárodovectva a ochotne opúšťal samostatnú postáť, národnú česť a myšlienku slobodnej národnej budúcnosti len preto, aby sa dobrovoľne vrhnul do náručia cudzích vládcov a tým teda i do záhuby.

Musím otvorene povedať, že udalosti, ktoré takéto zdanie mohli vzbudzovať, vyvolané boli len určitou zradnou klikou doma. Táto klika, spojená so zahraničnými nepriateľmi nášho štátu, priamo pekelnou rafinovanosťou a zneužitím najsvätejších vlasteneckých citov zavedenej verejnosti, chopila sa svojho zradného diela. Úhlavným nepriateľom nášho vzťahujúceho sa národa poda-

rilo sa zaviesť časť slovenského vojska i civilného obyvateľstva do prúdu povstaleckého pohybu falošnými správami. Podľa týchto na Slovensko vtrhli vraj cudzie ozbrojené sily s úmyslom zničiť Slovenskú republiku, že jej prezident bol zabitý a že jeho vláda bola aretovaná.

Dnes už každému musí byť jasné, že sústavnou podzemnou propagandou rozduchával sa v dobromyselnom človekovi slovenskom oheň nenávisťi preto, aby sa v jej pazúroch stal poddajným nástrojom cudzích zámerov. Pôvodcovia tejto zrady nevolali ísť bojovať za nejakú slovenskú sovietskú republiku, ani za československý národ alebo Československý štát, ale volali ho pomstiť smrť prezidenta Slovenskej republiky, k ozbrojenému povstaniu proti nastrčeným nepriateľom tejto republiky, lebo tí, čo ho zvädzali, dobre vedeli, že Slovák svoj národ a štát nezradí, ale ochotný je zaň chopiť sa zbrane.

Takouto skutočnosťou znova silnie presvedčenie, že slovenský národ nado všetko miluje svoj štát a svoju národnú slobodu, posilňuje nás v nezlomnej viere, že i toto nešťastie, ktoré nám prichystal zákerný nepriateľ, môžeme prekonať v prospech našej pravdy. Touto pravdou je, že čestnú a dobrú budúcnosť môžeme si zabezpečiť jedine v samostatnom Slovenskom štáte, budovanom na ideových zásadách 14. marca.

A tu sa nám vynoruje otázka, či a nakoľko je osožná rekriminácia minulosti? Áno, ale len natoľko, nakoľko ide o odstránenie spoznaného zla. Ináč musíme mať ustavične pred očami imperatív, ktorý vyviera z pozitivistických požiadaviek budovateľskej činnosti. A pretože dnešnú našu ťažkú situáciu vyvolal bezohľadný zákerný nápor na základy nášho štátu, neľakáme sa žiadnych opatrení, od ktorých si sľubujeme ozdravenie nášho štátneho života. Toto robiť nám nie že len dovoľuje morálna sila, spočívajúca v našej minulosti, ale prikazuje to neúprosná prítomnosť, v ktorej je zahalená aj naša národná a štátna budúcnosť.

Vláda si je vedomá vážnosti časov. Vie, že má konať podľa toho, ako si to vynucuje veľkosť nebezpečia. Pritom však i pri uplatňovaní potrebnej prístnosti odhodlaní sme vyvarovať sa brutality, alebo anarchie, akú praktikujú v najkrvavejšom vydaní práve povstaleckí židobolševici. To preto, lebo nespúšťame zo zreteľa mravné hodnoty, ktoré nás uchránili cez tisícročie a ktoré za šesťročnej samostatnosti nám dopomohli k nevýdanému predtým národnému rozkvetu na každom poli vnútorného života a k dôstojnému vzostupu na svetové fórum. Vidíme jasne, ktoré boli sily, čo vložili výbušninu pod základy našej slobody. A keďže ich poznáme, tým väčšie bude naše odhodlanie nastúpiť cestu, ktorá vedie k ich úplnému odstráneniu z nášho života.

Slávny Snem!

Telo i duša slovenského národa krváca. Treba pristúpiť k záchranným činom! Ťažké mravné a hmotné škody, ktoré v týchto týždňoch utrpel slovenský národ následkom slabosti, zavádzaním a zradou, môžu byť odstránené iba pevnou spoluprácou všetkých rodoľubov a tomuto štátu verných a povedomých Slovákov. Železná kázeň, bezpodmienečná poslušnosť, svedomité plnenie povinností, ako i účinná spolupráca obecnstva a úradov, usnadní a urýchli regeneračný postup.

Predovšetkým sa obraciame na štátne a verejné zamestnanectvo každej kategórie. Každý z nich denne si musí uvedomiť, že má slúžiť národu, a nie opačne. Jeho postoj k národu a štátu musí sa vyznačovať skutkami dokázanou oddanosťou, presnou a usilovnou prácou na každom poli života, aby každý občan bol presvedčený, že štátni zamestnanci ochotne poskytujú pomoc všade tam, kde tejto pomoci treba. Zamestnancom štátu smie byť odteraz len ten, kto je svojmu štátu verný. Naproti tomu štát sa postará o to, aby takémuto zamestnancovi zaistil zaslúženie, pomerom primeranú, pevnú životnú existenciu. Pri zaistovaní takejto existencie bude sa brať ohľad predovšetkým na nižšie a najnižšie kategórie štátneho a verejného zamestnanectva.

Vláda je rozhodnutá venovať svoju zvýšenú pozornosť zdokonaleniu už započatej sociálnej politiky. Rodina, ako základ zdravého národného a vôbec ľudského života, bude v každom ohľade chránená. Zvlášť mnohohдетné rodiny budeme všemožne podporovať. Našou zásadou bude, aby nadanie, schopnosť, a nie pôvod bol podmienkou napredovania a uznania. Pevnejšie ako kedysi sme presvedčení o správnosti poznania, že zdrojom zdravého života je na čistých mravoch založená práca, či už rúk, alebo umu, a preto každá poctivá práca bude stáť pod najvyššou štátnou ochranou a to i vtedy, keď možnosť výkonu práce bude zmenšená alebo znemožnená nezavinenou invaliditou. Slovenské robotníctvo nech je presvedčené, že nemusí snívať o nijakom takzvanom boľševickom raji, nemusí očakávať spravodlivejší sociálny poriadok od cudzích, lebo sme odhodlaní vybudovať doma sociálny štát vlastný, ktorý bude šťastlivým domovom všetkých Slovákov, a teda v plnej miere i nášho robotníctva.

Finančná správa bude sa starať o riadny chod štátneho finančného hospodárstva a túto jej snahu bude podporovať neúprosný boj proti zdražovateľom a nenásytným hmotárom. Tak, ako sme ochotní až do krajnosti vziať do ochrany prácu, práve tak nemilosrdne budeme prenasledovať darebákov, šíberov, ziskožravcov, sabotérov a vykorisťovateľov. (Výkriky: Tak je!)

Posledné udalosti hlboko sa dotkli nášho hospodárskeho života. Zapríčinili poruchy, ktoré, keby sa celou energiou neodstraňovali alebo aspoň nezmierňovali, vyvolali by následky neželateľné. I v tomto sektore sa ukázali živly slovenskej pospolitosti a štátu škodlivé a vláda už aj urobila primerané opatrenia na ich odstránenie a bude bdieť, aby sa tieto neobišli, ale aby opravdu slúžili k očisteniu nášho hospodárskeho života. Vieme, že stojíme pred vážnymi problémami, ale primerane k veľkosti úlohy bude i miera energie, ktorú vláda vynaloží na ich zdolanie. Preto bude treba racionálne organizovať pracovné sily, rozlišovať potrebné od málo alebo vôbec nepotrebného a podľa toho zaistiť kľudnú cenovú a mzdovú hladinu, aby prvotnými životnými potrebami zaopatrený bol každý, kto je osožným členom pracujúcej pospolitosti nášho štátu.

Roľníctvu, ako koreňu zdravého národa, bude venovaná účinná pozornosť. Podobne stav remeselnícky a obchodný nájde ochranu a podporu v mojej vláde. Od všetkých očakávam, že sú si plne vedomí toho, že ich činnosť nie je len ich osobnou existenčnou otázkou, ale dôležitou službou národnému celku. To rovnako platí aj pre veľkovýrobu, ktorá tiež iste chápe, že má slúžiť spravodlivému umožneniu práce a tú spravodlivo odmeniť.

Pre konsolidačný proces hospodárskeho života dôležitá úloha pripadá slovenským železniciam. Ako kedysi, dnes sa ukazuje význam plynulosti dopravy, a preto i tu budeme musieť vedieť rozlišovať medzi dôležitým a menej dôležitým, či už dopravným úsekom, alebo nákladom. Modrá Armáda statočne koná svoje povinnosti v dnešných ťažkých časoch a podobne sa osvedčili aj zamestnanci rezortu poštového. Obom týmto složkám pripadá rýchlo zdolávať časové ťažkosti, čo aj úspešne konajú. To je dôkazom pre presvedčenie, že ich oddanosť prinesie rýchle oživenie prepravy.

Rezort verejných prác volá po zdravom sústreďení všetkých technických síl. Len cieľavedomou racionalizáciou týchto, v dnešných časoch prepotrebných, odborných síl možno očakávať jednak sústavné zapojenie celej našej pracovnej kapacity, ako aj pohotovosť, urýchlene zdolať poruchy technického rázu. Preto vláda víta každú zdravú iniciatívu odborníkov s tým, že v ich snahe bude ich všemožne podporovať.

Rezort ministerstva národnej obrany v dnešnej vládnej sústave javí sa nám v novej forme podmienenej potrebami štátu, nakoľko v tomto rezorte mimo armádnych záležitostí sústreďená je aj služba štátnej bezpečnosti.

Slovenská branná moc po rozklade musela byť postavená na úplne nový organizačný základ. Prvotné ťažkosti sú už prekonané a je oprávnená nádej,

že v krátkom čase predstaví sa nám nová slovenská branná moc ukáznená, technicky vybavená a na príslušnej morálnej výške. Kto zradil, alebo hanebne porušil danú prisahu, nesmie nosiť rovnošatu novej slovenskej armády. Postavenie slovenského vojska po hmotnej stránke bolo už značne a v jeho prospech upravené. Vláda sa postará aj o to, aby v službe za vlast utrpená škoda príslušníkov, členov brannej moci, primerane bola aj nahradená. Zdá sa nám spravodlivým, keď sa pritom nezabudne na majetok a hodnoty, ktoré patrili nepriateľom nášho štátu. Bezpečnostná zložka, v ktorej je zahrnuté žandárstvo, štátna polícia, ústredňa štátnej bezpečnosti a kriminálna ústredňa po stránke organizačnej bola už zaradená do organizačného rámca vojenskej správy a všetky tieto zložky v krátkom čase budú už vystupovať pod vojenským vedením. Narušené žandárstvo už tiež dostalo nový organizačný základ.

Do zväzku vojenskej správy je začlenená aj Hlinkova garda, ktorá ako zložka brannej moci plní úlohy občianskej milície. Do jej radov patrí dnes výkonom aj slovenská pracovná služba a Hlinkova mládež.

Životným záujmom slovenského národa je, aby úsilie ministerstva národnej obrany pre obnovenie poriadku a branného potenciálu nášho národa bolo pochopené v jeho všetkých zložkách. Ide hlavne o obnovenie morálky a prepotrebnej sebadôvery. Vláda úfa, že slovenský národ pochopí význam dnešnej historickej chvíle, keď sa rozhoduje o jeho bytí, alebo nebytí. Pevná vôľa a rozhodnutie žiť usporiadaným životom národným bezpodmienečne kladie na prvé miesto pochopenie problémov branných. Ochrana života a majetku, poriadok vo verejnom živote je dnes našou prvotnou povinnosťou. Očakávame, že v týchto ťažkých úlohách celé obyvateľstvo nášho štátu bude bezpečnostným orgánom nápomocné, na druhej strane vláda týmto orgánom poskytne všetku potrebnú starostlivosť.

Hospodársky a sociálny život v našom štáte vyžaduje moderné a reformné osnovy zákonov a opatrení aj v rezorte ministerstva pravosúdia. Tu nás bude viesť snaha zjednodušiť a odborne prestavať celé súdnictvo. Budeme stavať na osvedčených organizačných základoch, ale v každom prípade bude nás viesť zásada životného potenciálu. Nechceme robiť reformy pre reformy. Sudcovský stav musí dosiahnuť svoju bývalú výšku, lebo pevná dôvera v ňom je jedným zo základných pilierov zdravého štátu. Chceme, aby súdnictvo kráčalo na jednej výške s naším národným životom.

Ministerstvo vnútra sústreďí svoju pozornosť zaisteniu pomerom primeranej pružnej administratívy. Jeho úlohou bude najmä administratívne zreorganizovať kraje, postihnuté zásahmi partizánov a zaistiť vhodnými opatreniami

úradovanie. Na poli sociálnom bude mať ministerstvo vnútra zvýšené úlohy. Ústredný úrad práce musí zaradiť do chlebobdarnej činnosti pracovné sily, uvoľnené zo zväzku slovenskej armády a so zreteľom na nové pomery zvýšiť sociálnu starostlivosť o pracujúcich vôbec. V tomto smere venuje vláda svoju zvýšenú pozornosť najmä problémom sociálne poisťovacím otázke rodinných miezd vo forme rodinných prídavkov na deti robotníkov, riadením stavby bytov s hľadiska sociálneho, najmä otázke umožnenia stavby vlastných rodinných domov pre robotníctvo a hlavne tiež uzákoneniu povinného budovania sociálnych a hygienických zariadení.

Do tejto sféry spadá aj pomermi nastolená starostlivosť o vojnových utečencov a poškodencov, ktorým bude treba aspoň dočasne nahradiť stratený domov a zaistiť živobytie.

Verejné zdravotníctvo musí vypäť všetky sily k zdolaniu problémov, ktoré nastolili mimoriadne pomery. Bude treba predovšetkým doplniť osobný stav zdravotného personálu tak, aby tento vedel obstaráť nielen úlohu bežnej zdravotnej služby, ale preventívne i represívne mohol zasiahnuť pri zdolávaní zdravotných následkov vojenských zásahov v bojových pásmach Slovenska. Osobitná starostlivosť sa bude venovať medzi inými tiež ochrane matiek a kojencov.

Všetko, čo vláda mieni vykonať, je zamerané pre kratšiu alebo dlhšiu budúcnosť. Tá ale spočíva v našej mládeži, a preto chceme, aby naše školstvo znova nerušene plnilo svoje úlohy v duchu slovenskej štátnosti. Dnešná naša situácia v nemalej miere je zavinená ľahkovernými a malovernými jednotlivcami. Národnokresťanská tradícia musí nájsť svoje zintenzívnenie a bezvýhradné uplatnenie tak u žiactva, ako aj u jeho vychovávateľov. Preto musí byť v tomto smere preskúmaná činnosť každého učiteľa a profesora. Budúcnosť národa žije v našich dietskach a mládeži, a preto za každú cenu musíme ju mať povedomú, slovenskú a kresťanskú. Vláda tu apeluje tiež na naše duchovenstvo, od ktorého očakáva plodnú a pozitívnu činnosť vo vŕštepovaní a utužovaní mravných hodnôt, zhrnutých v hesle „Za Boha, za národ“.

Živá idea síce vyburcuje v človekovi maximálne vypätie jeho fyzických síl, ale natrvalo sa neobíde bez potrebných hmotných substancií. Preto je otázka zásobovania jednou z najdôležitejších a vláda bude sa snažiť vyriešiť ju pri vynaložení všetkej prístnosti a dôslednosti. Spravodlivé rozdelenie životne dôležitých poživatín a tovaru za primeranú cenu určia zákroky vlády, a tu nebude váhať zakročiť so všetkou prísnosťou, či už proti pomýlenému producentovi, alebo chamtivému spotrebiteľovi.

Vieme, že význam a dosah predsavzatí vlády pochopí i naša tlač, rozhlas a propaganda, a preto celou svojou vyspelou organizáciou a pohotovosťou tiež sa zapojí do ozdravovacieho postupu celého nášho verejného života a vynaloží všetko, čo slúži k utuženiu vlády a verejného života vôbec.

Ako som už v mojom prvom prejave jasne vyhlásil, v zahraničnej politike budeme sa dôsledne riadiť zásadami slovensko-nemeckého spojenectva a priateľstva. Toto priateľstvo, ktoré sa osvedčilo pri obnovení našej samostatnej štátnej existencie, ktoré bolo potvrdené od samého začiatku dnešnej svetovej vojny bratstvom zbraní v boji proti spoločnému nepriateľovi, a ktoré práve v dnešných ťažkých chvíľach tak podstatne nám pomáha pri záchrane našej slobody a samostatnosti, naplňa nás nezlomným presvedčením, že jedine touto cestou môžeme sa dopracovať k víťazstvu našej slobodnej budúcnosti. Preto vláda bez najmenšieho zaváhania, ba s dôslednou vernosťou a vytrvalosťou bude pokračovať v utužovaní slovensko-nemeckého priateľského zväzku a bojového a osudového spoločenstva. Devíza návratu k zásadám 14. marca svedčí jasne, že vláda vo vnútropolitickom živote chce pokračovať v budovaní harmonického a čo najlepšieho spolunažívania medzi národom slovenským a nemeckou národnou skupinou. Vieme, že nemecká národná skupina osvedčila sa kladne tak pri vydobytí štátu, ako i pri jeho doterajšom budovaní. Považujeme preto nemeckú národnú skupinu za cennú štátotvornú zložku a chceme jej životné práva v štáte zaistiť. Vedie nás v tomto programe honorovanie kladnej práce a postoja nemeckej národnej skupiny a v nie menšej miere i zdravá ambícia, aby sme v živote nášho štátu otázku spolunažívania národov národnej skupiny vyriešili v duchu moderného novoeurópskeho chápania. Z tejto poznanej cesty sa vláda nedá odkloniť. Tiež lojalita iných národných skupín bude sa stretať s naším lojálnym chápaním ich potrieb.

Slávny Snem!

Vláda si je vedomá, že bola postavená v týchto ťažkých časoch pred veľkú dejinnú úlohu. Musíme dokázať sebe i svetu, že slovenský národ má nielen neodcudziteľné právo na slobodu a život vo vlastnom samostatnom štáte, ale že je i schopný svoj štát s úspechom si viesť, sám sebe si vládnuť a utvárať i svoj vlastný osud. Po zákernom prepadnutí nepriateľmi, ktorí sa nevzdali imperialistického úsilia ovládať nás znova, je táto naša úloha tým väčšia a tým významnejšia. No práve posledné udalosti nám odhalili v plnej nahote tak tohto nepriateľa, ako i ním naverbovaných pomáhačov doma. Vývin obnovenia narušeného poriadku pokračuje zadarmo a vyslovujem oprávnené presvedčenie,

že Slovensko sa zbaví nepriateľských hord i tam, na tom malom území, ktoré dnes ešte trpí pod ich terorom.

Keď znova pripomínáme, že sme za to vďakou zaviazaní v prvom rade po-riadkovým jednotkám nášho veľkého spojenca, ako i všetkým verným sloven-ským útvaram i jednotlivcom, ktorí nesklamali, vyslovujeme hlboké presved-čenie, že po tomto zbavení sa ozbrojených bánd, slovenský národ na čele s vládou bude schopný zbaviť sa všetkých nepriateľov štátu, ktorí tento štát ohrozovali a ohrozujú politicky, ideologicky a mravne.

Preto, keď nám smutné, krvavé udalosti odhalili tú kliku a tie malé vrstvy obyvateľstva, v ktorých Benešov imperializmus nachádzal medzi nami spo-jencov, ani na okamih nebudeme váhať, aby sme sa ich so všetkou prísnosťou zbavili alebo ich v zhubnej ich činnosti znemožnili. Preto vláda pristúpi k dô-kladnému vyriešeniu otázky židovskej a vyriešená bude tiež otázka Čechov na Slovensku. Je naším najvyšším politickým príkazom, ale i príkazom mrav-ným, aby sme sa v oprávnenej sebaobrane obrátili proti tým, ktorí ohrozujú naše slobodné jestvovanie.

Keď teda na zodpovednosť budeme ťahať tých Slovákov, ktorí zradili, ne-budeme váhať ani len chvíľu, aby sme české a židovské živly, ktoré sa previnili pri vyvolaní krvavého diela proti slovenskému národu a slovenskému štátu navždy, eliminovali z nášho národného prostredia.

Vláda si je vedomá, čím je povinná úlohe zdravého udržania štátu a čím je zaviazaná v týchto rozhodujúcich časoch svojmu národu. Preto, keď je od-hodlaná túto povinnosť so všetkých svojich síl čo najúspešnejšie vykonať, žia-dam slovenský

Snem a súčasne celú našu verejnosť o všemožnú pomoc, aby vláda svoj program mohla úspešne splniť na česť a slávu národa a víťazstvo našej slobody a samostatnosti. Na stráž!

Slovenský národný archív, fond Snem slovenskej republiky, k. 45

Z vystúpenia poslanca Františka Orlického.

27. októbra 1944

Slávny Snem!

Dnes dopoludnia úradne bolo oznámené, že bola oslobodená Banská Bystrica, centrum povstaleckého hnutia. Túto zprávu berieme s uspokojením na vedomie a zároveň vzdávame česť pamiatke všetkých padlých hrdinov, ktorí svojim životom a krvou prispeli k obnoveniu právneho poriadku a pokoja na Slovensku a k zneškodneniu záškodníkov slovenského národa a štátu.

Vyslovujeme hlbokú vďačnosť hrdinnej nemeckej brannej moci, ktorá verne slovensko-nemeckej obrannej smluve ochotne prišla na pomoc slovenskému štátu a národu v boji proti partizánom a povstalcom a oslobodila už prevažnú časť územia štátu. (Búrlivý potlesk.)

Naša vďaka patrí ďalej aj slovenským bojujúcim jednotkám, ktoré v tomto boji hrdinne bránili najdrahší poklad národa: jeho slobodu a štát.

Vyslovujeme pevné presvedčenie, že s Božou pomocou a svornou spoluprácou zabezpečíme trvalú krajšiu budúcnosť svojmu národu a samostatnému slovenskému štátu.

(...)

Slovenský národný archív, fond Snem slovenskej republiky, k. 45

Prejav predsedu Snemu Slovenskej republiky Martina Sokola.

15. novembra 1944

Slávny Snem!

Dňa 17. septembra 1944 bol surovým spôsobom zavraždený člen nášho Snemu, poslanec Anton Šalát.

Anton Šalát narodil sa 12. júna 1892 v Nitrianskych Necpaloch. Ľudové školy a štyri triedy gymnázia vychodil u Piaristov v Prievidzi. Ďalšie štyri ročníky gymnázia absolvoval v Banskej Bystrici, kde aj maturoval. Po skončení bohosloveckých štúdií v Banskej Bystrici vysvätený bol roku 1916 za kňaza. Najprv bol kaplánom v Čiernom Balogu, potom v Detve a vo Zvolene. Od roku 1919 bol členom profesorského zboru reálky vo Zvolene a od roku 1932 spravoval rím.-kat. faru v Hájnikách.

Už ako bohoslovec písal články do slovenských časopisov a pred prevratom viedol viaceré kurzy slovenčiny. Od obnovenia Hlinkovej slovenskej ľudovej strany bol stále jej funkcionárom a s plnou vervou zúčastňoval sa národnej práce v rozličných korporáciách, hlavne v Spolku sv. Vojtecha, v Matici slovenskej, v Jednote slovenských katolíckych žien, v Katolíckom skaute a v Orle. Dlhé roky bol členom rady a zastupiteľstva mesta Zvolena. Redigoval a vydával časopis „Zábavník“ a administroval časopis „Náš priateľ“. Z jeho pôvodných knižných prác sú známe: „Boľševická víchrica“ „Obete boľševizmu“. „Proti boľševizmu“, „Vodca na Javorine“ atd. Roku 1929 bol zvolený ako kandidát.

Hlinkovej slovenskej ľudovej strany za poslanca pražského parlamentu. Od roku 1939 bol poslancom Snemu Slovenskej republiky a od počiatku zastával funkciu podpredsedu sociálneho a zdravotného výboru. V marci 1939 bol pri českom puči zavretý a väznený na sedrii v Banskej Bystrici. Pričinil sa o založenie časopisu „Štúrov hlas“ a bol jeho redaktorom. Viac rokov bol okresným predsedom HSLS a okresným cirkevným škôldozorcom vo zvolenskom okrese.

Poslanec Anton Šalát patrila do radu nezištných ľudáckych pracovníkov, ktorí svoj život obetovali za národ. Burcoval slovenský ľud za národné práva a so zápalom roznecoval aj ostatných ľudáckych pracovníkov. Ako povedomý Slovák zásadne sa staval proti prúdom, ktoré znamenajú pre národ záhubu. Do posledného dychu stál v útočnom rade a v tomto útoku aj padol.

Snem Slovenskej republiky úprimne trúchli nad stratou poslanca Šaláta a vyjadruje svoje najväčšie opovrženie vrahom, ktorí nám ho vyrvali navždy z radov statočných národných bojovníkov! Česť pamiatke poslanca Antona Šaláta!

Slovenský národný archív, fond Snem slovenskej republiky, k. 45

Zoznam poslancov

Dr. Ján Balko

právnik, národohospodár (Banská Bystrica / Bratislava)

poslanecký mandát: 30. 9. 1943 (menovaný prezidentom republiky) – 1. 9.

1944 (vzdal sa poslaneckého poslaneckého mandátu)

členstvo vo výboroch: národohospodársky (od 28. 10. 1943, podpredseda od 25. 11. 1943)

Štefan Beniak

roľník (Rybany, okres Bánovce nad Bebravou)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: národohospodársky (podpredseda)

Vincent Boleček

r. k. kňaz (Nemčičany, okres Zlaté Moravce)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – 1. 11. 1942 (vzdal sa poslaneckého mandátu)

členstvo vo výboroch: technicko-dopravný (do 26. 3. 1943), iniciatívny

Michal Boňko

učiteľ, riaditeľ meštianskej školy (Vyšný Svidník)

poslanecký mandát: 25. 11. 1941 (menovaný prezidentom republiky) – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: kultúrny

František Bošňák, dipl. agr.

agronóm, ústredný riaditeľ Fondu pre správu poľnohospodárskych majetkov

poslanecký mandát: 25. 11. 1941 (menovaný prezidentom republiky) – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: národohospodársky

Dr. Jozef Buday, podpredseda snemu

r. k. kňaz, kanonik nitrianskej kapituly, univerzitný profesor (cirkevné právo), predseda Spolku sv. Vojtecha

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – 15. 11. 1939 (umrel)

členstvo vo výboroch: zahraničný (predseda), ústavnoprávny (podpredseda)

Pavol Čarnogurský

učiteľ, prednosta odboru na Ministerstve školstva a národnej osvety (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: iniciatívny, kultúrny, rozpočtový (od 9. 12. 1941), stály (náhradník)

Ferdinand Čatloš

armádny generál, minister národnej obrany (Bratislava)

poslanecký mandát: 25. 11. 1941 (menovaný prezidentom republiky) – 22. 11. 1944 (zbavený poslaneckého mandátu Štátnou radou)

členstvo vo výboroch: -

Rudolf Čavojský

robotník, odborársky predák (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: sociálny a zdravotný (predseda), národohospodársky (podpredseda, do 9. 12. 1941), rozpočtový, úsporný a kontrolný, stály

Matúš Černák

stredoškolský profesor, slovenský vyslanec v Berlíne

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch:-

Konštantín Čulen

publicista, redaktor (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: zahraničný (od 30. 1. 1940), stály, imunitný (od 9. 12. 1941)

Štefan Danihel

učiteľ, obchodník (Bratislava / Sološnica, okres Malacky)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: národohospodársky (predseda), rozpočtový (do 12. 12. 1940), úsporný a kontrolný, branný (do 29. 3. 1940), stály

Ján Danko

učiteľ (Kremnica)

poslanecký mandát: 25. 11. 1941 (menovaný prezidentom republiky) – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: technicko-dopravný (od 9. 12. 1941)

Jozef Drobňý

riaditeľ pošty (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: sociálny a zdravotný, technicko-dopravný (podpredseda), úsporný a kontrolný (náhradník), stály (náhradník)

Dr. Ferdinand Ďurčanský

univerzitný profesor (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch

János Esterházy

veľkostatkár, politik (Bratislava / Ujlak – dnes Veľké Zálužie)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: technicko-dopravný

Dr. Msgr. Ján Ferenčík

r. kat. kňaz, pápežský prelát, profesor na Vysokej škole bohosloveckej v Spišskej Kapitule (Ružomberok)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: zahraničný (od 9. 12. 1941), sociálny a zdravotný (do 9. 12. 1941), kultúrny (do 9. 12. 1941)

Dr. Eugen Filkorn

r. kat. kňaz, pápežský prelát, kanonik nitrianskej kapituly, profesor bohosloveckého učilišťa v Nitre, predseda cirkevného súdu, zakladateľ a správca internátu Svoradov

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: kultúrny (predseda), rozpočtový (predseda), úsporný a kontrolný (náhradník), stály (podpredseda)

Dr. Pavol Florek

stredoškolský profesor, riaditeľ gymnázia (Turčiansky Svätý Martin)
poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945
členstvo vo výboroch: kultúrny (podpredseda), rozpočtový, zahraničný

Dr. Roman Fraštia

zverolekár (Kežmarok)
poslanecký mandát: 25. 11. 1941 (menovaný prezidentom republiky) – až do zániku snemu v roku 1945
členstvo vo výboroch: sociálny a zdravotný (od 9. 12. 1941)

Dr. Gejza Fritz

sudca, predseda Najvyššieho správneho súdu, minister pravosúdia (Bratislava / Solivar, okres Prešov)
poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945
členstvo vo výboroch: ústavnoprávny, imunitný

Dr. Jozef Fundárek

univerzitný profesor, viceguvernér Slovenskej národnej banky, (Bratislava)
poslanecký mandát: 25. 11. 1941 (menovaný prezidentom republiky) – až do zániku snemu v roku 1945
členstvo vo výboroch: národohospodársky, imunitný (predseda, od 12. 3. 1942), ústavnoprávny (podpredseda od 27. 1. 1942)

Dr. Adalbert Gabriel

lekár (Kežmarok)
poslanecký mandát: 25. 11. 1941 (menovaný prezidentom republiky) – až do zániku snemu v roku 1945
členstvo vo výboroch: technicko-dopravný

Tido J. Gašpar

spisovateľ, novinár (Bratislava)
poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945
členstvo vo výboroch: zahraničný

Andrej Germuška

stredoškolský učiteľ, riaditeľ učiteľského ústavu (Prešov)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: branný (podpredsa), technicko-dopravný (do 9. 12. 1941), stály (náhradník)

Eugen Guzikiewicz

učiteľ, podnikateľ (Liptovský Svätý Mikuláš)

poslanecký mandát: 25. 11. 1941 (menovaný prezidentom republiky) – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: technicko-dopravný

Štefan Hajduček

učiteľ, riaditeľ školy (Margecany, okres Gelnica)

poslanecký mandát: 25. 11. 1941 (menovaný prezidentom republiky) – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: technicko-dopravný

Anton Hancko

učiteľ (Žilina)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: kultúrny (podpredsa)

Štefan Haššík

vojenský dôstojník, nitriansky župan, minister národnej obrany (Nitra)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: branný

Ján Hollý

redaktor, stranický funkcionár (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: iniciatívny, imunitný (od 9. 12. 1941), rozpočtový (od 29. 3. 1940), technicko-dopravný, úsporný a kontrolný (od 22. 3. 1945), stály (náhradník)

Vojtech Horák

školský inšpektor (Vajnory, okres Bratislava-vidiek)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: branný (predseda)

Gejza Hornák

učiteľ (Starina, okres Snina)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – 4. 4. 1939 (zostal na území okupovanom

Maďarskom po Malej vojne)

členstvo vo výboroch:-

Koloman Horniš

školský inšpektor (Kysucké Nové Mesto)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: branný (od 8. 7. 1942 podpredseda), technicko-dopravný (do 9. 12. 1941)

Dr. František Hrušovský

stredoškolský profesor, riaditeľ gymnázia (Kláštôr pod Znievom, okres Turčiansky Svätý Martin)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: kultúrny, zahraničný (podpredseda od 23. 10. 1940), stály

Dr. Anton Hudec

advokát (Trenčín)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: ústavnoprávny, imunitný, stály (náhradník)

Vojtech Husárek

učiteľ, riaditeľ školy (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: rozpočtový

Dr. Matej Huťka

advokát, verejný notár (Michalovce)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: imunitný (podpredseda), ústavnoprávny, rozpočtový (do 29. 3. 1940), stály (náhradník)

Ján Jacko

r. kat. kňaz (Petroviany – dnes Petrovany, okres Prešov)

poslanecký mandát: 25. 11. 1941 (menovaný prezidentom republiky) – 7. 10. 1944 (vzdal sa poslaneckého mandátu)

členstvo vo výboroch: kultúrny (od 9. 12. 1941)

František Jankovič

r. kat. kňaz (Banská Štiavnica)

poslanecký mandát: 19. 10. 1939 (získal poslanecký mandát ako náhradník za poslanca G. Horňáka) – 30. 11. 1942 (vzdal sa poslaneckého mandátu na žiadosť biskupa P. Jantauscha)

členstvo vo výboroch: iniciatívny (11. 9. 1940), sociálny a zdravotný (od 9. 12. 1941)

Inž. Franz Karmasin

poľnohospodársky inžinier, štátny tajomník pre záležitosti nemeckej národnostnej menšiny, vodca Deutsche Partei (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: národohospodársky, rozpočtový, zahraničný, stály

Inž. Sigmund Keil

strojársky inžinier, funkcionár Deutsche Partei (Švedlár, okres Gelnica)

poslanecký mandát: 29. 3. 1940 (poslanecký mandát získal ako náhradník za G. Reháka) – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: imunitný (od 29. 10. 1940)

Michal Klimko

riaditeľ banky (Prievidza)

poslanecký mandát: 25. 11. 1941 (menovaný prezidentom republiky) – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: národohospodársky (od 9. 12. 1941)

Dr. Ferdinand Klinda

národohospodár, člen Štátnej rady (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – 22. 2. 1939 (vzdal sa poslaneckého mandátu)

členstvo vo výboroch: imunitný

Dr. Aladár Kočiš

redaktor, stranícky funkcionár (Bratislava)

poslanecký mandát: 25. 11. 1941 (menovaný prezidentom republiky) – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: imunitný (od 9. 12. 1941, podpredseda od 12. 3. 1942), ústavnoprávny (od 9. 12. 1941)

Dr. Karol Körper

r. kat. kňaz, kanonik bratislavskej kapituly, pápežský prelát, spisovateľ, redaktor (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – október 1944 (vzdal sa mandátu)

členstvo vo výboroch: kultúrny, iniciatívny

Pavol Krokavec

(Revúca)

poslanecký mandát: 30. 9. 1943 (menovaný prezidentom republiky) – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: technicko-dopravný (od 28. 10. 1943)

Inž. Ján Liška

hospr. pracovník, redaktor, riaditeľ pivovaru (Bratislava / Nitra)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: rozpočtový (podpredseda), úsporný a kontrolný, technicko-dopravný (9. 12. 1941), národohospodársky

Dr. Emil Boleslav Lukáč

ev. kňaz, redaktor, básnik (Hodruša, okres Nová Baňa)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: kultúrny

Alojz Macek

úradník, funkcionár HM (Bratislava)

poslanecký mandát: 25. 11. 1941 (menovaný prezidentom republiky) – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: kultúrny (od 9. 12. 1941)

Štefan Macko

učiteľ, riaditeľ školy (Dolný Smokovec)

poslanecký mandát: 2. 1. 1945 (menovaný prezidentom republiky) – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: -

Viktor Magic

učiteľ, stranícky funkcionár (Hnúšťa)

poslanecký mandát: 25. 11. 1941 (menovaný prezidentom republiky) – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: branný (od 9. 12. 1941)

Július Maguth

notár (Spišské Podhradie, okres Levoča)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: imunitný (do 9. 12. 1941), technicko-dopravný (od 9. 12. 1941)

Alexander Mach

redaktor, funkcionár HG, minister vnútra (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: imunitný, branný

MgPh. Andrej Martvoň

lekárnik (Bratislava)

poslanecký mandát: 14. 11. 1939 (získal poslanecký mandát ako náhradník za J. Tisa) – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: rozpočtový

Dr. Karol Mederly, podpredseda snemu

právnik, štátny úradník (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: úsporný a kontrolný (predseda), ústavnoprávny (predseda), stály (podpredseda)

Dr. Gejza Medrický

právnik, redaktor, minister hospodárstva (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: rozpočtový

Ferdinand Mondok

r. kat. kňaz

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – 29. 2. 1944 (zriekol sa poslaneckého mandátu na žiadosť biskupa P. Jantauscha)

členstvo vo výboroch: rozpočtový, stály (náhradník)

Ján Mora

úradník, odborársky predák (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: iniciatívny, národohospodársky (od 9. 12. 1941), sociálny a zdravotný, úsporný a kontrolný (náhradník), stály (náhradník)

Anton Moravčík

učiteľ, stranícky funkcionár (Bratislava)

poslanecký mandát: 4. 2. 1943 (menovaný prezidentom republiky) – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: technicko-dopravný (od 26. 3. 1943)

Vladimír Moravčík

úradník, redaktor, prokurista (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: branný, imunitný (do 9. 12. 1941), rozpočtový (od 12. 12. 1940)

Martin Morháč

obchodník (Breznička, okres Lovinobaňa)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – 12. 5. 1943 (zbavený poslaneckého mandátu Štátnou radou)

členstvo vo výboroch: technicko-dopravný

Dr. Štefan Mušák

právník (Námestovo)

poslanecký mandát: 25. 11. 1941 (menovaný prezidentom republiky) – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: branný (od 9. 12. 1941)

Dr. Pavol Opluštil, podpredseda snemu (od 25. 4. 1939)

veterinár, riaditeľ bitúnku (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: iniciatívny, sociálny a zdravotný (do 9. 12. 1941), zahraničný (od 9. 12. 1941, podpredseda od 18. 3. 1942), stály (náhradník)

Dr. František Orlický

advokát (Trnava)

poslanecký mandát: 21. 11. 1939 (získal poslanecký mandát ako náhradník za poslanca J. Budaya) – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: ústavnoprávny (od 14. 12. 1939), stály

František Paškay

riaditeľ meštianskej školy, funkcionár HM (Dubnica)

poslanecký mandát: 2. 1. 1945 (menovaný prezidentom republiky) – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: -

Ján Petrovič

riaditeľ banky, stranícky funkcionár (Ilava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: národohospodársky,

Vojtech Plechlo

r. kat. kňaz (Dolné Dubové, okres Trnava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – 5. 5. 1943 (vzdal sa poslaneckého mandátu na žiadosť biskupa P. Jantauscha)

členstvo vo výboroch: národohospodársky (do 9. 12. 1941), technicko-dopravný (od 9. 12. 1941)

Dr. Štefan Polyák

vyslanec, zástupca ministra zahraničných vecí (Záblatie nad Váhom, okres Trenčín)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: -

Dr. Mikuláš Pružinský

poľnohospodár, minister financií (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch:-

Dr. Gejza Rehák

lekár, riaditeľ nemocnice (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – 8. 3. 1940 (zomrel)

členstvo vo výboroch: sociálny a zdravotný

Dr. Ernest Rosival

lekár (Bratislava)

poslanecký mandát: 3. 9. 1940 (získal poslanecký mandát ako náhradník za P. Teplanského) – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: sociálny a zdravotný (podpredseda od 4. 3. 1942)

Ondrej Schlosser

školský inšpektor (Zvolen)

poslanecký mandát: 25. 11. 1941 (menovaný prezidentom republiky) – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: branný (od 9. 12. 1941)

Rudolf Schwarc

učiteľ, riaditeľ školy (Pohorelá, okres Brezno)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – 17. 11. 1941 (vzdal sa poslaneckého mandátu)

členstvo vo výboroch: branný (od 29. 3. 1940), technicko-dopravný

Karol Sidor

redaktor, minister, vyslanec vo Vatikáne (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: zahraničný (do 9. 12. 1941)

Anton Simko

gr. kat. kňaz (Vyšná Olka, okres Medzilaborce)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: sociálny a zdravotný, kultúrny (do 9. 12. 1941)

Jozef Sivák

učiteľ, školský inšpektor, minister školstva a národnej osvety (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: -

František Slameň

robotník, odborársky predák (Podbrezová)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – 27. 8. 1944 (zabitý partizánmi)

členstvo vo výboroch: sociálny a zdravotný

Dr. Martin Sokol, predseda snemu

právnik, člen Štátnej rady (Medzibrod, okres Brezno)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: stály (predseda)

Július Stano

stranícky funkcionár, minister dopravy a verejných prác (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: ústavnoprávny

Josef Steinhübl

r. kat. kňaz, predstaviteľ Deutsche Partei (Handlová)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: kultúrny, sociálny a zdravotný, technicko-dopravný
(do 9. 12. 1941) úsporný a kontrolný (náhradník), stály (náhradník)

Štefan Suroviak

železničný úradník, redaktor (Račišdorf – dnes Rača, okres Bratislava-vidiek)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: sociálny a zdravotný, technicko-dopravný (predseda),
stály

Anton Šalát

r. kat. kňaz, redaktor, spisovateľ (Hájniky, okres Zvolen)
poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – 17. 9. 1944 (zabitý partizánmi)
členstvo vo výboroch: sociálny a zdravotný (podpredseda)

Msgr. Jozef Šrobár

r. kat. kňaz, kanonik bratislavskej kapituly (Bratislava)
poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945
členstvo vo výboroch: -

Pavol Teplanský

poľnohospodár, minister poľnohospodárstva, financií a obchodu v autonómnej vláde Slovenskej krajiny (Košolná, okres Trnava)
poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – 3. 8. 1940 (vzdal sa poslaneckého mandátu)
členstvo vo výboroch: národohospodársky

Dr. Jozef Tiso

r. kat. kňaz, predseda vlády, predseda HSLS (Bánovce nad Bebravou)
poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – 26. 10. 1939 (zvolenie za prezidenta republiky)
členstvo vo výboroch: -

Ondrej Tomko

riaditeľ banky (Humenné)
poslanecký mandát: 25. 11. 1941 (menovaný prezidentom republiky) – až do zániku snemu v roku 1945
členstvo vo výboroch: národohospodársky

Teodor Turček

poľnohospodár (Bratislava)
poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945
členstvo vo výboroch: branný (do 9. 12. 1941, podpredseda), národohospodársky, úsporný a kontrolný (náhradník), stály (náhradník)

Dr. Vojtech Tvrďý

advokát (Žilina)
poslanecký mandát: 14. 3. 1939 (získal mandát ako náhradník za F. Klindu) – až do zániku snemu v roku 1945
členstvo vo výboroch: imunitný, ústavnoprávny, stály (náhradník)

Ján S. Vančo

poľnohospodár (Plavnica, okres Stará Ľubovňa)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: sociálny a zdravotný

Dr. Miloš Vančo

advokát (Turčiansky Svätý Martin)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – 5. 1. 1945 (vzdal sa poslaneckého mandátu)

členstvo vo výboroch: ústavnoprávny (podpredseda od 30. 1. 1940), zahraničný (predseda od 23. 10. 1940), stály

Jozef Vaňo

školský inšpektor (Bardejov)

poslanecký mandát: 25. 11. 1941 (menovaný prezidentom republiky) – až do zániku snemu v roku 1945

členstvo vo výboroch: kultúrny (od 9. 12. 1941)

Dr. Inž. Peter Zafko

národohospodár (Bratislava)

poslanecký mandát: 18. 1. 1939 – 22. 11. 1944 (zbavený poslaneckého mandátu Štátnou radou)

členstvo vo výboroch: ústavno-právny (do 9. 12. 1941), technicko-dopravný (do 9. 12. 1941), národohospodársky (do 28. 10. 1943), úsporný a kontrolný (podpredseda), rozpočtový, stály

Ústanovenie parlamentných výborov:

Iniciatívny výbor, 18. 1. 1939

Rozpočtový výbor, 18. 1. 1939

Imunitný výbor, 18. 1. 1939

Ústavnoprávny výbor, 18. 1. 1939

Národohospodársky výbor, 25. 4. 1939

Kultúrny výbor, 25. 4. 1939

Sociálny a zdravotný výbor, 25. 4. 1939

Technicko-dopravný výbor, 25. 4. 1939

Zahraničný výbor, 11. 5. 1939

Branný výbor, 11. 5. 1939

Úsporný a kontrolný výbor, 6. 6. 1939

Stály výbor, 4. 7. 1939

Obrazová príloha

Ročník 1938.

1161

Sbírka zákonů a nařízení státu československého.

Částka 99.

Vydána dne 23. listopadu 1938.

Cena: Kč 1'—.

Obsah: 299. Ústavný zákon o autonomii Slovenskej krajiny.

299.

Ústavný zákon

zo dňa 22. novembra 1938

o autonomii Slovenskej krajiny.

Národné zhromaždenie vychádzajúc z toho, že Česko-Slovenská republika vznikla shodou suverennej vôle dvoch rovnoprávných národov, že slovenskému národu v Pittsburskej dohode, ako aj v iných smluvách a prejavoch, domácich i zahraničných, zabezpečená bola úplná autonómia a vedené snahou usmernenia slovenského a českého národa v duchu Žilinskej dohody, usnáša sa na tomto ústavnom zákone:

ČASŤ PRVÁ.

Úvodné ustanovenia.

Článok I.

Ústavný súd rozhoduje aj o tom, či zákony Snemu Slovenskej krajiny vyhovujú zásade článku I. zákona zo dňa 29. februára 1920, č. 121 Sb. z. a n., ktorým sa uvádza ústavná listina Česko-Slovenskej republiky.

Článok II.

Ústavný súd dopĺňa sa dvoma ďalšími členmi (náhradníkmi), ktorých menuje vláda Slovenskej krajiny. Dokiaľ sa tak nestane, ústavný súd vykonáva svoju pôsobnosť v dosavadnom zložení a podľa doterajších predpisov.

Článok III.

(1) Zákony vyhlásené do dňa, v ktorom sa ustaví Snem Slovenskej krajiny, i keď sa týkajú vecí, ktoré spadajú do zákonodarnej moci Snemu Slovenskej krajiny, vzťahujú sa

aj na územie Slovenskej krajiny, ak len zo samého zákona iné neplynie.

(2) Ak v zákonoch, na ktorých sa usnieslo Národné zhromaždenie, hovorí sa o podrobnej úprave či už zákonom alebo nariadením a ide o otázku, spadajúcu do právomoci zákonodarných a vládnych orgánov Slovenskej krajiny, tieto sú príslušné vo veci usnášať sa.

(3) Vládu a výkonnú moc na území Slovenskej krajiny od 7. októbra 1938 vykonáva vo veciach, spadajúcich do právomoci Slovenskej krajiny dotiaľ, kým nebude utvorená Slovenská krajinská vláda (čl. V, odst. 4), Slovenská krajinská vláda, pozostávajúca z piatich členov, ktorá tvorí súčasť ústrednej vlády (§ 70 ústavnej listiny).

Článok IV.

Ustanovenia článkov I.—III., ako i čl. V., odst. 4 časti prvej a ustanovenia časti druhej tohoto ústavného zákona tvoria súčasť ústavnej listiny. Prevádzacie zákony, spomínané v tomto zákone, netvoria súčasť ústavnej listiny.

Článok V.

(1) Voľby do prvého Snemu Slovenskej krajiny vypíše Slovenská krajinská vláda tak, aby sa mohli vykonať do dvoch mesiacov od vyhlásenia tohto zákona podľa ustanovení častí I. a III. zák. č. 330/1920 Sb. z. a n. v znení zák. č. 126/1927 Sb. z. a n. s tou zmenou, že aktívne volebné právo majú tí, ktorí v deň voľby prekročili 21. rok svojho veku, že na 20.000 odovzdaných platných hlasov, ako aj na zbytok presahujúci tri štvrtiny tohto počtu, dostane každá strana jeden mandát a že obmedzenia pasívneho volebného práva určené v § 6 cit. zákona sa na tieto voľby nevzťahujú.

160

1. Ústavný zákon o autonómii Slovenskej krajiny, ktorý zakotvil vznik Snemu slovenskej krajiny.

o volbe do snemu Slovenskej krajiny.

Vol'ba do snemu Slovenskej krajiny koná sa v nedeľu
dňa 18. decembra 1938 od 8. hodiny ráno až do
13 hodiny ^{do}poludnia v týchto volebných miestnostiach:

Do krajského snemu kandiduje

Hlinkova slovenská ľudová strana
(strana slovenskej národnej jednoty)

[illegible]

Voličské soznamy, ktoré budú podkladom pre hlasovanie, sú vyhotovené cez osem dní až do dňa voľby k verejnému nahliadnutiu u obecného úradu v Pravce a prístupné vo všetké dni denne od 8 hodiny do poľudnia do 11 hodiny do poľudnia, v sobotu vždy i v hodinách poľudňajších a v nedeľu od 8. hodiny ráno do 12. hodiny poľudnia.

Do seznamu lidí, kteří byli přesto zadržováni a čekali na výsledek vyšetření, patřili i lidé uvězněni na území a vyloučení z území příhraniční oblasti. Seznam se uzavíral, že podle § 23, čl. 230-232 Sb. z. n. n. se musí stát, a 21. apríl 1935 (č. 56, Sb. z. n. n.) je takzvaný výsledek vyšetření č. 11, č. 12, č. 13, č. 14, č. 15, č. 16, č. 17, č. 18, č. 19, č. 20, č. 21, č. 22, č. 23, č. 24, č. 25, č. 26, č. 27, č. 28, č. 29, č. 30, č. 31, č. 32, č. 33, č. 34, č. 35, č. 36, č. 37, č. 38, č. 39, č. 40, č. 41, č. 42, č. 43, č. 44, č. 45, č. 46, č. 47, č. 48, č. 49, č. 50, č. 51, č. 52, č. 53, č. 54, č. 55, č. 56, č. 57, č. 58, č. 59, č. 60, č. 61, č. 62, č. 63, č. 64, č. 65, č. 66, č. 67, č. 68, č. 69, č. 70, č. 71, č. 72, č. 73, č. 74, č. 75, č. 76, č. 77, č. 78, č. 79, č. 80, č. 81, č. 82, č. 83, č. 84, č. 85, č. 86, č. 87, č. 88, č. 89, č. 90, č. 91, č. 92, č. 93, č. 94, č. 95, č. 96, č. 97, č. 98, č. 99, č. 100, č. 101, č. 102, č. 103, č. 104, č. 105, č. 106, č. 107, č. 108, č. 109, č. 110, č. 111, č. 112, č. 113, č. 114, č. 115, č. 116, č. 117, č. 118, č. 119, č. 120, č. 121, č. 122, č. 123, č. 124, č. 125, č. 126, č. 127, č. 128, č. 129, č. 130, č. 131, č. 132, č. 133, č. 134, č. 135, č. 136, č. 137, č. 138, č. 139, č. 140, č. 141, č. 142, č. 143, č. 144, č. 145, č. 146, č. 147, č. 148, č. 149, č. 150, č. 151, č. 152, č. 153, č. 154, č. 155, č. 156, č. 157, č. 158, č. 159, č. 160, č. 161, č. 162, č. 163, č. 164, č. 165, č. 166, č. 167, č. 168, č. 169, č. 170, č. 171, č. 172, č. 173, č. 174, č. 175, č. 176, č. 177, č. 178, č. 179, č. 180, č. 181, č. 182, č. 183, č. 184, č. 185, č. 186, č. 187, č. 188, č. 189, č. 190, č. 191, č. 192, č. 193, č. 194, č. 195, č. 196, č. 197, č. 198, č. 199, č. 200, č. 201, č. 202, č. 203, č. 204, č. 205, č. 206, č. 207, č. 208, č. 209, č. 210, č. 211, č. 212, č. 213, č. 214, č. 215, č. 216, č. 217, č. 218, č. 219, č. 220, č. 221, č. 222, č. 223, č. 224, č. 225, č. 226, č. 227, č. 228, č. 229, č. 230, č. 231, č. 232, č. 233, č. 234, č. 235, č. 236, č. 237, č. 238, č. 239, č. 240, č. 241, č. 242, č. 243, č. 244, č. 245, č. 246, č. 247, č. 248, č. 249, č. 250, č. 251, č. 252, č. 253, č. 254, č. 255, č. 256, č. 257, č. 258, č. 259, č. 260, č. 261, č. 262, č. 263, č. 264, č. 265, č. 266, č. 267, č. 268, č. 269, č. 270, č. 271, č. 272, č. 273, č. 274, č. 275, č. 276, č. 277, č. 278, č. 279, č. 280, č. 281, č. 282, č. 283, č. 284, č. 285, č. 286, č. 287, č. 288, č. 289, č. 290, č. 291, č. 292, č. 293, č. 294, č. 295, č. 296, č. 297, č. 298, č. 299, č. 300, č. 301, č. 302, č. 303, č. 304, č. 305, č. 306, č. 307, č. 308, č. 309, č. 310, č. 311, č. 312, č. 313, č. 314, č. 315, č. 316, č. 317, č. 318, č. 319, č. 320, č. 321, č. 322, č. 323, č. 324, č. 325, č. 326, č. 327, č. 328, č. 329, č. 330, č. 331, č. 332, č. 333, č. 334, č. 335, č. 336, č. 337, č. 338, č. 339, č. 340, č. 341, č. 342, č. 343, č. 344, č. 345, č. 346, č. 347, č. 348, č. 349, č. 350, č. 351, č. 352, č. 353, č. 354, č. 355, č. 356, č. 357, č. 358, č. 359, č. 360, č. 361, č. 362, č. 363, č. 364, č. 365, č. 366, č. 367, č. 368, č. 369, č. 370, č. 371, č. 372, č. 373, č. 374, č. 375, č. 376, č. 377, č. 378, č. 379, č. 380, č. 381, č. 382, č. 383, č. 384, č. 385, č. 386, č. 387, č. 388, č. 389, č. 390, č. 391, č. 392, č. 393, č. 394, č. 395, č. 396, č. 397, č. 398, č. 399, č. 400, č. 401, č. 402, č. 403, č. 404, č. 405, č. 406, č. 407, č. 408, č. 409, č. 410, č. 411, č. 412, č. 413, č. 414, č. 415, č. 416, č. 417, č. 418, č. 419, č. 420, č. 421, č. 422, č. 423, č. 424, č. 425, č. 426, č. 427, č. 428, č. 429, č. 430, č. 431, č. 432, č. 433, č. 434, č. 435, č. 436, č. 437, č. 438, č. 439, č. 440, č. 441, č. 442, č. 443, č. 444, č. 445, č. 446, č. 447, č. 448, č. 449, č. 450, č. 451, č. 452, č. 453, č. 454, č. 455, č. 456, č. 457, č. 458, č. 459, č. 460, č. 461, č. 462, č. 463, č. 464, č. 465, č. 466, č. 467, č. 468, č. 469, č. 470, č. 471, č. 472, č. 473, č. 474, č. 475, č. 476, č. 477, č. 478, č. 479, č. 480, č. 481, č. 482, č. 483, č. 484, č. 485, č. 486, č. 487, č. 488, č. 489, č. 490, č. 491, č. 492, č. 493, č. 494, č. 495, č. 496, č. 497, č. 498, č. 499, č. 500, č. 501, č. 502, č. 503, č. 504, č. 505, č. 506, č. 507, č. 508, č. 509, č. 510, č. 511, č. 512, č. 513, č. 514, č. 515, č. 516, č. 517, č. 518, č. 519, č. 520, č. 521, č. 522, č. 523, č. 524, č. 525, č. 526, č. 527, č. 528, č. 529, č. 530, č. 531, č. 532, č. 533, č. 534, č. 535, č. 536, č. 537, č. 538, č. 539, č. 540, č. 541, č. 542, č. 543, č. 544, č. 545, č. 546, č. 547, č. 548, č. 549, č. 550, č. 551, č. 552, č. 553, č. 554, č. 555, č. 556, č. 557, č. 558, č. 559, č. 560, č. 561, č. 562, č. 563, č. 564, č. 565, č. 566, č. 567, č. 568, č. 569, č. 570, č. 571, č. 572, č. 573, č. 574, č. 575, č. 576, č. 577, č. 578, č. 579, č. 580, č. 581, č. 582, č. 583, č. 584, č. 585, č. 586, č. 587, č. 588, č. 589, č.

Tato vyhláška se hoří po dobu dvou let od jejího vyhlášení a poté ji ve všech směrech na veřejně přístupných místech zveřejní.

Kandidátna listina

Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (strany slovenskej národnej jednoty) pre voľbu do snemu Slovenskej krajiny.

1. Dr. Jozef Tiso, predseda slovenskej vlády, Bánovce nad Bebravou.
2. Karol Sidor, minister, Bratislava.
3. Jozef Sivák, školdozorca, Prievidza.
4. Dr. Jozef Buday, kanonik, Nitra.
5. Dr. Martin Sokol, gen. tajomník, Bratislava.
6. Dr. Karol Mederly, hlavný radca, Bratislava.
7. Pavel Teplanský, minister, Suchá n. Parnou.
8. Matúš Černák, minister, Bratislava.
9. Dr. Ferdinand Durčanský, minister, Bratislava.
10. Dr. Miloš Vano, minister, Turč. Sv. Martin.
11. Alexander Mach, šéf úradu propag., Bratislava.
12. Stefan Danihel, roľník, predseda Zemed. rady, Solonica.
13. R. Čavojský, hl. taj. odb. org. rob., Bratislava.
14. S. Surovjak, predseda Svazu slov. žel., Žilina.
15. Anton Hancko, preds. Sdruž. slov. odb. org., Žilina.
16. Ing. Franz Karmasin, Staatssekretär, Bratislava-Pressburg.
17. Eszterházy János, földbírtokos, Ujlak.
18. Anton Simko, gr. kat. farár, Vysná Ofka.
19. T. J. Gašpar, odb. radca, spisovateľ, Bratislava.
20. Dr. Mikuláš Pružinský, statkár, Mytošiny.
21. Ján Petrovič, riad. Slov. poklad., Bratislava.
22. Dr. Eugen Filkorn, riad. Svorádova, Bratislava.
23. Dr. Gejza Fritz, hl. s. radca, Solivar pri Prešove.
24. Ján Liška, gen. taj. obch. komory, Bratislava.
25. Julius Stano, vladný tajomník, Bratislava.
26. Vladimír Moravčík, šéfred. Sl. den., Bratislava.
27. Dr. Stefan Polják, statkár, Zblatie.
28. Dr. Karol Körper, kanonik, prednosta kult. odboru mšano, Bratislava.
29. Dr. Ing. Peter Zafko, gen. taj. Ustr. sdruž. slov. priem., Bratislava.
30. Favel Čarnogurský, odb. prednosta mšano, Vajnory.
31. František Slameň, robotník, predseda odb. org. robotníckej, Horná Lehota.
32. Dr. Ján Ferencík, farár, Ružomberok.
33. Gejza Medvecký, redaktor, Bratislava.
34. Andrej Germuška, riad. úst. stavu, Prešov.
35. Anton Šalát, profesor, Hájniky.
36. Koloman Horniš, št. učiteľ, Kys. Nové Mesto.
37. Teodor Turček, roľník, Nedaňovce.
38. Vojtech Husárek, správca-úč., Bratislava.
39. Favel Florek, profesor, Turč. Sv. Martin.
40. Stefan Haškík, tajomník, Michalovce.
41. Dr. Ferdiš Klinda, odb. prednosta. min. hosp., Bratislava.

42. Ferdinand Mondok, správca fary, Senica n/Myj.
43. Martin Morháč, obchodník, Brezníčka n/Ipom.
44. Konstantín Čulen, žel. úr., spisovateľ, Bratislava.
45. Dr. Matej Huška, ver. notár, Michalovce.
46. Jozef Steinhübl, Pfarrer, Sklené-Glaserhay.
47. Julius Magúth, vedúci notár, Spáské Podhradie.
48. Vincent Bojček, farár, Nemčianky.
49. Ján Holý, ústredný tajomník, Bratislava.
50. Vojtech Piechlo, dekan-farár, Dolná Dubová.
51. Dr. Pavel Opluštil, riad. bitúnku, Bratislava.
52. J. S. Vano, roľník, legionár, Plavnica.
53. Dr. Frant. Hrušovský, riad. gymn., Kláštor pod Znievom.
54. Rudolf Schwarz, legionár, spr.-úč., B. Bystrica.
55. MUDr. Gejza Rehák, riad. št. nem., Bratislava.
56. Ján Mora, ústr. taj. rob. organizácie, Bratislava.
57. Jozef Drobny, pošt. riaditeľ, predseda Spolku slov. poštárov, Bratislava.
58. Gejza Horák, gr. kat. spr.-úč., Starina.
59. Dr. Anton Hudec, pravotár, Trenčín.
60. Vojtech Horák, školský inšpektor, Vajnory.
61. Jozef Šrobár, kanonik, Bratislava.
62. Dr. Emil B. Lukáč, prof. ev. náb., Bratislava.
63. Stefan Beniak, roľník, Rybany.
64. Dr. Vojtech Tvrď, pravotár, Žilina.
65. František Jankovič, dekan-farár, starosta, B. Štiavnica.
66. Mg. Ph. Andrej Martvoň, lekárnik, Pezínok.
67. Dr. František Orlický, pravotár, Trnava.
68. Siegmund Keil, Senator, Svedlár-Schweder.
69. MUDr. Ernest Rosival, lekár, Bratislava.
70. Eugen Guzikiewicz, správca-učiteľ, Liptovský Sv. Mikuláš.
71. Dr. Jozef Baránek, zverolekár, Holíč.
72. Juraj Klíšday, kaplán, Prešov.
73. Jozef Krampl, vinohradník, Račistov.
74. Pavel Németh, riaditeľ gymnázia, Zvolen.
75. Dr. Pavel Bagin, verejný notár, Piešťany.
76. Ján Krafčík, gr. kat. arcidekan, Ujlak.
77. Dr. Szepesházy Bertalan, földbírtokos, Prešov.
78. Ferd. Závodský, ústr. taj. Sv. slov. žel., Žilina.
79. Ing. Ladislav Krémery, riaditeľ elektrárne, Banská Bystrica.
80. Anton Admics, starosta, Prievidza.
81. Imrich Vánica, robotník, Bratislava.
82. Dr. Andrej Pitoňák, ver. notár, Kežmarok.
83. Ján Onofrej, roľník, Prešov.
84. Ján Cvengros, baník, Koterbachy.
85. Jozef Lukáč, tajomník, Senica nad Myjavou.
86. Ján Čizmar, roľník, Kinceľová.
87. Leonard Šliachan, farár-starosta, Krupina.
88. Juraj Fekiač, roľník-starosta, Detva.
89. Samuel Steberl, Weingärtner, Límabach.
90. Jozef Chmelo, roľ.-starosta, Hlinka n/Hronom.
91. Anton Moravčík, tajomník, Zlaté Moravce.
92. Stefan Babjak, staviteľ-robotník, Humenné.
93. Dr. Karl Hauskrech, Professor, Bratislava-Pressburg.
94. Anton Mihálik, poľnohosp. robotník, Letnička.
95. Jozef Hrk, starosta, Medzibrod nad Hronom.
96. Jozef Bradia, odb. tajomník, Ružomberok.
97. Michal Petráš, roľník, Nepalcy.
98. Ladislav Maga, textilný robotník, Cernová.
99. Anton Šubík, obchodník, Kuklov.
100. Alexander Puškás, účtovník, Bratislava.

3. Kandidátna listina vo voľbách do Snemu Slovenskej krajiny, 18. 12. 1938.

Zdroj: Slovenský národný archív.

Adresa redakcie a ad-
ministrácie Bratislava
Hodňanského 10a 81
Telefon redakcie
022-22-12-12. Telefón
administrácie 02-
22-12-12. Zároveň vy-
kazuje sa predplatiteľ
a inzerent vpravo
s ich administráciou

Podpisani: v Bratislavě
v čestné knihovně
Kčs 18. — Čs. 1118.
Tulské knihovny Kčs
19. — Bratislavě Kčs
20. — Úst. Kčs 112.
roční Kčs 118. —
Francis, Nemecká, Ma-
darská roční Kčs 118.
Kčs vydání Kčs 118.

Vychodí čenne okrem ponde ka

Zakladateľ a vojska + ANDREJ HLINKA Bratislava, nedeľa 4. decembra 1939

Koho bude volit' Slovensko?

Prvá kandidátka do slovenského zákonodarného snemu

Kandidátna listina

Hlin'kovej slovenskej ľudovej strany (strany slovenskej národnej jednoty) pre voľbu do snemu Slov. krajiny

Dr. Josef Tina, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	51. Dr. Pavol Opluštil, riaditeľ hlinuša, Bratislava
Dr. Karel Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	52. J. S. Vavro, ošetrovateľ, Považská
Dr. Martin Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	Dr. František Ština, riaditeľ, Bratislava, Kšitler pod Záverom
Dr. Josef Ština, katovník, Nitra	53. Rudolf Štepanec, inžinier, správa-ušiel, Demáva Bystrica
Dr. Martin Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	54. MUDr. Gajda Radoslav, riaditeľ zdravotnej služby, Bratislava
Dr. Karel Štejnec, riaditeľ, Bratislava	55. Ján Nový, šéf oddelenia zdravotnej služby, Bratislava
Dr. Pavol Teplý, inžinier, súťaž na Paron	56. Josef Džurica, poliovej riaditeľ, v predst. Spolka súz. post., Bratislava
Dr. Ferdinand Teplý, inžinier, Bratislava	57. Gajda Radoslav, riaditeľ, Bratislava
Dr. Milan Vavro, inžinier, Bratislava	Dr. Anton Hudec, pravár, Trenčín
Alexander Mešar, šéf úradu propagandy, Bratislava	58. Vojtech Hložek, kšitler inžinier, Valjevo
Dr. Stefan Džurica, riaditeľ Zemeďelskej raďy, Solotica	59. Dr. Emil S. Láska, pred. ev. náh. Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	60. Ján Ština, katovník, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	61. Dr. Vojtech Teplý, pravár, Žilina
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	62. Ján Ština, katovník, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	63. M. P. Ph. Andrej Marták, riaditeľ, starosta, Haniška Slovenska
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	64. Dr. František Oštrof, pravár, Trenčín
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	65. Štefanek šéf, Štefanek, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	66. MUDr. Ernest Benčík, šéf, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	67. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	68. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	69. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	70. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	71. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	72. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	73. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	74. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	75. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	76. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	77. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	78. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	79. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	80. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	81. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	82. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	83. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	84. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	85. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	86. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	87. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	88. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	89. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	90. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	91. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	92. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	93. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	94. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	95. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	96. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	97. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	98. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	99. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava
Dr. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava	100. Ján Ština, predneda o havnej vlnitosti, Bratislava

Nie len ľud, i jeho vodcovia sú jednotní

Úplný súlad v Kluže poslancov a senátorov Hlinkovej slovenskej ľudovej strany

Bratislava, 3. decembra. V soboru rano sliedil sa pod predsedníctvom predsedu vlády Dr. Tiso klub poslancov z radu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Dr. Tiso v dvojnej reči vyhlásil výslovnú voľbu predsednícu republiky a rozhodol sa otkrúbiť Hlinkách za voľbu do slovenského národného snemu, do ktorého by bol volený ako poslanec. Prípravky, ktoré vďaka hraniu je aj v Bratislave otkrúbiť, sú stávkou na úspech národnej výstavy Slovenska. Nasledoval referát gen. taj. poľnohosp.	Martina Sokolová. Dr. Sokolová vstúpila do výstupu a pripomenula, že v súčasnosti sa pripravujú prírodné, kultúrne, spoločenské komplexy, čo bolo hlavným cieľom výstavy. Opísal poslancov i mestské úrady, ktoré boli v súčasnosti v Bratislave. Dr. Dufčanec
---	---

Martina Šokola, spojenci s petpravou vnolih. Dr. Šokol narýoval, aby strana urila v škole davy pece polcká, propagační, přimyslel, polnohospodářská, kulturní, sociálně-tržní a legislativní komitě, to hole jednoduše přijel. V dech byla videt

oprávdu bohatých přitomech, kteri nemili aljakeho roditel mrdat sehn, hoel ale oddělo stranníka roduodněl byla ylká.

Na schůzce byli přítomni i ministři Sídor, de, Dufčanský, Teplinský a de

signovanej listiny tajomník Heščík. Minister, Dr. Teplánský referoval o hospodárskom stave Slovenska. Jeho referát bol optimistický, hlavne to sa týka zaistenia práce pre Slovákov, jeho

začiatok sa domovom austrójske, 40 vlnolák, nových strojov a technické na začiatku posiloval v súvislosti s požiadavkami austrálskeho a iných štátov.

Schödlau zaklúčil podpredseda strany Josef Sivák, ktorý prevzal i vedenie po predsedovi vlády dr. Tisovi.

Prof. dr. Tuka do Bratislavy
Bratislava, 2. dec.
Ako sa doviedame, univerzitný profesor
dr. Vojtech Tuka dôjde v ústredí 8. dec. do
Bratislavy. Akademická mädle chystá m
slávnostný príjem.

nemecko-francúzske
vyhlásenie

Pariz, 8. decembra
Osnovni smisli, se pridržavajúcim sa zamerom na
slovo ministro zahraničných vecí von Ribbentrop
bepa de Pariza, kde ministro podpísal francúz
sko-nemecké vyhlásenie, odvolala sa na slovo
kancelára Tjandra, šéfminister von Kuno a
kde sledoval v Berlíne. Minister Bonno
zaspala na poľst zamerom hoda vedu
Buldože dia kde dier na zamerom vtedy
slavosť. Vo štvrtok dopoledne sa Ribbentrop
vrátil de Berlína.

Dnešné číslo má 16 strán

[illegible]

6. Legitimácia voliča vo voľbách do Snemu Slovenskej krajiny, 18. 12. 1938.

Zdroj: archív autora.

7. Vláda autonómnej Slovenskej krajiny. Zlíava: Miloš Vančo – minister pravosúdia, Matúš Černák – minister školstva, Jozef Tiso – predseda vlády, Ferdinand Ďurčanský – minister dopravy a verejných prác, Karol Sidor – podpredseda vlády, Pavol Teplanský, minister financií, ochodu a poľnohospodárstva.

Zdroj: Slovenský národný archív.

8. Karol Sidor (vpravo) pri voľbách do Snemu Slovenskej krajiny, 18. 12. 1938.
Zdroj: Slovenský národný archív.

9. Voľby do Snemu Slovenskej krajiny, 18. 12. 1938.
Zdroj: Slovenský národný archív.

404

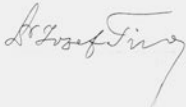
 Snem Slovenskej krajiny.

Sľub

poslanca Jozefa Tisu

Sľubujem, že budem verný Slovenskej krajine a republike Česko-Slovenskej a že budem zachovávať zákony a mandát svoj plniť podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia.

Bratislava, dňa 12. januára 1939

Preda mnou:

 tajomník Snemu Slovenskej krajiny.

16/43

1. vydanie obdĺžnik

Učen Bratislava

405

 Minister vnútra Slovenskej krajiny.

Č. 900/39-1939.

Overovací list.

Svedčím, že pán Jozef Tiso poslanec Slovenskej krajiny, "Demokratickej", zvolený dňa 18. decembra 1938 za poslanca, je oprávnený vstúpiť do kancelárie Snemu Slovenskej krajiny. Ak sa tam osvedčí, akej je národnosti, a ak podpíše vyhlásenie, obsahujúce sľub podľa § 22 ústavnej listiny, čo mu kancelária na tomto liste potvrdí, bude oprávnený vstúpiť i do rokovacej siene Snemu Slovenskej krajiny a zúčastniť sa v rokovaní.

Toto oprávnenie prestáva, ak volebný súd jeho voľbu vyhlásil za neplatnú.

V Bratislave dňa 9. januára 1939.

Minister vnútra:

Podpisal vyhlásenie, obsahujúce sľub, predpísaný § 22 ústavnej listiny,
 Bratislava, dňa 12. januára 1939
 tajomník Snemu Slovenskej krajiny:

14/43

Učen Bratislava

10. Formulár sľubu a osvedčenie o zvolení poslanca Snemu Slovenskej krajiny Jozefa Tisa.

Zdroj: Slovenský národný archív.

Číslo 15.

Slovenský snem ustavený.

[illegible][illegible][illegible][illegible]

SLOVENSKÝ DENÍ

Ročník XXI.

V Bratislave v utorok 20. decembra 1938.

Číslo 293.

Z volieb v Bratislave

Veľké víťazstvo slovenské.

1,363.678 hlasov „áno“. -- 63 poslancov zvolených.

Minister Karol Bider, pri sobotnej urni.

Ako sa pri redakcii užasnevo e 3
hoda zvečerať, bolo odovzdané
všeľahlo vyfahra 1.353.678. Mian-
"amo", to znamená, že bolo zvečerať
prvého slovenského stremu 63 posla-
ov. Chýli ešte niekoľko výsledkov, a
však na počet zvečerať poslancov v
sotva bude mať vliv.

[illegible][illegible][illegible]

V predvečer volieb.

Průběh celkové úpravy, především značím, že například tyto stromy překonal věkový omezení. V těchto případech se jedná o dřeviny, které jsou v současnosti vzhledem k věku již mimo dobu své ekonomické životnosti. Vzhledem k tomu, že tyto stromy jsou v současnosti vzhledem k věku již mimo dobu své ekonomické životnosti, je třeba je odstranit a nahradit mladými dřevinami, které budou v budoucnu plnit stejnou funkci.

ne zadržujeme a nadšením nás všichni milovníci
převodů vřelého člá, jako se osvědčil. Zde
přiblíží se svatost a na svatost, kde je
a kde se svatost národní křesťanství vstává
tamtam a zůstává se čer. P. z. k. d. na pr.
všechno křesťanství H. G. mládeže, Svatost, v
všechno křesťanství. Je zůstává a charakter
je zůstává, kde je křesťanství a osvědčil a
všechno křesťanství vstává křesťanství člá
v křesťanství prvního křesťanství.

Výsledky z okresov.

Prílohy: 58.890 ošetrovaných pacientov, z toho 36.370 žien a 22.520 mužov, z čoho v tomto období 100% žien a 49% mužov.

Topografia: 35.401 ošetrovaných pacientov, z toho 20.561 žien a 14.840 mužov, z čoho v tomto období 99% žien a 70% mužov.

Mestský: 28.010 — 27.946 — 64.

Hodnoty: 23.691 — 23.692 — 99.

Území: 23.651 — 23.617 — 44.

Mestská: 20.507 — 20.739 — 48.

Rozhodnutie: 20.389 — 20.271 — 118.

Rozhodnutie: 19.188 — 18.975 —

Sereď: 15.842 — 15.824 — 54.
Vofň: Byšev: 15.847 — 15.788 — 48.
Krynocká Nová Mesto: 15.603 — 15.532 — 70.
Námestovo: 14.382 — 14.378 — 14.
Poprad: 13.803 — 13.406 — 407.
Banská Štiavnica: 12.618 — 12.477 — 136.
Dolný Kubín: 10.460 — 10.202 — 206.
Trenčín: 7.204 — 7.282 — 13.
Prešovská Bystrica: 16.030 — 257. (V okrese
Námovo na 100%, 21 obcí.)
Přidruhy: 23.024 — 528.
Glembitz: 8.827 — 8.221 — 614.

**Slovenský snem sa síde
18. januára.**

[illegible]

Min. predsednik dr. Tiso:

Všecko za národ.

[illegible]

[illegible]

100

14. Ustanovujúce zasadnutie Snemu Slovenskej krajiny, 18. 1. 1939, v budove auly Univerzity Komenského v Bratislave.

Zdroj: Slovenský národný archív.

15. Pohľad na predsednícky stôl počas ustanovujúceho zasadnutia Snemu Slovenskej krajiny, 18. 1. 1939.

Zdroj: Slovenský národný archív.

16. Predstavitelia Národného zhromaždenia a celoštátnej vlády ako hostia na ustanovujúcom zasadnutí Snemu Slovenskej krajiny, 18. 1. 1939.

Zdroj: Slovenský národný archív.

17. Poslanec Tido J. Gašpar skladá poslanecký sľub na ustanovujúcom zasadnutí Snemu Slovenskej krajiny, 18. 1. 1939.

Zdroj: Slovenský národný archív.

18. Pohľad do pléna počas ustanovujúceho zasadnutia Snemu Slovenskej krajiny, 18. 1. 1939.

Zdroj: Slovenský národný archív.

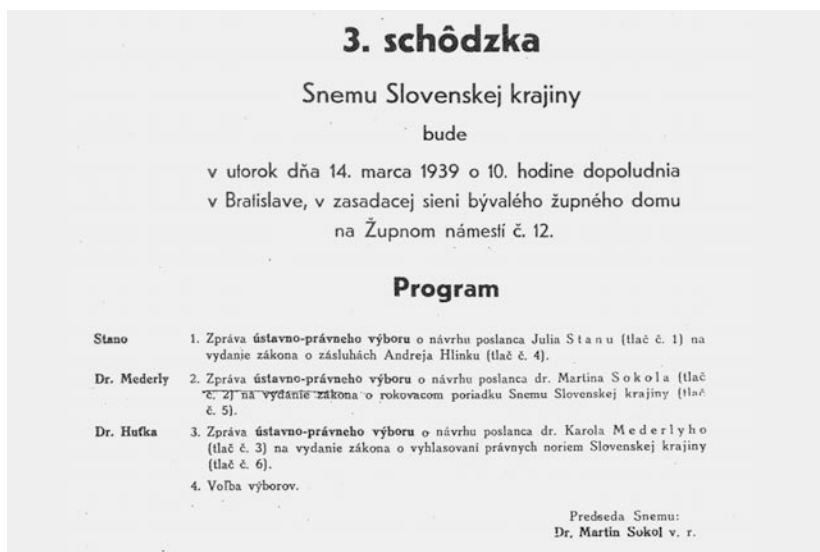

19. Zhromaždenie pred budovou univerzity počas ustanovujúceho zasadnutia Snemu Slovenskej krajiny, 18. 1. 1939.

Zdroj: Slovenský národný archív.

20. Župný dom v Bratislave – sídlo Snemu Slovenskej republiky (1939).
Zdroj: Slovenský národný archív.

21. Pôvodne plánovaný program na pozvánke na zasadanie Snemu Slovenskej krajiny 14. 3. 1939

Listina prítomných
v schôdzi Snemu Slovenskej krajiny dňa 14.marca 1939.

Bež. čís.	Podpis	Bež. čís.	Podpis	Bež. čís.	Podpis
1	Hušák	10	Murda	19	Štúr
2	Ján Jančík	11	J. Pukl	20	Medvík
3	Hebl	12	Jozef Jančík	21	Procházka
4		13	Bružický	22	Štúr
5	Ad. Štúr	14	J. Krupina	23	V. Hájek
6	J. Jančík	15	Štúr	24	Tedlo J. G. Štúr
7	B. Štúr	16	Štúr	25	J. Štúr
8	Štúr	17	Štúr	26	Štúr
9	Štúr	18	Štúr	27	Štúr

22. Prezenčná listina zo zasadnutia Snemu Slovenskej krajiny 14. 3. 1939, na ktorom bol vyhlásený samostatný Slovenský štát.

Zdroj: Slovenský národný archív.

Hlinkov sen skutkom:

Slovenský parlament deklaroval utvorenie slovenského štátu. -- Zákon o slovenskom štáte. -- Jednomysel'né rozhodnutie snemu.

Je hruzných dířoch" a sociálach prišiel 13. marcu a bývalý predseda slovenskej vlády: Dr. Josef Tiso došiel pozvanie od ríšskeho kancelára a vodcu Tretej ríše Adolfa Hitlera. Dr. Tiso pred odchodom povedal sa s svojimi vernými spolupracovníkmi a v pondelok napodlženie odobral sa najprv do Viedne a odtiaľ lietadlom do Berlína, takže už o pol 8. hod. večer mal poradu s ríšskym ministrom zahraničia Machtenom Ribbentropom a o niekoľko minút neskôr so samým vodcom nového Nemecka Adolfom Hitlerom.

Predseda vlády dr. Jozef
Tiso a jeho zástupca dr.
Vojtech Tuka.

[illegible]

Co sa odohralo medzi týmito ľuďmi medzi Adolfom Hitlerom a dr. Josefom Tisom, o tom hovoriť bude ešte historici. Došiel na tom, že bývalý predseda slovenskej vlády dr. Tiso telefonicky upovedomil svojho nástupcu Karola Sidoru, že má zavolať slovenský snem na dnešný deň. Aby sa vyhovelo čestným formálkám, predseda vlády Karol Sidor zariadil a prezidentom republiky dr. Emilom Háchsom, aby dňom zasadnutia slovenského snemu vyhlásil deň o 14. deň vopred.

Poland: syolani

Telefonicky a rádiový boli zvolení slovenskí poslanci na zasadnutie snemu. Až na malú výnimku dostavili sa všetci. Minister školstva Jozef Štívrák je ešte v Ríme a zameškal so preto pôstneňstvi Bratislavského zasadnutia. Inak prítomní boli akoro všetci poslanci, z ktorých väčšina prišlo z viacerých prúdov do Bratislavy, aby tu dali výraz vôli slovenského národa.

V utorok ráno.

V ranných hodinách v ústokoch bolo číť-
ľavé sfarvené na každom poči. Prvého sa
dobroti privedli do Bratislavy. Berina ochot-
pohod, sú z nejakých hodín došlo k
teľonika správa, že návrat sa len rino. Ze
včas rina, hneď po všírati do. Tu silia
sa slovenská ministeriá rada a predsed-
niectvo strany a po krátkom rokovaní od-
stúpili. Po krátkom rokovaní
ministerstva slovenského znením, do bývalé
ho ľudského dom. Čo sa odobráo v sché-
to nemáme možnosť opísať, nakoľko sché-
diza bola vytkávaná sa tápa. Tie verej-
né, ktoré sa len radí, prichádzajú
ky Karola Sidora (uverejňuje sa na
samo miesto) a výsledok: problémy
slovenského štátu, roz-

Vláda dr. J. Tisu a Karola Sidora.

enie, ako prichádza po veľkých
radosť do duší a srdce ľudských.
88 historia Slovákov a Slovenska
1939.

23. Denník Slováč oznamuje vznik samostatného Slovenského štátu.

25. Voľba prezidenta Slovenskej republiky na zasadaní Snemu Slovenskej republiky, 26. 10. 1939 v aule Slovenskej univerzity.

Zdroj: Slovenský národný archív.

26. Pamätná pohľadnica z voľby prezidenta Slovenskej republiky, 26. 10. 1939.

Zdroj: archív autora.

27. Slávnostné zasadanie Snemu Slovenskej republiky v Ružomberku na počesť Andreja Hlinku, 28. 10. 1939.

Zdroj: Slovenský národný archív.

28. Symbolika v rokovacej sále Snemu Slovenskej republiky.

Zdroj: Slovenský národný archív.

29. Kuloárne priestory Snemu Slovenskej republiky.
Zdroj: Slovenský národný archív.

30. Pohľad do pléna Snemu Slovenskej krajiny.
Zdroj: Slovenský národný archív.

P l á n
posedenia poslancov, platný od 25. novembra 1941.

Podpredseda Dr. Mederly	Predseda Dr. Sokol	Podpredseda Dr. Opluštil
----------------------------	-----------------------	-----------------------------

Rečník	Stenografi	Dr. Čičko min. vnútra		
--------	------------	--------------------------	--	--

Reser- vovaní	Min. vnútra	Min. právo- súdie	Min. dopravy	Min. obrany	Min. sahraničia	Pre- seda, vlády	Min. školy	Min. financij	Min. hospodár- stva	Reser- vovaní
------------------	----------------	-------------------------	-----------------	----------------	--------------------	------------------------	---------------	------------------	---------------------------	------------------

Reser- vovaní	Sebej	Dr. Prits	Stano	Gen. Čatloš	Mach	Dr. Tuha	Givák	Dr. Frušínaj	Dr. Meirický	Dr. Karval	Reser- vovaní
------------------	-------	-----------	-------	-------------	------	----------	-------	-----------------	-----------------	---------------	------------------

Dr. Pílkorn	Dr. Poljak	Šrobár
Dr. Flórek	Dr. Opluštil	Čavojský
Darmogurek	Petrovič	Liska
J. B. Vano	Viochlo	Esterský
Dr. Budek	Jančovič	Dr. Gabriel
Slavík	Maguth	Stano

Dr. Hrušovský	Daniel	Dr. Ing. Zátka	Turček
Gezmáka	Dr. Ferenčík	Surovinsk	Šalát
Dr. Tvrý	Hášk	Čalpar	Čulen
Marivoš	Dr. Búka	Hollý	Čiček
Jornis	Jacko	Slanko	Dr. Ladák
Tomko	Kell	Gusikiewicz	Baniak
Magio	Hajdósek	Danko	Božák

Dr. Vano	Dr. Fundárek	Dr. Karnasin
Horák	Kancko	Dr. Körper
Hudrek	Hondok	Dr. Kojš
Rasak	Drobný	Steinhöbl
Dr. Seival	Moravský	Mora
Schlosser	Dr. Múšák	Dr. Praška
Vafio	Božko	Čilinko

31. Zasadací poriadok pléna Snemu Slovenskej republiky z roku 1941.

Zdroj: Slovenský národný archív.

32. Pohľad na predsednícky stôl počas slávnostného zasadnutia Snemu Slovenskej republiky, 14. 3. 1940, počas posolstva prezidenta republiky.

Zdroj: Slovenský národný archív.

33. Pohľad do pléna Snemu Slovenskej republiky.

Zdroj: Slovenský národný archív.

34. Pohľad do pléna Snemu Slovenskej republiky v roku 1944.

Zdroj: Slovenský národný archív.

35. Prejav predsedu vlády Štefana Tisa na zasadaní Snemu Slovenskej republiky, 4. 10. 1944.

Zdroj: Slovenský národný archív.

Pramene a literatúra

Literatúra a publikované pramene

- Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918-1945*, Ser. D, Band II., Deutschland und die Tschechoslowakei (1937 – 1938). Baden-Baden 1951
- BAKA, Igor. *Politický systém a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1940*. Bratislava 2010
- BAKA, Igor. Vznik, organizácia a činnosť Hlinkovej mládeže v rokoch 1938 – 1940. *Vojenská história*, roč. 8, 3/2004, s. 21 – 40
- BALKO, Ján. *Desať rokov v slovenskej politike (osobné spomienky)*. Prešov 2005
- BARNOVSKÝ, Michal. Rusínsko-ukrajinské strany. In LIPTÁK, Ľubomír (ed.). *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava 1992
- BARNOVSKÝ, Michal. K niektorým otázkam súdneho procesu s Jozefom Tisom, In BYSTRICKÝ Valerián; FANO Štefan (eds.). *Pokus o politický a osobný profil Jozefa Tisu*. Bratislava 1992, s. 308 – 320.
- BÁTOROVÁ, Mária. *Roky úzkosti a vzopätia*. Bratislava 1992
- BENEŠ, Edvard. *Paměti. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*. Praha 1947
- BENEŠ, Edvard. *Šest let exilu a druhé světové války*. Praha 1946
- BEŇA, Jozef. Slovenská demokratická štátnosť a nová obnovená ČSR v roku 1945. *Notitiae novae Facultatis iuridicae Universitatis Matthiae Beli Neosolii* 1, 1997
- BEŇA, Jozef. Slovensko a nová, obnovená ČSR. *Česko-slovenská historická ročenka* 1996, s. 171 – 179
- BEŇA, Jozef. *Vývoj slovenského právneho poriadku*. Banská Bystrica 2001
- BEŇA, Jozef – GÁBRIŠ, Tomáš. *Dejiny práva na Slovensku I. (do roku 1918)*. Bratislava 2015, s. 51 – 52
- BIANCHI, Leonard et al. *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu II. 1918 – 1945*. Bratislava 1973

- BIELIK, František. Administratíva na Slovensku v rokoch 1938 – 1944. In *Slovenské národné povstanie v roku 1944 (Zborník príspevkov z národnoslobodzovacieho boja 1938-1945)*. Bratislava 1965
- BIELIK, František. – SOPKO, Július. Ústredné orgány štátnej moci a správy na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. *Sborník archivních prací*, roč. XIII. (1963), č. 2, s. 96 – 138
- BYSTRICKÝ, Valerián. Nacistické Nemecko a vznik Slovenského štátu. *Vojsková história*, roč. 5., 2/2001
- BYSTRICKÝ, Valerián. Národnostný štatút a štátoprávne programy na Slovensku 1938. *Historický časopis*, 40, 1, 1992
- BYSTRICKÝ, Valerián. *Od autonómie k vzniku Slovenského štátu*. Bratislava 2008
- BYSTRICKÝ, Valerián. Politické rozvrstvenie spoločnosti na Slovensku vo svetle obecných volieb roku 1938. *Historický časopis*, 40, 4, 1992
- BYSTRICKÝ, Valerián. Prestavba republiky na federáciu v roku 1938. In BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). *Slovensko v politickom systéme Československa (Materiály z vedeckého sympózia Časť 11 – 13. novembra 1991)*. Bratislava 1992
- BYSTRICKÝ, Valerián – MICHELA, Miroslav – SCHVARC, Michal a kol. *Rozbitie alebo rozpad? Historické reflexie zániku Česko-Slovenska*. Bratislava 2010
- BYSTRICKÝ, Valerián – FANO, Štefan (eds). *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny (stav, východiská a perspektívy)*. Bratislava 1994
- BYSTRICKÝ, Valerián. Vystahovanie českých štátnych zamestnancov zo Slovenska v rokoch 1938 – 1939. *Historický časopis* 45, 4, 1997, s. 596 – 611
- BYSTRICKÝ, Valerián – LETZ, Róbert – PODOLEC, Ondrej (eds.). *Vznik Slovenského štátu. 14. marec 1939. Spomienky aktérov historických udalostí. Diel 1*. Bratislava 2007
- BYSTRICKÝ, Valerián – LETZ, Róbert – PODOLEC, Ondrej (eds.). *Vznik Slovenského štátu. 14. marec 1939. Spomienky aktérov historických udalostí. Diel 2*. Bratislava 2008.
- BYSTRICKÝ, Valerián. *Zahraničnopolitické súvislosti vzniku Slovenského štátu 14. marca 1939*. Bratislava 2014

- BYSTRICKÝ, Valerián. Zasadnutie Slovenského snemu 14. marca 1939. *Historický časopis*, 47, 1, 1999, s. 105 - 114
- CIĄGWA Józef. Slovenský právny systém na severnom Spiši v rokoch 1939 – 1945. *Terra Scepusiensis stav bádania o dejinách Spiša*. Red. Gladkiewicz R., Homza M., Pulaski M., Slivka M. Bratislava, LÚČ, 2003
- CLEMENTIS, Vladimír. *Odkazy z Londýna*. Bratislava 1947
- ČAPLOVIČ Miloslav. *Branné organizácie v Československu 1918 – 1939 (so zreteľom na Slovensko)*. Bratislava 2001
- ČAPLOVIČ Miloslav. Čs. dôstojníci – Slováci v službách Hlinkovej gardy (november 1938 – marec 1939). In *Slovensko a druhá svetová vojna. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 29. – 31. mája 2000*. Bratislava 2000, s. 105 – 116
- ČARNOGURSKÝ, Pavol. *14. marec 1939*. Bratislava 1992
- ČAVOJSKÝ, Rudolf. *Spomienky kresťanského odborára*. Bratislava 1996
- ČENTĚŠ, Jozef – POVAŽAN, Michal – ŠANTA, Ján. *Dejiny prokuratúry na Slovensku*. Bratislava 2014
- DAXNER, Igor. *Ludáctvo pred Národným súdom 1945 – 1947*. Bratislava 1961
- DEÁK, Ladislav. Agresia Maďarska proti Slovensku v marci 1939. In DEÁK, Ladislav (ed.). *Malá vojna (Vojenský konflikt medzi Maďarskom a Slovenskom v marci 1939)*. Bratislava 1993
- DEÁK, Ladislav (ed.). *Malá vojna (Vojenský konflikt medzi Maďarskom a Slovenskom v marci 1939)*. Bratislava 1993
- DEÁK, Ladislav (ed.). *Viedenská arbitráž*. 2. november 1938. Dokumenty I. (20. september – 2. november 1938). Bratislava 2002
- DOBRÍKOVÁ, Mária; STANISLAV, Ján. *Povstaleckí generáli. Ján Golian, Rudolf Viest, Július Nosko*. Banská Bystrica, 1985
- Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I*. Bratislava 1998
- DRAGŮŇ, Stanislav. Vládné nariadenie o politických zbohatlíkoch a jeho realizácia v praxi. In: PEKÁR, Martin – PAVLOVIČ, Richard (eds.). *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a Salzburškými rokovaniami. (Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VI.)*. Prešov 2007, s. 38 – 54.

- ĐURICA, Milan Stanislav. *Slovenská republika 1939 – 1945. Vznik a trvanie prvého slovenského štátu 20. storočia*. Bratislava 1999
- FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky I*. Brno 1994
- GÁBRIŠ, Tomáš. Súdnictvo v období prvej Slovenskej republiky (1939 – 1945). *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae* 26, 2008
- GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. Česká politika a zákon o autonómii Slovenska. In DEJMEK, Jindřich – HANZAL, Josef (eds.). *České země a Československo v Evropě XIX. a XX. Století. Sborník prací k 65. narozeninám prof. Dr. Roberta Kvačka*. Praha 1997, s. 357 – 379
- GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938 – 1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha – Litomyšl 2004
- HALLON, Ludovít. Arizácia na Slovensku 1939 – 1945. *Acta Oeconomica Pragensia*, roč. 15, č. 7, 2007, s. 148 – 161
- HALLON, Ludovít. Expanzia slovenského finančného kapitálu v účastinných podnikoch v rokoch 1939 – 1944. *Historický časopis* 48, 1, 2000, s. 75 – 98
- HALLON, Ludovít. *Industrializácia Slovenska 1918 – 1938 (Rozvoj alebo úpadok ?)*. Bratislava 1995
- HALLON, Ludovít. Úloha komerčných bánk v arizácii na Slovensku 1939 – 1945. *Historický časopis* 54, 4, 2006, s. 591 – 606
- HALLON, Ludovít. Zápas slovenského a nemeckého finančného kapitálu o pozície v peňažníctve Slovenska 1939 – 1945. *Historický časopis* 58, 1, 2010, s. 37 – 59
- HALLON, Ludovít. Zásahy štátu do komerčného bankovníctva Slovenska v rokoch 1939-1940. In PEKÁR, Martin – PAVLOVIČ, Richard (eds.). *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami (Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VI.)*. Prešov 2007, s. 447 – 458
- HETÉNYI, Martin: Nitrianska župa a politické pomery v rokoch 1940 – 1945 (východiská výskumu). In SOKOLOVIČ, Peter (ed.). *Od Salzburgu do vypuknutia Povstania. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov 8*. Bratislava 2009

- HETÉNYI, Martin. *(Zjednotená) Maďarská strana na Slovensku 1939 – 1945. Politické pomery maďarskej menšiny po Viedenskej arbitráži v zrkadle agendy slovenského štátneho aparátu*. Nitra 2011
- HOENSCH, JÖRG K. *Slovensko a Hitlerova východná politika. Hlinkova slovenská ľudová strana medzi autonómiou a separatizmom 1938 – 1939*. Bratislava 2001
- HRADSKÁ, Katarína; FABRICIUS, Miroslav (eds.). *Jozef Tiso: prejavy a články, zv. II. (1938 – 1944)*. Bratislava 2007
- HRADSKÁ, Katarína; FABRICIUS, Miroslav (eds.). *Jozef Tiso: prejavy a články, zv. III. (1944 – 1947)*. Bratislava 2010
- HRADSKÁ, Katarína. *Prípad Wisliceny*. Bratislava 1999
- HRNKO, Anton. *Politický vývin a protifašistický odboj na Slovensku (1939 – 1941)*. Bratislava 1988
- HUDEK, Adam. Vznik a vývoj Slovenskej akadémie vied a umení v rokoch 1942 – 1945. *Forum historiae*, roč. 5, 2001, č. 1
- CHREŇO, Jozef. *Malý slovník slovenského štátu 1938 – 1945*. Bratislava 1965
- CHREŇOVÁ, Júlia. *Štruktúra ústredných orgánov na Slovensku v rokoch 1939 – 1945 (Prehľad)*. Bratislava 1977
- JABLONICKÝ, Jozef. Rezistencia a perzekúcia v Bratislave pred frontom. In JABLONICKÝ, Jozef. *Samizdat o odboji. Štúdie a články*. Bratislava 2004
- JAKSICSOVÁ, Vlasta. „Usmernená“ slovenská kultúra a jej inštitucionálne rámce v 40. rokoch minulého storočia. In KÁZMEROVÁ, Lubica (ed.). *Premeny v školstve a vzdelávaní na Slovensku (1918 – 1945)*. Bratislava 2012
- JANAS, Karol. *Perzekúcie Rómov v Slovenskej republike (1939 – 1945)*. Bratislava 2010
- JANAS, Karol. *Trenčianska župa (1940 – 1945). K niektorým otázkam vzniku existencie a fungovania verejnej správy na Trenčiansku*. Trenčín 2007
- JANEK, István. János Esterházy a slovensko-maďarské diplomatické vzťahy v rokoch 1938 – 1941. In: *Slovensko v rokoch neslobody 1938 – 1989 II. Osobnosti známe – neznáme*. In HRUBOŇ, Anton; LEPIŠ, Juraj; TOKÁROVÁ, Zuzana (eds.). Bratislava 2014

- JELINEK, Yeshayahu. *The Parish Republic. Hlinka's Slovak People's Party, 1939 – 1945*. New York 1976
- KADLECOVÁ, Marta. *Dějiny československého státu a práva (1918 – 1945)*. Brno 1992
- KAISER, Johann. *Die Politik des Dritten Reiches gegenüber der Slowakei 1939 – 1945. Ein Beitrag zur Erforschung der nationalsozialistischen Satellitenpolitik in Südosteuropa*. Bochum 1969
- KAMENEC, Ivan. *Po stopách tragédie*. Bratislava 1991
- KAMENEC, Ivan. Politické manifesty slovenských kultúrnych pracovníkov v rokoch 1936 – 1948. In.: *Evropa medzi Nemeckem a Ruskom. Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty*. Praha 2000, s. 567 – 573
- KAMENEC, Ivan. Pokusy reprezentantov Slovenskej republiky v rokoch 1944 – 1945 o hľadanie východísk v záverečnej etape druhej svetovej vojny. In BYSTRICKÝ, Valerián – FANO, Štefan (eds.). *Slovensko na konci druhej svetovej vojny (stav, východiská, perspektívy)*. Bratislava 1994, s. 37, 38
- KAMENEC, Ivan. Reagencia obyvateľov Slovenska na politické a vojenské udalosti koncom druhej svetovej vojny. In ŠTEFANSKÝ, Václav (ed.). *Záverečná fáza 2. svetovej vojny a oslobodenie Slovenska. Zborník príspevkov a materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 25. – 26. apríla 1995*. Bratislava 1996, s. 98 – 99
- KAMENEC, Ivan. *Slovenský štát*. Praha 1992
- KAMENEC, Ivan. Snem Slovenskej republiky a jeho postoj k problému židovského obyvateľstva na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. *Historický časopis* 17, 3, 1969, s. 329 – 362
- KAMENEC, Ivan. Štátna rada v politickom systéme slovenského štátu v rokoch 1939 – 1945. *Historický časopis*, 44, 2, 1996, s. 221 – 242;
- KAMENEC, Ivan. Štátostrana v totalitnom politickom systéme – jej funkcie a postavenie. (HSLS v politickom systéme vojnového slovenského štátu). *Studia historica Nitriensia III.*, Nitra 1995, s. 141 – 147
- KAMENEC, Ivan: Trenčín v rokoch 1938 – 1945. Politický a spoločenský vývoj. In ŠIŠMIŠ, Milan. *Trenčín. Vlastivedná monografia 2*. Bratislava 1997, s. 27 – 39

- KAMENEC, Ivan – PREČAN, Vilém – ŠKORVÁNEK, Stanislav (eds.). *Vatikán a Slovenská republika (1939 – 1945). Dokumenty*. Bratislava 1992
- KARVAŠ, Imrich. *Moje pamäti (V pazúroch gestapa)*. Banská Bystrica 1994
- KAŠŠOVIC, Ján. *V službách vlasti. Spomienky na verejnú činnosť v rokoch 1939 – 1946*. Bratislava 2012
- KAŠŠOVIC, Stanislav. *Politická činnosť katolíckych kňazov – poslancov Slovenského snemu 1939 – 1945*. Nitra 2011
- KATUNINEC, Milan. *Dejiny slovenského kresťanského odborového hnutia*. Bratislava 2001
- KÁZMEROVÁ, Lubica. Riadiace orgány školstva na Slovensku a vzdelávací systém v rokoch 1918 – 1945. In: KÁZMEROVÁ, Lubica (ed.). *Premeny v školstve a vzdelávaní na Slovensku (1918 – 1945)*. Bratislava 2012, s. 11 – 33
- KLIMKO, Jozef. *Tretia ríša a ľudácky režim na Slovensku*. Bratislava 1986
- KONEČNÝ, Stanislav. Rusínska a ukrajinská menšina po vzniku prvej Slovenskej republiky. In ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (eds.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica 2005
- KONEČNÝ, Stanislav. Rusínska otázka v období prvej Slovenskej republiky. In BOBÁK, Ján (ed.). *Slovenská republika (1939 – 1945)*. Bratislava – Martin 2000, s. 174 – 180
- KORČEK, Ján: Slovenský štát vo vojnovom stave so západnými spojencami. In *Vojenskopolitické a geopolitické súvislosti vývoja Slovenska v rokoch 1918 – 1945. Zborník referátov a vybraných diskusných príspevkov prednesených na vedecko-vojenskej konferencii v Trenčíne v dňoch 15.-16.1.1992. 1. časť*. Trenčín 1992, s. 71 – 85
- KORČEK, Ján. *Slovenská republika 1943 – 1945. K pôsobeniu mocensko-represívneho aparátu a režimu*. Bratislava 1999
- KOSTICKÝ, Bohumír et al. *Handlová čierna a červená*. Bratislava 1966
- KOVÁČ, Dušan. Deutsche Partei v politickom systéme Slovenského štátu. In: BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny, Materiály z vedeckého sympózia Časť 6. – 7. novembra 1990*. Bratislava 1991

- KOVÁČ, Dušan. Karpatonemecká strana. In LIPTÁK, Ľubomír (ed.). *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava 1992
- KOVÁČ, Dušan. *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku (1871 – 1945)*. Bratislava 1991
- KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan. Cesta k oduznání Mnichova za druhé světové války. In NĚMEČEK, Jan (ed.). *Mnichovská dohoda: cesta k destrukci demokracie v Evropě*. Praha 2004
- KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan – ŠEBEK, Jaroslav. *Dlouhé stíny Mnichova. Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*. Praha 2011
- KUKLÍK, Jan. *Londýnský exil a obnova československého státu 1938 – 1945. Právní a politické aspekty obnovy Československa z hlediska prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci*. Praha 1998
- KUKLÍK, Jan. Spory o platnost Mnichovské dohody. In DEJMEK, Jindřich – KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan (eds.). *Historické, právní a mezinárodnísouvislostidekretů prezidenta republiky*. Praha 2003
- LACKO, Martin. *Dezercie a zajatia príslušníkov zaistovacej divízie v ZSSR V rokoch 1942 – 1943*. Bratislava 2007
- LACKO, Martin (ed.). *Situačné hlásenia okresných náčelníkov (január – august 1944)*. Trnava 2005
- LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939 – 1945*. Bratislava 2008
- LACKO, Martin (ed.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov I*. Trnava 2002
- LACKO, Martin (ed.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov II*. Trnava 2003
- LACKO, Martin (ed.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov III*. Trnava 2004
- LACKO, Martin – Sabo, Ján. *Žandár troch režimov. Gustáv Polčík a jeho služba v Prievidzi v rokoch 1942 – 1972*. Bratislava 2011
- LETZ, Róbert. Hlinkova slovenská ľudová strana (Pokus o syntetický pohľad). In LETZ, Róbert – MULÍK, Peter – BARTLOVÁ, Alena (eds.). *Slovenská ľudová strana v dejinách 1905 – 1945*. Martin 2006, s. 12 – 108

- LETZ, Róbert. Katolícka cirkev a vznik Slovenského štátu. In BYSTRICKÝ, Valerián – MICHELA, Miroslav – SCHVARC, Michal a kol. *Rozbitie alebo rozpad? Historické reflexie zániku Česko-Slovenska*. Bratislava 2010, s. 406 – 429
- LETZ, Róbert. Pokus o nastolenie moci ľudovej demokracie na Slovensku v roku 1944 a otázka právnej kontinuity prvej Slovenskej republiky. In BOBÁK, Ján (ed.). *Slovenská republika (1939 – 1945)*. Martin 2000, s. 202 – 211
- LETZ, Róbert. Politické aktivity Karola Sidora od septembra 1938 do júla 1939. *Historický zborník*, roč. 9, 1999, č. 3, s. 72 – 83
- LETZ, Róbert. Pomoc prenasledovaným Židom na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. In: *Viera a život*, roč. 9, 1999, č. 3, s. 181 – 182
- LETZ, Róbert et al. (eds.). *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XII a. Slováci pri budovaní Československej republiky. Prvé desaťročie Československej republiky*. Bratislava 2013
- LETZ, Róbert et al. (eds.). *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XII b. Slováci vo víre tridsiatych rokov. Druhé desaťročie Československej republiky*. Bratislava 2014
- LETZ, Róbert. Problém zániku a právnej kontinuity prvej Slovenskej republiky. In *Slovenský politický exil v zápase za samostatné Slovensko (Materiály z vedeckej konferencie konanej v Bratislave 5. – 6. júna 1995)*. Bratislava 1996
- LETZ, Róbert. *Slovenské dejiny V. 1938 – 1945*. Bratislava 2012
- LEV XIII. Rerum novarum. In *Sociálne encykliky*. Trnava 1997
- LICHNER, Ján. Pamäti. In BYSTRICKÝ, Valerián – LETZ, Róbert – PODOLEC, Ondrej (eds.). *Vznik Slovenského štátu. 14. marec 1939. Spomienky aktérov historických udalostí. Diel 1*. Bratislava 2007, s. 182 – 188
- LIPSCHER, Ladislav. *K vývinu politickej správy na Slovensku v rokoch 1918 – 1938*. Bratislava 1966
- LIPSCHER, Ladislav. Krajinské zriadenie na Slovensku v rokoch 1928 – 1939, *Historický časopis*, 11, 1, 1963, s. 55 – 88
- LIPTÁK, Lubomír. *2217 dní. Slovensko v čase druhej svetovej vojny*. Bratislava 2011

- LIPTÁK, Lubomír. *Medzi Berlínom a Bagdadom (vybrané štúdie z hospodárskych dejín)*. Bratislava 2012
- LIPTÁK, Lubomír. Podrobenie slovenského priemyslu nemeckým kapitálom v čase fašistického panstva. *Historický časopis* III., 1955, 1, s. 3 – 25
- LIPTÁK, Lubomír. Prípravy a priebeh salzburských rokovaní roku 1940 medzi predstaviteľmi Nemecka a slovenského štátu. *Historický časopis* 13, 3, 1965, s. 329 – 364
- LIPTÁK, Lubomír. *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava 2000
- LIPTÁK, Lubomír. Strana slovenskej národnej jednoty. In LIPTÁK, Lubomír (ed.). *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava 1992
- Lev XIII. Rerum novarum. In. *Sociálne encykliky*. Trnava 1997
- MAGDOLENOVÁ Anna. Slovenská kultúra v rokoch 1939 – 1945. In: BOBÁK, Ján. *Slovenská republika 1939 – 1945*. Martin 2000, s. 142 – 160
- MACH, Alexander. *Z ďalekých ciest*. Martin 2009
- MALATINSKÝ, Michal. Ľudské práva židovskej populácie Slovenska podľa Židovského kódexu a predkódexovej úpravy Michal Malatinský. In: FIA-MOVÁ, Martina (ed.). *Protižidovské zákonodarstvo na Slovensku a v Európe*. Bratislava 2014, s. 221 – 239
- MALATINSKÝ, Michal. *Národný súd v Bratislave a konanie proti predstaviteľom vojnového Slovenského štátu (rozbor žaloby, hlavného pojednávania a rozsudku)*. Dizertačná práca. Bratislava 2016
- MALATINSKÝ, Michal. Nemeckí poslanci snemu Slovenskej republiky pred Národným súdom. In: VOJÁČEK, Ladislav – TAUCHEN, Jaromír (eds.). *3. česko-slovenské právnehistorické setkání doktorandů a postdoktorandů*. Brno 2015, s. 169 – 181
- MALATINSKÝ, Michal. Retribučné dekréty a retribučné nariadenie: legislatívna stránka retribučného dualizmu v povojnovej ČSR. In: ILLYOVÁ, Zuzana – ŠTEFANICA, Ján (eds.). *2. česko-slovenské stretnutie doktorandov a postdoktorandov v obore právnych dejín a rímskeho práva*. Bratislava 2014, s. 46 – 58
- MALATINSKÝ, Michal. Retribučné súdnictvo na Slovensku. In. MULÍK,

- Peter a kol. *Prelom dejín: rok 1945 v slovenských a európskych dejinách*. Martin 2015, s. 243 – 262;
- MALATINSKÝ, Michal. Retribučné nariadenie SNR ako právny podklad retribúcie na Slovensku. In SOKOLOVIČ, Peter a kol. *Roky prelomu. Slovensko v rokoch 1945 – 1948*. Trnava 2015, s. 10 – 40;
- MALATINSKÝ, Michal. Slovenský národohospodár Peter Zaťko pred Národným súdom. *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, roč. 7, 2015, č. 1, s. 58, 59; porov.: Národný súd o kolektívnej zodpovednosti. *Právny obzor*, 29, 1946, č. 5, s. 141 – 144.
- MALATINSKÝ, Michal. Stavovské zriadenie a Slovenská republika (1939 – 1945). In. MINČIČ, Vladimír et al. (eds.). *Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2014: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou, v dňoch 27. – 29. 3. 2014 v priestoroch ÚZ NR SR Častá-Papiernička pod záštitou dekana Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty, prof. JUDr. Pavla Kubíčka, CSc.* Bratislava 2014
- MALÝ, Karel et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha 1999
- MASARYK, Jan. *Volá Londýn*. Praha 1946
- MATULA, Pavol. *Rozdelené Kysuce. Zabratie severných Kysúc poľskom v rokoch 1938 – 1939*. Krakow 2012
- MEDERLY, Karol. *Ústava slovenskej republiky a jej zásadné smernice*. Bratislava 1939
- MEDRICKÝ, Gejza. *Minister spomína*. Bratislava 1993;
- MEDVECKÝ, Matej – HOLÁK, Martin (eds.). *Denník Dr. Štefana Tisu. Pamäť národa* roč. 2. (2006), č. 4, s. 48 – 70
- MEDVECKÝ, Matej – SYRNÝ, Marek. Represie slovenských komunistov v rokoch 1939 – 1943. In *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Svazek 6. Praha 2009, s. 89 – 109
- MEDVECKÝ, Matej. *Spravodajské eso slovenského štátu: kauza Imrich Sucký*. Bratislava 2007

- MĚCHÝŘ, Jan. *Slovensko v Československu. Slovensko – české vztahy 1918 – 1991. Dokumenty – názory – komentáře*. Praha 1991
- MIČIANIK, Pavol. *Slovenská armáda v tažení proti Sovietskemu zväzu (1941 – 1944) I. – V operácii Barbarossa*. Banská Bystrica 2007
- MIČIANIK, Pavol. *Slovenská armáda v tažení proti Sovietskemu zväzu (1941 – 1944) II. – Zaistovacia divízia a železniční pionieri*. Banská Bystrica 2008
- MIČIANIK, Pavol. *Slovenská armáda v tažení proti Sovietskemu zväzu (1941 – 1944) III. – Rýchla divízia*. Banská Bystrica 2009
- MIČKO, Peter. *Hospodárska politika Slovenského štátu. Kapitoly z hospodárskych dejín Slovenska v rokoch 1938 – 1945*. Krakov 2010
- MICHELKO, Roman. Ústavný systém prvej slovenskej republiky. In BOBÁK, Ján (ed.). *Slovenská republika (1939 – 1945)*. Bratislava 2000
- MOLNÁR, Imre. *Omilostený na smrť. Dokumenty utrpenia Jánosa Esterházyho na základe záznamov Márie Esterházy-Mycielskej*. Budapest 2010
- MIKUŠ, Jozef. A. *Pamäti slovenského diplomata*. Martin 1998
- MOSNÝ, Peter – HUBENÁK, Ladislav. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*. Košice 2008
- NEČAS, Ctibor. *Nad osudem českých a slovenských Cikánů v letech 1939 – 1945*. Brno 1981
- NĚMEČEK, Jan. K formování zahraniční služby Slovenského státu. In CSÉ-FALVAY, František – PŮČIK, Miloslav (eds.). *Slovensko a druhá svetová vojna. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 29. – 31. mája 2000 organizovanej Vojenským historickým ústavom a Historickým ústavom SAV*. Bratislava 2000, s. 122 – 132
- NĚMEČEK, Jan. *Soumrak a úsvit československé diplomacie: 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*. Praha 2008
- NIŽŇANSKÝ, Eduard. Dvojnásobné zmocnenie sa vlády na Slovensku v rokoch 1938/39 v porovnaní s „Machtergreifung“ v rokoch 1933/34 v Nemecku. In GLETTLER, Monika – LIPTÁK, Lubomír – MÍŠKOVÁ, Alena (eds.). *Nacionálno-socialistický systém vlády. Ríšská župa Sudety. Protektorát Čechy a morava. Slovensko*. Bratislava 2002, s. 185 – 211

- NIŽŇANSKÝ, Eduard – KAMENEC, Ivan (eds.). *Holokaust na Slovensku 2. Prezident, vláda, Snem SR a Štátna rada o židovskej otázke (1939 – 1945). Dokumenty*. Bratislava 2003
- NIŽŇANSKÝ, Eduard (ed.). *Holokaust na Slovensku 6. Deportácie v roku 1942. Dokumenty*. Bratislava 2005
- NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava 2011
- NIŽŇANSKÝ, Eduard. Rokovania nacistického Nemecka o deportáciách Židov v roku 1942 – príklad Slovenska, Rumunska a Maďarska. *Historický časopis*, 58, 3, 2010, s. 471 – 495
- NIŽŇANSKÝ, Eduard et al. (eds.). *Slovensko-nemecké vzťahy 1938 – 1941 v dokumentoch. Zv. I. Od Mníchova k vojne proti ZSSR*. Bratislava 2009
- NIŽŇANSKÝ, Eduard et al. (eds.). *Slovensko-nemecké vzťahy 1941 – 1945 v dokumentoch. Zv. II. Od vojny proti ZSSR po zánik Slovenskej republiky v roku 1945*. Bratislava 2011
- NIŽŇANSKÝ, Eduard. Voľby do snemu Slovenskej krajiny v roku 1938. *Studia historica Nitriensia* VII.(1998), s. 163 – 202
- PEKÁR, Martin. Politické aktivity maďarskej menšiny na východnom Slovensku v rokoch 1939 – 1944 v zrkadle župnej agendy. *Ročenka Katedry dejín FHPV PU*, 2003. Prešov 2003
- PEKÁR, Martin. Rusínska otázka na Slovensku v rokoch 1939 – 1945 a alternatívy jej riešenia. In ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (eds.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica 2005, s. 292 – 302
- PEKÁR, Martin – PAVLOVIČ, Richard (eds.). *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a Salzburškými rokovaniami. (Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VI.)*. Prešov 2007
- PEKÁR, Martin. *Východné Slovensku 1939 – 1945. Politické a národnostné pomery v zrkadle agendy Šarišsko-zemplínskej župy*. Prešov 2007
- PETRANSKÝ, Ivan. Retribučné súdnictvo na Slovensku po februári 1948. *Historický zborník*, 15, 2005, s. 94 – 109
- PETRUF, Pavol. *Zahraničná politika Slovenskej republiky 1939 – 1945*. Bratislava 2011

- PETŤKO, Koloman. *Obecní notáři a veřejná správa: vývoj a stav instituce so zreteľom na jej úkolovú podstatu, konštitutívnu (organizačnú) a kvalitatívnu (etickú) reštrikciu, jej nezbytnosť v novej organizácii Československej verejnej správy a kritériá záchrany. (Prvky obecného zriadenia a pôsobnosti obecných starostov)*. Bratislava 1932
- PIUS XI. Quadregesimo anno. In *Sociálne encykliky*. Trnava 1997
- PODOLEC, Ondrej. Až do poslednej chvíle (Činnosť vlády Štefana Tisu.). In ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter – SYRNÝ, Marek (eds.). *Slovenská republika očami mladých historikov. V (Slovenská republika medzi povstaním a zánikom)*. Banská Bystrica 2006, s. 15 – 31
- PODOLEC, Ondrej. Genéza a úlohy Snemu Slovenskej krajiny v rokoch 1938 – 1939. In CSÉFALVAY, František – PŮČIK, Miloslav (eds.). *Slovensko a druhá svetová vojna. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 29. – 31. mája 2000 organizovanej Vojenským historickým ústavom a Historickým ústavom SAV*. Bratislava 2000, s. 85 – 95
- PODOLEC, Ondrej. HSLS v pozícii štátnej strany. In LETZ, Róbert – MULÍK, Peter – BARTLOVÁ, Alena (eds.). *Slovenská ľudová strana v dejinách 1905 – 1945*. Martin 2006, s. 273 – 282
- PODOLEC, Ondrej. Charakter a premeny politického režimu na Slovensku v rokoch 1938-1945. In BUDIL, Ivo T. – ZÍKOVÁ, Tereza (eds.). *Totalitarismus 2. Zkušenost Střední a Východní Evropy*. Plzeň 2006, s. 90 – 96
- PODOLEC, Ondrej. Charakter legislatívnej činnosti v Slovenskej republike 1939 – 1945. In ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (eds.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica 2005, s. 39 – 51
- PODOLEC, Ondrej. In absentio... Procesy s predstaviteľmi politickej emigrácie v období Slovenskej republiky (1939 – 1945). In FERENČUHOVÁ, Bohumila et al. *Slovensko a svet v 20. storočí. Kapitoly k 70. narodeninám PhDr. Valeriána Bystrického, DrSc.* Bratislava 2006, s. 147 – 162.
- PODOLEC, Ondrej. K niektorým prvkom prvej slovenskej ústavy a ich reálnej aplikácii v politickom systéme štátu. In LACKO, Martin (ed.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov I*. Trnava 2002, s. 11 – 31

- PODOLEC, Ondrej. *Medzi kontinuitou a diskontinuitou... Politický systém Slovenskej republiky 1939 – 1945*. Bratislava 2014
- PODOLEC, Ondrej. Perzekúcie a právny poriadok na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. In SOKOLOVIČ, Peter (ed.). *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VII*. Bratislava 2008, s. 23 – 32
- PODOLEC, Ondrej. Politický systém na Slovensku v rokoch 1938 – 1945 vo svetle jeho zahraničných vzorov (komparatívny pohľad). In BUDIL, Ivo T. (ed.). *Totalitarismus 3. Totalita a moc v proměnách času a prostoru*. Plzeň 2007, s. 135 – 141
- PODOLEC, Ondrej. Postavenie a činnosť Snemu Slovenskej republiky v prvej etape štátnej samostatnosti. In LACKO, Martin (ed.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov II*. Trnava 2003, s. 39 – 53
- PODOLEC, Ondrej. Postavenie národnostných menšín v Slovenskej republike (1939 – 1945). In IVANIČKOVÁ, Edita et al. *Z dejín demokratických a totalitných režimov na Slovensku a v Československu v 20. storočí*. Bratislava 2008, s. 115 – 130.
- PODOLEC, Ondrej. Postavenie samosprávy na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. *Historický časopis*, 51, 4, 2003, s. 647 – 668
- PODOLEC, Ondrej. Slovenská spoločnosť a pohyb frontu v rokoch 1944 – 1945. In ČAPLOVIČ, Miloslav; STANOVÁ, Mária. (eds.). *Karpatsko-duklianska operácia – plány, realita, výsledky (1944 – 2004)*. Bratislava 2005
- PODOLEC, Ondrej. Snem Slovenskej republiky a Povstanie. In PEKNÍK, Miroslav (ed.). *SNP 1944 súčasť európskej protifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava 2009, s. 115 – 129
- PODOLEC, Ondrej. Ticho pred búrkou (Sonda do nálad v slovenskej spoločnosti na jar 1944). In LACKO, Martin (ed.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov III*. Trnava 2004, s. 19 – 32
- PODOLEC, Ondrej. Ústavné provizórium. (Ústavnoprávne otázky vzniku Slovenského štátu a fungovania jeho politického systému do prijatia ústavy.). In PEKÁR, Martin – PAVLOVIČ, Richard (eds.). *Slovensko*

- medzi 14. marcom 1939 a Salzburskými rokovaniami. (*Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VI.*). Prešov 2007, s. 23 – 37
- PODOLEC, Ondrej. Vojna na vlnách éteru. Londýn versus Bratislava. In BYSTRICKÝ, Valerián – ROGULOVÁ, Jaroslava (eds.). *Storočie propagandy. Slovensko v osídľach ideológií*. Bratislava 2005, s. 121 – 130
- POLAKOVIČ, Štefan. *Slovenský národný socializmus: ideové poznámky*. Bratislava 1941
- POTEMRA, Michal. Sobranecký kraj za maďarskej okupácie v rokoch 19396 – 1944. In DEÁK, Ladislav (ed.). *Malá vojna (Vojenský konflikt medzi Maďarskom a Slovenskom v marci 1939)*. Bratislava 1993
- PREČAN, Vilém (ed.). *Slovenské národné povstanie. Dokumenty*. Bratislava 1966
- PREČAN, Vilém (ed.). *Slovenské národné povstanie. Nemci a Slovensko. Dokumenty*. Bratislava 1971
- RAŠLA, Anton. *Ludové súdy v Československu po II. svetovej vojne ako forma mimoriadneho súdnictva*. Bratislava 1969.
- RAŠLA, Anton. *Zastupoval som československý štát*. Prešov 1999; *Proces s dr. J. Tisom. Spomienky obžalobcu Antona Rašlu. Spomienky obhajcu Ernesta Žabkayho*. Bratislava 1990; *Pred súdom národa*, Bratislava 1947.
- RATAJ, Jan. *O autoritativní narodní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938 – 1939*. Praha 1997
- REBRO, Karol. Niekoľko úvah o výkone zákonodarnej moci Slovenskou národnou radou za Slovenského národného povstania v roku 1944. *Právny obzor* 57, 7 – 8, 1974
- ROGULOVÁ, Jaroslava. *Slovenská národná strana 1918 – 1938*. Bratislava 2013
- RYCHLÍK, Jan. Perzekúcia odporcov režimu na Slovensku 1938 – 1945 (K problematike charakteru ľudáckeho režimu). In ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (eds.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica 2005, s. 119 – 134
- SCHVARC, Michal. Evakuácia nemeckého obyvateľstva z územia Slovenskej republiky v rokoch 1944 – 1945. *Historický zborník*, roč. 15, č. 1, 2005, s. 76 – 93

- SCHVARC, Michal. Gulka pre štátneho tajomníka. Pokus o atentát na Franza Karmasina v Nižnom Medzeve 11. decembra 1938. *Pamäť národa*, roč. 3, č. 4, 2007, s. 42 – 50
- SCHVARC, Michal. Heimatschutz – medzi realitou a ilúziou (organizácia a formovanie nemeckej domobrany). In LACKO, Martin (ed.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov III*. Trnava 2004, s. 301 – 325
- SCHVARC, Michal. Nádeje a sklamanie. Spišskí Nemci medzi autonómiou a 14. marcom. In BYSTRICKÝ, Valerián – MICHELA, Miroslav – SCHVARC, Michal a kol. *Rozbitie alebo rozpad? Historické reflexie zániku Česko-Slovenska*. Bratislava 2010
- SCHVARC, Michal. Organizačná štruktúra Deutsche Partei 1938-1945. In ŠMIGEL, Michal. – MIČKO, Peter (eds.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Banská Bystrica 14. – 15. apríla 2005*. Banská Bystrica 2005, s. 101 – 118
- SCHVARC, Michal. Pod „ochranou“ tretej ríše. In MIČEV, Stanislav a kol. *Slovenské národné povstanie 1944*, s. 18 – 25
- SCHVARC, Michal – HALLON, Ľudovít – MIČKO, Peter (eds.). *Podoby nemecko-slovenského „ochranného priateľstva“*. *Dokumenty k náboru a nasadeniu slovenských pracovných síl do Nemeckej ríše v rokoch 1939 – 1945*. Bratislava 2012
- SCHVARC, Michal. Pokus o arizáciu piešťanských kúpeľov v rokoch 1938 – 1939 Nemecká ingerencia do vývoja kauzy). In: SOKOLOVIČ, Peter (ed.) *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VII*. Bratislava 2008, s. 465 – 473
- SCHVARC, Michal. Pôsobenie a organizácia SD na Slovensku od jesene 1938 do septembra 1944. In SCHVARC, Michal (ed.). *Sicherheitsdienst a Slovensko v rokoch 1938 – 1944 (Od autonómie po Povstanie)*. *Slovenský štát vo vybraných správach SD od jesene 1943 do septembra 1944*. Bratislava 2006, s. 14 – 80

- SCHVARC, Michal (ed.). *Sicherdienst a Slovensko v rokoch 1938-1944. (Od autonómie po Povstanie.) Slovenský štát vo vybraných správach SD od jesene 1943 do septembra 1944.* Bratislava 2006
- SCHVARC, Michal – HOLÁK, Martin – SCHRIFFL, David (ed.), „Tretia ríša“ a vznik Slovenského štátu. *Dokumenty I.*, Bratislava 2008
- SCHVARC, Michal – SCHRIFFL, David (ed.), „Tretia ríša“ a vznik Slovenského štátu. *Dokumenty II.* Bratislava 2010
- SCHVARC, Michal. Výlučne vnútorná záležitosť? Národnostná politika vlády autonómnej Slovenskej krajiny s dôrazom na postavenie nemeckej menšiny. In MIČKO, Peter – ŠMIGEL, Michal – SYRNÝ, Marek (eds.). *V turbulentnom tridsaťročí. Kapitoly z dejín Slovenska v rokoch 1918 – 1948. Venované 70. narodeninám prof. PhDr. Karola Fremala, CSc.*, Krakov 2013
- SCHVARC, Michal. Vývoj a zmeny organizačnej štruktúry Deutsche Partei 1938-1945. *Historický časopis* 54, 2006, 3, s. 471 – 502.
- SCHVARC, Michal. Z anonymity k oficialite – organizácia Sicherheitsdienstu na Slovensku v rámci Pohotovostnej skupiny H Sipó a SD. ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter – SYRNÝ, Marek (eds.). *Slovenská republika očami mladých historikov V (Slovenská republika medzi povstaním a zánikom).* Banská Bystrica 2006, s. 83 – 95
- SIDOR, Karol. *Denníky 1930 – 1939.* Bratislava 2010
- SIDOR, Karol. *Šesť rokov pri Vatikáne.* Bratislava 2012
- SIDOR, Karol. *Tak vznikol Slovenský štát.* Bratislava 1991
- SIDOR, Karol. *Vatikánsky denník I. (Od 17. júna 1939 do 11. júla 1940).* Bratislava 2011
- SIDOR, Karol. *Vatikánsky denník II. (Od 12. júla 1940 do 11. decembra 1941).* Bratislava 2012
- SIMON, Attila. Vplyv štátoprávných a politických zmien z konca roka 1938 a zo začiatku roka 1939 na postavenie maďarskej menšiny (so zvláštnim zreteľom na bratislavských Maďarov). In BYSTRICKÝ, Valerián – MIČELA, Miroslav – SCHVARC, Michal a kol. *Rozbitie alebo rozpad? Historické reflexie zániku Česko-Slovenska.* Bratislava 2010, s. 316

- SIVÁK, Florián. *Slovenské a české dejiny štátu a práva v rokoch 1918 – 1945*. Bratislava 1998
- SIVÁK, Jozef. *Nové slovenské školstvo III*. Bratislava 1942
- SIVÁK, Jozef. *Päť rokov slovenského školstva*. Bratislava 1944
- SPANNENBERGER, Norbert. Úloha národnostnej politiky počas česko-slovenskej krízy. In BYSTRICKÝ, Valerián – MICHELA, Miroslav – SCHVARC, Michal a kol. *Rozbitie alebo rozpad? Historické reflexie zániku Česko-Slovenska*. Bratislava 2010
- SOKOLOVIČ, Peter. *Hlinkova garda 1938 – 1945*. Bratislava 2009
- SOKOLOVIČ, Peter (ed.). *Od Salzburgu do vypuknutia Povstania. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VIII*. Bratislava 2009
- SOKOLOVIČ, Peter (ed.). *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VII*. Bratislava 2008
- SOKOLOVIČ, Peter (ed.). *Život v Slovenskej republike. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IX*. Bratislava 2010
- SUŠKO, Ladislav. Hlinkova garda od svojho vzniku až po salzburské rokovanie (1938 – 40). In *Zborník Múzea SNP II.*, 1969, s. 167 – 262
- SUŠKO, Ladislav. Systém poradcov v nacistickom ovládaní Slovenska v rokoch 1939 – 1941. *Historické štúdie*, XXIII, 1979, s. 5 – 23
- SUŠKO, Ladislav (ed.). *Von München bis Salzburg 1938 – 1940. Dokumente und Essay. Buch 1*. Bratislava 2008
- SUŠKO, Ladislav (ed.). *Von München bis Salzburg 1938 – 1940. Dokumente und Essay. Buch 2. Slovensko v jeseni 1944*. Bratislava 2008
- SYRNÝ, Marek. K problematike represíí voči komunistom v rokoch 1939 – 1943. In SOKOLOVIČ, Peter (ed.). *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VII*. Bratislava 2008, s. 55 – 79
- SYRNÝ, Marek. Politické aspekty súdneho procesu s Dr. Jozefom Tisom. *Acta historica Neosoliensia*, 7, 2004, s. 141 – 148.
- SYRNÝ, Marek. Politicky motivované trestné činy na Slovensku v rokoch 1939 – 1944. Pokus o kvantifikáciu a štruktúrnú analýzu. In SOKOLO-

- VIČ, Peter (ed.). *Od Salzburgu do vypuknutia Povstania. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VIII*. Bratislava 2009, s. 48 – 62.
- SYRNÝ, Marek. Retribúcia ako mocensko-politický činiteľ v povojnovom Slovensku. *Acta historica Neosoliensia*, 6, 2003, s. 137 – 147.
- SYRNÝ, Marek – UHRIN, Marek (eds.). *Situačné hlásenia okresných náčelníkov (september 1944 – február 1945)*. Banská Bystrica 2012.
- SYRNÝ, Marek. *Slovenskí komunisti v rokoch 1939 – 1944. Náčrt dejín Komunistickej strany Slovenska v odboji a v povstaní*. Banská Bystrica 2013
- ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (eds.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica 2005
- ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter – SYRNÝ, Marek (eds.). *Slovenská republika očami mladých historikov V (Slovenská republika medzi povstaním a zánikom)*. Banská Bystrica 2006
- ŠTEFKO, Vladimír. *Slovenské činoherné divadlo 1938 – 1945. Pokus o náčrt problematiky*. Bratislava 1993
- ŠUCHOVÁ, Xénia – RUMAN, Ladislav – NIŽŇANSKÝ, Eduard (eds.). Dokumenty o likvidácii politických strán v období autonómie Slovenska na príklade československej sociálnej demokracie. *Studia historica Nitriensia* VI. (1997), s. 217 – 246
- ŠUCHOVÁ, Xénia. Problémy organizácie politickej správy na Slovensku v predmníchovskej republike. In: ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Vale rián. *Slovensko v Československu (1918 – 1939)*. Bratislava 2004, s. 95 – 122
- ŠUCHOVÁ, Xénia. Zavedenie krajinského zriadenia na Slovensku roku 1928: kompetencie a prvé rozpočty. *Historický časopis*, 45, 3, 1997, s. 487 – 509
- TEREN, Štefan (ed.). *Národohospodár Peter Zaťko spomína*. Liptovský Mikuláš 1994
- TILKOVSKY, Loránt. *Južné Slovensko v rokoch 1938 – 1945*. Bratislava 1972
- TIŠLIAR, Pavol. *Okresné zriadenie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Krakov 2013

- TOKÁROVÁ, Zuzana. *Slovenský štát. Režim medzi teóriou a politickou praxou*. Košice 2016
- TÖNSMEYER, Tatjana. *Das Dritte Reich und die Slowakei 1939-1945. Politischer Alltag zwischen Kooperation und Eigensinn*. Paderborn – München – Wien – Zürich 2003
- TUKA, Vojtech. *Slovenský národný socializmus*. Bratislava 1940
- UDVARDY, Ladislav – TAKÁČ, Miloslav (eds.). *Zákon o trestných činoch proti štátu, zákon o zhabaní majetku, zákon o štátnom väzení, zákon o traskavinách*. Bratislava 1941
- URSÍNY, Ján. Zápisnica z výsluchu pred vyšetrojúcim sudcom v Bratislave. In BYSTRICKÝ, Valerián – LETZ, Róbert – PODOLEC, Ondrej (eds.). *Vznik Slovenského štátu. 14. marec 1939. Spomienky aktérov historických udalostí. Diel 2*. Bratislava 2008. s. 289 – 293
- VIETOR, Martin. Príspevok k objasneniu fašistického charakteru tzv. slovenského štátu. *Historický časopis*, 8, 4, 1960, s. 482 – 508
- VNUK, František. *Mať svoj štát znamená život. Politická biografía Alexandra Macha*. Bratislava 1991
- VNUK, František. *Rebelanti a suplikanti (Slovenská otázka v ilegality a exile 1944 – 1945)*. Lakewood 1989
- VNUK, František. *Retribučné súdnictvo a proces s Jozefom Tisom*, In BYSTRICKÝ Valerián; FANO Štefan (eds.). *Pokus o politický a osobný profil Jozefa Tisu*. Bratislava 1992, s. 287 – 307.
- VOJÁČEK, Ladislav – SCHELLE, Karel. *Právní dějiny na území Slovenska*. Ostrava 2008
- ZAŤKO, Peter. Spomienky. In BYSTRICKÝ, Valerián – LETZ, Róbert – PODOLEC, Ondrej (eds.). *Vznik Slovenského štátu. 14. marec 1939. Spomienky aktérov historických udalostí. Diel 2*. Bratislava 2008
- ZAVACKÁ, Katarína. Charakter zmocňovacieho zákonodarstva v Slovenskom štáte v roku 1939. *Historický časopis* 39, 6, 1991, s. 643 – 650
- ZAVACKÁ, Katarína. *Politické trestné činy pred Slovenským najvyšším súdom v rokoch 1939 – 1944*. Bratislava 2013

- ZAVACKÁ, Katarína. Stavovstvo v teórii a praxi Slovenského štátu (1939 – 1945). *Právňehistorické studie* 42, s. 132 – 143.
- ZAVACKÁ, Katarína. Ústavný vývoj na Slovensku v období od 6. 10. 1938 do apríla 1945. In *K ústavnému vývoji v českých zemích a na Slovensku v letech 1938 – 1948. Studie. První poválečná vláda. Komentované dokumenty*. Praha 1992
- ZAVACKÁ, Katarína. Zásadné vplyvy na právne zmeny na Slovensku v rokoch 1938 – 1939. *Studia historica nitriensia* III., 1995
- ZELENÁK, Peter. Krajinská kresťansko-socialistická strana. In LIPTÁK, Ľubomír (ed.). *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava 1992, s. 157 – 158
- ZELENÁK, Peter. Maďarská národná strana. In LIPTÁK, Ľubomír (ed.). *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava 1992, s. 158 – 166
- ZELENÁK, Peter. Zjednotená krajinská kresťansko-socialistická strana a Maďarská národná strana. In: *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. In LIPTÁK, Ľubomír (ed.). *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava 1992, s. 213 – 218
- ZEMKO, Milan. K vnútropolitickým zdrojom pádu parlamentnej demokracie a rozkladu občianskej spoločnosti na Slovensku po 6. októbri 1938. In *Forum Historiae*, 2010, roč. 4, č. 1
- ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (eds.). *Slovensko v Československu 1918 – 1939*. Bratislava 2004
- ZUBÁČKA, Ida. Vývin obecnej samosprávy na Slovensku v rokoch 1918 – 1938 so zameraním na pomery v Nitre. *Studia historica Nitriensia* III. (1995)
- ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. Slovensko v druhej republike. In RATAJ, Jan – KLIMEK, Antonín – ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica (eds.). *Z druhej republiky II*. Praha 1993
- ŽUDEL, Juraj. *Stolice na Slovensku*, Bratislava 1984

Periodiká

Acta historica Neosoliensia

Forum historiae

Gardista

Historia et theoria iuris

Historický časopis

Historický zborník

Kalendár Hlinkovej slovenskej ľudovej strany

Národné Noviny

Organizačné zvesti Hlinkovej slovenskej ľudovej strany

Politická škola Hlinkovej slovenskej ľudovej strany v okresoch

Pamäť národa

Právněhistorické studie

Právny obzor

Sbírka zákonů a nařízení státu československého

Slovák

Slovenská politika

Slovenská ročenka

Slovenský denník

Slovenský zákonník

Studia historica Nitriensia

Úradné noviny

Úradní vestník

Vojenská história

Zbierka nariadení Slovenskej národnej rady

Zbierka zákonov

Nepublikované pramene

Auswärtiges Amt Berlin – Politisches Archiv
Archiv Masarykovho ústavu Praha
Archiv Ministerstva zahraničních věcí Praha
Archív Ústavu pamäti národa
Bundesarchiv Berlin
Literárny archív Spolku sv. Vojtecha Trnava
Lesnícke a drevárske múzeum Zvolen
Magyar országos levéltár
Národní archiv Praha
Slovenský národný archív Bratislava
Štátny archív Banská Bystrica
Štátny archív Banská Bystrica – pobočka Banská Bystrica
Štátny archív Banská Bystrica – pobočka Zvolen
Štátny archív Bratislava

Internetové pramene

Spoločná Česko-Slovenská Digitálna parlamentná knižnica (www.nrsr.sk)

Zoznam skratiek

AA	Auswärtiges Amt (Zahraničný úrad)
č.	číslo
ČSR	Československá republika
DJ	Deutsche Jugend (Nemecká mládež)
DP	Deutsche Partei [in der Slowakei] (Nemecká strana [na Slovensku])
ed.	editor
eds.	editori
ET	Einsatztruppen (pohotovostné oddiely)
FS	Freiwillige Schutzstaffel (Dobrovoľné ochranné oddiely)
HG	Hlinkova garda
HM	Hlinkova mládež
HSLŠ	Hlinkova slovenská ľudová strana
k.	krabica (kartón)
LASSV	Literárny archív Spolku sv. Vojtecha
MV	ministerstvo vnútra
NA	Národní archiv
NS	Národný súd
OLS	okresný ľudový súd
OÚ	okresný úrad
PA	Politisches Archiv (politický archív)
porov.	porovnaj
prez.	prezidiálne
roč.	ročník
SAVU	Slovenská akadémia vied a umení
Sb. z. a n.	Sbírka zákonů a nařízení státu československého
SD	Sicherheitsdienst (Bezpečnostná služba)
Sl. z.	Slovenský zákonník
SNA	Slovenský národný archív
SNP	Slovenské národné povstanie

SNS	Slovenská národná strana
SR	Slovenská republika
SS	Schutzstaffeln (Ochranné oddiely)
SSk	Snem Slovenskej krajiny
SSNJ	Strana slovenskej národnej jednoty
SSR	Snem Slovenskej republiky
ŠA	Štátny archív
ŠABB-P	Štátny archív Banská Bystrica, pobočka
t. j.	to jest
TS SSR	Tesnopisecké správy Snemu Slovenskej republiky
TSSR	Tlače Snemu Slovenskej republiky
tzv.	takzvaný
USA	Spojené štáty americké
ÚŠB	Ústredňa štátnej bezpečnosti
Úr. n.	Úradné noviny
Úr. vest	Úradný vestník
ZSSR	Zväz sovietskych socialistických republík
ŽÚ	Župný úrad

Summary

When the Slovak republic arose on March 14, 1939, the originally regional concilium of autonomous Slovakia made up as an attribute of evolutionally built Slovak nationhood changed into a Parliament of an independent state. However, its legitimacy declined with the way of its election that partly responded to the new, shaping political regime. Status of Czecho-slovak (later only Slovak) state in the foreign policy became the determining factor of the new political situation. After the Munich conference the Slovak state became a part of the controlled sphere of interest of Nazi Germany. From this historical point a process of adaptation to ideas of the new hegemonist started in both parts of the federalized state.

Relatively strong position of the Parliament in the constitutional system of the Slovak state resulted from the fact that it was this very body that had the decisive (and the last) word in its construction in the Constitution. Yet the political practice of functioning of the majority of the highest authorities, applying the above mentioned determining circumstances, often decisively corrected the original intentions of the legislators.

The pressure of Nazi Germany mirrored in then Slovak intrapolitical scene as well, thus the question of relationship to “protective great power” was the cardinal one in the battle of two wings of the Slovak policy. The majority of the Parliament members sympathised with the moderate line represented by President Josef Tiso who tried to minimize the Nazi influence. On the contrary, members of the pro-nazi wing were concentrated more in bodies of the executive power and bodies of the repressive apparatus of the state. The most visible manifestation of the latent fight between two political wings was the struggle for the rulemaking power between legislative and executive power. Degree of the political and power influence of the Parliament depended on degree of resolution to face attempts of the Government to usurp the biggest possible degree of the legislative power. Still, when trying to keep the relationship among the highest authorities within the bounds given by the Constitution,

the power position of Nazi German had to be taken into consideration and the real threat of loosing other attributes of national independence connected with it. The political impact of the Parliament and its participation in law making, nonetheless, gradually declined as time passed. At key political decisions, future of our country was depended to (e.g. involvement in the war conflict), it was put on side line by then Prime minister's anti-constitutional steps. In the process of political dieback of the Parliament there was another important aspect besides the impact of Germany on the position of its protégés on the Slovak intrapolitical scene; it was the deteriorating "political climate" resulted from the situation on the Eastern front. Symptoms of alibism and unwillingness to be politically engaged soever with the view to the expected political trend, typical for any authority in that time, occurred in the Parliament as well. Meetings were shorter and shorter, had lesser and lesser participating member and the bills passed without any discussions. The crisis of the Parliament culminated in autumn 1944.

The political structure of the Parliament reflected in laws created on its ground and in laws that resulted from achievement correction of normative activities of the Government. The character of legislative activity differed to certain degree in various areas of legal regulations. Specifications accrued from the character of particular area, its priority from the point of view of the state policy and from the department minister's political orientation as well.

Zusammenfassung

Mit der Entstehung der Slowakischen Republik am 14.3.1939 transformierte sich der ursprünglicher Landestag der autonomen Slowakei, ein Attribut des evolutionären Aufbaus der slowakischen Staatlichkeit, in ein Parlament eines neuen Staates. Seine reale Legitimität wurde schon von der Art der Wahl, die schon zum Teil dem neu sich formierenden politischen Regime entsprach, reduziert. Die maßgebende Determinante der neuen Situation war die Außenpolitische Lage des Tschechoslowakischen (später Slowakischen) Staates, der sich nach der Münchener Konferenz in der Machtsphäre des nazistischen Deutschlands befand. Seit diesem Moment beginnt in beiden Teilen des föderalisierten Staates ein Prozess der Anpassung des politischen Regimes den Vorstellungen des neuen Hegemons.

Eine relativ starke Position des Landestages in dem Verfassungssystem des Staates resultierte vom dem Fakt, dass gerade dieser Körper das ausschlaggebende (und letzte) Wort bei der Konstruktion der Verfassung hatte. Die politische Praxis der höchsten Staatsorgane, beeinflusst durch die erwähnten Determinanten, korrigierte jedoch oft sehr grundsätzlich die ursprünglichen Absichten der Gesetzgeber.

Die Macht des nazistischen Deutschlands wurde auch auf damaliger slowakischen innenpolitischen Szene spürbar und so war gerade die Frage des Verhältnisses gegenüber der „Schutzmacht“ kardinal im Machtkampf der beiden Fraktionen der Slowakischen Politik. Die Mehrheit der Abgeordneten waren Anhänger der gemäßigten Linie die der Präsident Tiso repräsentierte, der sich um Minimierung des nazistischen Einflusses bemühte.

Im Gegenteil konzentrierten sich die Mitglieder der pronazistischer Fraktion in Organen der exekutiven Macht und in den repressiven Apparat des Staates. Der sichtbarste Ausdruck des latenten Machtkampfes der politischen Fraktionen war der Kampf um die gesetzgebende Kompetenz zwischen gesetzgebender und exekutiver Macht. Der Maß des politisch – mächtlichen Einflusses des Landtages hing von der Stärke des Willens der ständigen Bestre-

bungen der Regierung auf Usurpation von Maximum der gesetzgebender Rechtsgewalt Widerzustehen. Bei den Bestrebungen die Verhältnisse der höchsten Staatsorgane in den Verfassungsrahmen zu halten musste jedoch Rücksicht genommen werden auf die Machtposition Deutschlands und die mit ihr ständig bestehender Drohung eines weiteren Verlustes von Attributen einer unabhängigen Staatlichkeit.

Der politische Einfluss des Landestages schwand jedoch mit der Zeit hand im hand mit seiner Position bei der Gesetzgebung. Mit Verfassungswidrigen schritten des Premierministers wurde er in schwerpunktmäßigen Entscheidungen von den die Zukunft des Landes abhing (z. b. der Eintritt in ein Kriegskonflikt) auf ein Abstellgleis gestellt.

Im Prozess des politischen Absterbens des Landestages war, außer des Einflusses Deutschlands auf die Position seiner Schützlinge auf der slowakischen innenpolitischen Szene ein wichtiger Aspekt das verschlechterte „politische Klima“ das durch die Entwicklung auf dem Ostfront ausgelöst war. Somit gelten auch für den Landestag die Symptome, die typisch auch für alle anderen Staatsorgane waren – Alibismus und Trägheit sich politisch engagieren angesichts der erwarteten politischen Entwicklung. Die Abgeordneten tagten auf immer kürzeren Sitzungen um ohne Diskussion die vorliegenden Gesetze abzustimmen, wobei der Herbst 1944 der Höhepunkt dieser Entwicklung darstellte.

Die Handschrift des Landestages, die seine politische Zusammengestellung reflektierte war in den auf seinen Boden entstandenen Rechtsnormen sichtbar wie auch in den Normen, die ein Resultat einer Korrektur der Gesetzgebender Tätigkeit der Regierung war. Der Charakter der legislativen Arbeit unterscheidet sich in einzelnen Feldern der Rechtsgebung. Einzelne Differenzen hängen von Naturel desjenigen Bereiches, seiner Priorität aus sicht der Staatspolitik, wie auch von der politischen Inklinaton des zuständigen Ministers.

Menný register

- Baka Igor 11, 136, 420
 Balko Ján 14, 48, 59, 94, 379, 420
 Barnovský Michal 245, 251, 420
 Bátorová Mária 420
 Beniak Štefan 114, 379
 Beniak Valentín 180
 Beneš Edvard 60, 61, 62, 63, 68, 71, 73, 75, 211, 256, 259, 266, 287, 362, 375, 420
 Beňa Jozef 9, 4, 42, 43, 64, 11, 283, 147, 254, 255, 420
 Bianchi Leonard 12, 81, 88, 144, 420
 Bielik František 8, 103, 421,
 Bobák Ján 88, 173, 242, 426, 428, 429, 431
 Bojsa Imrich 266
 Boleček Vincent 379
 Boňko Michal 59, 67, 243, 249, 379
 Borodáč Janko 181
 Bošňák František 48, 59, 379
 Buday Jozef 35, 47, 181, 379, 389
 Bystričný Valerián 12, 14, 17, 20, 22, 39, 40, 41, 102, 217, 232, 251, 420-422, 425, 426, 428, 433, 435-441
 Clementis Vladimír 179, 422
 Cserhelyi J. 79
 Čaplovič Miloslav 134, 136, 147, 422, 434
 Čarnogurský Pavol 14, 40, 48, 56, 59, 6, 61, 64, 65, 67, 75, 10, 129, 130, 131, 166, 167, 169, 170, 200, 244, 380, 422
 Čatloš Ferdinand 69, 73, 92, 131-133, 361, 380
 Čavojský Rudolf 33, 55, 64, 65, 67, 96, 126, 127, 148, 149-153, 155, 156, 159, 160-162, 164, 165, 195, 205, 206, 211, 236, 380, 422
 Čentěš Jozef 422
 Čepička Alexej 264
 Černák Matúš 121, 363, 380, 401
 Čulen Konštantín 114, 264, 265, 380
 Danihel Štefan 48, 96, 380
 Danko Ján 381
 Daxner Igor 251, 268, 422
 Deák Ladislav 103, 230, 231, 241, 245, 422, 435
 Dejmek Jindřich 423, 427
 Dobříková Mária 146, 422
 Dollfuss Engelbert 79
 Dragúň Stanislav 208, 422
 Drobný Ján 93
 Drobný Jozef 114, 338, 381
 Dřímal Jozef 61
 Dudáš Andrej 246
 Ďurčanský Ferdinand 55, 79, 381
 Ďurica Milan Stanislav 9, 423
 Engelman Alfréd 6
 Erdödy Viliam 186, 238
 Esterházy János 92, 45, 52, 92, 100, 278, 103, 157, 188, 228-236, 239, 240, 241, 242, 267, 363, 381, 424, 431

- Fabricsius Miroslav 424
 Feierabend Ladislav Karel 39, 423
 Ferenčík Ján 48, 114, 178, 381
 Filkorn Eugen 48, 75, 99, 178, 179, 201, 381
 Filo Kornel 146
 Florek Pavol 382
 Foltín František 79
 Fraštia Roman 59, 67, 382
 Fritz Gejza 92, 382
 Fundárek Jozef 59, 92, 382
- Gabriel Adalbert 219, 227, 264, 267, 382
 Galan František 138
 Gašpar Tido Jozef 256, 382, 408
 Gábriš Rudolf 361
 Gábriš Tomáš 4, 101, 420, 423
 Gebhart Jan 17, 423
 Germuška Andrej 48, 138, 264, 383
 Gojdič Peter Pavol 246
 Golian Ján 146, 422
 Göring Hermann 193, 194
 Guzikiewicz Eugen 383
- Hajduček Štefan 59, 264, 383
 Hallon Ludovít 10, 190, 197, 423, 436
 Hancko Anton 383
 Hanzal Jozef
 Harminc Milan 144, 146
 Haššík Štefan 114, 131, 246, 248, 249, 383
 Hácha Emil 39, 236
 Hetényi Martin 11, 107, 231, 232, 423, 424
- Hitler Adolf 9, 18, 40, 55, 57, 229, 231, 256, 287, 289, 350, 363-365, 424
 Hlinka Andrej 9, 44, 120, 282, 286, 286, 341, 360, 362, 425
 Hodža Milan 144, 282
 Hoensch Jörg K. 9, 424
 Holák Martin 14, 71, 430, 437
 Hollý Ján 60, 65, 69, 70, 75, 114, 195, 196, 200, 211, 281, 383
 Homola Bedřich 39
 Horák Vojtech 138, 256, 384
 Horňák Gejza 243, 384, 385
 Horniš Koloman 384
 Hradská Katarína 13, 424
 Hrnko Anton 8, 424
 Hruboň Anton 229, 424
 Hrušovský František 115, 170, 256, 264
 Hubenák Ladislav 13, 431
 Hudec Anton 384
 Hudek Adam 178, 424
 Husárek Vojtech 384
 Huťka Matej 114, 167, 384
 Húščava Alexander 115
- Chreňo Jozef 8
 Chreňová Júlia 9
- Ivanka Milan 144
- Jablonický Jozef 59-61, 64-66, 69, 424
 Jacko Ján 48, 65, 67, 385
 Jaksicsová Vlasta 424
 Jamnický Ján 181
 Janas Karol 107, 424

- Janek István 229, 233, 424
 Jankovič František 385
 Janšák Štefan 195
 Jantausch Pavol 152, 385, 388, 389
 Javorka Vendelín 96
 Jelinek Yeshayahu 9, 425
 Kabina Imrich 258
 Kadlecová Marta 13, 425
 Kaiser Johann 425
 Kamenec Ivan 4, 8, 9, 13, 88, 93, 94, 99-101, 111, 180, 198, 199, 201, 202, 209, 240, 425, 426, 432
 Karmasin Franz 38, 49, 93, 104, 211, 217-221, 223-226, 234, 236, 241, 264, 265, 267, 385, 436, 451
 Karvaš Imrich 96, 162, 195
 Kaššovic Ján 14, 96, 97, 426
 Kaššovic Stanislav 48, 426
 Katuninec Milan 127, 149, 151, 152, 155, 160, 166, 426
 Kázmerová Lubica 173, 175, 424, 426
 Keil Sigmund 219, 227, 265, 385
 Klimko Jozef 8, 218, 426
 Klimko Michal 68, 385
 Klimo Bohuslav 93, 94
 Klinda Ferdinand 385
 Kočiš Aladár 124, 125, 169, 386
 Konečný Stanislav 242, 243, 245-250, 426
 Korček Ján 11, 70, 129, 131, 129, 426
 Kostický Bohumír 426
 Kováč Dušan 140, 217, 226, 426, 427
 Körper Karol 74, 75, 178, 179, 386
 Krokavec Pavol 386
 Kuklík Jan 17, 63, 64, 423, 427
 Kvaček Robert 423
 Lacko Martin 10, 11, 13, 14, 135, 158, 427, 433, 434, 436
 Lepiš Juraj 229, 424
 Lednár František 60
 Lettrich Jozef 145
 Letz Róbert 4, 9, 12, 13, 14, 20, 21, 39, 40, 48, 100, 118, 127, 138, 258, 262, 421, 427, 428, 433, 440
 Lev XIII. (vl. menom Vincenzo Gioacchino Raffaele Luigi Pecci) 94, 159, 428, 429
 Lichner Ján 20, 60, 61, 428
 Lipták Lubomír 8, 53, 55, 96, 192, 194, 217, 228, 229, 235, 245, 420, 427-429, 431, 441
 Lipscher Ladislav 24, 102, 428
 Liška Ján 65, 75, 166, 205, 386
 Lukáč Emil Boleslav 67, 170, 176, 178, 179, 386
 Macek Alojz 73, 386
 Macko Štefan 67, 387
 Magdolenová Anna 173, 429
 Magic Viktor 68, 387
 Maguth Július 67, 317, 387
 Mach Alexander 9, 14, 57, 92, 114, 115, 137, 138, 140, 149, 151, 165, 180, 236, 251, 360, 387, 429, 440
 Macháček Pavol 64, 146
 Malatinský Michal 84, 96, 164, 252, 258, 259, 266-268, 429, 430

- Malý Karel 13, 430
 Marsina Andrej 93
 Martvoň Andrej 206, 387
 Masaryk Jan 61, 65, 269, 430
 Masaryk Tomáš Garrigue 44, 443
 Matula Pavol 430
 Mederly Anton 74, 94, 114
 Mederly Karol 36, 47, 52, 69, 78-82, 85,
 86, 90, 91, 93, 99, 100, 117, 124, 152,
 154, 157, 256, 387, 430
 Medrický Gejza 14, 204, 206, 388,
 430
 Medvecký Matej 11, 14, 71, 109, 430
 Mézl Ondřej 39
 Měchýř Jan 23, 431
 Mičianik Pavol 11, 431
 Mičko Peter 10, 12, 42, 217, 246, 426,
 432, 433, 435-437, 439
 Mičura Martin 20, 94
 Michelko Roman 88, 431
 Mikula, Jozef 127
 Mikuš Jozef. A. 14, 431
 Molnár Imre 267, 431
 Molotov Viačeslav Michajlovič 68
 Mondok Ferdinand 132, 264, 388
 Mora Ján 33, 64, 69, 114, 148, 155,
 165-167, 388
 Moravčík Anton 114, 264, 388
 Moravčík Vladimír 60, 65, 66, 196, 200,
 206, 388
 Morhác Martin 92, 106, 114, 388
 Mosný Peter 13, 431
 Mussolini Benito 79, 91, 365
 Mušák Štefan 389
 Nečas Ctibor 431
 Němeček Jan 68, 427, 431
 Nitsch Matej 92, 93
 Nižňanský Eduard 9, 31, 111, 431, 432,
 439
 Nosko Július 146, 422
 Novák J. 79
 Opluštil Pavol 52, 99, 389
 Orlický František 73, 74, 100, 376, 389
 Osuský Štefan 75, 144, 146
 Paulíny-Tóth Ján 144
 Paškay František 389
 Pavlovič Richard 10, 12, 208, 422, 423,
 432, 434
 Pekár Martin 10-12, 107, 208, 246, 248,
 249, 422, 423, 432, 434
 Peressényi Ján 145
 Petranský Ivan 251, 261-264, 432
 Petrovič Ján 61, 62, 65, 75, 114, 389
 Petruf Pavol 9, 41, 432
 Peňko Koloman 108, 433
 Pius XI. (vl. menom Ambrogio Damiano
 Achille Ratti) 94, 153, 159, 433
 Pius XII. (vl. menom Eugenio Maria Gius-
 seppe Giovanni Pacelli) 39
 Plechlo Vojtech 114, 205, 258, 389
 Podolec Ondrej 3, 4, 11-14, 17, 20, 21,
 40, 51, 81, 104, 147, 158, 216, 225,
 250, 421, 428, 433-435, 440
 Polakovič Štefan 81, 120, 121, 435
 Polák Milan 146
 Polyák Štefan 93, 205, 390

- Potemra Michal 245, 435
 Považan Michal 180, 422
 Pöstenyi Ján 65, 92
 Prečan Vilém 62-64, 66, 67, 73-76, 101, 145, 426, 435
 Prídavok Peter 144
 Pružinský Mikuláš 162, 195, 210, 211, 390

 Rašla Anton 251-254, 256, 268, 435
 Rataj Jan 17, 22, 435, 441
 Ravasz Vojtech 92, 93
 Rebro Karol 435
 Rehák Gejza 47, 227, 385, 390
 Roguľová Jaroslava 435
 Rosival Ernest 390
 Ruman Ladislav 439
 Rychlík Jan 435

 Schlosser Ondrej 390
 Schvarc Michal 11, 39, 141, 186-188, 217, 219, 225, 226, 232, 421, 428, 435-438
 Schuschnigg Kurt 79
 Schwarc Rudolf 453
 Sidor Karol 14, 39, 40, 60, 61, 65, 101, 137, 152, 264, 390, 401, 402, 428, 437
 Simko Anton 243, 247-250, 391
 Simon Attila 232, 234, 437
 Sivák Florián 13, 143, 144, 152, 160, 438, 453
 Sivák Jozef 39, 169-172, 174, 175, 176, 178, 179, 391, 438
 Slameň František 69, 74, 114, 148, 391

 Sokol Martin 31, 36, 48, 51, 52, 55, 56, 59, 61, 62, 64, 65, 73, 74, 79, 88, 92, 93, 96, 99, 100, 107, 121, 130, 131, 156, 162, 165, 210, 212, 241, 250, 256, 270, 271, 284, 338, 339, 340, 366, 377, 391
 Sokolovič Peter 10, 11, 12, 107, 139, 186, 187, 252, 423, 430, 434, 436, 438
 Sopko Július 8, 103, 421
 Spannenberger Norbert 438
 Stanislav Ján 146, 422
 Stano Július 36, 64, 72, 195, 391
 Steinhübl Jozef 100, 219, 226, 227, 258, 265, 266, 391
 Styk Jozef 146
 Suroviak Štefan 259, 391
 Suško Ladislav 8, 136, 438
 Szathmáry Ladislav 144
 Syrný Marek 10-12, 146, 251, 267, 268, 430, 433, 437-439

 Šalát Anton 48, 69, 74, 106, 114, 166, 363, 377, 378, 392
 Šanta Ján 422
 Široký Viliam 268
 Škultéty Jozef 92, 363
 Šmigel Michal 10, 12, 217, 246, 426, 432, 433, 435-437, 439
 Šoltés Jozef 145
 Šrobár Jozef 48, 75, 130, 154, 392
 Šrobár Vavro 62, 76, 154
 Štefánek Anton 145
 Štefánik Ivan 145, 261
 Štefánik Milan Rastislav 176, 361

- Štefko Vladimír 181, 439
Šubík František (Andrej Žarnov) 93
Suchová Xénia 22, 24, 102, 439
- Takáč Miloslav 142, 440
Teplanský Pavol 47, 205, 390, 392, 401
Teren Štefan 14, 51, 58, 67, 100, 191, 268, 439
Tilkovsky Loránt 231, 240
Tiso Jozef 20, 24, 36, 39, 40, 54, 70, 71, 75, 80, 93, 94, 96, 97, 116, 121, 127, 136, 138, 156, 159, 169, 178, 181, 186, 192, 199, 202, 204, 218, 227, 235, 247, 251, 253, 256, 270, 339, 366, 368
Tiso Štefan 71, 93, 145
Tišliar Pavol 11, 102, 105, 108, 111, 439
Tokárová Zuzana 229, 440
Tomko Ondrej 392
Tönsmeyer Tatjana 440
Tuka Vojtech 56, 81, 92, 93, 106, 116, 128, 161, 186, 362, 440
Turček Teodor 67, 69, 75, 114, 156, 205, 392
Tvrď Vojtech 98, 129, 167, 392
- Udvardy Ladislav 142, 440
Ursíny Ján 20, 25, 60, 145, 267, 440
- Vančo Ján S. 67, 114, 167, 205, 393
Vančo Miloš 31, 48, 68, 97, 99, 393, 401
Vaňo Jozef 393
Varsík Branislav 115
Viest Rudolf 146, 422
Vietor Martin 8, 47, 79, 440
Viktory Július 268
Virsik Alexander 79
Vnuk František 9, 251, 440
Vojáček Ladislav 13, 266, 429, 440
Vojta Hugo 39
Vojtaššák Ján 93, 94
Vozárik Teofil Bohumír 146
- Winter Ludovít 186, 188
- Zafko Peter 14, 51, 52, 58, 61, 66, 67, 75, 76, 92, 96, 100, 145, 162, 191, 195, 205, 258, 268, 393, 430, 439, 440
Zavacká Katarína 10, 78, 81, 87, 88, 97, 440, 441
Zelenák Peter 228, 229, 441
Zemko Milan 18, 102, 439, 441
Zubácka Ida 441
Zudová-Lešková Zlatica 22, 441
- Žudel Juraj 101, 441

Ondrej Podolec, PhD. (1975)

Absolvent Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, odbor história – slovenský jazyk a literatúra a Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Doktorandské štúdium absolvoval v Historickom ústave Slovenskej akadémie vied, kde aj do roku 2007 pracoval. V súčasnosti je pracovníkom Sekcie vedeckého výskumu Ústavu pamäti národa a prednáša právne dejiny na Katedre právnych dejín a právnej komparatistiky Právnickej fakulty Univerzity Komenského. Zaoberá sa dejinami Slovenska v 20. storočí, najmä vývojom politického systému, dejinami verejnej správy i perzekúciami rôznych skupín obyvateľstva nedemokratickými režimami. Je autorom monografie *Medzi kontinuitou a diskontinuitou (Politický systém Slovenskej republiky 1939 – 1945)*, spoluautorom publikácií *14. marec 1939 (Vznik slovenského štátu) 1. a 2.* i viacerých edícií dokumentov. Publikoval tiež niekoľko desiatok vedeckých štúdií na Slovensku i v zahraničí.

ISBN 978-80-89335-79-4

9 788089 335794